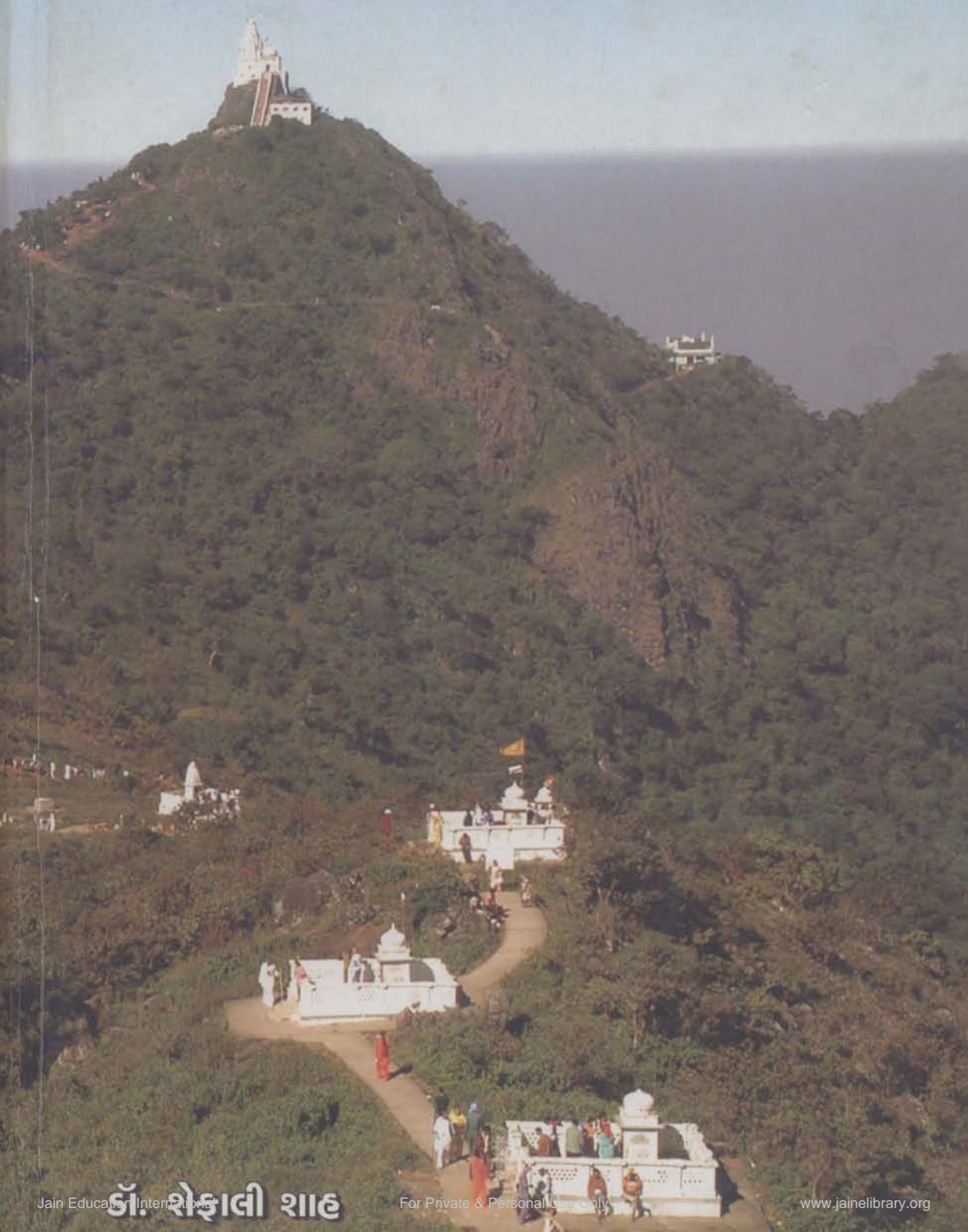

સમ્મેઅ શૈલ તમહં યુષ્મામિ

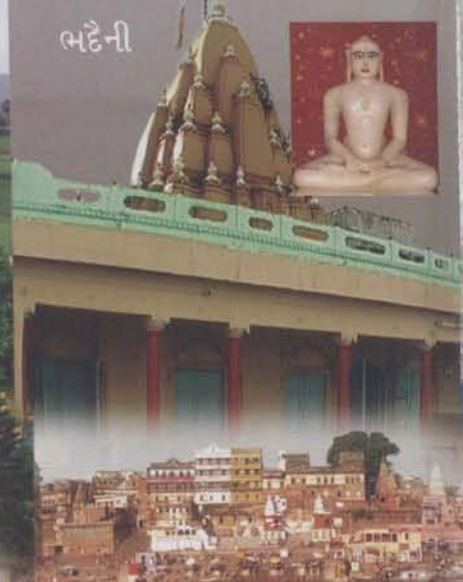
વારાણસીથી શિખરજી સુધીની કલ્યાણકલ્પભૂમિઓની ભાવયાત્રા

લધવાડ

ભદેની

કાકંદી

ઋજુવાલિકા

વારાણસી

ક્ષત્રિયકુંડ

રાજગૃહી

ગુણિયાજી

કુંડલપુર

સમેતશિખરજી

पावापुरी

भेलुपुर

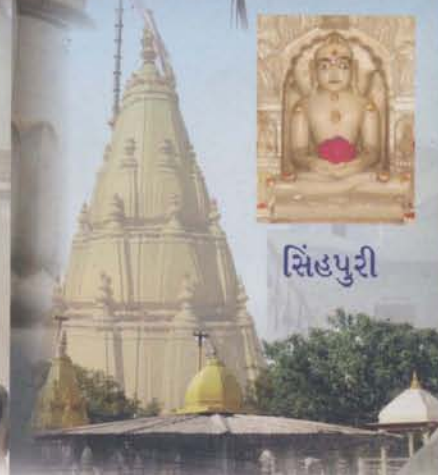
यंपापुरी

भडाभंदिर

सिंहपुरी

यंद्रपुरी

पटशा

नम्र सूचन

इस ग्रन्थ के अभ्यास का कार्य पूर्ण होते ही नियत
समयावधि में शीघ्र वापस करने की कृपा करें
जिससे अन्य वाचकगण इसका उपयोग कर सकें.

સમ્મેય શૈલં તમહં યુષામિ

વારાણસીથી શિખરજી સુધીની કલ્યાણકભૂમિઓની ભાવયાત્રા
(સચિત્ર-કલાભક-અભ્યાસલક્ષી-નિત્યદર્શનીય
વંદન-સ્તવના સહિત)

ડૉ. શેફાલી શાહ

ACHARYA SRI KAILASSAGASTURI GYANMANDIR
SRI MAHAVIR JAIN ANAND MANDRA
Koba, Gandhinagar-382 009.
Phone : (079) 23276252, 23276204-0

adbhavana
Kala Akadamy

સમ્મેઅ શૈલં તમહં યુદ્યામિ

(વારાણસીથી શિખરજી સુધીની કલ્યાણકલ્પમિઓની ભાવયાત્રા)

પ્રકાશક

સદ્ભાવના કલા અકાદમી

serving jinshasan

138778
gyanmandir@kobatirth.org

401, હેમદેવ હાઉસ, ધરણીધર દેરાસર સામે, અક્ષત ફ્લેટની બાજુમાં, પાલડી, અમદાવાદ-380 007
ગુજરાત (ભારત) ફોન : 26606414, 32906414 (મો) 98254 81402
C/o. 93762 40606 • ઈ-મેઈલ : dr_shefali_ska@yahoo.com

પ્રાપ્તિસ્થાન

શ્રી જૈન પ્રકાશન મંદિર

309/4, ખત્રીની ખડકી
દોશીવાડાની પોળ, કાલુપુર
અમદાવાદ
ફોન : 079 - 25356806

શ્રી ભૂપેન્દ્ર એમ. શાહ

18, સિટી મિલ કમ્પાઉન્ડ
રાયપુર દરવાજા બહાર
અમદાવાદ
ફોન : 079 - 25467786

મલ્ટી ગ્રાફિક્સ

18, ત્રીજે માળે, ખોટાચીવાડી
વર્ધમાન બિલ્ડિંગ, વી.પી. રોડ
મુંબઈ-400004
ફોન : 022 - 23873222
multygraphics9@gmail.com

શ્રી સરસ્વતી પુસ્તક ભંડાર

હાથીખાના, રતનપોળ
અમદાવાદ
ફોન : 079 - 25356692

સદ્ભાવના કલા અકાદમી

ડૉ. શેફાલી બી. શાહ

401, હેમદેવ હાઉસ, ધરણીધર દેરાસર સામે, અક્ષત ફ્લેટની બાજુમાં
પાલડી, અમદાવાદ-380 007 ફોન : 079- 26606414, 32906414
(મો) +91 98254 81402, ઈ-મેઈલ : dr_shefali_ska@yahoo.com

પ્રથમ આવૃત્તિ : 14-12-2008 • પ્રત : 3000

All rights reserved. No Part of this publication may be reproduced, stored in retrieval system or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of Director, Sadbhavana Kala Akadamy, Ahmedabad.

મુદ્રક

શ્રી યજ્ઞેશભાઈ પંડ્યા

પ્રિન્ટ વિઝન પ્રા. લિ.

આંબાવાડી, અમદાવાદ, ફોન : 079 - 26405200 • www.printvision.in

ડિઝાઇન

શ્રી યુવરાજ ઝાલા, પ્રિન્ટ વિઝન પ્રા. લિ.

મૂલ્ય : રૂ. ૫૫૦/-

Price : Rs. 550/-

પરમ પૂજ્ય પિતાશ્રી
સ્વ. (ડૉ.) ચીનુભાઈ જે. કાપડિયા

પરમ પૂજ્ય માતુશ્રી
ભાવનાબહેન ચીનુભાઈ કાપડિયા

મારા જીવનની પળેપળ અને ક્ષણોક્ષણને
જેમણે પોતાના અવિરત સ્નેહ, અપાર દૃઢતા અને મનોજળથી
સમૃદ્ધ કરી છે તેવાં મારાં માતા-પિતાનું ક્રણ કેમ ચૂકવી શકું?

અમૃતના અખૂટ ખજાના સમાં માતા-પિતાની શીતલ છાયામાં
વરસો સુધી રહેવાનું સદ્ભાગ્ય ભાગ્યશાળી સંતાનોના
નસીબમાં જ હોય છે.

આવાં માતા-પિતાને સતત નીરખવાનું અને તેમના આશીર્વાદ
મેળવવા માટે મારું મન નિત્ય ઝંખતું હોય છે.

મારી ક્લાસાધના અને જીવનઘડતરમાં જેમણે હરહંમેશ
ઉમળાઝભર્યો સાથ આપ્યો છે એવાં જીવંત ‘તીર્થસ્વરૂપ’
માતા-પિતાનાં ચરણોમાં સાદર વંદન કરું છું.

શેફાલી શાહ

પ્રાતઃસ્મરણીય મહાન ત્યાગી તીર્થંકર ભગવંત જેવી દિવ્ય વિભૂતિઓની કલ્યાણક ભૂમિઓનું પાવનધામ એટલે પુણ્ય તીર્થભૂમિ. તીર્થકલ્પો અને તીર્થમાળાઓના મહામૂલા વર્ણનગ્રંથોના આધારે આજે આપણને એ તીર્થોનો ઇતિહાસ જાણવા મળે છે. એ વર્ણનોમાં આલેખાયેલ અષ્ટાપદ જેવાં તીર્થો સંશોધનનો વિષય બન્યાં છે. વળી, શ્રાવસ્તી, મિથિલા, કૌશાંબી, ભદિલપુર, પુરિમતાલ (અયોધ્યા), અહિછત્રા, તક્ષશિલા, કાંગરા, ઉદયગિરિ વગેરે અનેક તીર્થો વિચ્છેદ પામ્યાં છે અથવા અન્ય ધર્મસંસ્થાઓ પાસે ચાલ્યાં ગયાં છે ત્યારે આવાં તીર્થસ્થળોની પ્રાચીન અને અર્વાચીન પરિસ્થિતિ જાણીને યાત્રા કરવી જોઈએ. આ સમયે દરેક યાત્રાળુને માર્ગદર્શકરૂપ એવાં પુસ્તકોનું અવલંબન અત્યંત ઉપયોગી નીવડે છે.

શ્રી સમેતશિખરજી મહાતીર્થ એટલે વર્તમાન ચોવીસીના વીસ-વીસ તીર્થંકરોની પાવનીય નિર્વાણભૂમિ. આ તીર્થભૂમિ સુધી જવા માટે માર્ગમાં આવતી અનેક કલ્યાણ તીર્થભૂમિઓની સ્પર્શના કરવાનો લહાવો મળે છે. વર્તમાનમાં પૂર્વ પ્રદેશની યાત્રાએ જતા તમામ યાત્રિકો વારાણસીથી જ યાત્રાનો પ્રારંભ કરે છે, પણ માત્ર એક દિવસનો વધુ સમય ફાળવે તો અલાહાબાદ તથા તેનાથી ૬૦ કિ.મી. દૂર કૌશાંબી તીર્થની પણ યાત્રા કરી શકે. મારી શિખરજી યાત્રા દરમ્યાન ‘વારાણસીથી શિખરજી’ સુધીનાં અનેક તીર્થો જેવાં કે વારાણસી, રાજગૃહી, પટણા, કુંડલપુર, પાવાપુરી, ગુણિયાજી, ક્ષત્રિયકુંડ, કાકંદી, ચંપાપુરી, ઋજુવાલિકા અને શિખરજી એમ દરેક તીર્થોની વંદનાનો લાભ મને મળ્યો. યાત્રા દરમ્યાન મેં અનુભવ્યું કે ભાવુક ભક્તોને દર્શન, ભક્તિ, માર્ગદર્શન કે માહિતી સંપૂર્ણ રીતે જોઈતાં હોય તો એક પુસ્તક તૈયાર કરવું જોઈએ. આથી આ પાવન તીર્થભૂમિઓની પ્રત્યક્ષ યાત્રા કરી જાતે અનુભવેલી વિગતોને સાક્ષાત્ કરી અત્યંત જહેમત ઉઠાવ્યા બાદ આ ગ્રંથ તૈયાર કર્યો છે.

ભેટ આપવા અને વસાવવા યોગ્ય આ ગ્રંથની વિશેષતા

- સાધુ-સાધ્વી-શ્રાવક-શ્રાવિકા તથા અપંગ- અશક્ત એવા મુમુક્ષુઓનો યાત્રા કર્યાનો ભાવ પૂર્ણ થશે. ધર્મપ્રેમી જીવોને સામાયિકમાં ખૂબ ઉપયોગી થશે.
- છ’રી પાલિત સંઘયાત્રામાં તીર્થનું સંપૂર્ણ માર્ગદર્શન મળશે.
- ૫૦૦ પાનાંમાં મલ્ટિકલરમાં આલેખાયેલા આ ગ્રંથમાંથી આશરે ૧૫૦૦ તસવીરો વડે તીર્થ, મૂળનાયક અને અન્ય જિનબિંબોનાં દર્શનનો લાભ મળશે.
- યાત્રા દરમ્યાન પ્રત્યક્ષ અનુભવાયેલી વિગતોની નોંધ અને સૂચનના આધારે યાત્રિકોને સચોટ માહિતી મળશે.
- દરેક તીર્થના વિશેષ રીતે આલેખાયેલા સ્તુતિ, ચૈત્યવંદન, સ્તવન અને થોયની રજૂઆતનો ભાવુક જીવો ભક્તિમાં ઉપયોગ કરી શકશે.
- વારાણસીથી શિખરજીની સંપૂર્ણ યાત્રાનો નકશો તથા શિખરજીની ૩૧ ટૂક-દેરીની યાત્રાનો નકશો અને વિધિ સહિત દર્શનની માહિતી ઉપયોગી બનશે.
- શ્રી શત્રુંજયની પરિક્રમાની જેમ શ્રી શિખરજી મહાતીર્થની પરિક્રમાનું માર્ગદર્શન યાત્રાળુઓને પરિક્રમા કરવા પ્રેરશે.
- પ્રચલિત તીર્થોના મૂળનાયક પ્રભુજીની ભાવવાહી અસલ છબીઓનાં દર્શન અને જીવન-પરિચયનો કોઈ જાણકારી વધારવા માટે ઉપયોગી બનશે.

- ગ્રંથના અવગાહન બાદ પ્રત્યક્ષ યાત્રાના ભાવથી આ તીર્થોમાં યાત્રાળુઓનું આવાગમન વધારી તીર્થરક્ષાનો હેતુ પરિપૂર્ણ થશે.
- તીર્થની પ્રાચીન અને અર્વાચીન પરિસ્થિતિનું વર્ણન કરતો આ ગ્રંથ જીર્ણોદ્ધાર સમયે જિનાલયની સંપૂર્ણ રચના જાણવા માટે ઇતિહાસની દૃષ્ટિએ મદદરૂપ સાબિત થશે.
- આ પુસ્તક સાથે ભેટરૂપે આપવામાં આવેલું નાનું પુસ્તક ગિરિરાજની યાત્રા દરમિયાન સાથે રાખવામાં ખૂબ ઉપયોગી બનશે. તદુપરાંત, ઓડિયોમાં ગવાયેલાં ભાવવાહી સ્તવનો ભક્તિનો ભાવ પૂર્ણ કરાવશે.

બહુલક્ષી હેતુથી પ્રસ્તુત કરાયેલો આ ગ્રંથ “સમ્મેઅ શૈલં તમહં થુણામિ” જિનશાસનની મોટી પ્રભાવના બની રહેશે તેવી ઇચ્છા સાથે શાસનની સેવા કરવાનું મારું એક સ્વપ્ન પૂર્ણ થશે એવી આશા રાખું છું.

‘સમેતશિખરજી’માં પરિચયમાં આવેલ આચાર્ય ભ. પૂ. શ્રી વિજય જગવલ્લભસૂરિજીએ આપેલ ‘યાત્રા સ્તવનાવલી’માંથી લીધેલ તીર્થ સ્તવનો અને શિખરજીની પરિક્રમાની તસવીરો ઉપરાંત ગ્રંથના લખાણની શાસ્ત્રોક્ત ચકાસણી કરી આપવા બદલ પૂ. શ્રી લખ્વિવલ્લભવિજયજી તથા પૂ. શ્રી દાનવલ્લભવિજયજીની હું ઋણી છું.

રાષ્ટ્રસંત પ.પૂ. આચાર્ય ભ. શ્રી પદ્મસાગરસૂરીશ્વરજી મ.સા.ની ભલામણથી આ તીર્થયાત્રા દરમિયાન દરેક પ્રકારની સગવડ મળી શકી તે માટે તેમની હું ઋણી છું. આચાર્ય ભગવંત પૂજ્ય શ્રી કલાપૂર્ણસૂરીશ્વરજીના સમુદાયનાં સાધ્વી પૂ. જિતપ્રજ્ઞાશ્રીજી (વાગડ)નાં સુશિષ્યા સાધ્વીજી પૂજ્ય શ્રી જયદર્શનાજી મ.સા.નો પણ થોય સંગ્રહ આપવા બદલ આભાર માનું છું.

ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈ તથા શ્રી કલ્પેશ ભટ્ટ (પ્રિન્ટ વિઝન)ની આ ગ્રંથના લખાણનું પ્રૂફવાંચન કરી આપવા બદલ આભારી છું. ઉપરાંત આ ગ્રંથમાં પોતાનાં આશીર્વાચન તથા અભિપ્રાય લખી આપવા બદલ સર્વ ગુરુભગવંતો અને મહાનુભાવોની આભારી છું.

આ કાર્ય માટે મને સતત પ્રોત્સાહિત કરનાર મારા પતિ ભૂપેન્દ્ર તથા મારી દીકરીઓ ધ્વનિ અને માનુષીને યાદ ન કરું તો હું નગુણી કહેવાઉં કે જેમના સહકારથી આ દેદીપ્યમાન ગ્રંથનું સર્જન શક્ય બન્યું છે.

જે જીવો પોતાના શરીરની દુર્બળતા, આર્થિક પરિસ્થિતિની પ્રતિકૂળતા અથવા અન્ય સંજોગોને કારણે આ કર્તવ્યમાંથી ચૂકે છે તેમના માટે આ ગ્રંથનું અવલંબન તીર્થયાત્રા કરવા માટેનો એક મજબૂત સહારો બની રહેશે; જોકે આ સહારો પર્યાપ્ત નથી, પરંતુ આ સચિત્ર દર્શન ભાવયાત્રા કર્યા બાદ પ્રત્યક્ષ યાત્રાના ભાવ ચોક્કસ થશે જ તેવી મને શ્રદ્ધા છે. જિનઆજ્ઞા વિરુદ્ધ કાંઈ પણ લખાયું હોય તો શ્રી સંઘના ચરણમાં મસ્તક મૂકીને મિચ્છામિ દુક્કડમ સાથે વિરમું છું.

ડૉ. શેફાલી શાહ
(સદ્ભાવના કલા અકાદમી)

આ ગ્રંથમાં પ્રાણપ્રતિષ્ઠા થયેલી જિનપ્રતિમાઓની તસવીરો આપવામાં આવી છે.
સર્વે ભાવુકોને નમ્ર નિવેદન છે કે આપ જ્યારે આ ગ્રંથના અવલંબનથી
ભાવયાત્રા કરો અથવા તીર્થયાત્રા દરમિયાન જોડે રાખો ત્યારે
કોઈ પણ પ્રકારે આશાતના ન થાય તેનું ધ્યાન રાખશો.
આ ગ્રંથ ગમે ત્યાં મૂકશો નહીં.

ડૉ. શેફાલી શાહ (સંગીતસર્જન)

‘સદ્ભાવના કલા અકાદમી’નાં પ્રણેતા ડૉ. શેફાલી શાહ શાસ્ત્રીય ગાયન, ભક્તિ સંગીત અને સુગમ સંગીતનાં એક જાણીતાં કલાકાર છે. જૈન ધર્મ પ્રત્યેની આસ્થા તેમને સતત ધાર્મિક કાર્યો કરવા માટે પ્રેરતી રહી છે. તેમના માર્ગદર્શન હેઠળ અનેક વિદ્યાર્થીઓ તાલીમ લઈ રહ્યા છે. ગીતોનું સ્વરાંકન કરી તેને યોગ્ય રીતે રજૂ કરવાની તેમની એક લાક્ષણિક શૈલી છે. સમાજને બહુ ઉપયોગી બને તેવી તેમની ઓડિયો તથા સીડી-કેસેટોની નામાવલિની એક ઝલક...

- (૧) અરિહંત વંદના (જૈન ભક્તિગીતો)
- (૨) શ્રી ભક્તામરસ્તોત્ર (સંસ્કૃત), રત્નાકર પચ્ચીસી, ઉવસગગહરં, મોટી શાંતિ
- (૩) ઐં નિત્યક્રમ (ભાગ : ૧, ૨, ૩) (શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પ્રણીત) MP3/Audio CD
પ્રાતઃકાળ, મધ્યાહ્નકાળ, સાયંકાળની ભક્તિ...
- (૪) આતમ ભાવના ભાવીએ (શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પ્રણીત પદગાન)
- (૫) શ્રી પુણ્યપ્રકાશનું સ્તવન (પ્રાચીન પરંપરાગતના ઢાળ)
- (૬) અખંડ નવકાર (૭) સદ્ગુરુ શરણં (ધૂન સંગીત) (૮) સ્મરણ-મંત્ર (ધૂન સંગીત)
- (૯) ઐં હ્રીં અર્હ નમઃ (ધ્યાન સંગીત)
- (૧૦) અંતિમ સમયની આરાધના (સમાધિ-મરણની પગદંડી)
(પૈરાગયપદ, ભક્તિપદ, સંથારા પોરિસિ, પંચસૂત્ર સહિત)
- (૧૧) જીવન અંજલી યાજો (૧૨) મંગલ મંદિર ખોલો (શ્રદ્ધાંજલિ ગીત-LIVE)
- (૧૩) કૌન ઉતારે પાર (હિન્દી ભજન-LIVE)
- (૧૪) સિદ્ધાચલ શિખરે દીવો રે... DVD FILM - 2 Hrs. (‘ગુજરાત સમાચાર’ આયોજિત)
- (૧૫) સંપૂર્ણ પ્રવેશિકા (ભાગ : ૧, ૨, ૩, ૪) શાસ્ત્રીય સંગીતનો ત્રણ વર્ષ સુધીનો અને ધો. ૧૦, ૧૧, ૧૨નાં સંગીત વિષયના પુસ્તકના લેખકે તૈયાર કરેલ માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડનો પરીક્ષાલક્ષી અભ્યાસક્રમ
Audio Cassette / CD / MP3 માં મળશે.
- (૧૬) શ્રી આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર (શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પ્રણીત)
- (૧૭) શ્રી તીર્થકરસ્તોત્ર વંદના (ગુજરાતી)
(શ્રી ભક્તામરસ્તોત્ર, શ્રી કલ્યાણ મંદિર, શ્રી મહાવીરાષ્ટક)
- (૧૮) કલ્યાણક તીર્થ વંદના (જૈન સ્તવન)
- (૧૯) સંધ્યાવંદન/આરતીદીવો/ભક્તિ
- (૨૦) સમેતશિખરજી ભાવયાત્રા DVD FILM - 2 Hrs. (‘ગુજરાત સમાચાર’ આયોજિત)
- (૨૧) કર વિચાર તો પામ - MP3 પુસ્તિકા સહિત - ભક્તિ સંગીત સહિત - સ્વાધ્યાય
- (૨૨) શ્રી નવકાર વંદન ચાલીસી (નવકારનાં ગીતો સહિત)

પરિચયતી પાંખે - ડૉ. શેફાલી શાહ

શબ્દ, સ્વર, સંગીત, સંલીન અને ભક્તિનું પંચામૃત

ડૉ. શેફાલીબહેન શાહ સાથેનો નાતો બે દાયકા જેટલો દીર્ઘ ગણાય અને એ પણ પંચામૃતના સંદર્ભે જ. તેમને જ્યારે પણ મળવાનું બન્યું છે ત્યારે એ મુલાકાતે મને હિટમનના એક યાદગાર વિધાનનું સ્મરણ કરાવ્યું છે. હિટમન કહે છે, ‘હું મને ઊજવું છું અને હું મને ગાઉં છું’ આવું કહેનાર હિટમનના મતે ‘હું’ નિરાકાર ઈશ્વર અને ઈશ્વરના સાકાર સ્વરૂપ જેવી પ્રકૃતિને જોડતો સેતુ છે. શેફાલીબહેન ઉત્તમ સ્વરકાર-ગાયક છે, પણ આ સ્વરકારનું અંતિમ લક્ષ્ય તો ભક્તિના માધ્યમ દ્વારા પરમપદને પામવાનું હોય એમ દેખાય છે. ગાયકીમાં પ્રભુભક્તિ ભળે ત્યારે જ હૃદયવિકાસ થાય છે અને પછી એ વિકાસ ઉત્તરોત્તર શાંતિ અને સામર્થ્ય બક્ષે છે. આવી શાંતિની અનુભૂતિ એમની ગાયકીમાં અનેક શ્રોતાઓએ અનુભવી છે.

શેફાલીબહેનને સંગીતના સંસ્કાર માતૃશ્રી ભાવનાબહેન તરફથી વારસામાં મળ્યા, ઉપરાંત સી.એન. વિદ્યાલયમાં અભ્યાસની સાથે સંગીતનું પ્રાથમિક શિક્ષણ પણ મેળવ્યું. સ્વર્ગસ્થ પિતા ડૉ. ચીનુભાઈ કાપડિયા અને પતિ ભૂપેન્દ્રભાઈએ શેફાલીબહેનની આ શક્તિના વિકાસ માટે અવકાશ અને અનુકૂળતા જો પૂરાં ના પાડ્યાં હોત તો સંભવ છે કે શેફાલીબહેનનો સ્વર-ચંદ્ર કદાચ સોળે કળાએ ખીલી ના શક્યો હોત. સંગીતની સાથે નૃત્ય અને ચિત્રમાં પણ તેમનો કલાવિહાર આશ્ચર્ય પમાડે તેવો રહ્યો છે. અર્થશાસ્ત્ર સાથે એમ.એ.ની ડિગ્રી મેળવનાર વ્યક્તિ કલાવિશ્વમાં આટલી પારંગત હોય એ ઓછી અજાયબી નથી. શાસ્ત્રીય સંગીત ક્ષેત્રે તેમણે ગાયન વિષયમાં સતત સુવર્ણચંદ્રક મેળવીને ડોક્ટરેટ સુધીની ડિગ્રી પ્રાપ્ત કરી છે.

શાસ્ત્રીય સંગીત, સુગમ સંગીત અને ભક્તિ સંગીતના અનેકવિધ કાર્યક્રમો દ્વારા દેશ-વિદેશમાં તેમણે નામના મેળવી છે. અનેક એવાર્ડ્સ પ્રાપ્ત કરનાર સ્વરકાર-ગાયકના માર્ગદર્શનથી સંગીત શીખતા અનેક વિદ્યાર્થીઓને દિશા સાંપડી છે. ગુજરાત માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડના ધો. ૧૦-૧૧-૧૨ના સંગીત વિષયના પુસ્તકના લેખક તરીકે પણ તેમનું પદાર્પણ નોંધપાત્ર રહ્યું છે. શાસ્ત્રીય સંગીતમાં ‘સંગીત વિશારદ’ (સ્નાતક કક્ષા)ની ડિગ્રી સુધીનાં તમામ પુસ્તકો અનેક વિદ્યાર્થીઓ માટે આશીર્વાદરૂપ નીવડ્યાં છે. સંગીત આરાધનાની સમાંતરે તેમની શબ્દ આરાધના પણ સતત પ્રવૃત્ત રહી છે. અત્યારે તેમ જે પુસ્તકમાં આંખ ટેકવી છે એ દળદાર ગ્રંથ ‘સમ્મેઅ શૈલં તમહં થુણામિ’ પાછળ તો તેમણે પૂરી ધીરજથી પરિશ્રમ ઉઠાવી સંગીતકારની સાથે લેખનનું પાસું મજબૂત રીતે રજૂ કર્યું છે.

શેફાલીબહેન શાહે ઓડિયો કેસેટ, સીડી તથા ડીવીડીનું નિર્માણ કરી પોતાની ભક્તિ આરાધનાનો ભાવિકોને પૂરતો લાભ આપ્યો છે. તેમના નવા ઓડિયો આલબમ ‘શ્રી નવકાર વંદન ચાલીશી’નું પણ વર્ષ ૨૦૦૮ના આરંભમાં જ લોકાર્પણ થશે. ગાંધર્વ મહાવિદ્યાલયનાં પૂર્વ આચાર્યા તરીકેની તેમની સેવા સ્મરણીય છે.

સ્વર-સંગીતમાં દાયકાઓથી ગળાડૂબ રહેતાં શેફાલીબહેન સ્પષ્ટપણે માને છે કે જે સંગીત પ્રભુ-પ્રીતિને ઉત્પન્ન નથી કરી શકતું તે સ્વર અધૂરો ગણાય. તે સંગીત પણ નથી, કેવળ શ્રમ છે. ભક્તિ સંગીતના કાર્યક્રમમાં તેમના કંઠમાંથી કરુણાની ધારા સતત વહેતી જોઈ શકાય છે. તેઓ જાહેર કાર્યક્રમમાં ક્યારેક ઉચ્ચારતાં પણ હોય છે કે લય તત્ત્વ પૂર્ણતઃ વ્યાખ્યેય નથી પણ સહૃદય ચિત્તે પામવાનો આત્મનિષ્ઠ વ્યાપાર છે. શેફાલીબહેન અવાજઘડતર, સ્વરચિકિત્સા અને ધ્યાન સંગીતના વિષયોમાં સંશોધનાત્મક કાર્ય કરી રહ્યાં છે.

આવાં સ્વર-સાધક અને ઈશ્વર આરાધક શેફાલીબહેનને અંતરથી વધામણાં.

— ધૂતી માંડલિયા
(કવિ-ખજાર)

ભાવયાત્રાનો ક્ષણેક્ષણનો સાથી

ભાવ અને ભાવનાનો ધર્મ છે-જૈન ધર્મ. એમાં વ્યક્તિના આચાર-વિચાર કે વર્તન એ સઘળી બાબતોના કેન્દ્રમાં રહેલા ભાવનો વિશેષ મહિમા છે. જેવો ભાવ એવો પ્રતિભાવ અર્થાત્ ચિત્તમાં જેવો ભાવ કેળવીએ એવો પ્રતિભાવ અનુભવાય.

આવા ભાવધર્મમાં ભાવયાત્રાનો વિશિષ્ટ મહિમા છે. જીવનમાં યાત્રા અમુક સમયે શક્ય બનતી હોય છે, પણ મન વારંવાર એ યાત્રા કરવા આતુર હોય છે. ક્યારેક શારીરિક અસ્વસ્થતા પણ અવરોધરૂપ બનતી હોય છે. આવા સમયે યાત્રાનો આનંદ, ઉલ્લાસ અને અધ્યાત્મની ઊર્ધ્વતા આપણે ભાવયાત્રાથી જીવનમાં અવિરતપણે પામી શકીએ છીએ. આવી ભાવયાત્રામાં વ્યક્તિ દૈષ્ટિ સમક્ષ નહીં, પણ પોતાના ચિત્ત સમક્ષ યાત્રા કરે છે અને એના હૃદયમાં ધર્મભાવની ભરતી અનુભવે છે. આપણે તીર્થકરોના વિહારથી પાદસ્પર્શ પામેલી ભૂમિને અતિ પાવન ભૂમિ માનીએ છીએ. એનાથી વિશેષ પાવન હોય છે તીર્થકરોના કલ્યાણકની ભૂમિ, પરંતુ શ્રી સમેતશિખર મહાતીર્થની ભૂમિનું પાવનત્વ દર્શાવવા માટે તમામ વિશેષણો અને માહાત્મ્યો અપૂર્ણ અને અપૂરતાં છે.

જ્યાં વીસ-વીસ તીર્થકરો નિર્વાણપદને પામ્યા હોય એ ભૂમિની આધ્યાત્મિક ઊર્જા અદ્ભુત હોય છે. આવી ભૂમિ પરની સાધના સાધકના હૃદયને ખુલ્લું કરીને આધ્યાત્મિક આકાશમાં ઊંચે ઉડ્ડયન કરવાની મોકળાશ આપે છે. આથી જ એવી માન્યતા છે કે ‘જે પારસનાથ નથી ગયો તે માતાને પેટે જ જન્મ્યો જ નથી.’ વળી, આ ભૂમિ પર અનેક મુનિભગવંતોએ પણ તપ, જપ, ધ્યાન આદિ દ્વારા ધર્મસાધના કરીને મોક્ષપદની પ્રાપ્તિ કરી છે એનો અર્થ જ એ કે આ ભૂમિની પ્રત્યેક રજ એ માનવીના જીવનને ધર્મમાર્ગે વધુ ઉન્નત અને વિકાસશીલ બનાવનારી છે.

આવી કલ્યાણક ભૂમિની ભાવયાત્રા ડૉ. શેફાલીબહેન શાહે જહેમતપૂર્વક તૈયાર કરેલા ‘સમ્મેઅ શૈલં તમહં થુણામિ’ ગ્રંથમાં જોવા મળે છે. છેક વારાણસીથી શિખરજી સુધીની કલ્યાણક ભૂમિઓ વાયકના માનસયજ્ઞ સમક્ષ પસાર થતી જાય છે અને એનું હૃદય એના અનુપમ આનંદની ભરતી અનુભવે છે. વળી, એ જુદી જુદી કલ્યાણક ભૂમિઓની સાથોસાથ સાધક ચાલતો જાય, સ્તવન-વંદના કરતો જાય અને એ રીતે ઊર્ધ્વગામી યાત્રા ચાલતી રહે છે. આથી જ આ ગ્રંથમાં પ્રત્યેક સાધકને એના માર્ગની માહિતીથી માંડીને જપ, તપ, ભક્તિ અને ઉપાસના સુધીની તમામ વિગતો પ્રાપ્ત થાય છે. તીર્થયાત્રા કરનાર માટે મહત્વનાં સૂચનોની સાથોસાથ એના નકશા પણ આલેખ્યા છે અને જિનાલયોની સ્થાપત્યરચનાની વિગતો પણ મળે છે. એ જ રીતે પ્રત્યેક તીર્થના પ્રાચીન ઇતિહાસથી માંડીને એના અર્વાચીન ઇતિહાસનું આલેખન તો છે જ, પરંતુ વર્તમાન સમયમાં એ તીર્થોમાં થયેલા જીર્ણોદ્ધારો અને નિર્માણ પામેલાં નવાં તીર્થસ્થાનોની માહિતી પણ સામેલ કરી છે. વળી, પ્રત્યેક તીર્થ પાસે સાધક જાય ત્યારે એ મૂળનાયક સમક્ષ કરવાની ભાવપૂર્ણ સ્તુતિ, ચૈત્યવંદન, સ્તવન અને થોય પણ મળી રહે છે.

આ રીતે આ ગ્રંથમાં ભાવયાત્રાની ઝીણામાં ઝીણી વિગતથી માંડીને એની સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ ધર્મઆરાધનાની વિગતો પ્રાપ્ત થાય છે અને વિશેષ તો એની સચિત્રતા ઊડીને આંખે વળગે એવી છે. ભાષાની પ્રવાહિતામાં તણાતો સાધક એક પછી એક તીર્થની યાત્રા સંપન્ન કરીને આગળ વધતો રહે છે. વિપુલ માત્રામાં તસવીરો હોવા ઉપરાંત અહીં જુદા જુદા પટ અને ચિત્રાવલીનાં ચિત્રો પણ મળે છે.

આ રીતે જાતે ચાલીને સમેતશિખરની યાત્રા કરનારથી માંડીને એની ભાવયાત્રા કરનાર સહુ ધર્મઆરાધકો માટે આ પુસ્તક ક્ષણેક્ષણનું સાથી બની રહે તેવું છે અને એના વાચન-દર્શનનો અનુભવ ધર્મજિજ્ઞાસુમાં પાવન તીર્થકરોની ભૂમિનું પાવનત્વ પ્રગટાવતો રહે છે, એ જ એની વિશેષતા છે.

કુમારપાળ
(ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈ)

આભારદર્શન

પુસ્તકો, સામયિકો, હસ્તપ્રત, તસવીરો, ચિત્રો,
નકશા અને અન્ય સહયોગ આપવા
બદલ અંતઃકરણપૂર્વક આભાર અને અનુમોદના

આ.ભ. શ્રી વિજય જગવલ્લભસૂરિ મ.સા.

આ.ભ. શ્રી પદ્મસાગરસૂરીશ્વરજી મ.સા.

આ.ભ. શ્રી રાજયશસૂરીશ્વરજી મ.સા.

આ.ભ. શ્રી નવરત્નસાગર મ.સા.

પ.પૂ. શ્રી મુક્તિવર્ધનવિજયજી મ.સા., બલસાણા

પ. પૂ. શ્રી નયપદ્મસાગરજી મ.સા.

પ. પૂ. શ્રી નયચંદ્રસાગરજી મ.સા.

પ. પૂ. શ્રી વિશ્વરત્નસાગરજી મ.સા.

સા.શ્રી મયણાશ્રીજી મ.સા.(JIWO)

સા.શ્રી મોક્ષરતિશ્રીજી મ.સા., અમદાવાદ

સા.શ્રી જયદર્શના મ.સા., કચ્છ (વાગડ)

ગોરધનદાસ બોધચંદ પરિવાર

શ્રી કેલાસસાગરસૂરિ જૈન જ્ઞાનમંદિર, કોબા

શાંતિ પ્રતિષ્ઠાન, ગુજરાત સમાચાર

જયભિખ્ખુ સાહિત્ય ટ્રસ્ટ, અમદાવાદ

શ્રી હેમંત બ્રોકર, આણંદજી કલ્યાણજી પેઢી

શ્રી નીરવ પરીખ, સિનેમેટોગ્રાફર (જીટીપીએલ)

ડૉ. કવિનભાઈ શાહ, બીલીમોરા

શ્રી ભરતભાઈ ધોળકિયા, અમદાવાદ

શ્રી દર્શન શાહ (શાહ કલર લેબ, અહમદપુર)

શ્રી પ્રવીણ જૈન (મેનેજર, લછવાડ પેઢી)

શ્રી નીરવ શાહ (માણિભદ્ર જ્વેલર્સ)

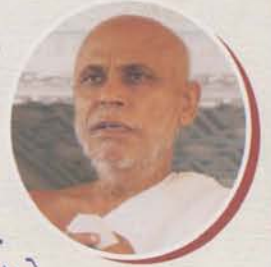
પ્રિન્ટ વિઝન પરિવાર

આશીર્વચન

ૐ હ્રીં શ્રીં અર્હં નમઃ

તીર્થોની યાત્રા જો સાચા ભાવથી કરવામાં આવે તો ધર્મની સુખદ અનુભૂતિનું ફળદ્રુપ વાવેતર થયા વિના નથી રહેતું. કષ્ટસાધ્ય યાત્રાનાં સંવેદનો જીવતરનાં શુભ સંસ્મરણોનું ભાથું બની રહે છે.

શિખરજીની યાત્રા અમારી સ્મૃતિનગરીનું સૌથી મોટું અને અખંડ સ્થાપત્ય છે. એ સ્થાપત્યને અપલક નેત્રે જોવાનું અમને અહર્નિશ ગમતું રહ્યું છે. શિખરજીના સોહામણા માર્ગો, માર્ગના વળાંકો, પગથિયાંના પથ્થરો, તડકાને યાજતા ઊંચા તોતિંગ ભૂરુહો, વૃક્ષોની ભીડ અને ગીચ ઝાડી, ઊંચાં ઊંચાં શૃંગો, ઊંડી ગહન ખાઈઓ, બદલાતા વાતાવરણના રંગો અને એ બધાની વચ્ચે શ્રદ્ધેય નિર્વાણભૂમિને જુહારવાના પવિત્રતમ અને રોમાંચક પ્રસંગો અંતરમન ઉપર અમીટ છાપ મૂકતા ગયા. ઘણી તમન્ના હતી કે અમારી સ્મૃતિનગરીના એ મહાન સ્થાપત્યની રઢિયાળી વિશેષતાઓ આત્મીયોની આગળ છતી કરીએ.

વિચારોમાં ઘણો સમય વહી ગયો હતો ને એ અરસામાં જ શ્રીમતી શેફાલીબહેને ગુરુભક્ત નીરવભાઈના સહયોગથી આ પુસ્તક સંશોધનાર્થે મોકલ્યું - અમારી તમન્નાને ટેકો મળ્યો. શ્રીમતી શેફાલીબહેનની પુસ્તકને માહિતીથી સાંગોપાંગ બનાવવા કાજેની ધગશભરી મહેનત દાદ માગી લે તેવી છે. શિખરજીનો મહિમા દિન-પ્રતિદિન લોકમાનસ પર છવાઈ રહ્યો છે. યાત્રાળુ વર્ગનો ધસારો પ્રતિવર્ષ વધી રહ્યો છે ત્યારે આવું માહિતીસમૃદ્ધ અને વિધિ સહિતનું આ પુસ્તક ભાવુકો માટે ખૂબ ઉપકારી બની રહેશે. ભવ્ય જીવો આ પુસ્તકના વાંચન અને દર્શનથી શુભભાવસંપન્ન બની પુણ્યવૃદ્ધિ અને પરંપરાએ કર્મમુક્તિ કરી શાશ્વતપદને પામે એવી શુભેચ્છા.

ડિ.જી.જી. વલ્લભ શુર

ૐ

જુલવાઈમાય પદ્મજાયાય નમઃ
શ્રીમત તાલ્પમાળ શ્રી મરાજા (રવાખાજા)
શ્રીમંત લાલિય જીરાજ શ્રીગોતમજીનામઃ

શ્રી સમેતશિખરજીની સચિત્ર શબ્દયાત્રાનો આ ગ્રંથ તૈયાર કરી શેફાલીબહેને જિનશાસનને સુંદર ભેટ આપી છે. વાણારસી (વારાણસી)થી શિખરજીની યાત્રાનો આ ગ્રંથ એ માત્ર માહિતી નથી, પરંતુ યાત્રાનો સત્ય પુરાવો છે. તેમણે દિવસોના દિવસો સુધી તીર્થધામના શુદ્ધ પરમાણુઓ અને પ્રાકૃતિક ગોદમાં રહી ગ્રંથ તૈયાર કરવા ભગીરથ પુરુષાર્થ કર્યો છે.

કલ્યાણક ભૂમિની યાત્રા કરનાર પુણ્યાત્માઓને આ પુસ્તક એક સુંદર ભોમિયારૂપ બનશે. તીર્થાનુરાગી શેફાલીબહેન અન્ય તીર્થોના પણ પ્રાચીન પુરાવા સહ અપ્રાચીન યાત્રા કરી શકાય તેવી ગ્રંથશ્રેણી પ્રકાશિત કરે તેવા શુભ આશીર્વાદ સહ.

જા પચાઈકમાલ

8-12-08

॥ अर्चनम् ॥

डॉ. शेफाली जी. शाह द्वारा संपादित पुस्तक-
"सम्मोह शैलं तमरं (धुणामि) एक पहली य पुस्तक है।
पूर्वजन्म के कल्याण भूमि "वाराणसी से शिवहरजी" तक
के तीर्थों का चित्रमय सुंदर परिचय दिया है।
तीर्थ के इतिहास का भी परिचय पुस्तक में दिया है।
धरमें बड़े-बड़े भी पुस्तक के द्वारा भावना का लाभ
प्राप्त ले सकते हैं। पुस्तक का संकलन - संपादन
लेखन आदि अनुमोदनीय है।
यह पुस्तक तीर्थ यात्रा की भावना को भी जगाता है।
डॉ. शेफाली जेन शाह का यह प्रयास प्रशंसनीय है।
मुझे विश्वास है कि इस पुस्तक के द्वारा अनेक लोगों
को तीर्थ वंदना - स्तवना - आदि करने का लाभ प्राप्त होगा।

प्रति सागरसूक्तिः

डॉ. शैशवी जेन - - - - - शालाके - - -

अति प्राचीन श्री अश्वमेध यज्ञ मंत्रांतर्गत महित अनेक
कुटुम्बाक छविजोनी संयुक्त बोध- विगत अने बीजकय-
परिचय सर्व प्रथम प्रकाशित पर्व रह्यो के.
आदत्त सुंदर कोटोडाक कोष्ठ विजय अने उद्यु परमात्मा-
जोनी सुंदर छपी यत्रे धर अनुमोदनीय के.

शुभ्रुचय शोभेधर आदत्त तीर्थों नी पुत्रो दानी कोवाभनी
परा श्रीधर अने कुटुम्बाको उपर प्रकाशित आदत्त सामी-
आ पुत्र हरो जो निर्विवाद के.

तभारा आ प्रकाशन कार्य बी पासजरीने साधु-साध्वी उद्योगों
ने दर्शन अने नाताजारी उपयोगी जान हो - - -

आवा शुभ्रुकार्यो तभारा धारा निरंतर धाम -
जो वि शुभ्रुकार्यो - - - डॉ. आ. ल. नी आशा बी -

विश्वरूपी

ॐ पाश्चिमात्य

ॐ

२ सुभाषिणी

आपुस्तक

आयो न - सुयो न - आलो न - सुके पुस्तक
 आ शक्ति सोझा लगे लुपे न पावती वरमा को
 अथवा निजाले न ठेके के दूखरी दुखरे
 आहिते प्रवृत्ति + ले निरुद्धावका मोठे को
 लेगां न लेन समाज न दुष्टा व्यवसाय प्रधान
 लेको आ विषयमां २ स दमां. समवे,
 आवे लेका विषयमां न २ वरमाय पुन्ये
 समर्पित २ ले ले नोदमां २ अनुमां २
 दमां को

आमि सोझा लगे न के
 आमापके न विन आमां न + मां
 लगे 'शिखर' न के न प्र + मां
 आमा, माय अथवा मां प्र
 दमां दमां आमां प + मां
 के मां २ वरमा को
 ' + मां मुक्ति' तिल मुक्ति: के
 + मां मां, दमां २ मां, मां,
 मां २ ले लगे मां के मां
 के ले मां २ वरमा
 लगे २ वरमा लेमां
 लगे, सुमां न २ लेमां
 मां प + मां
 + मां मां २ शिखर - मां +
 ले न दमां.

ॐ
 २ वरमा

जी. शीशलीयेन प. ५. गडिगसुराधरनु गुरुन्या नमः

धर्मलाल पूर्णक जन्मपवानुं डी.

सम्भैय शीलं तमहं पूज्यमि.

(पुस्तक जेधने न हृदय रसुषी गहगहीत वाहे गुपुं,
भावापे व्यवहारिक संस्कारनी भावे सदगुणीनुं
करेनुं जीनवीयालु भावे सम्पादपानमां परिगुरु
ने जेधने पुण न आनंद भावे, श्रमभीदना करुं हं.
पुस्तक टुपामां आवतां श्रेक श्रेक पानामां श्रैल.
भुलुगना शीरा भावे भुलुगनी कल्याणकनी वमिश्री.
पावनतीर्थना संपूर्ण भितारनी नोध. भावे रण.
तमे श्यष्टता भावे तमे जगतने दृशने करारै.
श्यानावरणीय. कर्मनी करदार तमे ऊय करै, छे,
सम्भैयनी देवी. अपने शासन देवता. हृदंभैया.
व्यावा. कुलकार्यमां तमीने सहायक छने.

खेज शंकर. मनोकाभना. **खेजली बूमिपलाजीनु ना धर्मलाल**
(तारा संभारी डेह म. सा.)

आदीय - परम आराधक

केजादीय

समाविष्टा श्री - डॉ. वेमारीनहन राह अनेने परिलान

यमे मायना हेतु आप की कृपावता की कमाना छैते.
पञ्चात्मा की कपा मे हम महीने नो अंध में हैं.
अंध के मायना सुंदर आप मे चल रही हैं
हम महीने पञ्चात्मावता हैं कि हमें अमृत - सुखीन -
अमृत मे आत्मा के विषय - पुन पालन काने
वासा जिन मायना फल हुआ हैं.
आज आप की पर लिखते हमें 'मयंत सुखी हो रही हैं'
कि आप के द्वारा संपादित "
फुल्ल के मध्यमे मे मदान कल्याणक श्रीम की
आवयात्रा करने का सुंदर अवसर मिला.
कैसे अमृत तीर्थ हैं. किन्ती पितृ कल्याणक श्रीम.
तमे की अराधना एवं तीर्थ की रक्षा के
लिए यह गुण मयंत उपदेशी देया. विशेषकर
पुण्य शालु - साद्वीजि मयंत एवं देव भावयात्रा
करे हेतु आवक - आविकाओं के लिये श्री मयंत
उपदेशी देया.
जो की कालात्रमे यह संस्कार के मध्यमे मे
भावयात्रा देया अमे पुण्य के भागी की आप कनेम.
फोरो शाली - रमेश्वर - लिखापर श्री मयंत आप की ही हैं
यह विशेष बात है.
यह संस्कार हर जगह में घर घर तक पहुंचे
एवं इसके वांचत - यकिन से अवआत्माओं का कल्याण हो
रही संस्कारवता

आदीय साद्वी मयणा श्री का परिलान

19-12-08

ૐ નમઃ શિવાય:

તીર્થયાત્રા આત્મોત્થાનનું એક અગત્યનું અંગ છે. તે દ્વારા પ્રભુસ્મરણ, સત્સંગ અને પવિત્ર સ્પંદનનો આપણને સરળતાથી અનુભવ થઈ શકે છે.

શ્રી શેફાલીબહેનના બહુમુખી વ્યક્તિત્વમાં સંગીત અને આસ્તિક્યભાવ મોખરે રહ્યાં છે. પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં તેઓશ્રીએ તાજેતરમાં કરેલી બનારસથી સમેતશિખર સુધીની યાત્રાનું આબેહૂબ અને રોચક વર્ણન કરેલ છે. આ ઉપરાંત બીજા યાત્રિકોને પણ ઉપયોગી થાય તેવી ઝીણવટભરી માહિતી પ્રસ્તુત કરેલ છે, જેમાં ભક્તિભાવની વૃદ્ધિ કરાવનાર ભગવંતોની પ્રેરણાદાયક મૂર્તિઓનું તાદૃશ વર્ણન, ઐતિહાસિક સંદર્ભ, શિલ્પકળાની સૂક્ષ્મ અને જ્ઞાનસભર માહિતી ઉપરાંત યાત્રિકો માટે જરૂરી આવાસ, આહાર આદિ સગવડોનું વર્ણન પણ કરેલ છે.

આ રીતે આ પુસ્તકમાં સામાન્ય યાત્રિકોથી માંડીને આધ્યાત્મિક સાધકો અને સંશોધકોને પણ ઉપયોગી થાય તેવી વિસ્તૃત અને વૈવિધ્યપૂર્ણ માહિતી પીરસીને તેને બહુજનોપયોગી બનાવેલ છે. આવી સુંદર કૃતિની રચના બદલ શેફાલીબહેનને અનેકશઃ ધન્યવાદ.

ૐ શુભમસ્તુ.

પ્રતિભાવેદ

શ્રીમદ્ સમસ્ત જ્ઞા. સ્વા. કેન્દ્ર, કોલ્લા (જિ.ગાંધીધામગાંધી)

એલ.ડી.આઈ.આઈ. / ૨૦૦૮-૨૦૦૯

તા. ૧૫. ૧૨. ૦૮

આપના તૈયાર કરેલા ગ્રંથ ‘સમ્મેઅ શૈલં તમહં શુણામિ’નું અવલોકન કરવાનો અવસર મળ્યો. વારાણસીથી લઈને સમેતશિખર સુધીનાં અનેક તીર્થોની સુંદર તસવીરો સાથે અનેક પ્રકારની માહિતીથી સભર આ ગ્રંથ અનેક જિજ્ઞાસુઓને ઉપયોગી થશે.

પરમાત્માઓના કલ્યાણકો તથા વિચરણ દ્વારા પાવન થયેલ ભૂમિ ઉપર નિર્મિત તીર્થો ભવભયભંજક હોય છે. તેની યાત્રાથી જન્મ સફળ થાય છે અને અનેક વજ્રલેપ જેવાં કઠિન કર્મો નષ્ટ થઈ જાય છે. આવી પરમ પાવનભૂમિ પર નિર્મિત તીર્થોનો ઇતિહાસ ભાવોલ્લાસવૃદ્ધિનું નિમિત્ત બનતો હોય છે. તેથી તીર્થોનો ઇતિહાસ અવશ્ય જાણવા યોગ્ય છે. તમે તીર્થના ઇતિહાસ અને તસવીરો દ્વારા સુંદર નિમિત્તનું આયોજન કર્યું છે.

આ ગ્રંથ વાંચીને યાત્રા કરવા જનારાને વિશેષ લાભ થશે અને જેઓ યાત્રા કરવા જવા શક્તિમાન નથી તેઓ ભાવયાત્રા દ્વારા કર્મનિર્જરા કરશે.

તમે આ ઉત્તમ નિમિત્ત નિર્મિત કર્યું તે બદલ ખૂબ ખૂબ ધન્યવાદ.

ભવદીય,

J.B.Shah...

(જિતેન્દ્ર બી. શાહ)

શ્રી શેફાલીબહેન,

સમેતશિખર અને તેની આજુબાજુનાં તીર્થોના ઇતિહાસનો સચિત્ર ગ્રંથ આપે તૈયાર કર્યો છે તે બદલ તમને અભિનંદન. આ ગ્રંથ જિજ્ઞાસુઓને ઉપયોગી નીવડશે તેવી મને શ્રદ્ધા છે. આ પ્રકારના કાર્યથી સાધુ-સાધ્વીજી અને જેઓ અશક્ત અને ઉંમરલાયક છે તેઓ પણ લાભાન્વિત થશે. તમારો પ્રયાસ સફળ થાઓ તેવી શુભેચ્છા પાઠવું છું.

અમલીય
કે. વિ. કે. સુશીર

ડૉ. શેફાલીબહેનનું પુસ્તક "સમ્મેત શૈલમ્, તમદં કુહાલમ્" વાંચતાં એક અદ્ભુત અનુભૂતિ થઈ. સમ્મેતશિખરના શિખરોના અપરોહિત સ્પર્શ મનનું પહો સમગ્ર ચેતના સરિત ઉદ્ભવેલું અને પુસ્તક વાંચતાં થાક છે. અત્યંત ભાવવાદી શૈલીમાં લખાયેલ આ પુસ્તકમાં સમ્મેતશિખરની યાત્રામાં બનાવેલી આવડા પ્રત્યેક અગત્યનાં તીર્થોનું વર્ણન છે, તેઓના ઇતિહાસની ચર્ચા છે - સ્પર્શ છે સ્ત્રીકાવરભરી ચક્રચોર રમ્યાલ, દરેક ઘટનાનું સંતુલન પ્રવૃત્તિ નિરૂપણ અને વિશિષ્ટ રીતે જોનામય તથા તીર્થંકર ભગવાનની મૂર્તિના સુંદર મહોત્સર કોરોગ્રાફીસ... આ પુસ્તકનો સંપૂર્ણતા તરફ લઈ જાય છે.

આ પુસ્તક પ્રત્યેક વૈનને તેમજ સમ્મેતશિખર ની યાત્રાએ જનાર પ્રત્યેક મુમુક્ષુને ખૂબ સુંદર આનંદદર્શન પૂરું પાડશે. બેચે બેચે નજી નજી શક્યા, તેમજ પ્રત્યેક પૃષ્ઠ ફેરવતાં તીર્થની ભાવચામ બેજા અનુભૂતિ થશે, બે બધા આવ્યા છે, તેમજ ફરીથી બધું સમજાય થશે!

શેફાલીબહેન સંગીતકાર-સ્પષ્ટકાર હોવા ઉપરાંત આ પુસ્તકમાં એક સ્પષ્ટિકરણ બની ચૂક્યા છે, તે પુસ્તક વાંચતાં બહુર લાગે છે. અત્યંત પરિપૂર્ણ તેમજો લેશર કરેલું આ પુસ્તક, દરેક વૈનની શ્રદ્ધાભક્તિમાં વધારો કરશે... વૈન દર્શન પ્રત્યે તેમજ વીતરણાદેવ પ્રત્યેના ભાવોમાં વૃદ્ધિ કરશે....

આ સુંદર પુસ્તક દરેક સંસ્કારી વૈનોએ વસાવડું ન રહ્યું!

Sudhir

Dr. Sudhir V. Shah

(ન્યુરોલોજિસ્ટ)

તા. ૧૨/૧૨/૦૮

તીર્થામૃત વચનકર્ષિકા

૧. તૃ-ધાતુને 'થક્' પ્રત્યય જોડવાથી તીર્થ શબ્દ બન્યો છે.
૨. તીર્થના અનેક પ્રકાર છે : નામતીર્થ, સ્થાપનાતીર્થ, દ્રવ્યતીર્થ, ભાવતીર્થ. લોગસ્સ સૂત્રની પ્રથમ ગાથામાં 'ધમ્મ તિથ્થયરે' શબ્દપ્રયોગ છે — તેમાં ભાવતીર્થનો સંદર્ભ છે અર્થાત્ ધર્મરૂપી તીર્થની સ્થાપના કરનારા ભગવંત્ છે. તારવાની માત્રા વધારે તે તીર્થ. અનાદિથી સંસારની ચાર ગતિમાં કર્મપરાધીનપણે સંસારભ્રમણ કરતા આત્માને કર્મમુક્ત કરવામાં જે નિમિત્ત બને તે તીર્થ! ભાવતીર્થમાં તીર્થકરોનાં ચરિત્ર, જિનાગમ, જિનશાસન અને રત્નત્રયીનો સમાવેશ થાય છે.
૩. તીર્થના મુખ્ય બે પ્રકાર છે : (૧) જંગમ તીર્થ (૨) સ્થાવર તીર્થ
 - * જંગમ તીર્થ : સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા (ચતુર્વિધ સંઘ) એ જંગમ તીર્થ છે, કારણ કે તેઓ હરતા-ફરતા તીર્થ સમાન છે. સ્વદેહે વિચરતા તીર્થકર પરમાત્મા, કેવળી પરમાત્મા, ગણધર ભગવંતો, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ આદિ ગુરુ ભગવંતો એ જંગમ તીર્થ છે.
 - * સ્થાવર તીર્થ : જિનાલય, જિનબિંબ, જિનાગમ (જ્ઞાન), સિદ્ધાચલ, ગિરનાર આદિ પવિત્ર તીર્થધામો તે સ્થિર રહેનારાં સ્થાવર તીર્થ છે.
૪. જંકિંચિ નામ તિથ્થં : અહીં તીર્થ શબ્દપ્રયોગ દ્વારા સ્વર્ગ, પાતાળ અને મનુષ્યલોકમાં જે જિનબિંબો છે તેને વંદન કરવાનો ઉલ્લેખ થયો છે અર્થાત્ જે કોઈ નામરૂપી તીર્થ છે તેની વંદના કરી છે.
૫. પૂજ્ય આચાર્ય યશોભદ્રસૂરિકૃત મહાવીરસ્વામી પંચકલ્યાણક પૂજામાં આવતી દીક્ષાકલ્યાણકની પૂજામાં કવિ જણાવે છે કે, **‘જય જય તંદા, જય જય ભદ્રા, ધરમ તીરથ તુમે થાપો રે; બૂગો બૂગો એ ત્રિભુવન નાયક જગજનતાં દુઃખ કાપો રે...’**
૬. તીર્થસિદ્ધ અને અતીર્થસિદ્ધ જીવો પંદર રીતે સિદ્ધિપદને પામે છે. તીર્થકરો જિનસિદ્ધ કહેવાય છે. તેમના ગણધરો અને કેવળજ્ઞાની આત્માઓ તીર્થકર પદવી વગર સિદ્ધિપદને પામે છે. વળી, સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા આદિ સિદ્ધિપદને પામે તો તે પણ તીર્થસિદ્ધ કહેવાય છે. મરુદેવી માતા અતીર્થસિદ્ધ કહેવાય છે, કારણ જ્યારે માતા હાથી પર બેસી પુત્ર ઋષભદેવની ઋદ્ધિ-સમૃદ્ધિ જોવા જતાં હતાં ત્યારે માર્ગમાં જ ઉત્કૃષ્ટ વૈરાગ્યથી કેવળજ્ઞાન પામીને સિદ્ધિગતિને વર્યાં હતાં. આ વખતે પ્રભુએ તીર્થની સ્થાપના કરી ન હતી, તેથી મરુદેવી માતા અતીર્થસિદ્ધ ગણાય છે.
૭. સકલાહર્ડત્સ્તોત્રની ૨૯મી ગાથામાં ‘વીરા-ત્તીર્થમિદં પ્રવૃત્તમતુલં’ વર્તમાનમાં મહાવીર પ્રભુએ તીર્થની સ્થાપના કરી છે. અજિતશાંતિસ્તોત્રની ૧૮મી ગાથામાં ‘તિથ્થયર પવત્તયં’ શબ્દોમાં ઉત્તમ તીર્થને પ્રવર્તનારા એમ અર્થ છે.

૮. શ્રી તીર્થંકર ભગવંતોના કલ્યાણકના દિવસોમાં તીર્થયાત્રાનું આરાધન કરવાથી આત્માને વિશેષ લાભ મળે છે. શ્રાવકોએ ઓછામાં ઓછી વર્ષમાં એક વખત તીર્થયાત્રા અવશ્ય કરવી જોઈએ.

તીર્થયાત્રા માટેનું માર્ગદર્શન

૧. છ'રી પાલક સંઘયાત્રા : પરમાત્માએ (૧) સાધુ (૨) સાધ્વી (૩) શ્રાવક (૪) શ્રાવિકા - આ ચાર અંગોને સંઘ તરીકે ઓળખાવ્યાં છે. ઋષભદેવ ભગવાનની સ્તુતિમાં કહેલ છે : 'ઋષભ કહે સુણો ભરતજીરાય, છ'રી પાલતા જે નર જાય, પાતિક ભૂકો થાય.' છ'રી એટલે છ નિયમનું પાલન કરી યાત્રા કરવી.

- (૧) **ગુરુપાદ્યારી** : ગુરુના પગલે પગલે ચાલવું. કોઈ પણ જીવની કિલામણા કે હિંસા ન થઈ જાય એવી સાવધાનીપૂર્વક નીચે જોઈને ચાલવું. ઉઘાડે પગે વિહાર કરવો, વાહનનો ઉપયોગ ન કરવો.
- (૨) **ભૂમિસંચારી** : ભૂમિ પર ઉત્તરપટ્ટો પાથરીને સૂવું. દિવસભરના પરિશ્રમથી થાકી ગયેલા શરીરને આરામ આપવા માટે રાત્રે જમીન પર સંથારો પાથરીને નમસ્કાર મહામંત્રના મંગલ સ્મરણપૂર્વક શુભ વિચારોમાં મગ્ન થઈને સૂવું.
- (૩) **બ્રહ્મચર્ય** : સંપૂર્ણ મન, વચન અને કાયાથી બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરવું.
- (૪) **સચિત્ત પરિહારી** : સચિત્તનો સર્વથા ત્યાગ કરવો. કાયાં (રાંધ્યા વિનાનાં) શાકભાજી, ધાન્ય, કાયાં ફળો કે સમારેલાં ફળો પણ ૪૮ મિનિટ સુધીના સચિત્ત (સજીવ) હોવાથી તેઓનો ઉપયોગ ન કરવો. કાયા પાણીનો ત્યાગ કરવો.
- (૫) **એકલ આહારી** : એકાસણ તપ આરાધવું. ૨૪ કલાકમાં એક ટંક આહાર લેવો. એક જ સ્થાને સ્થિર બેસી ભોજન કરવું.
- (૬) **આવશ્યકકારી** : અષ્ટપ્રકારી પૂજા, સામાયિક, પ્રતિકમણ, વ્યાખ્યાન આદિ ધર્મના આનંદમાં અભિવૃદ્ધિ કરનારા આવશ્યક ધર્મકરણીઓનું વિશુદ્ધ પાલન કરવું.

૨.

અન્યક્ષેત્રે કૃતં પાપં તીર્થક્ષેત્રે વિનશ્યતિ ।

તીર્થક્ષેત્રે કૃતં પાપં વજ્રલેપો ભવિષ્યતિ ॥

(અર્થાત્ અન્ય કોઈ પણ ક્ષેત્રે કરેલું પાપ તીર્થનાં દર્શન કરવાથી નાશ પામે છે, પરંતુ તીર્થક્ષેત્રમાં થયેલું પાપ ક્યારેય નાશ પામતું નથી તે પથ્થર પર લખાયેલ અને કદી ન ભૂંસાય તેવી પંક્તિ સમાન છે.)

૩.

સમગ્ર તીર્થયાત્રા દરમિયાન એક એવી થેલી જુદી તૈયાર રાખવી કે જેમાં પાતળો ટુવાલ, સેવાની એક જોડ, કેસર, બરાસ, રૂમાલ, ફળ, નૈવેદ્ય, સુખડનો ટુકડો, વાસક્ષેપ, ધૂપ, છૂટા પૈસા, સ્તવનની ચોપડી હોય જેથી, કોઈ તીર્થે વહેલાં-મોડાં પહોંચો તો સેવાની (હાથવગી) થેલી લઈને પ્રભુની સેવા-પૂજા થઈ શકે. તીર્થયાત્રામાં તપ, પૂજા, સાધર્મિક ભક્તિ, દાન, બ્રહ્મચર્ય, નવકારશી અને ચોવિહારનું પરચ્છેદાણ યથાશક્તિ કરવું જોઈએ. દેવદર્શન, પૂજા, સ્નાત્ર કોઈને પણ અંતરાય ન થાય તેવી રીતે કરવાં. બિહારમાં ખૂબ ગરીબી છે, તેથી વધારાનાં હોય તેવાં કપડાં, વાસણ તથા અનાજ (ચોખા)નું દાન કરવું. દરેક તીર્થક્ષેત્રમાં અને સાતક્ષેત્રમાં યથાશક્તિ દાન નોંધાવવું.

વારાણસીથી શિખરજી સુધીનો યાત્રામાર્ગ

ચાત્રાસ્થળોના અંતરની વિશેષ માહિતી

ક્રમ	સ્થળ	કિ. મી.	ક્રમ	સ્થળ	કિ. મી.
૧.	અમદાવાદથી વારાણસી.....	૧૩૦૩	૨૭.	સિકંદરાથી જમુઈ	૨૩
૨.	વારાણસીથી ભેલુપુર	૩	૨૮.	જમુઈથી કાકંદી	૧૪
૩.	ભેલુપુરથી ભદૈની	૨	૨૯.	કાકંદીથી લક્ષ્મીપુર	૨૫
૪.	ભદૈનીથી સિંહપુરી.....	૧૧	૩૦.	લક્ષ્મીપુરથી ખડગપુર	૨૨
૫.	સિંહપુરીથી સારનાથ	૧	૩૧.	ખડગપુરથી તારાપુર.....	૧૨
૬.	સિંહપુરીથી ચંદ્રપુરી	૨૧	૩૨.	તારાપુરથી સુલતાનગંજ	૧૯
૭.	ચંદ્રપુરીથી વારાણસી સ્ટેશન	૧૧	૩૩.	સુલતાનગંજથી અકબરનગર	૧૩
૮.	વારાણસીથી સાસારામ	૪૯	૩૪.	અકબરનગરથી ચંપાપુરી	૧૩
૯.	સાસારામથી ઔરંગાબાદ.....	૪૭	૩૫.	ચંપાપુરીથી ભાગલપુર.....	૬
૧૦.	ઔરંગાબાદથી શેરઘાટી થઈ ધોબી	૧૨	૩૬.	ભાગલપુરથી બાંકા થઈ દોકામોર.....	૪૦
૧૧.	ધોબીથી બોધિગયા.....	૨૨	૩૭.	દોકામોરથી મંદારહિલ	૧૧
૧૨.	બોધિગયાથી ગયા.....	૧૨	૩૮.	મંદારહિલથી હસીન્દા	૨૨
૧૩.	ગયાથી હિસુઆ.....	૪૪	૩૯.	હસીન્દાથી દેવધર	૪૭
૧૪.	હિસુઆથી રાજગૃહી	૨૦	૪૦.	દેવધરથી સારથ	૩૫
૧૫.	રાજગૃહીથી પટણા	૧૧૦	૪૧.	સારથથી મધુપુર	૨૩
૧૬.	રાજગૃહીથી નાલંદા	૧૪	૪૨.	મધુપુરથી ગિરિડીહ.....	૫૦
૧૭.	નાલંદાથી કુંડલપુર	૩	૪૩.	ગિરિડીહથી ઋજુવાલિકા	૧૨
૧૮.	કુંડલપુરથી બિહારશરીફ	૮	૪૪.	ઋજુવાલિકાથી મધુવન.....	૮
૧૯.	બિહારશરીફથી પાવાપુરી	૮	૪૫.	મધુવનથી પાલગંજ.....	૧૩
૨૦.	પાવાપુરીથી ગુણિયાજી	૨૦	૪૬.	મધુવનથી પારસનાથ સ્ટે.....	૩૦
૨૧.	ગુણિયાજીથી નવાદા થઈ પકરીબરામા..	૨૧	૪૭.	પારસનાથ સ્ટે.થી અમદાવાદ.....	૧૭૦૦
૨૨.	પકરીબરામાથી કૌઆડુલ	૧૬	૪૮.	ગયાથી રાજગૃહી	૬૪
૨૩.	કૌઆડુલથી રૂપાવેલ	૧૮	૪૯.	વારાણસીથી રાજગૃહી	૩૫૪
૨૪.	રૂપાવેલથી લછવાડ	૫	૫૦.	લછવાડથી ચંપાપુરી.....	૧૭૬
૨૫.	લછવાડથી ક્ષત્રિયકુંડ	૫	૫૧.	ચંપાપુરીથી ગિરિડીહ	૨૨૫
૨૬.	લછવાડથી સિકંદરા	૩	૫૨.	નવાદાથી સમેતશિખર.....	૧૬૩

અનુક્રમશિકા

પૃષ્ઠ

(૧) વારાણસી પંચતીર્થી -----	૨૭
● ભેલુપુર (પાર્શ્વનાથ પ્રભુનાં પ્રથમ ચાર કલ્યાણક) -----	૩૬
● ભદૈની (સુપાર્શ્વનાથ પ્રભુનાં પ્રથમ ચાર કલ્યાણક) -----	૫૨
● સિંહપુરી (શ્રેયાંસનાથ પ્રભુનાં પ્રથમ ચાર કલ્યાણક) (સારનાથ દર્શન) -----	૬૧
● ચંદ્રપુરી (ચંદ્રપ્રભુનાં પ્રથમ ચાર કલ્યાણક) -----	૭૬
● શ્વેતાંબર પંચાયતી બડામંદિર (રામઘાટ) -----	૮૪
(૨) બોધિગયા (મહાબોધિ મંદિર) -----	૯૨
(૩) રાજગૃહી (પંચપહાડીયાત્રા), ગામમંદિર, વીરાયતન -----	૯૬
(૪) પટણા -----	૧૬૨
(૫) નાલંદા - કુંડલપુર (શ્રી ગૌતમસ્વામીનું જન્મસ્થળ) -----	૧૭૧
(૬) પાવાપુરી -----	૧૯૨
સમવસરણ નવું મંદિર (શ્રી મહાવીરસ્વામીની અંતિમ દેશના ભૂમિ) -----	૧૯૭
ગામમંદિર (શ્રી મહાવીરસ્વામીનું નિર્વાણસ્થળ) -----	૨૦૮
જલમંદિર (પ્રભુ મહાવીરસ્વામીનું અંતિમસંસ્કાર સ્થળ) -----	૨૧૮
(૭) ગુણિયાજી (શ્રી ગૌતમસ્વામીજીની કેવળજ્ઞાન ભૂમિ) -----	૨૩૧
(૮) લછવાડ (તળેટી) -----	૨૪૨
ક્ષત્રિયકુંડ (પ્રભુ મહાવીરની ચ્યવન, દીક્ષા અને જન્મકલ્યાણક ભૂમિ) -----	૨૫૪
(૯) કાકંદી (શ્રી સુવિધિનાથજીનાં પ્રથમ ચાર કલ્યાણક) -----	૨૬૮
(૧૦) ચંપાપુરી (શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીની પાંચ કલ્યાણકની પાવન ભૂમિ) -----	૨૭૯
(૧૧) ભાગલપુર, નાથનગર, મંદારહિલ -----	૩૦૪
(૧૨) ઋજુવાલિકા (પ્રભુ મહાવીર કેવળજ્ઞાન ભૂમિ) -----	૩૦૫
(૧૩) મધુવન (શિખરજીની તળેટીના જિનાલય) -----	૩૧૮
(૧૪) શ્વેતાંબર કોઠી (શ્રી ભોમિયાજી દર્શન) -----	૩૩૦
(૧૫) શ્રી સમેતશિખરજી તીર્થયાત્રા (૩૧ ટૂક સહિત) -----	૩૭૪
(૧૬) ચોવીસ તીર્થકરનું જીવનદર્શન (મહિમાવંત તીર્થોના મૂળનાયકની તસવીર સહિત) -----	૪૮૨
(૧૭) સંદર્ભ સૂચિ -----	૪૯૬

॥ શ્રી શામળિયા પાર્શ્વનાથાય નમઃ ॥

॥ શ્રી લોમિયાજી દાદાજી નમઃ ॥

મધુવનના દેરાસરની ભમતીના દ્વારને શોભાવતો શિખરજીનો પટ

માનવજન્મ અતિ દુર્લભ છે. અનંતોનંત પુણ્યોદયના પ્રભાવે માનવભવ પ્રાપ્ત થાય છે.
પરભવના પુણ્યનું ભાથું બાંધવા પ્રત્યેક મનુષ્ય તીર્થયાત્રા કરતો હોય છે.

‘યદ્ધ્યાસિતમર્હદ્ ભિસ્તદ્વિ તીર્થં પ્રચક્ષતે’

અર્થાત્ અરિહંત પ્રભુએ જે ભૂમિને પવિત્ર કરી હોય તે ભૂમિ તીર્થ કહેવાય છે.
આપણા પ્રાચીન મહર્ષિઓએ ‘આત્માને તારે એ તીર્થ’ એવી વ્યુત્પત્તિ કરીને તીર્થોનો મહિમા ગાયો છે.

**ચ્ચાતોઽષ્ટાપદ પર્વતો ગજપદઃ સમ્મેતશૈલાભિઃ,
શ્રીમાન રૈવતકઃ પ્રસિદ્ધ મહિમા શત્રુઙ્ગયો મણ્ડપઃ ।
વૈભારઃ કનકાચલોર્બુદગિરિઃ શ્રી ચિત્રકૂટાદયઃ,
સ્તવ શ્રી ઋષભાદયો જિનવરાઃ કુર્વન્તુ વો મંગલમ્ ॥**

જૈન ધર્મના મોટા ભાગના તીર્થંકરો ઉત્તર અને પૂર્વ ભારતમાં જન્મ્યા છે અને વિચર્યા છે. એ ભૂમિની એકાંત એવી પર્વતની ગુફાઓ કે જંગલોની ઘેરી ઘટામાં તેઓએ તપ અને જ્ઞાનસાધના કરી છે. મહામોંઘા અને અણમોલ એવાં આપણાં આ તીર્થોનો મહિમા એવો અનંત ઉપકારી છે કે તેનું સ્પર્શન, દર્શન અને સ્તવન કરો, અરે! માત્ર સ્મરણ કરો તો પણ તે કલ્પના માત્રથી જ ભાવિત બનેલા પુણ્યશાળી જીવો કેટલાંય કર્મોનો ભુક્કો બોલાવી દે છે !

આથી તો **સકલતીર્થ**ના પાઠ દ્વારા મુખ્ય તીર્થોનું સ્મરણ વાણીમાં અવારનવાર કહેતાં સાંભળીએ છીએ. શ્રી સકલતીર્થવંદનાની અગિયારમી ગાથા અનુસાર,

**“સમેતશિખર વંદું જિનવીસ, અષ્ટાપદ વંદું ચોવીસ,
વિમલાચલ ને ગઢ ગિરનાર, આબુ ઉપર જિનવર જુહાર.”**

ધન્ય છે એ પાવન તીર્થભૂમિઓને જેણે વાચારહિત સ્વરૂપે લાખો-કોડો આત્માઓને આત્મશોધન અને આત્મદર્શનના મૂક ઉપદેશો આપ્યા છે; જેના કાંકરે-કાંકરે, પગલે-પગલે, શિખરે-શિખરે, દેરીએ-દેરીએ, ત્યાગ, તપશ્ચર્યા, તેજસ્વિતા, આત્મસમર્પણ અને આત્મશાંતિનો અલૌકિક અનુભવ થાય તેવાં તીર્થસ્થાનો જો કલ્યાણક ભૂમિ પર હોય તો તેની સ્પર્શના માત્રથી જીવન ધન્ય બની જાય છે.

**“નારકા અપિ મોદન્તે યસ્ય કલ્યાણ પર્વસુ,
પવિત્રં તસ્ય ચારિત્રં કોવા વર્ણાયિતું અમઃ।”**

અર્થાત્ ભગવાનના કલ્યાણકના દિવસે નરકના જીવો પણ આનંદ પામે છે. એમના પવિત્ર જીવન-ચરિત્રનું વર્ણન કરવામાં કોણ સમર્થ હોઈ શકે! કલ્યાણકભૂમિ એટલે જ્યાં તીર્થંકર ભગવાનનાં ચ્યવન, જન્મ, દીક્ષા, કેવળ અને નિર્વાણ એમ પાંચ કલ્યાણક થયાં હોય. આ ભૂમિ તીર્થભૂમિ બની રહી અને જે દિવસે કલ્યાણક થયું તે દિવસ પર્વ બની રહ્યો.

સંસારમાં નવા કર્મબંધનાં પાંચ કારણ છે : (૧) અજ્ઞાન (૨) મિથ્યાત્વ (૩) અવિરતિ (૪) કષાયાદિ પ્રમાદ અને (૫) યોગ કે જેને દૂર કરવામાં પરમાત્માનાં ચ્યવન, જન્મ, દીક્ષા, કેવળજ્ઞાન, નિર્વાણ એ પાંચ કલ્યાણકો અનુક્રમે પ્રબળ નિમિત્ત બની રહે છે.

ચ્યવનકલ્યાણક : ચ્યવન અર્થાત્ અનાદિ ત્રણ ગતિ દેવ, તિર્યચ, નરકમાંથી મુક્તિ

જગતના સર્વ જીવોના આત્મકલ્યાણને તીવ્રપણે ઝંખતા તીર્થંકર આત્માનું માતાના ઉદરમાં અવન થાય છે ત્યારે નરક-નિગોદ સહિત તમામ સંસારી જીવો ક્ષણ વાર માટે સુખનો અનુભવ કરે છે એ તીર્થંકરના પરમ પુણ્યનો પ્રભાવ છે. તીર્થંકરનાં માતા ૧૪ તેજસ્વી સ્વપ્નો (હાથી, ઋષભ, સિંહ, લક્ષ્મી, કૂલની માળા, ચંદ્ર, સૂર્ય, કળશ, પદ્મસરોવર, સાગર, દેવવિમાન, રત્નરાશિ, ધુમાડા વગરનો અગ્નિ)ને પોતાના મુખમાં પ્રવેશતાં જુએ છે!

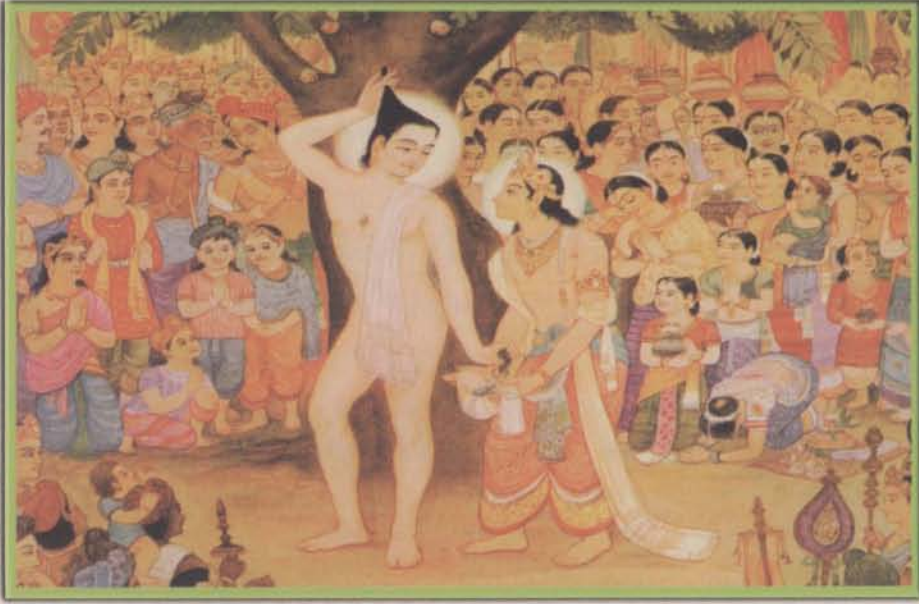
મતિ, શ્રુત અને અવધિ એ ત્રણેય જ્ઞાનને અવનથી જ ધારણ કરનાર તીર્થંકરની આ કલ્યાણક ભૂમિની સ્પર્શના ‘અજ્ઞાન’ દૂર કરવામાં પરમ નિમિત્ત બની રહો ! અવનકલ્યાણકની આરાધના ઠુંદ્રી વર્ણ સાથે પ્રભુનું નામ જોડી ‘પરમેષ્ઠિને નમઃ’ એ રીતે મંત્રજાપ દ્વારા કરવામાં આવે છે.

જન્મકલ્યાણક : જન્મ એટલે ગર્ભાવાસમાંથી મુક્તિ

જગતના તમામ જીવોનું આત્મકલ્યાણ તીવ્રપણે ઝંખતા એવા તીર્થંકર પ્રભુનો જન્મ થતાં જ ચૌદ રાજલોકમાં ક્ષણ વાર માટે પ્રકાશ પથરાઈ જાય છે. ૫૬ દિક્કુમારિકાઓ અને ૬૪ ઈન્દ્રો સહિત અસંખ્ય દેવતાઓ પ્રભુના જન્મની વિશિષ્ટ રીતે ઉજવણી કરે છે! પ્રભુનો જન્મ મધ્ય રાત્રિએ થતો હોય છે. સિંહાસન કંપાયમાન થવાથી સૌધર્મેન્દ્રને પણ પ્રભુના જન્મની જાણ થાય છે. તેથી પ્રભુને મેરુગિરિ પર લઈ જઈ દેવો લાખો કળશ વડે પ્રભુનો અભિષેક કરે છે. તીર્થંકરનાં માતા-પિતા બાર દિવસ રાજ્યમાં મહોત્સવ મનાવે છે. જન્મકલ્યાણક ભૂમિની વિધિ અને જયણાપૂર્વકની સ્પર્શના ‘મિથ્યાત્વ’ દૂર કરવામાં પરમ નિમિત્ત બની રહો! જન્મકલ્યાણકની આરાધના ઠુંદ્રી વર્ણ સાથે પ્રભુનું નામ જોડી ‘અહંતે નમઃ’ એ રીતે મંત્રજાપ દ્વારા કરવામાં આવે છે.

દીક્ષાકલ્યાણક : દીક્ષા એટલે (ગૃહસ્થાવાસ) સંસારનો ત્યાગ

અનાસક્તપણે રાજવૈભવ ભોગવ્યા પછી, નવ લોકાંતિક દેવોની ચારિત્રગ્રહણ કરવાની વિજ્ઞપ્તિ પછી, બાર મહિના સુધી રોજ ૧૦૮ લાખ (૧ કરોડ ૮ લાખ) સોનૈયા વરસીદાનરૂપે વૃષ્ટિ કરી, સ્વહસ્તે પંચમુષ્ટિ લોચ કરી, સ્વમુખે સર્વ સામાયિક ઉચ્ચરી ચારિત્ર ગ્રહણ કરે છે. દીક્ષા પછી વસ્ત્ર-અલંકારરહિત પરમાત્માના દેહ પર ઈન્દ્રે આપેલું એક દેવદૂષ્ય જ હોય છે! દીક્ષાકલ્યાણક ભૂમિની સ્પર્શના ‘અવિરતિ’ દૂર કરવામાં પરમ નિમિત્ત બની રહો. દીક્ષાકલ્યાણકની આરાધના ઊં દ્વી વર્ણ સાથે પ્રભુના નામ સાથે ‘નાથાય નમઃ’ એ રીતે મંત્રજાપ દ્વારા કરવામાં આવે છે.

કેવળજ્ઞાનકલ્યાણક : કેવળજ્ઞાન એટલે છબ્રસ્થ અવસ્થામાંથી મુક્તિ

છક્ષસ્થ (છ એટલે આત્મા, છક્ષ એટલે કર્મની વર્ગણા, સ્થ એટલે એમાં રહેલ - જે આત્મામાં વર્ગણા રહેલ છે તેવી) અર્થાત્ શુદ્ધ આત્મજ્ઞાન યોગ અવસ્થા, જેને કેવળજ્ઞાન કહેવાય. ધર્મધ્યાનને શુક્લધ્યાનમાં ફેરવી ક્ષપકશ્રેણી પર ચડીને ચાર ઘાતીકર્મોનો સર્વથા ક્ષય કરી પ્રભુશ્રી કેવળજ્ઞાન પામ્યા! પ્રભુની વાણી ઉપ ગુણોથી સભર બની અને ૩૪ અતિશયોમાં શોભિત બની, દેવતાઓએ રચેલા સમવસરણમાં બાર પર્ષદા વચ્ચે બેસી નવ તત્ત્વ આદિ તત્ત્વોનો પ્રકાશ પાથર્યો. આ કેવળજ્ઞાનકલ્યાણક ભૂમિની સ્પર્શના 'કધાયાદિ પ્રમાદ'ને દૂર કરવામાં પરમ નિમિત્ત બની રહો! કેવળજ્ઞાનકલ્યાણકની આરાધના ઠુંદ્રી વર્ણ સાથે પ્રભુના નામ સાથે 'સર્વજ્ઞાય નમઃ' એ રીતે મંત્રજાપ દ્વારા કરવામાં આવે છે.

નિર્વાણકલ્યાણક : નિર્વાણ એટલે સંસારની ચારે ગતિમાંથી મુક્તિ

આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં શૈલેષીકરણ દ્વારા મન-વચન-કાયાના યોગનો પણ નિરોધ કરી સર્વ કર્મમાંથી મુક્ત બની તીર્થંકરનો આત્મા દેહાતીત બની મોક્ષના શાશ્વત સુખ ભોગવવા સદાને માટે સિદ્ધશિલા પર બિરાજવા જવા રવાના થાય છે.

મૃત્યુ એ તો જન્મેલા દરેક જીવની પ્રકૃતિ છે. એમાં પ્રચંડ પુણ્યના સ્વામી તીર્થંકર પણ અપવાદ નથી એવો દિવ્ય સંદેશ આપતું તીર્થંકરનું આ નિર્વાણ જન્મ અને મૃત્યુ વચ્ચેના જીવનમાં એવાં કર્તવ્યો કરવાની પ્રેરણા આપે છે કે જેથી ફરી જન્મવાનું જ સદંતર બંધ થઈ જાય.

નિર્વાણકલ્યાણક ભૂમિની સ્પર્શના 'યોગ'ને દૂર કરાવવામાં પરમ નિમિત્ત બની રહો. પ્રભુના નિર્વાણ પછી જ્યાં પ્રભુના પવિત્ર દેહની અંતિમક્રિયા કરવામાં આવે છે તે નિર્વાણ ભૂમિ પણ પરમ પવિત્ર ગણાય છે. નિર્વાણકલ્યાણકની આરાધના ઠુંદ્રી વર્ણ સાથે પ્રભુના નામ સાથે 'પારંગતાય નમઃ' એ રીતે મંત્રજાપ દ્વારા કરવામાં આવે છે.

સમેતશિખર સમરું સદા, પૂર્વ ભારત મોઝાર,
વીસ તીર્થંકર પામીઆ, મુક્તિનગર મનોહાર..

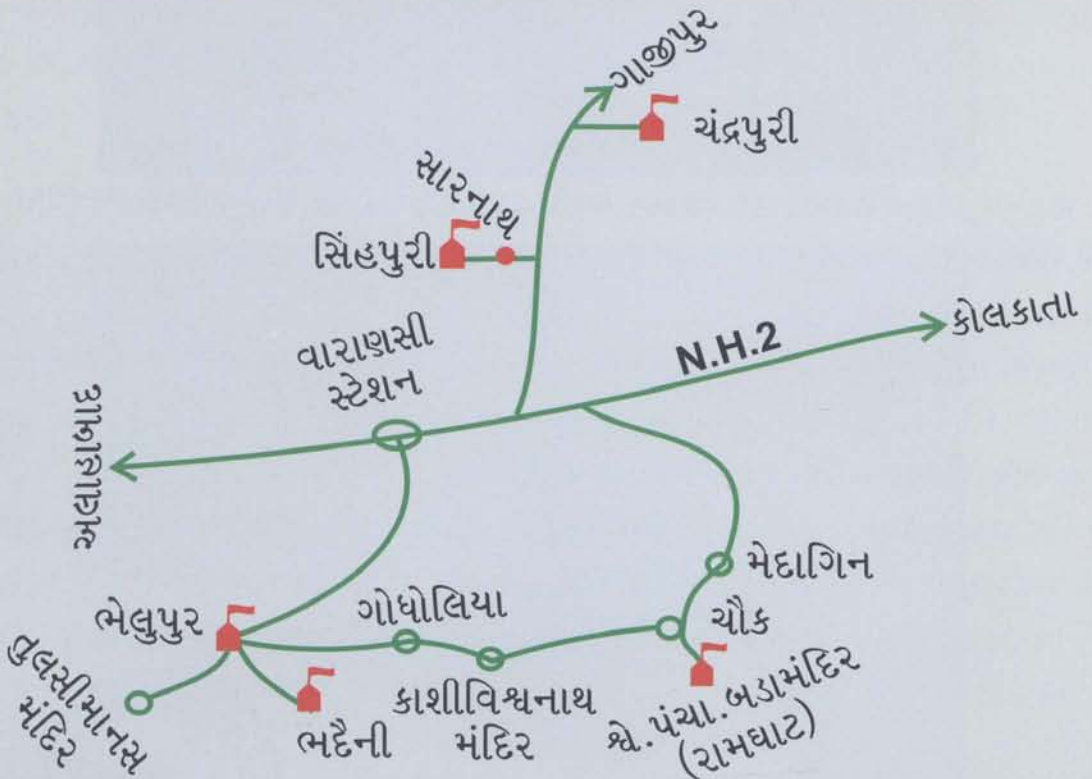

વર્તમાન ચોવીસીના પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવ ભગવાન અષ્ટાપદ પર્વત પરથી, બારમા તીર્થંકર શ્રી વાસુપૂજ્ય સ્વામી ચંપાપુરીના પ્રદેશોમાંથી, બાવીસમા શ્રી નેમિનાથ ભગવાન ગિરનારના પહાડ પરથી અને ચોવીસમા તીર્થંકર શ્રી મહાવીર પ્રભુ પાવાપુરીમાંથી નિર્વાણ પામી મોક્ષગતિ પામ્યા. પૂર્વે ચોવીસીના ૨૦ તીર્થંકરો અને ૧૧ શાશ્વતાજિનનાં નિર્વાણકલ્યાણકો સમેતશિખરજી મહાતીર્થ પર થયેલાં છે. ચાલો, સૌ સાથે બોલીએ :

અષ્ટાપદે શ્રી આદિ જિનવર, વીર પાવાપુરી વરુ,
વાસુપૂજ્ય ચંપાનયર સિદ્ધા, નેમ રૈવતગિરિ વરુ;
સમેતશિખરે વીસ જિનવર, મુક્તિ પહોંચ્યાં મન હરું,
યોવીસ જિનવર નિત્ય વંદું, સયલ સંઘ સુહં કરું.

સૌપ્રથમ ઉત્તરપ્રદેશમાં આવેલા વારાણસી તીર્થે જઈએ.

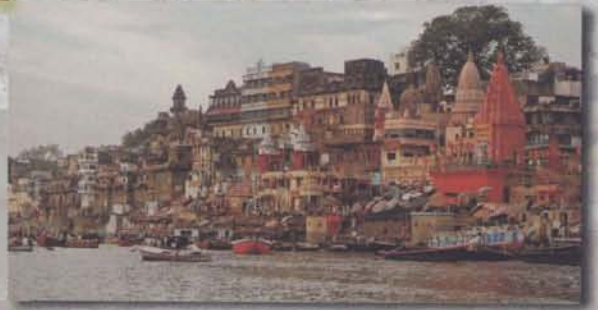
વારાણસી પંચતીર્થોનો નકશો

એક વરણા હો દુજી આસા નામ કે દોય નદિ મધ્ય ભાગમેં જી;
વસી વારુ હો નગરીનો નામ કેં દીધો વાણારસી રામીઈ જી.

- પં. સૌભાગ્ય વિજય “તીર્થમાલા”

વાણસી

“ચતા, ચજૈની, ગંગાજલ, જો પાવૈ કરતાર,
કાશી કબહૂં ન છોડિયૈ, પાર્શ્વનાથ હરબાર.”

આ છે વાણસી...

કાશીનું અસલ નામ તો વાણારસી; તે ઉપરથી બનારસ થયું અને કાશી પણ કહેવાયું. અહીં વરણા અને આસા (અસી) આ બંને નદીઓ નગરમાં વહેતી હતી જેથી વાણારસી નામ પડ્યું. બીજી માન્યતા પ્રમાણે, વરુણા નદી અને ગંગાતટના કિનારે ૮૦ ઘાટ આવેલા હોવાથી તથા ‘વરુણા + અસ્સી’ શબ્દ જોડાતાં આ નગરી વારાણસી તરીકે ઓળખાઈ. ગંગાના કિનારે અર્ધચંદ્રાકારમાં વસેલી વારાણસી (બનારસ) નગરી ઇતિહાસમાં કાશીની રાજધાની તરીકે જાણીતી છે. વિદ્યાક્ષેત્ર અને તીર્થક્ષેત્ર તરીકે ઓળખાતી આ નગરીમાં ૧૩ શ્વેતાંબર અને ૧૫ દ્વિગંબર જૈનમંદિરો છે.

અહીંનાં મુખ્ય જિનાલયો નીચે પ્રમાણે છે :

- (૧) ઠઠેરી બજારમાં શ્રી કેસરીયાજીનું જિનાલય
- (૨) અંગ્રેજી કોઠીમાં શ્રી પાર્શ્વનાથજીનું જિનાલય (સિંહપુરી તીર્થમાં)
- (૩) સુતતોલામાં શ્રી ગોડીજી પાર્શ્વનાથજીનું જિનાલય
- (૪) રામઘાટ પર શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજીનું જિનાલય

કાશીને મંદિરોની નગરી કહે છે, કારણ અહીં જૈનમંદિર ઉપરાંત કાશી વિશ્વનાથ, અન્નપૂર્ણાજી, દુર્ગાજી, સંકટમોચન, તુલસીમાનસ મંદિર, કેદારેશ્વર, વિશ્વેશ્વર, કાલભૈરવ, ગોપાલ મંદિર, વિશાલાક્ષી વગેરે અનેક મંદિરો દર્શનીય છે. આ બધાં મંદિરોમાં જગપ્રસિદ્ધ કાશી વિશ્વનાથ મંદિર જોવાલાયક છે. આ મંદિરનું શિખર ૨૭.૫ મણ સોનાથી મઢેલું છે, જેને પંજાબના રાજા રણજિતસિંહે ચઢાવ્યું હતું. કાશી વિશ્વનાથ મંદિરની સંધ્યા સમયે થતી આરતીનો લડાવો લેવા જેવો છે, ઉપરાંત અહીંનું મ્યુઝિયમ, મોતીચંદ રાજાનો બાગ, જ્ઞાનવાવ, મણિકર્ણિકાઘાટ, હરિશ્ચંદ્રઘાટ, અશ્વમેધઘાટ જોવાલાયક છે.

આપણે વારાણસીની પંચતીર્થોમાં ભેલુપુર, ભૈલી, સિંહપુરી, ચંદ્રપુરી, શ્વેતાંબર પંચાયતી બડામંદિર એ રીતે પાંચ તીર્થોનાં દર્શન કરીશું. પ્રભુએ પ્રથમ ઉપદેશ વારાણસીમાં જ આપ્યો હતો. ભગવાન બુદ્ધને જ્યાં જ્યાં નિર્ગ્રંથોનો પરિચય થયો તે પ્રભુ પાર્શ્વનાથના શિષ્યો જ હતા, જેમને જૈન ગ્રંથોમાં ‘પાર્શ્વપિતૃ’ નામે ઓળખાવ્યા છે. એ સમયે વારાણસી શ્રમણોનું કેન્દ્રધામ હતું. મહારાજા શ્રેણિકને આ નગરી પહેરામણીમાં મળી હતી. એ સમયે અશ્વમેધ યજ્ઞો પ્રભુના ઉપદેશને કારણે અહિંસા રૂપમાં પરિવર્તન પામ્યા. ‘વિવિધ તીર્થકલ્પકાર’ શ્રી જિનપ્રભસૂરિ કહે છે કે, “વિશ્વનાથ મંદિરમાં શ્રી ચંદ્રપ્રભસ્વામીની મૂર્તિ છે.” (પ્રાચીન તીર્થમાળા સંગ્રહ, ભા. ૧) તેઓ જ્યારે ચૌદમા સૈકામાં અહીં આવ્યા ત્યારે આ વારાણસી નગરી ચાર વિભાગમાં વહેંચાયેલી હતી : (૧) દેવ-વારાણસી, જ્યાં પ્રાચીન વિશ્વનાથનું મંદિર હતું (૨) રાજધાની-વારાણસી, જ્યાં યવન-મુસલમાન લોકો વધુ હતા (૩) મદન-વારાણસી (આજનો ઓળખાતો ‘મદનપુરા’ વિભાગ) (૪) વિજય-વારાણસી, જ્યાં ભેલુપુર મંદિર છે.

ભવ-૧ ૧. મરુભૂતિએ પોતાની પત્ની વસુંધરાની કમઠ સાથેની કામકીડા નિહાળી.

૩. રાજા અરવિંદના હુકમથી કમઠનો ગધેડા પર બેસાડી દેશનિકાલ.

ભવ-૨ ૫. મૃત્યુ બાદ મરુભૂતિ અને કમઠની પત્ની વરુણાનો બીજા ભવમાં હાથી-હાથણીના રૂપે જન્મ. ક્રોધિત કમઠનો જીવ નરકમાં

ભવ-૩ ૭. મરુભૂતિ આઠમા દેવલોકમાં દેવ થયા.

પ્ર
ભુ

પા
ર્શ્વ

ના
થ

જી
ના

દ
સ

ભ
વ

પ
ટ

ની

ચિ
ત્રા

વ
લી

૨. રાજા અરવિંદ પાસે મરુભૂતિએ ફરિયાદ કરી.

૪. પશ્ચાત્તાપ થતાં મરુભૂતિએ કમઠ પાસે જામાયાચના કરી છતાં ક્રોધિત કમઠે શિલાનો પ્રહાર કરી તેને મારી નાખ્યો.

૬. રાજા અરવિંદ મુનિ થયા અને હાથી-હાથણીને જાતિસ્મરણ કરાવ્યું. નરકના કમઠે કુર્કટ સર્પ બની હાથીને દંશ મારીને પ્રાણ લીધો.

૮. કમઠના જીવે સર્પભવમાં મૃત્યુ પામીને નરકમાં યાતના ભોગવી.

ભવ-૪ ૯. આઠમા દેવલોકમાંથી મરુભૂતિનો જીવ કિરણવેગ રાજા બન્યો.

૧૧. નરકમાં કમઠનો જીવ આયુષ્ય પૂર્ણ કરી કાલદારુણ સર્પ બન્યો અને કિરણવેગ મુનિને ભયંકર દંશ દઈ તેમનો પ્રાણ લીધો.

ભવ-૬ ૧૪. બારમા દેવલોકમાં મરુભૂતિનો જીવ વજ્રનાભ રાજા બન્યો અને પોતાના પુત્રને રાજગાદી સોંપી.

૧૫. વજ્રનાભ રાજાએ ગુરુ શ્લેષ્ઠકર પાસે દીક્ષા લીધી અને 'એકલવિહાર' રહેવાની આજ્ઞા માગી.

૧૦. રાજા કિરણવેગે સુરગુરુ પાસે દીક્ષા લીધી.

ભવ-૫ ૧૨. કિરણવેગ મુનિ દેવલોકમાં દેવ થયા.

૧૩. કાલદારુણ સર્પ નરકમાં ગયો.

૧૬. કમઠનો જીવ કુરંગક નામે ભીલ થયો. જંગલમાં વજ્રનાભ મુનિને જોઈ પૂર્વભવનું વેર યાદ આવતાં તીર મારીને કમઠે મુનિના પ્રાણ લીધા.

૧૭. વજ્રનાભ મુનિ મધ્ય ત્રેવેયક દેવલોકમાં લલિતાંગ દેવ થયા.

૧૮. કુરંગક ભીલનો જીવ સાતમા નરકમાં ગયો.

ભવ-૮ ૧૯. મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં સુરપુર ગામના રાજા વજ્રબાહુની રાણીને ચૌદ સ્વપ્ન આવ્યાં અને પુત્ર રૂપે સુવર્ણબાહુ (મરુભૂતિનો જીવ)નો જન્મ થયો.

૨૦. રાજકુમાર સુવર્ણબાહુ વનમાં રાજકુમારી પદ્માવતીની દાસી નંદાને મળ્યો અને રાજકુમારી સાથે ગાંધર્વ વિવાહ કર્યા.

૨૧. સુવર્ણબાહુની આયુધશાળામાં ચકરત્ન ઉત્પન્ન થયું અને સ્વર્ણબાહુ ચક્રવર્તી રાજા બન્યો.

૨૨. સુવર્ણબાહુ ચક્રવર્તીએ જગન્નાથ તીર્થકર પાસે દીક્ષા લીધી.

ભવ-૯

૨૩. કુરંગક ભીલના જીવે સિંહરૂપે જન્મ લીધો અને સુવર્ણબાહુને જોઈ તેને મારી નાખ્યો. આ મુનિ દસમા દેવલોકમાં વીસ સાગરોપમ આયુષ્યવાળા દેવ થયા. દેવલોકમાંથી દેવ થયેલા પાર્શ્વપ્રભુ પૂર્વભવમાં પોતાની ભાવિ માતાનું મુખ જોવા માટે વારાણસીમાં દેવબાળકનું રૂપ ધારણ કરીને આવ્યાં હતા.

ભવ-૧૦ ૨૪. અશ્વસેન રાજાની રાણી વામાદેવીનું ચૌદ સ્વપ્નદર્શન. પુત્ર પાર્શ્વકુમારનો જન્મ

૨૫. સિંહ નરકમાં ગયો.

૨૬. સિંહના જીવે બ્રાહ્મણના ઘરે કમઠના નામે જન્મ લીધો અને તે ભટકતો તાપસ બન્યો.

૨૭. કુરુસ્થળની રાજકુમારી પ્રભાવતી

૨૮. અશ્વસેન રાજા અને વામાદેવીનો લાલ શ્રી પાર્શ્વકુમાર

૨૯. પાર્શ્વકુમારનાં પ્રભાવતી સાથે લગ્ન થયાં અને રાજ્યનો કારભાર સંભાળવા લાગ્યા.

૩૦. એક દિવસ પાર્શ્વકુમાર તાપસની ધૂણી પાસે ગયો અને બળતા લાકડામાંથી નાગ-નાગણીને બચાવી નવકારમંત્ર સંભળાવી તેમને ઉગાર્યાં.

૩૧. શ્રી પાર્શ્વકુમાર અને રાણી પ્રભાવતીએ એક મંદિરના રંગમંડપમાં શ્રી નેમિનાથ ભગવાનનું ચિત્ર જોયું અને તેમને વૈરાગ્યનો ભાવ થયો.

૩૨. લોકાંતિક દેવોએ (પાર્શ્વકુમારને) 'નાથ' તીર્થ પ્રવર્તાવવાની શિખામણ આપી.

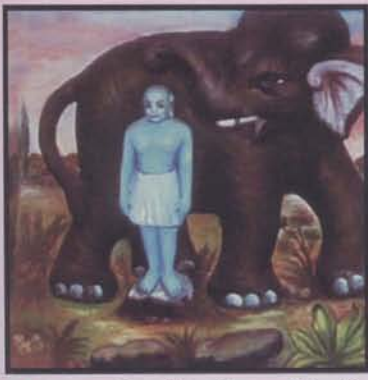
૩૩. ભગવાને વરસીદાન આપ્યું.

૩૪. ભગવાનની દીક્ષાનો વરઘોડો

૩૫. ભગવાને દીક્ષા લીધી.

૩૬. ભગવાનને જાઈને મહીધર હાથીને જાતિ-સ્મરણ થયું અને ફૂલો વડે ભગવાનની પૂજા કરી.

૩૭. ધરણેન્દ્ર નાગરૂપે આવ્યા અને ભગવાનને માથે છત્ર ધર્યું. (અહીછત્રા તીર્થ)

૩૮. ભગવાનને જોઈને રાજાને જાતિસ્મરણ થયું અને એક મંદિર બનાવ્યું. (કુકટેશ્વર તીર્થ)

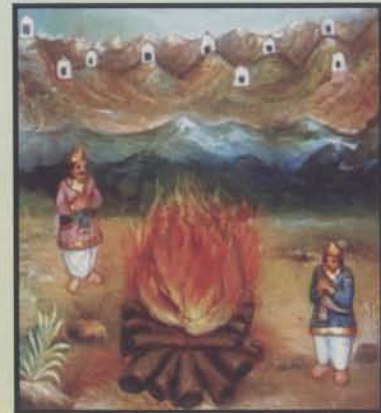
૩૯. મેઘમાળી (કમઠનો જીવ)એ ઉપસર્ગ કર્યો અને ધરણેન્દ્રએ આવીને પ્રભુ વંદના કરી.

૪૦. ભગવાનને કેવળજ્ઞાન થયું.

૪૧. દેવીએ સમવસરણ રચ્યું.

૪૨. ભગવાનનું સમેતશિખર પર નિર્વાણ થયું. ૩૫

શ્રી ભેલુપુર તીર્થ

પ્રભુ પાર્શ્વનાથ ભગવાનનાં
પ્રથમ ચાર કલ્યાણકની

ચ્યવત, જન્મ, દીક્ષા અને કેવળ, પામ્યા પાર્શ્વનાથ ભગવાન ।
વારાણસી જઈ ભેલુપુર વંદું, ધ્યાવું શ્રી પાર્શ્વનાથ જિનરાજ ॥

વારાણસીનો ઇતિહાસ પ્રભુ આદિનાથ ભગવાનના સમયથી પ્રારંભ થાય છે. કાશીનરેશ અકમ્પનની પુત્રી સુલોચનાનો આ ધરતી પર સ્વયંવર થયો હતો. સુલોચનાએ ભરતચકવર્તીના પ્રધાન સેનાપતિ જયકુમાર (બાહુબલીના પૌત્ર)ને સ્વયંવરમાળા પહેરાવી હતી. આ નગરીના ઇક્વાકુ વંશીય રાજા અશ્વસેનની રાણી વામાદેવીએ ઈ.સ. પૂર્વે નવમી શતાબ્દીમાં સર્પલક્ષણવાળા પુત્રને જન્મ આપ્યો. ભગવાન ગર્ભમાં આવ્યા પછી માતાએ અંધારી રાત્રે પોતાની પાસેથી જતો સર્પ દીઠો હતો. તે સર્પના જવાના માર્ગમાં વચમાં રાજાનો હાથ હતો તે દેખી રાણીએ હાથ ઊંચો કર્યો. રાજાએ કારણ પૂછ્યું તો રાણીએ સર્પ દીઠાનું કહ્યું. રાજાએ ખાતરી કરવા દીપકથી જોતાં સર્પ જોયો. આથી પુત્રનું નામ પાર્શ્વકુમાર રાખવામાં આવ્યું. તેમની કાયા નવ હાથ ઊંચી હતી. રાજા પ્રસેનજિતની પુત્રી પ્રભાવતી સાથે તેમનાં લગ્ન થયાં. એક દિવસ રાજકુમાર પાર્શ્વે એક તપસ્વીને ધૂણી લગાવીને પંચાગ્નિ તપ કરતો જોયો. તે સમયે પાર્શ્વકુમારે અવધિજ્ઞાનથી જાણ્યું કે બળતા લાકડાની ધૂણીમાં એક નાગ-નાગણી તડપી રહ્યાં છે. તરત જ લાકડાને ચીરીને તેમાંથી નાગ-નાગણીને બહાર કાઢીને તેમને નવકારમંત્ર સંભળાવ્યો. આ નાગ-નાગણી મૃત્યુ પામ્યાં, પરંતુ નવકારમંત્રના પ્રભાવથી ધરણેન્દ્ર અને પદ્માવતી નામનાં દેવ-દેવી બન્યાં. સમયાંતરે પ્રભુએ અહીંના આશ્રમપદ નામના ઉદ્યાનમાં ૩૦૦ રાજાઓ સાથે ‘નમો સિદ્ધાણં’ પદનું સ્મરણ કરી, અક્રમ તપ સાથે આ જ ઉદ્યાનમાં દીક્ષા ગ્રહણ કરી.

એક દિવસ શ્રી પાર્શ્વસ્વામી વિહાર કરતાં કરતાં સાંજના સમયે એક તાપસના આશ્રમ પાસે પહોંચ્યા. ત્યાં તેઓ વડના વૃક્ષ નીચે ઊભા રહી કાયોત્સર્ગ કરવા લાગ્યા. એ રાત્રે મુશળધાર વરસાદ તૂટી પડ્યો. ચારેબાજુ જળબંબાકાર પાણી થઈ ગયું, છતાં શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુનું ધ્યાન તૂટ્યું નહીં. પાણી તેમની કમર સુધી આવ્યું તો પણ પ્રભુ ધ્યાનમાં મગ્ન રહ્યા. પાણી છેક એમના કંઠ સુધી આવી ગયું છતાં પણ પ્રભુ ડગ્યા નહીં અને છેલ્લે નાકના અગ્રભાગને પાણી આંબી ગયું; છતાંય પ્રભુનું મૌન તૂટ્યું નહીં. પ્રભુ યોગસાધનામાં મગ્ન રહ્યા. આવી એમની અપૂર્વ સાધના હતી. તે વખતે ધરણેન્દ્ર નાગરાજાએ પોતાની કાયાથી પ્રભુની પીઠને અને બે પડખાંને ઢાંકી દઈને સાત ફેણા વડે પ્રભુને માથે છત્ર ધર્યું.

પાર્શ્વનાથસ્વામી અનેક ઉપસર્ગ (દુઃખ) સહન કરતાં કરતાં વિહાર કરીને વારાણસી પાસે આવ્યા. અહીં તેમને શુક્લધ્યાનમાં (પ્રભુ જ્યારે લીન હતા ત્યારે) ૮૩ દિવસની છદ્મસ્થ અવસ્થા બાદ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. પ્રભુ પાર્શ્વનાથે સમવસરણમાં બેસતાં પહેલાં અશોકવૃક્ષને ત્રણ પ્રદક્ષિણા આપી ‘નમો તિથ્યસ્સ’ કહી તીર્થને નમસ્કાર કરી દેશનાનો પ્રારંભ કર્યો હતો. પ્રભુના સમવસરણમાં તે સમયે હસ્તિનાપુરના રાજા સ્વયંભૂ હાજર હતા. પ્રભુ પાસે તેમણે દીક્ષા ગ્રહણ કરી અને પ્રભુના પ્રથમ ગણધર બન્યા, જે ‘આર્યદત્ત’ નામે પ્રસિદ્ધ બન્યા.

પ્રભુના પ્રથમ દસ ગણધરોનાં નામ આ મુજબ હતાં : (૧) આર્યદત્ત (૨) આર્યઘોષ (૩) વિશિષ્ટ (૪) બ્રહ્મ (૫) સોમ (૬) શ્રીધર (૭) વીરસેન (૮) ભદ્રચણ (૯) જય (૧૦) વિજય. પ્રભુનાં માતાપિતા તથા પત્નીએ પણ દીક્ષા અંગીકાર કરી હતી.

ચાલો, દર્શન કરીએ; પ્રભુ પાર્શ્વનાથનાં પ્રથમ ચાર કલ્યાણક જ્યાં થયાં છે તેવી ભેલુપુરની પાવન ભૂમિનાં.

આ.ભ. પૂ. શ્રી વિક્રમસૂરીશ્વરજીના સુશિષ્ય આચાર્ય ભ. પૂ. શ્રી રાજયશસૂરીશ્વરજીએ વિ. સં. ૨૦૫૭માં એટલે કે તા. ૧૭-૧૧-૨૦૦૦ની સાલમાં આ તીર્થનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવી શિખરબંધી જૈન શ્વેતાંબર મુખ્ય મંદિર અને ધાબાબંધી કલ્યાણક મંદિર એમ બંનેમાં પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

આ મુખ્ય મંદિરમાં બિરાજમાન શ્યામવર્ણ, દૃઢ ઈંચના પદ્માસનસ્થ મૂળનાયક પુરુષાદાનીય પૌષ્ઠશમીય શ્રી પાર્શ્વનાથજીને.... **તમો જિણાણં.** મૂળનાયકને જ્યારે (ચાંદીમાંથી બનાવેલ ૨૫ કિલોના નકશીદાર પૂંઠિયાની) આંગી ચઢાવવામાં આવે છે ત્યારે મૂર્તિને નીરખતાં, દર્શન કરતાં અવર્ણનીય આનંદ થાય છે. ‘પુરુષાદાનીય’નો અર્થ થાય છે - ‘સર્વોત્કૃષ્ટ અનુકરણનીય’ - પ્રભુ પાર્શ્વજીની ઉપર મેઘમાળીએ (કમઠનો જીવ) ઉપસર્ગ કર્યો પણ પ્રભુને મેઘમાળી પર દ્વેષ ન હતો જે વીતદ્વેષિતાનું ઉદાહરણ છે અને ધરણેન્દ્ર દેવે પ્રભુની અનુપમ ભક્તિ કરી, પરંતુ પ્રભુને રાગ ન થયો તેવી

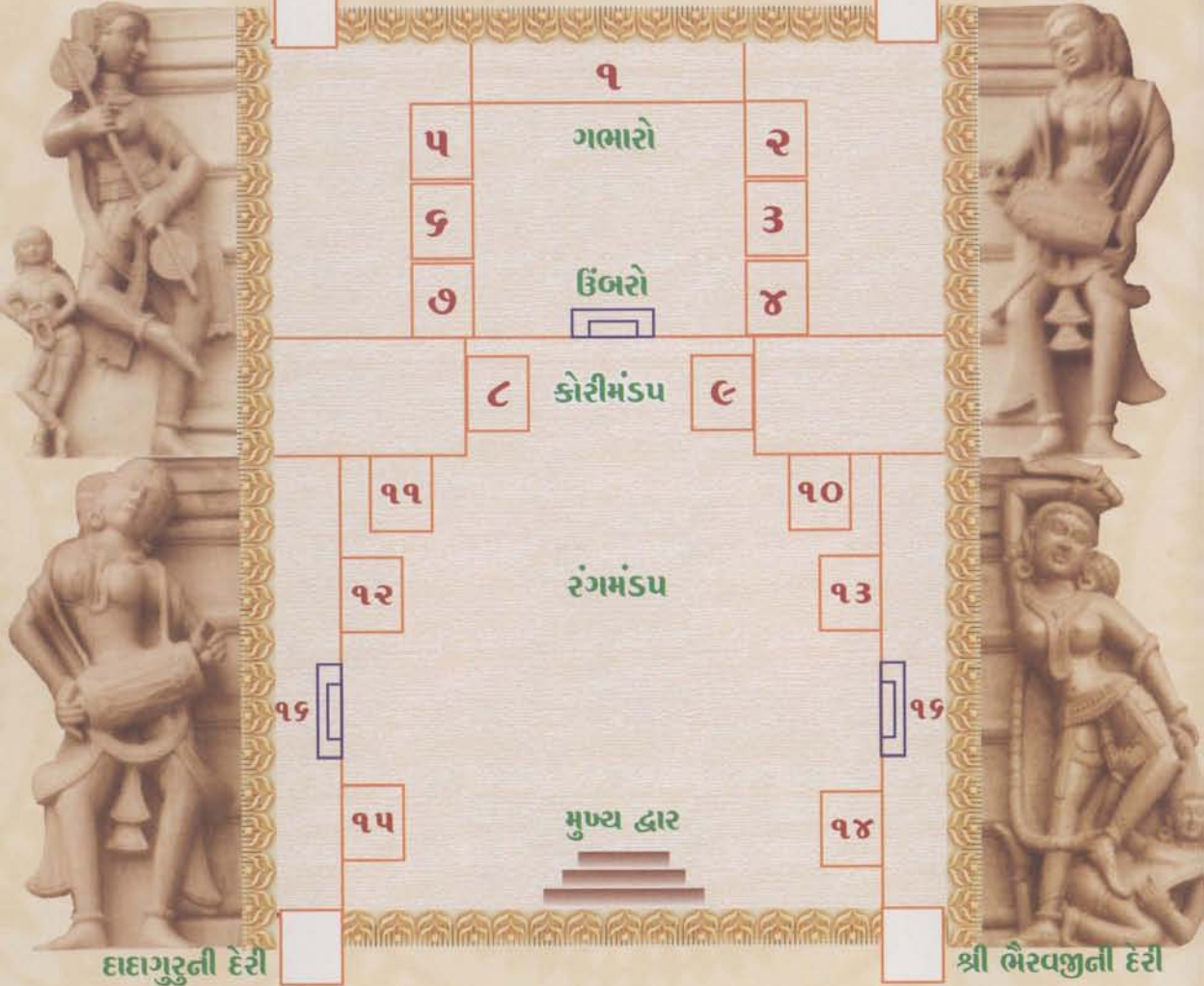
તેમની વીતરાગતાને... વંદન કરીએ.

પ્રભુ પાર્શ્વનાથના પુનિત ચરણનો જ્યાં સ્પર્શ થયો છે તેવી પાવન ભેલુપુર તીર્થભૂમિનાં દર્શન કરીને આજે અનંત પુણ્યના સ્વામી બનીએ. સૌપ્રથમ જિનાલયમાં બિરાજિત જિનબિંબોનાં દર્શન કરીશું અને તેમની સ્તવના કરીશું.

જિનાલયની સ્થાપત્યરચના

શ્રી ઘરણેન્દ્ર દેવ

શ્રી પદ્માવતી માતા

દાદાગુરુની દેરી

શ્રી ભૈરવજીની દેરી

૧ શ્રી પુરુષાદાનીય પાર્શ્વનાથજી

૨ શ્રી આદિનાથજી

૩ શ્રી નેમિનાથજી

૪ શ્રી સુબાહુસ્વામી

૫ શ્રી શાંતિનાથજી

૬ શ્રી ભેલુપુર પાર્શ્વનાથજી

૭ શ્રી મહાવીરસ્વામી

૮ શ્રી સહસ્રફળા ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી

૯ શ્રી જીરાઉલા પાર્શ્વનાથજી

૧૦ પ્રાચીન શ્રી મુનિસુવ્રતજી

૧૧ ૨૭૦૦ વર્ષ પ્રાચીન શ્રી પાર્શ્વનાથજી

૧૨ શ્રી નમિઉણ પાર્શ્વનાથજી

૧૩ શ્રી જયતિહુઆણ પાર્શ્વનાથજી

૧૪ શ્રી કલ્યાણમંદિર પાર્શ્વનાથજી

૧૫ શ્રી ઉવસગ્ગહરં પાર્શ્વનાથજી

૧૬ પૂર્વ-પશ્ચિમ પ્રવેશદ્વાર

૨. શ્રી આદિનાથજી

૩. શ્રી નેમિનાથજી

૪. શ્રી સુબાહુસ્વામી

ગુલાબી પથ્થર અને આરસથી બનેલા આ મુખ્ય મંદિરનું પ્રવેશદ્વાર ઉત્તર દિશામાં છે. ૬૦ ફૂટ ઊંચું શિખર ધરાવતા આ મંદિરના ગભારાની જમણી બાજુ ૨. શ્રી આદિનાથજી ૩. શ્રી નેમિનાથજી ૪. શ્રી સુબાહુસ્વામીને.... તમો જિણાણં. ગભારાની ડાબી બાજુ ૭. શ્રી મહાવીરસ્વામી ૬. શ્રી ભેલુપુર પાર્શ્વનાથ ૫. શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનને.... તમો જિણાણં. ગભારાની બહાર નીકળતાં કોરીમંડપ પાસે જમણે ૮. શ્રી જીરાઉલા પાર્શ્વનાથ તથા ડાબે ૮. શ્રી સહસ્રફળા ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ પ્રભુ બિરાજમાન છે.... તમો જિણાણં. ગભારાની બહાર જમણી બાજુએ રંગમંડપમાં પ્રથમ આવે છે - ૧૧. ૨૭૦૦ વર્ષ પ્રાચીન શ્રી (વારાણસી) પાર્શ્વનાથ પ્રભુજીની અત્યંત ભાવવાહી મૂર્તિ; જેને જોતાંની સાથે જ મન ભક્તિમય બની જાય છે. જીર્ણોદ્ધાર પૂર્વેની આ મૂર્તિની વિ.સં. ૨૦૫૦માં પુનઃ પ્રતિષ્ઠા થઈ છે. તેની બાજુમાં ૧૨. શ્રી કલ્યાણમંદિર પાર્શ્વનાથ અને દ્વાર પછી ૧૫. શ્રી ઉવસગ્ગહરં પાર્શ્વનાથજી બિરાજમાન છે અને ગભારાથી ડાબી તરફ જઈએ તો પ્રથમ ૧૦. પ્રાચીન શ્રી મુનિસુવ્રતજી ૧૩. શ્રી જયતિહુણ પાર્શ્વનાથજી અને દ્વાર પછી ૧૪. શ્રી નમિઉણ પાર્શ્વનાથજી પ્રભુ બિરાજમાન છે.

સર્વ જિનબિંબોલે ભાવથી વંદન કરીએ.

૭. શ્રી મહાવીરસ્વામી

૬. શ્રી ભેલુપુર પાર્શ્વનાથજી

૫. શ્રી શાંતિનાથજી

૮. શ્રી સહસ્રફળા ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી

૯. શ્રી જીરાહિલા પાર્શ્વનાથજી

સ્તુતિ

વારાણસી ભેલુપુરે, હે નાથ ભવભય ભંજણો,
કલ્યાણકો તુજ ચાર ચિત્તે, ધ્યાવતા મદગંજણો;
વામેય ! તું વીતરાગ દેખ્યો, મોહ જોર વિહંડણો,
હે પાર્શ્વ જિન! પ્રણમી કરું,
મુજ મોહ મયગલને હણો.

૧૦. પારીત શ્રી મુનિસુવ્રતજી

૧૨. શ્રી કલ્યાણમંદિર પાર્શ્વનાથજી

૧૧. શ્રી પાર્શ્વનાથજી (૨૭૦૦ વર્ષ પ્રાચીન)

૧૩. શ્રી જયતિહુઆ પાર્શ્વનાથજી

૧૫. શ્રી ઉવસગ્ગહરં પાર્શ્વનાથજી

ચૈત્યવંદન

નયરી વારાણસીએ થયા, પ્રાણતથી પરમેશ, યોનિ વ્યાઘ્ર સુહંકરી, રાક્ષસ ગણ સુવિશેષ;
જન્મ વિશાખાએ થયો, પાર્શ્વ પ્રભુ મહારાય, તુલા રાશિ છદ્મસ્થમાં, ચોરાશી દિન જાય;
ધવ તરુ પાસે પામિયા એ, ખાચિક દુગ ઉપયોગ, મુનિ તેત્રીશે શિવ વર્યા, વીર અખય સુખ ભોગ.

સ્તવન (રાગ : પ્રભુ તારું ગીત મારે ગાવું છે...)

તારી કથા હે પ્રભુ, થાકને નિવારતી, થાકને નિવારી ને વાંકને વિદારતી.....૧
કાશી વારાણસી, ભેલુપુર વાસી, પાર્શ્વજિણંદ તારી કથની લોભાવતી.....૨
મુખડું માતાનું જોવા બાળરૂપે આવતા, વાર્તા તમારી દિલહર્ષ ઉપજાવતી.....૩
વિકસિત વદન માત વામાનું દેખીને, ચેતના તમારી સુખસ્પંદન પાવતી.....૪
દશમાં સુરલોકથી ચ્યવન તું પામિયો, માતા તમારી ઉર રોમાંચ લાવતી.....૫
પાયો જનમ પોષદશમીયે સ્વામ તું, ત્યારે સુર બાલિકા હાલરડું ગાવતી.....૬
દીક્ષા ગ્રહીને દિન ચોરાશી સાધતા, વિરતિ તમારી જ્ઞાનકેવલ પ્રગટાવતી.....૭
ચારે કલ્યાણકો પાર્શ્વ તુમારડા, કલ્યાણકારી ભવિ હિયડું હરખાવતી.....૮
ભેટયો ભગવંત આજ અંતરના પ્રેમથી, ભક્તિ તમારી કર્મ મોહની નિવારતી.....૯
ભુવનના ભાણ હિતકાર ધર્મ તાહરો, સેવના તમારી જગવલ્લભ બનાવતી.....૧૦

થોથ

જય પાસદેવા કરું સેવા, અશ્વસેન કુલભૂષણ,
નયરી વારાણસી શુદ્ધ ઠાણ, વિમલ વિગલિત દૂષણ;
પયકમલ ફણિધર ભવિક સુખકર, નીલ તનુ જગવંદન,
પ્રભુ પાપ ચૂરણ, આશપૂરણ, દેવ વામાનંદન.

ૐ હ્રીં શ્રીં ઓં શ્રી નમિહિયા પાસ વિસહર વસહ જિયા કુલિંગ હ્રીં શ્રીં ઓં જમઃ

૧૨. શ્રી નમિહિયા પાર્શ્વનાથજી

મંદિરની બહાર આવેલી દેરીઓમાં શ્રી ભેરજી, પૂ. વિક્રમસૂરીશ્વરજીની મૂર્તિ અને પગલાં,
શ્રી ધરણેન્દ્ર દેવ અને શ્રી પદ્માવતી માતાનાં દર્શન થાય છે.

શ્રી ધરણેન્દ્ર દેવ

શ્રી પદ્માવતી માતા

પૂ. વિક્રમસૂરીશ્વરજી

શ્રી ભેરજી

ચાલો, હવે મંદિરની પાછળ કલ્યાણક મંદિર તરફ જઈએ. અહીં ભગવાનનાં અવન, જન્મ, દીક્ષા, કેવળજ્ઞાન દર્શાવતા પટ તથા ચાર કલ્યાણકની ચાર મૂર્તિનાં દર્શન થાય છે.... **તમો જિયાણં.** કલ્યાણક મૂર્તિઓની મધ્યમાં શ્રી વિમલનાથ સ્વામી બિરાજમાન છે. વળી, પૃષ્ઠ ભાગે કલ્યાણક પટોની જોડે અનેક જિનબિંબો સ્થાપિત છે. અવનકલ્યાણક મૂર્તિની પાછળ આવેલી દેરીમાં ઉપરની બેઠકમાં ડાબેથી શ્રી શાંતિનાથજી, શ્રી પાર્શ્વનાથજી, શ્રી વિમલનાથજી તથા નીચેની બેઠકમાં શ્રી આદીશ્વરજી, શ્રી નેમિનાથજી, શ્રી શીતલનાથજી બિરાજમાન છે.....**તમો જિયાણં.** જન્મકલ્યાણક મૂર્તિની પાછળ ડાબેથી શ્રી પાર્શ્વનાથજી, શ્રી શ્રેયાંસનાથજી, શ્રી સુમતિનાથજી બિરાજમાન છે, સાથે પાર્શ્વનાથ પ્રભુના અત્યંત પ્રાચીન ચરણપાદુકા છે.... **તમો જિયાણં.** દીક્ષાકલ્યાણક મૂર્તિની પાછળની દેરીમાં ડાબેથી શ્રી વાસુપૂજ્યજી, શ્રી સુપાર્શ્વનાથજી, શ્રી કુંથુનાથજી બિરાજમાન છે..... **તમો જિયાણં.** કેવળજ્ઞાનકલ્યાણક મૂર્તિની પાછળની દેરીમાં ઉપરની બેઠકમાં ડાબેથી શ્રી મહાવીરજી, શ્રી સુપાર્શ્વનાથજી, શ્રી શ્રેયાંસનાથજી તથા નીચેની બેઠકમાં શ્રી મુનિસુવ્રતજી, શ્રી અજિતનાથજી તથા બીજા એક શ્રી સુપાર્શ્વનાથજી બિરાજમાન છે..... **તમો જિયાણં.** અહીં જમણી બાજુએ શત્રુંજયનો પટ દર્શનીય છે.

સૌને ભાવથી વંદન કરીશું.

ચ્યવનકલ્યાણકની
મૂર્તિની પાછળ
પ્રતિષ્ઠિત
જિનબિંબો

ૐ હ્રીં શ્રી પાર્શ્વનાથ પરમેષ્ઠીને નમઃ
(ચ્યવનકલ્યાણક)

(કલ્યાણક મંદિરનાં દર્શન)

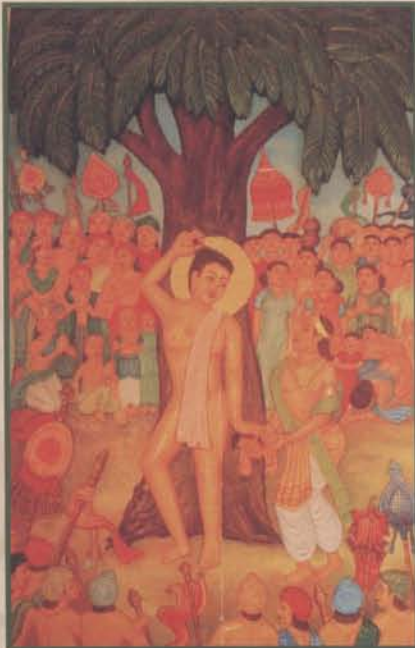
ચ્યવનકલ્યાણકની દેરી

દીક્ષાકલ્યાણકની દેરી

ૐ હ્રીં શ્રી પાર્શ્વનાથાય નમઃ
(દીક્ષાકલ્યાણક)

દીક્ષાકલ્યાણકની
મૂર્તિની પાછળ
પ્રતિષ્ઠિત
જિનબિંબો

જન્મકલ્યાણકની
મૂર્તિની પાછળ
પ્રતિષ્ઠિત
જિનબિંબો

ૐ હ્રીં શ્રી પાર્શ્વનાથ અર્હતે નમઃ
(જન્મકલ્યાણક)

(કલ્યાણક મંદિરનાં દર્શન)

જન્મકલ્યાણકની દેરી

કેવળજ્ઞાનકલ્યાણકની દેરી

ૐ હ્રીં શ્રી પાર્શ્વનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ
(કેવળજ્ઞાનકલ્યાણક)

કેવળજ્ઞાનકલ્યાણકની
મૂર્તિની પાછળ
પ્રતિષ્ઠિત
જિનબિંબો

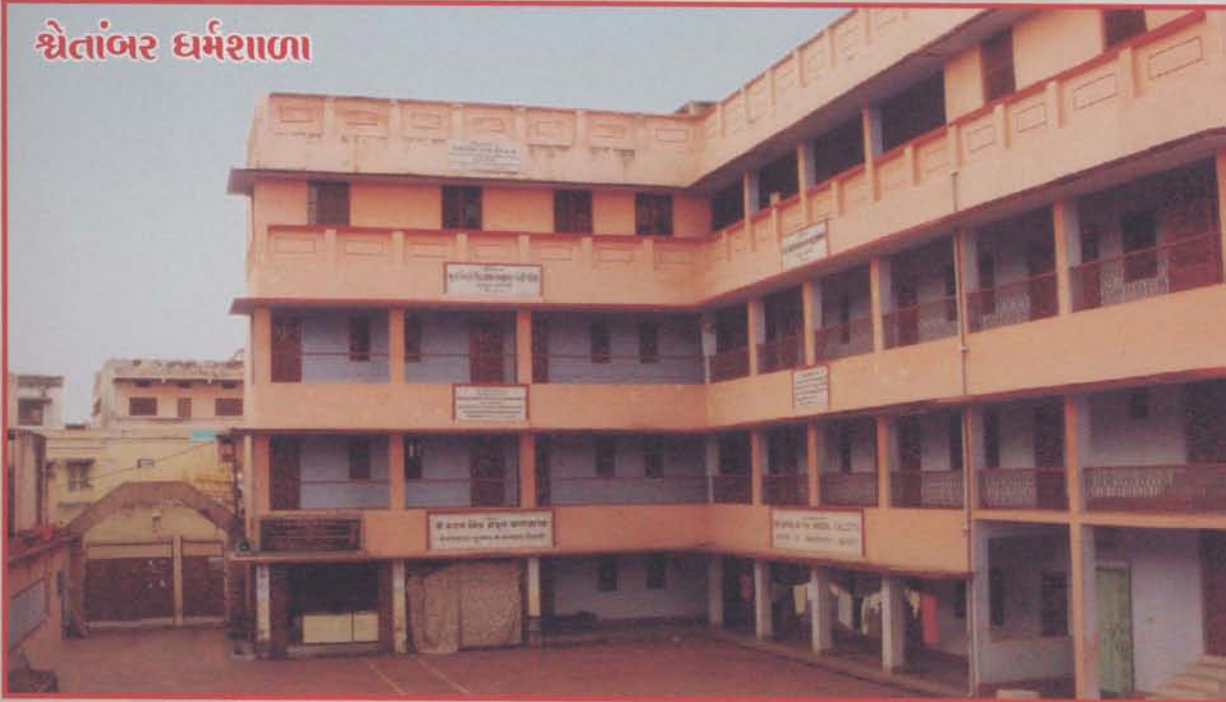
મુખ્ય મંદિરની બહાર ડાબી બાજુ પાછળ એક દાદાવાડી છે,
જ્યાં દાદાગુરુજીની મૂર્તિઓ તથા શ્રી જિતકુશલમૂર્તિજીનાં પગલાં છે.

માર્ગદર્શક : ભેલુપુર તીર્થમાં ધર્મશાળા અને ભોજનશાળાની ઉત્તમ સગવડ ઉપલબ્ધ છે. આ તીર્થના બે ભાગ થઈ ગયા હોય એવું લાગે છે, કારણ કે અડધો ભાગ શ્વેતાંબર મંદિરમાં અને અડધો દ્વિગંબર મંદિર ક્ષેત્રમાં વિભાજિત દેખાય છે. અહીંથી નજીકનું રેલવે સ્ટેશન વારાણસી (કેન્ટ) ૩ કિ.મી. દૂર છે. અહીંથી બસ તથા ટેક્સી પણ મળી રહે છે. પવિત્ર ગંગા નદીને કાંઠે આ નગર વસેલું છે. બનારસી સાડીની ખરીદી માટે મુખ્ય સ્થળ ઠંકેરી બજાર છે. ભેલુપુર ધર્મશાળા પાસે બસ પાર્કિંગની જગ્યા ન હોવાથી યાત્રિકોનો સામાન રિક્ષા અને સાઈકલ દ્વારા લાવવામાં આવે છે. અહીં બાજુમાં એક દ્વિગંબર મંદિર છે, જ્યાં ભગવાન મહાવીરસ્વામીના નિર્વાણ પહેલાંની પ્રાચીન પ્રતિમા છે. અહીં રાજઘાટ પુલ નંબર-૨ ઉપરથી પસાર થઈએ ત્યારે ‘અસીનાલા’થી ‘રાજઘાટ-૨’ સુધી એંસી ઘાટ જોવા મળે છે. અહીંનો નેશનલ હાઈવે-૭ બનારસથી સીધો કન્યાકુમારી સુધી જાય છે.

કલ્યાણક મંદિર

શ્વેતાંબર ધર્મશાળા

તીર્થપેઢી

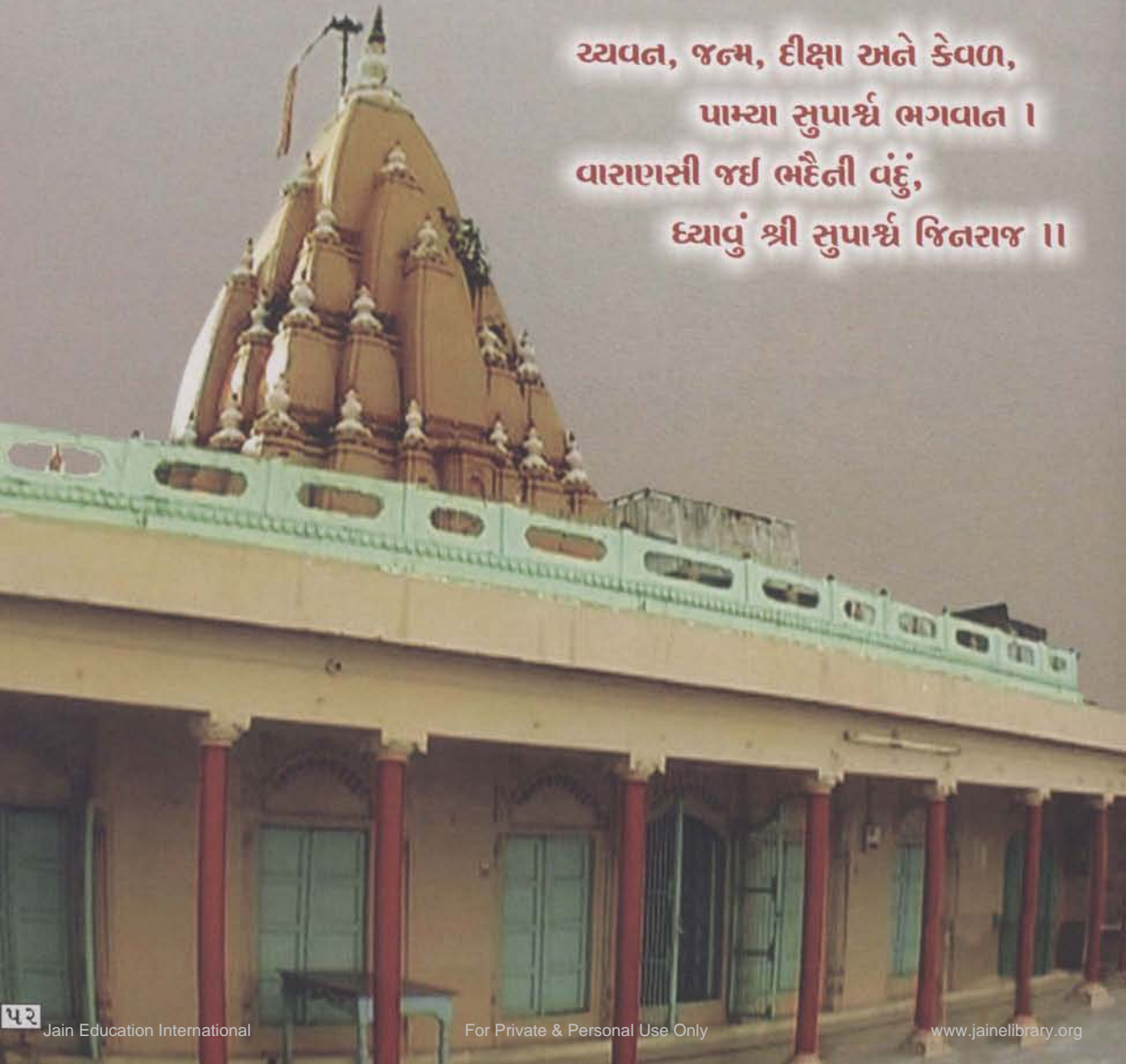
શ્રી જૈન શ્વેતાંબર તીર્થ સોસાયટી

ભેલુપુર, પોસ્ટ : વારાણસી - ૨૨૧૦૧૦, પ્રાન્ત : ઉત્તરપ્રદેશ

ફોન : ૦૫૪૨ - ૨૭૫૪૦૭, ૩૨૯૨૮૮૧

સાતમા તીર્થંકર શ્રી સુપાર્શ્વનાથજીનાં પ્રથમ ચાર કલ્યાણકની તીર્થભૂમિ

ચ્યવન, જન્મ, દીક્ષા અને કેવળ,
પામ્યા સુપાર્શ્વ ભગવાન ।
વારાણસી જઈ ભઠૈની વંદું,
ધ્યાવું શ્રી સુપાર્શ્વ જિનરાજ ॥

વારાણસી રેલવે સ્ટેશનથી ૪ કિ.મી. દૂર આવેલ આ તીર્થનો ઇતિહાસ ખૂબ જ પ્રાચીન છે. વર્તમાન ચોવીસીના સાતમા તીર્થંકર શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ભગવાનનાં ચ્યવન, જન્મ, દીક્ષા અને કેવળજ્ઞાન એમ ચારેય કલ્યાણકોથી આ ભૂમિ પાવન થયેલ છે. વચ્છરાજ ઘાટ ઉપર, કોલકાતાના વચ્છરાજજી નામના શ્રાવકે આ શિખરબંધી તીર્થ બંધાવેલું. આ તીર્થ સુધી ચાર પૈડાંનાં વાહન જઈ શકતાં નથી એટલે સેવાપૂજાનો સામાન લઈને જ દર્શન કરવા જવું હિતાવહ છે. વારાણસીની આ સાંકડી ગલીઓમાં થઈને જ્યારે મુખ્ય મંદિરે પહોંચીએ ત્યારે ગંગાના વિશાળ પટના કિનારે, શાંત વાતાવરણમાં મંદિરનું આ દેશ્ય અત્યંત શોભાયમાન લાગે છે. ઘાટ સુધી નીચે ઊતરવાનાં પગથિયાં પણ છે. મંદિરની બહાર ખુલ્લા ચોકમાં બેસીએ ત્યારે એવું લાગે કે જાણે આ કલકલ વહેતી ગંગા નદી પણ પોતાના મંદ મંદ વહેણરૂપી ધ્વનિથી પ્રભુના નામનું નિરંતર સ્મરણ ના કરતી હોય ! ચારેબાજુ જૈન અને જૈનેતર મંદિરો શ્રદ્ધા અને ભક્તિનો ગુંજારવ કરતાં ઊભાં છે.

શ્રી સુપાર્શ્વનાથ પ્રભુનું જીવન

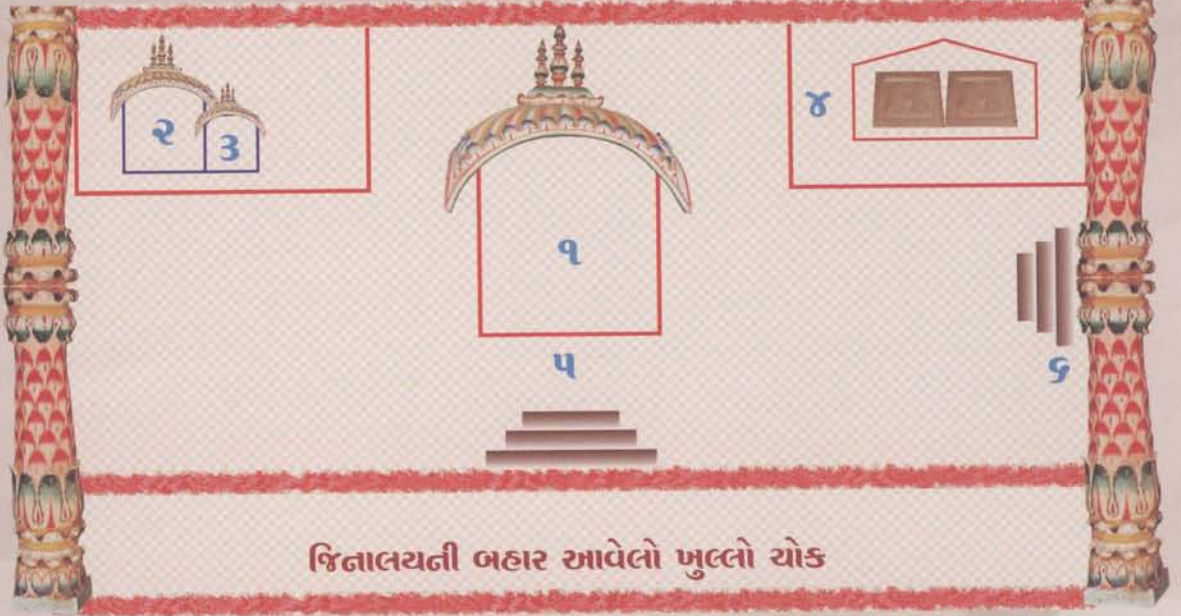
વારાણસી નગરીમાં પ્રતિષ્ઠા નામના રાજાને પૃથ્વી નામની સુશીલ રાણી હતી. નંદિષેષ રાજાનો જીવ કે જે છઠ્ઠા ઐવેયકમાં હતો તેણે પોતાનું અઠ્યાવીસ સાગરોપમનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી, ભાદરવા વદ આઠમે ચંદ્ર અનુરાધા નક્ષત્રમાં આવતાં તે રાણી પૃથ્વીની કુક્ષિમાં અવતર્યો. રાણીએ ચૌદ મહાસ્વપ્નો જોયાં. પૂર્ણ સમયે જેઠ સુદ બારસે ચંદ્ર વિશાખા નક્ષત્રમાં આવતાં સ્વસ્તિક (સાથિયા)ના ચિહ્નવાળા સુવર્ણવર્ણી પુત્રને તેમણે જન્મ આપ્યો.

માતા પૃથ્વીરાણીનાં બંને પડખાં રોગથી વ્યાપ્ત હતાં, પરંતુ જ્યારે પ્રભુ માતાની કુક્ષિમાં આવ્યા પછી બંને પડખાં રોગરહિત, સુવર્ણરંગી અને ઘણાં સુકોમળ થયાં, માટે પુત્રનું નામ સુપાર્શ્વ રાખવામાં આવ્યું. બીજો એક ઉલ્લેખ એવો છે કે, પ્રભુના પિતાનાં બંને પડખાંમાં કોઢનો રોગ હતો; ભગવંતની માતાએ ત્યાં હાથ ફેરવવાથી તે રોગ મટ્યો હતો. બસો ધનુષ્ય ઊંચી કાયાવાળા શ્રી સુપાર્શ્વકુમારે યૌવનવયમાં પ્રવેશ કર્યો. પાંચ લાખ પૂર્વ કૌમારવયમાં પસાર કર્યા પછી સુપાર્શ્વકુમારે રાજ્યનો કારભાર સંભાળ્યો. શ્રી સુપાર્શ્વકુમારે રાજ્યનું સંચાલન વીસ પૂર્વાંગે અધિક એવા ચૌદ લાખ પૂર્વ સુધી કર્યું; ત્યાર બાદ સંસારની મોહમાયા તરફ વૈરાગ્યભાવ પેદા થતાં દીક્ષા ગ્રહણ કરવાની ઈચ્છા કરી અને ત્યારથી એક વર્ષ સુધી સુપાર્શ્વકુમારે નગરજનોને દાન આપ્યું. જેઠ સુદ તેરસના દિવસે એક હજાર રાજાઓની સાથે પ્રભુ શ્રીસુપાર્શ્વનાથસ્વામીએ છઠ્ઠ તપની આરાધના કરીને દીક્ષા ગ્રહણ કરી અને તે જ સમયે તેમને મન:પર્યવજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું.

શ્રી સુપાર્શ્વનાથસ્વામી નવ માસ સુધી પૃથ્વી પર વિહાર કરતા રહ્યા. વિહાર કરતાં કરતાં તેઓ સહસ્રામ્રવનમાં આવ્યા. છઠ્ઠના તપ સાથે ફાગણ વદ છઠ્ઠે દેશના આપી, જેમાં ભવસાગર પાર કરવા ત્યાગ વગર બીજો કોઈ રસ્તો નથી તે વાત સૌને સરળ રીતે સમજાવી. શ્રી સુપાર્શ્વનાથ સ્વામીને વિદર્ભ નામના ગણધર સહિત પંચાણું ગણધર થયા. વળી, માતંગ નામે યક્ષ (શાસનદેવતા) અને શાંતા નામની યક્ષિણી (શાસનદેવી) થઈ. કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી નવ માસ અને વીસ પૂર્વાંગ ન્યૂન એવા લાખ પૂર્વ ગયા પછી

શ્રી સુપાર્શ્વસ્વામી સમેતશિખર પર્વત પર પધાર્યા. ત્યાં પાંચસો મુનિરાજો સાથે એક માસનું અનશન કર્યું. મહિનાના અંતે ફાગણ વદ સાતમને દિવસે શ્રી સુપાર્શ્વનાથસ્વામીએ વીસ લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી (શ્રી પદ્મપ્રભસ્વામીના નિર્વાણ પછી નવ હજાર કરોડ સાગરોપમ વીત્યા ત્યારે) પાંચસો મુનિરાજો સહિત સમેતશિખર તીર્થે મોક્ષપદ પામ્યા.

જિનાલયની સ્થાપત્યરચના

જિનાલયની બહાર આવેલો ખુલ્લો ચોક

૧	મૂળનાયક શ્રી સુપાર્શ્વનાથજીની વેદિકા	૨	જિનેશ્વર ભગવંતોની દેવકુલિકા
૩	પ્રાચીન શ્રી શાંતિનાથજી (વેળુની પ્રતિમા)	૪	શ્રી જિનકુશલસૂરિજીનાં યુગલ ચરણ
૫	મુખ્ય દ્વાર	૫	તીર્થ પ્રવેશદ્વાર

જ્યારે પૂર્વ દિશાએથી સૂર્યનું પ્રથમ કિરણ પ્રભુનો ચરણસ્પર્શ કરે છે ત્યારે આ તીર્થનાયકની શોભા અવર્ણનીય બને છે. ૨૫૦ વર્ષ જૂના આ મુખ્ય મંદિરમાં આરસની છત્રીકાર પીઠિકામાં સંપ્રતિ રાજાના સમયના ૨૭૦૦ વર્ષ પ્રાચીન, ૬૮ સે.મી.ના શ્વેતવર્ણા, પદ્માસનસ્થ મૂળનાયક શ્રી સુપાર્શ્વનાથજી પગલાં સહિત બિરાજે છે. મૂળનાયકની આજુબાજુ નાના શ્વેત પાષાણના શ્રી સુપાર્શ્વનાથજી બિરાજે છે અને આગળ શ્યામવર્ણા શ્રી મલ્લિનાથજીની મૂર્તિ છે....**તમો જિણાણં.** મંદિરમાં ડાબી બાજુના ખંડમાં જિનેશ્વર પ્રભુની દેવકુલિકામાં (નં. ૨) ઉપરની હરોળમાં મધ્યે શ્વેત વર્ણના પાષાણના શ્રી શાંતિનાથજી, ડાબે શ્રી નેમિનાથજી, જમણે શ્રી પદ્મપ્રભુજી, આગળ નીચે ડાબી બાજુ શ્રી સુબાહુસ્વામી, મધ્યમાં ગેરુ વર્ણના શ્રી સંભવનાથજી તથા જમણે નીચે શ્રી ચોવીસી બિરાજમાન છે.... **તમો જિણાણં.** મૂળનાયકની વેદિકાની બાજુમાં શ્યામ રંગની એક નાનકડી વેદિકામાં વેળુ(રેતી)ના શ્રી શાંતિનાથજી પ્રભુની પ્રાચીન પ્રતિમા પ્રતિષ્ઠિત છે.... **તમો જિણાણં.**

જમણી બાજુની ઢેરીમાં દાદાગુરુદેવ શ્રી જિનકુશલસૂરિજીનાં બે જોડી પગલાં બિરાજિત છે. સૌને ભાવથી વંદન કરીએ અને મૂળનાયક શ્રી સુપાર્શ્વનાથ પ્રભુની સ્તવના કરીએ.

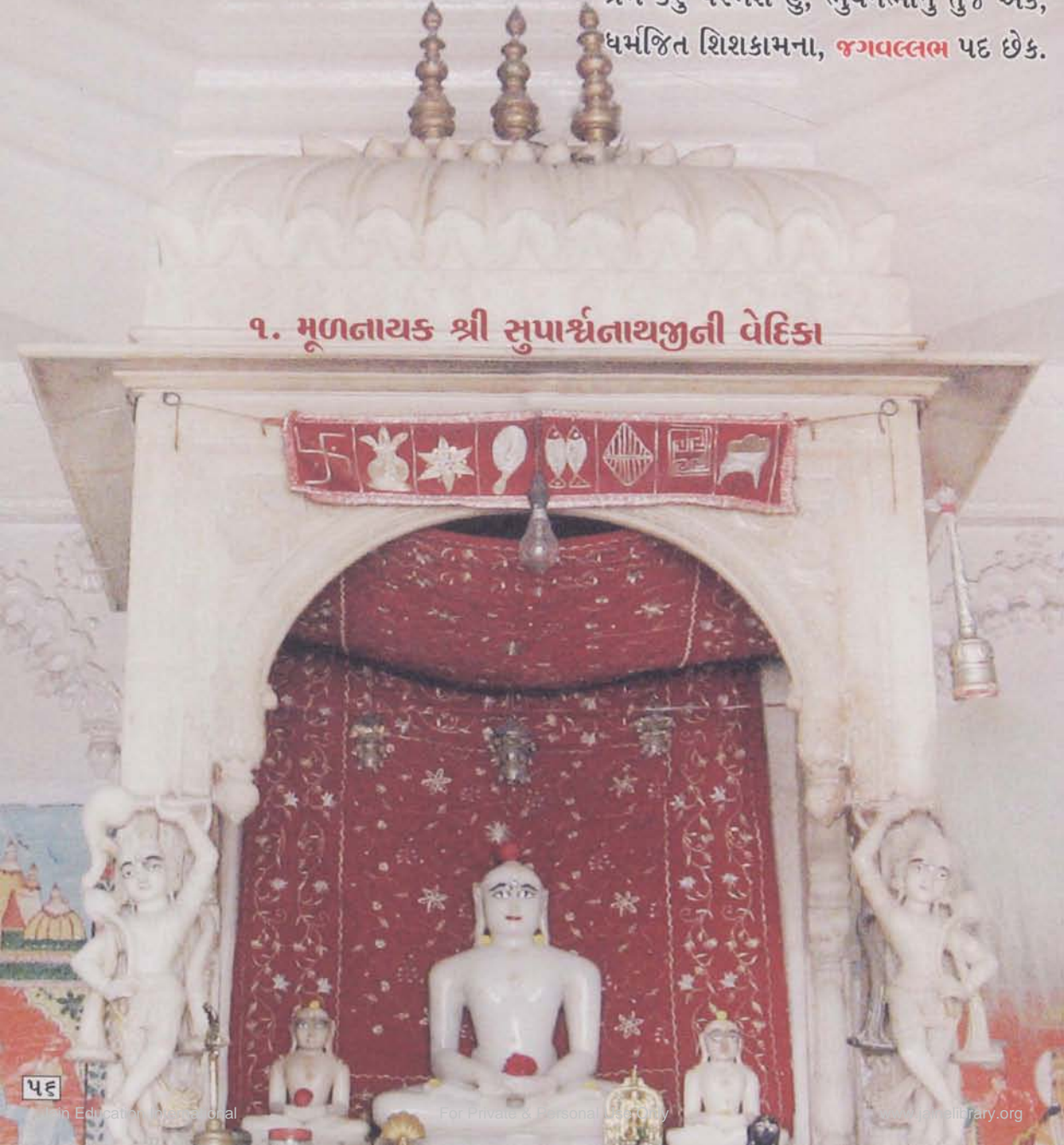
સ્તુતિ

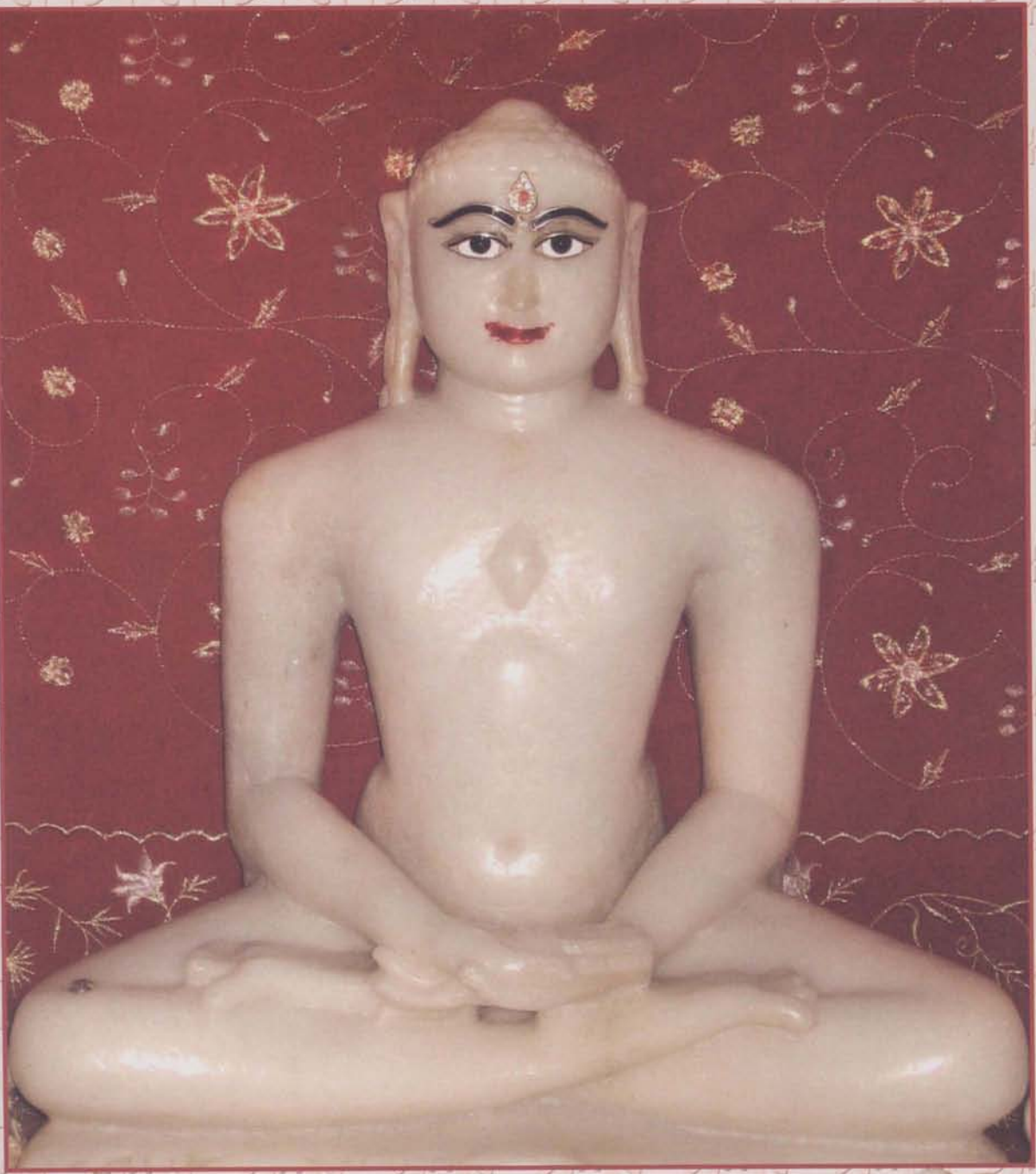
ભેટ્યો ભટ્ટેનીનાથ સાંઈ, સુપાર્શ્વ ભાવે આજ મેં,
મૂર્તિ નિહાળી આજ તારી, સૂરતમાં ચિતડું રમે;
સ્વસ્તિ કરો સ્વસ્તિક લંછન, સાંઈ મુજ આતમતણું,
પ્રણિધાનથી કલ્યાણ સાધી, ચાહું શિવનું આંગણું.

ચૈત્યવંદન

સપ્તમ જિનની સેવના, કરતાં પાપ પલાય,
સપ્ત ભયો ભય પામતા, પાપ ડંખ પ્રગટાય.
સાથ સદા સોહામણો, નાથ સુપાર્શ્વનો ખાસ,
શિવપદનું સુખ પામવા, સેવ કરો સોલ્લાસ.
પ્રેમ કરું પરમેશ હું, ભુવનભાનુ તુજ એક,
ધર્મજિત શિશકામના, જગવલ્લભ પદ છેક.

૧. મૂળનાયક શ્રી સુપાર્શ્વનાથજીની વેદિકા

ॐ હ્રીં શ્રી સુપાર્શ્વનાથ પરમેષ્ઠીને નમઃ
 ॐ હ્રીં શ્રી સુપાર્શ્વનાથ અર્હતે નમઃ
 ॐ હ્રીં શ્રી સુપાર્શ્વનાથાય નમઃ
 ॐ હ્રીં શ્રી સુપાર્શ્વનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ

સ્તવન (રાગ : ચપટી ભરી યોખા ને... અથવા આઘશક્તિ તુજને નમું ગણપત...)

મલિયો સૌભાગ્ય યોગ સ્વામી સુપાર્થજી, થાવું ભગવાન મારે નાથ ! તુજને ભજી ૧
 કલ્યાણકારી તીર્થ ભટ્ટેનીમાં ભેટિયો, દિવ્ય દેદાર તારો તેર કાઠીયા તજી..... ૨
 છ'રિ પાળીને તુજ યાત્રાના સંઘમાં, ત્રિકરણ યોગે તેને ભેટવા મતિ સૂજી..... ૩
 રાગ અને દ્વેષના પ્રસંગમાં ને રંગમાં, બાંધ્યા અઘોર પાપ ધર્મ સામે જૂજી..... ૪
 ધોવાને મોહ મેલ, આયો તારી કને, આપી વિશુદ્ધિ ભવતારક હે નાથજી..... ૫
 ધ્યાવું કલ્યાણકારી ચારે કલ્યાણકો, પ્રેમે તમારા ગુણદાયક સાજો સજી..... ૬
 ત્રિભુવનના ભાણ ધર્મજિતકાર સાહિબા, **જગને વલ્લભ** જ્યોતિ આપોને બાપજી..... ૭

થોથ (રાગ : મૈત્રીભાવનું પવિત્ર ઝરણું...)

મનહ મનોરથ પૂરણ સમરથ, કલિયુગમાં અવતરિયો જી,
 રૂપ અનોપમ કમલ દલોપમ, નયન અમીરસ ભરિયો જી;
 ભાવ ભંજન જન મન રંજન, ઉપશમ રસનો દરિયો જી,
 માંડવગઢ મંડન દુરિત વિહંડણ, કેવલ કમલા વરિયો જી.

બોલો, શ્રી સુપાર્થનાથ પ્રભુની જય....

શ્રી લેમિનાથજી - શ્રી શાંતિનાથજી - શ્રી પદ્મપ્રભુજી
 શ્રી સુબાહુસ્વામીજી - શ્રી સંભવનાથજી - શ્રી ચોવીરીજી

૨. જિતેશ્વર ભગવંતોની દેવકુલિકા

૩. પ્રાચીન શ્રી શાંતિનાથજી (વેળુની પ્રતિમા)

૪. શ્રી જિતકુશલસૂરિનાં યુગલ ચરણ

માર્ગદર્શન

ભદૈની તીર્થમાં ધર્મશાળા છે, પરંતુ ભેલુપુરની
ધર્મશાળામાં વધારે સારી વ્યવસ્થા છે અને ભેલુપુરથી
આ તીર્થ માત્ર ૨ કિ.મી.ના અંતરે છે.
ગંગાને પવિત્ર કરી રહેલ આ મંદિર અને ઘાટને જીર્ણોદ્ધારની જરૂર છે.

તીર્થપેઢી

શ્રી સુપાર્શ્વનાથભગવાન જૈન શ્વેતાંબર મંદિર

ભદૈની ઘાટ, પોસ્ટ : બનારસ-૨૨૧૦૧૦ (ઉ.પ્ર.)

મુખ્ય કાર્યાલય : ભેલુપુર

ફોન : ૦૫૪૨-૨૨૭૫૪૦૭

શ્રી સિંહપુરી તીર્થ

ચ્યવન, જન્મ, દીક્ષા અને કેવળ,
પામ્યા શ્રી શ્રેયાંસનાથ;
શ્રી સિંહપુરી તીર્થને વંદું,
ધ્યાપું શ્રી શ્રેયાંસ જિતરાજ.

અગિયારમા તીર્થંકર શ્રી શ્રેયાંસનાથ પ્રભુનાં
પ્રથમ ચાર કલ્યાણકની તીર્થભૂમિ...

ભદૈની તીર્થે દર્શન કરી અહીંથી ૧૧ કિ.મી.ના અંતરે, ગાજીપુર રોડ ઉપર જ આશાપુરા બજારથી જતાં હીરાવનપુર ગામમાં હવેલીયા ચૌરાહાથી વળીને સિંહપુરી તીર્થે જવાય છે.

શ્રી શ્રેયાંસનાથ પ્રભુના જીવન પર એક દૃષ્ટિપાત...

ક્ષેમા નામની એક ઉત્તમ નગરીમાં નલિનીગુલ્મ નામના રાજા રાજ્ય કરતા હતા. તેઓ શરીર, યૌવન અને લક્ષ્મીને અસાર માનતા હતા. ધર્મબુદ્ધિવાળા રાજાએ રાજ્ય છોડી વજ્રદત્ત મુનિ પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તપ, પરિષદ અને આરાધનાથી તેમણે તીર્થંકર નામકર્મ ઉપાર્જન કર્યું. અંતે તપસ્વી મુનિરાજ ધ્યાન ધરીને મહાશુક નામના સાતમા સ્વર્ગલોકમાં ગયા.

આ સમય દરમિયાન સિંહપુર નામના સુંદર અને સોહામણા નગરમાં વિષ્ણુરાજ નામના રાજા રાજ્ય સંભાળતા હતા. વિષ્ણુરાજ રાજા પરાક્રમી અને ધર્મનિષ્ઠ હતા. રાજાને વિષ્ણુ નામની રાણી હતી. એક દિવસ મહાશુક દેવલોકમાંથી નલિનીગુલ્મ મુનિરાજનો જીવ પોતાનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી ભાદરવા વદ બારસે ચંદ્ર શ્રવણ નક્ષત્રમાં આવતાં વિષ્ણુદેવીની કુક્ષિમાં અવતર્યો.

કોઈ દેરાસરમાં પરંપરાગત દેવતા અધિષ્ઠિત સજ્જાની પૂજા થતી હતી, તેના ઉપર જે કોઈ બેસે તેને ઉપદ્રવ થતો. પ્રભુ માતાના ગર્ભમાં આવ્યા પછી માતાને એ સજ્જા ઉપર બેસવાનું મન થયું. પ્રભુ માતા ત્યાં સૂઈ જતાં પરંતુ કોઈ ઉપદ્રવ ન થતો. આવા ગર્ભનો મહિમા જાણી પુત્રનું નામ શ્રેયાંસકુમાર રાખ્યું. આ ગેંડાના ચિહ્નવાળા સુવર્ણ પુત્રની યૌવન વયે કાયા એંશી ધનુષ જેટલી ઊંચી થઈ. પિતાના આગ્રહથી શ્રેયાંસકુમારે અનેક રાજકન્યાઓ સાથે લગ્ન કર્યાં. શ્રેયાંસકુમારે બેતાલીસ લાખ વર્ષ સુધી રાજ્યનો કારભાર ચલાવ્યો. જ્યારે સંસારથી વિરક્ત થઈને દીક્ષા ગ્રહણ કરવા માટે શ્રેયાંસકુમાર ઉત્સુક થયા ત્યારથી તેમણે વાર્ષિકદાન આપવાનું શરૂ કર્યું.

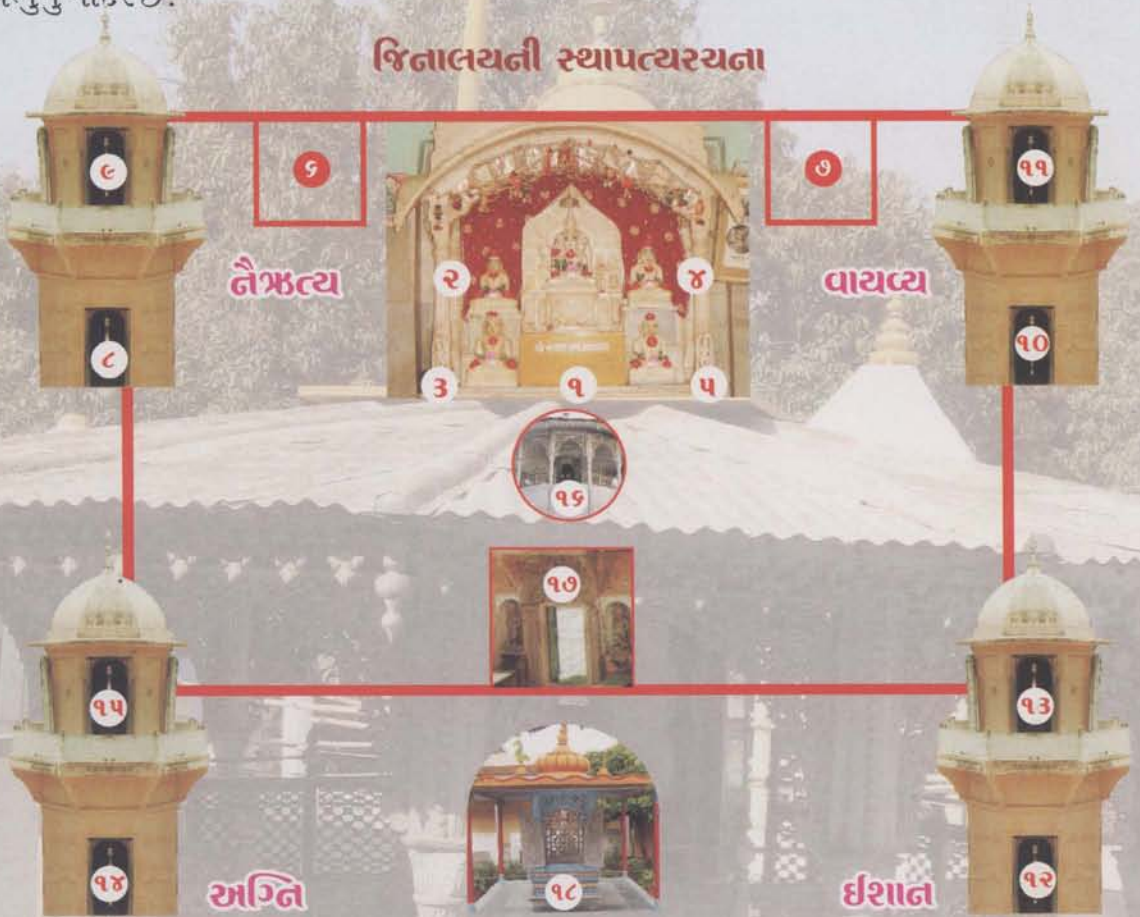
ફાગણ વદ તેરસને દિવસે ચંદ્ર શ્રવણ નક્ષત્રમાં આવતાં છઠ્ઠ તપ કરીને શ્રી શ્રેયાંસનાથજીએ પંચમુષ્ટિ લોચ કર્યો, પ્રભુએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી અને તેમને તરત જ ચોથું મનઃપર્યવજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. શ્રેયાંસકુમારની સાથે એક હજાર રાજાઓએ પણ દીક્ષા ગ્રહણ કરી. દીક્ષા ગ્રહણ કર્યા પછી શ્રી શ્રેયાંસનાથસ્વામીએ બે માસ સુધી છન્નસ્થપણે વિહાર કર્યો અને પછી સહસ્રાબ્રવનમાં આવ્યા. મહા મહિનાની અમાસને દિવસે ચંદ્ર શ્રવણ નક્ષત્રમાં આવતાં છઠ્ઠ તપ સાથે શ્રેયાંસનાથસ્વામીને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. તેમણે પોતાની અંતિમ દેશનામાં તપ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો. શ્રી શ્રેયાંસનાથસ્વામીને ગોશુભ નામના ગણધર સહિત છોંતેર (૭૬) ગણધરો થયા. ઈશ્વર નામે યજ્ઞ અને માનવી નામની શાસનદેવી થઈ. કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી શ્રી શ્રેયાંસનાથસ્વામીને પોતાનો મોક્ષકાળ નજીક જણાતાં તેઓએ એક હજાર મુનિવરો સાથે સમેતશિખર પર્વત ઉપર આવી અનશન કર્યું. શ્રી શીતલનાથ પ્રભુના મોક્ષકાળ પછી છાસઠ લાખ અને છત્રીસ હજાર વર્ષ તથા સો સાગરોપમે ઊણા એક કોટિ સાગરોપમ પસાર થઈ ગયા પછી શ્રી શ્રેયાંસનાથસ્વામી ૮૪ લાખ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના નિર્વાણ પૂર્વે સો સાગરોપમ પંચાશી હજાર બસો ત્રીસ (૮૫,૨૩૦) પૂર્વે શ્રી સમેતશિખર તીર્થ ઉપર નિર્વાણ પામી મોક્ષપદ પામ્યા.

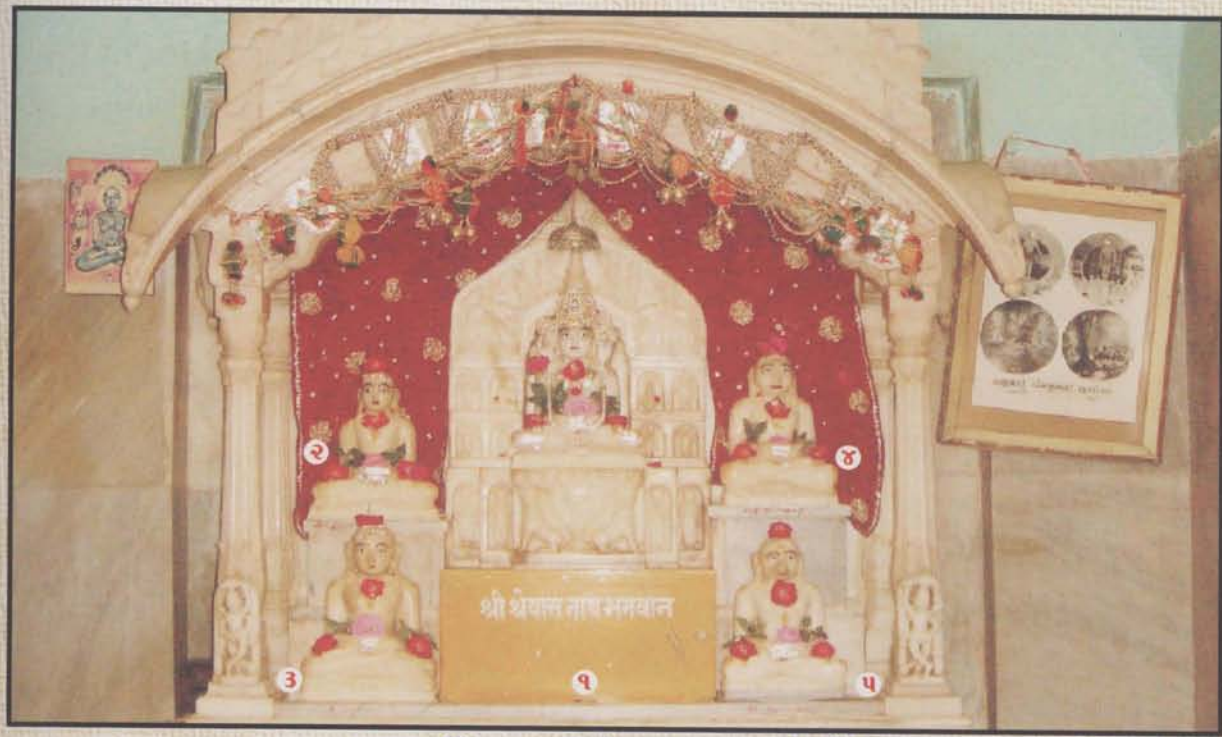
सिंहपुरी मंडल श्री श्रेयांसनाथजी

આ મંદિર યતિ શ્રી કુશલચંદજીએ બંધાવેલ એવું મૂળનાયકની ઉપર કોતરાયેલા સંવત ૧૯૧૧ના લેખમાંથી જાણવા મળે છે. શ્રેયાંસ પ્રભુના પિતા વિષ્ણુરાજના સમયમાં આ તીર્થનું નામ સિંહપુર હતું. એક માન્યતા મુજબ ‘શ્રેયાંસનાથ’ શબ્દનો અપભ્રંશ ‘સારનાથ’ હોઈ શકે. સારનાથમાં જ શ્રેયાંસનાથ પ્રભુનું મંદિર છે.

જિનાલયની સ્થાપત્યરચના

૧	મૂળનાયક શ્રી શ્રેયાંસનાથજીની વેદિકા	૨	શ્રી ચંદ્રપ્રભજી
૩	શ્રી આદિનાથજી	૪	શ્રી કુંયુનાથજી
૫	શ્રી શાંતિનાથજી	૬	શ્રી આદિનાથજીની દેરી
૭	શ્રી પાર્શ્વનાથજીની દેરી	૮	અ્યવનકલ્યાણક દેરી (નીચે)
૯	અ્યવનકલ્યાણક દેરી (ઉપર)	૧૦	જન્મકલ્યાણક દેરી (નીચે)
૧૧	જન્મકલ્યાણક દેરી (ઉપર)	૧૨	દીક્ષાકલ્યાણક દેરી (નીચે)
૧૩	દીક્ષાકલ્યાણક દેરી (ઉપર)	૧૪	શ્રી જિતકુશલસૂરિજીની દેરી (નીચે)
૧૫	દાદાગુરુદેવનાં પાંચ પગલાં (ઉપર)	૧૬	કેવળજ્ઞાનકલ્યાણક દેરી (સમવસરણ)
૧૭	મુખ્ય પ્રવેશદ્વાર	૧૮	દાદાગુરુદેવની દેરી (મંદિરની બહાર)

૧. મુખ્ય જિતાલયમાં મૂળનાયકની વેદિકા

મૂળનાયક શ્રી શ્રેયાસનાથ પ્રભુની શ્વેતવર્ણી, પદ્માસનસ્થ ૩૦ સે.મી.ની પ્રાચીન પ્રતિમાને**તમો જિણાણં.** મૂળનાયકની ડાબી બાજુ **૨.** શ્રી ચંદ્રપ્રભજી, નીચે **૩.** શ્રી આદિનાથજી પ્રભુ તથા જમણી બાજુ **૪.** શ્રી કુંથુનાથજી પ્રભુ, નીચે **૫.** શ્રી શાંતિનાથજી પ્રભુની પ્રતિમા બિરાજમાન છે. ...**તમો જિણાણં.**

૬. શ્રી આદિનાથજીની દેરી

૭. શ્રી પાર્શ્વનાથજીની વેદિકા

બાજુની આ જમણી વેદીમાં શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ બિરાજમાન છે. તેમની ડાબે શ્રી શાંતિનાથજી તથા જમણે શ્રી મહાવીરસ્વામી બિરાજે છે.**તમો જિણાણં.** મૂળનાયકની ડાબી બાજુની વેદીમાં શ્રી આદિનાથજી બિરાજમાન છે.**તમો જિણાણં.**

ચાલો, શ્રી શ્રેયાંસનાથ પ્રભુની સ્તવના કરીએ.

સ્તુતિ

સિંહપુરીમાં ચ્યવન જનુ, દીક્ષા વળી કેવળ વર્યા, હરીને બધાને કર્મઘાતી, ભવિક ઉદ્ધારો કર્યા;
પુણ્યોદયે પાતિક હરું, પાવન કરું દર્શન કર્યું, રીઝ્યો પ્રભુ શ્રેયાંસ મુજ પર, તુજ થકી દિલડું ઠર્યું.

ચૈત્યવંદન

શ્રેય અંશ સુખ સાગરુ, ઘો ઘો હે ભગવાન, હે શ્રેયાંસ જિનેશ્વરા, એક જ છે અરમાન. - ૧
શ્રેય અંશ પામી કરી, ટાળી વિષય કષાય, અંતર આત્મદશા વરું, સેવું ચરણ સુખદાય. - ૨
પ્રેમચરણ પદકજ વિષે, રમતો ભુવન ભાણ, પામું ધર્મ પસાયથી, જગવલ્લભ નિર્વાણ. - ૩

સ્તવન (રાગ : મૈત્રીભાવનું)

શ્રી શ્રેયાંસ કૃપા કરો, તું જગબંધવન તાત રે,
અલખનિરંજન તું જયો, તું જગમાંહે વિખ્યાત રે... ૧
ધન્ય ધન્ય નરભવ તેહનો રે, જેણે તુજ દરિશણ પાયો રે,
માનું ચિંતામણિ સુર તરુ, તસ ઘર ચાલી આયો રે... ૨
ધન્ય તે ગામનગર સિંહપુરી, જસ ઘરે તું પ્રભુ આયો રે,
ભક્તિ કરી પડિલાભીયો, તેણે બહુ સુકૃત કમાયો રે... ૩
જિહાં જિહાં ઈન પ્રભુ તું ગયો, તિહાં બહુ પાપ પલાયો રે,
તુજ મૂરતિ નિરખી ભલી, જેણે તું દિલમાં ધાર્યો રે... ૪
હવે પ્રભુ મુજને આપીએ, તુજ ચરણે નિવાસો રે,
રિદ્ધિ અનંતી આપીએ, કીર્તિ અનંતી આવાસો રે... ૫

થોથ

શ્રી શ્રેયાંસ સુહંકર પામી, ઈચ્છે અવર કુણ દેવા જ,
કનક તરુ સેવે કુણ પ્રભુને, છંડી સુરતરુ સેવા જ,
પૂર્વાપર અવિરોધી સ્યાત્પદ, વાણી સુધારસ વેલી જ,
માનવી મણુએસર સુપસાયે, વીર હૃદયમાં ફેલી જ.

શિખરબંધી મંદિરમાં પ્રવેશતાં જ ચાર ખૂણે ચાર દેરી આવેલી છે, જેમાં ત્રણ કલ્યાણક દેરીમાં પ્રભુનાં ચ્યવન, જન્મ અને દીક્ષાકલ્યાણકના પ્રતીકરૂપે પગલાં અને ચિહ્નો દર્શનીય છે. ચોથી દેરી શ્રી જિનકુશલચંદ્રસૂરિજીની છે. ચાર દેરીની મધ્યમાં પ્રભુના કેવળજ્ઞાનકલ્યાણકની દેરી સમવસરણના આકારે છે, તેમાં પ્રભુની ચાર ચરણપાદુકા છે.

સૌપ્રથમ દર્શન કરીએ... તીર્થોદ્ધારક યતિવર્ય શ્રી કુશલાજી મહારાજની દેરીએ; જે મંદિરમાં પ્રવેશતાં ડાબે હાથે છે. કહેવાય છે કે બ્રાહ્મણોના પરિબળને લીધે જૈન મંદિરોની વ્યવસ્થા બરાબર ન હતી. તે સમયે શ્રી કુશલાજી મહારાજે જગ્યા મેળવી જૈનોના મંદિર આદિ બધાનો ૨૦૬ વર્ષ પહેલાં ઉદ્ધાર કરાવ્યો. શ્રી સંઘે ભક્તિ નિમિત્તે તેમની મૂર્તિ (નં. ૧૪) ચરણ સહિત સ્થાપિત કરી છે. આ દેરીની ઉપરની દેરીમાં સંવત ૧૮૬૦માં સ્થપાયેલાં ગેરુ વર્ણના ગુરુભગવંતોનાં ચરણ (નં. ૧૫) પ્રસ્થાપિત છે. ...મત્થએણં વંદામિ.

૧૪. શ્રી જિનકુશલચંદ્રસૂરિજી (નીચે)

૧૫. ગુરુભગવંતોનાં ચરણ દાદાગુરુદેવની દેરી (ઉપર)

નૈર્ઋત્ય ખૂણામાં આવેલી પ્રભુના ચ્યવનકલ્યાણકની આ દેરીમાં ચ્યવનકલ્યાણકના પ્રતીક સમી કંડારેલા ફૂલની આકૃતિ તથા ગર્ભના પિંડ સમાન એક શિલ્પ છે (નં. ૮). જે પ્રભુના ગર્ભાવાસનો નિર્દેશ કરે છે અને આ જ દેરીની ઉપરની દેરીમાં (નં. ૮) શ્રેયાંસનાથ પ્રભુની માતા વિષ્ણુદેવીને આવેલાં ચૌદ સ્વપ્નની રચનાનું આરસમાં કંડારેલું શિલ્પ છે.

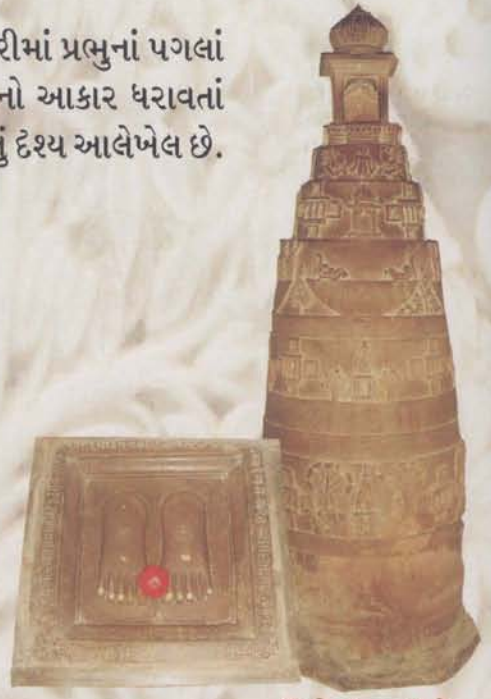

૮. ચ્યવનકલ્યાણકની દેરી (નીચે)

૯. ચ્યવનકલ્યાણકની દેરી (ઉપર)

પ્રભુના ચ્યવનકલ્યાણકને યાદ કરી સાથે બોલીએ... **ૐ હ્રીં શ્રી શ્રેયાંસનાથ પરમેષ્ઠીને નમઃ**

આગળ વધીએ એટલે વાયવ્ય ખૂણામાં જન્મકલ્યાણકની દેરીમાં પ્રભુનાં પગલાં અને મેરુની રચના (નં. ૧૦) સ્મૃતિરૂપે છે. આ મેરુપર્વતનો આકાર ધરાવતાં શિલ્પમાં ઈન્દ્રાદિકનું આવાગમન અને પ્રભુને ન્હવણ આદિનું દેશ્ય આલેખેલ છે. તેની ઉપરની દેરીમાં જન્મકલ્યાણકનાં પગલાં છે. (નં. ૧૧)

૧૧. જન્મકલ્યાણકનાં પગલાં (ઉપર)

૧૦. જન્મકલ્યાણકની દેરી (નીચે)

પ્રભુના જન્મકલ્યાણકને યાદ કરી, ચાલોસૌ સાથે બોલીએ...

ૐ હ્રીં શ્રી શ્રેયાંસનાથ અર્હતે નમઃ

આ છે ઈશાન ખૂણામાં આવેલી દીક્ષાકલ્યાણકની દેરી; જેમાં, નીચેની દેરીમાં પ્રભુનાં પગલાં છે. (નં. ૧૨)

૧૨. દીક્ષાકલ્યાણકની દેરી (નીચે)

અને ઉપરની દેરીમાં દીક્ષાકલ્યાણકનો પટ છે (નં. ૧૩) જેમાં પ્રભુજી અશોકવૃક્ષ નીચે લોચ કરીને દીક્ષા લઈ રહ્યા હોય તેવું આરસમાં કંડારેલું શિલ્પ છે. આવા સ્મૃતિપટને જોઈ હૈયું ગદ્ગદિત થઈ જાય છે. આવો, પ્રભુના દીક્ષાકલ્યાણકને યાદ કરી સૌ સાથે બોલીએ....

ૐ હ્રીં શ્રી શ્રેયાંસનાથાય નમઃ

૧૩. દીક્ષાકલ્યાણકની દેરી (ઉપર)

હવે દર્શન કરીશું.... પ્રભુના ચોથા કેવળજ્ઞાનકલ્યાણકની દેરીએ.

સમવસરણના આકારની આ કેવળજ્ઞાનકલ્યાણક દેરીમાં શ્રી શ્રેયાંસનાથ પ્રભુજીનાં ચતુર્મુખ પગલાં અષ્ટકોણીય આરસમાં કંડારેલ છે. પ્રભુના કેવળજ્ઞાનને યાદ કરીને, સૌ જાપ કરીશું....

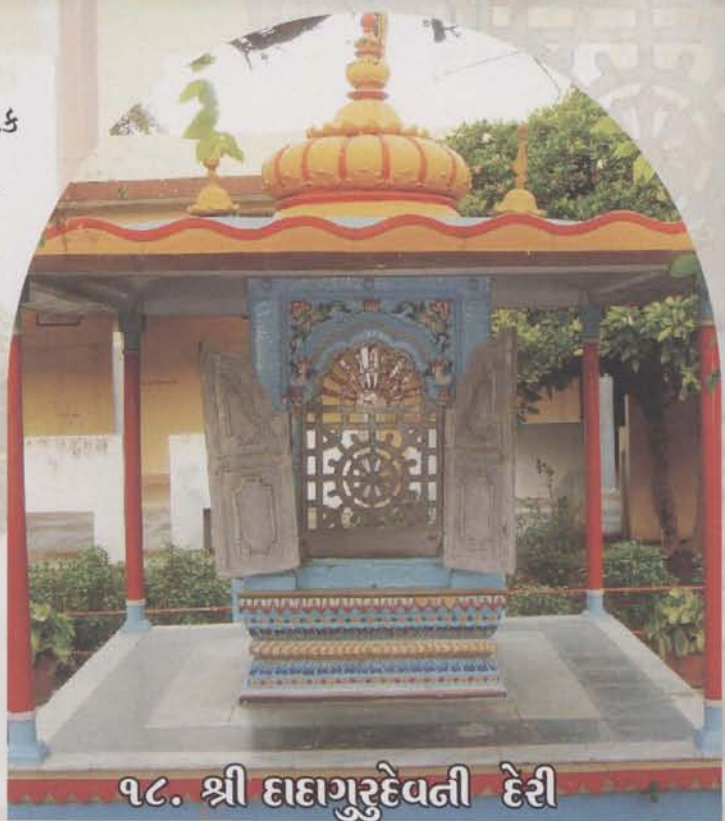
ૐ દ્વી શ્રી શ્રેયાંસનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ

સમવસરણ દેરીમાં ચતુર્મુખ પગલાં

મુખ્ય મંદિરમાં દર્શન કરીને બહાર નીકળીએ એટલે સામે આ રંગીન કલાત્મક વેદિકામાં (નં. ૧૮) શ્રી દાદાગુરુદેવનાં શ્વેતવર્ણા પાંચ જોડી પગલાં પ્રતિષ્ઠિત છે.
..... મત્યએણં વંદામિ.

૧૮. શ્રી દાદાગુરુદેવનાં પાંચ પગલાં

૧૮. શ્રી દાદાગુરુદેવની દેરી

અગ્નિ ખૂણામાં ઉપરના ભાગમાં નાનું મંદિર છે, જેમાં અધિષ્ઠાયક દેવની શ્યામવર્ણી પ્રાચીન શ્રી ભૈરવજીની મૂર્તિનું શિલ્પ અત્યંત સુંદર અને દર્શનીય છે.... પ્રણામ.

માર્ગદર્શન : સિંહપુરીની નજીકનું રેલવે સ્ટેશન બનારસ છાવણી ૮ કિ.મી. દૂર આવેલું છે. અહીં સંપૂર્ણ સગવડ સાથેની ૧૬ રૂમની ધર્મશાળાની વ્યવસ્થા છે. સંઘ લઈને આવનાર માટે મોટો હોલ તથા રસોડું છે. ભાતાની સગવડ છે. અહીં હોમિયોપથિક ઔષધાલયમાં સવારે ૯ થી ૧૧માં નિઃશુલ્ક દવા આપવામાં આવે છે. અહીંની ગુલાબની વાડીનાં ફૂલો આખા મંદિરમાં પહોંચાડવામાં આવે છે.

શ્રી ભૈરવજીની મૂર્તિ (પ્રાચીન)

તીર્થપેઢી : શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ જૈન શ્વેતાંબર પંચાયતી બડામંદિર

ગામ : હિરાયણપુર (હીરાવનપુર), પોસ્ટ : સારનાથ - ૨૨૧૦૦૭ જિલ્લો : વારાણસી, રાજ્ય - ઉત્તરપ્રદેશ

ફોન : ૦૫૪૨-૨૫૮૫૧૨૯ મુખ્ય કાર્યાલય : ૦૫૪૨-૨૪૦૧૩૪૬ (રામઘાટ)

મો. ૦૮૩૩૫૭૭૧૩૪૨ (શ્રી અશોક ગાંધી)

એક જોવાલાયક સ્થળ

સારનાથ

બુદ્ધદેવ (મૂળગંધકુટિવિહાર)

સિંહપુરી તીર્થથી આપણે ચંદ્રપુરી જવાનું છે, પણ રસ્તામાં વિશ્વવિખ્યાત ઐતિહાસિક સ્થળ ‘સારનાથ’ની મુલાકાત લઈશું. સાતમી શતાબ્દીના ચીની યાત્રી હ્યુએનત્સાંગે અહીં ૩૦ બૌદ્ધવિહાર જોયા હતા, જેમાં ૧૫૦૦ અનુયાયી રહેતા હતા. આ ઉપરાંત ૧૦૦ હિંદુ મંદિરો હોવાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. સિંહપુરીથી સારનાથ ૧ કિ.મી.ના અંતરે છે. અહીં ‘મૂળગંધકુટિવિહાર’ નામના મંદિરમાં સોનેરી રંગની બુદ્ધદેવની દેશના આપતી અત્યંત ભાવવાહી મૂર્તિ છે.

પૂર્વે આ સ્થાન ‘ધર્મશ્લા’ નગરનાં નામે ઓળખાતું; જે કાશીથી ત્રણ કોશ દૂર ગણાતું. સમ્રાટ સંપ્રતિએ સારનાથમાં એક ચૈત્ય તથા સ્તૂપનું નિર્માણ કર્યું હતું... સ્તૂપના અગ્રભાગે ચતુર્ભુજ સિંહના મસ્તકારૂઢ ધર્મચક્રની સ્થાપના કરી હતી. નિર્માણ કરેલું ચૈત્ય પ્રાયઃ ૧૬મી શતાબ્દી સુધી શ્વેતાંબરોના અધિકારમાં હતું... ત્યાર બાદ ધીરે ધીરે દિગંબરોએ એના પર અધિકાર જમાવ્યો. આજે પણ સારનાથમાં સ્તૂપની બાજુમાં આવેલ એ દિગંબર મંદિરમાં શ્વેતાંબર મૂર્તિ મૂળનાયકની એક બાજુએ વિદ્યમાન છે... તથા કાળક્રમે ધૂળથી આચ્છાદિત સ્તૂપનું થોડાં વર્ષ પહેલાં ઉત્ખનન કરતાં તેમાંથી ચાર સિંહની આકૃતિ મળી આવી, પણ તેના મસ્તકે સ્થાપના કરેલું ધર્મચક્ર અખંડ ન મળ્યું. નાના નાના તેના ત્રણ ભાગ મળ્યા, જે સ્તૂપની સામે તૈયાર થયેલા નવા મ્યુઝિયમમાં ચતુર્ભુજ સિંહની સાથે જ મૂકવામાં આવ્યા છે... સ્તૂપના

ઉત્પન્નન સમયે આ ધર્મચક્ર સાથે મળેલા શિલાલેખમાં ધર્મચક્રી તથા જિન શબ્દ અંકિત છે, તેનાથી સ્પષ્ટપણે ફલિત થાય છે કે સ્તૂપ પર નિર્માણ પામેલું સિંહયુક્ત ધર્મચક્ર અને તેના નિર્માણકાર જૈન હતા. એક મતાનુસાર તેના નિર્માણકાર સમ્રાટ અશોક હોવાથી તેને અશોકચક્ર તરીકે માનવામાં આવે છે, પણ વાસ્તવમાં ભારતના ચલણી વ્યવહારમાં જે અશોકચક્ર તરીકે ઓળખાય છે તે અશોકચક્ર નથી; પણ જયવંતા જિનશાસનનું અતિશાયી અપરાજિત ધર્મચક્ર છે.

ધર્મખસ્તૂપ

આગળ જતાં અહીં જોવા મળે છે ૨૨૦૦ વર્ષ જૂનો, ૩૦૦ ફૂટ પહોળો અને ૮૦ ફૂટ ઊંચો પ્રાચીન કલાત્મક અષ્ટકોણીય સ્તૂપ; જે ‘ધર્મખસ્તૂપ’ તરીકે ઓળખાય છે. તેનો ઉલ્લેખ શ્રી જિનપ્રભસૂરિએ ‘ધર્માશ્વાસંનિવેશ’ નામે બોધિસ્તૂપ તરીકે કર્યો છે.

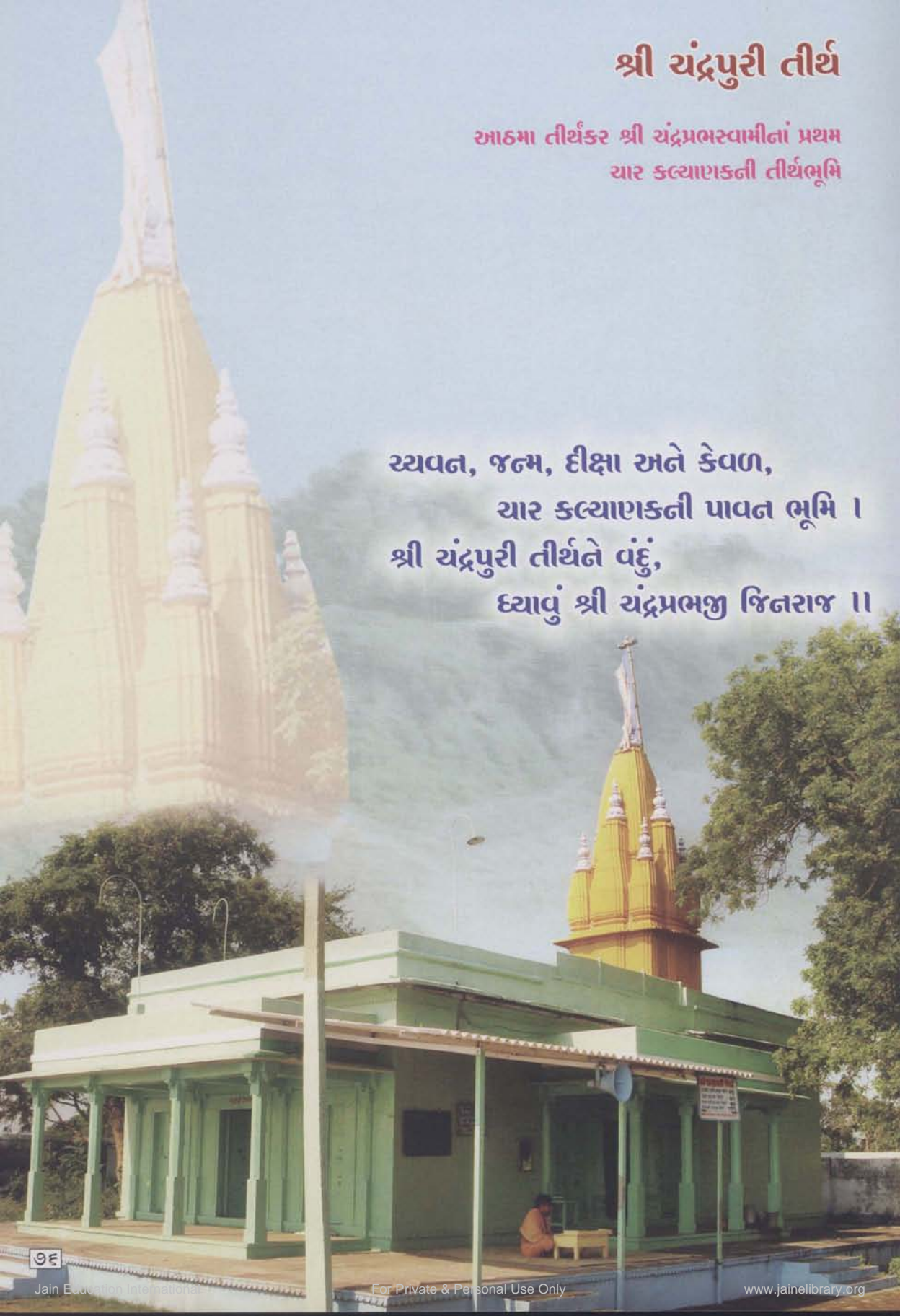
કેટલાક વિદ્વાનોના મતે સારનાથ ખોદકામમાંથી જે લેખ પ્રાપ્ત થયો છે તેમાં ‘ધર્મચક્રી’ શબ્દ વંચાય છે, તે જૈન ધર્મ સંબંધે સૂચન આપે છે. (જૈન તીર્થ સર્વસંગ્રહ, પાના નં. ૪૩૭) તે અનુસાર, “બૌદ્ધ સાહિત્યમાં ધર્મચક્રી વિશે કોઈ ઉલ્લેખ નથી, છતાં કેટલાક વિદ્વાનો આને બુદ્ધ તથાગત સમજે છે. વસ્તુતઃ ધર્માશોક એ સંપ્રતિનું બીજું નામ છે. આમાં ધર્માશોકે બનાવેલા ધર્મનાથ ધર્મચક્રી તીર્થંકરના વિહારનું સ્પષ્ટ વર્ણન છે. આ માહિતીમાંથી ફલિત થાય છે કે સારનાથ (સિંહપુરી)ના મૃગદાવ ઉદ્યાનની પ્રાચીનતા જે નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે તેના કરતાં આગળ જઈ શકે એ હકીકત જૈનોના સાહિત્યિક ઉલ્લેખો સાથે બંધબેસતી છે, પરંતુ બૌદ્ધધર્મીઓએ લુપ્ત થયેલા ધર્મ માટે જે ધગશ બતાવી છે તેવી ધગશ ભારતના જૈનોએ બતાવી નથી! પરિણામે આજે સિંહપુરીનું જૈન મંદિર વિખૂટું પડી ગયું હોય તેવું લાગ્યા કરે છે.” જૈન ધર્મચક્ર, તીર્થંકરો અને તેના સમવસરણનું આવશ્યક અંગ છે, જેના પર અંકિત થયેલો ‘**દેવાનાં પ્રિયઃ**’ શબ્દ પ્રભુ શ્રેયાંસનાથની કલ્યાણકભૂમિનો નિર્દેશ કરે છે.

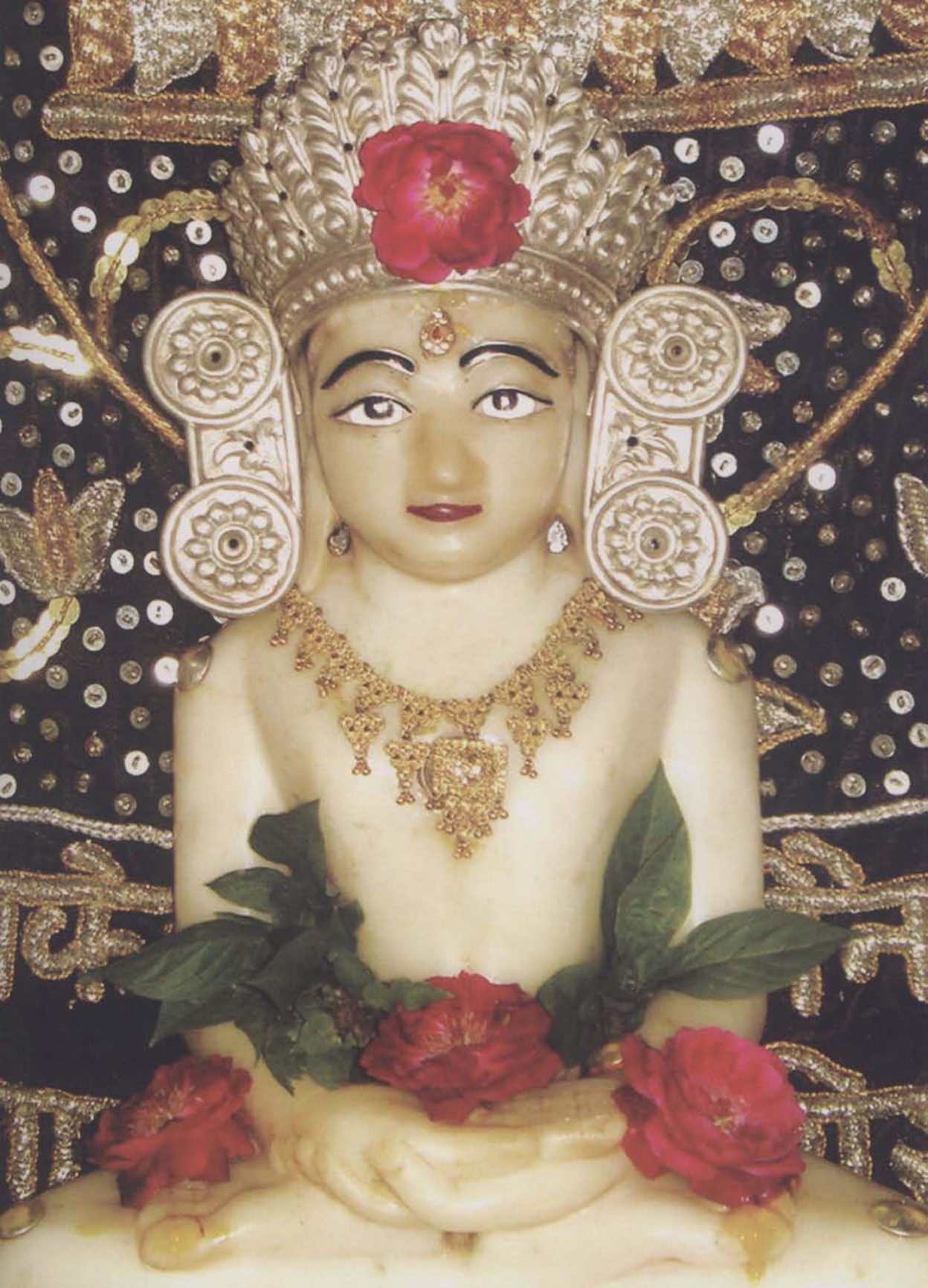

શ્રી ચંદ્રપુરી તીર્થ

આઠમા તીર્થંકર શ્રી ચંદ્રપ્રભસ્વામીનાં પ્રથમ
ચાર કલ્યાણકની તીર્થભૂમિ

ચ્યવત, જન્મ, દીક્ષા અને કેવળ,
ચાર કલ્યાણકની પાવન ભૂમિ ।
શ્રી ચંદ્રપુરી તીર્થને વંદું,
ધ્યાવું શ્રી ચંદ્રપ્રભજી જિનરાજ ॥

ચંદ્રપુરી મંદિર શ્રી ચંદ્રપ્રભસ્વામી

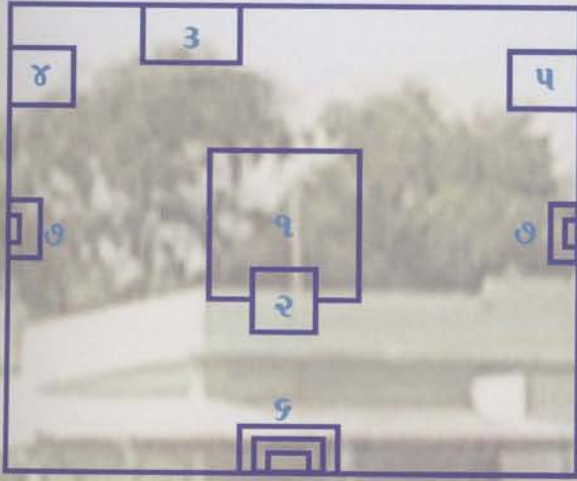
ગાજીપુરના રસ્તે જ વારાણસી સ્ટેશનથી ૨૩ કિ.મી. દૂર અને નજીકના કાદીપુર રેલવે સ્ટેશનથી ૫ કિ.મી. દૂર આ ચંદ્રપુરી તીર્થ આવેલું છે. આ ગામને ચંદ્રાવતી કે ચંદ્રોદી નામે પણ ઓળખે છે. આ મંદિરની નજીકમાં જ ચરણપાદુકાની દેરી હતી, પરંતુ ગંગાનાં પૂર આવવાથી ધ્વસ્ત બની અને મંદિર ખંડિયેર જેવું બની ગયું. પૂર્વે આ મંદિર એક ટીલા પર હતું. આ મંદિરવાળા ટેકરાને **‘રાજાનો ટીલો’** કહીને લોકો ઓળખે છે.

જ્યાં ચંદ્રપ્રભસ્વામીનાં પ્રથમ ચાર કલ્યાણક થયાં છે તેવી આ તીર્થભૂમિ ચંદ્રપુરી અને ચંદ્રપ્રભસ્વામી ભગવાનના જીવન વિષે થોડું જાણીએ. ભરતક્ષેત્રમાં રત્નસંચયા નામે એક નગરી હતી. તેમાં પદ્મ રાજા રાજ્ય કરતા હતા. તેમના રાજ્યમાં પ્રજાને કોઈ વાતનું દુઃખ ન હતું. રાજા ખૂબ જ્ઞાની અને ધર્મપરાયણ હતા. સંસારનાં કર્મોનો નાશ કરવા પદ્મરાજાએ યુગંધર ગુરુની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. પદ્મમુનિરાજે ઘણા સમય સુધી ચારિત્ર પાળ્યું. વિવિધ અભિગ્રહો પારણ કર્યા અને ધર્મઆરાધના વડે તીર્થંકર નામકર્મનું ઉપાર્જન કર્યું. ત્યાર બાદ પોતાના આયુષ્યને બપોવીને વૈજયંત વિમાનમાં તેઓ દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થયા.

બીજી બાજુ ચંદ્રાનન નામની નગરીમાં મહાસેન નામના રાજા રાજ્ય કરતા હતા, જેઓ પરાક્રમી, ન્યાયી અને ધર્માનુરાગી હતા. રાજા મહાસેનની રાણીનું નામ લક્ષ્મણા હતું. તીર્થંકર નામકર્મ ઉપાર્જન કર્યું અને વૈજયંત વિમાનમાં તેત્રીસ સાગરોપમનું આયુષ્ય પૂરું કરી ચૈત્ર વદ બારસને દિવસે લક્ષ્મણા રાણીની કુક્ષિમાંથી ચંદ્રના ચિહ્નવાળા ચંદ્રવર્ણા પુત્ર તરીકે જન્મ લીધો. છપ્પન દિફ્ફુમારિકાઓએ આવીને પ્રભુનો જન્મોત્સવ ઊજવ્યો. ઇન્દ્ર અને દેવતાઓએ આવીને પ્રભુની વંદના કરી અને પ્રભુને મેરુ શિખર ઉપર લઈ જઈ અભિષેક કર્યો. મહાસેન રાજાએ પુત્રનો જન્મોત્સવ ભવ્ય રીતે ઊજવ્યો અને ખૂબ દાન કર્યું. પ્રભુ જ્યારે કુક્ષિમાં હતા ત્યારે રાણીને ચંદ્રપાન કરવાની ઈચ્છા થઈ હતી, જે પ્રધાને બુદ્ધિ વડે પૂર્ણ કરી. ગર્ભનો આવો પ્રભાવ જાણી ચંદ્રપ્રભ નામ રાખવામાં આવ્યું. દોઢસો ધનુષ ઊંચા શરીરવાળા ચંદ્રપ્રભસ્વામીએ યૌવનમાં પ્રવેશ કર્યો. માતા-પિતાના આગ્રહથી તેમણે સુંદર રાજકન્યાઓ સાથે લગ્ન કર્યા. ચંદ્રપ્રભકુમારે ચોવીશ પૂર્વ યુક્ત સાડા છ લાખ પૂર્વ સુધી રાજ્યનો કારભાર સંભાળ્યો. સંસારની મોહમાયામાંથી મુક્ત થવા ચંદ્રપ્રભકુમાર દીક્ષા લેવા માટે ઉત્સુક બન્યા અને એક વર્ષ સુધી નગરજનોને દાન આપી પોષ વદ તેરસના દિવસે છઠ્ઠનું તપ કરીને હજાર રાજાઓની સાથે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. દીક્ષા ગ્રહણ કરતાં જ તેમને મનઃપર્યવ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું.

ચંદ્રપ્રભસ્વામીએ છવ્વસ્થપણે ત્રણ માસ સુધી વિહાર કર્યો. વિહાર કરતાં કરતાં ચંદ્રપ્રભસ્વામી સહસ્રામ્રવનમાં આવ્યા. ફાગણ વદ સાતમે તેમને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. ચંદ્રપ્રભસ્વામીએ પોતાની અંતિમદેશનામાં નગરજનોને સંસારનું સ્વરૂપ સમજાવ્યું. ચંદ્રપ્રભસ્વામીને દત્ત નામના ગણધર સહિત ૯૩ ગણધરો હતા. તેમને વિજય નામે દેવ (યક્ષ) અને ભૂકુટી નામે દેવી (યક્ષિણી) હતાં. ચોવીશ પૂર્વ ત્રણ માસ વર્જિત એક લાખ પૂર્વ વિહાર કરીને ચંદ્રપ્રભસ્વામી સમેતશિખર આવ્યા. ત્યાં એક હજાર મુનિઓની સાથે પ્રભુએ એક માસ સુધી અનશન વ્રત ગ્રહણ કર્યું. ભાદરવા વદ સાતમને દિવસે ચંદ્ર શ્રવણ નક્ષત્રમાં

આવતાં કુલ દસ લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય ભોગવી (શ્રી સુપાર્શ્વસ્વામીના નિર્વાણ પછી નવસો કોટી સાગરોપમ વીત્યા ત્યારે) શ્રી ચંદ્રપ્રભસ્વામી ૧૦૦૦ મુનિવર સહિત સમેતશિખરજી તીર્થે મોક્ષપદ પામ્યા.

- ૧ શ્રી મૂળનાયકની વેદિકા
- ૨ શ્રી ચંદ્રપ્રભજીના ચરણ
- ૩ શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુની દેરી
- ૪ શ્રી યક્ષદેવ (વિજય)
- ૫ શ્રી યક્ષિણી દેવી (ભૂકુટી)
- ૬ મુખ્ય પ્રવેશદ્વાર
- ૭ ઉત્તર-દક્ષિણ દ્વાર

જિનાલયની સ્થાપત્યરચના

સંવત ૧૮૬૦માં શ્રી સંઘે આ શિખરબંધી મંદિર બંધાવેલું છે. ગંગાકિનારેથી માત્ર ૬૦ ફૂટની ઊંચાઈએ આવેલા આ ૨૦૦ વર્ષ જૂના જિનાલયમાં પ્રવેશતાં જ આઠમા તીર્થંકર શ્રી ચંદ્રપ્રભસ્વામીની ચરણ સહિતની અત્યંત ભાવવાહી પ્રતિમાનાં દર્શન થાય છે. મૂળનાયક ચંદ્રપ્રભજી ૪૫ સે.મી.ના છે. તેમની ડાબે શ્રી શાંતિનાથજી તથા જમણે શ્રી મહાવીરસ્વામી બિરાજમાન છે....**તમો જિણાણં.** મૂળનાયકની દેરીની પાછળના ભાગે ડાબે અને જમણે બે ગોખલામાં અનુક્રમે શ્રી ચંદ્રપ્રભજીના યક્ષદેવ 'વિજય' તથા યક્ષિણી દેવી 'ભૂકુટી' બિરાજમાન છે.... **પ્રણામ.** મૂળનાયકની વેદિકાની પાછળ એક નાની ભીંતદેરીમાં પ્રભુ પાર્શ્વનાથજી બિરાજે છે.... **તમો જિણાણં.**

આ પાવન ભૂમિની કથા એમ જાણવામાં આવી છે કે પૂર્વે બારમી શતાબ્દીમાં અહીં ચંદ્રાવતી નગરમાં ચંદ્રમાધવ નામનું પ્રસિદ્ધ મંદિર હતું. ચંદ્રાવતી અને ચંદ્રપુરીમાં નામની સામ્યતા તો છે જ અને ૧૪મી સદીમાં '**કલ્પપ્રદીપ**'ના આધારે આ ચંદ્રપ્રભજીનું જિનાલય નિર્માણ પામ્યું હશે તેમ માનવામાં આવે છે. વિ.સં. ૧૮૧૨માં નિર્માણ થયેલ વર્તમાન જિનાલયમાં બહાર જ્યાંથી શ્રી ચંદ્રપ્રભજીની મૂર્તિ પ્રાપ્ત થઈ હતી, તેનો શિલાલેખ મંદિરમાં પ્રવેશતાં જમણી બાજુ પગથિયાં પાસે નીચે જોવા મળે છે.

મંદિરના ત્રણેય દરવાજામાંથી બહાર નજર કરતાં ગંગાઘાટનાં દર્શન થાય છે. અહીં આવનારને ભલે ભૌતિક સુખસગવડ ઓછાં પડે પણ અહીં આવ્યા બાદ કલ્યાણકભૂમિના શાંત વાતાવરણમાં પોતાનાં બાહ્ય દુઃખોને ભૂલી સહુ કોઈ પ્રભુભક્તિમાં લીન બની જાય છે અને આત્માનંદનો દિવ્ય અનુભવ કરે છે.

મૂળનાયક શ્રી ચંદ્રપ્રભજીની દેરી (ચરણ સહિત)

ચાલો, તો સૌ સાથે મળી શ્રી ચંદ્રપ્રભજીની સ્તવના કરીએ.

સ્તુતિ

હે ચંદ્રપ્રભજિન ચંદ્રપુરીના રાજા આ જગ ગાજતાં,
અષ્ટમશશીની પીડહારક મુજ હૃદય ભીડ ભાંજતા;
ચ્યવન પ્રમુખ કલ્યાણકો તુજ ચાર પ્યારે સેવતાં,
ચારે ગતિ હરનાર વંદું, સ્વામી વંદિત દેવતાં.

ચૈત્યવંદન

અષ્ટ કરમને કાપવા, અષ્ટમજિન સુખદાય,
અષ્ટમગતિને પામવા, નિત્ય નમું મહારાય.
ચંદ્રપ્રભ તુજ ચિત્તથી, સેવું ચરણ ઉદાર,
અષ્ટ મહાસિદ્ધિ તણો, તુંહી જ છે દાતાર.
ધી ગુણ અષ્ટને ધારતો, પ્રેમે ભુવન ભાણ,
શશી લંછન જિન આપજો, જગવલ્લભ ગુણદાણ.

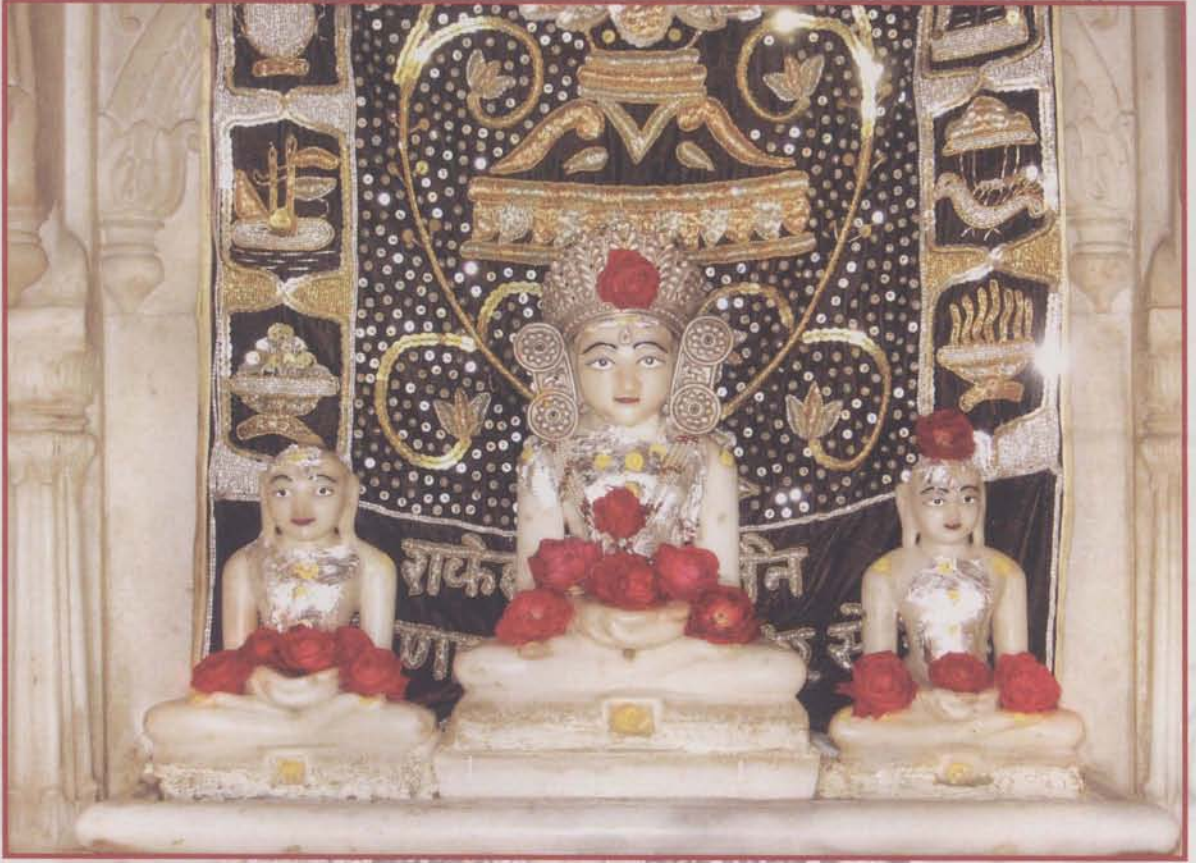
સ્તવન (રાગ : અમે મૈયારા રે ગોકુળ ગામતા)

ચાર કલ્યાણકો રે - ગાઉં હું આપનાં, હે સ્વામી, ચંદ્રપ્રભ ચિત્તધાર કલ્યાણકો રેગાઉં...
ઊંચા સુરલોકથી ચ્યવન નિપાવતા, ચૈત્ર વદિ પંચમીએ માતૃ કૂખે આવતા,
હાં રે થાવે હર્ષિત લક્ષ્મણા અપાર, કલ્યાણકો રે ૧
પોષ વદિ દ્વાદશીએ જન્મ્યા જિનરાજજી, વરતા આનંદ સુરરાજ તુજને ભજી,
હે નવિ મોહને માયા લગાર, કલ્યાણકો રે ૨
ભોગને રોગ ગણી ટાળ્યા ભોગાવલી, વાર્ષિક દાને જગ દારિદ્રને હણી,
હે કીધો સંયમ સામ્રાજ્યનો સ્વીકાર, કલ્યાણકો રે ... ૩
પોષ વદિ તેરસીએ દીક્ષા તુમારડી, ખંધે દેવદૂષ્ય ઠવે ઈંદ્ર પાયે પડી,
હે ઘનઘાતિને કરતા ચક્ર્યૂર, કલ્યાણકો રે..... ૪
ફાલ્ગુન વદિ સાતમીએ, વરતા વીતરાગતા, પામી કેવળજ્ઞાન શાસનને સ્થાપતા,
હે કીધા બહુલા ભવિક ઉપકાર, કલ્યાણકો રે ૫
પ્રેમે અષ્ટમજિન અષ્ટકર્મ કાપવા, આયો હું આજ ચરણોમાં ચિત્ત સ્થાપવા,
હે ભુવનભાનુ જિણંદ અઘહાર, કલ્યાણકો રે ૬
છ'રિ પાળીને કીધી યાત્રા મેં આપની, ધર્મે રસાળ જિતકારી હિત આંજલી,
હે જગવલ્લભ સંપદ પગથાર, કલ્યાણકો રે ૭

થોય

ચંદ્રપ્રભ મુખ ચંદ્રમા, સખી જોવા જઈએ,
દ્રવ્યભાવ પ્રભુ દરિસણે, નિર્મલતા લઈએ;
વાણી સુધારસ વેલડી, સુણીએ તત્ત્વેવ,
ભજે ભદંત ભૂકુટિકા, વીરવિજય તે દેવ.

ॐ ह्रीं श्री यंद्रप्रભ પરમેષ્ઠીને નમઃ
ૐ હ્રીં શ્રી યંદ્રપ્રભ અર્હતે નમઃ
ૐ હ્રીં શ્રી યંદ્રપ્રભનાથાય નમઃ
ૐ હ્રીં શ્રી યંદ્રપ્રભ સર્વજ્ઞાય નમઃ

શ્રી શાંતિનાથજી

શ્રી યંદ્રપ્રભજી

શ્રી મહાવીરસ્વામીજી

શ્રી યંદ્રપ્રભજીનાં પગલાં (મૂળનાયકની આગળ)

શ્રી જૈન

શ્રી ચારાણસી

શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુજીની દેરી

શ્રી યશ્વંતેવ 'વિજય'

તીર્થપેઠી

શ્રી જૈન શ્વેતામ્બર તીર્થ સોસાયટી
(ચંદ્રપુરી તીર્થ)

પોસ્ટ : ચંદ્રાવતી - ૨૨૧૧૦૪

જિલ્લો : વારાણસી

રાજ્ય : ઉત્તરપ્રદેશ

ફોન : ૦૫૪૨ - ૨૬૧૫૩૧૬

શ્રી યશ્વંતીદેવી 'ભૂકુટી'

માર્ગદર્શન

અહીં બસ અથવા ગાડી ગાજીપુરના મુખ્યમાર્ગ પર ઊભી રહે છે, ત્યાંથી ૧ કિ.મી. ચાલીને આ તીર્થે જવાય છે. સેવા-પૂજાનો સામાન લઈને જ ઊતરવું હિતાવહ છે. અહીં ધર્મશાળા છે પણ વધુ સગવડતા માટે વારાણસી રોકાણ કરીને દર્શન કરવા આવવું હિતાવહ છે. અત્રે એક વાત નોંધનીય છે કે ગંગા નદીનાં પૂર જ્યારે ખૂબ ચઢે છે ત્યારે મંદિરના કાંઠા તથા દીવાલને ખૂબ નુકસાન પહોંચાડે છે. આથી એક એવો નિર્ણય લેવાવો જોઈએ કે જેથી આ કલ્યાણક તીર્થ સુરક્ષિત રહે અને તેની પ્રાચીનતા જળવાઈ શકે. આ મંદિરના મુખ્ય પ્રવેશદ્વારની બહાર એક દિગંબર મંદિર પણ આવેલું છે, જ્યાં શ્રી ચંદ્રપ્રભસ્વામી બિરાજમાન છે.

श्री श्वेतांबर पंचायती बडामंदिर (वाराणसी पंचतीर्थानुं पंचम सोपान)

पार्श्वनाथ की महिमा देखें,
पंचायती बडामंदिर आय ।
सुन्दर मूरत चिंतामणि पार्श्व की,
पूजन करना मन में भाय ॥

श्री विलासनाथ

पार्श्वनाथ

नमोस्तु पार्श्वनाथाय, विघ्न विच्छेद कारिणे ।

नागेन्द्र कृत छत्राय, सर्वादेयाय ॐ नमः ॥

વારાણસી પંચતીર્થીનું અંતિમ સોપાન એટલે વારાણસી સ્ટેશનથી ત્રણ કિ.મી.ના અંતરે આવેલું, શ્વેતાંબર પંચાયતી બડામંદિર. સં. ૧૮૫૦માં યતિ શ્રી કુશલાજીએ આ શિખરબંધી મંદિર બંધાવેલું. આ મંદિર રામઘાટના કિનારે મહેતા હોસ્પિટલ પાસે આવેલું છે. ત્રણ માળના રંગીન કલાત્મક રંગકામવાળા આ મંદિરમાં ૫૮ પાષાણની, ૬ ધાતુની, ૩ ચોવીસી, ૨૦ વિહરમાન તથા ૫૮માં પ્રતિષ્ઠિત જિનબિંબો એમ અનેક મૂર્તિઓ દર્શનીય છે. બનારસમાં આ એક જ એવું મંદિર છે જ્યાં વધારેમાં વધારે જિનબિંબો પ્રતિષ્ઠિત છે; જેને આજે આપણે જુહારવાનાં છે.

વચલા માળે ચાંદીએ મઢેલ વેદિકા નીચે શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ પ્રભુ બિરાજમાન છે...**તમો જિણાણં.** મૂળનાયકની ડાબે શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ભગવાન; જમણી બાજુ શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા આગળની હરોળમાં ડાબી બાજુથી અનુક્રમે (૧) શ્રી નેમિનાથજી (૨) શ્રી સુપાર્શ્વનાથજી (૩) શ્રી મહાવીરસ્વામી (૪) શ્રી શાંતિનાથજી (૫) શ્રી આદિનાથજી પ્રભુને**તમો જિણાણં.** બહાર રંગમંડપમાં ડાબી બાજુ શ્રી પાર્શ્વયક્ષ તથા જમણી બાજુ ભંડારની ઉપર શ્રી ભૈરવજી બિરાજમાન છે.....**પ્રણામ.**

ગભારામાં મૂળનાયક શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ સહિત જિનબિંબો

મૂળનાયકની પ્રતિમાની દીવાલની પાછળની દીવાલ પર અત્યંત પ્રાચીન, હાથથી બનાવેલાં, વેજિટેબલ રંગપૂરણીથી કરેલાં ભીંતચિત્રો છે; જે આશરે ૩૦૦ વર્ષ પહેલાંનું કામ છે, જેમાં પ્રભુ પાર્શ્વનાથના જીવનપ્રસંગોનાં દર્શન થાય છે.

ચૈત્યવંદન

જય ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ, જય ત્રિભુવન સ્વામી;
અષ્ટકર્મ રિપુ જીતીને, પંચમી ગતિ પામી.
પ્રભુ નામે આનંદ કંદ, સુખ સંપત્તિ લહીયે;
પ્રભુ નામે ભવભયતણાં, પાતક સબ દહીયે.
ૐ હ્રીં વર્ણ જોડી કરી, જપીએ પારસનામ;
વિષ અમૃત થઈ પરિણામે, લહીયે અવિચળ ઠામ.

સ્તાવન (રાગ : પ્રભુજી શું બાંધી પ્રીતડી... આધારિત)

શ્રી ચિંતામણિ પાસજી, દાદા વાત સુણો એક મારી રે,
માહરા મનના મનોરથ પૂરજો, હું તો ભક્તિ ન છોડું તોરી રે..૧
માહરી ખિજમતમાં ખામી નહિ, તાહરે ખોટ ન કાંઈ ખજાને રે,
હવે દેવાની શી ઢીલ છે ? શું કહેવું તે કહીએ થાને રે..૨
તે નિરુણ સવિ પૃથ્વી કરી, ધન વરસી વરસી દાને રે,
માહરી વેળા શું એહવા, દીઓ વાંછિત વાળો વાને રે..૩
હું તો કેડ ના છોડું તાહરી, લીધા વિણ શિવસુખ સ્વામી રે,
મૂરખ તે ઓછે માનશે, ચિંતામણિ કરચલ પામી રે..૪
મત કહેશ્યો તુજ કર્મે નથી, કર્મે છે તો તું પામ્યો રે,
મુજ સરીખા કીધા મોટકા, કહો તેણે કાંઈ તુજ થામ્યો રે..૫
કાલ સ્વભાવ ભવિતવ્યતા, તે સઘળા તારા દાસો રે,
મુખ્ય હેતુ તું મોક્ષનો, એ મુજને સબલ વિશ્વાસો રે..૬
અમે ભક્તે મુક્તિને ખેંચશું, જિમ લોહને ચમક પાષાણો રે,
વળી અધિકું કાંઈ કહાવશો, એ ભદ્રક ભક્તિ તે જાણો રે..૭
બાળક તે જિમ તિમ બોલતો, કરે લાડ તાતને આગે રે,
તે તેહશું વાંછિત પૂરવે, બની આવે સઘળું રાગ રે..૮
મારે બનનારું તે બન્યું જ છે, હું તો લોકને વાત શીખાવું રે,
વાચક જસ કહે સાહિબા, એ રીતે તુમ ગુણ ગાવું રે..૯

થોય

વારાણસી મંડણ, સોહીએ પાર્શ્વ જિણંદ,
તેહને તમે પૂજો, નર-નારીના વૃંદ !
એ ત્રૂઠયો આપે, ધણ-કણ કંચન કોડ,
તે શિવપદ પામે, કર્મતણા ભય છોડ.

શ્રી સહસ્રફળા પાર્શ્વનાથ સહિત જિનબિંબો

અહીં ગૌતમસ્વામીનું એક ભીંતચિત્ર છે. તથા તેની નીચે પાષાણનાં ચરણ પ્રતિષ્ઠિત છે.... ઊંઠ તમો ગોયમસ્સ ।

અહીં ભોંયરામાં પ્રતિષ્ઠિત કરાયેલ ૩૦૦ વર્ષ જૂની ધરણેન્દ્ર પદ્માવતી સહિત પાર્શ્વપ્રભુની ચમત્કારિક પ્રતિમા છે, જે કમઠ પ્રતિબોધકની સ્મૃતિરૂપ છે. કથા છે કે પાર્શ્વનાથ ભગવાને આ જ સ્થળેથી આગમાંથી તરફડતાં નાગ-નાગણીને બચાવી મરણાંત અવસ્થામાં નવકાર મંત્ર સંભળાવ્યો હતો, જેથી તેઓ આગળના ભવમાં ધરણેન્દ્ર અને પદ્માવતી એમ શાસનદેવ અને દેવી બન્યાં. જેઓ આજે પણ

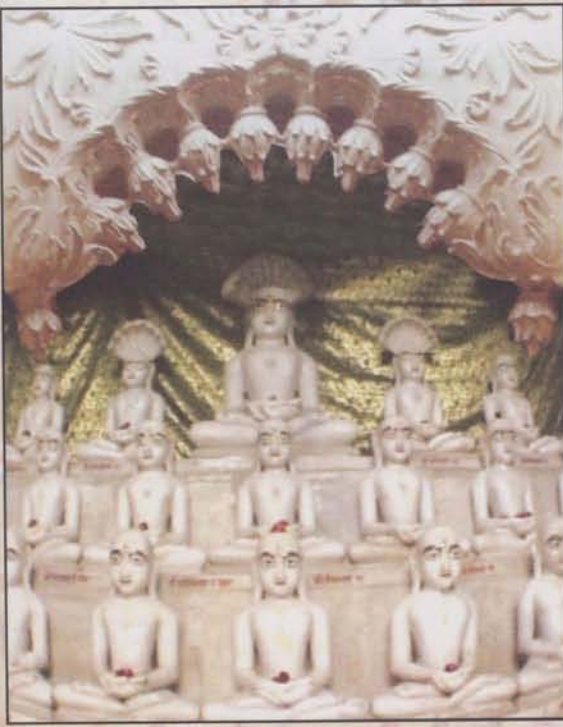
શાસનની પ્રભાવનાનાં કાર્યોમાં હાજરાહજૂર મનાય છે. આ છે પ્રાચીન કમઠ તાપસનું ભીંતચિત્ર.

શ્રી ગૌતમસ્વામી ચરણ

કમઠ તાપસનું ભીંતચિત્ર

અહીંના શાસ્ત્ર ભંડારમાં ૨૦૦૦ અતિ પ્રાચીન પ્રતો સંગ્રહિત છે. સંવત ૧૮૩૧માં આચાર્ય શ્રી કુશલચંદ્રસૂરિજી જ્યારે કાશી આવ્યા ત્યારે અનેક વિઘ્નો વચ્ચે રહી આ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો. હે ભગવંતો ! આપને કરેલા ભાવભર્યા નમસ્કારોથી અમારા સર્વ ભયો નાશ પામો !

આ છે કાષ્ઠમંદિર - જેમાં અતીત, વર્તમાન અને અનાગત ચોવીસી, ચાર શાશ્વતા જિન, વીસ વિહરમાન જિન પ્રતિમાઓ - એમ કુલ,

$$૨૪ + ૨૪ + ૨૪ + ૪ + ૨૦ = ૯૬$$

જિન પ્રતિમાઓ દર્શનીય છે..... **તમો જિણાણં.**

તીર્થંકરોનું પાવન દર્શન

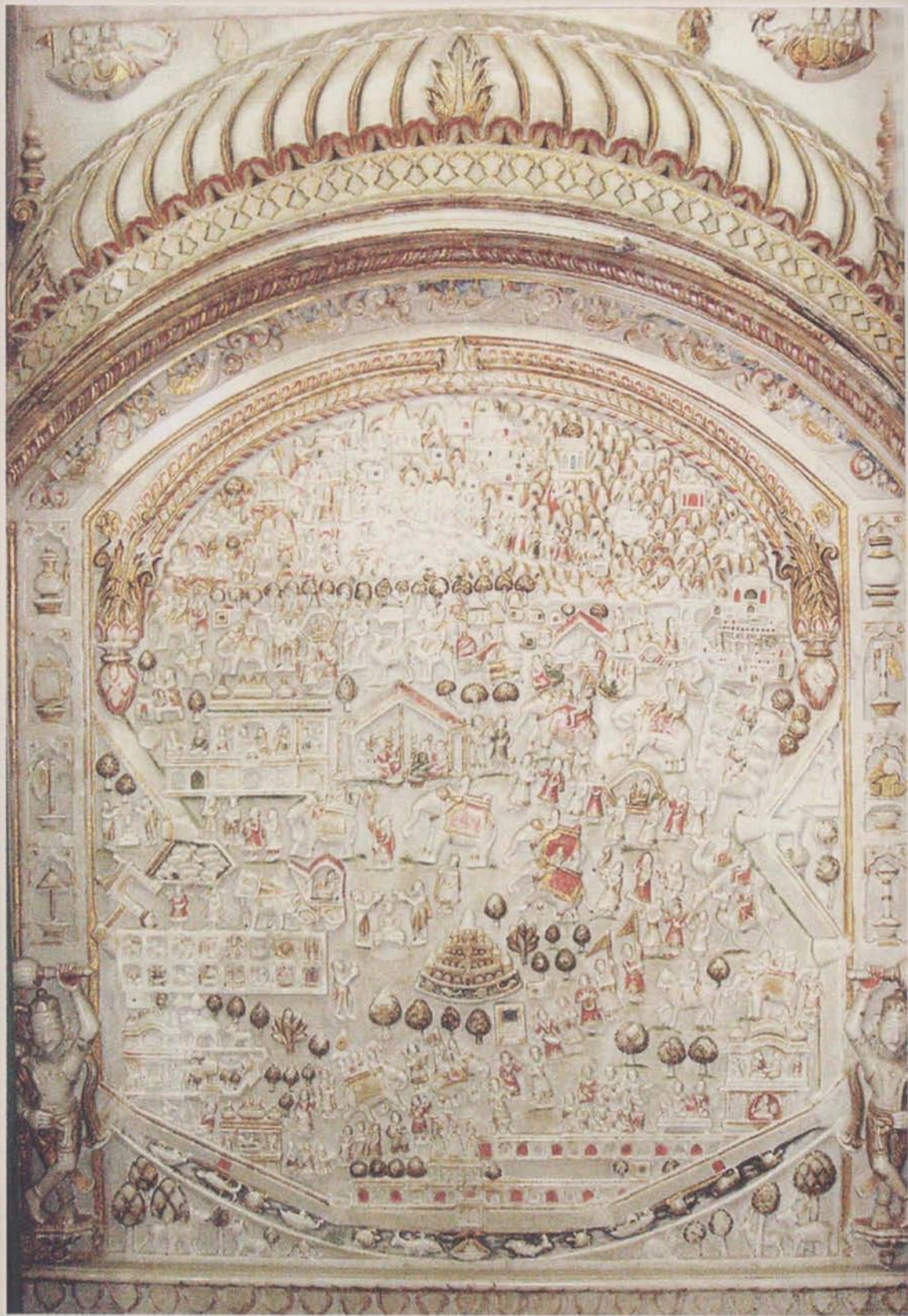
અહીં બાજુના એક ઓરડામાં દાદાગુરુ બિરાજમાન છે. જેમાં, વચ્ચે જિનદત્તસૂરિ તથા ડાબી બાજુ જિનચંદ્રસૂરિ, જમણે જિનકુશલસૂરિ, મણિધારી જિનચંદ્રસૂરિનાં બે પગલાં છે....મત્થએણં વંદામિ .

શ્રી દાદાગુરુદેવની દેરી

શ્રી કાષ્ઠ મંદિર

શ્રી પાર્શ્વનાથજીની દેરી

અહીં એક ગોખલામાં, મા ચક્રેશ્વરી
બિરાજમાન છે..... પ્રણામ.

શ્રી ચક્રેશ્વરી દેવી

શ્રી ગોડી પાર્શ્વનાથજીની દેરી

દર્શન કરી મંદિરની છત ઉપર જઈએ તો રાજઘાટ-૨ અને ગંગાઘાટનાં દૃશ્યો દેખાય છે. ઘડીભર માટે એમ થાય કે અહીં કુદરતના ખોળે શાંત વાતાવરણમાં નૈર્સગિક શાંતિને માણી લઈએ.

માર્ગદર્શન : વારાણસીની પંચતીર્થી અહીં પૂરી થઈ ગણાય અને હવે રાજગિરિ તરફ પ્રયાણ કરીએ. રાજગૃહી તીર્થે જવા માટે સારનાથથી સાસારામ, ઔરંગાબાદ, શેરઘાટી, ધોબી થઈને બોધિગયા જઈશું; જ્યાં મહાબોધિ મંદિર અને વિશાળ બુદ્ધ મૂર્તિ જોવા જેવી છે. અને ત્યારબાદ રાજગૃહી પહોંચીશું. રસ્તામાં દૈત્રાવીર બાબાનું ઘંટમંદિર આવે છે.

(એક જોવાલાયક સ્થળ)
મહાબોધિ મંદિર

બુદ્ધદેવતાં
પગલાં

નિરંજના નદીના કિનારે આવેલું છે આ
'મહાબોધિ મહાવીર' મંદિર.

बुद्धं शरणं गच्छामि
धम्मं शरणं गच्छामि
संघं शरणं गच्छामि

(बौद्ध धर्मतो मत्र)

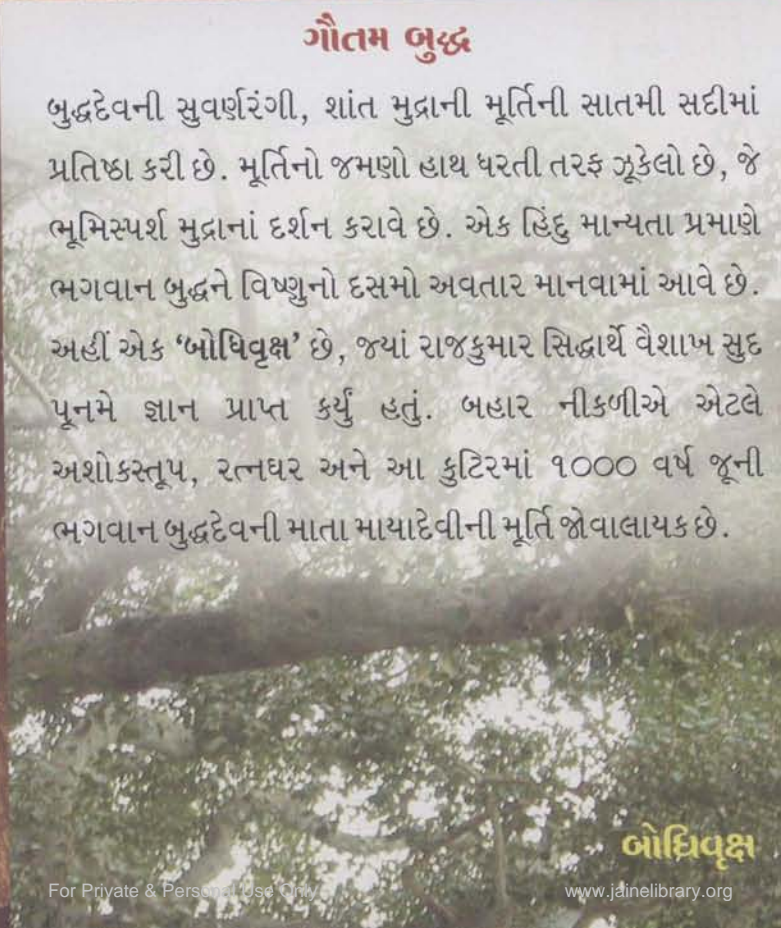
१३

ઈ.સ. પૂર્વે છઠ્ઠી શતાબ્દીમાં રાજકુમાર સિદ્ધાર્થ આ સ્થાન પર 'સંબોધિ' પ્રાપ્ત કરી 'બુદ્ધ' બન્યા. તેની સ્મૃતિમાં સમ્રાટ અશોકે ઈ.સ. પૂર્વે ૩૦૦માં આ સ્થાન પર 'ચિકને બલુઆ' નામના પથ્થરમાંથી આ મૂર્તિની સ્થાપના કરી. આ વર્તમાન મંદિર ઈ.સ. ૬૦૦માં સ્થાપિત થયું. ત્યાર બાદ પુનઃ ઈ.સ. ૧૯૫૬માં શ્રી બુદ્ધદેવની ૨૫૦૦મી બુદ્ધદેવ જયંતી વખતે ભારત સરકારે તેનો જીર્ણોદ્ધાર કર્યો.

ગૌતમ બુદ્ધ

બુદ્ધદેવની સુવર્ણરંગી, શાંત મુદ્રાની મૂર્તિની સાતમી સદીમાં પ્રતિષ્ઠા કરી છે. મૂર્તિનો જમણો હાથ ધરતી તરફ ઝૂકેલો છે, જે ભૂમિસ્પર્શ મુદ્રાનાં દર્શન કરાવે છે. એક હિંદુ માન્યતા પ્રમાણે ભગવાન બુદ્ધને વિષ્ણુનો દસમો અવતાર માનવામાં આવે છે. અહીં એક 'બોધિવૃક્ષ' છે, જ્યાં રાજકુમાર સિદ્ધાર્થે વૈશાખ સુદ પૂનમે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું. બહાર નીકળીએ એટલે અશોકસ્તૂપ, રત્નધર અને આ કુટિરમાં ૧૦૦૦ વર્ષ જૂની ભગવાન બુદ્ધદેવની માતા માયાદેવીની મૂર્તિ જોવાલાયક છે.

બોધિવૃક્ષ

વિશાળ બુદ્ધ મૂર્તિ

‘મહાબોધિ’ મંદિરની બાજુમાં એક સ્થાપત્ય અને આધ્યાત્મિક મહાનતાના પ્રતીકરૂપ બુદ્ધદેવની કેવળજ્ઞાન સમયની મૂર્તિ છે, જેને ‘વિશાળ બુદ્ધ મૂર્તિ’ કહે છે. ‘દાઈબુત્સુ’ એટલે કે વિશાળ બુદ્ધ મૂર્તિ. લગભગ ૨,૫૩૩ વર્ષ પહેલાં બુદ્ધને જ્ઞાન થયું હતું. આથી જાપાનની ‘ડાઈજોક્યો’ નામની સંસ્થાએ આ મૂર્તિ સ્થાપિત કરી. ધ્યાન અવસ્થાની આ મૂર્તિ ‘યુનારના ગુલાબી પથ્થર’ને જોડીને બનાવવામાં આવી છે. સૌથી નીચે ચોરસ બેઠકમાં ફરતે ૧૦ ફૂટનો લાલ ગ્રેનાઈટ છે. તેના ઉપર ૬ ફૂટમાં યુનારના પથ્થરમાં પીળા કમળની બેઠક છે. તેની ઉપર ગુલાબી યુનારના પથ્થરમાંથી બનાવીને ૬૮ ફૂટ ઊંચી આ મૂર્તિ બેસાડવામાં આવી છે. આમ, કુલ ૮૪ ફૂટ ઊંચાઈ ધરાવતી આ વિશાળ બુદ્ધની મૂર્તિ દુનિયામાં બેજોડ સ્થાપત્યકલાનું દર્શન કરાવે છે. મૂળ મૂર્તિની ડાબે અને જમણે તેમના મુખ્ય દસ અનુયાયીઓની ઊભી મૂર્તિ છે, જેમનાં નામ આ પ્રમાણે છે :

(૧) આનંદ	(૬) સુભુટિ
(૨) સારિપુત્ર	(૭) ઉપાલી
(૩) પુત્રા	(૮) મહાકાસ્થપા
(૪) મહાકાક્રમા	(૯) મહામોગ્ગલ્લાના
(૫) રાહુલા	(૧૦) અનુરુદ્ધા

શ્રી રાજગૃહી તીર્થ

(૨૦મા તીર્થંકર શ્રી મુનિસુપ્રતસ્વામીનાં પ્રથમ ચાર કલ્યાણકલી ભૂમિ)

ઈતિહાસમાં પ્રાચીન રાજગૃહીનું ધર્મવૈભવ-સંપન્ન વિશાળ નગરી તરીકે એક મહત્વપૂર્ણ સ્થાન છે. બોધિગયાથી ગયા, હિસુઆ થઈ ૬૫ કિ.મી.ના અંતરે રાજગૃહી તીર્થ આવેલું છે. આ પ્રાચીન ભૂમિનો ઈતિહાસ યાદવોના પ્રતિસ્પર્ધી કંસના સસરા અને મગધ દેશના રાજા જરાસંધથી શરૂ થાય છે અને સુવર્ણ યુગના સમયની સ્મૃતિઓથી તાજો થાય છે. ભગવાન મહાવીરે અને બુદ્ધે અહીં ધર્મચક્રો (ધર્મરૂપી ચક્ર) પ્રવર્તાવ્યાં હતાં. આ નગરીમાં પ્રભુ મહાવીરનાં ૧૪ ચાતુર્માસ થયાં છે.

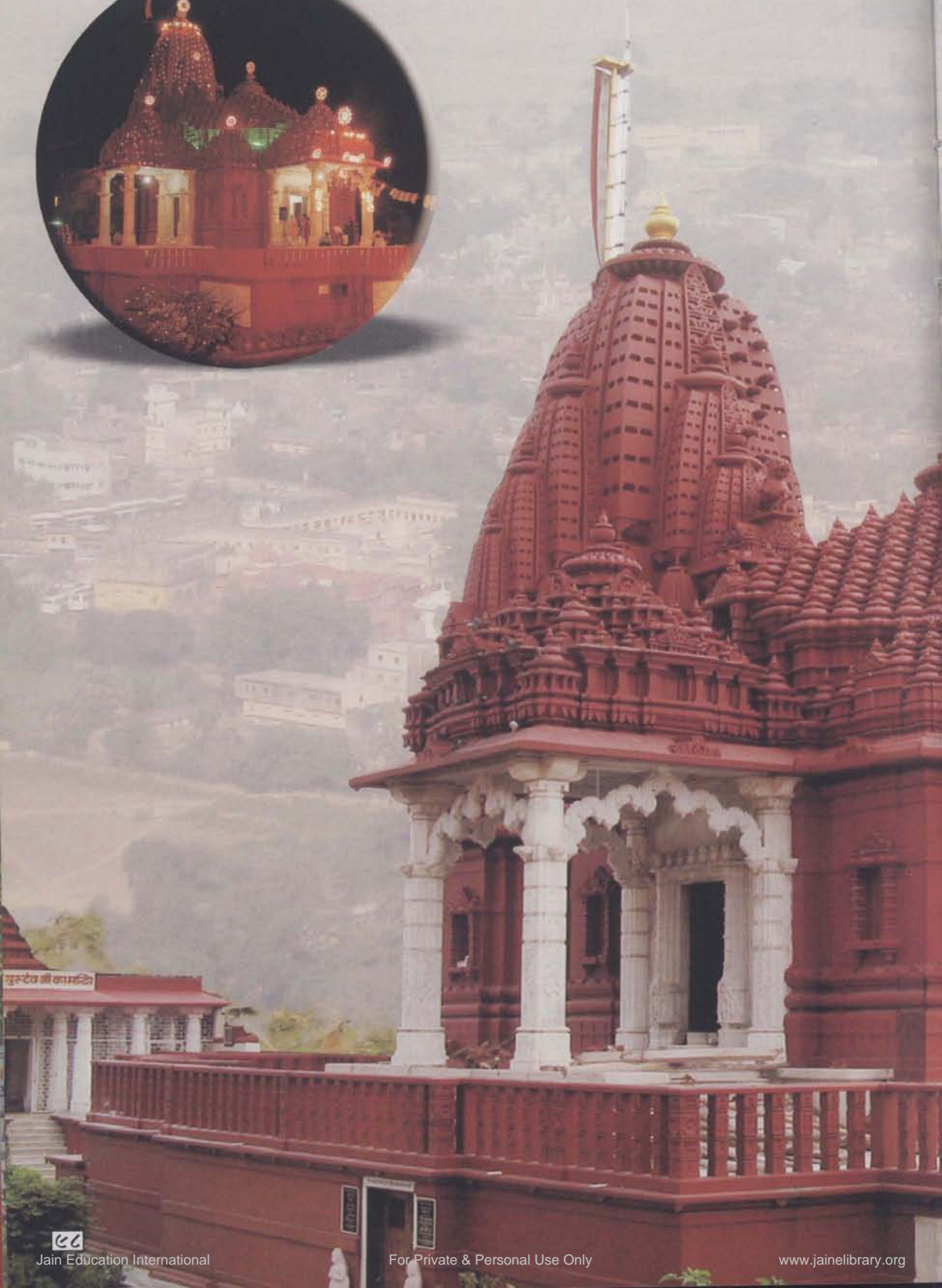

દેવતા
કરતા હૈ।
Allianz (II)
ગીરમે
વાગત હૈ

જૈન આગમગ્રંથોમાં જેનાં પવિત્ર નામ ઐતિહાસિક વિભૂતિ તરીકે લેવાય છે તેવા - મહારાજા શ્રેણિક, કોણિક, મૌર્યવંશી ચંદ્રગુપ્ત, કૌશલ્ય, અશોક, પુષ્પમિત્ર, અગ્નિમિત્ર, સમુદ્રગુપ્ત, કુમારગુપ્ત, બુદ્ધિધન મંત્રીશ્વર અભયકુમાર, જંબુસ્વામી, ધન્નાજી, શાલિભદ્ર, મેઘકુમાર, હલ્લવિહલ્લ, ક્યવન્નાશેઠ, મમ્મણશેઠ, પ્રભવસ્વામી, શય્યંભવસૂરિ (દશવૈકાલિક સૂત્રના રચયિતા), પ્રીતિકર, અર્જુનમાળી, અર્હભૂતા, જરાસંધ, મેતાર્યમુનિ, પુણિયા શ્રાવક, સુલસા શ્રાવિકા, શ્રી વજ્રસ્વામીજી જેવાં માનવરત્નોથી આ નગરી શોભતી હતી. શ્રી અભયકુમારે અહીં જૈન દીક્ષા લીધી હતી. શ્રી પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિને અહીંના ઉદ્યાનમાં કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયેલું. શાલિભદ્રજી અને ધન્નાજીએ ચારિત્ર લઈને ધગધગતી શિલા ઉપર અનશન કરી આત્મકલ્યાણ સાધેલું. વળી, શ્રી વજ્રસ્વામીજી મહારાજે પણ અહીં અનશન કરેલું. ભગવાન મહાવીરના આદેશથી તેમના પ્રથમ ગણધર શ્રી ગૌતમસ્વામીજીએ આ નગરીના બહારના ઉદ્યાનમાં શ્રેણિક મહારાજાને ‘શ્રીપાળ-મયણા’નું જીવનવૃત્તાંત અને નવપદનું માહાત્મ્ય સંભળાવ્યું હતું. બારમા તીર્થંકર શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીની કઠોર તપસ્યાનું પ્રથમ પારણું આ ભૂમિ પર થયું હતું. અનંતલબ્ધિનિધાન શ્રી ગૌતમસ્વામી સહિત અગિયાર ગણધરોનો મોક્ષ આ ભૂમિ પર થયો હતો. અહીં પાંચ પર્વત હોવાને કારણે રાજગૃહીને ‘પંચશૈલ’ પણ કહે છે. રાજગૃહીનું રાજકીય મહત્ત્વ ભલે નાશ થઈ ગયું હોય, પરંતુ તેનું ધાર્મિક મહત્ત્વ અનેકગણું છે. સંદર્ભગ્રંથોના આધારે એમ જાણવામાં આવ્યું છે કે રાજગૃહીમાં નંદ મણિયાર નામના એક શ્રેષ્ઠીએ વૈભારગિરિ ઉપર એક વિશાળ લતાકુંજોથી ઘેરાયેલી, સુગંધિત, પશુપક્ષીઓના ગુંજારવવાળી ‘પુષ્કરણી’ બંધાવી હતી; જેનું વર્ણન ‘નાયઘમ્મકહા’ નામના જૈન આગમગ્રંથમાંથી જાણવા મળે છે. સં. ૧૫૬૫માં કવિ શ્રી હંસસોમ નોંધે છે કે, ‘અહીં પાંચે પહાડીમાં બધાં મળીને ૧૫૦ ચૈત્યો અને ૩૦૦ જિનબિંબ છે.’ રાજગિરિ પ્રાચીન કાળમાં વિવિધ નામો જેવાં કે, ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત, ચણકપુર, વસુમતી, ઋષભપુર, કુશાગ્રપુર અને છેવટે રાજગૃહી એ રીતે ઓળખાયું. આ નગર પાંચ પહાડોથી ઘેરાયેલું હોવાથી ‘મહાભારત’માં આનો ‘ગિરિવજ’ નામથી પણ ઉલ્લેખ કરેલો છે. અહીંનું વાતાવરણ ઘણું જ રમ્ય છે.

વર્તમાનમાં શ્રી રાજગૃહી મહાન તીર્થના જીર્ણોદ્ધારક-સૂરિસમ્રાટ સૂરિરામ સમુદાયના સૂરિરત્ન, પરમારાધ્યપાદ, પરમશ્રદ્ધેય, પરમશાસનપ્રભાવક, પૂ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજયજયકુંજરસૂરીશ્વરજી મહારાજા, પૂ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજયમુક્તિપ્રભસૂરીશ્વરજી મહારાજા અને તાત્ત્વિક પ્રવચનકાર પૂ. ઉપાધ્યાય શ્રી અક્ષયવિજયજી ગણિવર્ય વગેરે ભગવંતોની પાવન પ્રેરણાથી લછવાડ, ક્ષત્રિયકુંડ, ચંપાપુરી, કાકંદી અને રાજગૃહી તીર્થની પંચપહાડીમાં જીર્ણોદ્ધાર થયો છે.

મુખ્ય જિનાલયથી દોઢ માઈલ દૂર પુનિત કલ્યાણકોના પાંચ પહાડ આવેલ છે, જે નૈસર્ગિક સૌંદર્યથી શોભે છે. વીસમા તીર્થંકર શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામીનાં જ્યાં ચ્યવન, જન્મ, દીક્ષા અને કેવળજ્ઞાન એમ ચાર કલ્યાણક થયાં તેવી મહારાજા શ્રેણિકની રાજધાનીની આ પાવન પંચપહાડીની જાત્રા કરીશું.

રાજગૃહીમાં થયાં ચાર કલ્યાણક, મુનિસુવ્રતસ્વામીનાં,
શ્રેષ્ઠિક રાજા અહીં થયા, થયું સમવસરણ વીરનું.
જન્મભૂમિ છે મેતારજ, અરુ, ધન્ના, શાલિભદ્રની,
અભય, નંદિષોણ, કથવન્ના અને જંબુસ્વામી વીરોની.

ગા
મ
મં
દિ
ર
ના

જિ
ના
લ
ય
નો

ગ
ભા
સે

શ્રી
મુ
નિ
સુ
વ્ર
ત
સ્વા
મી
ને

ન
મો
જિ
ણા
ણં

સપરિકર પ્રાચીન મુનિસુવ્રતજી (સં. ૧૫૦૪)

પ્રાચીન શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામીના મરતક ઉપર બંને તરફ ગજારૂઢ દેવયુગલ અભિષેક કરી રહ્યું છે. પ્રભુની પલાંઠી પાસે બંને તરફ હાથમાં ચામરધારી ઈન્દ્રો ઊભેલા દેખાય છે અને તેમની ઉપર બે કાઉસગ્ગિયા પ્રતિમા પણ ઉત્ક્રિષ્ટ કરેલી છે. મસ્તક પર ત્રણ છત્ર, પાંખડીઓવાળું ભામંડળ, સિંહાસનમાં બે સિંહની આકૃતિની ઉપર શોભતા શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામીની સ્તવના કરીએ.

સ્તુતિ

વીસમા મુનિસુવ્રત સ્વામીને, વંદન કરીએ ભાવથી, પરમાનંદન પીડા હરી દે, પ્રકૃષ્ટ પુણ્ય પ્રભાવથી; અશ્વને પ્રતિબોધિત કરવાને, પ્રભુએ ઉગ્ર વિહાર કર્યો, શરણાગતની રક્ષા કરીને, દુનિયાથી ઉદ્ધાર કર્યો.

ચૈત્યવંદન

મુનિસુવ્રત અપરાજિતથી, રાજગૃહી રહેઠાણ, વાનર યોનિ રાજતી, સુંદર ગણ ગિર્વાણ. ૧ શ્રવણ નક્ષત્રે જનમિયા, સુરવર જય જયકાર, મકર રાશિ છન્નસ્થમાં, મૌન માસ અગિયાર. ૨ ચંપક હેઠે ચાંપીએ, જે ઘનઘાતિ ચાર, વીર વડો જગમાં પ્રભુ, શિવપદ એક હજાર. ૩

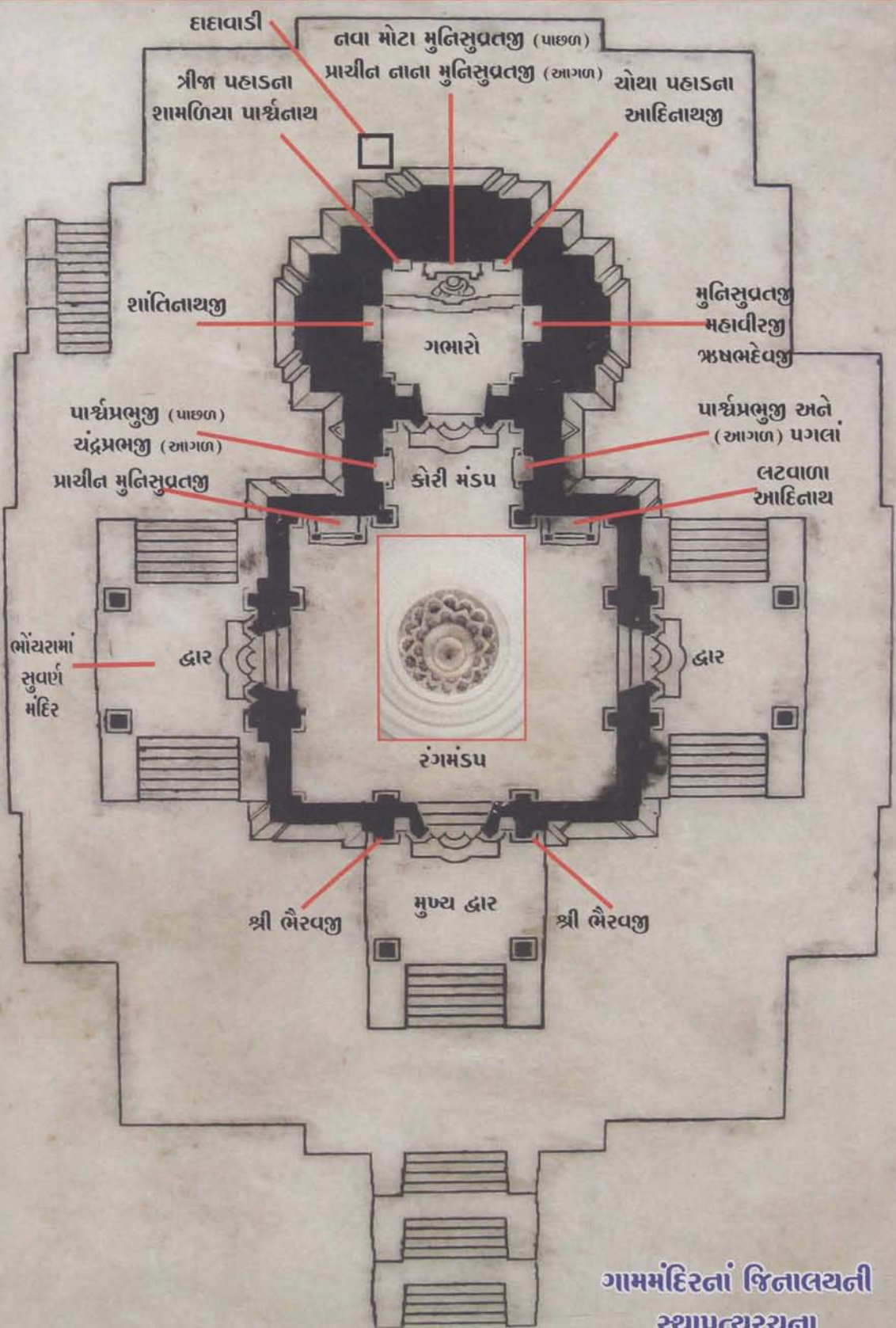
સ્તવન

મુનિસુવ્રત જિન મન મોહ્યું મારું, શરણ ગ્રહ્યું મેં તમારું,
પ્રાતઃ સમયે હું જાગું જ્યારે, સ્મરણ કરું છું તમારું,
હો જિનજી, તુજ મૂરતિ મનહરણી, ભવસાયર જલતરણી, હો જિનજી...
આપ ભરોસો આ જગમાં છે, તારો તો ઘણું સારું,
જન્મ જરા મરણો કરી થાક્યો, આશરો લીધો મેં તારો, હો જિનજી...
ચૂં ચૂં ચૂં ચૂં ચીડિયાં બોલે, ભજન કરે છે તમારું,
મૂર્ખ મનુષ્ય પ્રમાદે પડ્યો રહે, નામ જપે નહિ તારું, હો જિનજી...
ભોર થતાં બહુ શોર સુણું હું, કોઈ હસે કોઈ રૂવે ન્યારું,
સુખિયો સુવે, દુખિયો રૂવે, અકળ ગતિ એ વિચારું, હો જિનજી...
ખેલ ખલકનો, બંધ નાટકનો, કુટુંબ કબીલો હું ધારું,
જ્યાં સુધી સ્વાર્થ છે ત્યાં સુધી સર્વે, અંત સમયે સહુ ન્યારું, હો જિનજી...
માયાજાળ તણી જોઈ જાણી, જગત લાગે છે ખારું રે,
ઉદયરતન એમ જાણી પ્રભુ તારું, શરણું ગ્રહ્યું છે મેં સારું, હો જિનજી...

થોય

સુવ્રતસ્વામી આતમરામી, પૂજો ભવિ મન રુલી, જિનગુણ થુણીએ, પાતક હણીએ, ભાવ સ્તવ સાંકળી, વચને રહીએ, જૂઠ ન કહીએ, ટલે ફલ વચકો, વીર જિનુ પાસી, સુરી નર દત્તા, વરુણ જિનાર્યકો....

ચાલો, હવે રંગમંડપમાં દર્શન કરીએ. અહીં ડાબી બાજુ પ્રાચીન મુનિસુવ્રતજી બિરાજે છે અને જમણી બાજુ અનિ પ્રાચીન લટવાળા શ્રી આદિનાથજી અત્યંત મોહનીય લાગે છે..... તમો જિયાણં.

ત્રીજા પહાડના

શ્રી શામળિયા પાર્શ્વનાથ (પ્રાચીન) ચોથા પહાડના સપરિકર શ્રી આદિનાથજી (સં.૧૫૦૪)

નવા ગામમંદિરમાં મૂળનાયક શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામીની આગળ (નાની પ્રાચીન મૂર્તિ) અને પાછળ ૫૧ ઈંચની (નવી પ્રતિમા) એમ બે મનોહર મૂર્તિ બિરાજમાન છે, જેની ભવ્ય પ્રતિષ્ઠા સંવત ૨૦૧૭ના ફાગણ વદ ૭ના રોજ ઝરિયાનિવાસી શ્રીયુત દેવશીભાઈ માણેકચંદના શુભ હસ્તે થયેલ. વર્ષો પહેલાં મૂર્તિઓની રક્ષા માટે ત્રીજા પહાડના શ્રી શામળિયા પાર્શ્વજીને મૂળનાયકની ડાબે અને ચોથા પહાડના શ્રી આદિનાથજીને મૂળનાયકની જમણી બાજુ અહીં પ્રતિષ્ઠિત કરાયા છે. સંભવતઃ ગુપ્તકાળમાં બનેલી ત્રીજા પહાડના શામળિયા પાર્શ્વનાથની આ પ્રતિમા અઢી ફૂટ ઊંચી છે. પબાસનની નીચે ગોઠવેલી સર્પાકૃતિ ભગવાનના બંને પડખે પરિકર બનાવતી ઉપર મસ્તક સુધી જઈને પ્રમાણસરના સાત ફણાઓનું છત્ર બનાવે છે. આ છત્ર નીચે બિરાજમાન પ્રભુના મુખ પરથી ‘પ્રશમરસ નિમગ્ન’ ભાવ છલકી રહેલો દેખાય છે. ચોથા પહાડના આદિનાથજીની આ પ્રતિમાની શ્યામવર્ણી બેઠકમાં નીચે બંને છેડા ઉપર પ્રતિમા ભરાવનાર દંપતી ચૈત્યવંદનની મુદ્રામાં દેખાય છે. મધ્યમાં બે સિંહોની વચ્ચે વૃષભ લાંછન કોરેલું છે. પ્રભુનાં પડખે બે ચામરધારી તથા તેના ઉપર પન્નાસનસ્થ જિન પ્રતિમાઓ અંકિત છે. પરિકરમાં બંને તરફ ગજારૂઢ વ્યક્તિઓ કળશથી પ્રભુનો અભિષેક કરી રહી છે, જોકે હવે ત્રીજા અને ચોથા પહાડમાં અનુક્રમે શ્રી સાંવલિયા પાર્શ્વનાથ તથા શ્રી આદેશ્વરજીને ઈ.સ. ૨૦૦૮માં પુનઃ પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં આવ્યા છે. [૧૦૩]

શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામી

શ્રી મહાવીર સ્વામી

શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી

ગભારામાં જમણી દીવાલે પ્રતિષ્ઠિત જિનબિંબો

ગભારામાં મૂળનાયકની જમણી દીવાલના ગોખલામાં શ્રી મુનિસુવ્રતજી, શ્રી મહાવીરજી તથા શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુ બિરાજમાન છે અને બરાબર તેમની સામે શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુ (પ્રાચીન) બિરાજમાન છે.

શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુની આ મૂર્તિના સિંહાસનમાં બંને તરફ હરણ તથા મધ્યમાં એક ભક્ત સ્ત્રી ધ્યાનમગ્ન અવસ્થામાં હાથ જોડીને ઊભેલી દૃશ્યમાન થાય છે. સં. ૧૫૦૪માં સ્થાપિત થયેલી રત્નગિરિ પહાડની આ પ્રાચીન મૂર્તિ છે.

ગભારાની બહાર ઉંબરા પાસે જ ડાબી બાજુ બે મૂર્તિ આગળ-પાછળ બિરાજે છે. આગળ નાના શ્રી ચંદ્રપ્રભજી (શ્યામ) તથા પાછળ શ્રી પાર્શ્વપ્રભુજી બિરાજમાન છે, તેની બરાબર સામેની દેરીમાં શ્રી પાર્શ્વનાથજી તથા તેમનાં પગલાં છે.

પ્રાચીન શ્રી શાંતિનાથજી (ગભારામાં)

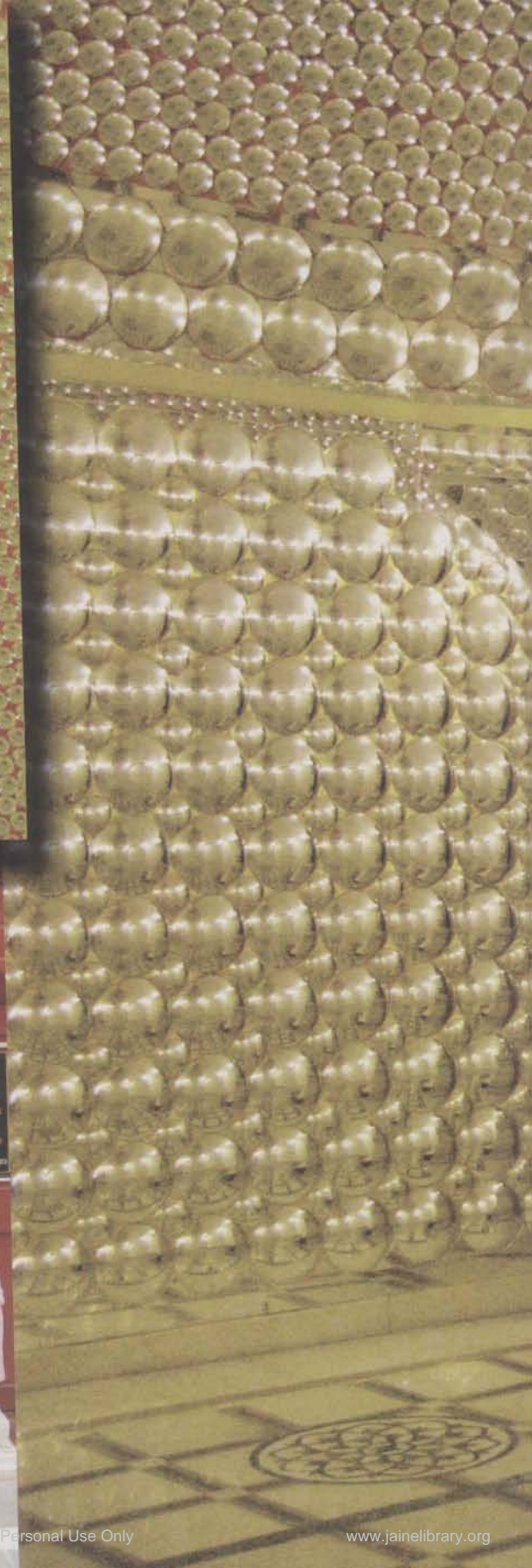
શ્રી પાર્શ્વપ્રભુ અને શ્રી ચંદ્રપ્રભ (શ્યામ)

શ્રી પાર્શ્વપ્રભુ અને પગલાં

રંગમંડપમાં ડાબે પ્રાચીન મુનિસુવ્રતજી તથા જમણે વાળની લટવાળા શ્યામવર્ણા આદિનાથ પ્રભુની પ્રતિમા અદ્ભુત છે. આ પ્રતિમાની બેઠકમાં બંને બાજુ સેવા કરતાં વૃષભોની વચ્ચે ચાર હાથવાળી એક દેવી સશસ્ત્ર બેઠેલી છે અને તેની પાસે એક ભક્ત પ્રભુની પૂજા માટે માળા ધારણ કરીને ઉત્સુક વદને બેઠેલો દેખાય છે. પ્રભુની બંને બાજુ ચામરધારી ઇન્દ્રો અને મસ્તકની બંને બાજુએ અંતરિક્ષમાંથી અવતરણ કરી રહેલા દેવો પુષ્પમાળા સહિત છે.

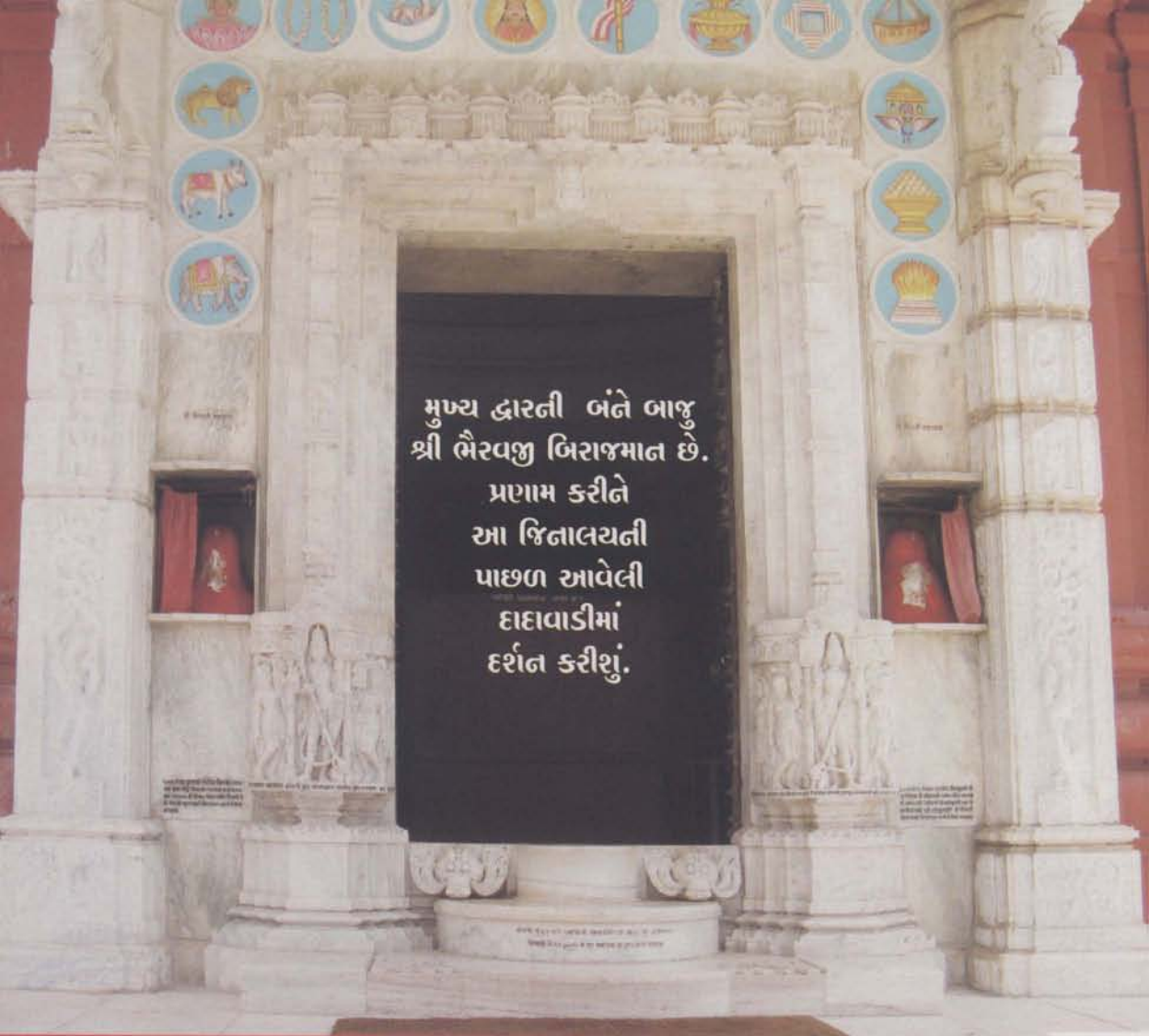

શ્રી મહાવીરવામીજી

જય જય ભવિહિતકર વીર જિનેશ્વર દેવ, સુર-નરના નાયક જેહની સારે સેવ;
કરુણા-રસ-કંદો, વંદો આનંદ આણી, ત્રિશલાસુત સુંદર, ગુણ-મણિ કેસે ખાણી.

આ દેરાસરની પાછળ આવેલી દાદાવાડીમાં શ્રી ગૌતમસ્વામીજી તથા આજુબાજુ દાદાગુરુજીનાં ચરણ અને મૂર્તિઓ દર્શનીય છે. ...મત્યએણં વંદામિ.

અજ્ઞાન તિમિરાન્ધાનાં, જ્ઞાનાંજન શલાકયા,
ત્રેત્રમુન્મીલિતં યેન, તસ્મૈ શ્રી ગુરવે નમઃ

શ્રી જિનકુશલસૂરિજી

શ્રી જિનદત્તસૂરિજી

શ્રી જિનભાભસૂરિજી

શ્રી વિજયદીપસૂરિજી

શ્રી ગુરુદેવ જી કામન્દિર

શ્રી ગૌતમસ્વામીજી તથા
અગિયાર ગણધરનાં ચરણ

શ્રી ગૌતમસ્વામીજી તથા અગિયાર ગણધરનાં ચરણ

શ્રી ગૌતમસ્વામીજી તથા અગિયાર ગણધરનાં ચરણ

શ્રી પાર્શ્વચંદ્રસૂરિજી

શ્રી ભાતૃચંદ્રસૂરિજી

શ્રી ગુરુદેવ

શ્રી પાર્શ્વચંદ્રસૂરિજી

જીર્ણોદ્ધાર પછી

શ્રી ભાતૃચંદ્રસૂરિજી

રંગમંડપમાં પ્રવેશદ્વાર પાસે દર્શનીય શત્રુંજયનો પટ

માર્ગદર્શન : ગામમંદિરમાં યાત્રાળુઓ માટે ધર્મશાળામાં ભોજનની સુંદર વ્યવસ્થા છે તથા રહેવાની પણ સગવડ છે. અહીં શ્વેતાંબર, દ્વિગંબર, સનાતન ધર્મશાળાઓ તથા બાબુ નાહરજીનો બંગલો, ગૌતમવિહાર હોટલ, વીરાયતન વગેરે યાત્રાળુઓને ઊતરવા માટે સગવડદાયક છે.

શ્રી જૈન શ્વેતામ્બર કોઠી
તીર્થ રાજગૃહ

તીર્થપેઠી
શ્રી જૈન શ્વેતાંબર ભંડાર
પોસ્ટ : રાજગિરિ-૮૩૦૧૧૬
જિલ્લો : નાલંદા
પ્રાંત : બિહાર
ફોન : ૦૬૧૧૨-૨૫૫૨૨૦

રાજગૃહીની પંચપહાડી યાત્રા માટેનું માર્ગદર્શન

રાજગૃહીની દસેક માઈલની યાત્રા જુદા જુદા પાંચ પહાડોમાં વહેંચાયેલી છે તેમજ તેનો રસ્તો પહાડી હોવાથી અશક્ત અને વૃદ્ધ યાત્રાળુઓ માટે પેઢીમાં ખબર આપવાથી ડોળીની વ્યવસ્થા થઈ જાય છે. સવારે પાંચ વાગ્યે યાત્રા શરૂ કરીએ તો બપોરે ત્રણ વાગ્યા સુધી ધર્મશાળાએ પાછા આવી જવાય છે. મારી દૃષ્ટિએ આ પાંચેય પહાડની યાત્રા શાંતિથી બે દિવસમાં કરવી જોઈએ. પ્રથમ દિવસે પહેલા, બીજા અને ત્રીજા પહાડની યાત્રા કરવી જોઈએ તથા બીજા દિવસે ચોથા અને પાંચમા પહાડની યાત્રા કરવી જોઈએ. પાંચેય પહાડ પર ઈ.સ. ૨૦૦૮માં જિનેશ્વર ભગવંતોની પ્રતિષ્ઠા થઈ ગઈ હોવાથી પ્રભુની સેવા-પૂજાનો લાભ લઈ શકાય છે.

પહેલા અને પાંચમા પર્વતની નીચે ગરમ પાણીના કુંડ આવેલ છે. અહીં સ્નાન કરીને (જયણાપૂર્વક - અળગણ પાણીથી નહીં) પ્રભુપૂજા થઈ શકે છે. મુખ્ય જિનાલયથી દોઢ માઈલ દૂર ટાંગા અથવા ટેકસી દ્વારા જવાય છે. રાજગૃહીથી પંચપહાડી યાત્રા શરૂ કરીએ ત્યારે લગભગ ૧ માઈલનો રસ્તો કાપ્યા બાદ ગરમ પાણીના અનેક કુંડ જોવા મળે છે જેમાં બારેમાસ કુદરતી રીતે ગરમ પાણી વહ્યા જ કરે છે. આ કુંડ બે વિભાગમાં વહેંચાયેલા છે. ડાબા હાથના કુંડથી પ્રથમ પહાડની યાત્રા શરૂ થાય છે.

રાજગૃહી પંચપહાડી યાત્રા

આ પહાડ પરનું ચઢાણ વાંકુંચૂંકું છે. કુલ ૫૬૫ પગથિયાંનું ચઢાણ છે.
આ ગિરિ ઉપર ભગવાન મહાવીરે શ્રેણિક મહારાજા આગળ ‘સમાચણ’ની
કથાનો ઉપદેશ સંભળાવ્યો હતો તેવું શ્રી વિમલસૂરિએ ‘પઉમચરિય’માં
જણાવ્યું છે. લગભગ ૪૫૦ પગથિયાં ચઢીએ એટલે એકસાથે ચાર
મંદિરોનાં દર્શન થાય છે.

સમવસરણ

**તળેટીમાં
આવેલો મેરુ**

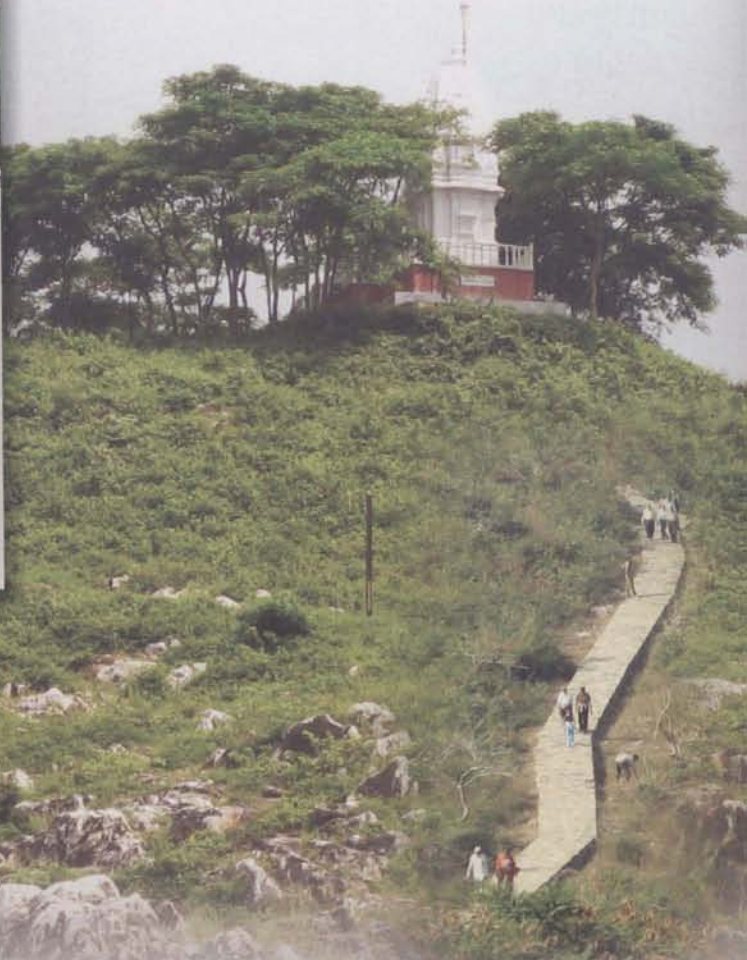
પ્રથમ પહાડીનું કુંડક્ષેત્ર

પહેલો પહાડ - વિપુલાચલગિરિ

પ્રથમ પહાડમાંથી તળેટીનું દ્રશ્ય

શ્રી અઘમુત્તામુનિની દેરી

વીરપ્રભુના ચરણ
(ચૌદ યોગસાની સ્મૃતિરૂપે)

વિપુલાચલગિરિના અડધા રસ્તેથી દેખાતું એક દ્રશ્ય

વિપુલગિરિમાં ગુણશીલ ચૈત્યમાં પ્રભુ વીર વારંવાર સમોસર્યા હતા. લગભગ ૨૫૦ પગથિયાં ચઢીએ એટલે જમણા હાથે (હેમંતા) અઈમુતામુનિની ઢેરી આવે છે; જેમાં શ્વેત પાષાણની મૂર્તિ છે, જેની પ્રતિષ્ઠા સન ૧૮૨૫માં અને જીર્ણોદ્ધાર આણંદજી કલ્યાણજી પેઢીએ ૧૮૯૧માં કરાવેલ છે.

કુમાર અતિમુક્તક પોલાસપુર નગરના રાજા વિજયરાજની રાણી શ્રીદેવીનો પુત્ર હતો. બાળપણમાં પોતાના મિત્રોની સાથે રમતો હતો ત્યારે ગૌતમસ્વામીને જોઈને તેમના પ્રત્યે આકર્ષિત થયો. આથી ભિક્ષા માટે આંગળી પકડીને પોતાના ઘરે લઈ ગયો. જ્યારે ગૌતમસ્વામી ભિક્ષા લઈને પોતાના ઘરે જવા લાગ્યા ત્યારે રાજકુમાર અતિમુક્તક પણ તેમની સાથે જવા લાગ્યા અને ભગવાન મહાવીરસ્વામીના સમવસરણમાં પહોંચ્યા. ભગવાનની વાણીનું શ્રવણ થતાં જ અતિમુક્તક વૈરાગી બન્યા અને દીક્ષા ગ્રહણ કરી. બાલમુનિ અતિમુક્તકે એક વાર વરસાદ થયા બાદ વહેતા પાણીમાં પોતાનું ‘કાષ્ઠપાત્ર’ તરાવીને બાલકીડા કરી. બાદમાં તરત જ તેમને સાધુની પ્રતિજ્ઞા યાદ આવતાં ‘ઈરિયાવહી’ સૂત્ર બોલીને પરમાત્માની પાસે પોતાના પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યું. રાજગિરિના આ પ્રથમ પહાડ વિપુલાચલગિરિ પર તેમને મોક્ષ પ્રાપ્ત થયો. આવા બાલમુનિને આત્મભાવે વંદન કરીને ‘**નમો સિદ્ધાણં**’ ભાવીશું.

પ્રથમ પહાડના શ્વેતાંબર મંદિરના જીર્ણોદ્ધાર પૂર્વે અહીંની અતિમુક્તક મુનિની કોતરેલી મૂર્તિ સં. ૧૮૪૮માં પ્રતિષ્ઠિત કરેલી હતી. પ્રાચીન મૂર્તિના ડાબા હાથમાં રજોહરણ (ઓઘો) અને શરીરે યોગપટ્ટાની નિશાની હતી, જે ખરી ગઈ છે.

શ્રી અતિમુક્તક મુનિ
(જીર્ણોદ્ધાર પહેલાં, શ્વે. મં.)

શ્રી આદિનાથ ચરણ
(જીર્ણોદ્ધાર પહેલાં, શ્વે. મં.)

શ્રી મહાવીરસ્વામી ચરણ
(જીર્ણોદ્ધાર પહેલાં, શ્વે. મં.)

પ્રથમ પહાડના શ્વે. મંદિરમાં જીર્ણોદ્ધાર પૂર્વે ગભારામાં ડાબી તથા જમણી દીવાલે શ્રી આદિનાથ પ્રભુ અને શ્રી મહાવીરસ્વામીનાં શ્યામ ચરણ પ્રસ્થાપિત હતાં.

ગુણોદ્ધાર પૂર્વે

ગુણોદ્ધાર બાદ

આદિનાથ
પ્રભુનાં
ચરણ

મહાવીર
સ્વામીનાં
ચરણ

પ્રથમ પહાડ - મૂળનાયક શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામી

સ્તુતિ (રાગ : અર્હતો ભગવંત)

અજ્ઞાનાંધકૃતિ વિનાશ કરવા, જે સૂર્ય જેવા કલાં, જેણે અષ્ટ પ્રકારનાં કઠિણ જે, કર્મો બધાં તે દહ્યાં; જેની આત્મસ્વભાવમાં રમણતા, જે મુક્તિદાતા સદા, એવા તે મુનિસુવ્રતેશ નમીએ, જેથી ટળે આપદા.

અહીં પ્રથમ શ્રી ચંદ્રપ્રભુનું મંદિર, બીજું સમવસરણની રચનાવાળું શ્રી વીરપ્રભુનું મંદિર, ત્રીજું શ્રી ઋષભદેવનું મંદિર અને ચોથું શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામીનું મંદિર છે. આ ચોથા મંદિરમાં શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામીજી પ્રભુની કાળા પાષાણની અત્યંત ભાવવાહી મૂર્તિની ઈ.સ. ૨૦૦૮માં પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી છે. તેની બાજુમાં ડાબે આદિનાથ પ્રભુનાં ચરણ, જમણે મહાવીરસ્વામીનાં ચરણ છે.

...તમો જિણાણં.

૨૦મા તીર્થંકર મુનિસુવ્રતસ્વામીના જીવન પર એક દૃષ્ટિપાત

ચંપાનગરીમાં સુરશ્રેષ્ઠ નામના રાજા રાજ્ય કરતા હતા. આ રાજા ખૂબ દાનવીર અને ધર્મવીર પણ હતા. એક દિવસ ચંપાનગરીમાં નંદનમુનિ પધાર્યા. સુરશ્રેષ્ઠ રાજા તેમને વંદન કરવા ગયા અને તેમની દેશના સાંભળતાં જ તેમને વૈરાગ્યભાવ ઉત્પન્ન થયો. આથી તેમણે નંદનમુનિ પાસે દીક્ષા લીધી. સુરશ્રેષ્ઠ પ્રભુની ભક્તિ અને તપ કરતાં કરતાં તીર્થંકર નામકર્મ ઉપાર્જન કર્યું અને નિર્વાણ પામીને સુરશ્રેષ્ઠમુનિ પ્રાણત દેવલોકમાં દેવતા થયા. આ સમયકાળમાં રાજગૃહી નામની પણ એક સુંદર નગરીમાં સુમિત્ર નામના રાજા રાજ્ય કરતા હતા. સુમિત્ર રાજા ખૂબ જ ન્યાયી અને ધર્મનિષ્ઠ હતા. તેમને પદ્માવતી નામની રાણી હતી. રાણી ખૂબ જ સંસ્કારી અને સુશીલ હતી. સમયાંતરે એક દિવસ પ્રાણત દેવલોકમાં સુરશ્રેષ્ઠ મુનિનો જીવ પોતાનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી, શ્રાવણ સુદ પૂનમના દિવસે ચંદ્ર શ્રવણ નક્ષત્રમાં આવતાં ત્યાંથી નીકળીને પદ્માવતી દેવીની કુક્ષિમાં અવતર્યો. રાણીએ એ સમયે તીર્થંકરને સૂચવનારાં ચૌદ મહાસ્વપ્નો જોયાં. જેઠ વદ આઠમના દિવસે રાણી પદ્માવતીએ કૂર્મ (કાચબો)ના લાંછનવાળા તમાલ જેવા શ્યામવર્ણા પુત્રને જન્મ આપ્યો. દેવતાઓ અને ઇન્દ્રએ આવીને પુત્રને વંદન કર્યા અને તેમને મેરુશિખર પર લઈ જઈને સ્નાન કરાવ્યું. પુત્ર માતાના ગર્ભમાં આવ્યા પછી માતા-પિતા મુનિરાજની પેઠે શ્રાવકના દરેક વ્રત સાચવવા લાગ્યા. આથી આ ગર્ભનો પ્રભાવ જાણી રાજાએ પુત્રનું નામ મુનિસુવ્રત પાડ્યું. યૌવનવયે તેમની કાયા વીસ ધનુષની થઈ. મુનિસુવ્રતને પ્રભાવતી નામની રાણી હતી અને સુવ્રત નામનો પુત્ર હતો. સાડા સાત હજાર વર્ષો પછી મુનિસુવ્રતકુમારે રાજ્યનો કારભાર લઈ પંદર હજાર વર્ષો સુધી સંભાળ્યો.

કાળક્રમે મુનિસુવ્રતકુમારને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થતાં પોતાના પુત્ર સુવર્તને રાજ્યનો કારભાર સોંપી દીક્ષા ગ્રહણ કરવાનો વિચાર કર્યો. તેમણે વાર્ષિક દાન આપવાનું શરૂ કર્યું. ફાગણ સુદ બારસને દિવસે મુનિસુવ્રતકુમારે એક હજાર રાજાઓની સાથે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. પ્રભુએ સર્વ દુઃખ સહન કરતાં અગિયાર માસ સુધી વિહાર કર્યો. વિહાર કરતાં કરતાં પ્રભુ નીલગૃહ ઉદ્યાનમાં આવ્યા. ત્યાં કાઉસગ્ગ અવસ્થામાં ફાગણ વદ બારસને દિવસે ઘાતીકર્મનો ક્ષય થવાથી મુનિસુવ્રતસ્વામીને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. દેવતાઓએ આવીને સમવસરણની રચના કરી અને મુનિસુવ્રતસ્વામીએ તેમાં બેસી ધર્મદેશના આપતાં નગરના લોકોને સંસારનું સ્વરૂપ સમજાવ્યું. ગૃહસ્થ ધર્મની વિશાળ વ્યાખ્યા સમજાવીને આત્મકલ્યાણનો માર્ગ બતાવ્યો. મુનિસુવ્રતસ્વામીને ઇન્દ્રાદિક નામના ગણધર સહિત કુલ અઢાર ગણધરો થયા અને 'વરુણ' નામનો યક્ષ અને 'નરદત્તા' નામની શાસનદેવી થયાં. કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી મુનિસુવ્રતસ્વામીએ એકાદશ માસે ઉણા સાડા સાત હજાર વર્ષ સુધી પૃથ્વી પર વિહાર કર્યો. પોતાનો નિર્વાણ સમય નજીક જણાતાં એક હજાર મુનિઓની સાથે સમેતશિખર તીર્થે આવી કુલ ત્રીસ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામી મોક્ષપદને પામ્યા.

પ્રથમ પહાડથી નીચે ૩૦૦ પગથિયાં ઊતરીએ અને ૨૫૦ પગથિયાં ફરી ચઢીએ, પછી પથ્થરના બનેલા સપાટ અને ઢોળાવવાળા રસ્તે ચાલીએ એટલે બીજા પહાડના મંદિર સુધી પહોંચાય છે.

શ્વેતાંબર મંદિર (જીર્ણોદ્ધાર બાદ)

અહીં પ્રથમ દિગંબર મંદિરમાં મુનિસુવ્રતસ્વામીની કાળા પાષાણની પ્રતિમા છે અને બહાર જમણી બાજુએ ક્ષેત્રપાલજી છે. આગળ એક દેરીમાં કેવલી શ્રી મેઘરથ, સુમન્દર અને ધનદત્તનાં ચરણ છે. દિગંબર મંદિરની જમણી બાજુ સીધો રસ્તો જાય છે, જ્યાં એક શ્વેતાંબર મંદિર છે. અહીં પૂર્વે શ્રી ચંદ્રપ્રભજી તથા શ્રી શાંતિનાથપ્રભુની મૂર્તિ હતી તથા દેરીના પાછળના ખૂણામાં શ્રી શાંતિનાથજી, શ્રી પાર્શ્વનાથજી, શ્રી વાસુપૂજ્યજી અને શ્રી નેમિનાથજી ભગવંતોનાં પગલાં હતાં.

બીજો પહાડ - રત્નગિરિ

શ્રી શાંતિનાથજી

જીર્ણોદ્ધાર થયા બાદ આ કાયમંદિરમાં ચૌમુખી દેરીની રચના કરવામાં આવી છે, જેમાં મુખ્ય દ્વારથી પ્રવેશતાં સામે શ્રી ચંદ્રપ્રભજી, ડાબી બાજુ શ્રી શાંતિનાથજી, શ્રી ચંદ્રપ્રભજીની પાછળ શ્રી નેમિનાથજી તથા જમણી બાજુ શ્રી અભિનંદનજીની નૂતન સુંદર પ્રતિમાઓ બિરાજે છે..... તમો જિણાણં.

શ્રી નેમિનાથજી

શ્રી અમ્બિકંઠજી

શ્રી નેમિનાથજી

શ્રી શાંતિનાથજી

આ ચૌમુખી દેરીની ડાબી બાજુની દીવાલે શ્રી નેમિનાથજી તથા શ્રી શાંતિનાથજીનાં તથા જમણી બાજુ શ્રી પાર્શ્વનાથજી તથા શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીનાં જોડાજોડ પગલાં છે, જે અત્યંત પ્રાચીન છે. ભાવથી વંદન કરીએ. આ મંદિરની બહાર એક નાની ચંદ્રપ્રભની દેરી છે, જેમાં ચંદ્રપ્રભજીનાં પગલાં છે. ..તમો જિણાણં.

શ્રી પાર્શ્વનાથજી

શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામી

જીર્ણોદ્ધાર પહેલાં

બીજા પહાડનાં ૧૨૯૮ પગથિયાં ઊતરીને નીચે જઈએ એટલે ‘મુનિસુવ્રત દ્વાર’ નામે ઓળખાતો ગેરુ રંગનો દ્વાર આવે છે. દ્વાર વટાવીને બીજા પહાડની યાત્રા પૂરી કરીને થોડુંક ચાલીએ એટલે રાજગિરિ - ગયાના મુખ્ય માર્ગે પહોંચી જવાય છે. અહીં ઘોડાગાડીવાળા ઊભા હોય છે, હવે તેમાં બેસીને ત્રીજા પહાડની યાત્રા કરવા જઈએ. (પાંચે પહાડની યાત્રા દરમિયાન જલપાનની વ્યવસ્થા મળી રહે છે.)

મુનિસુવ્રત દ્વાર

શ્રી શામળિયા પાર્શ્વનાથનું જિનાલય

તળેટીનું દ્રશ્ય

યાત્રાનું પ્રવેશદ્વાર

રત્નગિરિ પહાડથી ઊતરીને લગભગ એક માઈલ
દૂર આ પહાડનો રસ્તો છે, જે સીધો હોવાથી
તેનું ચઢાણ કઠણ છે. ૭૮૨ પગથિયાં
ચઢીએ એટલે શ્રી શામળિયા
પાર્શ્વનાથજીના નૂતન
જિનાલયે પહોંચાય છે.

ફલ્ગુ નદી

ત્રીજો પહાડ
ઉદયગિરિ

આ છે ત્રીજા પહાડની તળેટી. ઉદયગિરિ પહાડની તળેટીમાં તપસમ્રાટ અણસણ આરાધક પૂ. શ્રી જગજીવન મહારાજસાહેબની દેરી છે. ઈ.સ. ૧૯૬૮માં ૪૫ દિવસનો સંથારો કરી તેઓ મુક્તિ પામ્યા હતા, અહીં તેમનાં પગલાં છે. દર્શન કરીને ત્રીજા પહાડની યાત્રા શરૂ કરીએ. આ પહાડ પર ત્રણ દિગંબર અને એક શ્વેતાંબર પંથનું મંદિર છે. શિખર સુધી પહોંચવા માટે ૭૮૨ પગથિયાંની ચઢાઈ છે.

ભાથાઘર

શ્રી જગજીવન મહારાજસાહેબની દેરી

સં. ૧૫૬૫માં ઉદયગિરિ પહાડ ઉપર ચૌમુખજીનું મંદિર હતું તેવો તીર્થમાળાઓમાં ઉલ્લેખ છે. અહીં દિગંબર મંદિરમાં ૬ ફૂટની પ્રભુ મહાવીરની ખડ્ગાસન મુદ્રાની મૂર્તિ છે. બાજુમાં આ પશ્ચિમાભિમુખ પ્રાચીન શ્વેતાંબર મંદિરમાં ત્રણ ભીંતદેરી છે. વર્ષો પૂર્વે અહીં શ્રી શામળિયા પાર્શ્વનાથ બિરાજિત હતા, જે આજે ગામમંદિરમાં મૂળનાયકની ડાબે પ્રતિષ્ઠિત છે. જીર્ણોદ્ધાર પહેલાં અહીં જમણી તરફ શ્રી પાર્શ્વનાથ અને ડાબી તરફ શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામીની પાદુકા હતી. વળી, ચારે બાજુ આવેલી ચાર દેવકુલિકામાં શ્રી પાર્શ્વનાથ, શ્રી આદિનાથ, શ્રી નેમિનાથ અને શ્રી પદ્મપ્રભની પાદુકાઓ હતી. જીર્ણોદ્ધાર બાદ આ જ જિનાલયની પ્રાચીન ત્રણ ભીંતદેરીમાં નૂતન શ્રી શામળિયા પાર્શ્વનાથજીની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી છે. ભાવથી વંદન કરીએ. મૂળનાયકની જમણી બાજુની ભીંતદેરીમાં શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુનાં પગલાં અને ડાબી બાજુ શ્રી જિનવરચરણનાં દર્શન કરીએ. (સંદર્ભગ્રંથો અનુસાર ડાબી બાજુનાં ચરણ શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામીનાં હોઈ શકે. અત્યારે દેરી પર 'શ્રી જિનવરચરણ પાદુકા' એમ વંચાય છે.)

શ્રી શામળિયા પાર્શ્વનાથજી

અહીં ત્રીજી દેરીમાં શ્રી આદિનાથજીનાં ચરણ તથા ચોથી દેરીમાં પ્રભુ મહાવીરનાં પ્રાચીન ચરણ અને સં. ૨૦૧૩માં પ્રતિષ્ઠા કરાયેલાં નવાં ચરણ છે.

ગભારાની બહાર આવી મંદિરને ફરતે પ્રદક્ષિણા દઈએ. અહીં ભમતીમાં ચાર જિનેશ્વર ભગવંતોનાં ચરણની દેરી છે. સૌને ભાવથી વંદન કરીને હવે ચોથા પહાડની યાત્રા કરવા જઈએ.

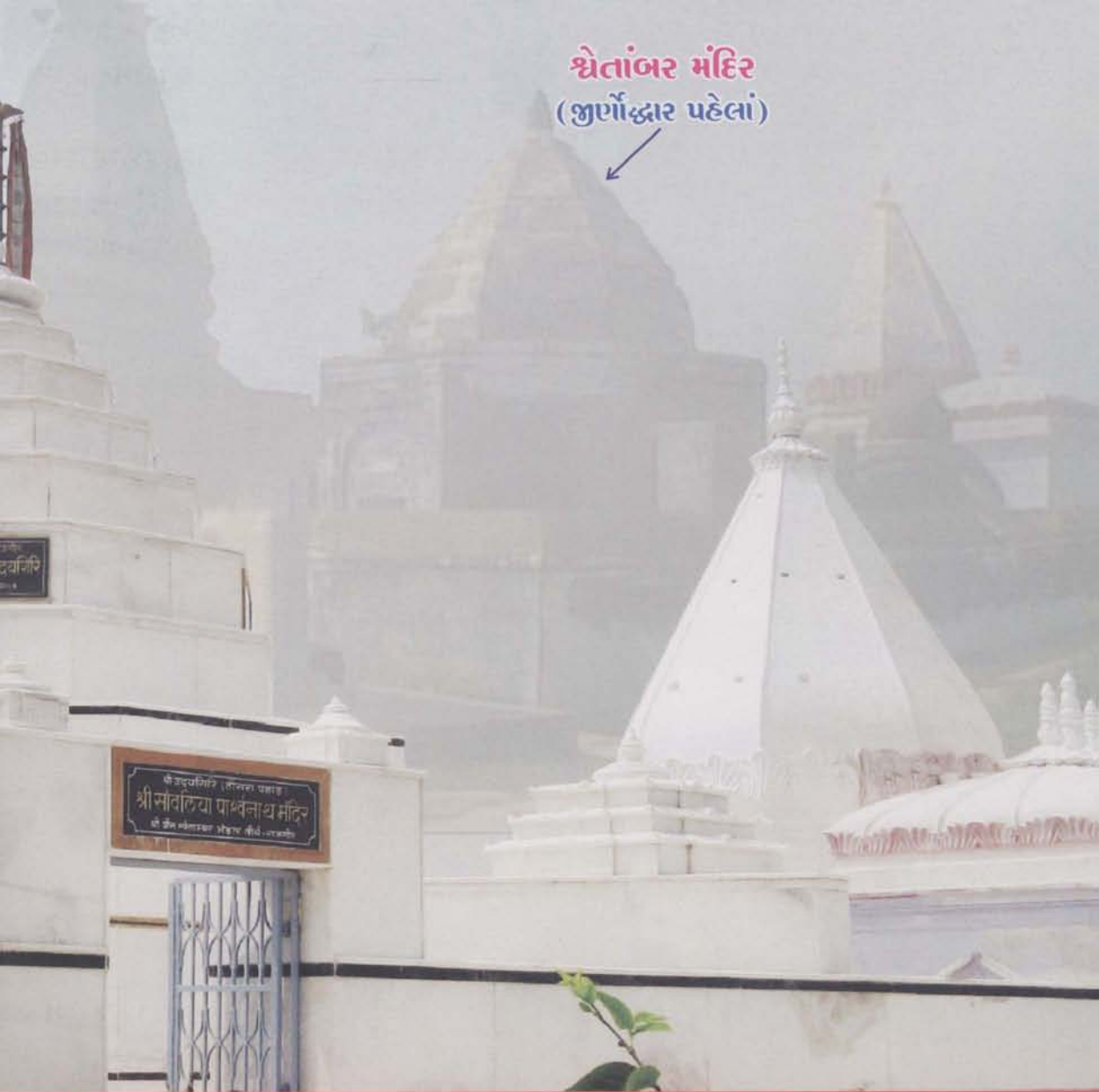
ચોથી દેરી

જીર્ણોદ્ધાર બાદ મંદિરની બહાર આવેલી ચાર દેરીઓમાં પ્રસ્થાપિત ચરણ

શ્રેતાંબર મંદિર
(જીર્ણોદ્ધાર પહેલાં)

શ્રી સુમતિનાથજી

(જીર્ણોદ્ધાર બાદ)

શ્રી મહાવીરજી

અહીં પૂર્વ ગુફાઓમાં ધર્મચક્રયુક્ત
જિન પ્રતિમાઓ ઉત્કૃષ્ટ કરેલી છે.
અહીં ધ્યાનસ્થ મુનિઓ તપસ્યા
કરતા હતા. આ પહાડની તળેટીમાં
મણિયાર મઠ અને પ્રકૃતિનાં અનેક
નયનરમ્ય દૃશ્યો જોવા મળે છે.
અહીંની યાત્રા વર્ષોથી બંધ હતી, જે
જીર્ણોદ્ધાર બાદ ખુલ્લી થઈ છે. મારું
નમ્ર નિવેદન છે કે મનમાં કોઈ પણ
પ્રકારના ભય વગર પ્રભુનામ-સ્મરણ
સાથે આ પહાડની યાત્રાનો લાભ
અવશ્ય લેવા જેવો છે.

સુવર્ણગિરિ પરથી દૃશ્યમાન વૈભારગિરિ અને મણિયાર મઠ

સુવર્ણગિરિની યાત્રા કરવા માટે
ગામમંદિરથી ૫ કિ.મી.નું અંતર
કાપવું પડે છે. મણિયાર મઠ
તરફના રસ્તે આગળ જતાં
સોનગુફાથી ડાબી તરફના
રસ્તે ગીચ જંગલમાં આ
પહાડની તળેટી છે. આ તળેટી
'શ્રમણગિરિ' તરીકે પણ
ઓળખાય છે. ઉદયગિરિથી
ઊતરીને સીધા જવું હોય તો
લગભગ દોઢ કિ.મી.નું ચઢાણ
છે તથા સુવર્ણગિરિ તળેટીથી
૧૦૬૮ પગથિયાંનું ચઢાણ છે.

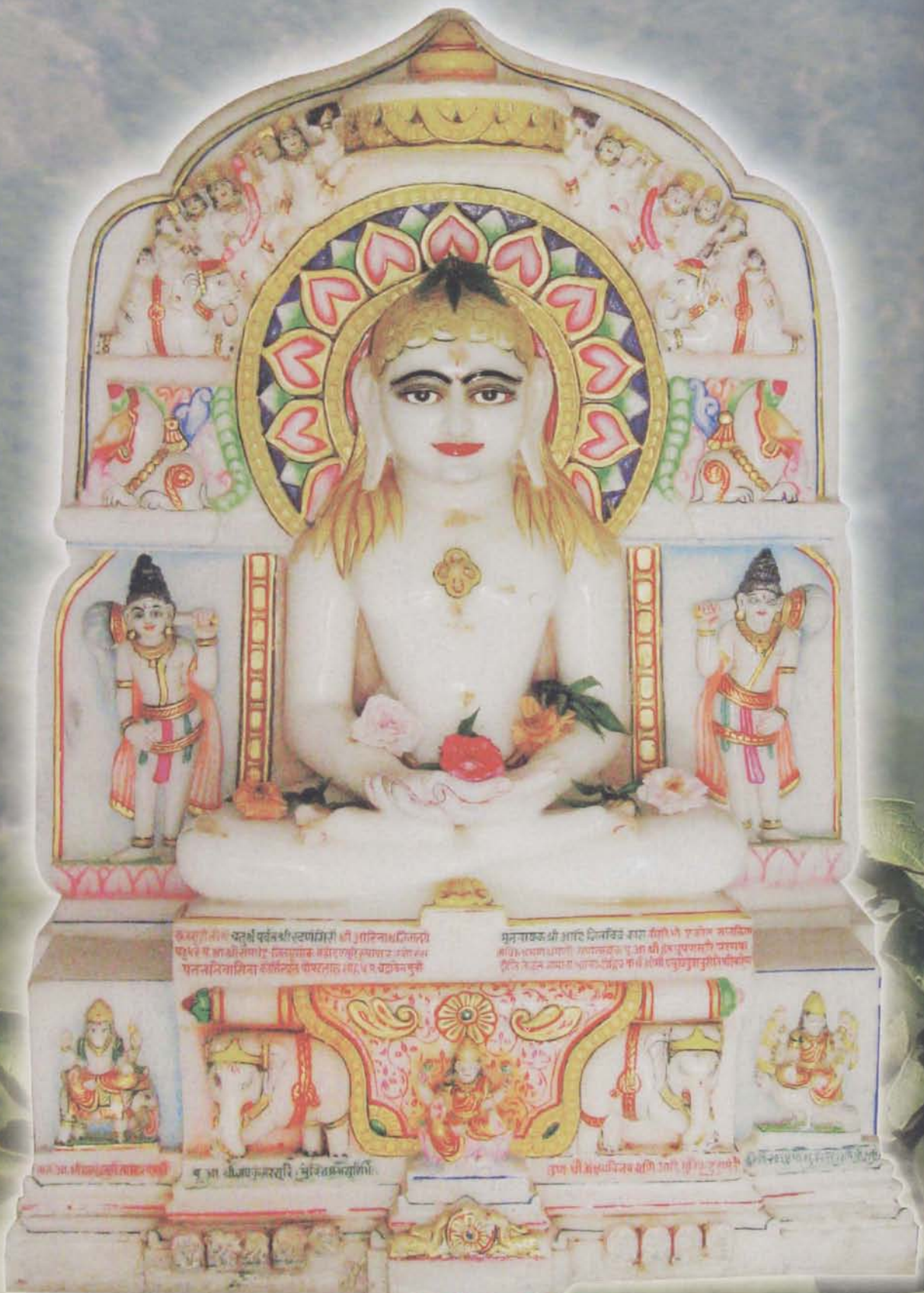

જીર્ણોદ્ધાર બાદ

જીર્ણોદ્ધાર પહેલાં

વર્ષો પૂર્વે અહીં ભગવાન
આદિનાથજીની પ્રતિમા તથા
તેમનાં ચરણ હતાં; જેમાંથી
પ્રભુજીને ગામમાં દિરના
જિનાલયમાં મૂળનાયકની જમણે
પ્રસ્થાપિત કરવામાં આવ્યા છે.

कल्याणी... यत्तु पूर्ववशीरुपयोगी श्री गुरुदेवाय नमः
 पद्मेश्वर श्री श्री श्री गुरुदेवाय नमः...
 धननयिनायिका कल्याणीयै नमः...

मूलनाथक श्री आदि जिनविराट् राजा योगी श्री गुरुदेवाय नमः
 श्री गुरुदेवाय नमः...
 श्री गुरुदेवाय नमः...

श्री गुरुदेवाय नमः

श्री गुरुदेवाय नमः

श्री गुरुदेवाय नमः

श्री गुरुदेवाय नमः

મૂળનાયક શ્રી આદિનાથજીને ...નમો જિણાણં. ગભારાની
ડાબી તથા જમણી દીવાલે બે દેરી છે, જેમાં જીર્ણોદ્ધાર પૂર્વેનાં
પ્રાચીન ચરણને શ્રી જિનચરણ પાદુકા તરીકે ફરી પ્રસ્થાપિત કર્યા છે.
ભાવથી વંદન કરી હવે પાંચમા પહાડની યાત્રા કરવા જઈએ.

શ્રી આદિનાથ ભગવાન

શ્રી જિનચરણપાદુકા

શ્રી જિનચરણપાદુકા

શ્રી જિનચરણ પાદુકા

For Private & Personal Use Only

આ રાજગૃહીનો પાંચમો પહાડ છે, જ્યાં પદ્મ પગથિયાંનું સીધું અને કઠણ ચઢાણ છે. ગિરિરાજ પર ચઢતાં પહેલો, બીજો અને ત્રીજો એમ ત્રણેય પહાડ દેખાય છે. લગભગ પોણો પહાડ ચઢતાં ચારેય પહાડનાં સુંદર દેશ્યો વિદ્યમાન થાય છે, જ્યાં શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામીજી કેવળજ્ઞાન પામ્યા અને ૧૧ ગણધરો જ્યાંથી નિર્વાણ પામ્યા તેવી પવિત્ર પાવન જ્ઞાનભૂમિ પર જવા માટે બે રસ્તા છે : એક તો સોનભંડાર પાસે થઈને અને બીજો બ્રહ્મકુંડ પાસે થઈને. આપણે બ્રહ્મકુંડમાં જયણાપૂર્વક સ્નાન કરીને યાત્રા શરૂ કરીશું.

૧૧ ગણધરૈર્નું
મંદિર

ઘઙ્ગા-શાલિભદ્રની
દેરી

યાત્રામાર્ગ

પાંચમો પહાડ - વૈભારગિરિ

“રાજગૃહ પુર નયણો દીઠ, તતખિણ હીઅડઈ અમી પઈઠઉં, પૂરવ પુણ્ય સંભાર;
ચઉંદ કુંડ ઉઠ્ઠવઈ જલ ભરીઆ, અંગ પખાલી પાજઈ ચઢીઆં, પહુતી ગિરિ વૈભાર.
તે ઉપરી ચૌવીશ પ્રાસાદ, દેવલોક સ્યું મંડઈ વાદ, દેહરી ઝાકઝમાલ;
મૂળનાયક મુનિસુવ્રતસ્વામી, દરિસાણ ભવિઆ આણંદ પામી, પૂજા રચઈ સુ વિશાળ.
(સં. ૧૫૬૫, તીર્થમાળા - શ્રી હંસસોમવિજયજી)

નીજું
મંદિર

પટેલું મંદિર

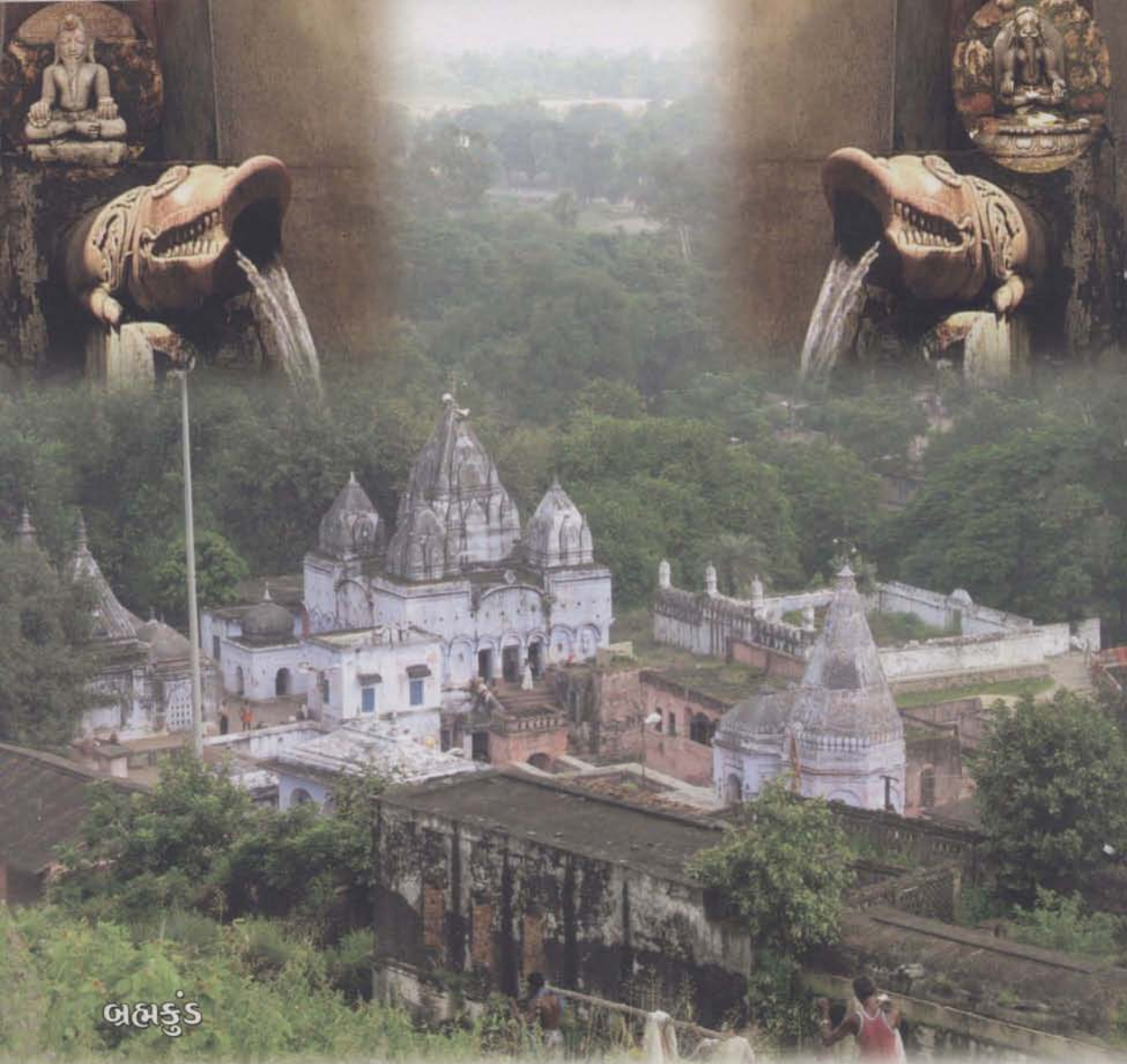
વિશ્રામ
સ્થળ

વીરાચતન

પિપ્પલ-ગુહા

બ્રહ્મકુંડ

યાત્રા શરૂ

બ્રહ્મકુંડ

બ્રહ્મકુંડમાં ૧૩ ગરમ પાણીના કુંડ છે. કહેવાય છે કે આ કુંડમાં સ્નાન કરવાથી ચામડીના રોગો નાશ પામે છે. કુદરતી રીતે પહાડમાંથી નીકળતા આ કુંડનું ગરમ પાણી ક્યારેય બંધ થતું નથી.

પર્વત ચઢતાં જ રસ્તામાં જમણી બાજુ ‘પિપ્પલ-ગુહા’ નામનું એક સ્થળ આવે છે. ‘જરાસંધની બેઠક’ તરીકે જાણીતું આ પથ્થર ઘર ‘પિપ્પલ-ગુહા’ તરીકે ઓળખાય છે, જ્યાં ભગવાન બુદ્ધ (ઈ.સ. પૂર્વે ૫૬૩-૪૮૩) અહીં ઘણી વાર આવતા હતા. આ ગુફાની નીચેના ભાગમાં નાની ગુફાઓ બનેલી છે.

‘જ્ઞાતાસૂત્ર’માં વર્ણિત નંદ મણિયારની વાવ, વીર પોષાણ, જરાસંધનો કિલ્લો, શ્રેણિકનો ભંડાર, પાલી લિપિનો લેપ વગેરે ઐતિહાસિક સ્થળો આ પહાડ ઉપર છે. અહીં કુલ છ મંદિરો છે.

પ્રથમ શ્રી પુરુષાદાનીય પાર્શ્વનાથનું જિનાલય, બીજું શ્રી મહાવીરસ્વામીનું જિનાલય, ત્રીજું શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામીનું બડામંદિર, ચોથું બડામંદિરના જ ચોકમાં આવેલું શ્રી વાસુપૂજ્ય સ્વામીનું જિનાલય, પાંચમું શ્રી ગૌતમ ગણધરનું મંદિર તથા છઠ્ઠું શ્રી ધન્ના-શાલિભદ્રનું મંદિર (મૂળનાયક શ્રી મહાવીરસ્વામી), આમ છ મંદિરોમાં દર્શન-વંદન-પૂજા કરીશું.

સૌપ્રથમ આવે છે - પૂર્વાભિમુખ શિખરબંધ
જિનાલય. જીર્ણોદ્ધાર પૂર્વે આ જિનાલયમાં
શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુની પ્રતિમા હતી.

પહેલું મંદિર
(જીર્ણોદ્ધાર બાદ)

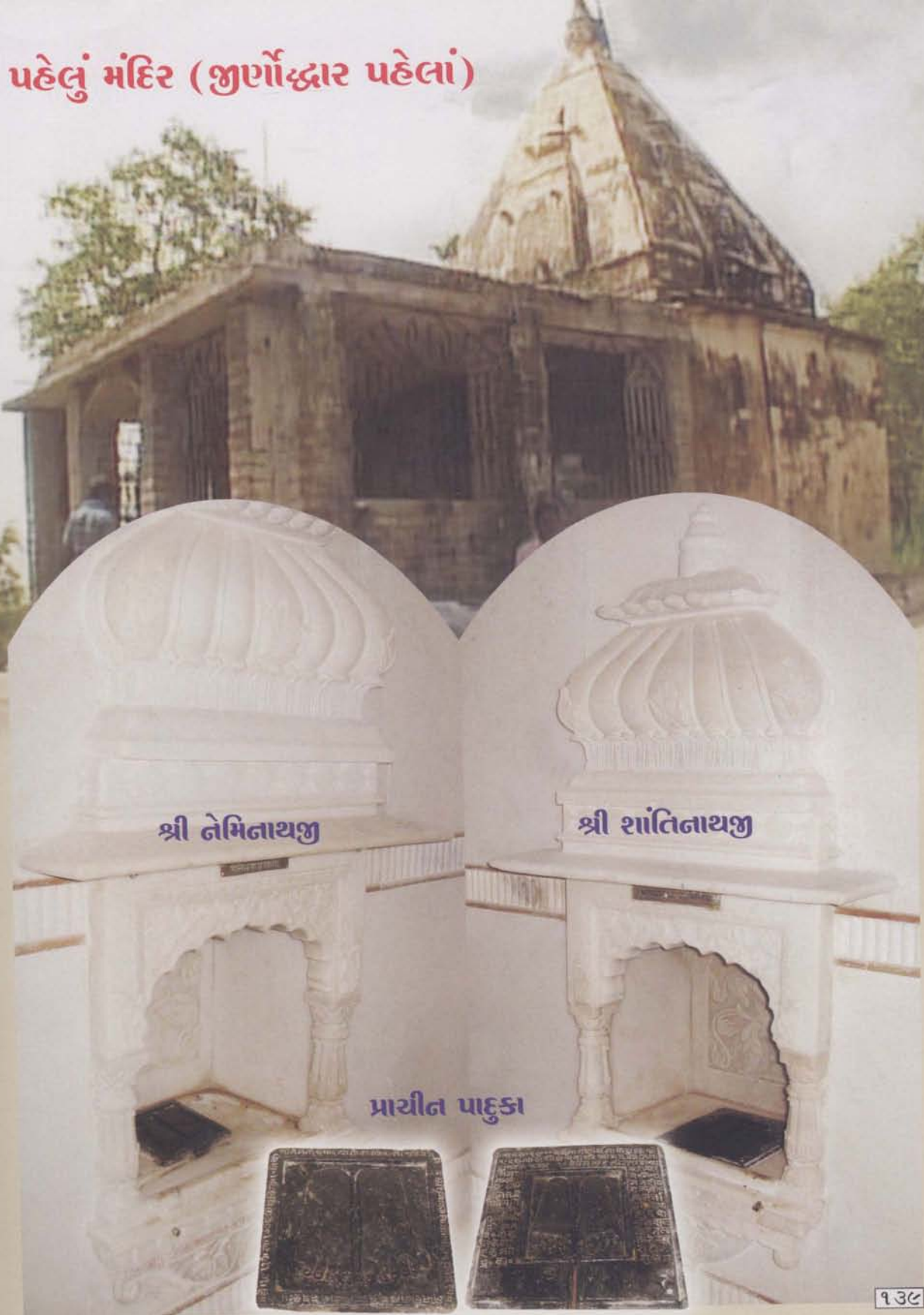

જીર્ણોદ્ધાર બાદ અહીં શ્રી પુરુષાદાનીય પાર્શ્વનાથજીની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી છે. ગભારાની બહાર ડાબી અને જમણી દીવાલે અનુક્રમે શ્રી શાંતિનાથજી અને શ્રી નેમિનાથજીની ભીંતદેરીમાં પ્રભુની શ્યામ ચરણપાદુકા બિરાજિત છે. ભાવથી વંદન કરી શ્રી મહાવીરસ્વામીના બીજા મંદિરે જઈશું.

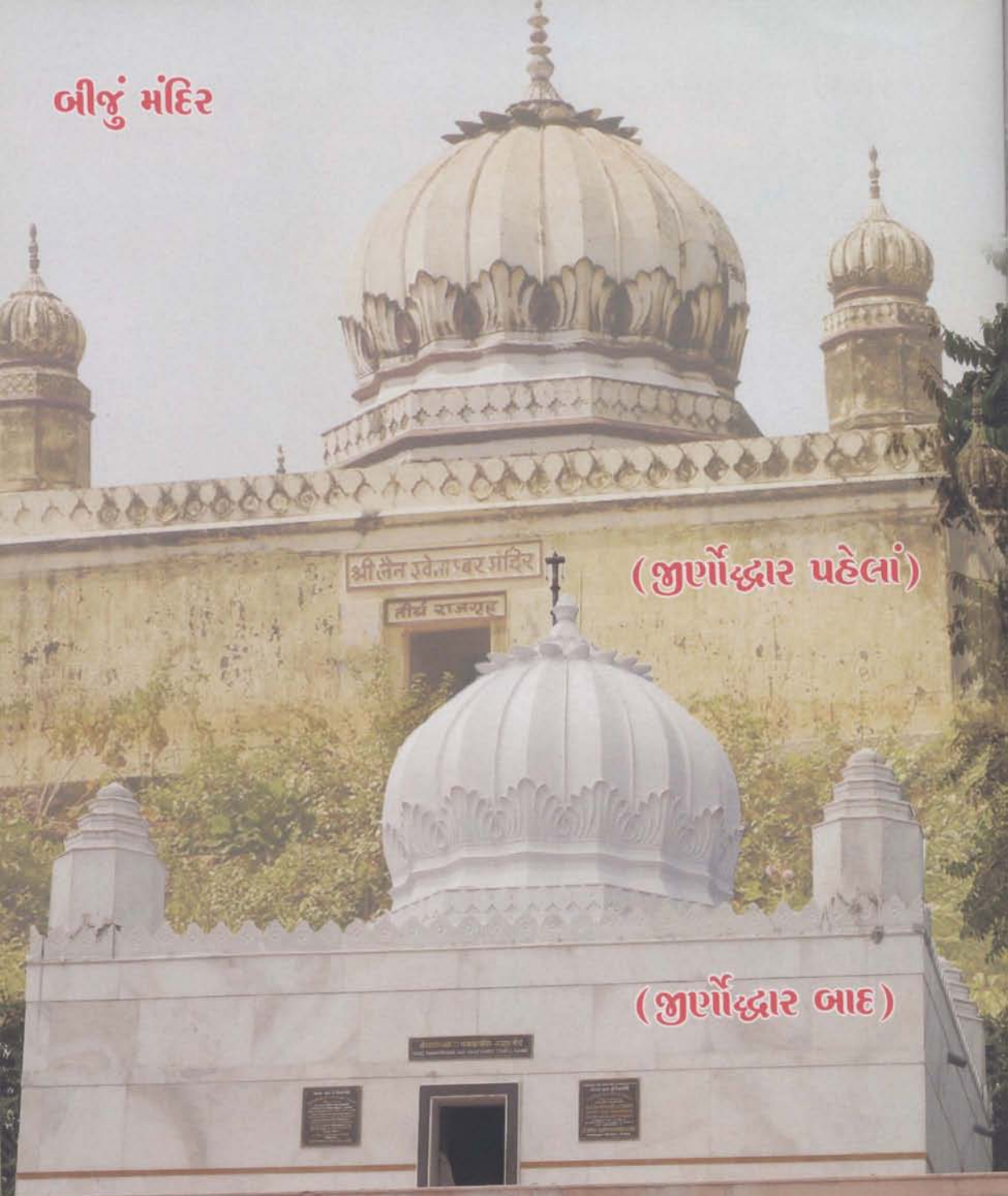

મૂળનાયક શ્રી પુરુષાદાનીય પાર્શ્વનાથજી

પહેલું મંદિર (જીર્ણોદ્ધાર પહેલાં)

બીજું મંદિર

(જીર્ણોદ્ધાર પહેલાં)

(જીર્ણોદ્ધાર બાદ)

આ છે ઘુમ્મટબંધી બીજું જિનાલય. સંવત ૧૯૬૩માં આ મંદિર બંધાયું હતું,
જેની બાંધણી જોતાં લાગે છે કે આ જિનાલય મોગલ સમયમાં અસ્તિત્વમાં આવ્યું હશે.

જીર્ણોદ્ધાર બાદ અહીંના જિનાલયની ત્રણ ભીંતદેરીમાં મૂળનાયક શ્રી મહાવીરસ્વામી,
ડાબે શ્રી પાર્શ્વનાથજી અને જમણે શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામી પ્રતિષ્ઠિત છે.તમો જિણાણં.

શ્રી પાર્શ્વનાથજી

શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામી

મૂળનાયક શ્રી મહાવીરસ્વામી

(ડાબે) શ્રી પાર્શ્વનાથજી (મૂળનાયકની આજુબાજુ) શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામી (જમણે)

ગભારામાં મૂળનાયકની દેરીની ડાબી દીવાલે શ્રી ચંદ્રપ્રભસ્વામીની તથા જમણી દીવાલે શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુની દેરી આવેલી છે. દર્શન કરી મૂળ ગભારાની પરિક્રમા કરીએ.

(ડાબી દીવાલે) શ્રી ચંદ્રપ્રભજી (ગભારામાં) શ્રી શાંતિનાથજી (જમણી દીવાલે)

ગભારાની બહારની ભમતીમાં
પ્રથમ શ્રી વાસુપૂજ્યજી,
બીજા શ્રી શાંતિનાથજી,
ત્રીજા શ્રી નેમિનાથજી તથા
ચોથા શ્રી પાર્શ્વનાથજીનાં ચરણની
દેરી આવેલી છે. જિનેશ્વર
ભગવાન અને આ ચરણ-દેરીમાં
વંદન કરી આગળ
ત્રીજા મંદિરે જઈએ.

શ્રી વાસુપૂજ્યજી

શ્રી શાંતિનાથજી

શ્રી નેમિનાથજી

શ્રી પાર્શ્વનાથજી

જીર્ણોદ્ધાર બાદ

ત્રીજું મંદિર (બડામંદિર)

વર્ષો પૂર્વેના
શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામી

સ્તુતિ

રાગી થયો હું નાથ તારો,
ભવ વિરતાને પામવા,
જન્મ સફળ કરવા વળી,
મુજ જીવનને અજવાળવા,
ગૃહત્યાગને વિરતિ તણા,
સઘોગ સિદ્ધિ સાધવા,
હિતકાર સુવ્રત આપ,
પ્રણતિ કરું હું કર્મ ખપાવવા.

ચૈત્યવંદન

મુનિસુવ્રત જિન વીસમા, કચ્છપનું લંછન;
પદ્મા માતા જેહની, સુમિત્ર નૃપનંદન.
રાજગૃહી નગરી ધણી, વીસ ધનુષ શરીર;
કર્મ નિકાચિત રેણુ વ્રજ, ઉદામસમીર.
ત્રીસ હજાર વરસા તણું એ, પાળી આયુ ઉદાર;
પદ્મવિજય કહે શિવ લલ્લા, શાશ્વત સુખ નિરધાર.

વીસમા તીર્થંકર શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામીની કલ્યાણક ભૂમિનું સૌથી મહત્વનું અને
'બડામંદિર' તરીકે ઓળખાતું આ છે ત્રીજું જિનાલય. આ મંદિરના શિખરમાં જાણે
નવપદના નવગઢના સ્તરની કલ્પના મૂકી હોય તેવી પ્રાચીન રચના જોવા મળે છે. નીચી
બાંધણીના આ મંદિરમાં જીર્ણોદ્ધાર પહેલાં પ્રતિમાઓના સ્થાને ગામમંદિરના
શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામીની છબીનાં દર્શન કરવામાં આવતાં હતાં.

મૂળનાયક શ્રી મુનિસુવતસ્વામી

(ડાબે) શ્રી નેમિનાથજી (મૂળનાયકની આજુબાજુ) શ્રી મહાવીરસ્વામીજી (જમણે)

જીર્ણોદ્ધાર બાદ અહીં મૂળનાયક શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામીજી તથા તેમની ડાબે શ્રી નેમિનાથજી અને જમણે શ્રી મહાવીરસ્વામીજી બિરાજમાન છે. તમો જિણાણં. ગભારાની બહાર નીકળીએ એટલે ડાબી બાજુની ભીંતદેરીમાં શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામીની ચરણપાદુકા તથા જમણી બાજુની ભીંતદેરીમાં દાદાગુરુ શ્રી જિનભદ્રસૂરિજીની ચરણપાદુકા છે.

શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામીનાં ચરણ

શ્રી જિનભદ્રસૂરિજીનાં ચરણ

ભીંતદેરીમાં
પ્રતિષ્ઠિત
ચરણ

ઓલ્ડ જૈન શ્રાઈગ મંદિર (અવશેષ) (મધ્ય મંદિરનાં શિલ્પો)

ગુપ્તકાલીન સમયના આ મંદિરનાં ખંડિયેરમાં દેખાતું ઈંટોનું સાદું બાંધકામ આપણને પ્રાચીન સમયના જિનમંદિરની રચનાનો ખ્યાલ આપે છે કે તે સમયે આ મંદિરો સાદાં અને વીતરાગભાવ ઉપજાવે તેવાં બાંધવામાં આવતાં .

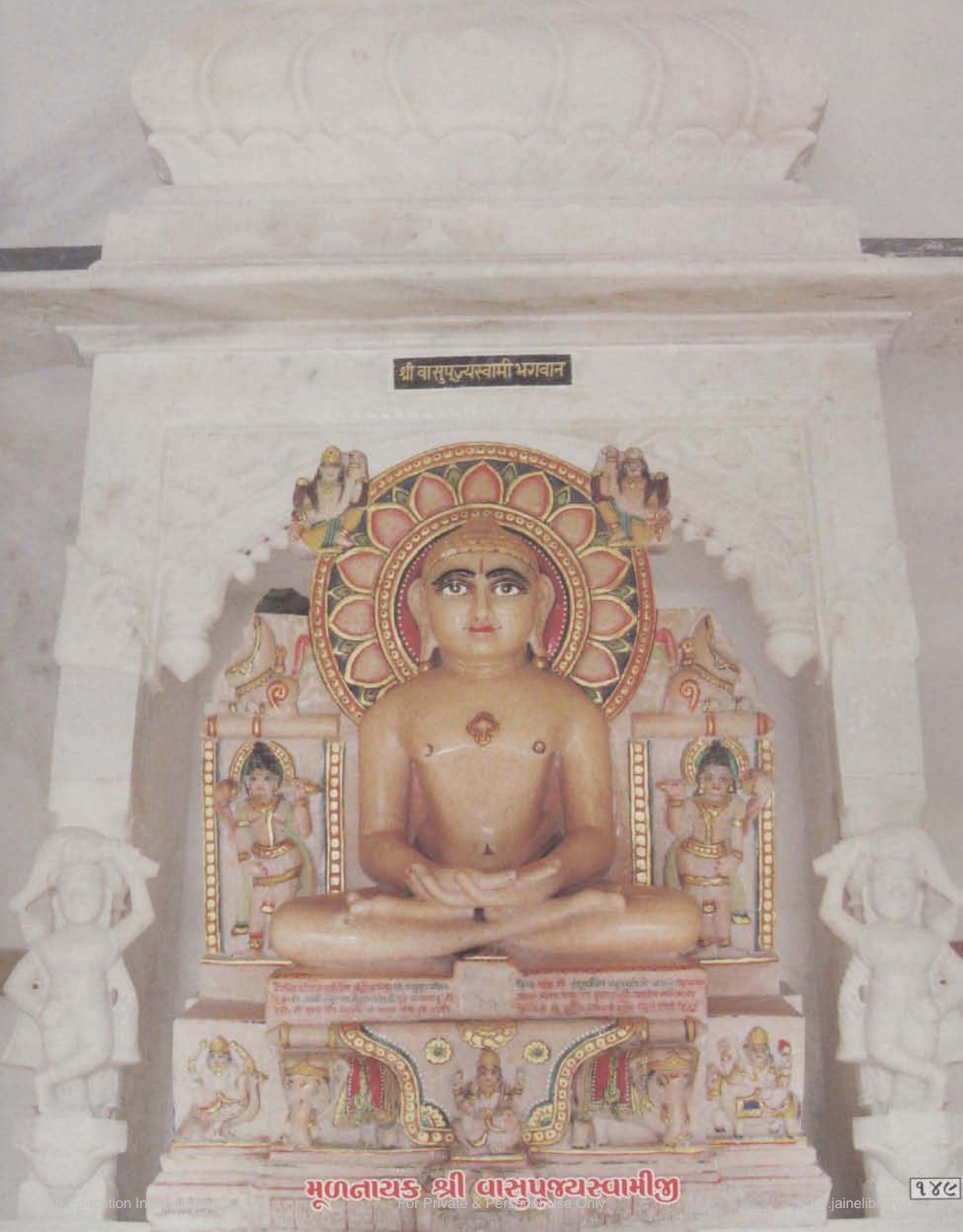
ત્રીજા મંદિરની બહાર નીકળતાં ડાબી બાજુએ શ્રી જગતશેઠનું મંદિર હતું, જે હાલ નથી. જમણી બાજુએ આઠમી સદીના ‘ઓલ્ડ જૈન શ્રાઈગ મંદિર’ના અવશેષો દેખાય છે, જેની મૂર્તિઓ અપૂજિત, પરંતુ કલાત્મક ખંડિત થયેલી જોવા મળે છે. અહીં એક મૂર્તિ પક્ષાસનસ્થ, નીચે ધર્મચક્ર અને સંભવતઃ માતા ત્રિશલા રાણી પોઢેલાં હોય તેવી છે; માટે આ પ્રતિમા મહાવીરસ્વામીના જન્મકલ્યાણકની સ્થાપના દર્શાવતી હોઈ શકે!

શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીનું જિનાલય
(ચોથું મંદિર)

બડામંદિરની બહાર આવીએ એટલે આ જ મંદિરના પટાંગણમાં શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીનું (ચોથું મંદિર) નૂતન જિનાલય છે. આ નાનકડા જિનાલયમાં શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીની આછા કેસરિયા રંગના પાષાણની એકમાત્ર સુંદર ભાવવાહી મૂર્તિ છે. ભાવથી દર્શન કરી યાત્રામાં આગળ વધીશું.

શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામી ભગવાન

મૂળભૂતક શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીજી

For Private & Personal Use Only

jainelib

૧૪૯

શ્રી ગૌતમસ્વામીજીનું મંદિર (પાંચમું મંદિર)

સામાન્ય રીતે લોકો પાંચમા પહાડની યાત્રા અહીં પૂરી થઈ ગયો છે; પણ ના, એવું નથી. આગળ જઈએ તો અગિયાર ગણધરોની નિર્વાણભૂમિની દેરી આવે છે. તો ચાલો, સહુ સાથે ગૌતમાષ્ટકનું ગાન કરતાં કરતાં અગિયાર ગણધર ભગવંતોની મોક્ષભૂમિ તરફ જઈએ. અહીં જવા માટે સુંદર અને ગીચ વનરાજી પસાર કરવાની છે; જે અત્યંત રોમાંચ અને આનંદનો અનુભવ કરાવે છે.

પ્રભુ મહાવીરના પ્રથમ શિષ્ય શ્રી ગૌતમસ્વામી (ઇંદ્રભૂતિ), અગ્નિભૂતિ, વાયુભૂતિ, વ્યક્ત, સુધર્મા, મંડિત, મૌર્યપુત્ર, અકપિત, અચળભ્રાત, મેતાર્ય અને પ્રભાસ એમ કુલ અગિયાર ગણધરો અહીંથી મોક્ષે ગયા હતા; જેમાં ગૌતમસ્વામીએ છઠ્ઠા પારણે છઠ્ઠ કરીને નિર્વાણ પ્રાપ્ત કર્યું હતું. આ ૧૧ ગણધરોનાં પગલાંને વંદન કરીએ.

શ્રીગૌતમસ્વામીજીની વેદિકા
અને
૧૧ ગણધરોની ચરણપાદુકા

આરાધન અનશને કીધ, વૈભારગિરિ વાસરે,
પાયા કેવળ જ્ઞાન પ્રસિદ્ધ, શિવસુખ સહિ ખાસ રે.

શ્રી ગૌતમસ્વામીનો છંદ

વીર જિનેશ્વર કેરો શિષ્ય, ગૌતમ નામ જપો નિશદિન,
જો કીજો ગૌતમનું ધ્યાન, તો ઘર વિલસે તવે નિધાન.— ૧
ગૌતમ નામે ગિરિવર ચઢે, મનવાંછિત હેલા સંપજે,
ગૌતમ નામે નાવે રોગે, ગૌતમ નામે સર્વ સંજોગ.— ૨
જે વૈરી વિરુદ્ધા વંકડા, તસ નામે નાવે ટૂંકડા;
ભૂતપ્રેત નવિ મંડે પ્રાણ, તે ગૌતમનાં કરું વખાણ.— ૩
ગૌતમ નામે નિર્મળ કાય, ગૌતમ નામે વાઘે આય;
ગૌતમ જિનશાસન શાણગાર, ગૌતમ નામે જયજયકાર. — ૪
શાળ દાળ સુરહા ઘૂત ગોળ, મનવાંછિત કાપડ તંગોળ;
ગૃહશું ગૃહિણી નિર્મળ ચિત્ત, ગૌતમ નામે પુત્ર વિનીત — ૫
ગૌતમ ઉદયો અવિયળ ભાણ, ગૌતમ નામ જપો જગ જાણ;
મ્હોટાં મંદિર મૈરુ સમાન, ગૌતમ નામે સફળ વિદ્યાણ.— ૬
ઘર મહિગળ ઘોડાની જોડ, વારુ પહોંચે વંછિત કોડ;
મહિયલ માને મ્હોટા સય, જો તૂઠે ગૌતમનાં પાય.— ૭
ગૌતમ પ્રણમ્યા પાતક ટળે, ઉત્તમ નરની સંગત મળે;
ગૌતમ નામે નિર્મળ જ્ઞાન, ગૌતમ નામે વાઘે વાન.— ૮
પુણ્યવંત અવધારો સહુ, ગુરુ ગૌતમના ગુણ છે બહુ;
કહે લાવણ્ય સમય કર જોડ, ગૌતમ તૂઠે સંપત્તિ કોડ.— ૯

શ્રી ધન્ના-શાલિભદ્રની દેરી (છઠ્ઠું મંદિર)

હવે આગળ જતાં જમણે દેખાય છે :
ધન્ના-શાલિભદ્રની નિર્વાણભૂમિ.
ધન્ના-શાલિભદ્રે આ સ્થળે
ધગધગતી શિલા પર
અનશન કરીને દેવલોકની
પ્રાપ્તિ કરી હતી.

જીર્ણોદ્ધાર થઈ રહેલી દેરી

જીર્ણોદ્ધાર પહેલાં

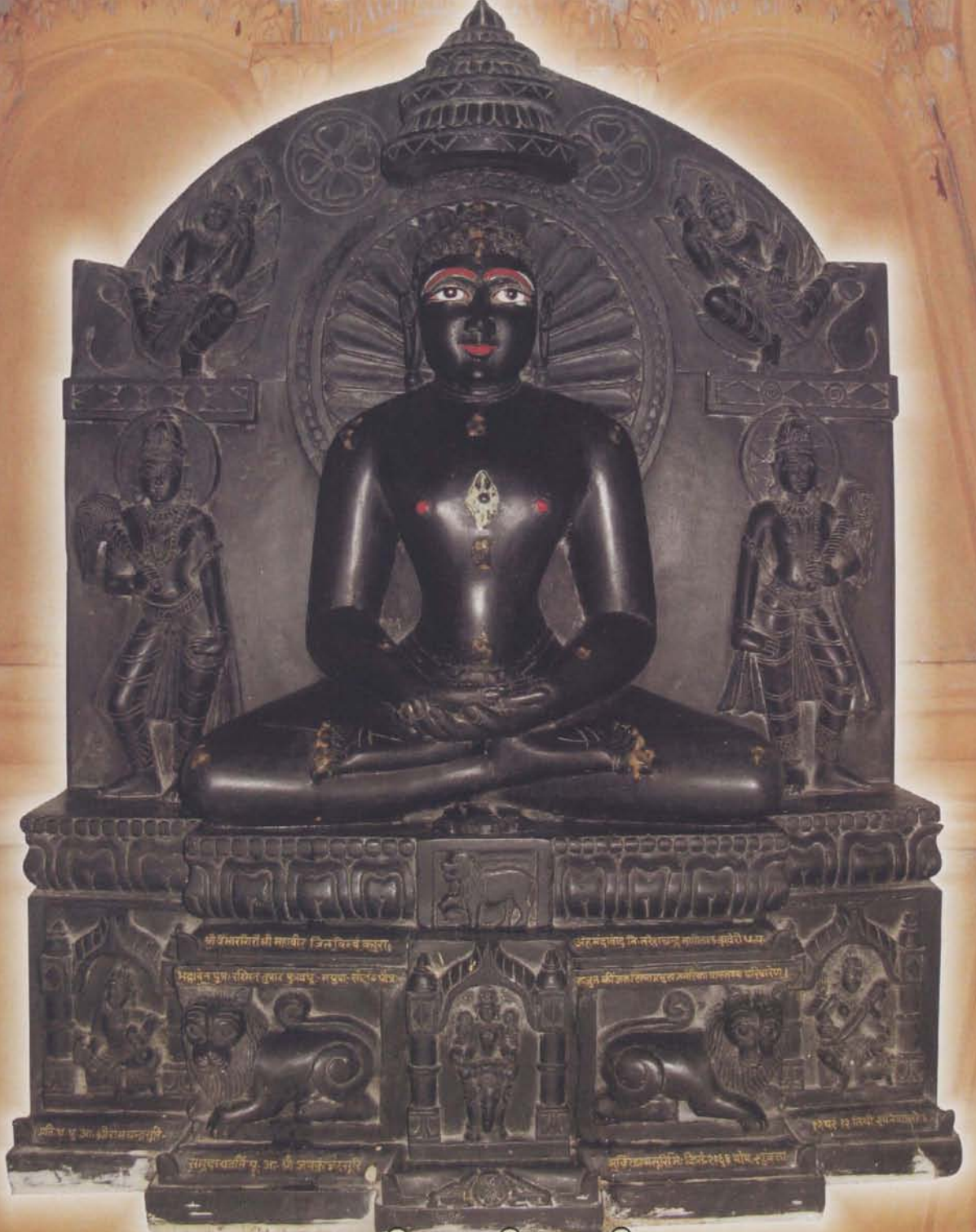
સં. ૧૫૨૪માં શ્રીમાલ શ્રાવક
છીતમલ્લે વૈભારગિરિના શિખર પર
ધન્ના-શાલિભદ્રની મૂર્તિઓ, અગિયાર
ગણધરોની પાદુકાઓ તેમજ ગુરુ
શ્રી જિનભદ્રસૂરિની પાદુકાઓની પ્રતિષ્ઠા
કરાવી હતી. પહાડની પાછળના ભાગે
સરસ્વતીજીની ખંડિત, પરંતુ ભવ્ય
અને સુંદર મૂર્તિ છે.

શ્રી શાલિભદ્ર

શ્રી ધન્ના

આ દેરીમાં અંદર પણ સુંદર કારીગરી છે. જીર્ણોદ્ધાર પહેલાં અહીં માત્ર ધન્ના-શાલિભદ્રની પાષાણની નાની મૂર્તિઓ હતી. જીર્ણોદ્ધાર બાદ અહીં મૂળ વેદિકામાં શ્રી મહાવીરસ્વામીજીની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી છે. તેમની ડાબે શ્રી શાલિભદ્રજી અને જમણે શ્રી ધન્ના અણગારની (નૂતન) મૂર્તિઓ સ્થાપિત કરવામાં આવી છે.

શ્રી શાલિભદ્ર

(સ્વતંત્ર દેરી)

શ્રી ધન્ના

ગભારામાં ડાબી દીવાલે શ્રી શાલિભદ્રજીની અને જમણી દીવાલે શ્રી ધન્નાજીની સ્વતંત્ર ભીંતદેરી છે.

શ્રી શાલિભદ્ર અને તેમના બનેલી શેઠ ધન્નાશા રાજગૃહીનગરીનાં કુબેરરત્ન હતા. શાલિભદ્ર હવેલીના સાતમા માળે ભોગ-વિલાસમાં ગળાડૂબ રહેતા. એક દિવસ આ નગરીમાં સવા લાખ સુવર્ણમુદ્રાની કિંમત ધરાવતા મહામૂલ્યવાન રત્નકંબલ લઈ એક વેપારી આવ્યો, પરંતુ તેની કિંમત સાંભળી મહારાજા શ્રેણિકે એકેય ખરીદ્યા નહીં. છેવટે વેપારી શાલિભદ્રની હવેલીએ ગયો અને ત્યાં કંબલ વેચ્યા. આ બાજુ મહારાજા ચેલણાએ રાજા શ્રેણિકની સામે હઠ લીધી કે મને એક રત્નકંબલ લાવી આપો. રાજાએ તપાસ કરાવી તો જાણવા મળ્યું કે ૧૬ રત્નકંબલ બે ટુકડા થઈ શાલિભદ્રની ૩૨ પુત્રવધૂઓ વચ્ચે વહેંચાઈ ગયા છે અને તેનો સ્પર્શ વાગતો હોવાથી તે રત્નકંબલનો ઉપયોગ પુત્રવધૂઓ પગલુછણિયાં તરીકે કરે છે. આથી રાજા શાલિભદ્રજીને ત્યાં પધાર્યા. શાલિભદ્રની માતા ભદ્રાએ પુત્રને નીચે આવીને રાજાને નમસ્તે કરવા કહ્યું. શાલિભદ્રે હવેલીની બહાર જાત જોયું ન હતું અને પોતે જ રાજા છે તેમ માનતો હતો. આથી માતાને શ્રેણિકનું જે કંઈ મૂલ્ય હોય તે આપીને ખરીદી લેવા કહ્યું, પરંતુ ભદ્રાએ સ્પષ્ટતા કરી કે તે આપણા રાજ્યના મહારાજા છે. આ ઘટના શાલિભદ્રના મનમાં એક પ્રશ્ન મૂકતી ગઈ કે ‘મારા પણ કોઈ નાથ છે?’ એવામાં ધર્મઘોષ મુનિનો ઉપદેશ સાંભળતાં તેમને સંયમમાર્ગે જવાનો ભાવ થયો આથી માતાએ ક્રમશઃ ત્યાગના અભ્યાસની વાત સમજાવી.

રાજગૃહીમાં જ વસતી શાલિભદ્રની બહેન સુભદ્રાને પોતાના ભાઈના ત્યાગનું સ્મરણ થઈ આવતાં આંખમાં આંસુ આવી ગયાં. આ જોઈ ધન્નાશાએ કહ્યું કે રોજ એક એક ત્યાગ કરવાથી શાલિભદ્રને કશું નહીં મળે, આ તો કાયરતા કહેવાય. આથી સુભદ્રાએ વળતો જવાબ આપ્યો કે કહેવું સરળ છે, ત્યાગ કરવો કઠિન છે. પત્નીનાં વેધક વચનોથી વીંધાઈને સુભદ્રા અને બીજી સાત પત્નીઓને છોડી ધન્નાશા ચાલી નીકળ્યા. ભગવાન મહાવીર રાજગૃહીનગરીની બહાર સમવસરણમાં હતા ત્યારે શાલિભદ્ર અને શેઠ ધન્નાશાએ એમની પાસે આવીને દીક્ષા ગ્રહણ કરી. આવા સંયમઆરાધક ધન્ના-શાલિભદ્ર રાજગૃહીના વૈભારગિરિ પરથી મોક્ષે ગયાં.

આ મૂર્તિઓનાં દર્શન કરી લોગરસનો કાઉસગ્ગ કરીશું. “સહુને અમારાં અગણિત વંદન”

એમ મનમાં ભાવીને સૌ સાથે બોલીએ - “ધન્ના-શાલિભદ્રની જય”.

વીરાયતન

બ્રાહ્મી કલામંદિરમ્

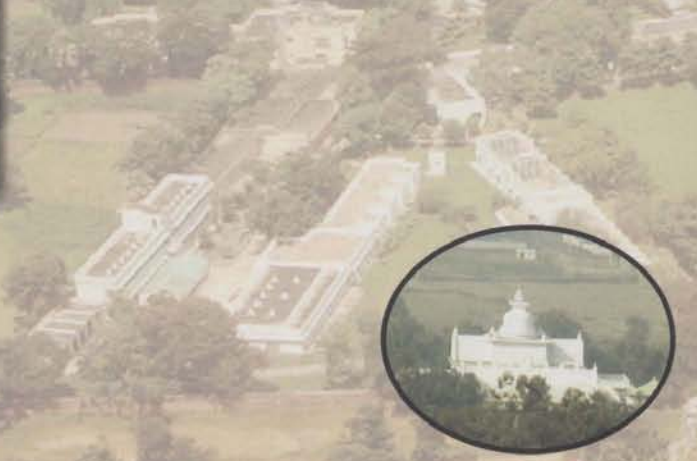
સંપર્ક

વીરાયતન, રાજગીર

જિલ્લો - નાલંદા (૮૦૩૧૧૬)

ફોન : ૦૬૧૧૨ - ૨૫૫૨૪૦

૨૫૫૨૪૯, ૨૫૫૨૩૦, ૨૨૫૫૦૧૩

જાપાનીઝ મંદિર

“જહ દીવો દીવ સયં” અર્થાત્ એક દીપ હજારો દીપને પ્રજ્વલિત કરે છે. અહીં ‘બ્રાહ્મી કલામંદિરમ્’ જોવાલાયક છે, જેમાં ચોવીસ તીર્થંકરોના જીવન-ઉપદેશોને કંડારવામાં આવ્યા છે. રાષ્ટ્રસંત ઉપાધ્યાય શ્રી અમરમુનિ મહારાજના આશીર્વાદ અને આચાર્યા ચંદનાજીના માર્ગદર્શન હેઠળ, ઈ. સ. ૧૯૮૨માં આ અદ્ભુત કલાપ્રદર્શન વિશ્વમાં સ્થાન પામ્યું છે. પ્રભુ મહાવીરના અનુયાયીઓના સંસ્કારિત વાતાવરણમાં રાજગિરિમાં રોકાવા માટે પાંચમા પહાડની તળેટીમાં આવેલી આ શ્રેષ્ઠ જગ્યા છે. શાંતિ, સ્વચ્છતા, ભક્તિના સુંદર સુમેળ સાથે રહેવાની — ઉત્તમ સગવડો ‘વીરાયતન’ ધરાવે છે. ‘ગરીબ, પીડિત, પછાત અને દુઃખીને મદદ સાથે સાધનાના માર્ગે સહુનો વિકાસ’ એ વીરાયતનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે.

રાજગૃહી તીર્થમાં આવેલાં જોવાલાયક સ્થળો

ખાસ નોંધ

રાજગિરિની પંચપહાડી યાત્રા અહીં પૂર્ણ થાય છે, પરંતુ રાજગિરિમાં એવાં ઘણાં ઐતિહાસિક સ્થળો છે; જેનો ‘ભાવયાત્રા’માં સમાવેશ કરી શકાય નહીં, જોકે યાત્રા કરવા જઈએ અને સમયની અનુકૂળતા હોય તો આ સ્થળોની મુલાકાત લઈ શકાય. આ સ્થળોમાં ખાસ કરીને પાંચમા પહાડમાં આવેલી રોહિણીચોરની ગુફા અને પહાડની તળેટીમાં આવેલું વીરાયતન, જાપાનીઝ મંદિર જોવાલાયક છે. પહેલા પહાડમાં સમવસરણ મંદિર (દિ.), ત્રીજા પહાડના રસ્તે શ્રેણિક રાજાની જેલ અને ગિદ્દફૂટ પહાડમાં આવેલો વિશ્વશાંતિ સ્તૂપ તથા ચોથા પહાડમાં તળેટીમાં આવેલાં મણિયાર મઠ, સોનગુફા અને જરાસંઘનો અખાડો જોવાલાયક છે.

રોહિણિયા ચોરની કથા

વૈભારગિરિની આ ગુફામાં લોહખુર નામનો ભયાનક ચોર રહેતો હતો. અંતિમ વેળાએ પોતાના પુત્ર રોહિણિયાને કહ્યું, “તું ક્યારેય ભગવાન મહાવીરનો ધર્મોપદેશ સાંભળતો નહીં.” રોહિણિયાને જ્યારે ધાડ પાડવા માટે જવું હોય ત્યારે પ્રભુના સમવસરણ પાસે થઈને જવું પડતું હોવાથી કાનમાં આંગળી ખોસીને જ પસાર થતો. એક વાર બાવળની શૂળ વાગતાં તેને કાઢવા જતાં ભગવાન મહાવીરનું ‘દેવયોનિ’નું વર્ણન તેને સંભળાયું. ‘જેના ચરણ પૃથ્વીને અડતા નથી, જેની આંખો મટકું મારતી નથી, જેણે પહેરેલી ફૂલમાળા ક્યારેય કરમાતી નથી અને જેના શરીરે ધૂળ કે પરસેવો હોતો નથી તે દેવ કહેવાય છે.’ હવે આ બાજુ રોહિણિયાનો ત્રાસ વધતાં રાજા શ્રેણિકે મંત્રી અભયકુમારને તેને પકડવાનું કામ સોંપ્યું.

મંત્રીએ યુક્તિ રચી. રોહિણિયાને દારૂ પાઈને બેભાન કરી સુવડાવ્યો અને દેવલોકનું વાતાવરણ ઊભું કર્યું. વળી, તેને કહેવામાં આવ્યું કે તે દેવલોકમાં છે અને જો એનાં પાપ-પુણ્યનો હિસાબ આપી દે તો તેને સ્વર્ગ મળે. આ સમયે રોહિણિયાને પ્રભુ વીરની વાણી યાદ આવી અને રચાયેલો પ્રપંચ પામી ગયો. તેથી તેણે કહ્યું કે પોતે જીવનમાં સદાય સત્કર્મો જ કર્યા છે. આમ કહી તે છૂટી ગયો.

શકનો લાભ મેળવી છૂટી ગયેલા રોહિણિયાને છેવટે પસ્તાવો થતાં તેણે ચોરીની કબૂલાત કરી અને પ્રભુ પાસે દીક્ષા લઈ ત્યાગમય જીવન ગાળ્યું. પાંચમા પહાડથી દૃષ્ય પગથિયાં નીચે ઊતરીએ એટલે સપ્તપર્ણી ગુફા તરીકે ઓળખાતી રોહિણિયા ચોરની ગુફા છે, જેનો અંત શોધી શકાયો નથી. કહેવાય છે કે અજાતશત્રુ દ્વારા ઈ.સ. પૂર્વે ૪૮૩માં આ ગુફા બનાવવામાં આવી હતી; જ્યાં ભગવાન બુદ્ધે સંગીત સભા કરી હતી. અહીં શ્રદ્ધાળુઓને આ ગુફાની શિલાઓમાં ચાંદીના વરખ લગાડતા જોવામાં આવે છે.

રોહિણિયા ચોરની ગુફા

ગુફામાંથી દૃશ્યમાન રાજગૃહી

પ્રથમ પહાડની ટોચે ઉત્તર
દિશામાં ૭૨ ફૂટ ઊંચું
સમવસરણની રચનાકૃતિવાળું
દિગંબર મંદિર દેખાય છે. અહીં
પ્રભુ મહાવીરની ગેરુ રંગની
ચૌમુખી પ્રતિમા બિરાજે છે.

પ્રભુ મહાવીરે આ પહાડ પર દેશના આપી હતી
તેવી માન્યતા છે. સમવસરણ મંદિરનાં ૧૫૫
પગથિયાં ચઢીએ એટલે સમગ્ર રાજગિરિનાં સુંદર
દેશ્યો જોવા મળે છે. અહીંથી અગ્નિ ખૂણામાં બીજો
પહાડ, પશ્ચિમે પાંચમો પહાડ અને પૂર્વે વિશ્વશાંતિ
સ્તૂપ નજરે પડે છે. નીચેના ખંડમાં પ્રભુવીરના
જીવનનાં ચિત્રો અને પ્રાચીન મૂર્તિ દર્શનીય છે.

સમવસરણ (પ્રથમ પહાડ)

શ્રેણિક રાજાની જેલ

રથચક્રનું સ્થાન

મણિયાર મઠથી ૧ કિ.મી દૂર અને ઉદયગિરિથી
સુવર્ણગિરિ આવતાં રસ્તામાં ખંડેર આવે છે.
મહારાજા શ્રેણિકને ત્રણ પુત્રો હતા : અભયકુમાર,
વારિષેણ અને અજાતશત્રુ. અભયકુમાર અને
વારિષેણે દીક્ષા ગ્રહણ કરી, જ્યારે અજાતશત્રુએ
કોઈની ચઢવણીથી પિતાને જેલમાં પૂર્યા. પોતાની ભૂલ
સમજતાં પિતાને છોડવા ગયા, પરંતુ શ્રેણિક રાજા
અજાતશત્રુ પોતાને મારવા આવે છે એમ સમજી
પથ્થરો સાથે માથું પછાડી મૃત્યુ પામ્યા. આ છે શ્રેણિક
રાજાની જેલના અવશેષો. ૬૦ મીટરના વર્ગાકારમાં
બનેલી, પાંચમી સદીમાં શોધાયેલી, ૨ મીટર પહોળી
દીવાલવાળી આ જેલમાં ખોદકામ દરમ્યાન સાંકળો
મળી આવી છે.

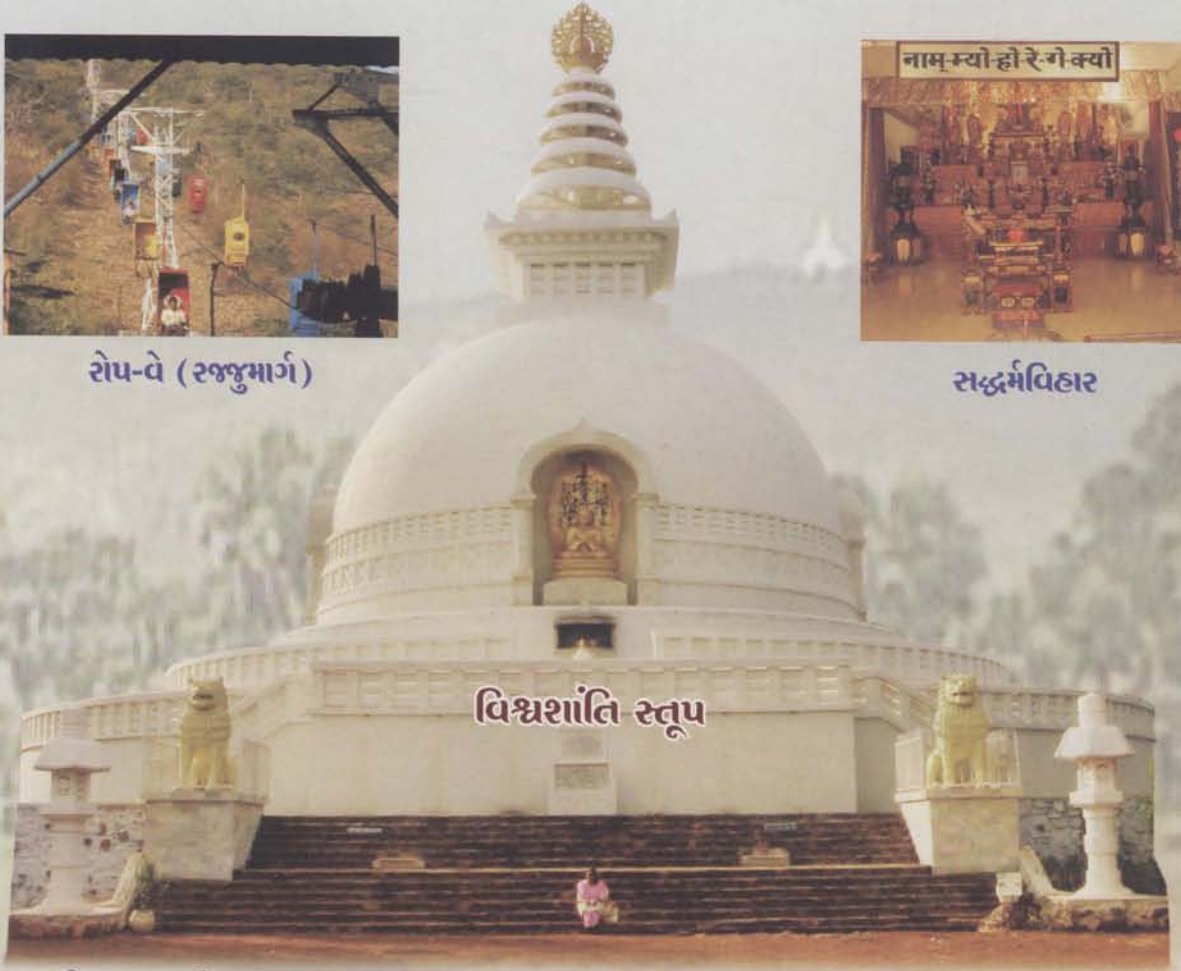
પુરાતત્વ વિભાગના સર્વેક્ષણ અનુસાર ત્રીજા પહાડથી
પાછા વળતાં રસ્તામાં 'રથચક્ર'નું સ્થાન આવે છે.
અહીં ચોથી-પાંચમી શતાબ્દીમાં એટલે કે લગભગ
મહાભારતકાળના સમયના રથના ચક્રનાં પૈડાંનાં
નિશાન આજે પણ જોવા મળે છે.

રોપ-વે (રજજુમાર્ગ)

સદ્ધર્મવિહાર

વિશ્વશાંતિ સ્તૂપ

ત્રીજા પહાડની યાત્રા કરવા જતાં રસ્તામાં ગિદ્ધકૂટ પહાડ પર આવેલા ‘વિશ્વશાંતિ સ્તૂપ’ પર જવા માટે રજજુમાર્ગનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. ઈ.સ. ૧૯૬૮માં વિશ્વશાંતિ સ્તૂપના ગોળ ધુમ્મટાકાર મંદિરમાં ચારે દિશામાં ભગવાન બુદ્ધની ચાર વિવિધ મુદ્રાની મૂર્તિઓની સ્થાપના કરવામાં છે. તેની બાજુમાં એક જાપાનીઝ મંદિર પણ છે જે ‘સદ્ધર્મવિહાર’ તરીકે ઓળખાય છે. ભારત અને જાપાનીઝ સંસ્કૃતિનો આધ્યાત્મિક સુમેળ અહીં જોઈ શકાય છે. મોટા ‘ગોંગ’ જેવા સાધન પર વાગતા ટકોરાથી સમગ્ર મંદિરમાં એક અનેરી ગુંજ પેદા થાય છે અને તેની સાથે ત્યાં વગાડી રહેલો આ માણસ એક સૂત્ર સતત બોલે છે : નામ્-મ્યો-હો-રૈ-ગે-વ્યો. અહીં મધ્યમાં સ્તૂપની રચના છે જેને ‘સપ્તરત્ન સ્તૂપ’ કહે છે. ડાબી બાજુ ભગવાન બુદ્ધ અને જમણી બાજુ શાક્યમુનિની મૂર્તિ છે. આ ‘સદ્ધર્મવિહાર’ના મંદિરમાં લખેલું વર્ણન આ પ્રમાણે છે : ‘સદ્ધર્મપુણ્ડરીક સૂત્ર’ અનુસાર, એક વાર ભગવાન બુદ્ધ જ્યારે આ ગિદ્ધકૂટ પર્વત પર ધર્મોપદેશ આપતા હતા ત્યારે આ રત્નગિરિ પર્વત પર સાત રત્નવાળો એક સ્તૂપ આકાશમાંથી અચાનક પ્રગટ્યો. તેની અંદર રહેલા ‘પ્રભૂતરત્ન’ નામના પ્રાચીન બુદ્ધ કહ્યું, “હે પ્રભુ ! હે શાક્યમુનિ ! તમે ધન્ય છો. આ સદ્ધર્મપુણ્ડરીક નામના ધર્મપર્યાયની આપે સુંદર વ્યાખ્યા કરી છે. તમારાં વચનો સત્ય સનાતન છે.” ત્યાર પછી તે સપ્તરત્ન સ્તૂપની અંદર શાક્યમુનિ બુદ્ધે પણ આસન ગ્રહણ કર્યું અને પ્રભુરત્ન બુદ્ધની સાથે વિમર્શ કરીને અનંતકાળ સુધી ચાલે તેવું આ સૂત્ર સ્થાપિત કર્યું. આ મંદિરમાં આજે પણ સૂત્રના ગુંજારવ સાંભળવા મળે છે કે “સર્વ મનુષ્યો એક થાવ.”

પ્રાચીન રાજગૃહીનગરની મધ્યમાં અને ચોથા પર્વતની તળેટીએ જતાં રસ્તામાં ડાબી બાજુએ ‘મણિયાર મઠ’ અથવા ‘નિર્માલ્ય કૂપ’ નામનું સ્થાન આવે છે. મણિયાર એટલે ઝવેરી. જે મણિ આદિ અલંકારોની વિશેષતા ધરાવતું સ્થાન ‘મઠ’ના આકારે હોવાથી ‘મણિયાર મઠ’ બોલાય છે. અહીં ૩ મીટર પહોળો કૂવા જેવો ખાડો છે. તેની દીવાલો ૧.૨૦ મીટર જાડી છે અને તેના પર મઠના આકારે ગોળાકાર છાપરું છે. બહારની દીવાલ પર ચતુર્ભુજ વિષ્ણુ, નાગ, સાપથી લપેટાયેલા ગણેશ, છ ભુજાધારી શિવની પ્રતિમા હતી; જેમાંથી મોટા ભાગની નાશ પામી છે. આ પ્રાચીન સ્થળની ઓળખાણ પાલિગ્રંથોમાં વર્ણવેલ મણિમાલ ચૈત્ય અથવા મહાભારતમાં ઉલ્લેખિત મણિનાગમંદિરના રૂપે કરવામાં આવી છે. કથા છે કે શાલિભદ્રના પિતા દેવલોકમાંથી પોતાના પુત્ર અને ૩૨ પુત્રવધૂઓ માટે વસ્ત્ર અને અલંકારોથી ભરેલ ૩૩ પેટી રોજ મોકલતા, જેનો એક દિવસ માટે ઉપયોગ કરી આ કૂવામાં ફેંકી દેવાતાં. અહીંથી શાલિભદ્રની પ્રાચીન પાદુકા મળી હતી જે પટણા મ્યુઝિયમમાં છે. પુરાતત્ત્વ ખાતાની શોધખોળમાં અહીં જૈન મંદિરના અવશેષો મળી આવ્યા છે અને ગોળાકાર ખાડા જેવા આ બાંધકામમાં દૂધ, ઘી, ધૂપ રાખવાનાં સ્થાન હશે તેવું માનવામાં આવે છે.

જરાસંધનો અખાડો

ચોથા પહાડની યાત્રાએ જતાં રસ્તામાં .
અને સુવર્ણગુફાની ડાબી બાજુ જરાસંધનો
અખાડો આવેલો છે; જ્યાં ભીમ અને
જરાસંધ વચ્ચે ૨૮ દિવસ યુદ્ધ ચાલ્યું હતું.

ગુફાની દીવાલ પર કોતરેલો મંત્ર

જૈન ધર્મચક્ર

નિર્વાણાલ્હાય તપસ્વી યોગ્યે ।
સુગુહ્યે અર્હત પ્રતિમા પ્રતિષ્ઠતે ॥

સંસ્કૃત-પાલિ મિશ્રભાષાનો શ્લોક

સોનગુફા

‘નિર્માલ્યકૂઈ’થી આગળ સીધા રસ્તે આવે છે; બીજા સૈકાની ‘સોનગુફા’, જે ‘ગુહાયૈત્ય’ તરીકે ઓળખાય છે. ૩૪ ફૂટ લાંબી અને ૧૭ ફૂટ પહોળી ગુફાને સાડા છ ફૂટનું પ્રવેશદ્વાર છે. એવી લોકકથા છે કે સામેની બંધ દીવાલની પાછળ ત્રણ માઈલ લાંબી ગુફામાં રાજા શ્રેણિક અને રાણી ચેલણાનો ગુપ્ત ભંડાર છુપાયેલો છે કે જ્યારે રાજા શ્રેણિકનું પોતાના પુત્ર અજાતશત્રુને કારણે મૃત્યુ થાય છે

જૈન મૂર્તિઓ (ગુફા નં. ૨)

ત્યારે ભયભીત બનેલી રાણી ચેલણા સર્વ સંપત્તિ મુનિ ગૌતમસ્વામીને અર્પણ કરે છે. નિર્લેપ મુનિ તેના ધનની રક્ષા માટે અહીં ગુફામાં આ સંપત્તિ બંધ કરી એક ‘મંત્ર’ લખે છે. અહીં તે મંત્ર જોઈ શકાય છે. એવું કહેવાય છે કે અંગ્રેજ સરકારના શાસનમાં પણ અહીં ખજાનો શોધવા માટે તોપ ચલાવી હતી, જેનાં નિશાન જોવામાં આવ્યાં છે. ત્યાર બાદ વૈજ્ઞાનિક ડૉ. જગદીશચંદ્ર બોઝે અહીંનાં પાણીની ચકાસણી કરી તો તેમાં ગંધક, રેડિયમ અને લોખંડનો સુમેળ જણાયો હતો. તેમણે કહ્યું કે, “જો ડાઈનામાઈટથી ગુફા તોડવામાં આવશે તો ભૂકંપ સર્જાશે અને સમગ્ર રાજગિરિનાં બધાં જ મંદિરો અને કુદરતી સૌંદર્ય નાશ પામશે !” આથી ભારત સરકારે આ જગ્યાને એક દર્શનીય સ્થળ તરીકે વિકસાવીને આરક્ષિત કરી છે. બાજુની બીજી ગુફામાં અંદર દીવાલમાં કોતરેલી પ્રભુ પદ્મપ્રભજી, અજિતનાથજી તથા મહાવીરસ્વામીની મૂર્તિઓને વંદન કરીએ. ...**નમો જિણાણં.** અહીં જૈન ધર્મચક્ર પણ દેખાય છે. કહેવાય છે કે જૈનમુનિ વૈરદેવે આ ગુફામાં આત્મસાધના કરી હતી. આ ગુફાની બહારની દીવાલે ત્રીજી-ચોથી સદીની સંસ્કૃત-પાલિ મિશ્ર ભાષાનો એક શ્લોક જોવા મળે છે. આ ગુફાની બાજુમાં આવેલી ગુફા બે માળની હતી, જે ઈ.સ. ૧૮૩૪ના ભૂકંપમાં નાશ પામી.

૧૩ કિ.મી. લાંબો ગાંધીસેતુ

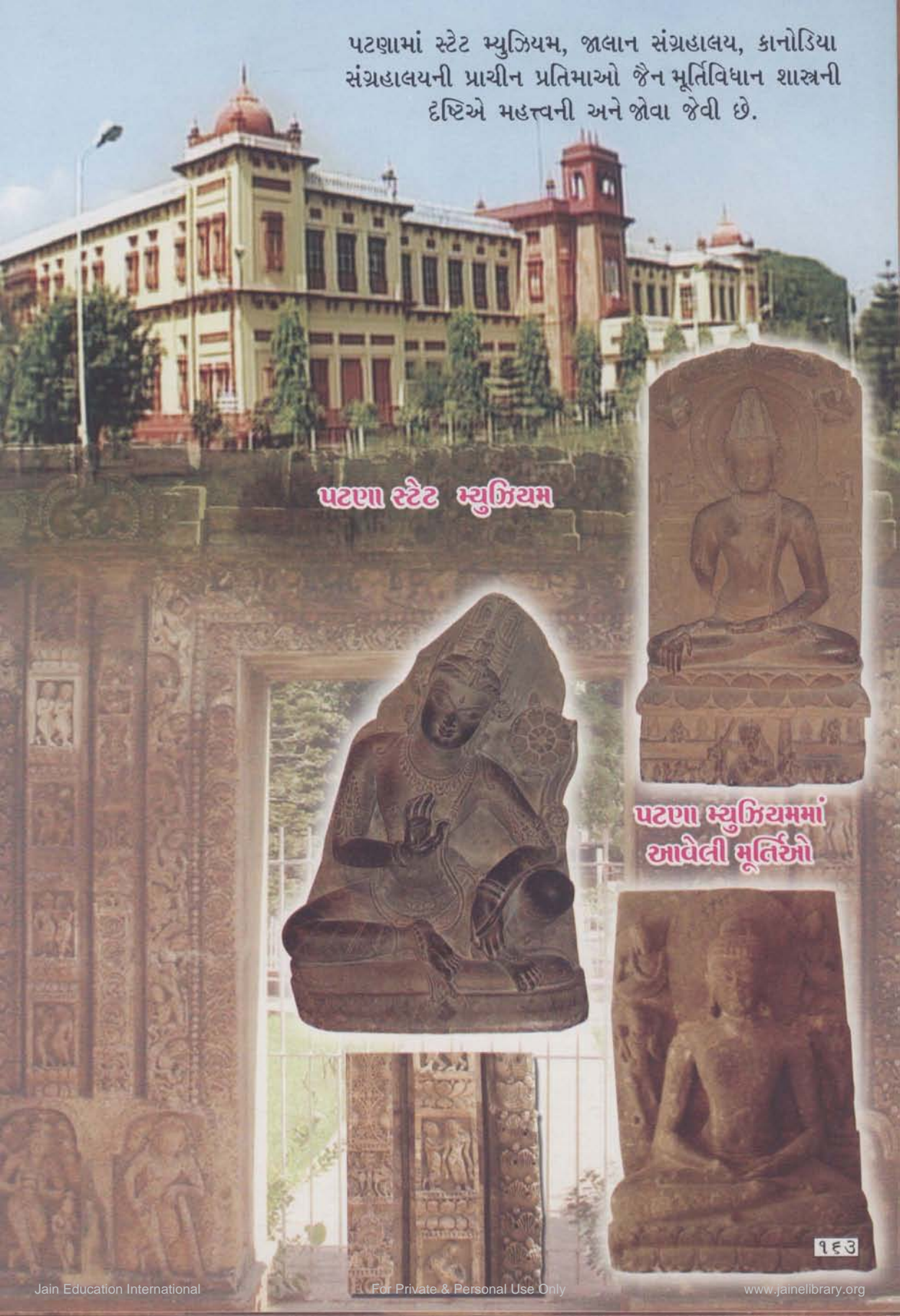
ગંગા નદીના કિનારે વસેલું પટણા

મંગલમ્ ભગવાત વીરો, મંગલમ્ ગૌતમ પ્રભુ ।
મંગલમ્ સ્થૂલભદ્રાદા, જૈન ધર્મોસ્તુ મંગલમ્ ॥

બિહારનું પાટનગર એટલે પટણા. ગંગા નદીના કિનારે પાઘડી પટે વસેલા આ પાટલિપુત્ર તીર્થ સાથે અનેક જૈન ઐતિહાસિક કથાઓ જોડાયેલી છે. મગધના મહારાજા શ્રેણિકના પુત્ર અજાતશત્રુના પુત્ર રાજા ઉદયી (ઉદયન)એ પોતાની રાણી પાટલિના નામ પરથી આ નગરનું નામ પાટલિ આપ્યું હતું અને બીજા એક પ્રમાણ અનુસાર જૈનાચાર્ય અન્નિકાપુત્રના કપાળમાં છાયાંકિત પાટલવૃક્ષની સ્મૃતિમાં આ નગરનું નામ પાટલિપુત્ર પડ્યું હશે તેમ માનવામાં આવે છે. સંસ્કૃતમાં પાટલવૃક્ષને ગુલાબના છોડનો પર્યાય ગણવામાં આવે છે.

પૂજ્યપાદ ભદ્રબાહુસ્વામી, વજ્રસ્વામી, ઉમાસ્વાતિ અને આર્ય સુહસ્તિસૂરિ જેવા યુગપ્રધાન આચાર્ય ભગવંતોનું વિહારક્ષેત્ર આ પાટલિપુત્ર નગર ગણાયું છે. ૮૪ ચોવીસી સુધી જેનું નામ અમર થયું એવા દેહ બ્રહ્મચર્યપાલક, અદ્વિતીય કામવિજેતા, દશ પૂર્વધર મહર્ષિ શ્રી સ્થૂલભદ્રજીની આ પાવન કર્મભૂમિ છે. લગભગ ૨,૨૭૫ વર્ષો પૂર્વે મહર્ષિ સ્થૂલભદ્રજી આ પાવન પાટલિપુત્ર નગરીમાં થઈ ગયા.

પટણામાં સ્ટેટ મ્યુઝિયમ, જાલ્લાન સંગ્રહાલય, કાનોડિયા
સંગ્રહાલયની પ્રાચીન પ્રતિમાઓ જૈન મૂર્તિવિધાન શાસ્ત્રની
દૃષ્ટિએ મહત્વની અને જોવા જેવી છે.

પટણા સ્ટેટ મ્યુઝિયમ

પટણા મ્યુઝિયમમાં
આવેલી મૂર્તિઓ

શ્રી સ્થૂલિમદ્ર સાધનાસ્થળ

વ્રત ધારણ કરાવે છે. આવા શ્રી સ્થૂલિમદ્રજી ઈ.સ. પૂર્વે ૩૧૧ માં પાટલિપુત્રમાં કાળધર્મ પામ્યા હતા. એમનું સ્મારક ગુલજાર બાગ સ્ટેશનની સામે ટીલા પર બનાવેલી દેરી ‘કમલદ્રહ’માં આજે પણ જોવા મળે છે. (દ્રહ એટલે ધરો - ઊંડો ખાડો. આ ખાડામાં કમળ થતાં હોવાથી તે ‘કમલદ્રહ’ તરીકે ઓળખાયું.) આ ટીલો (ટેકરી) પહેલાં રાજનર્તકી કોશાનો રંગમહેલ હતો. જલકીડા માટે નિર્મિત કમલ સરોવર અને બગીચો આજે પણ જીર્ણાવસ્થામાં જોવા મળે છે. વળી, એમ પણ જાણવામાં આવ્યું છે કે આ સાધનાસ્થળની નીચે એક ગુફા છે; જે ‘ભદ્રઘાટ’ પર સીધી નીકળે છે, જેને શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીનું પણ સાધનાસ્થળ માનવામાં આવે છે. પટણા જંકશન રેલવે સ્ટેશનથી ૭ કિ.મી. પૂર્વ, પટણા સાહિબ સ્ટેશનથી ૪ કિ.મી. તથા ગુલજારબાગ સ્ટેશનથી ૨૦૦ મીટર દક્ષિણમાં (રેલવે લાઈન પાર કરી) આ કમલદ્રહ આવેલું છે. તેમનાં પગલાંને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈએ અને નીચેની કડીઓ યાદ કરીએ.

કોશા વેશ્યા બોધવા કાજે, આવી રહ્યા ચિત્રશાલે જી,
કોશા વેશ્યા ચારે મહિતા, લટકા મટકા મારે જી,
પણ શીલવંતા મુનિવર મોટા, વેશ્યા કરે પ્રતિબુદ્ધિ જી,
સ્થૂલિમદ્રના ચરણે વંદન કરતાં, થાવે આતમશુદ્ધિ જી...

રાજા ઉદયીના
નવમા નંદના મંત્રી
શકટાલને બે પુત્રો સ્થૂલિમદ્ર
અને શ્રીયક હતા.

સ્થૂલિમદ્રજી ૧૨ વર્ષ જેના પ્રેમમાં
ગળાડૂબ રહ્યા તે રૂપકોશાનો અહીં મહેલ
હતો. રંગરાગમાં ડૂબેલા શ્રી સ્થૂલિમદ્રજી
જ્યારે પોતાના ભાઈ શ્રીયક દ્વારા પિતા
શકટાલના મૃત્યુના સમાચાર સાંભળે છે
ત્યારે તેઓ વૈરાગ્ય પામે છે. મગધ રાજ્યના
પરંપરાગત મહામંત્રીપદને ઠોકર મારીને
આચાર્ય સંભૂતિવિજયજી પાસે ચારિત્ર
અંગીકાર કરે છે. થોડો સમય વહી જતાં
શ્રી સ્થૂલિમદ્રજી પોતાના ગુરુની આજ્ઞા લઈ
ચાતુર્માસ કરવા ફરી કોશાના મહેલે પધારે
છે. રાજનર્તકી કોશા સોળ શૃંગાર કરી મુનિ
સ્થૂલિમદ્રજીના ચારિત્ર્યબળને ડગાવવાનો
ખૂબ પ્રયત્ન કરે છે; પરંતુ રાગને જીતેલા,
વાસનાનો વિલય કરી ચૂકેલા સ્થૂલિમદ્રજી
પોતાના અધ્યાત્મબળથી કોશાને પણ બાર

મહર્ષિ સ્થૂલભદ્રજીની દેરી નજીક પૂર્વ દિશામાં એક પ્રાચીન મંદિર દેઠ બ્રહ્મચર્યપાલક શેઠ સુદર્શનજીનું છે. ઇતિહાસ બોલે છે કે શેઠ સુદર્શનને ચંપાપુરીમાં અભયા રાણીના આળથી શૂળી પર ચઢાવવામાં આવ્યા હતા, પરંતુ મહામંત્ર નવકારના પ્રભાવથી તે શૂળી સિંહાસનમાં ફેરવાઈ ગઈ. શેઠ સુદર્શને દીક્ષા લીધી અને તેઓ અહીં કેવળજ્ઞાન પામી મોક્ષે ગયા. તેની યાદમાં અહીં એક દેરી છે, જેમાં તેમનાં ચરણ પ્રસ્થાપિત કરવામાં આવ્યાં છે. સુદર્શન શેઠની બ્રહ્મચર્યની અડગતા આ પૃથ્વીએ વધાવી છે તેવા મહાશ્રાવકના ચરણના, નવકારમંત્રનું સ્મરણ કરી દર્શન કરીએ.

આવો, પ્રાચીન પટણાની ભવ્યતાની વાતો જાણીએ.

શ્રી ઉમાસ્વાતિ મહારાજે પાટલિપુત્રમાં જ ‘તત્ત્વાર્થસૂત્ર’ની રચના કરી હતી. શ્રી પાટલિપ્તસૂરિ પાટલિપુત્રમાં આવ્યા ત્યારે ત્યાંના રાજા મુરુંડના માથાનો રોગ તેમણે દૂર કર્યો હતો અને તેને જૈનધર્મી બનાવ્યો હતો. કહેવાય છે કે પટણાના પ્રાચીન નગરને ૬૪ દરવાજા, કિલ્લાને ૫૭૦ બુરજ હતાં. વળી, કિલ્લાની આસપાસ ૩૦ હાથ ઊંડી અને ૬૦૦ હાથ પહોળી ખાઈ હતી. આર્ય વજ્રસ્વામી વિક્રમની પહેલી શતાબ્દીમાં પટણા આવ્યા તે જ સમયે આર્ય રક્ષિતસૂરિએ અહીં આવી; જૈન સાહિત્યને ધર્મકથાનુયોગ, ચરણકરણાનુયોગ, દ્રવ્યાનુયોગ અને ગણિતાનુયોગ એ ચાર અનુયોગમાં વિભાજિત કર્યું હતું. પટણા શહેરના મંદિરથી એક માઈલ દૂર આવેલો શ્રી હીરવિજયસૂરિ દાદાનો બગીચો છે, જ્યાં ધર્મશાળાઓ આવેલી છે. ત્રણસો વર્ષ પહેલાં અહીં સ્તૂપ અને પાદુકા હતી તેવી ‘તીર્થમાળા’માં નોંધ છે.

પટણા સિટીથી ૧.૫ કિ.મી. અને પટણા જંકશનથી ૧૦ કિ.મી.ના અંતરે ગુરુદ્વારાની આગળ વિહરમાન શ્રી વિશાલનાથસ્વામી (૬૦ સે.મી.)નું શ્રી સંઘે સં. ૧૯૮૨ માં બંધાવેલ ભવ્ય શિખરબંધ જિનાલય હતું, જેનો આજે પ.પૂ.આ.ભ.શ્રી રાજેશ્વરસૂરીશ્વરજીના માર્ગદર્શન હેઠળ જીર્ણોદ્ધાર થઈ રહ્યો છે. બહુજન અપરિચિત આ ભગવાન શ્રી સીમંધરસ્વામીની જેમ વર્તમાન વીશ વિહરમાન તીર્થકરોમાંના એક છે.

સ્તુતિ

હે સ્વામ નામ વિશાલ તારું, હૃદય પણ સુવિશાલ છે, ક્ષેત્ર વિદેહ વિચારતાં, તુજ જ્યોતિ ઝાકઝમાળ છે;
આવી વસ્યા પટણા વિષે, પાવનકરા પરમેશ્વરા, પંચાંગથી પ્રણમી કહું, ઘો સન્મતિ વિશ્વેશ્વરા.

ચૈત્યવંદન

જંબુ ક્ષેત્રે વિદેહમાં, વિચરંતા જિન ચાર, કર જોડીને વાંદીયે, ઊઠી નિત્ય સવાર..
સીમંધર યુગમંધરા, બાહુ સુબાહુ નાથ, ચાર ગતિને ચુરવા, મેં પકડ્યો તુજ હાથ..
ત્રિહુ કાળે ત્રિહું લોકનાં, જાણે સઘળા ભાવ, જ્ઞાતા મુજ મન સાહિબા, વિશાલનાથ પ્રભાવ..
પ્રભાવ પામી આપનો, પ્રેમ કરી વીતરાગ, ભુવનભાનુ ભવભય હરું, છંડુ દ્વેષને રાગ..

શ્રી વિશાલનાથ પ્રભુનું સ્તવન (રાગ : સંભવ જિનવર વિનતી)

તારા વિના થાવે શી રીતે ઉગારો,
વિરૂઠ વેદના વેઠી ઘણી મેં, તો યે ના થયો ઉદ્ધારો...તારા
નરક નિગોદનાં કીધાં પરાક્રમ, દુઃખોનો નહિ કોઈ આરો;
પશુગતિમાં થઈને પરાધીન, સ્વવશ નહિ પલભારો...
દેવગતિમાં વિષયોવેશી, પુણ્યને કીધો જાકારો;
માનવભવમાં મૂરખ રહ્યો હું, કરતો પાપ સંભારો..
પણ અબ પુણ્યવશે તું મલીયો, સુણી ગુરુનો લલકારો;
તું જ ગમે જો મુજ મનડાને, તો લહુ ભવનો કિનારો...
મનને ટોડલે મોહ મયૂરો, બેઠો કરે ટહુકારો;
રાગને છંડી દ્વેષને દંડી, કરતો મોહ તમારો...
મિથ્યા મોહની હરી તુજ પ્રેમે, કીધી ક્ષેમ કરારો;
સમકિત યોગે ત્યાગને વિરતિ, સંગે રંગ અપારો...
શ્રેણી ચઢી વીતરાગતા વરશું, ત્રિભુવનભાનુ જગારો;
ધર્મરસે હણી ઘાતી-અઘાતી, તું જગવસ્ત્રભ પ્યારો...
વિહરમાન વિશાલ જિનેશ્વર, પટણા ભૂષણ જયકારો;
નહીં છોડું કદી ચરણ તમારા, વરશું ભવજલ પારો...

શ્રી વિશાલનાથસ્વામીનું મંદિર (જીર્ણોદ્ધાર પહેલાં)

શ્રી ભોમિયાજી

થોય

વિશાલનાથ જિનવર,
સુખકર સાહિબ દેવ,
અરિહંત સકલની,
ભાવ ધરી કરું સેવ,
સકલાગમ પારગ,
ગણધરભાષિત વાણી,
જયવંતી આણા,
'જ્ઞાનવિમલ' ગુણખાણી.

मूढनाथक श्री विशालनाथस्वामी

શ્રી ઋષભદેવજી

અહીં બારસો વર્ષ પુરાણી શ્રી શામળિયા પાર્શ્વનાથ પ્રભુની પ્રતિમા છે, જેના ઉપર જ આભૂષણ અને વસ્ત્રો કોતરવામાં આવેલાં છે. અહીં બિરાજમાન શ્રી અભિનંદનસ્વામીના માથે મુગટ અને હાથમાં બીજોરા સાથેની સવસ્ત્ર પ્રતિમાજી છે, જેની ગાદીમાં કપિલંછન પણ છે. શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુની બાજુમાં શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુ (પ્રાચીન) બિરાજમાન છે. સૌને ભાવથી ... તમો જિણાણં.

શ્રી ચંદ્રપ્રભજી

શ્રી ઋષભદેવજી

શ્રી સુમતિનાથ

શ્વેતાંબર મંદિરમાં જિતબિંબોનાં દર્શન

શ્રી પાર્શ્વનાથ

શ્રી ઋષભદેવ

શ્રી પાર્શ્વનાથ

શ્રી મહાવીર

શ્રી ઋષભદેવ

શ્રી વાસુપુજ્ય

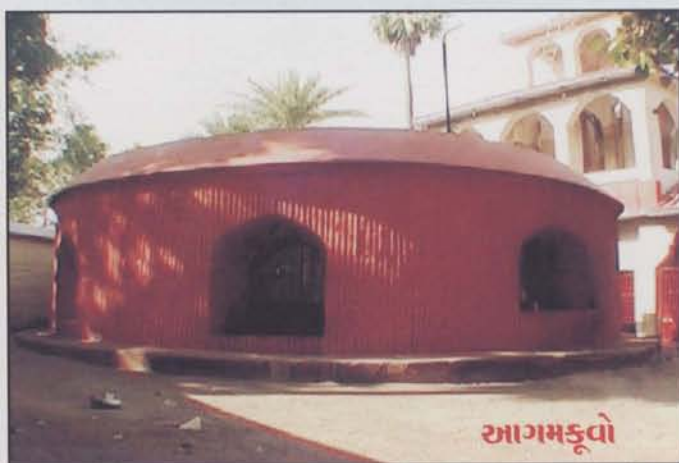
શ્રી શામળિયા પાર્શ્વનાથજી

શ્રી અભિનંદનસ્વામી

વિશાલનાથ શ્રી વાસુપૂજ્ય શ્રી શાંતિનાથ શ્રી કુંચુનાથ શ્રી પાર્શ્વનાથ શ્રી શીતલનાથ

આગમકૂવો

અહીં એક **‘આગમકૂવો’** પણ છે. લોકવાયકા છે કે સમ્રાટ અશોકે પોતાના ૯૯ ભાઈઓને કાપીને કૂવામાં નાખી દીધા હતા તેથી આ **‘આગમકૂવો’** કહેવાય છે. જૈન કથા મુજબ શ્રી સ્થૂલભદ્રજીએ આગમોની વાચના એકત્રિત કરી અને ૧૧ અંગો સુવ્યવસ્થિત કર્યા હતાં, જે આજે **‘પાટલિપુત્ર વાચના’** તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. આચાર્ય સ્થૂલભદ્રજીના નેતૃત્વ હેઠળ પાટલિપુત્રની ભૂમિ પર અગ્રણી

જૈનાચાર્ય તથા વિશાળ મુનિવંદની ભવ્ય ઉપસ્થિતિમાં જૈન આગમો પર વિચારવિમર્શ માટે **‘પ્રથમ-વાચના’** આયોજિત કરવામાં આવી હતી. આ વાચનામાં ભગવાન મહાવીરની દ્વાદશાંગ વાણીને સુવ્યવસ્થિત રૂપમાં સંકલિત કરીને સુરક્ષિત કરવામાં આવી. આ **‘આગમ-વાચના’** સર્વપ્રથમ વાર આ કૂવાની પાસેના સ્થળે થઈ હતી, માટે તે **‘આગમકૂવો’** તરીકે ઓળખાય છે. અત્યારે અહીં શીતળામાતાનું મંદિર છે.

માર્ગદર્શન : પટણા શહેરમાં એક શ્વેતાંબર અને પાંચ દિગંબર મંદિરો આવેલાં છે. ઉપરાંત લક્ષ્મી-નારાયણમંદિર અને ગંગાઘાટ પણ દર્શનીય છે. જો યાત્રામાં સમય ઓછો હોય તો રાજગૃહીથી પટણા ન જતાં નાલંદા(કુંડલપુર) પણ સીધા જઈ શકાય છે. હવે પટણાથી રોડમાર્ગે ૭૦ કિ.મી.નું અંતર કાપીને રાજગૃહી થઈ, બીજું ૧૪ કિ.મી. અંતર વટાવીએ એટલે નાલંદા આવશે.

તીર્થપેઢી

શ્રી પટણા ગ્રુપ ઑફ જૈન શ્વેતાંબર ટેમ્પલ કમિટી

બાડાગલી, ઝાઉગંજ

પોસ્ટ : પટણા સિટી-૮૦૦૦૦૮, પ્રાંત : બિહાર

ફોન : ૦૬૧૨ - ૨૬૪૫૭૭૭

(સારિપુત સમાધિ)

રાજગિરિથી કુંડલપુર જતાં રસ્તામાં નાલંદા આવે છે, જ્યાં એક મ્યુઝિયમ છે અને તેની બરાબર સામે ૧૬૦૦ વર્ષ પ્રાચીન વિશ્વવિદ્યાલયના જોવાલાયક અવશેષ આવેલા છે.

ભગવાન મહાવીરે નાલંદામાં ૧૪ ચાતુર્માસ ગાળી કેટલાયે ભાવુકોને ધર્મમાર્ગે વાળ્યા હતા. ગણધર ગૌતમસ્વામીએ ‘સૂત્રકૃતાંગ’ નામના જૈન આગમ સૂત્રમાં આવતા ‘નાલંદીય અધ્યયન’ની રચના કરીને નાલંદાને વિશ્વવિશ્રુત બનાવ્યું હતું. ભગવાન બુદ્ધના મુખ્ય શિષ્ય સારિપુત્તનો જન્મ અને પરિનિર્વાણ આ જ સ્થળે થયાં હતાં. ‘નાલં’ એટલે કમળનું ફૂલ અને ‘દા’ એટલે આપવું. જેમ કાદવમાં કમળ થાય છે તેમ જ્ઞાન અંધકારને દૂર કરે છે. લગભગ ૧૩મી સદી સુધી આ વિદ્યાલય હયાત હતું. એ પછી બપ્ત્યાર ખિલજીએ તેનો નાશ કર્યો. ૧૮૧૫થી ૧૮૪૦ સુધી ખોદકામ કરતાં ૨૮ માઈલના આ વિશાળ ભગ્ન અવશેષ અહીં પ્રાપ્ત થયા છે. અત્યારે જે કંઈ ખોદકામ થયું છે તે કરતાંયે ભૂમિના વધુ સ્તરો જો ખોદી

ભગવાન બુદ્ધની ધર્મચક્ર પરિવર્તન મુદ્રા, ભૂમિસ્પર્શ મુદ્રા, ધ્યાન મુદ્રા અને આશીર્વાદ મુદ્રાના અવશેષ

(ઋષભદેવજી)

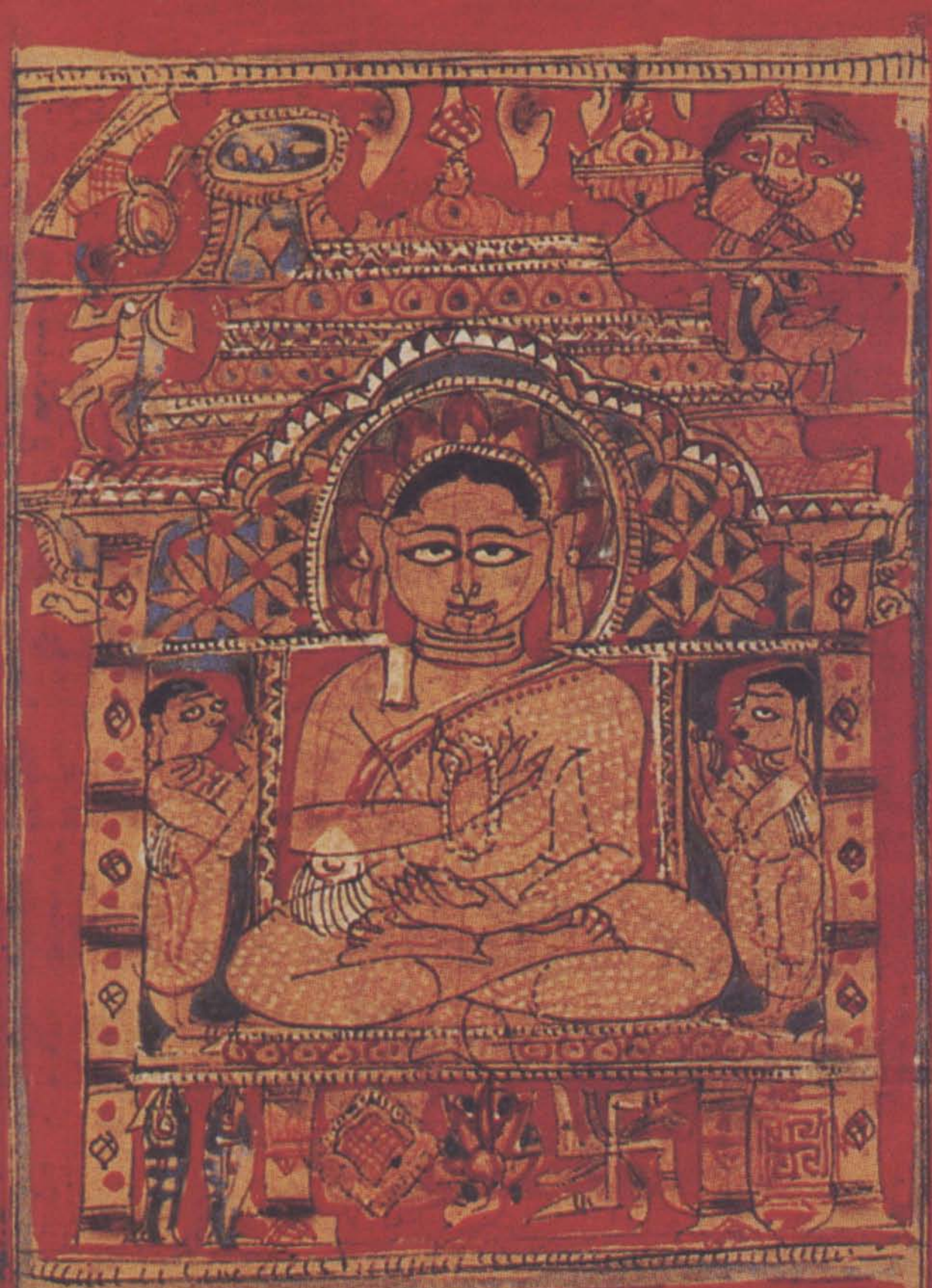
(પાર્શ્વનાથજી)

નાલંદા મ્યુઝિયમ

મ્યુઝિયમના પ્રાંગણમાં
આવેલો એક પ્રાચીન ઘંટ

કાઢવામાં આવે તો બૌદ્ધો પહેલાંની પ્રાચીન જૈન સામગ્રી હાથ લાગવાનો વધુ સંભવ છે. અહીં એક નાલંદા સ્તૂપ છે; જેને ‘સારિપુત્ર સમાધિ’ પણ કહે છે. સાહિત્ય અને વિદ્વાનોની ભૂમિ તરીકે ખ્યાતિ પામેલ આ વિસ્તારને સમૃદ્ધ કરવાનો યશ મુખ્યત્વે બૌદ્ધ સાધુઓને ફાળે જાય છે. નાલંદા બુદ્ધ યુનિવર્સિટીમાંથી શ્રી નાગાર્જુન, બંગાળના પં. શીલભદ્ર, શ્રી અતિશ દીપંકર, અકલંક અને નિકલંક (ભાઈઓ) જેવા કેટલાય વિદ્વાનોની દુનિયાને ભેટ મળી. અહીં જૈન મૂર્તિઓના અવશેષો આજે પણ જોવા મળે છે.

આ વિશ્વવિદ્યાલયના અવશેષ જોઈને બહાર આવીએ એટલે બરાબર સામે દેખાતા મ્યુઝિયમમાં અનેક પ્રાચીન મૂર્તિઓ અને પુરાતત્ત્વની શોધખોળમાં પ્રાપ્ત થયેલ અવશેષોનો અમૂલ્ય સંગ્રહ જોવા મળે છે, જ્યાં પાલિ અને સંસ્કૃત ભાષાનું જ્ઞાન આપવામાં આવે છે તે નાલંદાની નવી યુનિવર્સિટી એટલે આ ‘નભ નાલંદા મહાવિહાર’ પણ બાજુમાં જ છે. પટણાથી નાલંદા ૮૪ કિ.મી. અને રાજગિરિથી ૧૭ કિ.મી.ના અંતરે છે. કુંડલપુર જાઓ ત્યારે નાલંદાની મુલાકાત લેવાનું ભૂલશો નહીં.

श्री गौतमस्वामी

ત્રિ-મંદિરનું અલૌકિક દશ્ય

શ્રી કુંડલપુર તીર્થ

શ્રી ગૌતમ ગણધરની જન્મભૂમિ

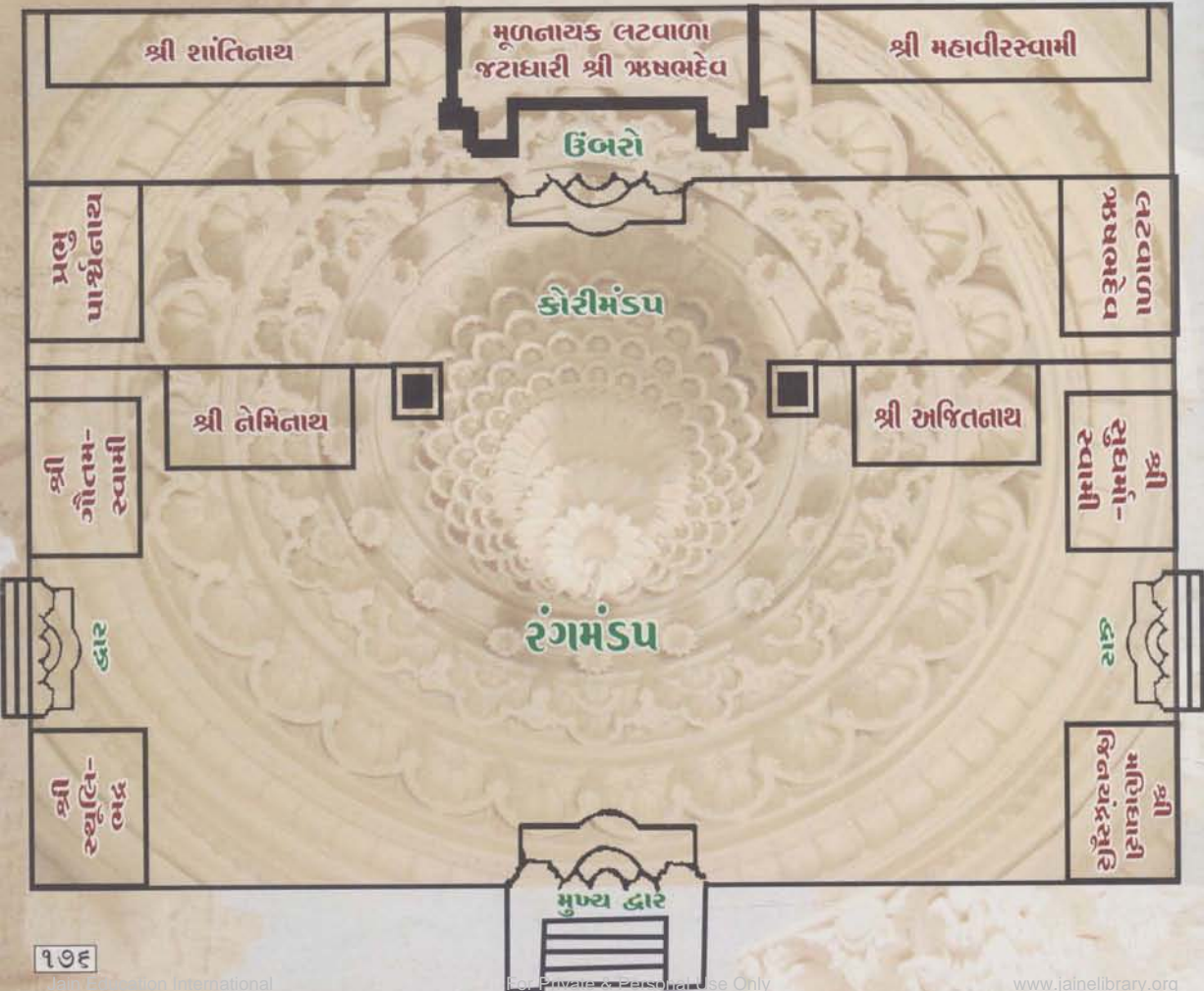
કુંડલપુર મંડન મરુદેવાનંદન શ્રી આદિનાથજી,
અ્યવન, જન્નુ, દીક્ષાને વર્યા શ્રી ગૌતમસ્વામીજી.

પ્રાચીનકાળમાં ગોબરગ્રામ, ગુબ્બરગ્રામનો અપભ્રંશ થતાં વડગામ અથવા બડગામ તરીકે કુંડલપુર ઓળખાયું. આ નગરમાં ભગવાન મહાવીરના પરમ શિષ્યો એવા ત્રણ ભાઈઓ ઈંદ્રભૂતિ, અગ્નિભૂતિ અને વાયુભૂતિનો જન્મ થયો હતો. ગોશાલકને ભગવાન મહાવીરનો મેળાપ અહીં જ થયો હતો. આ તીર્થમાં ત્રણ જિનાલયો - પ્રથમ શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનનું, બીજું શ્રી ગૌતમસ્વામીનું (સ્વતંત્ર મંદિર) અને ત્રીજું શ્રી ગૌતમસ્વામીનું (અગિયાર ગણધરોની ચરણપાદુકાનું પ્રાચીન મંદિર) આવેલાં છે.

આ પાવનભૂમિ પર સત્તરમી સદીમાં ૧૭ મંદિરો હતાં. શ્રી કુંડલપુર તીર્થ એ ભગવાન મહાવીરસ્વામીના પ્રથમ ગણધર અને લબ્ધિઓના સ્વામી શ્રી ગૌતમ ગણધરની જન્મભૂમિ છે. અહીં પૂર્વે ૨૮ ફૂટ ઊંડો કૂવો હતો, જેને પુરાવીને આણંદજી કલ્યાણજી પેઢીએ પાંચ શિખરબંધી દેરાસર બંધાવ્યું છે. જીર્ણોદ્ધાર પૂર્વે રંગમંડપની સામે નંદીશ્વર દ્વીપની સુંદર રચના હતી અને અહીં આવેલા કૂવા નજીક આવેલ એક સુંદર છત્રી નીચે દાદા ગુરુદેવનાં પગલાં હતાં, જેને ત્રીજા મંદિરમાં સ્થાપિત કરવામાં આવ્યાં છે. આ જિનાલયમાં ઈ.સ. ૧૯૯૬માં આ.ભ.પૂ. શ્રી પદ્મસાગરસૂરીશ્વરજીના હસ્તે સંપ્રતિ મહારાજના સમયની નાલંદાથી પ્રાપ્ત થયેલ ભગવાન ઋષભદેવની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી છે.

જિનાલયની સ્થાપત્યરચના

મૂળનાયક શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુ (પ્રથમ મંદિર)

૨૦૦૦ વર્ષ પ્રાચીન વાળની લટવાળા ઋષભદેવ પ્રભુ મૂળનાયક સ્વરૂપે બિરાજે છે. આ મૂર્તિમાં પ્રભુના મસ્તક પર ઉન્નત કેશકલાપ અને ખભા પર વિખરાયેલા વાળની લટો સ્પષ્ટ દેખાય છે. લટવાળા ઋષભદેવની પ્રતિમા જટા-શિખાયુક્ત છે અને ગાદીમાં સેવા કરતો ઋષભ દર્શનીય છે. મસ્તકની બંને બાજુએ હાથી પર બેઠેલા ઇન્દ્ર પ્રભુનો અભિષેક કરી રહ્યા છે. વળી, છત્રની બંને બાજુ એકેક ગંધર્વ ફૂલની માળા લઈને આવતો હોય તેવી રજૂઆત છે. કહેવાય છે કે માતાનું સ્થાન દરેક બાળકના મસ્તક પર હોય છે અને આમ બાળકને આશીર્વાદ આપતી હોય તે રીતે પ્રભુના મસ્તક પર માતા મરુદેવા બિરાજમાન છે.

....**તમો જિયાણં પ્રભુ.**

શ્રી શાંતિનાથજી

મૂળનાયક લટવાળા
જટાધારી શ્રી ઋષભદેવ

શ્રી મહાવીરસ્વામી

મૂળનાયક લટવાળા જટાધારી શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુની ડાબી બાજુ ઉત્થિત પદ્માસનસ્થ શ્રી શાંતિનાથજી, જેમના હાથની કોણીઓ બે બાજુથી બહારની બાજુ ખૂલી રહી છે તથા જમણી બાજુ શ્રી મહાવીરસ્વામી બિરાજમાન છે.**તમો જિયાણં.** શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુની મૂર્તિ કુલ્પાકજી તીર્થની મૂર્તિને મળતી લાગે છે. ગભારાની બહાર પ્રભુ પાર્શ્વનાથ તથા લટવાળા ઋષભદેવ સામસામે બિરાજિત છે. પ્રભુ પાર્શ્વનાથજીના મસ્તક પર નાગરાજની સાત ફણાવલીવાળું ઓટલા પરનું શિલ્પ પણ સુંદર છે. પ્રભુની બેઠક નીચેનાં સર્પનાં ગૂંચળાંઓ તથા કમળની પાંદડીઓ અદ્ભુત રીતે કોતરેલાં છે. લાંછનમાં ઊભો સર્પ દેખાય છે. બે બાજુ બે હાથીઓ સેવા કરી રહ્યા છે. લટવાળા ઋષભદેવની પ્રતિમા જટા-શિખા સંયુક્ત છે અને ગાદીમાં સેવા કરતા બે ઋષભ દર્શનીય છે.**તમો જિયાણં.** દેરાસરના રંગમંડપમાં ડાબી બાજુની આ દેરીમાં કસોટીના

શ્રી નેમિનાથજી તથા જમણી બાજુની આ દેરીમાં શ્રી અજિતનાથજી બિરાજિત છે. ... **તમો જિયાણં.**

પ્રભુ પાર્શ્વનાથ

લટવાળા જલ્પભદ્રેવ
(ગભારાની બહાર)

શ્રી નેમિનાથજી

શ્રી અજિતનાથજી

સ્તુતિ (રાગ : મંદિર છો)

કુંડલ વિના પણ શોભતા તુજ કર્ણ સત્કર્ણ કરે,
હે સ્વામદેવ, યુગાદિ સૌની તુજ ભવભ્રાંતિ હરે;
કુંડલપુરે છે વાસ તોયે, મુજ હૃદય વસિયા તમે,
ભાવે દરસ કરીને હું ઝૂકું, શિવકરા તારા કમે.

ચૈત્યવંદન

લાખ ચોરાશી યોનિમાં,
રખડ્યો હું બહુ વાર,
હે આદીશ્વર સાહિબા,
શીઘ્ર કરો મુજ સાર...૧
લાખ ચોરાશી પૂર્વનું,
આયુ ધરી ઉજમાળ,
ચોરાશી ગણધર વળી,
તાર્યા પ્રાણી અપાર...૨
પ્રથમ યતિ જિનપતિ નતિ,
પ્રેમે કરું હું આજ,
ભુવનભાનુ જગદીશ્વરા,
જગવલ્લભ પદ કાજ...૩

સ્તવન (રાગ : સિદ્ધાચલતા વાસી)

કુંડલપુરમાં તારી, છેલછબીલી પ્યારી, મૂરત જોઉં,
જોઈ જોઈ કરમમેલ ધોઉં...

ચંદ્રહાસ થાને, ધરુ મનના મ્યાને, પાવન થાઉં,
થઈ પાવન કરમો ખપાઉં...

આદિનાથ ખરો તું મહાવીર, તું છે ધીર વીર ને ગંભીર,
મસ્તિ-મુદ્રા તમારી, જાણે સુખની અટારી, ગુણ ગાઉં... જોઈ..૧
તારા યોગે અધ્યાતમ લેરી, વિખર્યા મુજ આંતર વેરી,
કોધ-લોભ માન હર્ષ, મોહ મદનો નિષ્કર્ષ, હું હટાઉં... જોઈ ..૨
તારું ચ્યવન જનુ વળી દીક્ષા, વર્યા કેવળ કરીને તિતિક્ષા,
પાયા ભવશી નિર્વાણ, કરે સહુનું કલ્યાણ, મન લાઉં... જોઈ ..૩
છ'રિ પાળીને આજ તું ભેટ્યો, મારો જનમ જનમ અઘ મેટ્યો.
પ્રેમે તુજ સથવારે, પહોંચી જાવા ભવપારે, સ્તવન ગાઉં... જોઈ..૪
ભુવનભાનુ ભવોદધિત્રાતા, ધર્મજિત ગુરુ વરદાતા,
જગવલ્લભ બનાવો, રોમે રોમે લય લાવો, પુનિત થાઉં... જોઈ..૫

થોથ

પ્રહ ઊઠી વંદું, ઋષભદેવ ગુણવંત,
પ્રભુ બેઠા સોહે, સમવસરણ ભગવંત;
ત્રણ છત્ર બિરાજે, ચામર ઢાળે ઈન્દ્ર,
જિનના ગુણ ગાવે, સુર નરનારીનાં વૃંદ.

રંગમંડપમાં શ્રી ગૌતમસ્વામીજી તથા તેમની સામે શ્રી સુધર્માસ્વામી અને મુખ્ય દ્વારની ડાબે
શ્રી સ્થૂલભદ્રજી તથા જમણે મણિધારી જિનચંદ્રસૂરિજી બિરાજમાન છે. સૌને વંદન કરીને
આજિનાલયની બહાર 'બેલા' (બીલી)નું એક સુંદર વૃક્ષ છે, જેના પર લીલા રંગનાં બેલાનાં
ફળ લાગેલાં હોય છે. 'બેલા' શબ્દનું મનમાં સ્મરણ થાય ત્યારે ગુરુ ગૌતમસ્વામીની ૩૦
વર્ષની તપશ્ચર્યા બાદ કરેલાં પારણાંની યાદ તાજી થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામીજી
(પ્રાચીન પ્રતિમા)

શ્રી સુધર્માસ્વામીજી

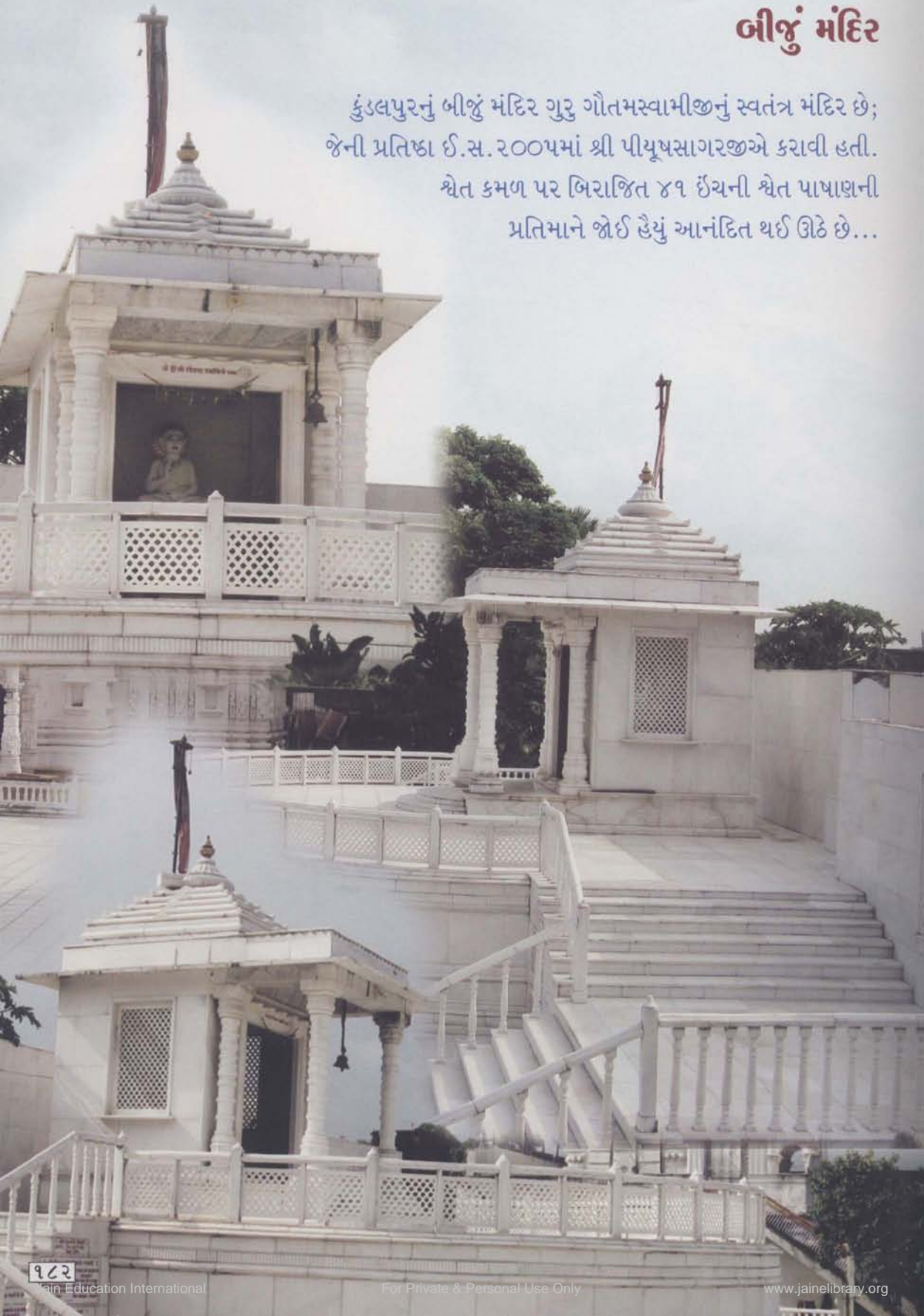
શ્રી સ્થુલિભદ્રજી

શ્રી મહિધારી જિતયંદસૂરિજી

બીજું મંદિર

કુંડલપુરનું બીજું મંદિર ગુરુ ગૌતમસ્વામીજીનું સ્વતંત્ર મંદિર છે;
જેની પ્રતિષ્ઠા ઈ.સ. ૨૦૦૫માં શ્રી પીયૂષસાગરજીએ કરાવી હતી.
શ્વેત કમળ પર બિરાજિત ૪૧ ઈંચની શ્વેત પાષાણની
પ્રતિમાને જોઈ હૈયું આનંદિત થઈ ઊઠે છે...

બીજા મંદિરમાં
પ્રતિષ્ઠિત
શ્રી ગૌતમસ્વામી

અંગૂઠે અમૃત વસે, લબ્ધિતાણા ભંડાર,
શ્રી ગુરુ ગૌતમ સમરીએ, વાંછિત ફળ દાતાર.

ભગવાન મહાવીરના પ્રથમ શિષ્ય શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ - શ્રી ગૌતમસ્વામી (સંક્ષિપ્ત જીવનપરિચય)

જમ્બુદ્વીપ, ભરતક્ષેત્ર, મગધદેશના રાજા શ્રેણિકના રાજ્યમાં ગોબરગ્રામ (વર્તમાન કુંડલપુર)ની પુણ્ય ધરા પર ઈ.સ. પૂર્વે ૬૦૭માં વિદ્વાન વિપ્ર વસુભૂતિના ઘરઆંગણે પૃથ્વીદેવીની રત્નકુક્ષિમાંથી બ્રાહ્મણ કુળમાં રૂપલાવણ્યયુક્ત અદ્વિતીય બાળક ઇન્દ્રભૂતિનો જન્મ થયો. પ્રખર બૌદ્ધિક ક્ષમતાથી બાળક ઇન્દ્રભૂતિએ અલ્પસમયમાં જ વેદ-વેદાંત-પુરાણ-ઉપનિષદ આદિ ૧૪ મહાવિદ્યાઓનું જ્ઞાન મેળવ્યું.

એક વાર સોમિલ બ્રાહ્મણે યજ્ઞ હેતુથી ૫૦૦ પંડિતોને અગ્રગણ્ય ઇન્દ્રભૂતિ સહિત અગિયાર શ્રેષ્ઠ વિદ્વાનોને આમંત્રિત કર્યા. તે સમયે દેવાધિદેવ પ્રભુ મહાવીર ચતુર્વિધ સંઘ સ્થાપના હેતુ અપાપાપુરી (પાવાપુરી) પધાર્યા. દેવોએ સમવસરણની રચના કરી. આકાશમાંથી દેવવિમાનોને યજ્ઞસ્થળ તરફ આવતાં જોઈ મનમાં ને મનમાં ઇન્દ્રભૂતિ આનંદિત થઈ ગયા, પરંતુ દેવવિમાનોને યજ્ઞસ્થળ છોડીને આગળ જતાં જોઈ તેમનો અહંકાર આશ્ચર્યમાં બદલાઈ ગયો. આ માયાવી ઇન્દ્રજાળિયો કોણ છે? શું કોઈ બીજો સર્વજ્ઞ આવ્યો છે?! તેઓ પાંચસો શિષ્યોને લઈ સમવસરણની નજીક પહોંચ્યા. સમવસરણની દિવ્ય ઘટા, અપાર વૈભવ, રિદ્ધિ-સિદ્ધિ, અસંખ્ય દેવતાઓની પરમભક્તિ અને સ્વર્ણસિંહાસન પર બિરાજમાન પરમાત્માની શાંત-પ્રશાંત મુખમુદ્રાને જોઈને ઇન્દ્રભૂતિ રોમાંચિત થઈ ગયા. અહો ! કોણ દેવ, દાનવ, મહામાનવ..... આખરે કોણ છે આ? પરમાત્માએ દિવ્ય દૃષ્ટિથી ઇન્દ્રભૂતિના નવા જ્યોતિર્મય જીવનને જોઈને કહ્યું, “આવો, દેવાનુપ્રિય ઇન્દ્રભૂતિ.” અરે! આ તો મારું નામ પણ જાણે છે ! હા, મને કોણ ન જાણે! તે જ ક્ષણે સર્વજ્ઞમુનિએ ઇન્દ્રભૂતિના માનસમાં ચાલી રહેલા આત્મતત્ત્વના અસ્તિત્વના સંશયોને વેદવાક્યોથી સિદ્ધ કર્યા. સંશય-સમાધાન થતાં જ ઇન્દ્રભૂતિનો અહંકાર સમર્પણમાં રૂપાંતર થયો. ૫૦૦ શિષ્યો સાથે પરમાત્માનું શિષ્યત્વ સ્વીકાર્યું અને પ્રથમ શિષ્ય બન્યા. અનુક્રમે બધા પંડિતોની શંકાનું સમાધાન થતાં, તેઓ ૪૪૦૦ શિષ્ય સંપદા સહિત પ્રભુનાં ચરણોમાં સમર્પિત થયા. આમ, ૧૧ ગણધર સહિત ચતુર્વિધ સંઘની સ્થાપના થઈ. તેમની જ્ઞાનવૃદ્ધિની જિજ્ઞાસાથી પ્રભુવીરને પુછાયેલા ૩૬,૦૦૦

પ્રશ્નો ‘ભગવતી સૂત્ર’માં સંગ્રહિત છે. ભગવાન મહાવીરનો

એક મહત્ત્વનો ઉપદેશ ગૌતમસ્વામીએ

જીવનમાં ઉતાર્યો હતો.

‘સમયં ગોચમ

મા પમાયણ’

અર્થાત્, હે ગૌતમ!

એક ક્ષણનો પણ પ્રમાદ

કરીશ નહીં.

એક પત્રિકામાંથી
પ્રાપ્ત શિલ્પનું ચિત્ર

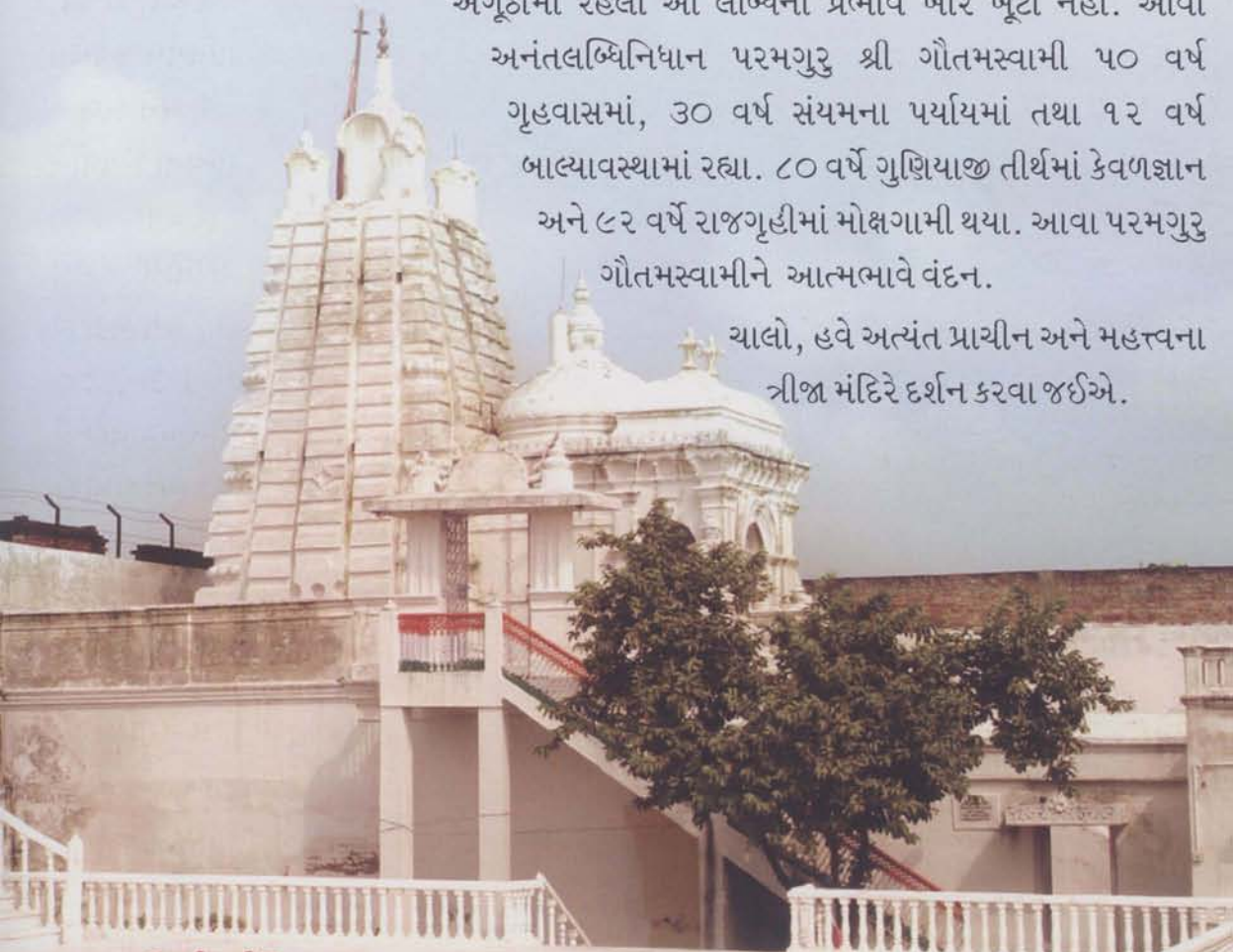
આવા પરમ વિનયવાન, વીતરાગના અનન્ય અનુરાગી, ચાર જ્ઞાનના ધારક, ૫૦,૦૦૦ શિષ્યોના પરમગુરુ શ્રી ગૌતમસ્વામી પરમાત્માનાં ચરણોમાં સુવિશુદ્ધ સંયમનું પાલન કરતાં ૩૦ વર્ષ સુધી **‘છઠ્ઠા પારણે છઠ્ઠ’** કર્યાં. તપ અને વીતરાગ ભક્તિને કારણે ૨૮ પ્રકારની વિશિષ્ટ લબ્ધિ તેમને પ્રાપ્ત થઈ. મોક્ષપ્રાપ્તિની પ્રબળ ભાવનાથી સૂર્યનાં કિરણોનું અવલંબન લઈ અષ્ટાપદ ગિરિરાજની યાત્રા કરી અને ત્યાં જ **‘જગચિંતામણિ’** સૂત્રની રચના કરી હતી. પાછા વળતાં માર્ગમાં ૧૫૦૦ તાપસોને પ્રબુદ્ધ કરી પોતાની **‘અક્ષીણ મહાનસી’** ની લબ્ધિ વડે પરમાન્ન (ખીર)થી પારણાં કરાવ્યાં તે બધા જ તાપસોને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. ખીર તો માત્ર એક જ કટોરી જેટલી હતી, પરંતુ તેમના

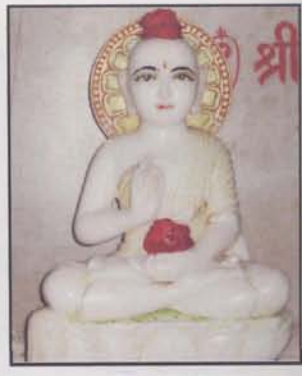
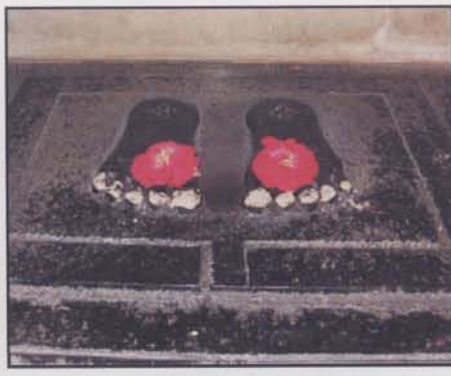
‘જગચિંતામણિ’
સૂત્રની રચના

અંગૂઠામાં રહેલી આ લબ્ધિના પ્રભાવે ખીર ખૂટી નહીં. આવા અનંતલબ્ધિનિધાન પરમગુરુ શ્રી ગૌતમસ્વામી ૫૦ વર્ષ ગૃહવાસમાં, ૩૦ વર્ષ સંયમના પર્યાયમાં તથા ૧૨ વર્ષ બાલ્યાવસ્થામાં રહ્યા. ૮૦ વર્ષે ગુણિયાજી તીર્થમાં કેવળજ્ઞાન અને ૯૨ વર્ષે રાજગૃહીમાં મોક્ષગામી થયા. આવા પરમગુરુ ગૌતમસ્વામીને આત્મભાવે વંદન.

ચાલો, હવે અત્યંત પ્રાચીન અને મહત્વના ત્રીજા મંદિરે દર્શન કરવા જઈએ.

ત્રીજું મંદિર

શ્રી સુધર્માસ્વામીજી
શ્રી મંડીપુત્રજી
શ્રી મૌર્યપુત્રજી
શ્રી અકંપિતજી

શ્રી વાયુભૂતિજી

શ્રી ગૌતમસ્વામીજી

શ્રી ગૌતમ સ્વામી - પ્રાચીન ચરણ

ત્રીજા મંદિરના મેડા ઉપર આવેલાં
૨૨૦૦ વર્ષ પ્રાચીન ચરણ

સૌ સાથે મળીને “ૐ નમઃ સિદ્ધેભ્યઃ” નો જાપ કરીશું.

શ્રી ઇન્દ્રભૂતિજી
શ્રી અગ્નિભૂતિજી

શ્રી વિગતભૂમિજી

શ્રી અચલભૂતિજી

ત્રીજા મંદિરમાં નીચે આવેલા
ગણધરો તથા દાદાગુરુદેવની
ચરણપાદુકાઓની
સ્થાપત્યરચના

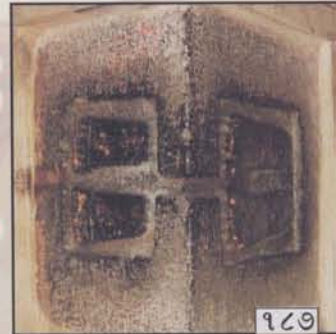
શ્રી મેતાસજી

શ્રી પ્રભાસજી

શ્રી જિલહતસ્યૌરિજી
શ્રી જિલહતસ્યૌરિજી

वि.सं. २०६९ माघ सु. ४ शनिवासरे कुंडलपुर गौतम स्वामी विग्न प्रतिष्ठापितं स्वरतरंगचर्चे मुनि पीयूष सागर

वसुभूतेः श्रेष्ठः पृथ्वीमातुः सुनंदनः
गोबरग्राम वास्तव्यः सेष्टं यच्छतु गौतमः

સ્તુતિ

ગૌતમ તમારું નામ જગમાં સર્વશ્રેષ્ઠ ગણાય છે,
ગૌતમ તમારું નામ લેતાં, કાર્ય સઘળાં થાય છે.
ગૌતમ તમારા નામમાં, મંત્રો તણો આવાસ છે,
ભંડાર છો લબ્ધિતણા, કરું નમન ગૌતમસ્વામીને.

ચૈત્યવંદન

નમો ગણધર નમો ગણધર, લબ્ધિ ભંડાર,
ઈંદ્રભૂતિ મહિમા નીલો, વડો વજ્રર મહાવીર કેરો.
ગૌતમ ગોત્રે ઉપન્યો, ગણિ અગ્યાર માંહે વડેરો,
કેવળજ્ઞાન લહ્યું જિણે, દિવાળી પરભાત;
જ્ઞાનવિમલ કહે જેહના, નામ થકી સુખ શાત.

સ્તવન (રાગ : મેરુશિખર તવરાવે)

ગૌતમ ગણધર નમીએ, હો અહોનિશ ગૌતમ...
નામ જપત નવહિ નિધિ થઈએ,
મનવાંછિત સુખ લહીએ, હો અહોનિશ ...
ઘર અંગન જો સુરતરુ ફળીયો, કહાં કાજ વન ભમીએ,
સરસ સુરભિ ધૂત જો હોય ઘરમેં, તો ક્યું તૈલે જમીએ હો..
તૈસી શ્રી ગૌતમ ગુરુ સેવા, ઔર ઠોર ક્યું રમીએ,
ગૌતમ નામે ભવજલ તરીએ, કહાં બહુત તન દમીએ હો..
ગુણ અનંત ગૌતમ કે સમરન, મિથ્યામતિ વિષ વમીએ,
જસ કહે ગૌતમ ગુણરસ આગે, રુચત નહીં હમ અમીએ હો.

થોથ

વીર જિનેસર અતિ અલવેસર, ગૌતમ ગુણે ભરિયા જ,
ભવિક જીવના ભાવ ધરીને, રાજગૃહી સમોસરિયા જ;
શ્રેણિકરાજા વંદન આવ્યા, ગૌતમ નયણે નિહાલ્યા જ,
ત્રણ પ્રદક્ષિણા દેઈ કરીને, અભિગમ પાંચે પાલ્યા જ.

આ મંદિરમાં રૂપેરી ગોળાકાર છત નીચે પ્રસ્થાપિત છે, ગૌતમસ્વામીની ૨,૨૦૦ વર્ષ જૂની પ્રતિમા અને દાદાગુરુની તથા ૧૧ ગણધરોની ચરણપાદુકા. શ્રી ગૌતમસ્વામીજીની આ પ્રાચીન મૂર્તિના ભાવ કાંઈક વિશિષ્ટ છે; જાણે વારંવાર દોડીને નમન કરવાનું મન થઈ આવે તેવું અહીંનું વાતાવરણ છે. આ એક પ્રત્યક્ષ અનુભવની વાત છે અને તેના માટે અહીં આવવું જ રહ્યું. આ મંદિરના પહેલા માળે ગૌતમસ્વામીજીની મૂર્તિની સમકાલીન ૨૫ સે.મી.ની ૨,૨૦૦ વર્ષ પ્રાચીન ચરણપાદુકા છે.

શ્રી ભૈરવજી

વંદન કરીને મંદિરની બહાર આવીએ. અહીં ચોકમાં ભૈરવજીની પ્રાચીન ગેરુની ઊભી મૂર્તિનાં દર્શન થાય છે..... **‘પ્રણામ’**. આઠ ભૈરવજી પૈકી ભૈરવજીની આ ઊભી મૂર્તિ સૌથી નાની અને બાળસ્વરૂપે હોવાથી વિશેષ દર્શનીય છે.

તીર્થપેઠી

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર ભંડાર (શ્રી કુંડલપુર તીર્થ)

પોસ્ટ : નાલંદા-૮૦૩૧૧૧

જિલ્લો : નાલંદા, પ્રાંત : બિહાર

ફોન : ૦૬૧૧૨ - ૨૮૧૬૨૪, ૬૦૬૨૬૭

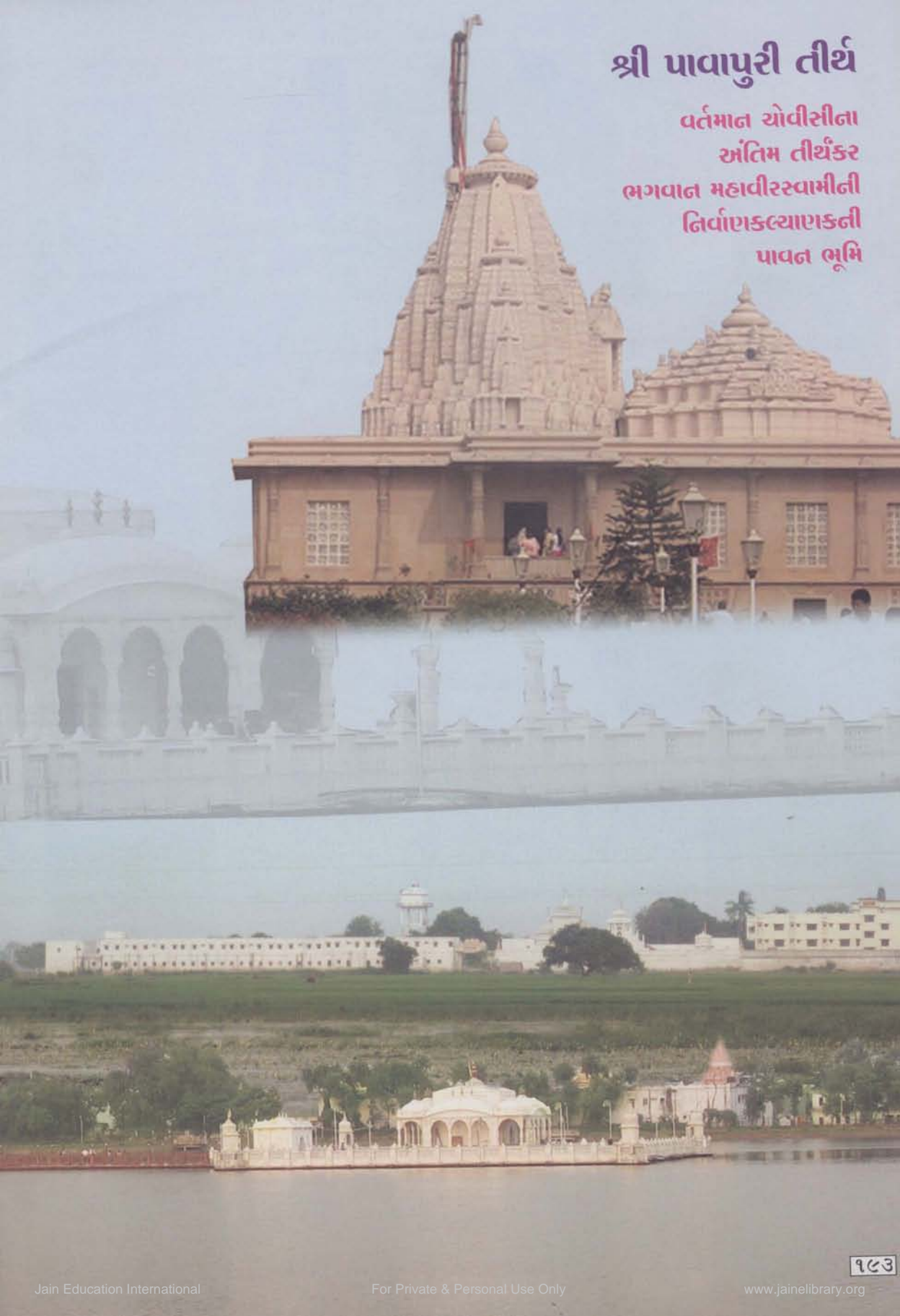
માર્ગદર્શન : કુંડલપુર નજીકનું રેલવે સ્ટેશન નાલંદા બખ્તિયારપુર રાજગિરિ લાઈનમાં લગભગ ૩ કિ.મી. દૂર છે. પાવાપુરીથી ૨૬ કિ.મી. દૂર છે. પટણાથી ૮૫ કિ.મી. દૂર છે. બધી જ જગ્યાએથી બસ, ટેક્સી મળી રહે છે. અહીં દિગંબર જૈન સમિતિનું **‘નંદાવર્ત મહલ’** નામનું તીર્થક્ષેત્ર જોવાલાયક છે. કુંડલપુરમાં ૧૫૦ વર્ષ જૂનું એક દિગંબર જૈન તીર્થક્ષેત્ર પણ જોવાલાયક છે. હવે બિહારશરીફ થઈને પાવાપુરી જવાનું છે, માટે બિહારશરીફના શ્વેતાંબર જૈન મંદિરમાં દર્શન કરીને જઈશું.

શ્રી પાવાપુરી તીર્થ

વર્તમાન યોવીસીના
અંતિમ તીર્થકર
ભગવાન મહાવીરસ્વામીની
નિર્વાણકલ્યાણકની
પાવન ભૂમિ

પાવાપુરી

કુંડલપુરથી પાવાપુરી ૨૭ કિ.મી.ના અંતરે છે, જ્યાં ૩૫ મિનિટમાં પહોંચી શકાય છે. બખ્તિયારપુર સ્ટેશન પર ઊતરીને ત્યાંથી જીપ કે ગાડી દ્વારા બિહારશરીફ થઈને પાવાપુરી પહોંચી શકાય છે. વળી, કોડરમા, નવાદા સ્ટેશન ઊતરીને બસ, ટેક્સી અથવા જીપ દ્વારા શ્રી ગુણિયાજી તીર્થ થઈને પણ પાવાપુરી પહોંચી શકાય છે. પ્રભુ મહાવીરના નિર્વાણકલ્યાણકની અંતિમ યાદગીરી સમી પાવાપુરીની તીર્થભૂમિને સ્પર્શીએ. અહીં પ્રવેશતાં ક્રમશઃ ડાબી બાજુથી પહેલાં પ્રાચીન સમવસરણ મંદિર, જમણી બાજુ જલમંદિર, ડાબી બાજુ શ્વે. જૈનમંદિર, દાદાવાડી, ગામમંદિર, નવું સમવસરણ મંદિર, મહતાબબીબી મંદિર વગેરે નજરે પડે છે.

પાવાપુરીનાં દર્શનીય સ્થળોનો નકશો

ભગવાન મહાવીર ૭૨મા વર્ષે ચંપાપુરીથી વિહાર કરીને અહીં પધાર્યા હતા. જૈનશાસ્ત્રોમાં આ પવિત્ર નગરીને **‘મધ્યમા પાવા’** તરીકે ઓળખાવી છે; કારણ કે એ સમયે પાવા નામની ત્રણ નગરી હતી, જેમાં એક ગોરખપુર જિલ્લામાં વાયવ્ય ખૂણામાં, બીજી હજારીબાગની આસપાસના પ્રદેશમાં અગ્નિ ખૂણામાં અને ત્રીજી પાવા બિહાર અને રાજગૃહીની પાસે - જે અત્યારની પાવાપુરી તરીકે ઓળખાય છે. વાયવ્ય તથા અગ્નિ ખૂણાની વચ્ચે સમાન અંતરે આવેલી હોવાથી તે **‘મધ્યમા પાવા’** તરીકે પ્રસિદ્ધ થઈ. આવી **‘અપાપાપુરી’** એટલે પાપથી મુક્ત પુણ્યભૂમિ એટલે **‘પાવાપુરી’**. પાવા અને પુરી બંને એક માઈલના અંતરે આવેલાં ગામ છે, જેમાં જૈન તીર્થધામ **‘પુરી’**માં છે.

પાવાપુરીને ભગવાન મહાવીરની નિર્વાણભૂમિ તરીકે દરેક જૈન સંપ્રદાયમાં નિર્વિવાદ રીતે સ્થાન મળ્યું છે. ઋજુવાલિકા નદીકિનારે ભગવાન મહાવીરસ્વામીને કેવળજ્ઞાન થયું, એ પછી તેઓ જંભિય ગામથી પાવાપુરી પધાર્યા હતા. કાળક્રમે ત્રીસ ચાતુર્માસ વિતાવ્યા પછી પ્રભુ જ્યારે અહીં ફરી પધાર્યા ત્યારે **‘મહસેનવન’** નામના સ્થળે પ્રભુએ જીવનના અંતિમ સમયે છઠ્ઠ તપ સાથે ૧૬ પ્રહરની એટલે કે ૪૮ કલાકની નિરંતર દેશના આપી. (જ્યાં આજનું સમવસરણ મંદિર છે.) આ દેશના શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં ગૂંથાયેલી છે; જેમાં મોતનો ભય જીતી લેવાનો, એટલું જ નહિ, પરંતુ મરીને જીવી જાણવાનો વાસ્તવિક ઉપદેશ મળે છે. એ પછી પ્રભુ હસ્તિપાલ રાજાની **‘હસ્તિશાલા’**એ ગયા અને ત્યાં નશ્વર દેહનો ત્યાગ કર્યો. (જ્યાં આજનું **‘ગામમંદિર’** છે.) અને જ્યાં પ્રભુનો અંતિમસંસ્કાર કરવામાં આવ્યો તે **‘જલમંદિર’** બરાબર સામે જ આવેલું છે.

ભગવાન મહાવીરના અગિયાર ગણધરો
તેરમી શતાબ્દીના હસ્તલિખિત કલ્પસૂત્રના તાડપત્ર પરથી.

(સૌજન્ય : આગમોદય સમિતિ)

ભગવાન મહાવીરનું સમવસરણ

તો ચાલો, પ્રથમ દર્શન કરીએ - પ્રદૂષણમુક્ત વાતાવરણમાં સ્થિત શ્રી સંઘે બંધાવેલા ઘુમ્મટબંધી નૂતન સમવસરણ મંદિરનાં. આશરે પચાસ વર્ષ પૂર્વે આઠ લાખના ખર્ચે બંધાયેલ આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા વિ.સં. ૨૦૧૩ પોષ વદ ૬, સોમવાર તા. ૨૧-૧-૧૯૫૭ના શુભ દિને પરમ પૂજ્ય આચાર્યદેવ શ્રી વિજય રામચંદ્રસૂરિજીની નિશ્રામાં થઈ.

આ ચતુર્મુખપ્રાસાદમાં પર્ષદાયુક્ત ભગવાન મહાવીરની ૩૫ ઈંચની ચૌમુખી પ્રતિમા છે, જેમની મુખમુદ્રા અત્યંત પ્રસન્ન અને વીતરાગતાથી છલકતી અનુભવાય છે..... તમો જિણાણં.

નૂતન સમવસરણ મંદિર

દુગ્ધધવલ સંગેમરમરમાંથી બનેલું-શ્રી સમવસરણ મંદિર

શ્રી સમવસરણમ્

તીર્થંકર નામકર્મના પ્રકૃષ્ટ પ્રભાવે શ્રી અરિહંત ભગવંતો સતત એક કરોડ દેવતાઓ દ્વારા ઉપાસના પામતા હોય છે. પ્રભુની દેશના સાંભળવા ત્રણ ગતિના જીવો - દેવો, મનુષ્યો અને તિર્યંચો એકસાથે મોટી સંખ્યામાં ઉપસ્થિત થાય છે. દેશનાનું શ્રવણ એ પહેલો, શ્રવણ દ્વારા વિરતિ પામવાની ઝંખના એ બીજો અને આવા આત્માઓને પ્રભુના હાથે દીક્ષા તથા દેવતાઓ દ્વારા સંયમવેશ એ સમવસરણમાં સાંપડતો ત્રીજો લાભ છે. માલકૌંશ રાગમાં વહેતાં પ્રભુનાં વચનો સૌ તરબોળ થઈને સાંભળતા રહે છે. આઠ મહાપ્રાતિહાર્યોની પ્રભુ સમક્ષ ઉપસ્થિતિ, દિવ્ય માહોલ, તીર્થંકર નામકર્મની છત્રછાયાનું અનુપમ સુખ સૌ કોઈ અનુભવતા હોય છે.

ભગવાનનું સમવસરણ જે ભૂમિ પર રચવાનું હોય તે ભૂમિને આભિયોગિક દેવો સંવર્તક વાયુ દ્વારા એક યોજનના વર્તુળ જેટલી ભૂમિ પરથી કચરો દૂર કરી, પાણીનાં વાદળની રચના કરીને, ભૂમિતલ પર જલવર્ષા કરી ફૂલોનો વરસાદ વરસાવે છે. પ્રભુના દિવ્ય પ્રભાવે આ ફૂલોને મનુષ્યના સ્પર્શ દ્વારા કોઈ જ વેદના થતી નથી. ભૂમિશુદ્ધિ થયા બાદ ભવનપતિ દેવતાઓ સમવસરણનો પહેલો ગઢ રચે છે, જેને **બાહ્યપ્રાકાર** કહેવામાં આવે છે તે નક્કર ચાંદીનો હોય છે. તેના કાંગરા સોનાના હોય છે. ત્યાર બાદ જ્યોતિષ્ક દેવો બીજો ગઢ બનાવે છે. તેને **મધ્યપ્રાકાર** કહેવામાં આવે છે. આ ગઢ નક્કર સોનાનો હોય છે અને તેના કાંગરા રત્નના હોય છે. ત્રીજા ગઢને **અંતરંગપ્રાકાર** કહેવામાં આવે છે. આ ગઢ રત્નનો હોય છે. તેના કાંગરા મણિના હોય છે. અંતરંગપ્રાકારની બરાબર વચ્ચે પ્રભુની ગિંચાઈથી બારગણું ગિંચું અશોકવૃક્ષ રચવામાં આવે છે. આ વૃક્ષની નીચે ચાર સુવર્ણમય સિંહાસન સ્થાપવામાં આવે છે. આ સિંહાસનો ઉપર ત્રણ ત્રણ છત્ર હોય છે. સિંહાસનની બંને તરફ ચામર ઝૂલતા હોય છે. પ્રભુ ચતુર્મુખે બિરાજમાન થાય છે. પ્રભુનું મૂળરૂપ પૂર્વ સન્મુખ હોય છે. બાકીનાં ત્રણ રૂપો દેવનિર્મિત હોય છે. સમવસરણમાં પ્રથમ ગઢ ચઢવાનાં દશ હજાર પગથિયાં હોય છે. બીજો ગઢ અને ત્રીજો ગઢ ચઢવાનાં પાંચ-પાંચ હજાર પગથિયાં હોય છે. સમવસરણની બહારની તરફ જમીનના સમભાગે એક એક વાવડી હોય છે. સમવસરણ એ દેવનિર્મિત સ્થાપત્ય છે. ચક્રવર્તીઓ, બળદેવો, વાસુદેવો કે મહાન સમ્રાટો સમવસરણની રચના કરતાં નથી; એ લાભ દેવોને જ મળે છે.

પાવાપુરી તીર્થના આ સમવસરણ મંદિરમાં દસ પગથિયાં સાથે પહેલો ગઢ બન્યો. (મૂળ સમવસરણમાં દશ હજાર પગથિયાં હોય છે તેની યાદમાં દશ પગથિયાં) બીજો અને ત્રીજો ગઢ પાંચ-પાંચ પગથિયાં સાથે બન્યો. (મૂળ સમવસરણમાં પાંચ-પાંચ હજાર પગથિયાં હોય છે તેની યાદમાં પાંચ-પાંચ પગથિયાં) દરેક ગઢનાં ચાર પ્રવેશદ્વાર મનોહર તોરણ સાથે ઝીણા નકશીકામવાળાં બન્યાં. બીજા ગઢની ભીંત પર સુંદર આકૃતિ ધરાવતાં દેવવિમાનો અને ત્રીજા ગઢની ભીંત પર સુરેખ રીતે કોતરેલા તિર્યંચના આકારો ગોઠવાયા. ત્રીજા ગઢમાં જઈએ એટલે પ્રભુના દરબારમાં પ્રવેશ થાય. ચતુર્મુખ પ્રભુના પબાસનની પાછળ અશોકવૃક્ષની ભવ્ય રચના ઘેઘૂર પર્ણવિસ્તાર સાથે હોય છે. ત્રીજા ગઢની છત અશોકવૃક્ષની બને છે. ભગવાનની પાછળનું લીસું થડ, ઉપર ચડીને ડાળોમાં વહેંચાઈને પાંદડાંના

ઘટાટોપમાં ગરક થઈ જાય છે. આ થડ વચ્ચેથી સહેજ ઉપર તરફ ઊપસીને ઉપર બનેલા ચૈત્યવૃક્ષની ઝાંખી કરાવે છે. શ્રી તીર્થંકરો જે વૃક્ષ નીચે કેવળજ્ઞાન પામે છે તે વૃક્ષની ગોદમાં આસમાન તરફ ઉપર ઊગેલું હોય છે. દૂરથી સમવસરણને નિહાળતાં અશોકવૃક્ષનો ભરચક ઘટાટોપ અને તેની ઉપર આ નાનું અલાયદું વૃક્ષ એમ બંને અત્યંત સુઘડ રીતે આકૃતિબદ્ધ થયેલાં દેખાશે.

બાર પર્ષદા - પ્રભુની દક્ષિણ-પૂર્વ દિશામાં સાધુભગવંતો, વૈમાનિક દેવીઓ અને શ્રમણી ભગવંતો હોય છે. પ્રભુની પશ્ચિમ-દક્ષિણ દિશામાં ભવનપતિદેવીઓ, વ્યંતરદેવીઓ અને જ્યોતિષ્કદેવીઓ હોય છે. પ્રભુની ઉત્તર-પશ્ચિમ દિશામાં ભવનપતિદેવો - વ્યંતરદેવો અને જ્યોતિષ્ક દેવો હોય છે. પ્રભુની ઉત્તર-પૂર્વ દિશામાં વૈમાનિક દેવો, મનુષ્યો અને સ્ત્રીઓ હોય છે. આમ, એક-એક વિદિશામાં ત્રણ પ્રકારના અને ચાર વિદિશાના ગણીને બાર પ્રકારના શ્રોતા હોય છે. આ રીતે બાર પર્ષદા બને છે.

સ્તુતિ

વીરઃ સર્વસુરાસુરેન્દ્ર મહિતો, વીરં ધુધાઃ સંશ્રિતાઃ,
વીરેષ્ઠાભિહતઃ સ્વકર્મ નિયયો, વીરાય નિત્યં નમઃ ।
વીરાત્તીર્થમિદં પ્રવૃત્તમતુલં, વીરસ્ય ધોરં તપો,
વીરે શ્રી ધૃતિ કીર્તિ કાંતિ નિયયઃ શ્રી વીર ભદ્રં દિશઃ ॥

આજે જ્યાં સમવસરણ મંદિર છે ત્યાં એ જમાનામાં એ અવાવરું જમીન પર વેરાન જંગલ હતું. માત્ર એક સ્તૂપ અને એક કૂવો હતા. નૂતન સમવસરણની પાછળ આ પ્રાચીન સ્તૂપનું નિર્માણ પ્રભુના મોટાભાઈ નંદીવર્ધને કર્યું હતું. ૮ ફૂટ ઊંચો અને ૪ ફૂટ પહોળો સ્તૂપ એ સમવસરણનું મૂળ સ્થાન સૂચવે છે. સ્તૂપની આગળ પ્રભુનાં પગલાં તથા તેની પાછળ વિ.સં. ૧૩૮૭માં શ્રી જિનપ્રભસૂરિ રચિત પાવાપુરી કલ્પ કંડારેલ છે. તેના ગોખલામાં પગલાં હતાં. પ્રભુવીરની દેશનાભૂમિ પર પ્રભુના સ્મારક તરીકે આ સ્તૂપ રચવામાં આવ્યો હતો. ૨,૫૩૩ વર્ષ પ્રાચીન આ સ્તૂપ અને પાસેનો કૂવો પણ ચમત્કારી હતો.

કહેવાય છે કે ખુલ્લાં ખેતરો વચ્ચે આવેલી આ ધરતી પર ગોવાળિયાનાં બાળકો રમવા આવતાં. તેઓ સ્તૂપના ગોખલામાં રહેલાં પગલાં ઉઠાવીને કૂવામાં નાખી દેતાં. કૂવાનાં પાણીમાં જોરથી ધબાકો થતો. એ સાંભળી છોકરાંઓ રાજી થતાં. એવી આશ્ચર્યજનક ઘટના બનતી કે બીજા દિવસે એ ચમત્કારી પગલાં ફરી વાર ગોખલામાં આવી જતાં. છોકરાંઓ ફરી એ પગલાં કૂવામાં નાખતાં. આવું રોજ થતું. શ્રી પાવાપુરીજી તીર્થના સંચાલકોને આની જાણ થઈ. સ્તૂપમાં પગલાં હતાં, તેની આશાતના ટાળવાના ઉદ્દેશપૂર્વક; શ્રી પાવાપુરીજીના વ્યવસ્થાપક શ્રી ગોવિંદચંદજી સંચેતીએ સંવત ૧૬૪૫માં ગંગાઋષિના હસ્તે, જલમંદિરની ઉત્તરમાં નાની દેરી બંધાવી તેમાં આ પગલાંની સ્થાપના કરાવી.

આજે આ સ્થાન ‘પુરાના સમવસરણ’ તરીકે ઓળખાય છે.

વિવિધ તીર્થકલ્પ અનુસાર પ્રભુવીરના નિર્વાણ દિવસે આ સ્થાને દેવતાઓ પણ નિર્વાણ ઉત્સવ કરતા. ઈ.સ. ૫૫૬ પૂર્વે બનેલા ૨,૫૦૦ વર્ષ જૂના આ કૂવાનું પાણી ભરીને દીવા પ્રગટાવી શકાતા હતા. લગભગ ૧,૭૫૦ વર્ષ સુધી નિર્વાણ દિવસે આ દીવા પ્રગટાવી શકાયા, પરંતુ છેલ્લાં ૩૧૫ વર્ષથી આ ઘટના બંધ છે.

પ્રાચીન કૂવો

નાગા અદ્યાપિ યસ્યાં પ્રતિકૃતિ નિલયા દર્શયન્તિ પ્રભાવં,
નિ તૈલે નીર પૂર્ણે જ્વલતિ ગૃહમણિઃ કૌશિકે યન્નિશાસુ ॥
[અપાપાપુરી (સંક્ષિપ્ત) કલ્પઃ]

શ્રીમદ્ વિજય રામચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજા ગચ્છાધિપતિ બન્યા તે પૂર્વે તેઓશ્રી પાવાપુરીજી પધાર્યા. સ્તૂપનાં દર્શન કરવા પગલાં માંડ્યાં ત્યારે પ્રાચીન સ્તૂપ સુધી જવા માટે કેડી નહોતી. મહાન તીર્થભૂમિને અનુરૂપ પરિવેશનો સદંતર અભાવ હતો. તેમની દીર્ઘદર્શી વિચારણા, માર્ગદર્શન હેઠળ આ ભૂમિનો સમુદ્ધાર થયો અને સમવસરણ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા થઈ.

વિવિધતીર્થ-કલ્પકાર એક વિશેષતા જણાવતાં લખે છે કે - આ નગરીમાં પુન્યપાલ રાજા ભગવાન મહાવીરસ્વામીને વંદના કરવા આવ્યો હતો. પોતાને આવેલાં આઠ સ્વપ્નોનું ફળ પ્રભુને પૂછ્યું અને પ્રભુએ તેનો અર્થ સમજાવ્યો હતો. આ સાંભળતાં જ રાજાએ પ્રતિબોધ પામી દીક્ષા અંગીકાર કરી.

(અપાપાપુરી બૃહત્કલ્પ) ૨૦૧

તંદીવર્ધન સ્તૂપમાં પ્રતિષ્ઠિત પ્રભુવીરનાં ચરણ

આ. ભ. શ્રી વિજય રામચંદ્રસૂરિજીની દેરી

પ્રભુવીરના જીવન સાથે સંકળાયેલી શ્રી સમવસરણ મંદિરની
અદ્ભુત અને જાણવા જેવી સાત મહાન ઘટનાઓ

- તીર્થંકરો ભગવંતો કેવળજ્ઞાન થયા બાદ પહેલી દેશના દ્વારા **ધર્મતીર્થની સ્થાપના** કરે છે. પ્રભુની પ્રથમ દેશનાની ભૂમિ શ્રી અપાપાપુરી બની અને ધર્મતીર્થની સ્થાપના અહીં થઈ.
- પ્રભુવીરના પ્રથમ શિષ્ય બનવાનું અપ્રતિમ સદ્ભાગ્ય પામનારા શ્રી ગૌતમસ્વામીજીની અને જે વ્યાખ્યાનપીઠને શ્રી સુધર્માસ્વામીની પાટ કહીએ છીએ તેમની પણ આ **દીક્ષાભૂમિ** છે.
- કલ્પસૂત્રનો ગણધરવાદ**, શ્રી પાવાપુરીજીના મહાસેનવનમાં ઘટના સ્વરૂપે સાકાર થયો હતો. પ્રભુ મહાવીરે ૧૧ મહાબ્રાહ્મણોનાં મનના સંશયોને તર્કબદ્ધ રીતે દૂર કર્યા તે વિષેનો વાર્તાલાપ, શ્રી મહાસેનવનમાં દેવતાઓએ રચેલા સમવસરણમાં થયો હતો. એ જ સ્થાને શ્રી સમવસરણ મંદિરનું નિર્માણ થયું છે.
- તીર્થંકર ભગવંતના શ્રીમુખે “ **ઉપેઝ વા, વિગમેઝ વા, ધુવેઝ વા** ” આ ગંભીર ત્રિપદીનું શ્રવણ કરીને શ્રી ગણધર ભગવંતો દ્વાદશાંગીની રચના કરે છે. ધર્મનાં દરેક રહસ્યો અને તમામ ઉપદેશોને સમાવતાં શ્રી આચારાંગ, શ્રી સૂત્રકૃતાંગ, શ્રી સ્થાનાંગ, શ્રી સમવાયાંગ, શ્રી ભગવતી સૂત્ર, શ્રી જ્ઞાતાધર્મકથાંગ, શ્રી ઉપાસકદશાંગ, શ્રી અંતઃકૃદ્દશાંગ, શ્રી અનુત્તરૌપપાતિક, શ્રી પ્રશ્નવ્યાકરણ, શ્રી વિપાક સૂત્ર અને દષ્ટિવાદ એવા બાર મહિમાવંત **દ્વાદશાંગીની રચના** આ ઐતિહાસિક ભૂમિ પર થઈ.
- ભગવાને શ્રમણધર્મની માફક ગૃહસ્થ ધર્મની સ્થાપના કરી. આ રીતે સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકારૂપ **ચતુર્વિધ સંઘની-તીર્થની સ્થાપના** તથા ૧૧ ગણધરોને ગણધરપદ વૈશાખ સુદ ૧૧ના રોજ પ્રદાન કરવામાં આવ્યું. આમ, જૈન શાસનમાં મૈત્રી, કરુણા અને પ્રેમનો દિવ્ય સંદેશ અહીંથી ફેલાયો.
- પ્રભુવીરના ધોર અભિગ્રહને પૂર્ણ કરાવવાનો લાભ શ્રી ચંદનાકુમારીને મળ્યો તેવાં ચંદનાજી પ્રભુના પરિવારમાં ૩૬૦૦૦ સાધ્વીજીમાં સર્વપ્રથમ શ્રમણી બન્યાં. પ્રભુના હાથે દીક્ષિત થનારાં અને

૨૦૨૨ પ્રવર્તિની પદે બિરાજિત થનારાં આર્યા **શ્રી ચંદનાસખાજીની આ દીક્ષાભૂમિ** છે.

૭. શ્રી ત્રિષષ્ટિશલાકાપુરુષ ચરિત્ર મહાકાવ્યમાં લખ્યું છે તે મુજબ :

एवमाख्याय समवसरणान्निर्ययौ प्रभुः ।

हस्तिपालनरेन्द्रस्य शुल्कशालां जगाम च ॥ (પર્વ ૧૦, સર્ગ ૧૩, શ્લોક ૨૧૭)

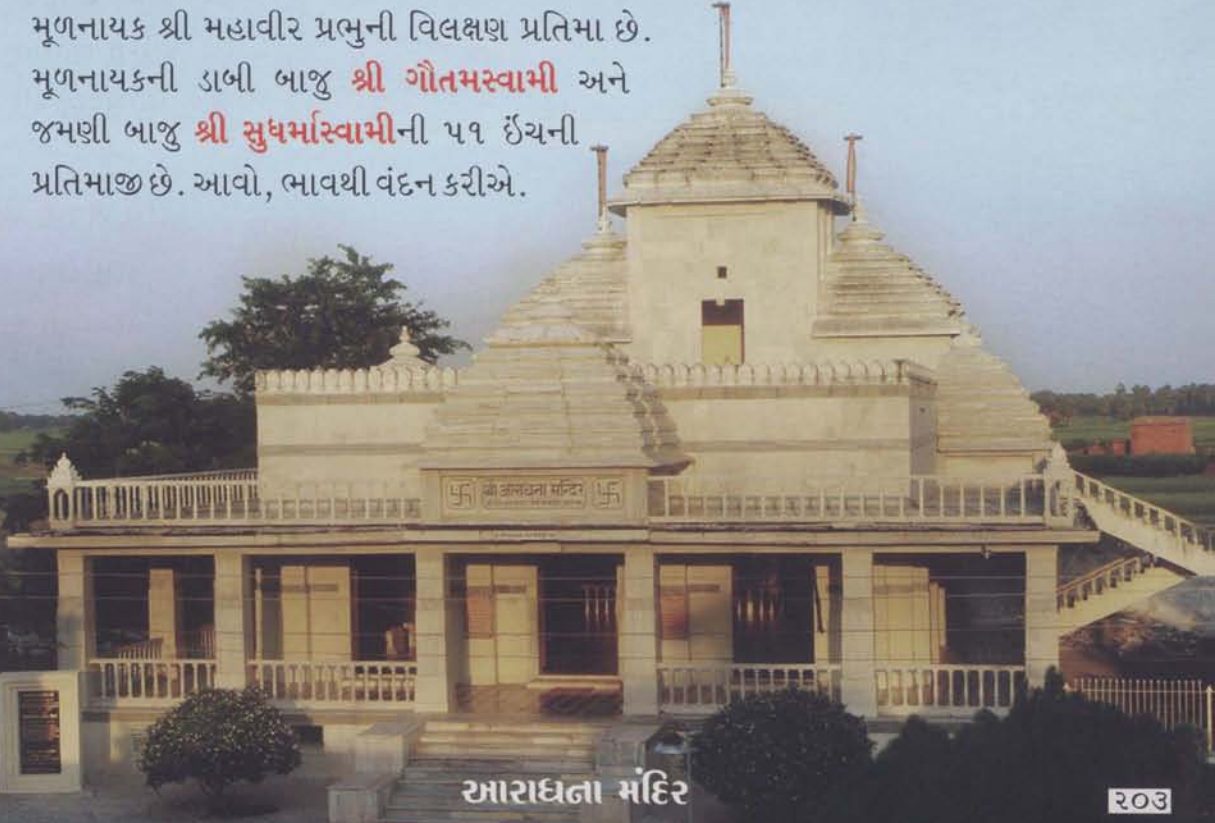
અર્થ : આ પ્રમાણે ફરમાવીને પ્રભુ સમવસરણમાંથી બહાર નીકળ્યા અને હસ્તિપાલ રાજાની શુલ્કશાળામાં પધાર્યા. મોક્ષમાં પધાર્યા તે પૂર્વે પ્રભુએ **અંતિમ દેશના** આ સ્થાનેથી આપી હતી.

શ્રી સમવસરણ મંદિરની બહાર વિશાળ **‘આરાધના મંદિર’** છે, જ્યાં ગભારામાં ૬૧ ઈંચના મૂળનાયક શ્રી મહાવીર પ્રભુની વિલક્ષણ પ્રતિમા છે.

મૂળનાયકની ડાબી બાજુ **શ્રી ગૌતમસ્વામી** અને

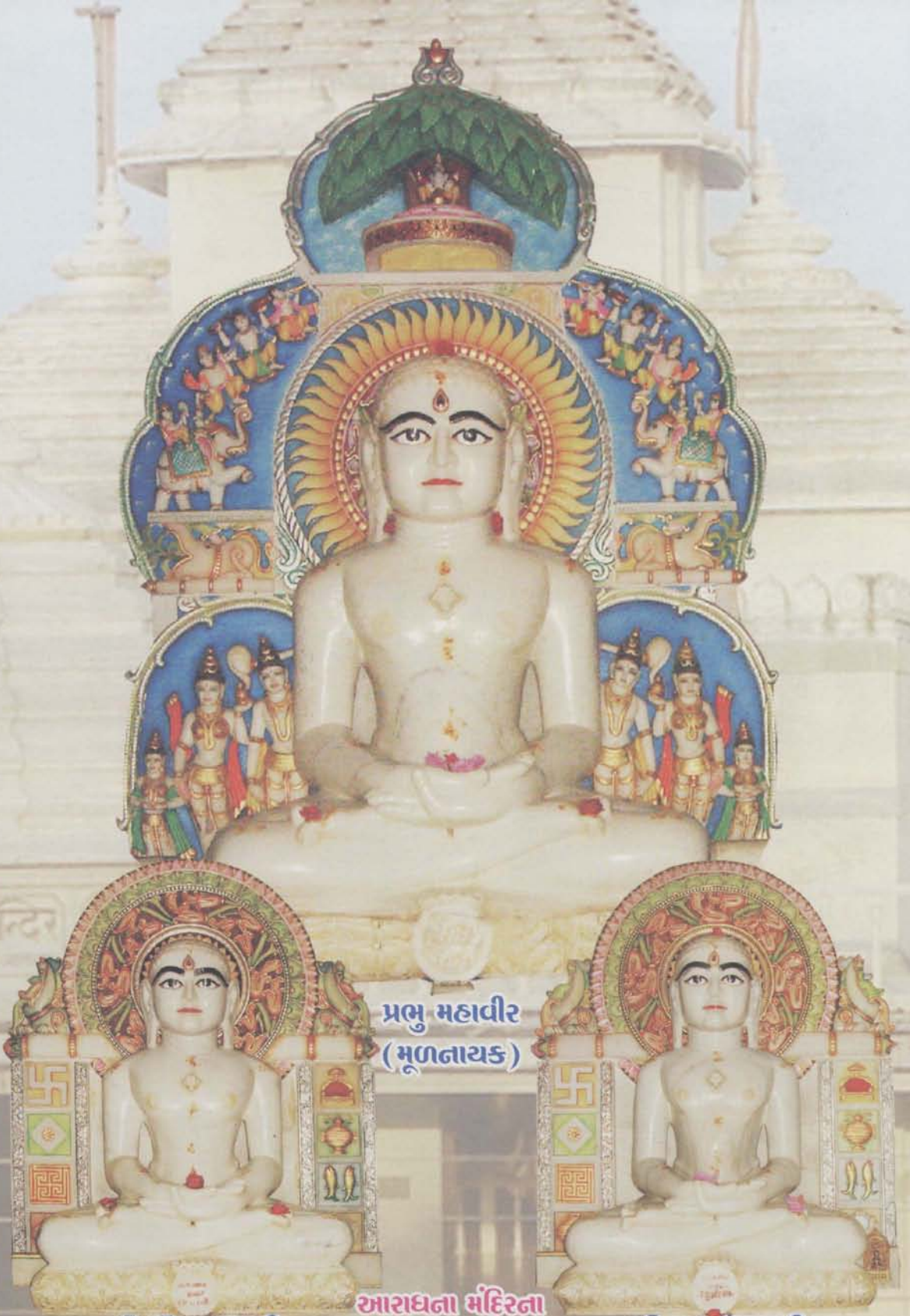
જમણી બાજુ **શ્રી સુધર્માસ્વામી**ની ૫૧ ઈંચની

પ્રતિમાજી છે. આવો, ભાવથી વંદન કરીએ.

આરાધના મંદિર

૨૦૩

પ્રભુ મહાવીર
(મૂળનાથક)

શ્રી ગૌતમસ્વામી
(ડાબી બાજુ)

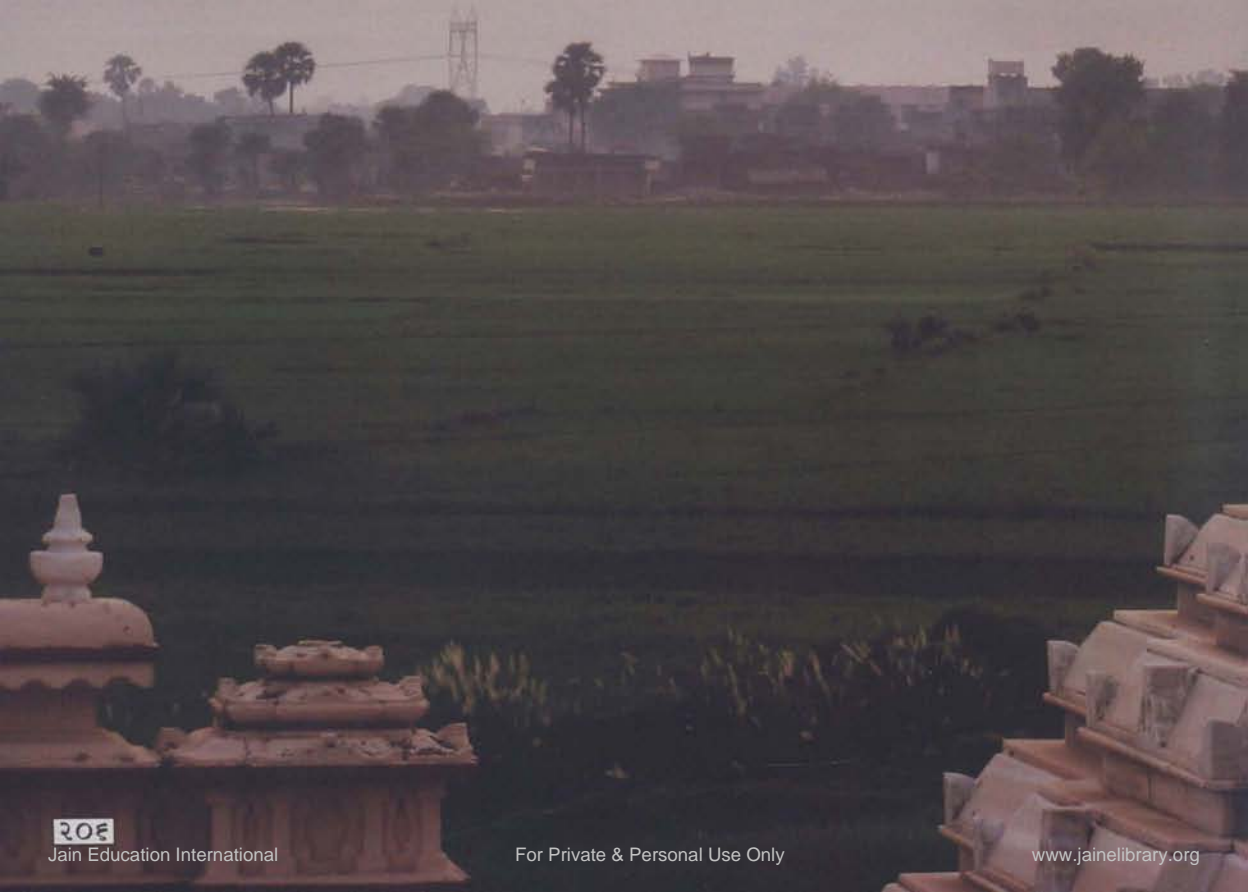
આરાધના મંદિરના
ગભારામાં
પ્રતિષ્ઠિત જિનબિંબો

શ્રી સુધર્માસ્વામી
(જમણી બાજુ)

આરાધના મંદિરમાં પ્રભુના કલ્યાણકતા સુંદર ચિત્રપટનાં દર્શન

૩૬૫ પાવાપુરીના તીરથે સોહે, વીર જિનેશ્વર પ્યારા,
છે વંદન કોટિ અમારાં.....

સૂરજના આથમતા અજવાળે સમવસરાડા મંદિરમાંથી દશ્યમાન પાવાપુરીજી

શ્રી ઋષભદેવજી

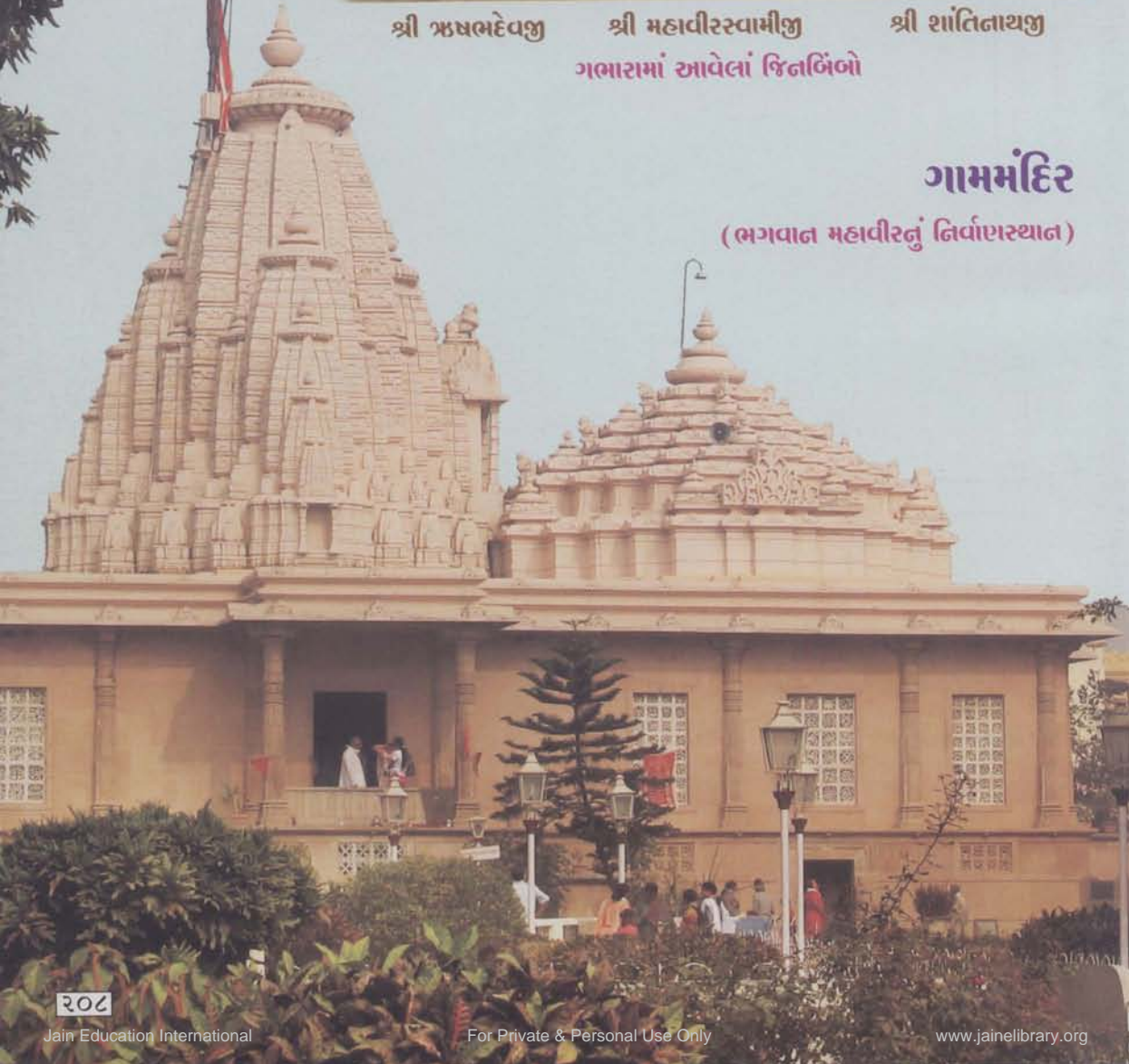
શ્રી મહાવીરસ્વામીજી

શ્રી શાંતિનાથજી

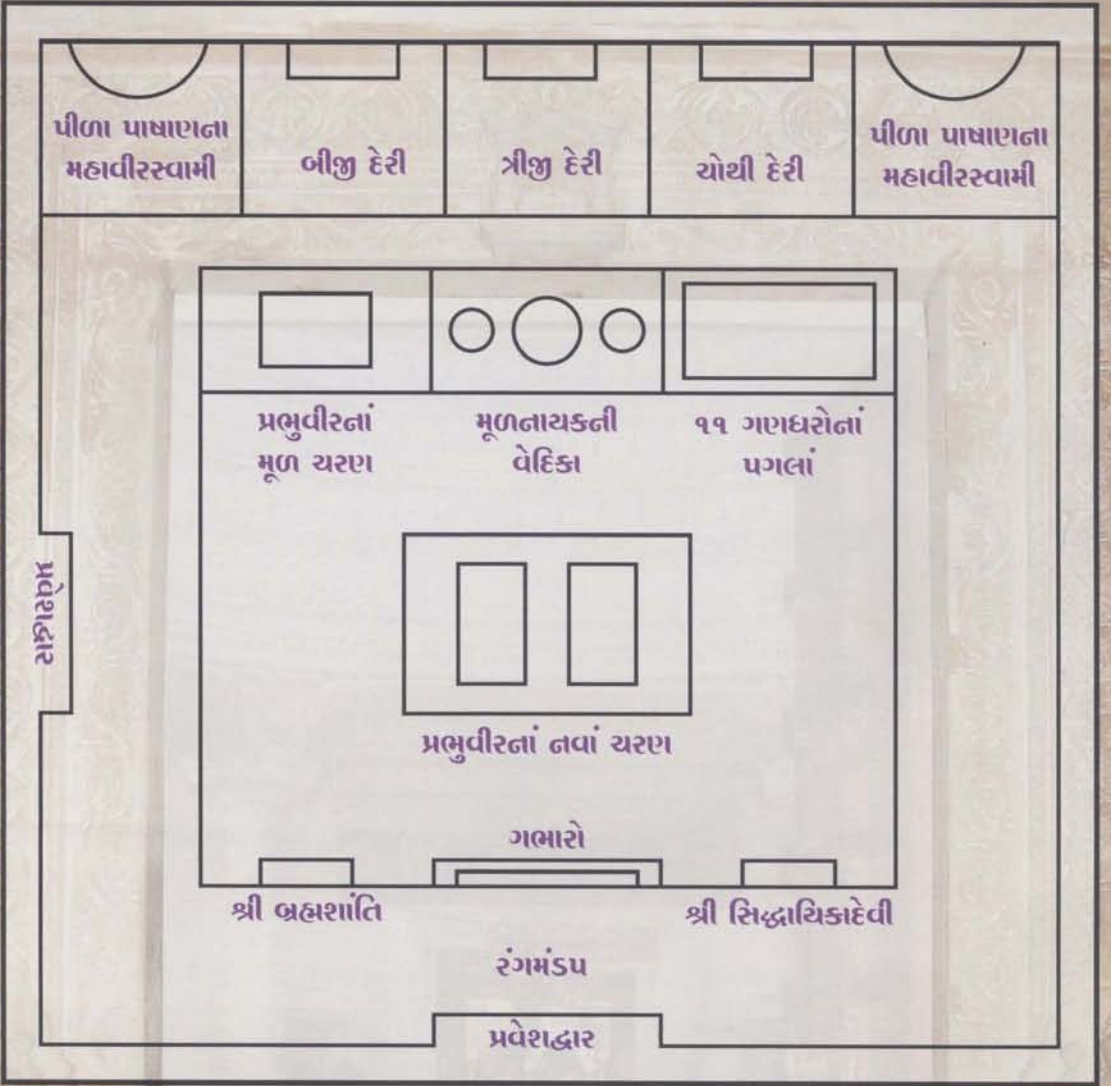
ગભારામાં આવેલાં જિનબિંબો

ગામમંદિર

(ભગવાન મહાવીરનું નિર્વાણસ્થાન)

જિનાલયની સ્થાપત્યરચના

મહતાબકુંવરીએ બંધાવેલ આ ગામમંદિરના ગભારામાં મૂળનાયક શ્રી મહાવીરસ્વામી, જેમની ડાબી બાજુ શ્રી ઋષભદેવ અને જમણી બાજુ શ્રી શાંતિનાથજી બિરાજમાન છે....**તમો જિણાણં.** મૂળ ગભારાની મધ્યમાં શ્યામ પાષાણની ચોરસ બેઠક પર પ્રભુવીરના શ્યામવર્ણાં નવાં ચરણ છે. મૂળ ગભારાની જમણી બાજુ દેરીમાં ૧૧ ગણધરોનાં પગલાં છે....**તમો સિદ્ધાણં.** ડાબી બાજુની આ દેરીમાં પ્રભુવીરનાં નિર્વાણ સમયનાં પ્રાચીન મૂળ ચરણ છે.**તેને વંદન કરીએ.**

કુંડલપુર અને પાવાપુરીનાં જિનાલયોમાં સ્થાપિત ચરણમાં એક સમાનતા ખાસ જોવા મળે છે. અહીં જિનેશ્વર ભગવંત અને ગુરુભગવંતનાં આડાં અને ઊભાં ચરણ એકસાથે જોડાયેલાં જોવા મળે છે, જે પ્રાચીનકાળના સ્થાપત્યની એક સમાન લાક્ષણિકતાનું દર્શન કરાવે છે.

मूणनाथक श्री महावीरस्वामी (गाममंदिर)

સ્તુતિ (રાગ : મંદિર છો મુક્તિ તણાં)

પાવનકારી પાવાપુરીમાં, વીર નિર્વાણી થયા,
વાચાળ મુજ રસના વિષે તું, સ્થાપતાં સુખિયા થયા;
પુનિત કીધો સાંઈ મને, હે વીર ! વીરતા ઘો હવે,
રીઝો પ્રભુ ! જો મુજ પ્રતિ તો, થાય મુજ કારજ સવે.

ચૈત્યવંદન

શ્રી સિદ્ધારથનૃપ કુલ તિલો, ત્રિશલા જશ માત;
હરિ લંછન તનુ સાત હાથ, મહિમા વિખ્યાત.
ત્રીસ વરસ ગૃહવાસ છંડી, લીયે સંયમ ભાર;
બાર વરસ છદ્મસ્થ માન, લહી કેવલ સાર;
ત્રીસ વરસ એમ સવિ મલીએ, બહોતેર આયુ પ્રમાણ;
દિવાલી દિન શિવ ગયા, કહે નય તેહ ગુણખાણ.

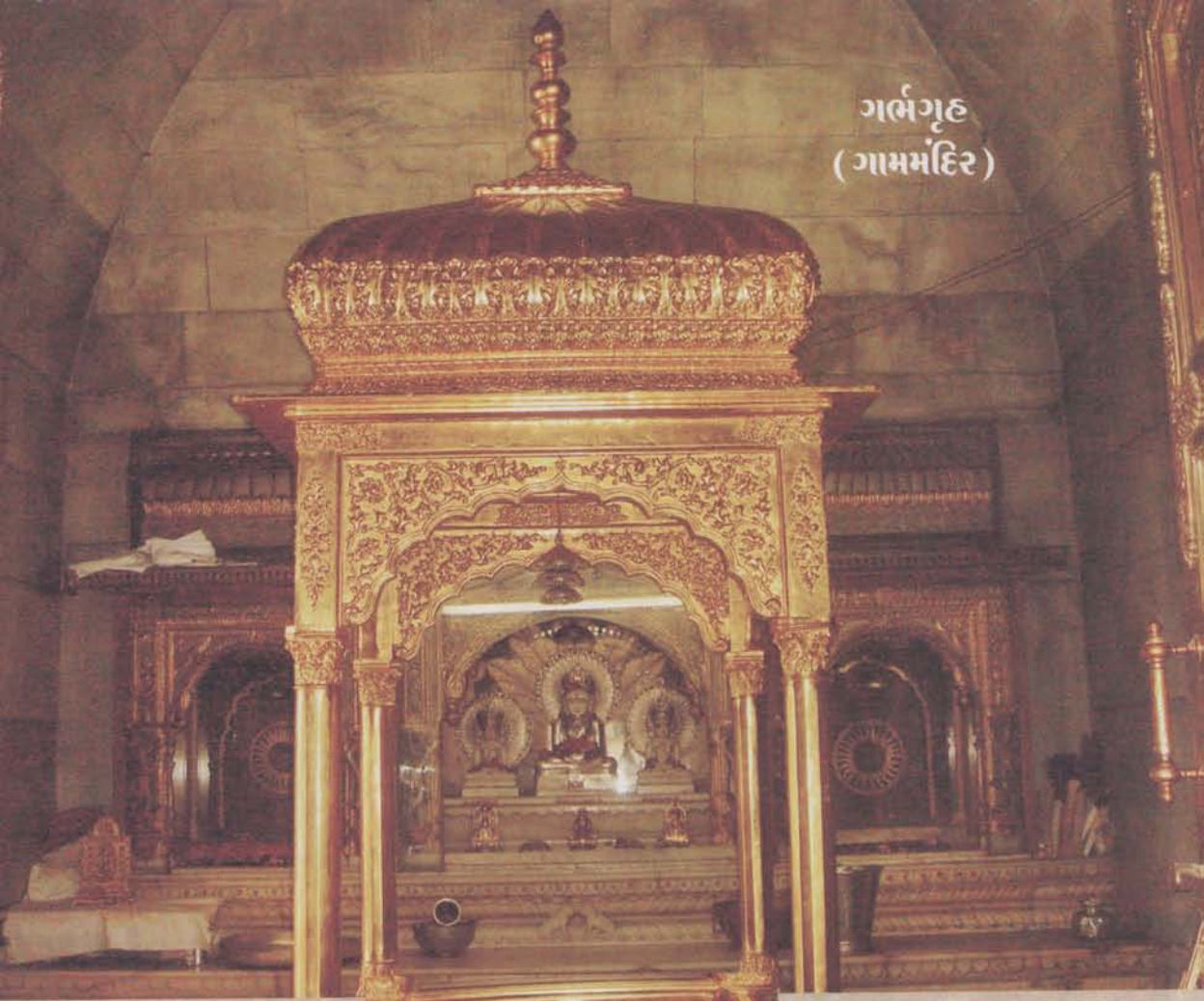
સ્તવન (રાગ : ભૈરવી)

મહાવીર મહાવીરમહાવીર મહાવીર
મારે દિવાળી થઈ આજ, પ્રભુમુખ જોવાને,
સર્યા સર્યા રે સેવકનાં કાજ, ભવદુઃખ ખોવાને.... પ્રભુવીર, મહાવીર
મહાવીરસ્વામી મુગતે પહોંચ્યા, ગૌતમ કેવળજ્ઞાન રે,
ધન્ય અમાવસ્યા, ધન્ય દિવાળી, મહાવીર પ્રભુ નિરવાણ.. પ્રભુવીર
ચારિત્ર પાળી નિર્મળું રે, ટાળ્યા વિષય કષાય રે,
એવા પ્રભુને વંદીએ તો, ઉતારે ભવ પાર પ્રભુવીર
બાકુલા વહોર્યા વીર જિને, તારી ચંદનબાળા રે,
કેવળ લઈ પ્રભુ મુગતે પહોંચ્યા, પામ્યા ભવનો પાર...પ્રભુવીર
એવા પ્રભુને વંદીએ જે, પંચમજ્ઞાનને ધરતા રે,
સમવસરણ દઈ દેશના રે, પ્રભુએ તાર્યા નરનાર....પ્રભુવીર
ચોવીસમા જિનેશ્વરને, મુક્તિ તણા દાતાર રે,
કર જોડી કવિ એમ ભણે રે પ્રભુ, ભવનો ફેરો ટાળ ...પ્રભુવીર

થોય

મનોહર મૂર્તિ મહાવીર તણી,
જિણે સોલ પહોર દેશના ભણી;
નવમલ્લી નવલચ્છી નૃપતિ સુણી,
કહી શિવ પામ્યા ત્રિભુવન ધણી.

ગર્ભગૃહ
(ગામમંદિર)

પ્રભુવીરનાં પ્રાચીન ચરણ

પ્રભુવીરનાં નવાં ચરણ

૧૧ ગણધરોનાં પગલાં

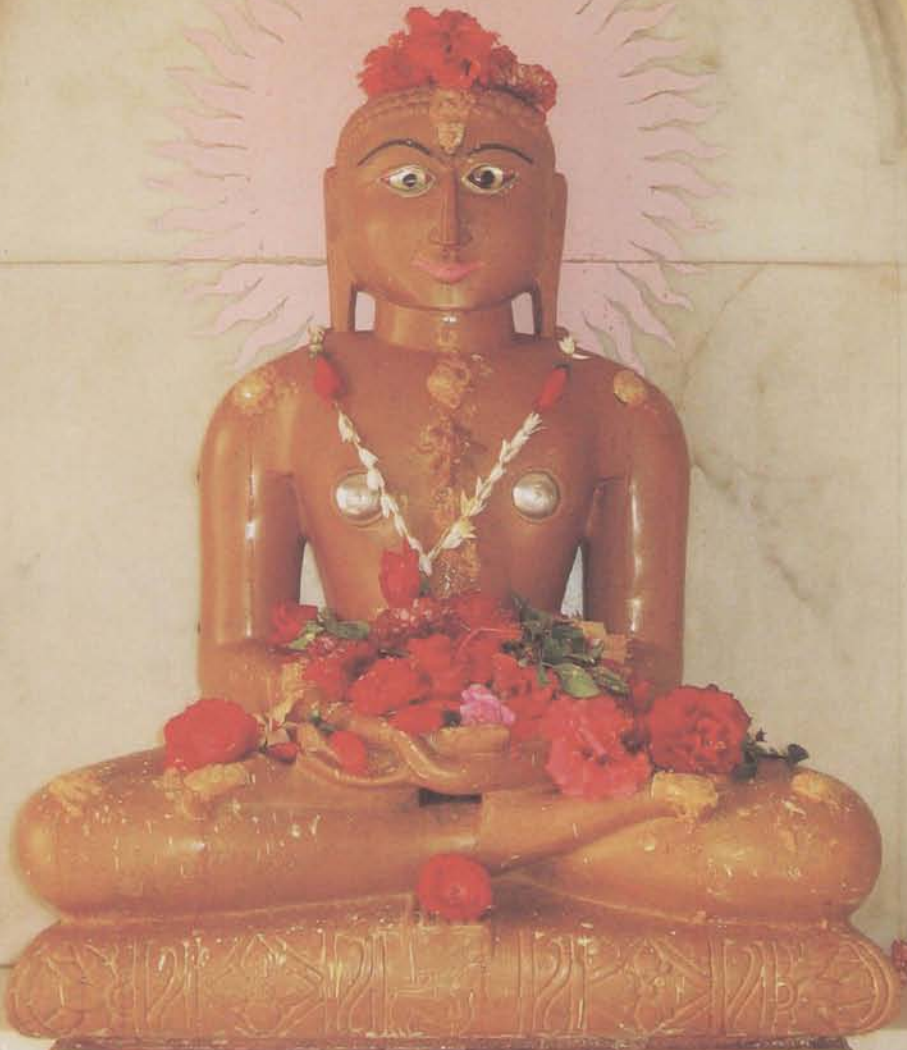

રંગમંડપમાં ભગવાનના જીવનપ્રસંગોની પ્રાચીન ચિત્રાવલી છે અને ભીંતમાં ફરતે ઉપર ચારે બાજુ પ્રભુના જીવનના પ્રસંગો છે, જેને જોતાં જોતાં પ્રભુવીરનું સમતામય જીવનદર્શન પ્રત્યક્ષ થાય છે.

इक्षोवि णमोक्कारी जिनवरवसहस्स वद्धमाणस्स ।
संसारि सागराओ तोरई नरं वा नारिं वा ॥
(ગામમંદિરમાં આવેલું પ્રભુવીરનું એક પ્રાચીન ચિત્ર)

જીર્ણોદ્ધાર પહેલાંની ગભારાની કેટલીક પ્રાચીન મૂર્તિઓ અને ચરણને ગભારાના પૃષ્ઠ ભાગે બીજી અને ત્રીજી દેરીમાં ફરી પ્રસ્થાપિત કરવામાં આવ્યાં છે. મૂળ ગભારાની પાછળની પાંચ દેરીમાં સર્વ જિનબિંબો અને પ્રતિમાઓને વંદન કરીએ.

પહેલી દેરીમાં - જેસલમેરના પીળા પાષાણના
શ્રી મહાવીરસ્વામીને... તમો જિણાણ.

બીજી દેરી

બીજી દેરીમાં - સ્થૂલભદ્રજીનાં પગલાં, દેવદ્વિગણિ ક્ષમાશ્રમણની મૂર્તિ અને પગલાં, દાદાગુરુદેવનાં પગલાં (ઊભાં), સફેદ આરસના જિનચંદ્રસૂરિજી, કાળા પાષાણના જિનકુશલસૂરિજીનાં પગલાં છે.

ત્રીજી દેરી

ત્રીજી દેરીમાં - શ્રી મહાવીરસ્વામી ચરણ, કાઉસગિયા શાંતિનાથજી, શ્રી ચંદ્રપ્રભજી, શ્રી પાર્શ્વનાથજી, શ્યામ પાષાણના નાના શ્રી નેમિનાથજી, મહાવીરસ્વામીનાં બે જોડી પગલાં છે. સર્વને... તમો જિણાણં.

ચોથી દેરીમાં -
શ્રી ગૌતમસ્વામી,
ડાબે વીસ સ્થાનક યંત્ર,
જમણે નવપદ યંત્રનાં
દર્શન કરીએ.

પાંચમી દેરીમાં - જેસલમેરના પીળા પાષાણના
મહાવીરજીને.... તમો જિણાણં.

ગામમંદિરમાં નીચે ભોંયરામાં ચાર ગેરુના ભૈરવજી બિરાજમાન છે,
જે ૫૦૦ વર્ષ પ્રાચીન છે. મધ્યમાં ભોમિયાજીની છબીને વંદન કરીએ.

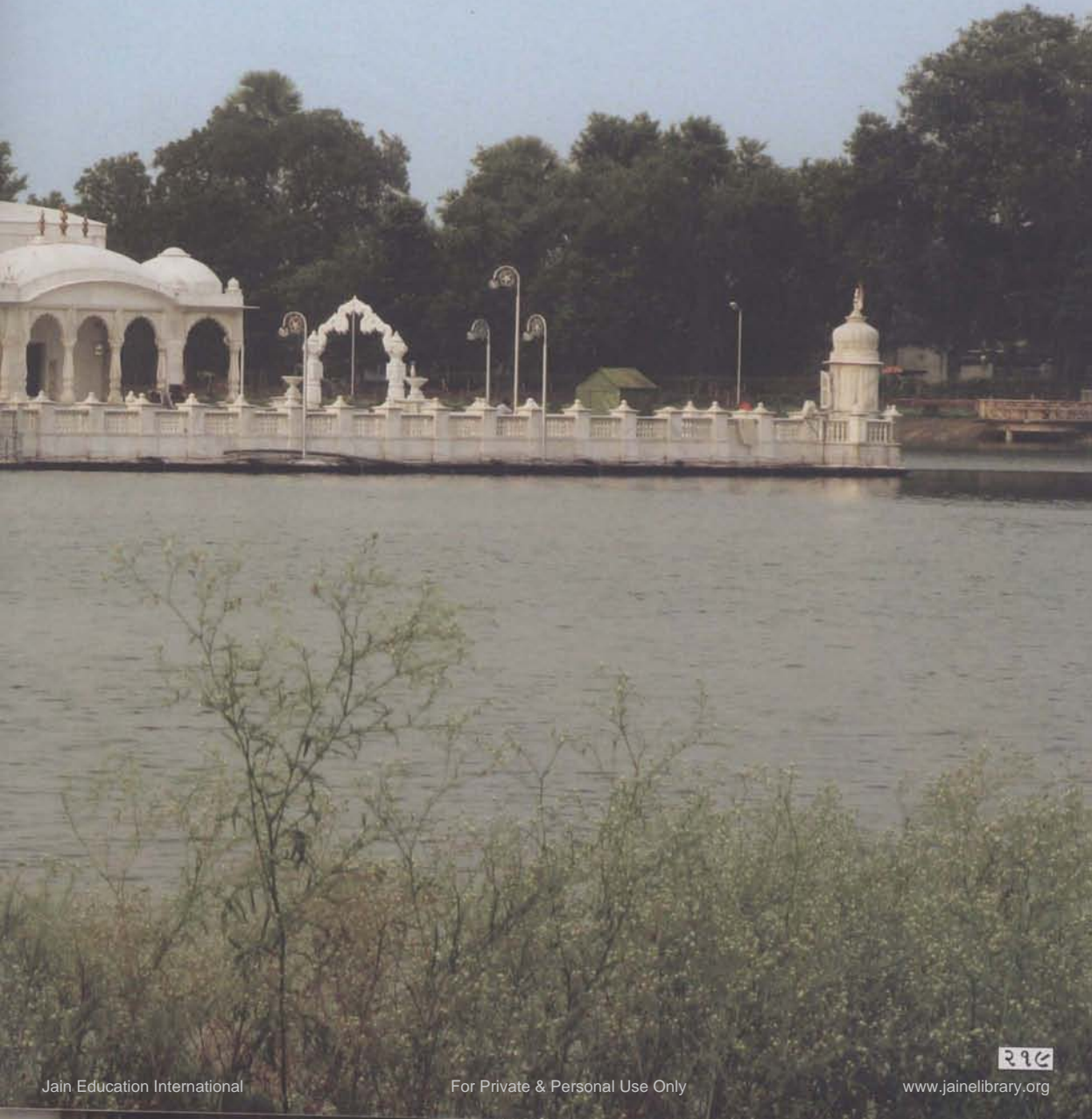

ગામમંદિરના ચોગાનમાં એક નાનું મંદિર છે, જેમાં શ્રી ભોમિયાજી
તથા શ્રી ઘંટાકર્ણમહાવીર પ્રતિષ્ઠિત છે. પ્રણામ કરી ગામમંદિરની
બહાર સામેની બાજુ આવેલાં જલમંદિરે દર્શન કરવા જઈશું,
જ્યાં પ્રભુના દેહનો અંતિમસંસ્કાર કરવામાં આવ્યો

પાવાપુરી જલમંદિર

અંતિમનાથની અંતિમભૂમિની અંતિમયાદ

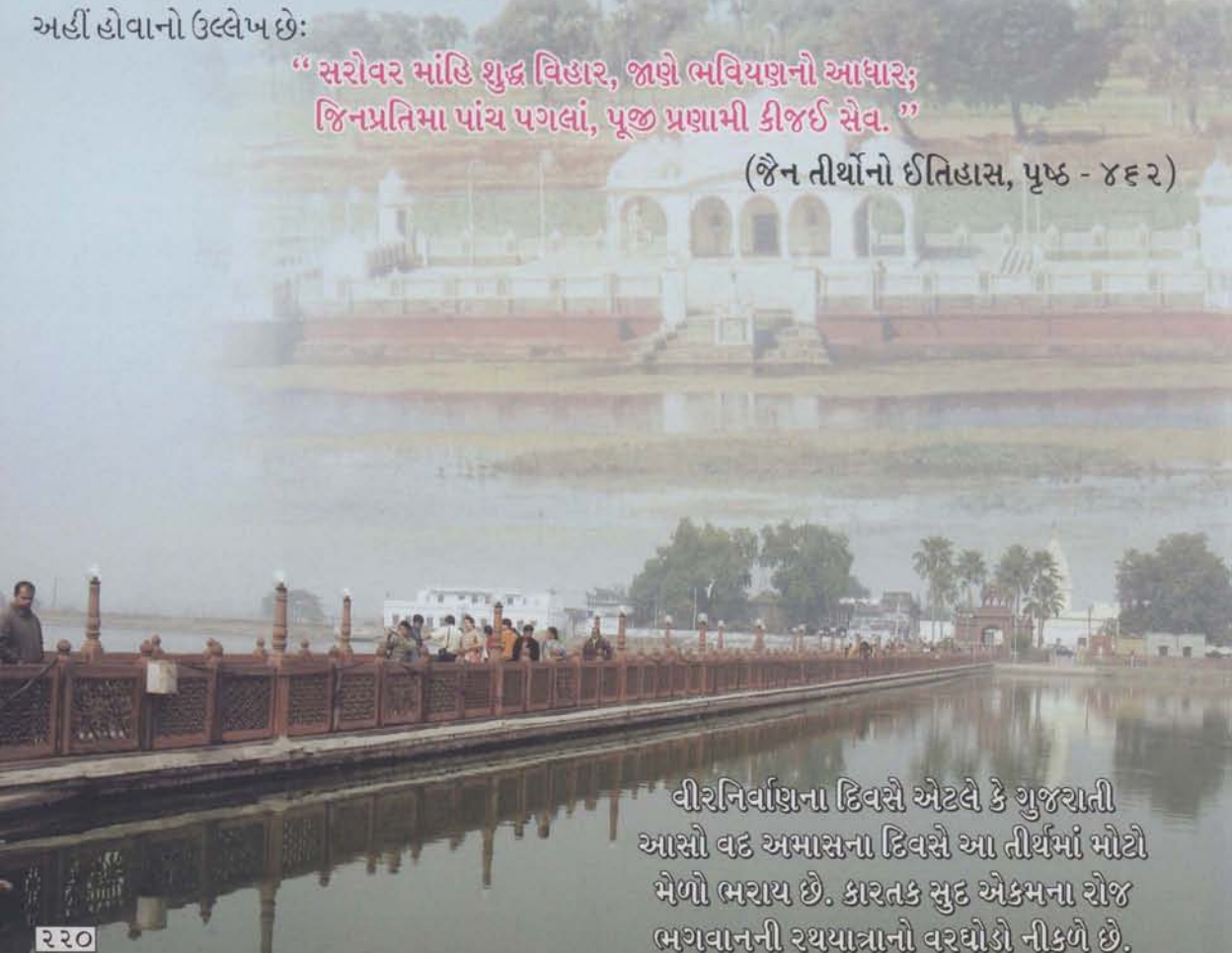
પાવાપુરીની પૃથ્વી પ્રભુવીરની પાર્થિવ દશાની અંતિમ યાદગીરી છે. આસો માસની અમાસે ત્રિભુવનમાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ પાથરનાર પ્રભુવીર જ્યારે નિર્વાણ પામ્યા ત્યારે ભાવુક ભક્તોએ પ્રકાશક પ્રભુના પ્રતીક રૂપે દીપ પેટાવ્યા. તે સમયથી દર વર્ષે દિવાળી થઈને ‘મહાવીર મહાવીર’ના ગુંજારવ સાથે દિવાળી દીપી ઊઠી છે.

કહેવાય છે કે પ્રભુ જ્યારે મોક્ષ પામ્યા ત્યારે અહીંની રાખને કલ્યાણકારી માની સૌએ મસ્તકે ચઢાવી. પવિત્ર દેહની ભસ્મ લેવા માટે ઊમટેલા દેવો અને માનવોના સમૂહે રાખ પૂરી થઈ જતાં તે ભૂમિની માટીને પણ મંગલકારી માનીને મસ્તકે ચઢાવી. આમ કરતાં કરતાં એક યોજનનો ખાડો થઈ ગયો, જેમાં પાણી ભરાતાં ‘પક્ષ’ બની ગયું. ત્યાર બાદ અહીં નંદીવર્ધને દેવવિમાન સમું મંદિર બંધાવ્યું અને તેમાં પ્રભુની ચરણપાદુકા સ્થાપિત કરી. આ ધુમ્મટબંધી મૂળમંદિર ૨,૫૩૧ વર્ષ પહેલાં ઈટ અને ચૂનાનું હતું, જેનો જીર્ણોદ્ધાર થતાં આરસનું બનાવવામાં આવ્યું. જળમંદિર ૮૪ વીઘા જેટલી જમીનમાં વિસ્તરેલું છે. કમળનાં ફૂલોથી શોભિત, ૧,૪૫૧ ફૂટ લાંબા અને ૧,૨૨૩ ફૂટ પહોળા આ સરોવરની વચ્ચે આવેલા મંદિર સુધી પહોંચવા માટે ૬૦૦ ફૂટ લાંબો પુલ છે. પૂર્વે મંદિર સુધી જવા માટે નાવનો ઉપયોગ કરાતો. આજે ચાલીને જઈ શકાય છે. અહીં કમળ ખીલતાં હોવાથી ‘કમળમંદિર’ પણ કહે છે.

આજથી લગભગ ૩૫૦ વર્ષ પહેલાં લખાયેલી તીર્થમાળામાં એક-બે નહીં, પાંચ-પાંચ પ્રતિમાઓ અહીં હોવાનો ઉલ્લેખ છે:

“સરોવર માંહિ શુદ્ધ વિહાર, જાણે ભવિયણનો આધાર;
જિનપ્રતિમા પાંચ પગલાં, પૂજી પ્રણામી કીજઈ સેવ.”

(જૈન તીર્થોનો ઇતિહાસ, પૃષ્ઠ - ૪૬૨)

વીરનિર્વાણના દિવસે એટલે કે ગુજરાતી આસો વદ અમાસના દિવસે આ તીર્થમાં મોટો મેળો ભરાય છે. કારતક સુદ એકમના રોજ ભગવાનની રથયાત્રાનો વરવૌડો નીકળે છે.

નકશીદાર ખોખાલી આંગી

આસો વદ અમાસના દિવસે અહીં ચઢાવો બોલીને ૫૧ કિલોનો **‘નિર્વાણ મોદક’** ચઢાવવામાં આવે છે. આ દિવસે પગલાં ઉપર રત્નજડિત ચંદની અને ચાંદીનું નકશીદાર ખોખું ચઢાવાય છે, જેના પાછળના ભાગે આવેલા એક નાનકડા સિંહાસનમાં પ્રભુનાં દર્શન થાય છે. આ દિવસે ચઢાવાતું છત્ર પણ નિર્વાણકલ્યાણકના દિવસે વર્ષમાં એક જ વાર પ્રભુ-પગલાંની ઉપર ચઢાવાય છે. નિર્વાણ રાત્રિએ ગૌતમસ્વામીનો વિલાપ ગવાય છે. પંચમકાળનું આશ્ચર્ય એ છે કે નિર્વાણની રાત્રિએ નિર્વાણના સમયે જ ભગવાનનાં મુક્તિચરણ ઉપરનું છત્ર કંપિત થાય છે, ત્યારે ક્ષણભર માટે એમ લાગે છે કે પ્રભુવીર સદેહે ઊભા છે! દિવાળીની રાત્રિએ છત્રના કંપનની ઘટના નજરે નિહાળવી એ એક અહોભાગ્યની વાત છે.

ચરણ પર સ્થિત છત્ર

નિર્વાણ મોદક

નિર્વાણ રાત્રિએ ચરણદર્શન

જલમંદિરમાં આવેલી ત્રણ ચરણ દેરી અને સ્તંભજડિત ચંદનીનાં દર્શન

શ્રી ગૌતમસ્વામી

શ્રી મહાવીરસ્વામી

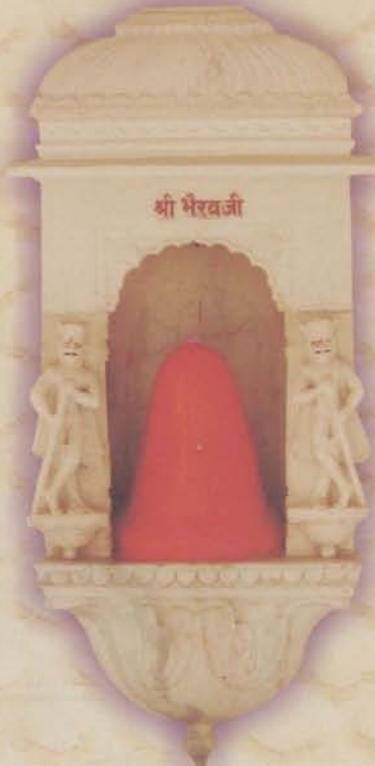
શ્રી સુધર્માસ્વામી

જલમંદિરમાં આવેલાં પ્રભુનાં પ્રાચીન પગલાં

બિહારનું આ પ્રથમ આરસવાળું જલમંદિર છે, જેમાં અંદર ત્રણ નાની સુવર્ણમંડિત વેદિકા છે. અહીં પ્રભુ મહાવીરનાં પ્રાચીન મૂળ ચરણ મધ્યમાં છે. ડાબી બાજુ શ્રી ગૌતમસ્વામીજી અને જમણી બાજુ શ્રી સુધર્માસ્વામીજીનાં ચરણ છે. આ ત્રણેય દેવકુલિકાઓને આચાર્ય ભ. પૂ. જગવલ્લભસૂરિજીની પ્રેરણાથી સુવર્ણથી અલંકૃત કરવામાં આવી છે. ખૂબ ભાવથી સેવા-પૂજા કરીએ. જલમંદિરના ગભારાની બહાર મુખ્ય દ્વારની આજુબાજુ ભૈરવજીને પ્રણામ કરીને જલમંદિરના ચારે ખૂણામાં આવેલી ચાર દેરીમાં દર્શન કરવા જઈએ.

સોળ સતીઓનાં ચરણની દેરી

દાદાશ્રી જિનકુશલજીનાં ચરણ

મંદિરની બહાર ચાર ખૂણામાં આવેલી દેરીઓમાં
સોળ સતીઓનાં ચરણ, અગિયાર ગણધરનાં પગલાં,
શ્રી દીપવિજયજી ગણધરનાં પગલાં અને દાદાશ્રી
જિનકુશલજીનાં ચરણ પ્રસ્થાપિત કરેલાં છે.

પવનમાં જલમંદિરને
ના મોક્ષગમનથી આ
અની ગઈ છે.

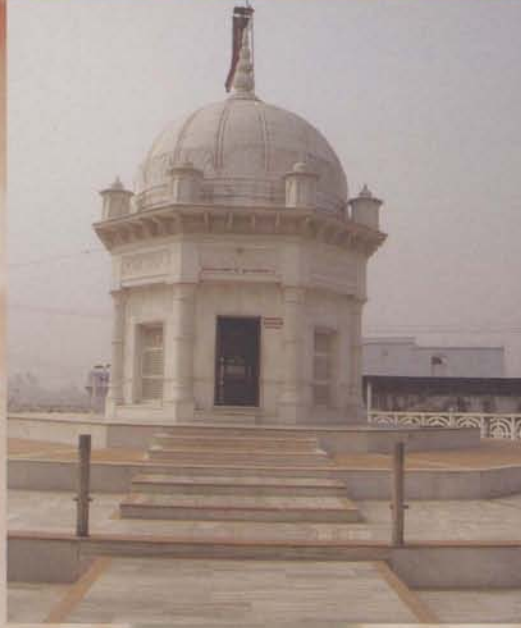
અગિયાર ગણધરનાં પગલાં

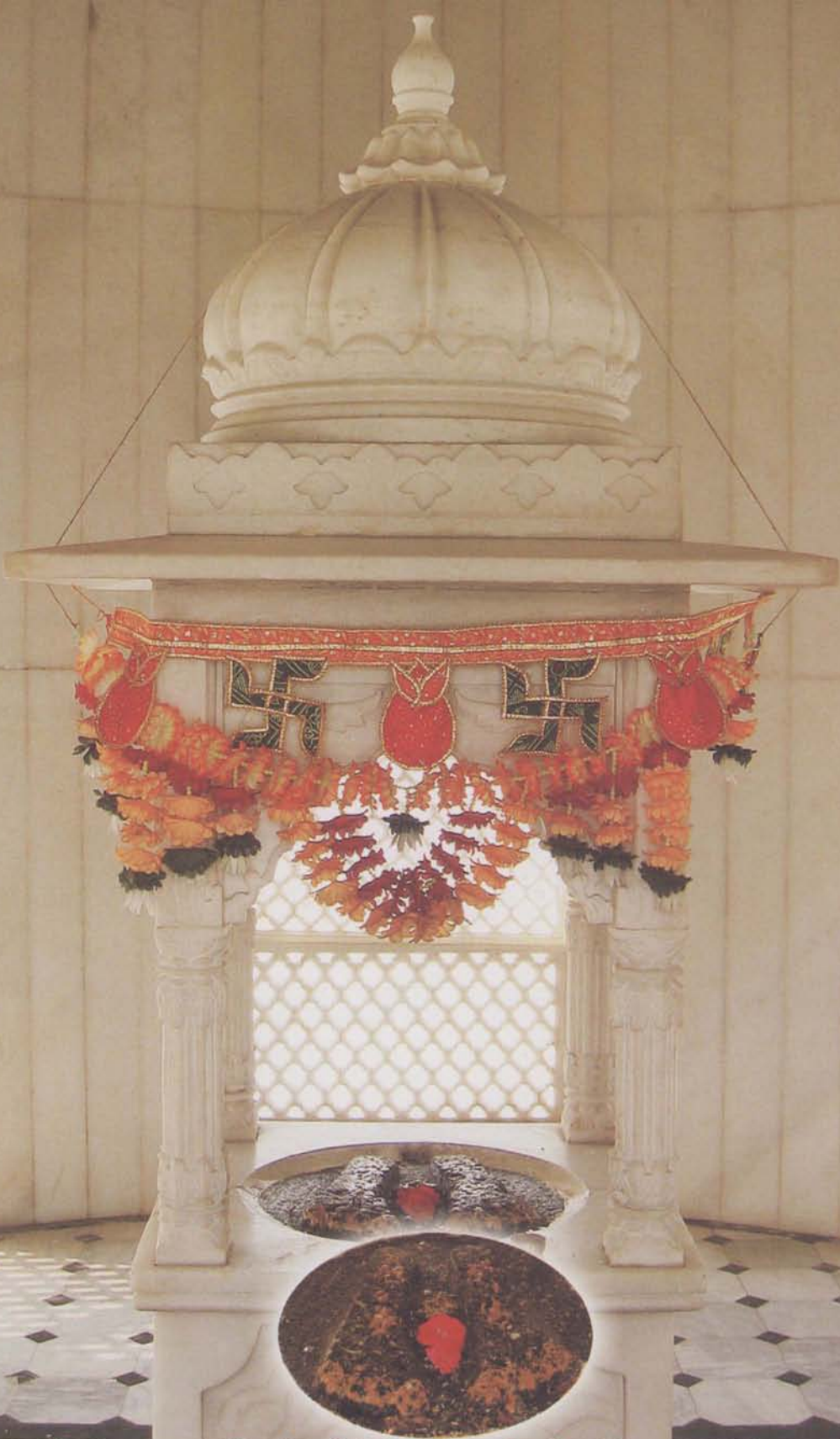
શ્રી દીપવિજયજી ગણધરનાં પગલાં

૨૨૫

જલમંદિરમાં એક પણ મૂર્તિ નથી.
આવા બેજોડ 'ચરણ મંદિર'ની બહાર
નીકળીએ એટલે બરાબર સામે પ્રાચીન
સમવસરણ મંદિર તથા જમણા હાથે
દાદાવાડીનાં દર્શન થાય છે.

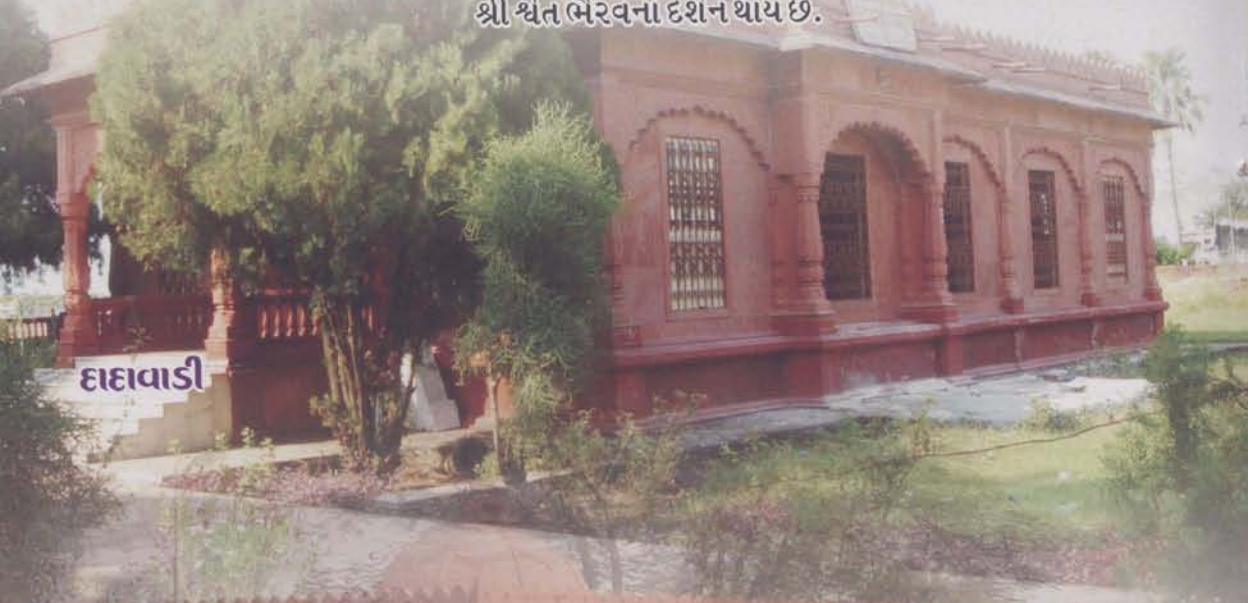

પ્રાચીન સમવસરણ મંદિર (જીર્ણોદ્ધાર પહેલાં અને પછી)

પ્રાચીન સમવસરણ મંદિરમાં આવેલી દેરીમાં પ્રભુવીરનાં પ્રાચીન ચરણ (સંવત્ર ૧૬૪૫) ૨૨૭

દાદાવાડીમાં ચૌમુખી દાદાગુરુજીની મૂર્તિઓ છે, જેની પ્રતિષ્ઠા સંવત ૨૦૪૩માં કરાઈ હતી. મંદિરમાં પ્રવેશતાં જ સામે યુગપ્રધાન દાદા શ્રી જિનદત્તસૂરિજી, ડાબી બાજુથી ફરતાં પ્રથમ મણિધારી દાદા શ્રી જિનચંદ્રસૂરિજી, ત્યાર બાદ પ્રકટપ્રભાવી દાદા શ્રી જિનકુશલસૂરિજી અને ચોથા અકબર પ્રતિબોધક દાદા શ્રી જિનચંદ્રસૂરિજી એમ ચૌમુખી દેરીમાં ચાર દાદાગુરુજી બિરાજે છે. ગભારાની બહાર આવીએ તો મુખ્ય દ્વારની આજુબાજુ અધિષ્ઠાયકદેવ શ્રી શ્યામ નાકોડા ભૈરવ, શ્રી શ્વેત ભૈરવનાં દર્શન થાય છે.

નાકોડા ભૈરવજી

૨૨૮

ચૌમુખી દાદાગુરુજી

શ્વેત ભૈરવજી

દાદાવાડી દર્શન કરીને
બહાર નીકળીએ એટલે સામેની
બાજુ મહતાબબીબી મંદિર
દેખાય છે, જ્યાં મૂળનાયક
શ્રી મહાવીરસ્વામીજી બિરાજે
છે. મૂળનાયકની ડાબી બાજુ
શ્રી આદિનાથજી, જમણી બાજુ
શ્રી શાંતિનાથજી બિરાજમાન
છે.....**તમો જિણાણં.** અહીં
નવપદની દેરી પણ દર્શનીય છે.

મૂળનાયકની વેદિકા (મહતાબબીબી મંદિર)

માર્ગદર્શન : ગામમંદિર અને
નવા સમવસરણ મંદિરમાં
ધર્મશાળા છે અને જલપાનની
પણ વ્યવસ્થા છે. પ્રભુના નિર્વાણ
દિને અહીં યાત્રાળુઓની ખૂબ
ભીડ રહેતી હોવાથી અહીં
રોકાવાનું હોય તો
અગાઉથી પેઢીમાં જાણ
કરવી પડે છે.

નવપદની દેરી

મહતાબબીબી મંદિર

તીર્થપેઢી

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર ભંડાર તીર્થ પાવાપુરી
પોસ્ટ : પાવાપુરી-૮૦૩ ૧૧૫
જિલ્લો : નાલંદા, રાજ્ય : બિહાર
ફોન : ૦૬૧૧૨ - ૨૯૪૦૪૯, ૨૯૪૦૦૮
સમવસરણ મંદિર : ૦૬૧૧૨-૨૨૪૩૨૦૬૦

હવે પાવાપુરીથી
ગુણિયાજી જઈશું.

सर्वारीष्ट प्रणाशाय, सर्वाभीष्टार्थ दायिने ।
सर्वलब्धिनिधानाय, गौतमस्वामीने नमः ॥

શ્રી ગુણિયાજી તીર્થ
લબ્ધિના સ્વામી શ્રી ગૌતમસ્વામીજીની
કેવળજ્ઞાનકલ્યાણક ભૂમિ

ગુણિયાજી તીર્થ નવાદા સ્ટેશનથી ૨ માઈલ દૂર ઘટાદાર વૃક્ષોની હારમાળામાં જંગલમાં મંગલ સમું છે. ગૌતમસ્વામીજીને જ્યાં કેવળજ્ઞાન થયું હતું તે ગુણિયાજી તીર્થના જલમંદિરમાં દર્શન કરીશું. પાવાપુરીથી ગુણિયાજી જતાં રસ્તામાં રાજગિરિના પહાડનો એક ભાગ દેખાય છે, તેને જરાસંધનો સ્તૂપ કહે છે. લોકવાયકા છે કે

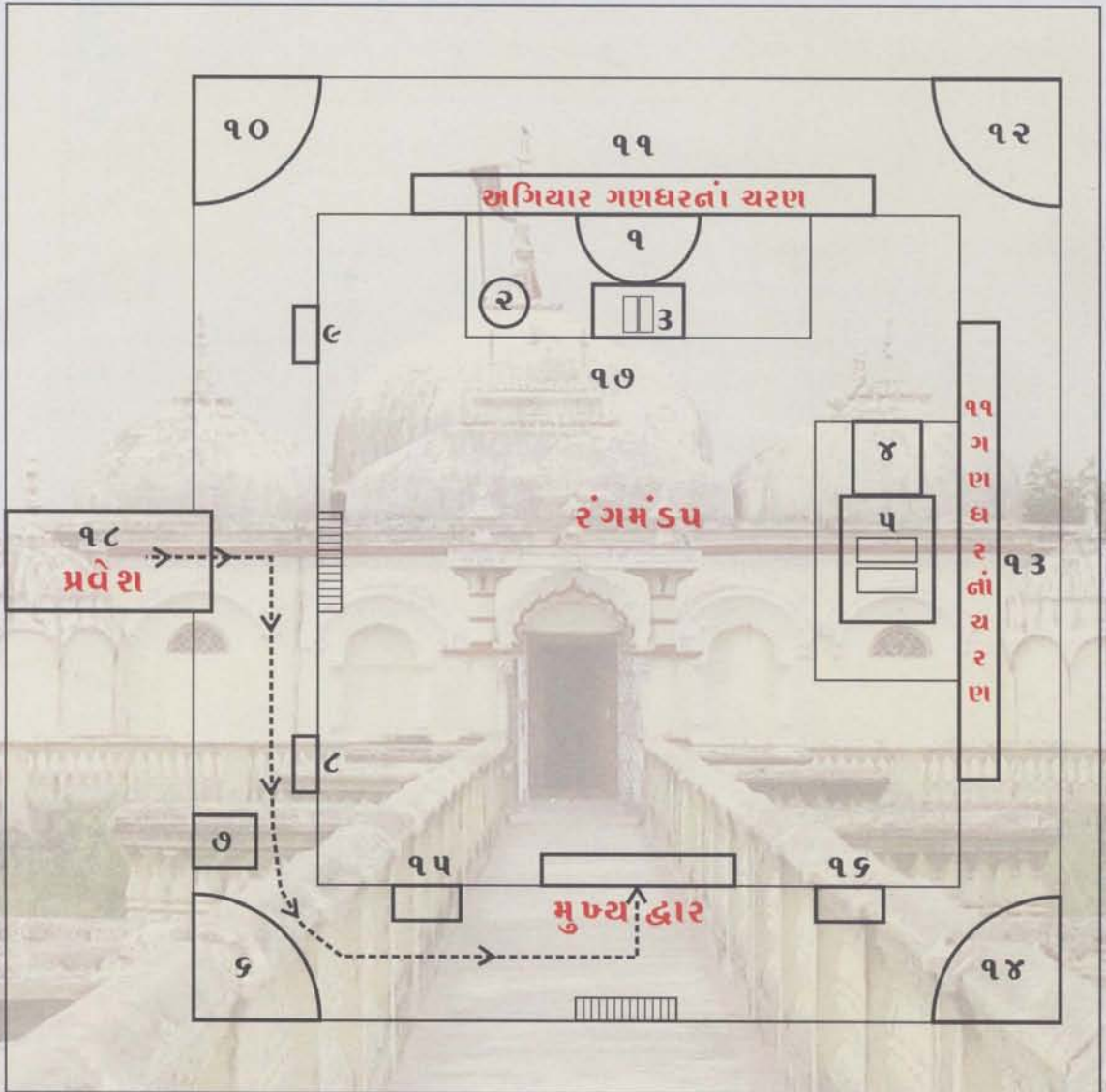
આ સ્તૂપ પર બેસીને તે મથુરા સુધી બાણ છોડતો હતો. ગુણિયાજીના આ તીર્થધામે પહેલાં ‘ગુણશીલ’ નામે વન હતું. રાજગૃહીના ઇતિહાસમાં યાતુર્માસ માટે પ્રભુ મહાવીર ગુણશીલ ચૈત્યમાં વિચર્યા હતા અને તે સમયે જ્યાં પ્રભુનું સમવસરણ રચાયાનું વર્ણન સાંભળવા મળે છે; તે જ આ ગુણિયાજી કે ગુણિયાજી તીર્થ.

શ્રી ગૌતમ ગણધરનું કેવળજ્ઞાન

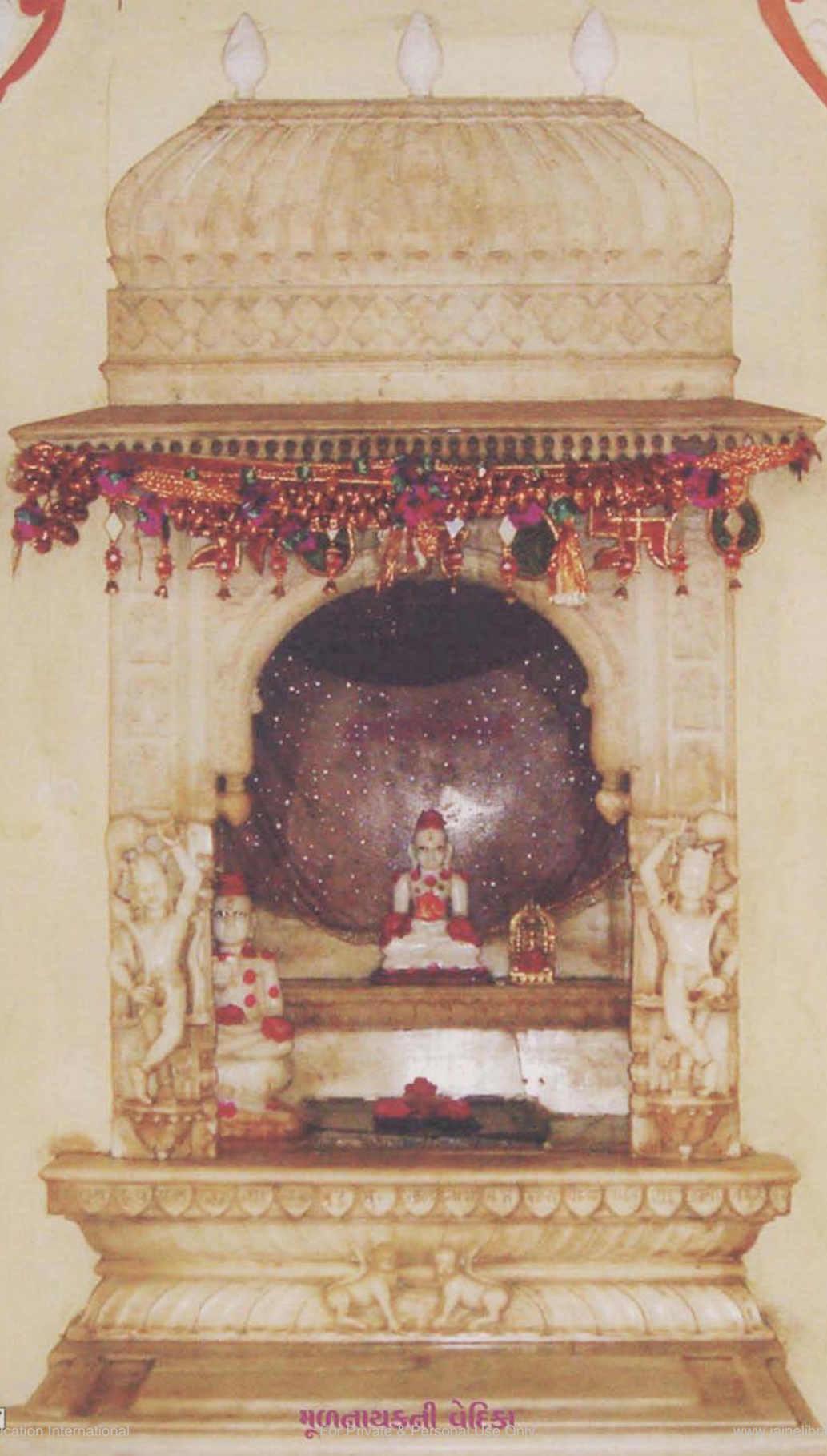
પ્રભુ મહાવીરે જીવનના અંતિમ સમયમાં શ્રી ગૌતમસ્વામીને રાગમુક્ત કરાવવાના હેતુથી દેવશર્મા બ્રાહ્મણને ત્યાં પ્રતિબોધવા મોકલ્યા અને પોતાનાથી દૂર કર્યા. દરમિયાન તેમણે પોતાના પાર્થિવદેહનો ત્યાગ કર્યો. નિર્વાણના સમાચાર સાંભળી ગૌતમસ્વામીએ ખૂબ વિલાપ કર્યો અને અંતે મોહનાં બંધનો તૂટતાં તે જ નિર્વાણરાત્રિની પશ્ચિમ પ્રભાતે ગૌતમસ્વામીને કેવળજ્ઞાન થયું. આમ, પ્રભુવીરના વિરહથી સ્તબ્ધ બની ગયેલો કાળ જાણે અનંતલબ્ધિનિધાન પુરુષોત્તમ શ્રી ગૌતમ ગણધરની કેવળજ્ઞાનપ્રાપ્તિના ધવલમંગલથી નવા વર્ષના બહાને ઉલ્લસિત થયો અને આજે પણ આ ચીલો આર્યદેશની જનતા સ્વીકારે છે.

જિનાલયની સ્થાપત્યરચના

- ૧ મૂળનાયક શ્રી મહાવીરસ્વામી
- ૨ શ્રી ગૌતમસ્વામીજી
- ૩ શ્યામવર્ણા પ્રભુવીરનાં ચરણ
- ૪ શ્રી મહાવીરસ્વામી (દિ.)
- ૫ શ્રી ગૌતમસ્વામીજીની પાદુકા
- ૬ વીસ તીર્થકરોની શ્યામવર્ણા પાદુકા
- ૭ શ્રી શાસનદેવી
- ૮ શ્રી જિનદત્તસૂરિજીનું ચિત્રપટ
- ૯ શ્રી જિનકુશલસૂરિજીનું ચિત્રપટ

- ૧૦ ત્રિ-પાદુકા
૧૧ અગિયાર ગણધરનાં ચરણ
૧૨ શ્રી આદીશ્વરજીની પાદુકા
૧૩ અગિયાર ગણધરનાં ચરણ
૧૪ શ્રી વાસુપૂજ્યની પંચપગલી
૧૫ શ્રી ભૈરવજી
૧૬ શ્રી ભોમિયાજી
૧૭ ગભારો
૧૮ પુલ

મૂળનાયક શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા
ડાબી બાજુ આગળ શ્રી ગૌતમસ્વામી

ૐ હ્રીં શ્રી ગૌતમસ્વામી સર્વજ્ઞાય નમઃ

શ્યામવર્ણા પ્રભુવીરનાં ચરણ

૨૩૫

www.jainlib.org

૪ શ્રી મહાવીરસ્વામી (દિ.)
૫ શ્રી ગૌતમસ્વામીજીની પાદુકા

શ્રી સંઘે બંધાવેલ મેડા ઉપર ઘુમ્મટાકારે આવેલા ગુણિયાજી તીર્થના આ જલમંદિરમાં મૂળનાયક શ્રી મહાવીરસ્વામી, ડાબી બાજુ શ્વેત વર્ણની શ્રી ગૌતમસ્વામીજીની ૩૦ સે.મી.ની મૂર્તિ અને મધ્યમાં કાળા પાષાણના શ્રી મહાવીર પ્રભુજીનાં પગલાં છે. અહીં એક પ્રભુવીરની પ્રતિમા (દિ.) દર્શનીય છે. શ્રી ગૌતમસ્વામીજીની પાદુકા સં. ૧૬૮૮માં અને શ્રી મહાવીરસ્વામીની પાદુકા સં. ૧૯૩૦માં પ્રતિષ્ઠિત થયેલી છે.

સ્તુતિ

સૌથી અધિક ગુણિયા કહાતાં ગણપ ગૌતમસ્વામીજી, નિજ વિનય ગુણથી વશ કીધા તે નાથ મહાવીરસ્વામીજી; તે વશીકરણ વિદ્યા ચહુ તુજ પાસ ઘો મુજને વરી, શ્રદીને તમારાં ચરણ તો ઝટ જાઉં હું ભવને તરી.

ચૈત્યવંદન

ગૌતમ જિન આણા ગયે, દેવશર્મા કે હેત, પ્રતિબોધિ આવત સુના, જાણ્યા નહિ સંકેત. વીરપ્રભુ મોક્ષે ગયા, છોડી મુજ સંસાર, હા હા ભરતે હો ગયા, મોહ અતિ અંધકાર. વીતરાગ નહીં રાગ હૈ, એક પખો મુજ રાગ, નિષ્ફલ એમ ચિંતવી ગયો, ગૌતમ મન સે રાગ. માન કિયો ગણધર હુઓ, રાગ કિયો ગુરુભક્તિ, ખેદ કિયો કેવલ લલ્હો, અદ્ભુત ગૌતમશક્તિ. દીપ જગાવે રાય તે, તિણે દિવાલી નામ, એકમ ગૌતમ કેવલી, ઉત્સવ દિન અભિરામ.

સ્તવન (રાગ : આંખડી મારી પ્રભુ હરનાથ છે)

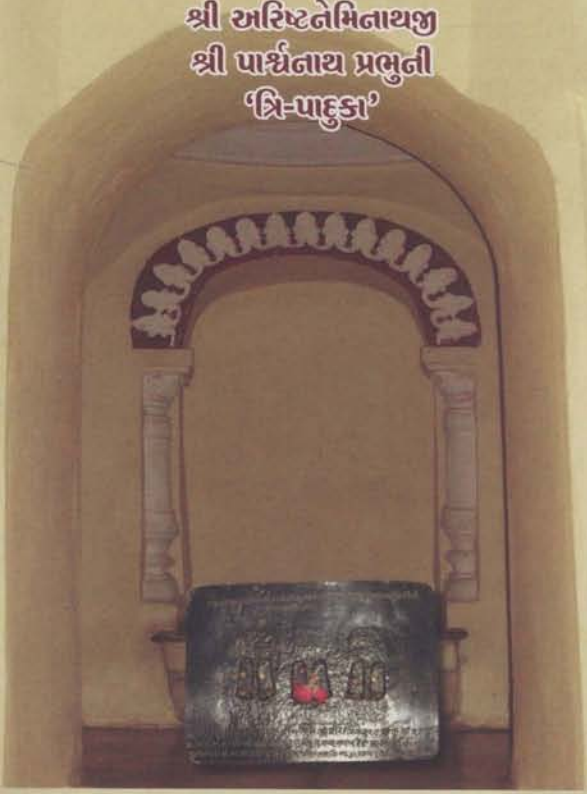
સ્વામી ગૌતમ લબ્ધિના ભંડાર છે, વીરના સેવક વીરશાસન શણગાર છે... સ્વામી. ૧ તીર્થ તમારું ગુણિયાજી નામે ભલું, ગુણનો કારક તું હી જ અપરંપાર છે... સ્વામી. ૨ વીરના રાગી હું અનુરાગી આપનો, કેવલ જ્યોતિ દાતા તુજ સહકાર છે... સ્વામી. ૩ વિનય વિવેકે તું વીતરાગી થઈ ગયો, પદ વીતરાગી વરવા તુજ ટહુકાર છે... સ્વામી. ૪ છ'રિ પાળીને પ્રેમે હું તુજ આવિયો, યાત્રિક મારો તું હી જ તારણહાર છે... સ્વામી. ૫ ત્રિભુવનભાનુ તુજ ચરણને ચાહતો, શિવપદ વરવા તુજ શરણે ઈકરાર છે... સ્વામી. ૬ સહજાનંદી ધર્મજિતેશ્વર તું જ્યો, જગવલ્લભ મુજ હૈયા કેરો હાર છે.... સ્વામી. ૭

થોય

ગુરુ ગણપતિ ગાવું, ગૌતમ ધ્યાન ધ્યાવું; સવિ સુકૃત સબાહુ, વિશ્વમાં પૂજ્ય થાવું. જગજિત બજાવું, કર્મને પાર જાવું; નવનિધિ રિદ્ધિ પાવું, થઈ સમકિત ઠાવું.

૧૦

શ્રી નેમિનાથજી
શ્રી અરિષ્ટનેમિનાથજી
શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુની
'ત્રિ-પાદુકા'

૧૨ શ્રી આદિનાથ પ્રભુની ચરણપાદુકાની દેરી

૬

શ્રી વીસ તીર્થંકરની દેરી

૧૪

શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીના
પંચકલ્યાણકની દેરી

૨૩૭

ગભારાની બહાર ભમતીમાં દર્શન કરતાં સૌપ્રથમ આવે છે : અગ્નિ ખૂણામાં શ્રી વીસ તીર્થંકરની દેરી. અહીં વીસ તીર્થંકરોનાં વીસ ચરણપાદુકા પ્રતિષ્ઠિત છે. ભાવથી વંદન કરી આગળ જતાં બરાબર આ દેરીની બાજુમાં જ શ્રી શાસનદેવીની મૂર્તિ બિરાજિત છે.... પ્રણામ કરી આગળ જમણી બાજુ દર્શન થાય છે : પ્રથમ ગોખલામાં દાદાગુરુદેવ શ્રી જિનદત્તસૂરિજીનું ચિત્રપટ; જે શ્વેતવર્ણા ચરણ સહિત બિરાજમાન છે. તેની બાજુના ગોખલામાં શ્યામવર્ણા ચરણ સહિત બિરાજિત છે; શ્રી જિનકુશલસૂરિજીનું ચિત્રપટ. આ બે ગોખલાની વચ્ચેથી ગુણિયાજી તીર્થનો બહાર જવાનો રસ્તો પુલ સહિત દશ્યમાન થાય છે. હવે આગળ ભમતીમાં દર્શન કરીએ. અહીં વાયવ્ય ખૂણામાં શ્રી નેમિનાથજી, શ્રી અરિષ્ટનેમિનાથજી તથા શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુની 'ત્રિ-પાદુકા'ની દેરીમાં ત્રણે જિનેશ્વર ભગવંતોની ત્રણ ચરણપાદુકાનાં દર્શન થાય છે. હવે જમણે નજર કરીએ તો મૂળનાયકની વેદિકાના પૃષ્ઠ ભાગે ભમતીમાં અગિયાર ગણધરોની ચરણપાદુકા પ્રતિષ્ઠિત છે. દર્શન કરી આગળ વધતાં નૈર્ઋત્યખૂણામાં શ્રી આદિનાથજીના નિર્વાણકલ્યાણકની યાદમાં બનાવેલી દેરી છે; જેમાં શ્રી આદિનાથ પ્રભુની ચરણપાદુકાનાં દર્શન થાય છે. આગળ વધતાં ડાબે દર્શનીય છે : ગભારાની પૃષ્ઠ દીવાલે અન્ય અગિયાર ગણધરોની ચરણપાદુકા પ્રતિષ્ઠિત છે. અહીં દર્શન કરી આગળ ઈશાન ખૂણામાં શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીના પંચકલ્યાણકની પાંચ ચરણપાદુકાની દેરી છે. સૌને અત્યંત ભાવથી વંદન કરી ગભારાની બહાર આવીએ. ગભારાની બહાર નીકળતાં ડાબા હાથે શ્રી ભૈરવજી અને જમણા હાથે શ્રી ભોમિયાજી બિરાજે છે.પ્રણામ.

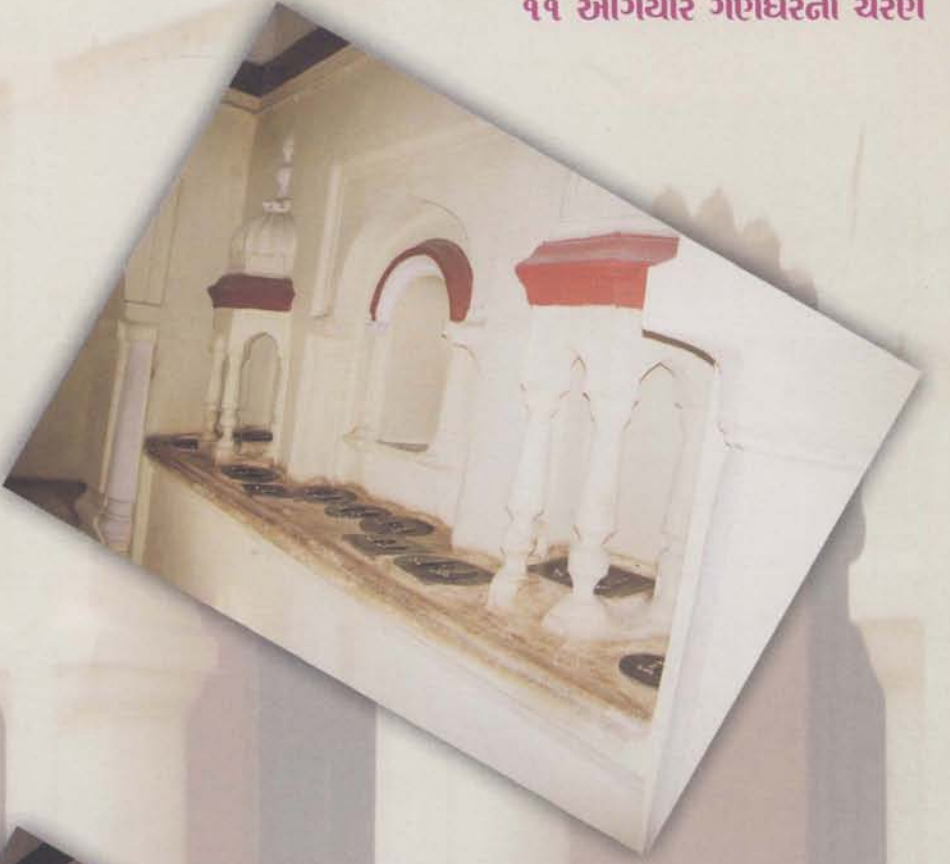

૮ શ્રી જિનદત્તસૂરિજીનું ચિત્રપટ

૯ શ્રી જિનકુશલસૂરિજીનું ચિત્રપટ

૧૧ અગિયાર ગણધરનાં ચરણ

ગભારાની બહાર ભમતીમાં દર્શન કરતાં
મૂળનાયકની વેદિકાની દીવાલના
પૃષ્ઠ ભાગે પ્રતિષ્ઠિત ચરણપાદુકા

૧૩ અગિયાર ગણધરનાં ચરણ

૧૫ શ્રી ભૈરવજી

૭ શ્રી શાસનદેવી

૧૬ શ્રી ભોમિયાજી

માર્ગદર્શન : પાવાપુરીથી ગુણિયાજી ૨૦ કિ.મી. છે. અહીં સેવાપૂજા માટે વ્યવસ્થા છે, ધર્મશાળા છે. આ તીર્થને જીર્ણોદ્ધારની તાતી જરૂર છે. અહીં એક દિગંબર મંદિર પણ છે.

આ મંદિરની નિર્માણશૈલી જોઈને પાવાપુરી જલમંદિરની યાદ આવે છે. મંદિર સામે આવેલું કલાત્મક તોરણ પણ દર્શનીય છે. ચાલો, આ કઠેડાબંધ પુલ પર ચાલીને બહાર આવીએ અને આ અશોકવૃક્ષની ઘેરી ઘટામાંથી પસાર થતાં થતાં લછવાડ તરફ જઈએ.

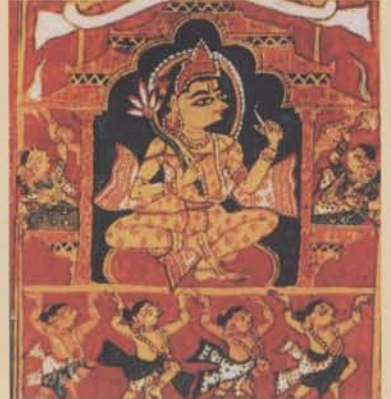
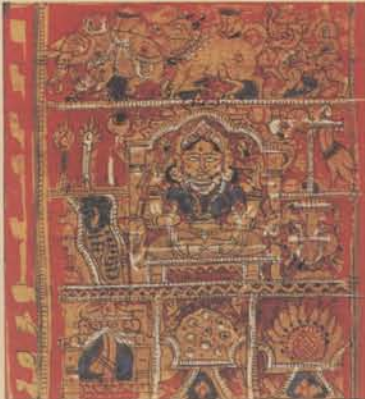
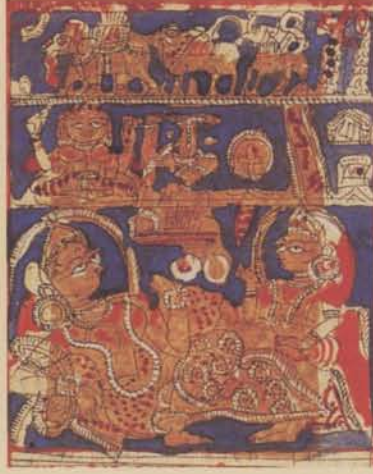
પ્રવેશદ્વાર

તીર્થપટ્ટી

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર ભંડાર
શ્રી ગુણિયાજી તીર્થ

પોસ્ટ : ગોનવા - ૮૦૫૧૧૦
જિલ્લો : નવાદા, પ્રાંત : બિહાર
ફોન : ૦૬૩૨૪ - ૨૧૪૦૪૫

ભગવાન મહાવીરનું સ્થાવર અને જન્મકલ્યાણક

શ્રી લછવાડ તીર્થ

ચોવીસમા તીર્થકર શ્રી મહાવીરસ્વામીનાં
ચ્યવત, જન્મ અને દીક્ષાકલ્યાણકની પવિત્ર તીર્થભૂમિ

લછવાડના મુખ્ય દ્વારને શોભાવતા
પ્રભુનાં સ્થવન, જન્મ અને
દીક્ષાકલ્યાણકનાં શિલ્પ

સ્થવનકલ્યાણક

જન્મકલ્યાણક

દીક્ષાકલ્યાણક

૧. મૂળનાયક શ્રી મહાવીરસ્વામીજી (ગભારો)

૧. મૂળનાયક શ્રી મહાવીરસ્વામીજી (લછવાડ)

સ્તુતિ

ટહુકાર કરતો મોરલો મનનો ગિરિ લછવાડમાં,
જ્યાં જન્મ દીક્ષા વીર ત્યાં, તુજ પ્યાર કરતો લાડમાં;
હે વીર, જીવિતસ્વામી નંદીવર્ધનો તુજ ધ્યાનમાં,
આંતર રિપુનાશક તમે, સ્થાપ્યો હૃદયના ધ્યાનમાં.

ચૈત્યપંદન

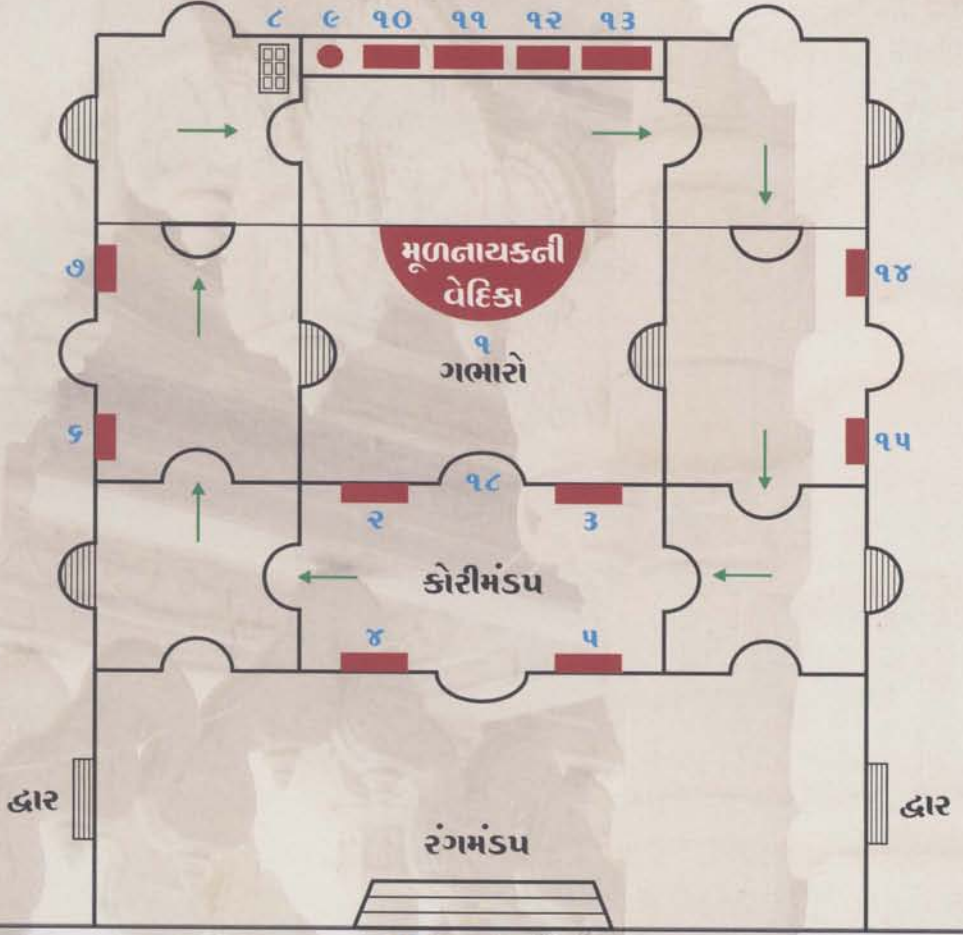
સિદ્ધાર્થ સુત વંદીયે, ત્રિશલાનો જાયો,
ક્ષત્રિયકુંડમાં અવતર્યો, સુરનરપતિ, ગાયો ૧
મૃગપતિ લંછન પાઉલે, સાત હાથની કાયા;
બહોંતેર વરસનું આયખું, વીર જિનેશ્વર રાયા ૨
ખિમાવિજય જિનરાયના એ, ઉત્તમ ગુણ અવદાત;
સાત બોલથી વર્ણવ્યા, **પદ્મવિજય** વિખ્યાત ૩

સ્તવન (રાગ : વા વાયા લે વાદળ ઊમટ્યાં...)

હે રજવાડી ઠાઠવાળો ત્રિશલાનો જાયો, જોતાં મનનો મોરલિયો આજ ટહુક્યો, રજવાડી... ૧
જન્મ્યો જે ધરતીમાં તે અવનીમાં પાયો, અંતરના આંગણિયામાં ભાવે હુલરાયો, રજવાડી... ૨
લછવાડ તીર્થ ગિરિ તળેટીમાં આયો, પામીને દર્શ દિલ હર્ષ ઊભરાયો, રજવાડી... ૩
લક્ષ્મીને લખ્ધિધારી લલાટ ગવાયો, વર્ધમાન નામી-કામી અધિક સ્તવાયો, રજવાડી... ૪
પ્રેમની સરિતા નિર્મલ નેહી નજરાયો, ત્રિભુવનભાનુ જ્ઞાન જગ વિસ્તરાયો, રજવાડી... ૫
ધર્મની ધરતી જીત વરવાને આયો, **જગનાવલ્લભ** યોગપૂરણ મનાયો, રજવાડી... ૬

થોથ

ગંધારે મહાવીરે જિણંદા, જેને સેવે સુરનર ઈંદા, દીઠે પરમાનંદા, ... ૧
ચૈતર સુદ તેરસ દિન જાયા, છપ્પન દિગકુમરી ગુણ ગાયા, હરખ ધરી હુલરાયા, ... ૨
ત્રીસ વરસ પાલી ધરવાસ, માગસર વદ દશમી વ્રત જાસ, વિચરે મન ઉલ્લાસ, ... ૩
એ જિન સેવો હિતકર જાણી, એહથી લહીએ શિવપટરાણી, પુણ્ય તણી એ ખાણી. ... ૪

૨૦ મુખ્ય પ્રવેશ

- ૧ ગભારો (મૂળનાયક શ્રી મહાવીરજી)
 ૩ દીક્ષાકલ્યાણક મૂર્તિ (શ્રી મહાવીરજી)
 ૫ શ્રી ભૈરવજી (જમણે)
 ૭ શ્રી શાંતિનાથજી
 ૮ વીસસ્થાનક ચંત્ર
 ૧૧ શ્રી ગૌતમસ્વામીજી
 ૧૩ દીક્ષાકલ્યાણકની મૂર્તિ (પરોણાગત)
 ૧૫ શ્રી પાર્શ્વનાથજી
 ૧૭ શ્રી વિજય રામચંદ્રસૂરિજીની દેરી
 ૧૮ સિદ્ધાર્થનંદન ચંદનઘર

- ૨ સ્થવનકલ્યાણક મૂર્તિ (શ્રી મહાવીરજી)
 ૪ શ્રી ભૈરવજી (ડાબે)
 ૬ શ્રી આદિનાથજી
 ૮ શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુનાં પગલાં
 ૧૦ સ્થવનકલ્યાણકની મૂર્તિ (પરોણાગત)
 ૧૨ શ્રી ચોવીસીજી
 ૧૪ શ્રી નેમિનાથજી
 ૧૬ શ્રી જિતકુશલસૂરિજીની દેરી
 ૧૮ મૂળનાયકના ગભારાનું પ્રવેશદ્વાર
 ૨૦ જિનાલયનું મુખ્ય દ્વાર

લિચ્છવી રાજાઓનાં નામ પરથી લછવાડ(લચ્છવાડ) નામે આ ગામ પ્રસિદ્ધ થયું, જે ક્ષત્રિયકુંડની તળેટી તરીકે ઓળખાય છે. પાવાપુરીથી ગુણિયાજી થઈ કાદીરગંજ, પકરીબરામા, અલીગંજ, સિકંદરા થઈ ૬૦ કિ.મી.ના અંતરે આવેલા લછવાડ તીર્થે પહોંચાય છે. અહીંના રસ્તા ખરાબ હોવાથી, ગુણિયાજીથી લછવાડનું ૧ કલાકનું અંતર કાપતાં ૩ કલાક થાય છે. સંવત ૧૯૩૧માં રાયબહાદુર ધનપતસિંહજીએ ૧૦૮ નાનાં શિખરોયુક્ત, સત્તર ફૂટ ઊંચું આ શિખરબંધ મંદિર બંધાવેલું; જેમાં પીળા પાષાણના ૨૪ ઈંચના મૂળનાયક શ્રી મહાવીરસ્વામીજી બિરાજમાન છે.... **તમો જિણાણં.**

૨ ચ્યવનકલ્યાણક મૂર્તિ (શ્રી મહાવીરજી) ૩ દીક્ષાકલ્યાણક મૂર્તિ (શ્રી મહાવીરજી)

ગભારાની બહાર ઉંબરાની ડાબી બાજુ પ્રભુવીરની ચ્યવનકલ્યાણકની તથા જમણી બાજુ પ્રભુવીરની દીક્ષાકલ્યાણકની મૂર્તિ છે.... **તમો જિણાણં.**

૪ શ્રી ભૈરવજી (ડાબે)

૫ શ્રી ભૈરવજી (જમણે)

કલ્યાણકમૂર્તિઓની સામે અને મુખ્ય દ્વારની આજુબાજુ ડાબે તથા જમણે તીર્થાધિષ્ઠાયક શ્રી ભૈરવજી બિરાજમાન છે.**પ્રણામ.**

બહાર નીકળીને રંગમંડપમાંથી ડાબી તરફના દ્વારેથી ભમતીમાં દર્શન કરતાં સૌપ્રથમ ડાબે હાથે શ્રી આદિનાથજી પ્રભુ અને શ્રી શાંતિનાથજી પ્રભુનાં દર્શન થાય છે.... **તમો જિણાણં. આગળ જતાં શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતોનાં પગલાંનાં દર્શન થાય છે; જેમાં બે જોડી શ્રી મહાવીરસ્વામીજીનાં, બે જોડી શ્રી ચંદ્રપ્રભજીનાં તથા બે જોડી શ્રી ગૌતમસ્વામીજીનાં ચરણ છે.... તમો જિણાણં... તમો સિદ્ધાણં.**

ગભારાના પૃષ્ઠ ભાગે સૌપ્રથમ વીસસ્થાનકયંત્ર, અવનકલ્યાણક મંદિરમાં (ક્ષત્રિયકુંડ તળેટીમાં) પ્રતિષ્ઠા થનારી અવનકલ્યાણકની પ્રભુવીરની મૂર્તિ, તેની જોડે શ્રી ગૌતમસ્વામીજી, પંચધાતુના શ્રી ચોવીસીજી તથા દીક્ષાકલ્યાણક મંદિરમાં (ક્ષત્રિયકુંડ તળેટીમાં) પ્રતિષ્ઠા થનારી દીક્ષાકલ્યાણકની પ્રભુવીરની મૂર્તિ બિરાજમાન છે. સર્વને ભાવથી વંદન કરી આગળ દર્શન કરીએ.

૮ શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુ અને ગણધરનાં પગલાં

૧૦ અયવનકલ્યાણકની મૂર્તિ (પરોણાગત) ૧૩ દીક્ષાકલ્યાણકની મૂર્તિ (પરોણાગત)

૧૧ શ્રી ગૌતમસ્વામીજી

૧૪ શ્રી નેમિનાથજી

૧૫ શ્રી પાર્શ્વનાથજી

અહીં શ્રી નેમિનાથજી અને શ્રી પાર્શ્વનાથજીની મૂર્તિનાં દર્શન થાય છે.... તમો જિણાણં.

૧૯ સિદ્ધાર્થનંદન ચંદનઘર

મંદિરની બહાર સિદ્ધાર્થનંદન ચંદનઘર આવેલું છે.

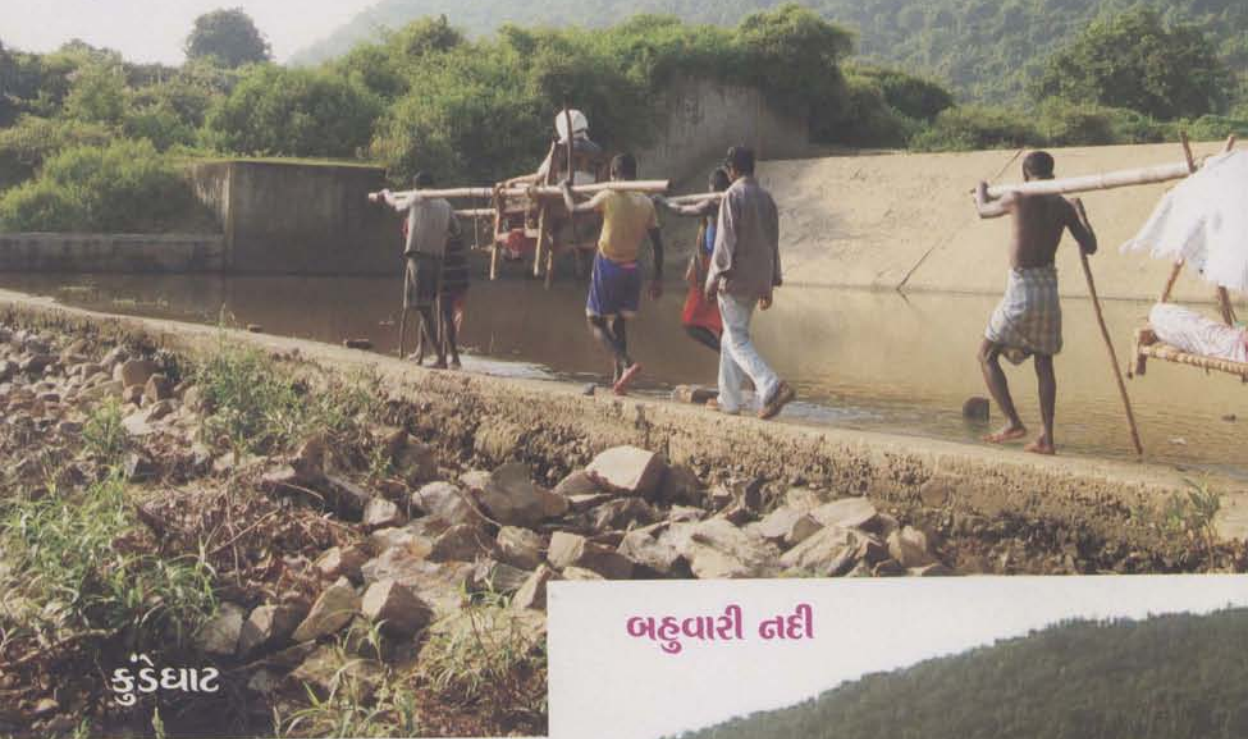
૧૬ શ્રી જિતકુશલસૂરિજીની દેરી

૧૭ શ્રી વિજય રામચંદ્રસૂરિજીની દેરી

લછવાડના મંદિરની બહાર યોગાનમાં ડાબી બાજુ દાદાવાડી તથા જમણે ગુરુમંદિર છે. અહીં દાદાવાડીમાં શ્રી જિતકુશલસૂરિજીની અને ગુરુમંદિરમાં શ્રી વિજય રામચંદ્રસૂરિજીની ચરણપાદુકા છે....મત્થએણં વંદામિ.

મુંગેર જિલ્લામાં આવેલા આ તીર્થની તળેટીમાં પ્રભુ મહાવીરનાં ચ્યવન, દીક્ષા તથા ક્ષત્રિયકુંડના પહાડની પેલે પાર જન્મકલ્યાણક થયેલું છે. ભગવાનનું જન્મસ્થળ જમુઈ વિસ્તારનું ક્ષત્રિયકુંડ ગ્રામ છે. ડૉ. શ્યામાનન્દ પ્રસાદના મત મુજબ કલ્પસૂત્ર તથા ૧૩, ૧૭મી શતાબ્દી સુધીના જૈન યાત્રીઓના યાત્રા-વૃત્તાંતમાં આ વાત સિદ્ધ થઈ છે. તેઓ કહે છે કે ક્ષત્રિયકુંડ ગ્રામનો સંપૂર્ણ પ્રદેશ કુંડગ્રામ હતો. કલ્પસૂત્ર અનુસાર કુંડગ્રામ ક્યારેક મહાનગર હતું. (ક્ષત્રિયકુંડ) ખત્રિય કુંડગ્રામ અને માહત કુંડગ્રામ (બ્રાહ્મણ કુંડગ્રામ) એ કુંડગ્રામના બે મોટા ભાગ હતા. લઘવાડથી દક્ષિણ તળેટી બ્રાહ્મણ કુંડગ્રામ તથા સામેની પશ્ચિમ તળેટી તે ક્ષત્રિય કુંડગ્રામ છે. લઘવાડ ગામથી ૫ કિ.મી. ના અંતરે આવેલી આ ક્ષત્રિયકુંડની તળેટી નદીકિનારે વસેલી છે. આ પહાડ પર જવાનો રસ્તો ૫ કિ.મી. જેટલો અબરખના ચમકતા પથ્થરો અને લીલી વનરાજીઓના સૃષ્ટિસૌંદર્યથી ભરપૂર છે. અહીં વહેતી આ બહુવારી નદીમાં કુંડ ભળી ગયા હોવાથી તેને ‘કુંડેઘાટ’ કહે છે.

કુંડેઘાટ

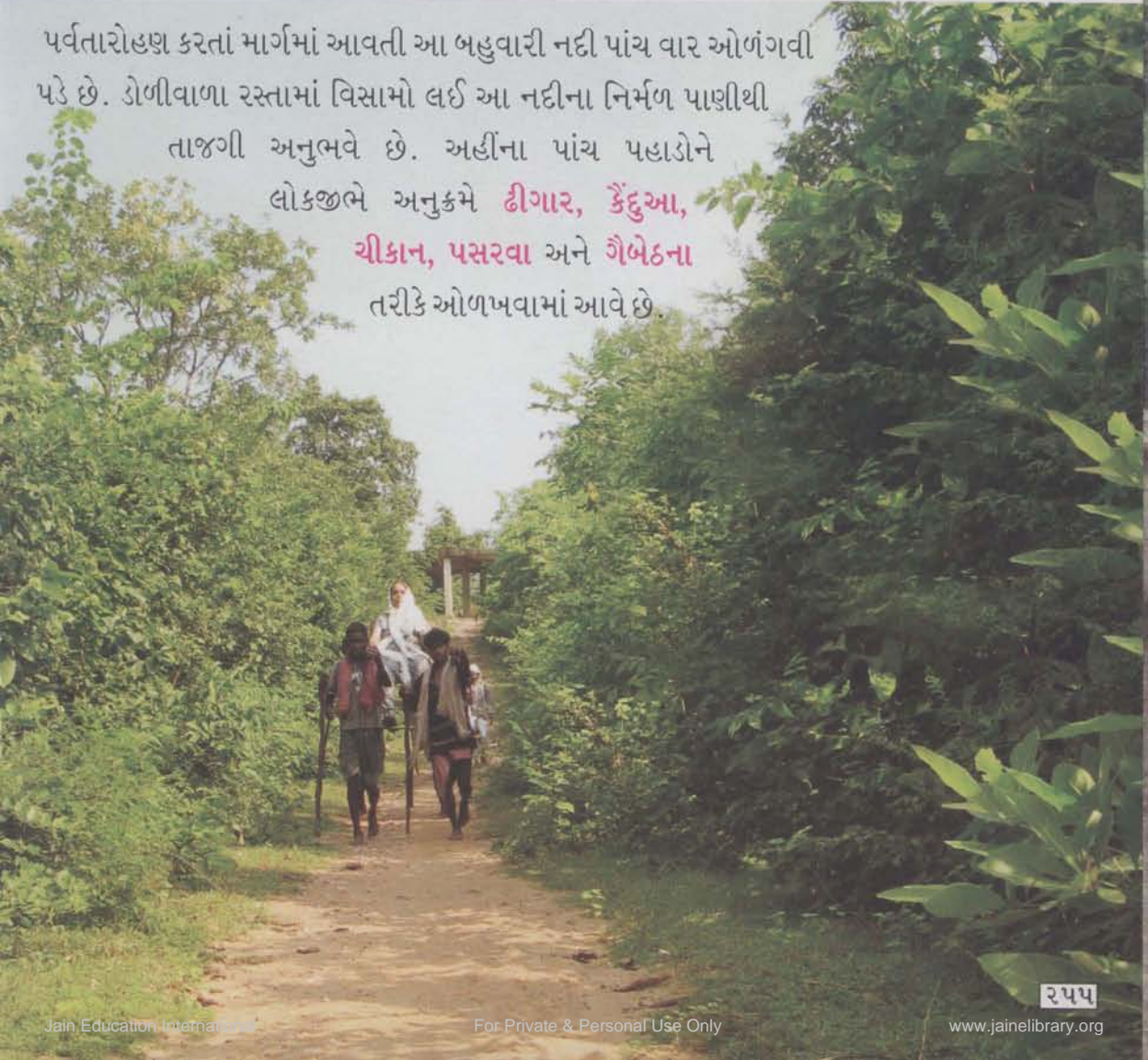
બહુવારી નદી

અહીં પ્રભુને ગોશાલકનો ઉપદ્રવ થયો હતો....

પર્વતારોહણ કરતાં માર્ગમાં આવતી આ બહુવારી નદી પાંચ વાર ઓળંગવી
પડે છે. ડોળીવાળા રસ્તામાં વિસામો લઈ આ નદીના નિર્મળ પાણીથી
તાજગી અનુભવે છે. અહીંના પાંચ પહાડોને
લોકજીભે અનુક્રમે **ઢીગાર, કેંદુઆ,**
ચીકાન, પસરવા અને **ગૈબેઠના**
તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

ક્ષત્રિયકુંડની તળેટીમાં પહેલું આવે છે ૧,૫૦૦ વર્ષ જૂનું અવનમંદિર. અહીં નવાં અને જૂનાં એમ બે જોડી પગલાંનાં દર્શન થાય છે.... **તમો જિણાણં.** ઘુમ્મટબંધી અવનમંદિરમાં સંવત ૧૫૦૪ની સાલનો લેખ જોવા મળે છે. આગમ અનુસાર શ્રી સૌધર્મેન્દ્રદેવ શકેન્દ્ર, હરિણગમેષી દેવને દેવાનંદા માતાના ગર્ભને ક્ષત્રિયકુંડના જ્ઞાતવંશીય રાજા સિદ્ધાર્થની રાણી ત્રિશલાની કુક્ષિમાં સ્થાનાંતર કરવાનો આદેશ આપે છે. ઈન્દ્રની આજ્ઞાનુસાર આ દેવ ભાવપૂર્વક અષાઢ વદ તેરસે ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં ગર્ભને સ્થાનાંતર કરે છે. આમ, આજથી ૨,૫૮૭ વર્ષ પૂર્વે પ્રભુ રૂઢ ભવો પૂરા કરી ત્રિશલારાણીની કુક્ષિમાં આવે છે. તીર્થંકર પદ પ્રાપ્ત કરનારા આ આત્મા માટે ક્ષત્રિયકુંડમાં જન્મ લેવો આવશ્યક હતો, પરંતુ ‘મરીચિ’ના ભવમાં કરેલ કુલાભિમાનના કારણે પ્રભુને દેવાનંદાની કુક્ષિમાં જવું પડે છે. પ્રભુના અવનકલ્યાણકને યાદ કરી ભાવથી બોલીશું.

“ૐ હ્રીં શ્રી મહાવીરસ્વામી પરમેષ્ઠીને નમઃ”

ચાલો, હવે દીક્ષાકલ્યાણક મંદિરે જઈએ.

**અવનકલ્યાણકના મંદિરમાં
પ્રતિષ્ઠા થતારી મૂર્તિ**

**અવનકલ્યાણક
મંદિર**

અવનકલ્યાણકનાં પગલાં

“તનડાનાં સગપણ તોડી, મનડાથી મનડું મોડી,
જોગી થઈને જાય મહાવીર, જોગી થઈને જાય.”

દીક્ષાકલ્યાણક
મંદિર

દીક્ષાકલ્યાણકનાં પગલાં

દીક્ષાકલ્યાણકના મંદિરમાં
પ્રતિષ્ઠા થતારી મૂર્તિ

અહીં નવાં અને જૂનાં એમ બે જોડી પગલાંનાં દર્શન થાય છે.... **તમો જિણાણં.** ધુમ્મટબંધી મંદિરમાં સંવત ૧૫૦૪નો લેખ વાંચવા મળે છે. માત્ર ૩૦ વર્ષની ઉંમરે વિદેહની મનઃસ્થિતિમાં આ પંચપહાડીને પાર કરી અહીં ‘**જાતખંડ**’ ઉપવનમાં આવીને, બહુવારી નદીના કિનારે આમલકી, શાલ, અશોક વગેરે વૃક્ષો તથા ઘટાદાર કુંજોના બાહુશાલ ચૈત્યની નીચે ધ્યાનસ્થ થઈ પ્રભુવીરે દીક્ષા લીધી હતી. પ્રભુના દીક્ષાકલ્યાણકને યાદ કરી ભાવથી બોલીશું.... **“ૐ હ્રીં શ્રી મહાવીરવામીતાયાય નમઃ”**

અત્યંત કઠિન બે માઈલનું ચઢાણ પસાર
કરીને હવે ક્ષત્રિયકુંડના પહાડ પર આવેલા
તીર્થંકર પરમાત્મા ભગવાન મહાવીરસ્વામીના
જન્મકલ્યાણક મંદિરે દર્શન કરીશું.

શ્રી ક્ષત્રિયકુંડ તીર્થ

કલિકાલ કરાલમાં મૂર્તિરૂપે છો મળ્યાં,
મારે તો ઘરઆંગણે સાક્ષાત્ કલ્પતરુ ફળ્યાં.

સ્તુતિ

હે વીર બ્રાહ્મણકુંડમાં, આવ્યા દશમ સુરલોકથી,
હે નાથ ક્ષત્રિયકુંડમાં, જન્મ્યો તું જીવનસારથિ;
દીક્ષા ગ્રહી કેવલ વરી, સિદ્ધાર્થ થઈ શિવમાં ગયો,
મા ભોમ તારી સ્પર્શતાં, આજે હૃદય આનંદભયો.

ચૈત્યવંદન

ચોવીસ દંડક વારવા, ચોવીસમા ભગવાન,
ચરમ જિનેશ્વર વીરજી, પ્રેમે કરું ગુણગાન...૧
ભુવનભાનુ વર પામીને, લોક પ્રકાશિત કીધ,
ધર્મચરણ આપી પ્રભુ, ભવિને શિવપદ દીધ...૨
જગવલ્લભ હે સાહિબા, તાર્યા તે ભવિ થોક,
તિમ તારો મુજને પ્રભો, ટાળો ભવદુઃખ પોક...૩

સ્તવન

(રાગ : લોકઢાળ અથવા મેંદી રંગ લાગ્યો)

માહણકુંડમાં ચવીયા પ્રભુજી,
ક્ષત્રિયકુંડ જનુ થાય રે,
નમો નમો વીર વિભુ, મહાવીર પ્રભુ.
જનની જગમાતા, ત્રિશલા તમારી,
પ્રણમું તમારા પાય રે, નમો ... ૧
રાય સિદ્ધાર્થ, ક્ષત્રિયકુંડના,
જન્મ સમે હરખાય રે, નમો ... ૨
દશ દિવસનો સ્થિતિ પતિતા,
મહોત્સવ તવ મંડાય રે, નમો ... ૩
જન્મકલ્યાણક ભોમ તમારી,
ભેટતાં ભવદુઃખ જાય રે, નમો ... ૪
પ્રેમ તમારા ત્રિભુવન ભાનુ,
ધર્મરસાય પમાય રે .. નમો ... ૫
ક્ષત્રિયકુંડની જાત્રા કરંતા,
ભક્તો આનંદે ગાય રે, નમો ... ૬

વીર જગત્પતિ જન્મ જ આવે, નંદન નિશ્ચિત શિખર સુહાવે, આઠ કુમારી ગાવે,
અડ ગજદંતા હેઠે વસાવે, રુચક ગિરિથી છત્રીશ જાવે, દ્વીપ રુચક ચઉ ભાવે,
છપ્પન દિગ્ગુમારી હુલરાવે, સૂતિ કરમ કરી નિજ ઘર પાવે, શક સુધોષા બજાવે,
સિંહનાદ કરી જ્યોતિષ આવે, ભવન વ્યંતર શંખ પડહે મિલાવે, સુરગિરિ જન્મ મલ્લાવે.

પ્રાચીન ચંપાનું વૃક્ષ

ચૈત્ર સુદ તેરસે પ્રભુનો જન્મ થયો અને દેવલોકમાં ઈન્દ્રે મેરુશિખર પર પ્રભુને લઈ જઈ અભિષેક કર્યો. પ્રભુના જન્મ સાથે જ સર્વ પ્રકારની વૃદ્ધિ થતાં તેઓ ‘વર્ધમાન’ નામે ઓળખાયા. અહીં ૨,૬૦૦ વર્ષ પ્રાચીન અને ભગવાનના ભાઈ નંદીવર્ધને ભરાવેલી શ્યામવર્ણી પન્નાસનધારી, ૨૭" ઊંચી પરિકર સહિતની પ્રભુ મહાવીરની કસોટીની મૂર્તિ છે; જેના ઉપર ધાતુ કે વરખનો નિષેધ ગણાય છે અને કેસરપૂજા પૂર્વે ચંદનનું તેલ લગાવવામાં આવે છે. અહીં ઊગતા વિવિધ રંગના ગુલાબનો સુંદર હાર ગૂંથ્યા વગર એક વિશેષ પ્રકારે બનાવાય છે અને રોજે એક જ પ્રકારે બનાવાયેલો આ હાર ભગવાનને ચઢાવાય છે. હાર ચઢાવ્યા બાદ (પૂરપટ) પ્રભુ મહાવીરની આ મૂર્તિની શોભા અવર્ણનીય બની રહે છે.

અહીં મૂળનાયકની પ્રતિમા પર સંવત ૧૫૭૮નો લેખ સરળતાથી વાંચી શકાય છે. આનંદની અવનિ છે આ, અસીમ ઉપકારી પ્રભુને ગૃહસ્થ પર્યાય આ મલકમાં વીત્યો

હતો. ભગવાનના જન્મની યાદ તાજી કરીને જ્યારે ક્ષત્રિયકુંડ જાઓ ત્યારે વીરપ્રભુની પ્રતિમા સામે ધ્યાનમાં બેસવાનો લહાવો લેજો કારણ કે જે રોમાંચ, આનંદ, વેદના, સંવેદનાપૂરથી અંતરમાં ભક્તિ ઊમટે તે અનુભવ ખરેખર અવર્ણનીય અને અદ્વિતીય હશે અને તમને આનંદની અપાર લબ્ધિ અપાવશે. અહીંના પૂજારી મુંઢિકા પાંડે કહે છે કે આ પ્રતિમા સાક્ષાત્ છે. તેમના કહેવા પ્રમાણે આ મંદિરની દીવાલો પૂર્વે ૧૨ ફૂટની હતી જે ચાર વાર જીર્ણોદ્ધાર થતાં તૂટી ગઈ. સમયાંતરે આ મંદિરને તોડીને શિખરબંધ જિનાલય બનાવવામાં આવ્યું.

બહાર આ ચંપાનું ઝાડ પણ આ જિનાલયના સમકાલીન અતિ પ્રાચીન માનવામાં આવે છે. મંદિરમાં રોજ એક જ આરતી ગવાય છે, જેમાં પ્રભુ મહાવીરના જીવનપ્રસંગો વણી લેવામાં આવ્યા છે. ચાલો, સહુ ભાવથી ભગવાન મહાવીરની આરતીમાં જોડાઈએ.

જેને જોતાંની સાથે મન ભક્તિમય બની જાય
તેવું પ્રભુવીરજું પ્રસન્ન મુખારવિંદ (પ્રાચીન નયનકમલ)

શ્રી મહાવીર પ્રભુની આરતી

ૐ જય મહાવીર પ્રભુ, સ્વામી જય મહાવીર પ્રભુ,
જગનાયક સુખદાયક, અતિ ગંભીર પ્રભુ, ૐ જય મહાવીર પ્રભુ.
દીનાનાથ દયાનિધિ, મંગલકારી, સ્વામી,
જગહિત સંજમધારા, પ્રભુ પર ઉપકારી, ૐ જય મહાવીર પ્રભુ.
ક્ષત્રિયકુંડમાં જન્મે, ત્રિશલા કે ધ્યાયે,
પિતા સિદ્ધારથ રાજા, સુરનર હર સાયે, ૐ જય મહાવીર પ્રભુ.
પાપાચાર મિટાયા, સતપથ દિખલાયા,
દયા ધર્મ કા ઝંડા, જગ મેં લહરાયા, ૐ જય મહાવીર પ્રભુ.
અર્જુન માલા ગૌતમશ્રી ચંદનબાલા,
પાર જગત સે બેડા, ઉનકા કર ડાલા, ૐ જય મહાવીર પ્રભુ.
પાવન નામ તુમ્હારા, જગ તારણહારા,
નિશદિન જો નર ગાવે, કષ્ટ મિટે સારા, ૐ જય મહાવીર પ્રભુ.
કરુણાસાગર તેરી, મહિમા હે ભારી,
સુરનર મુનિગન ગાયે, ચરનન બલિહારી, ૐ જય મહાવીર પ્રભુ.

(આ આરતી ત્યાંના પૂજારી
પાસેથી પ્રાપ્ત થઈ છે.)

એવી લોકવાયકા છે કે મંદિરથી થોડે દૂર નજીક જીર્ણ હાલતમાં એક મોટું મકાન જોવા મળે છે તે સિદ્ધાર્થ રાજાનું ભવન છે. પ્રભુએ પોતાની પુત્રી પ્રિયદર્શના અને જમાઈ જમાલીને પણ આ જ ક્ષેત્રમાં દીક્ષા આપી હતી.

માર્ગદર્શન : અહીંયાં એક જ ધર્મશાળા હોવાથી જો મોટો સંઘ લઈને આવવાનું હોય તો રહેવા માટે અગાઉથી જણાવી દેવું પડે છે. જે યાત્રિકોને ડોળીની જરૂર હોય તેમણે અગાઉથી જણાવવું જરૂરી છે. પહાડ યાત્રા દરમિયાન દરેક યાત્રિકે કોઈ પણ જાતનું જોખમ સાથે લેવું નહીં તથા બધાની સાથે જ રહેવું.

અહીં નજીકનું રેલવે સ્ટેશન લખીસરાય, જમુઈ, કિયુલ આ ત્રણેય લઘવાડથી ૩૦ કિ.મી.ના અંતરે છે. અહીંથી બસ, ટેક્સી જાય છે. લઘવાડથી કુંડેઘાટ તળેટી પાંચ કિ.મી. દૂર છે, જ્યાં જીપ અથવા પોતાની ગાડીમાં જઈ શકાય છે અને તળેટીથી ક્ષત્રિયકુંડ જન્મસ્થળ મંદિર ૫ કિ.મી. છે; જ્યાં ડોળી દ્વારા ચાલીને અથવા જીપ દ્વારા જઈ શકાય છે, પરંતુ ડોળીથી અથવા ચાલીને જાત્રા કરવી વધારે યોગ્ય છે કારણ કે કુદરતી સૌંદર્યને માણી શકાય, સલામતી રહે અને ગિરિરાજ ચઢવાનું પુણ્ય મળે. યાત્રા બાદ દીક્ષાકલ્યાણકની દેરી પાસે ભાથાગૃહમાં યાત્રાળુઓને ભાથું વહેંચવામાં આવે છે. ગિરિરાજ પર સમૂહમાં જાત્રા કરવી અને સાંજ પહેલાં પરત આવી જવું જોઈએ. લઘવાડમાં ધર્મશાળા, ભોજનશાળા ઉત્તમ છે. પહાડ પર પણ સેવાપૂજા માટે ગરમ પાણીની પૂરતી વ્યવસ્થા છે.

તીર્થપેઠી

શ્રી જૈન શ્રેતાંબર સોસાયટી

પોસ્ટ : લઘવાડ-૮૧૧૩૧૫

જિલ્લો : જમુઈ, પ્રાંત : બિહાર

ફોન : ૦૬૩૪૫-૨૮૮૧૩૩, ૨૮૮૦૪૬

શ્રી કાકંદી તીર્થ

નવમા તીર્થકર શ્રી સુવિધિનાથ પ્રભુનાં
પ્રથમ ચાર કલ્યાણકની તીર્થભૂમિ

પ્રાચીન ચંપાનું વૃક્ષ

ક્ષત્રિયકુંડની પંચપહાડીથી નીચે ઊતરી કાકંદી તીર્થે જવાનું છે. જમુઈ થઈને ૪૦ કિ.મી.નું વિકટ અંતર કાપીએ ત્યારે નવમા તીર્થકર શ્રી સુવિધિનાથનાં પ્રથમ ચાર કલ્યાણકની ભૂમિએ પહોંચાય છે. દૂરથી જોતાં આ જિનાલય લાલ પથ્થરનું લાગે છે, પરંતુ ઈંટ અને સિમેન્ટની અદ્ભુત કારીગરીથી બનાવ્યું છે. રાજા સુગ્રીવ અને માતા રામાદેવીના નંદ શ્રી પુષ્પદંતજીનો જય હો.

પુંડરીકિણી નામની એક પાવનકારી નગરી હતી. તેમાં મહાપદ્મ નામના રાજા રાજ્ય કરતા હતા. તેમને જન્મથી જ ધર્મ પ્રત્યે ખૂબ લગની હતી. તેઓ ખૂબ બુદ્ધિશાળી હતા અને શ્રાવક ધર્મનું નિર્મળ રીતે પાલન કરતા હતા. સંસારને પાર પામવાની ઈચ્છાથી રાજાએ જગન્નંદ ગુરુની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. ત્યાર બાદ મહાપદ્મમુનિ દેવપણે મહાવ્રત પાળવા લાગ્યા. તપ અને ભક્તિ વડે તેમણે તીર્થકર નામકર્મ ઉપાર્જન કર્યું અને આયુષ્ય નિર્ગમન કરી મહાપદ્મ મુનિરાજ વૈજયંત વિમાનમાં મહર્દ્રિક દેવતા થયા.

આ જ ક્ષેત્રમાં કાકંદી નામની અનુપમ અને દર્શનીય નગરી હતી. સુગ્રીવ નામનો રાજા તેમાં રાજ્ય કરતો હતો. રાજા ન્યાયી, પ્રજાવત્સલ અને ધર્મ પ્રત્યે અપૂર્વ શ્રદ્ધા દાખવનારા હતા. તેમને રામા નામની રાણી હતી. વૈજયંત વિમાનમાં રહેલો મહાપદ્મ મુનિરાજનો જીવ તેત્રીસ સાગરોપમનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને રામાદેવીની કુક્ષિમાં આવ્યો. રાણી રામાદેવીએ ચૌદ મહાસ્વપ્નો જોયાં. ગર્ભનો સમય પૂર્ણ થતાં કારતક વદ પાંચમના દિવસે મૂળ નક્ષત્રમાં ચંદ્ર આવતાં મગરના ચિહ્ન વાળા શ્વેત વર્ણવાળા

પુત્રરત્નને રાણીએ જન્મ આપ્યો. જ્યારે પ્રભુ માતાની કુક્ષિમાં હતા ત્યારે રામાદેવી રાણીએ બધી જ વિધિમાં કુશળતા મેળવી હતી અને ધર્મારાધન સારી રીતે કર્યું હતું તેથી 'સુવિધિ' નામ પડ્યું. વળી મયકુંદનાં ફૂલની કળી જેવા તેમના ઉજળા દાંત હતા માટે બીજું નામ 'પુષ્પદંત' પાડવામાં આવ્યું. અઠ્યાવીસ પૂર્વાંગ સહિત પચાસ હજાર પૂર્વે તેઓએ રાજ્યનો કારભાર સંભાળ્યો. સુવિધિકુમારને સંસાર ત્યાગીને વ્રત ધારણ કરવાની ઈચ્છા થતાં એક વર્ષ સુધી યાચકોને ઈચ્છાનુસાર દાન આપ્યું.

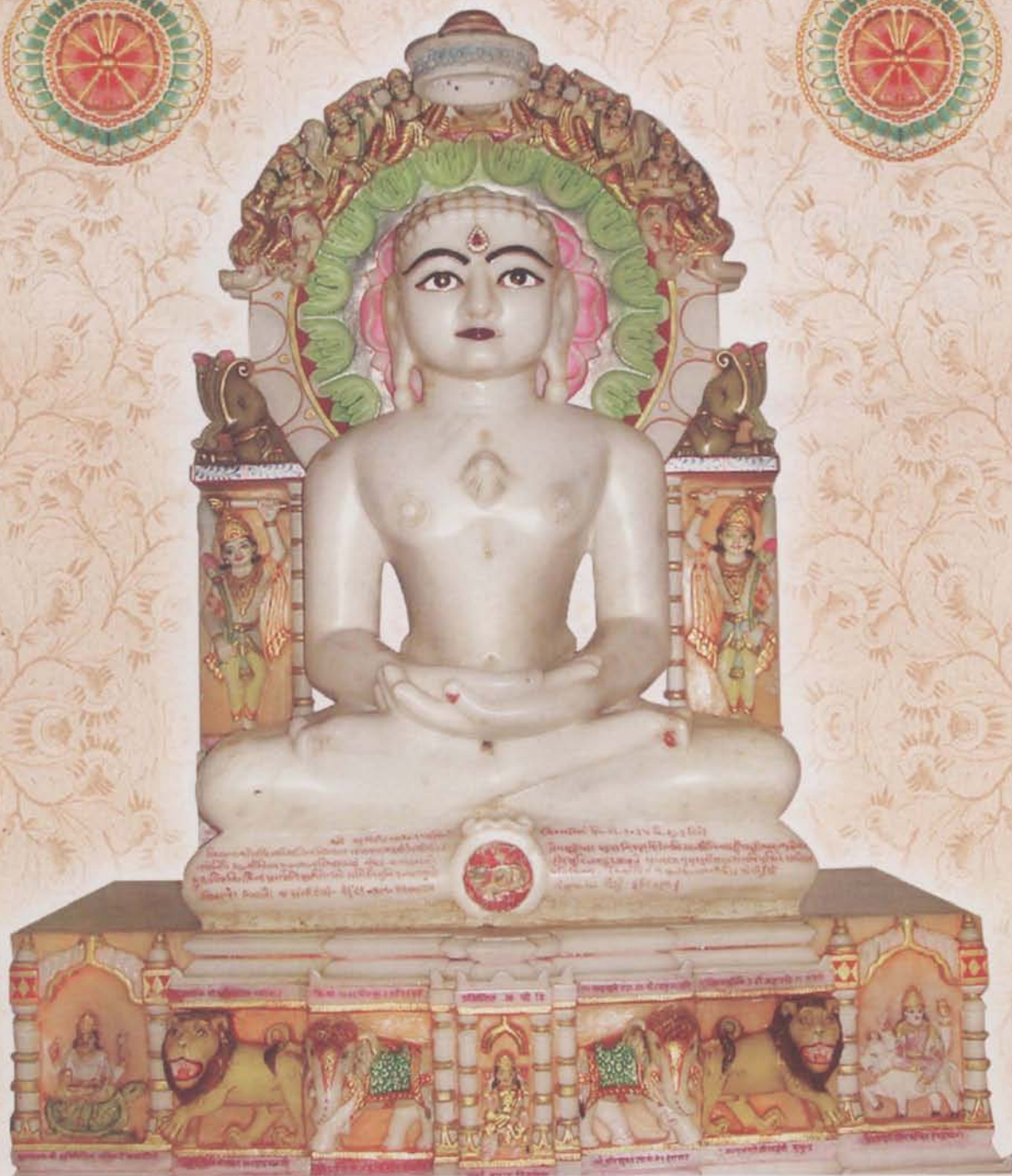
કારતક વદ છઠ્ઠને દિવસે છઠ્ઠ તપ કરીને એક હજાર રાજાઓની સાથે તેમણે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. દીક્ષા ગ્રહણ કરતાં જ તેમને મનઃપર્યવજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. અનેક પરિષદોની વચ્ચે એકલા રહીને ચાર મહિના સુધી છન્નસ્થ અવસ્થામાં વિહાર કર્યો. સુવિધિસ્વામી વિહાર કરતાં કરતાં સહસ્રામ્રવનમાં આવ્યા. ત્યાં કારતક સુદ ત્રીજને દિવસે મૂળ નક્ષત્રમાં માલુવૃક્ષ નીચે સુવિધિસ્વામીને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. તેમણે પોતાની અંતિમ દેશનામાં સંસારનું સ્વરૂપ સમજાવ્યું અને કર્મ, આશ્રવ અને મોહનીય કર્મની સમજ આપી. સુવિધિસ્વામીની દેશના સાંભળી અનેક જીવોએ તરત જ દીક્ષા ગ્રહણ કરી. સુવિધિસ્વામીને વરાહ નામના ગણધર સહિત કુલ અઠ્યાસી ગણધરો થયા. તેમને અજિત નામે યક્ષ અને સુતારા નામની યક્ષિણી થઈ. અઠ્યાવીસ પૂર્વાંગ અને ચાર માસે ઊણા એવા એક લાખ પૂર્વ પર્યંત વિહાર કરતાં સુવિધિસ્વામી સમેતશિખર પર્વત પર આવ્યા. ત્યાં એક હજાર મુનિઓની સાથે એક મહિના સુધી અનશન કર્યું. ભાદરવા સુદ નોમને દિવસે મૂળ નક્ષત્રે હજાર મુનિઓની સાથે કુલ બે લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય ભોગવી (શ્રી ચંદ્રપ્રભસ્વામીના નિર્વાણ પછી નેવું કોટી સાગરોપમ પસાર થયા પછી) સમેતશિખરજી તીર્થે નિર્વાણ પામ્યાં. આવો, કાકંદી તીર્થના તીર્થાધિપતિ શ્રી સુવિધિનાથસ્વામીના દર્શન કરીએ.

શ્રી વાસુપૂજ્યજી

શ્રી સુવિધિનાથજી

શ્રી સુમતિનાથજી

મૂળભૂતાયક શ્રી સુવિધિનાથ ભગવાન

આ તીર્થ 'ધન્ના અણગારની કાકંદી' તરીકે પણ ઓળખાય છે. સંવત ૫૦૦માં બંધાયેલા ૬૫ ફૂટ ઊંચા આ શિખરબંધી જિનાલયમાં, સં. ૨૦૩૫માં પ્રતિષ્ઠિત શ્રી સુવિધિનાથ ભગવાન મૂળભૂતાયક તરીકે બિરાજમાન છે.... નમો જિણાણં.

સ્તુતિ

કાકંદીવાસી નાથ સુવિધિ, ઘો સુવિધિ સાધના, જેથી કરી તુજ ચરણ સેવન, છંદુ દોષ વિરાધના;
આત્માંગણે પ્રગટાવું દીપક, જ્ઞાન શ્રદ્ધાનો ખરો, ને ચરણ તપ કિરીયા કરીને, હું વરું બલ સંવરો.

ચૈત્યવંદન

સુવિધિ જિનવર સાંભળો, સેવકની અરદાસ, સુવિધિતણું બળ પામવા, ભજન કરું ઉલ્લાસ ... ૧
નવગ્રહની પીડા ટળે, નવનિધિ પામે જીવ, નવમા જિન સેવ્યા થકી, ટળે સકળ દુઃખ રીવ ૨
સુવિધિ પ્રેમ તુજ બક્ષતો, ભુવનભાનુ વરજ્ઞાન, ધર્મજિત ચરણાંબુજે, જગવલ્લભ નિશાન ૩

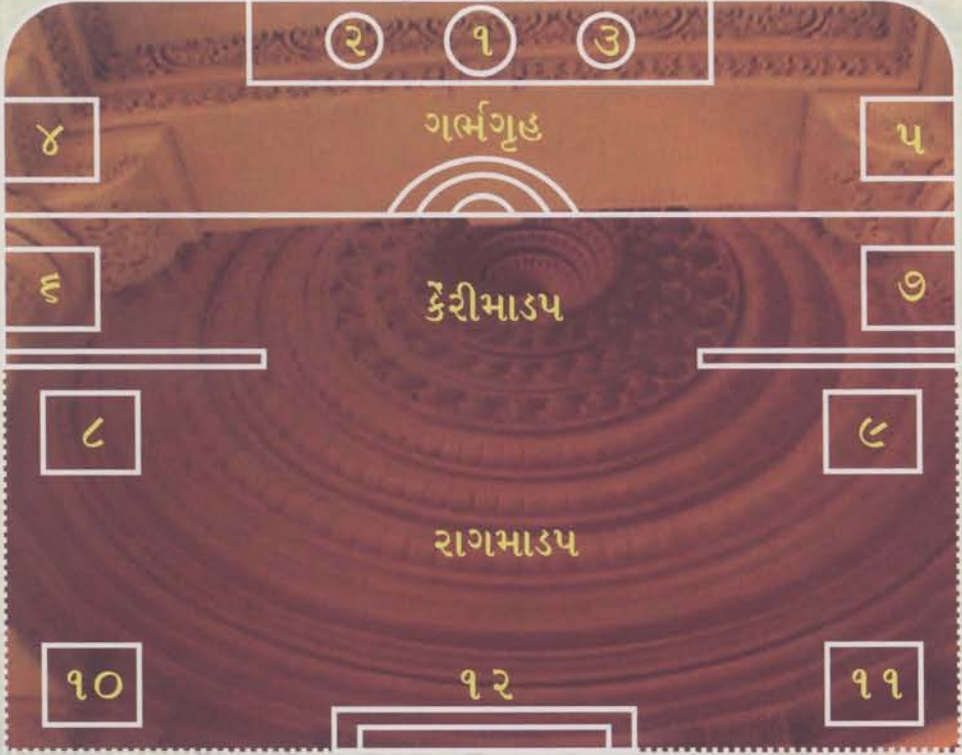
સ્તવપત્ર (રાગ : કલ્યાણ આધારિત)

સુવિધિ જિનને ભજો, ભવિ બહુ પાપ ખપો,
કાકંદીમાં, આત્મારામ ભયો આનંદમાં,
નવકારમંત્ર જપો, અક્ષર બેતાલીસમો,
છઠ્ઠા પદમાં - 'નમુક્કા' વર્ણોપરી શ્રી કાકંદી....
ખિહાર પ્રદેશમાં જઈને, તીર્થ કાકંદીમાં રાત રહીને,
ધ્યાવું સુવિધિ પ્રભુ, વરવા સુવિધિ વિભુ, કાકંદીમાં, આત્મારામ..... ૧
ચાર - ચાર કલ્યાણકભૂમિ, મેં તો હૃદયથી સ્પર્શીને ચૂમી,
ચવન, જન્મકલ્યાણ, દીક્ષા નાણ વખાણ, કાકંદીમાં, આત્મારામ... ૨
દાનાદિક ધર્મ છે ચાર, બે જ્ઞાન ક્રિયાન્વિત ધાર,
ઈમ અંક વિચાર, બેતાલીશનો ઉદાર, છઠ્ઠા પદમાં, આત્મારામ ૩
ગોચરીના બેતાલીશ દોષ, ટાળી કરતાં અધ્યાત્મપોષ,
મુનિ સુવિધિ ઘરે, જાવા આત્મા ઘટે, કાકંદીમાં, આત્મારામ ૪
બહુ લોકો કાકંદીમાં આવે, કરી ભક્તિ કર્મ મિટાવે,
પ્રેમે સુવિધિ તણો, ભુવનભાનુ ગણો, કાકંદીમાં, આત્મારામ ૫
કાળા કર્મ કંકાસના દિવસો, ભેટી કાકંદી હવે ના જીવશો,
ધર્મ જિન પાયો, વલ્લભ જગમાં ગાવો, કાકંદીમાં, આત્મારામ ૬

થોથ

સુવિધિ સેવા કરતા દેવા, તજી વિષય વાસના,
શિવસુખ દાતા જ્ઞાતા ત્રાતા, હરે દુઃખ દાસના,
નય ગમ ભંગે રંગે ચંગે, વાણી ભવહારિકા,
અમર અજિતા, મોહાતીતા વીર નમે સુતારિકા.

જિનાલયની સ્થાપત્યરચના

૧ શ્રી સુવિધિનાથજી (મૂ.ના.)	૭ શ્રી સુવિધિનાથજીનાં શ્વેત ચરણ
૨ શ્રી વાસુપૂજ્યજી	૮ સ્વપત્નકલ્યાણકની દેરી
૩ શ્રી સુમતિનાથજી	૯ જન્મકલ્યાણકની દેરી
૪ શ્રી મહાવીરસ્વામીજી	૧૦ દીક્ષાકલ્યાણકની દેરી
૫ શ્રી પાર્શ્વનાથજી	૧૧ કેવળજ્ઞાનકલ્યાણકની દેરી
૬ શ્રી સુવિધિનાથજીનાં શ્યામ ચરણ	૧૨ મુખ્ય દ્વાર

મૂળનાયકની જમણે શ્રી સુમતિનાથજી અને આ રક્તવર્ણા શ્રી વાસુપૂજ્યજી ભગવાન પ્રતિષ્ઠિત છે.

... **તમો જિણાણં.** સંવત ૨૦૩૫માં આ તીર્થનો જીર્ણોદ્ધાર કરવામાં આવ્યો હતો. અહીં પ્રભુના કલ્યાણકોને જીવંત કરતો પટ દર્શનીય છે. ગર્ભગૃહમાં ડાબી દીવાલે શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા સામે જમણી દીવાલે ૨,૦૦૦ વર્ષ પ્રાચીન શ્રી પાર્શ્વનાથજી પ્રભુ બિરાજે છે. જીર્ણોદ્ધાર બાદ શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુને લેપ કરવામાં આવ્યો છે. ગભારાની બહાર નીકળીએ તો જમણા હાથે શ્રી સુવિધિનાથજીના શ્યામ ચરણ છે જે અત્યંત પ્રાચીન ગણાય છે કારણ જ્યારે આ તીર્થમાં શ્રી સુવિધિનાથજીની મૂળનાયક તરીકે પ્રતિષ્ઠા થઈ ન હતી ત્યારે અહીં આ પ્રાચીન ચરણ અને શ્રી પાર્શ્વનાથજી મૂળનાયક તરીકે હતાં.

શ્રી મહાવીરસ્વામીજી (ગુણોદ્ધાર પહેલાં)

૪ શ્રી મહાવીરસ્વામીજી (ગુણોદ્ધાર બાદ)

શ્રી પાર્શ્વનાથજી (ગુણોદ્ધાર પહેલાં)

૫ શ્રી પાર્શ્વનાથજી (ગુણોદ્ધાર બાદ) ૨૭૫

કોરીમંડપમાં શ્રી સુવિધિનાથજીનાં
શ્યામ ચરણની બરાબર સામે
શ્રી સુવિધિનાથજીનાં પ્રાચીન શ્વેત ચરણ
સ્થાપિત કરવામાં આવ્યા છે.
...તમો જિણાણં.

૬ શ્રી સુવિધિનાથજીનાં શ્યામ ચરણ

૮ અવતરકલ્યાણકની દેરી

૯ જન્મકલ્યાણકની દેરી

દર્શન કરીને બહાર આવીએ એટલે
રંગમંડપ અનેક સ્થંભોથી શોભી રહેલો
દેશ્યમાન થાય છે. અહીં પ્રભુના ચાર
કલ્યાણકની યાદમાં ચાર દેરીની સ્થાપના
કરવામાં આવી છે. દર્શન કરી પ્રભુના
ચાર કલ્યાણકને યાદ કરી જાપ કરીશું.

૭ શ્રી સુવિધિનાથજીનાં શ્વેત ચરણ

ૐ હ્રીં શ્રી સુવિધિનાથ પરમેષ્ઠીને નમઃ
ૐ હ્રીં શ્રી સુવિધિનાથ અર્હતે નમઃ
ૐ હ્રીં શ્રી સુવિધિનાથાય નમઃ
ૐ હ્રીં શ્રી સુવિધિનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૧૦ દીક્ષાકલ્યાણકની દેરી

૧૧ કેવળજ્ઞાનકલ્યાણકની દેરી

તીર્થપેઢી

શ્રી જૈન શ્વેતામ્બર સોસાયટી તીર્થ-કાંકદી

પોસ્ટ : ૬૬ - ૮૧૧૩૧૧ જિલ્લો : મુંગેર, પ્રાન્ત : બિહાર

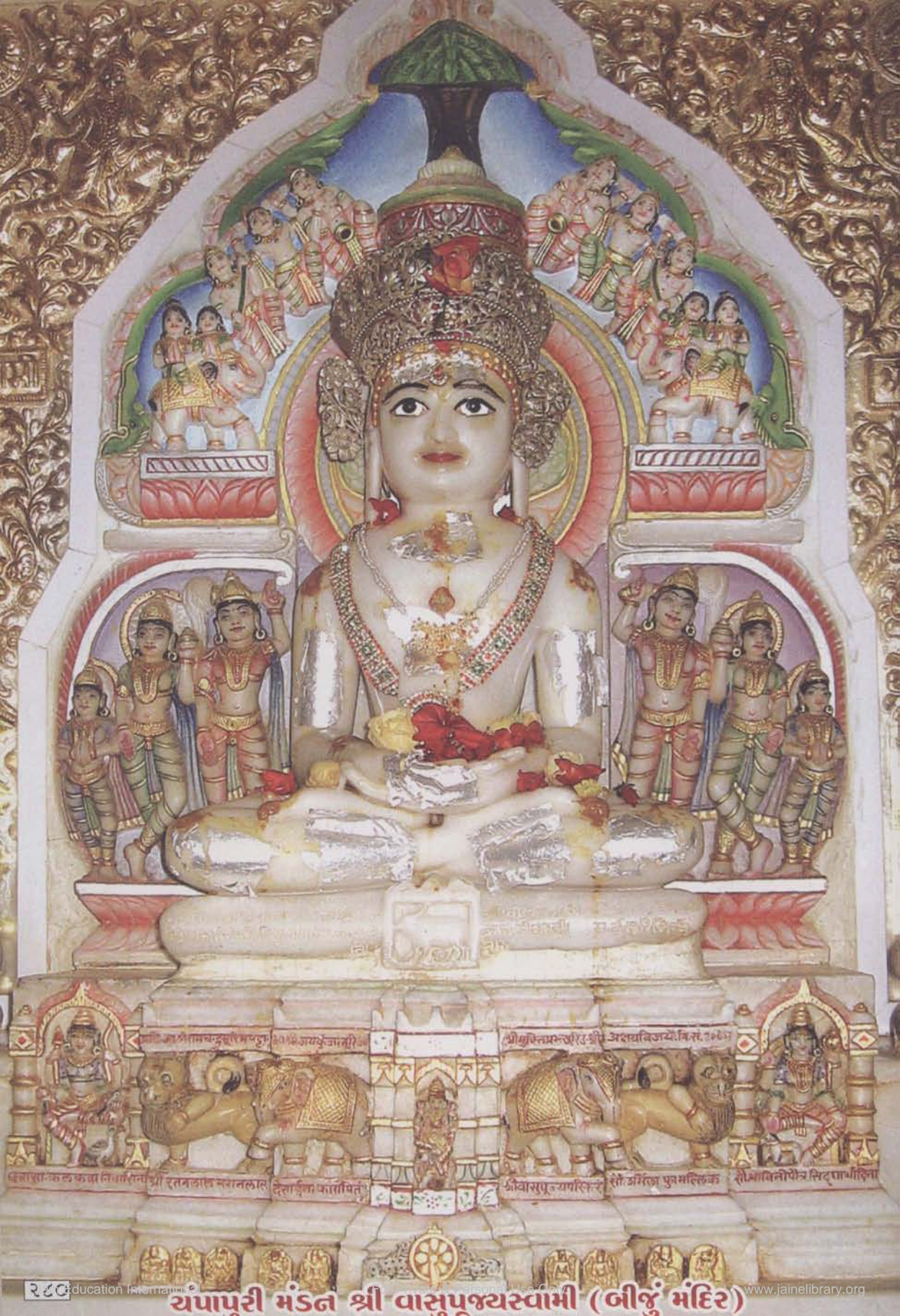
ફોન : ૦૯૪૩૦૦૩૦૮૧૫ અથવા લછવાડ પેઢી પર સંપર્ક કરવો.

માર્ગદર્શન : આ તીર્થમાં રહેવા માટે રૂમો છે. ચા-પાણીની વ્યવસ્થા થઈ શકે તેમ છે, પરંતુ ભોજનશાળા નથી માટે લછવાડથી જમુઈ થઈને આવીએ ત્યારે સેવા-પૂજા અને જલપાન કરીને નીકળી જવું હિતાવહ છે. અહીંથી નજીકનું રેલવે સ્ટેશન જમુઈ ૧૯ કિ.મી., લખીસરાય ૨૦ કિ.મી., કિયુલ ૧૯ કિ.મી. દૂર છે. પટણા ૧૨૫ કિ.મી. દૂર છે. બંને સ્થાનેથી ટેક્સી અથવા બસમાં આવી શકાય છે. પાકો રસ્તો છેક સુધી ન હોવાને કારણે નાની ગાડી છેક સુધી જઈ શકે છે, પરંતુ મોટી બસ થોડે દૂર ઊભી રાખવી પડે છે. કાંકદી અને લછવાડ જતાં પહેલાં સ્થળની, રસ્તાની ચોખવટ કરીને જવું જોઈએ. માર્ગ વિકટ છે, પણ તેથી જાત્રાનો ઉલ્લાસ ઘટાડવાનો નથી.

હવે કાંકદીથી ચંપાપુરી જતાં રસ્તામાં કિયુલ નદી, લક્ષ્મીપુર, તારાપુર, સુલતાનગંજ, દેવગઢ જેવાં સુંદર સ્થળો આવે છે. સુલતાનગંજ પાસે આવેલા ગેબીનાથના મંદિરમાં ગંગાજળ ચઢાવવા માટે જતા લોકોને જોઈ શકાય છે. રસ્તામાં નીલગિરિનાં ઝાડ, શ્રીંગી ઋષિનું સ્થાન, ભીમબંધ, ગિધૌરના રાજાનું ખંડેર વગેરે દર્શનીય સ્થળો આવે છે. સુલતાનગંજથી ચંપાપુરીની ટ્રેન પણ જતી જોઈ શકાય છે. આમ, રોડ માર્ગે ૧૦૬ કિ.મી.નું અંતર કાપીને ૪૮ કોસમાં વિસ્તરેલા **‘ચંપાપુરી’** તીર્થે પહોંચી જવાય છે.

શ્રી ચંપાપુરી તીર્થ

શ્રી ચંપાપુરી તીર્થલો અપૂર્વ મહિમા

ભગવાન મહાવીરના સમયમાં ચંપાનો રાજા દધિવાહન હતો. તે સમયે કૌશાંબીના રાજા શતાનિકે દધિવાહનને પરાજિત કરી ચંપાનગરી પર આધિપત્ય જમાવ્યું. જૈનગ્રંથો કહે છે કે, ‘જ્યારે મહારાજા શ્રેણિકનું મરણ પોતાના પુત્ર અજાતશત્રુને કારણે થાય છે તે પછી અજાતશત્રુને રાજગૃહીમાં રહેવાનું ગમતું નથી. આથી તે રાજપાટનો ત્યાગ કરે છે અને અહીં આવી ચંપકનાં વૃક્ષો જોઈ આ સ્થળે ચંપાનગરી વસાવી; અજાતશત્રુ (કુણિ) પોતાની સઘળી સંપત્તિ તે નગરીમાં ખડકી દે છે, જોકે જૂની ચંપા તો હતી; જ્યાં વાસુપૂજ્યસ્વામીનાં પાંચ કલ્યાણકથાં હતાં અને કુણિકે જે નગરી વસાવી તે નવી ચંપા હતી.’

આ નગરીમાં પૂર્ણભદ્ર યક્ષનું એક પ્રાચીન ચૈત્ય હતું; ત્યાં ભગવાન મહાવીરનું સમવસરણ થયું હતું.

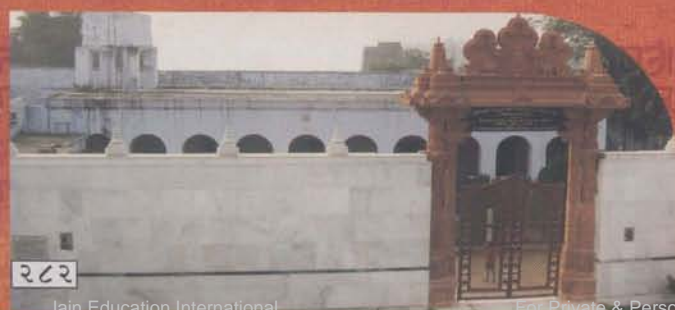
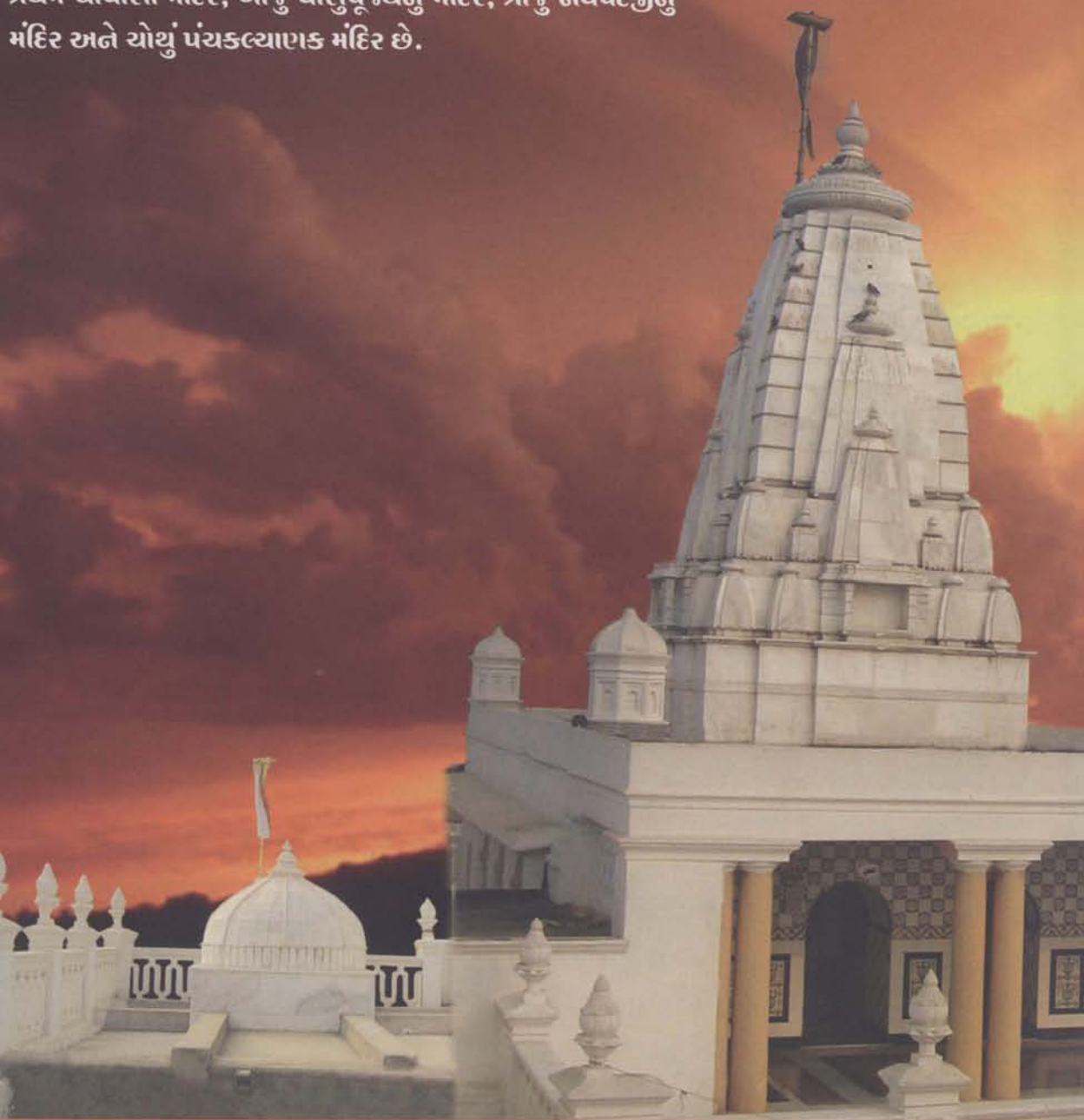
બૌદ્ધ સૂત્રો મુજબ અહીં ‘ગર્ગરા’ નામે પુષ્કરણી હતી, જેના કિનારે ચંપકનાં સુંદર વૃક્ષો હતાં અને તેમાં શ્વેતવર્ણ પુષ્પોની સુગંધ વહ્યા કરતી.

મહારાજ કરકંડુ અને મહારથી કર્ણ જેવા અનેક રાજવીઓએ ચંપાને પોતાની રાજધાની બનાવી હતી. આજે પણ અહીંયાં ‘કર્ણગઢ’ અને ‘કર્ણની શૃંગાર ચોરી’ વગેરેના અવશેષ છે.

ભગવાન શ્રી આદિનાથ, શ્રી પાર્શ્વનાથ અને શ્રી મહાવીર પ્રભુ આ નગરીમાં પધાર્યા હતા. શ્રી મહાવીરની દેશના સાંભળીને કાકંદીના રાજપુત્ર મણિરથે ચંપાપુરીમાં દીક્ષા લીધી હતી. જેનો ઉલ્લેખ ‘કુવલયમાલા’ ગ્રંથમાં જોવા મળે છે. ભગવાન પાર્શ્વનાથના સમવસરણની રચનાની અહીં સંભાવના છે. ભગવાન મહાવીરે ત્રીજા અને બારમા એમ બે ચાતુર્માસ ચંપામાં અને એક ચાતુર્માસ પૃથ્વ ચંપામાં કર્યા હતા - જેનો ઉલ્લેખ ‘શ્રી કલ્પસૂત્ર આગમગ્રંથ’ માંથી મળે છે.

ગૌતમસ્વામી અષ્ટાપદતીર્થની યાત્રાએ અહીંથી જ ગયા હતા. પાછા વળતા સમયે તેમની સાથે રહેલા ૫૦૦ તાપસ મુનિઓને પારણા સમયે, ૫૦૦ મુનિઓને માર્ગમાં અને ૫૦૦ મુનિઓને ચંપાપુરીમાં સમવસરણમાં રહેલા પ્રભુવીરને જોતાં કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હતું. તેનું પ્રમાણ - ‘શ્રી શ્રાદ્ધ પ્રતિક્રમણ’ સૂત્રમાંથી મળે છે. કહેવાય છે કે પ્રભુ ઋષભદેવે ભારતની ભૂમિને બાવન જનપદોમાં વિભાજિત કરી હતી; તેમાં ‘અંગ’ જનપદની રાજધાની આ ચંપાનગરી હતી. બૌદ્ધયુગમાં ૬ મહાનગરમાં ચંપાપુરીની ગણના થતી. હાલ જે ‘ચંપાનાળા’ કે ‘ચંપાનગર’ તરીકે ઓળખાય છે ત્યાં વણકરોને દિવસ-રાત કામ કરતા જોઈ શકાય છે. આ ચંપાનાળાની પાસે નદીકિનારે કરણ રાજાનો પ્રાચીન ખંડેરરૂપ કિલ્લો ઊભો છે. તેની પાસે બે જિનમંદિરો છે અને ત્યાં નજીકમાં બે કલ્યાણકોને સૂચવતા બે મોટા સ્તંભ છે, જે ‘માણેકસ્તંભ’ તરીકે ઓળખાય છે.

યંપાપુરીમાં કુલ ચાર મંદિરો અને એક દાદાવાડી છે. આ મંદિરોમાં પ્રથમ ચોવીસી મંદિર, બીજું વાસુપૂજ્યનું મંદિર, ત્રીજું નવપદજીનું મંદિર અને ચોથું પંચકલ્યાણક મંદિર છે.

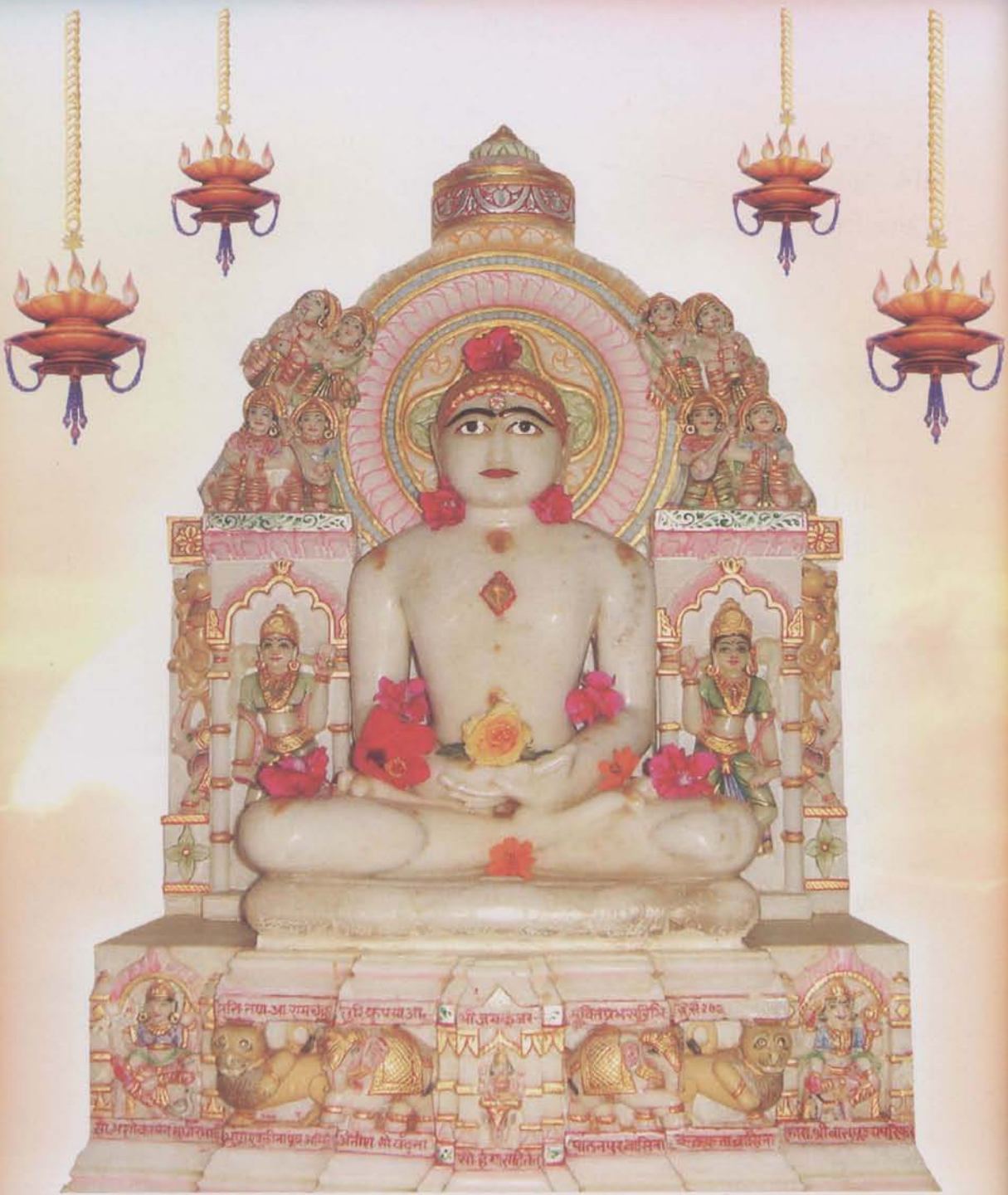

ચ્યવન, જન્મ, દીક્ષા, કેવળ, મોક્ષ પામ્યા શ્રી વાસુપૂજ્ય ભગવાન ।
પંચકલ્યાણક ચંપાપુરી તીર્થને વંદું, ધ્યાવું શ્રી વાસુપૂજ્ય જિનરાજ ॥

૨૮૩

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

શ્રી વાસુપૂજ્યજી (જીર્ણોદ્ધાર પહેલાં)

સ્તુતિ

વિમલગુણ અગારં, વાસુપૂજ્ય સફારં, નિહત વિષ વિકારં, પ્રાપ્ત કૈવલ્ય સારં;
વચન રસ ઉદારં, મુક્તિ તત્ત્વ વિચારં, વીર વિઘ્ન નિવારં, સ્તૌમિ ચંડી કુમારં.

ચાલો, બારમા શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીની સ્તવના કરીએ.

ચૈત્યવંદન

પ્રાણતથી પ્રભુ પાંગર્યા, ચૂંપે ચંપા ગામ; શિવમારગ જાતાં થકાં, ચંપક તરુ વિશ્રામ.
અશ્વયોનિ ગણ રાક્ષસ, શતભિષા કુંભરાશિ; પાડલ હેઠે કેવલી, મૌનપણે ઈગવાસિ.
ષટ્શત સાથે શિવ થયા એ, વાસુપૂજ્ય જિનરાજ; વીર કહે ધન્ય તે ઘડી, જબ નિરખ્યા મહારાજ.

સ્તવન

વાસુપૂજ્ય વિલાસી ચંપાના વાસી, પૂરો અમારી આશ.

કરું પૂજા હું ખાસી, કેસર ઘાસી, પૂરો અમારી આશ...

૧

પૂર્વ ભવે પદમોત્તર રાજા, વૈરાગ્ય રંગ અપાર,

રાજપાટ વૈભવને છોડી, લીધો સંયમ ભાર રે,

વીસ સ્થાનક સાધી, જિનપદ બાંધી સુરગતિ પામી, પૂરો અમારી આશ...

૨

પાંચ કલ્યાણક ચંપાપુરીમાં, કલ્યાણના કરનાર,

મોક્ષ મારગ ઉપદેશી પ્રભુજી, પહોંચ્યા મોક્ષ મોઝાર રે,

હે અંતર્યામી, ત્રિભુવન સ્વામી, શિવગતિ ગામી, પૂરો અમારી આશ

૩

ચૈત્યવંદન કરું ચિત્તથી પ્રભુજી, ગાઉં ગીત રસાળ,

એમ પૂજા કરી વિનંતી કરું છું, આપો મોક્ષ વિશાળ રે,

દીયો કર્મને ફાંસી, કાઢો કુવાસી, જેમ જાય નાસી, પૂરો અમારી આશ....

૪

આ સંસાર છે ઘોર મોહ દધિથી, કાઢો અમને બહાર,

સ્વારથનાં સહુ કોઈ સગાં છે, માતાપિતા પરિવાર રે,

બાળમિત્ર ઉલ્લાસી, વિજયવિલાસી, અરજી ખાસી, પૂરો અમારી આશ....

૫

થોય

વાસુપૂજ્ય જિનવર, ચંપાપુરીનો રાય, પ્રણમું નિત્ય તેહને, એવે સુરનર પાય;
પુનિત પાંચે કલ્યાણક, ચંપાપુરીમાં થાય, ભવિક સેવંતા શુદ્ધ, ભવસાગરથી તરાય.

પંચકલ્યાણકની વિરલ ઘટના

“સમગ્ર ભારતમાં આ એક જ એવું તીર્થ છે કે જ્યાં ચોવીસીના કોઈ એક તીર્થકરનાં પાંચેય કલ્યાણક એક જ સ્થળે થયાં હોય! સંવત ૧૮૫૬માં શ્રી સંધે વાસુપૂજ્યસ્વામીના શિખરબંધી જિનાલય ઉપરાંત પ્રથમ ચાર કલ્યાણકનું મંદિર અને એક નિર્વાણકલ્યાણકનું શિખરબંધી જિનાલય પણ બંધાવ્યું હતું. ૨૨૫ વર્ષ પહેલાં આ તીર્થનો જીર્ણોદ્ધાર થયો હતો. ત્યાર બાદ અત્યારે ૨૦૦૭ની સાલમાં નવો જીર્ણોદ્ધાર પૂરો થયો છે.”

શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીના જીવન પર એક દૃષ્ટિપાત

પ્રભુ વાસુપૂજ્યના પિતા વસુપૂજ્ય અને માતા જયા ચંપાનગરનાં રાજારાણી હતાં. એક દિવસ પ્રાણત દેવલોકમાં રહેલા પદ્મોત્તર રાજાએ પોતાનું આયુષ્ય પૂર્ણ કર્યું. જેઠ સુદ નોમને દિવસે ચંદ્ર શતભિષા નક્ષત્રમાં આવતા રાજા પદ્મોત્તરનો જીવ ત્યાંથી નીકળીને જયાદેવીની કુક્ષિમાં અવતર્યો. જયાદેવીએ એ સમયે ચૌદ મહાસ્વપ્નો જોયાં. ગર્ભમાં પૂરા દિવસ પસાર થતાં ફાગણ વદ ચૌદસે વરુણ નક્ષત્રમાં રાતા રંગવાળા અને મહિષ (પાડા)ના લાંછનવાળા એક પુત્રને રાણીએ જન્મ આપ્યો. વસુપૂજ્ય રાજાના પુત્ર અને વાસવોથી અત્યંત પૂજિત હોવાને કારણે જન્મ સમયે દેવતાઓ દ્વારા અત્યાધિક વસુ અર્થાત્ ધનની વૃષ્ટિ થઈ તેથી તેનું નામ વાસુપૂજ્ય રાખવામાં આવ્યું. તેમના શરીરની ઊંચાઈ ૭૦ ધનુષ જેટલી અને વર્ણ લાલ હતો. જન્મ પછી અઢાર લાખ વર્ષ પછી વાસુપૂજ્યકુમાર દીક્ષા લેવા તત્પર થયા અને તેમણે વાર્ષિકદાન આપવાનું ચાલુ કર્યું. ફાગણ વદ અમાસને દિવસે પંચમુષ્ટિ લોચ કરી છસો રાજાઓની સાથે અશોકવૃક્ષ નીચે પ્રભુએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી. વાસુપૂજ્યસ્વામીએ એક માસ સુધી છન્દસ્થ અવસ્થામાં વિહાર કર્યો. ત્યાર બાદ તેઓ વિહારગૃહ નામના ઉદ્યાનમાં આવ્યા. મહા સુદ બીજને દિવસે વાસુપૂજ્યસ્વામીને પાટલીવૃક્ષ નીચે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું.

શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીને સૂક્ષ્મ નામના ગણધર સહિત કુલ છાસઠ ગણધરો થયા. તેમને ‘કુમાર’ નામનો યક્ષ અને ‘ચંડા’ નામે શાસનદેવી થયાં.

કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી એક માસ ઊણા ચોપન લાખ વર્ષ સુધી તેમણે વિહાર કર્યો. શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીને પોતાનો મોક્ષકાળ નજીક જણાતાં તેઓ ચંપાનગરીમાં આવ્યા. અહીં તેમણે છસો મુનિઓની સાથે અનશન કર્યું. એક મહિનાના અંતે અષાઢ સુદ ચૌદસને દિવસે વાસુપૂજ્ય સ્વામી છસો મુનિરાજો સાથે મોક્ષે સિધાવ્યા. શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામી પ્રભુનું બોતેર લાખ વર્ષનું આયુષ્ય હતું. શ્રી શ્રેયાંસનાથ પ્રભુના નિર્વાણ પછી ચોપન સાગરોપમ ગયા પછી શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામી નિર્વાણ પામ્યા અને મોક્ષપદને પામ્યા.

૧. ચોવીસ તીર્થંકર તથા પાદુકા

પ્રભુના જીવન વિશે આટલું જાણ્યા બાદ ચાલો, સૌપ્રથમ દર્શન કરીએ : **ચોવીસી મંદિરનાં.** આ મંદિરમાં પ્રવેશતાં આરસમાં કંડારેલ ચોવીસી તીર્થંકર અને તેમની આગળ શ્યામ પગલાં પ્રતિષ્ઠિત છે... **તમો જિણાણં.** ડાબી બાજુ પંચધાતુના પ્રાચીન ચોવીસી છે અને આ પ્રકારની ચોવીસી ભાગ્યે જ જોવા મળે છે...**તમો જિણાણં.** દ્વારની જમણી બાજુ એક જોડી વાસુપૂજ્યજીનાં ચરણ છે, જેને પાટલા પર બિરાજિત કર્યાં છે....**તમો જિણાણં.** ચોવીસી મંદિરમાંથી બહાર આવીએ એટલે બરાબર સામે એક કલાત્મક દેરીમાં શ્રી વાસુપૂજ્ય સ્વામી પ્રતિષ્ઠિત છે.
... **તમો જિણાણં.**

૨. પંચધાતુના ચોવીસી

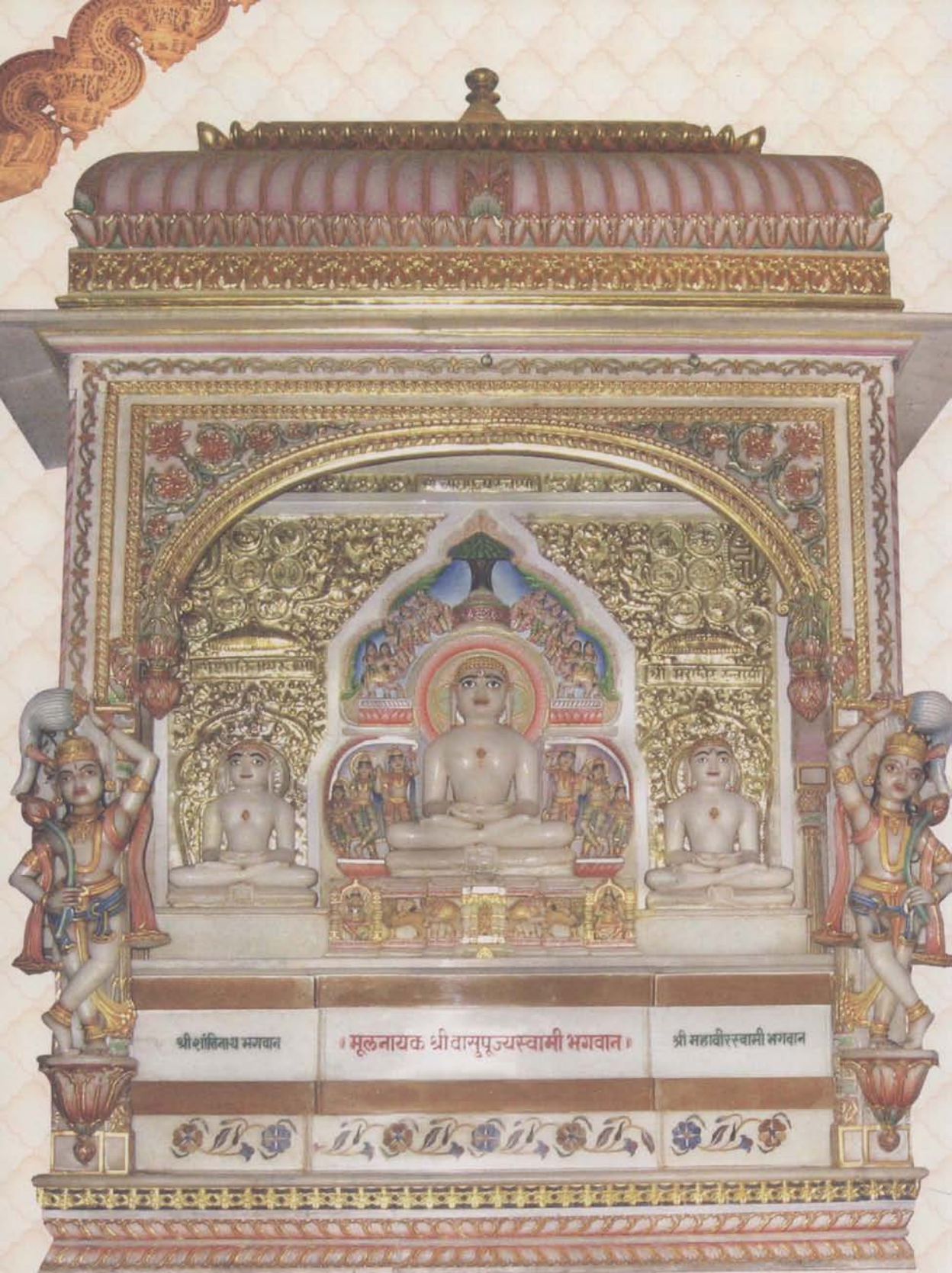
૪. શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામી

ચોવીસી મંદિરની સ્થાપત્યરચના

૩. વાસુપૂજ્યજીનાં ચરણ

શ્રી શાંતિનાથજી

શ્રી વાસુપૂજ્યજી

શ્રી મહાવીરજી

(બીજું મંદિર)

શ્રી સુધર્માસ્વામી (સુભૂમસ્વામી)

શ્રી ગૌતમસ્વામી

હવે જઈએ બીજા મુખ્ય જિનાલયે. અહીં મૂળનાયક શ્રી વાસુપૂજ્ય ઝપ સે.મી.ના છે. ખૂબ સુંદર પરિકર સહિતના, રજત અને સુવર્ણમયી કોતરકામવાળા પૂંઠિયા સહિતના આ મૂળનાયકની શોભા અવર્ણનીય લાગે છે. તેમની ડાબી બાજુ શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુ તથા જમણે શ્રી મહાવીર પ્રભુ પ્રતિષ્ઠિત છે.

... તમો જિણાણં.

આ જિનાલયના ગભારાની બહાર નીકળીએ એટલે મંદિરના આ બહારના ભાગે રંગમંડપમાં ડાબે શ્રી સુધર્માસ્વામી (સુભૂમસ્વામી) અને જમણે શ્રી ગૌતમસ્વામીજીનાં દર્શન થાય છે... **તમો સિદ્ધાણં.** હવે ઉપર પહેલા માળે સમવસરણ મંદિરે દર્શન કરીશું.

યંપાપુરી તીર્થ (જીર્ણોદ્ધાર પહેલાં)

ઉપર ચઢીએ એટલે પહેલા માળે આ સમવસરણ મંદિરનાં દર્શન થાય છે. અહીં ચૌમુખજીમાં સામેની બાજુથી આગળ-પાછળ શ્રી વાસુપૂજ્યજી અને આજુબાજુ શ્રી ચંદ્રપ્રભજી છે..... તમો જિણાણં.

સમવસરણ મંદિર

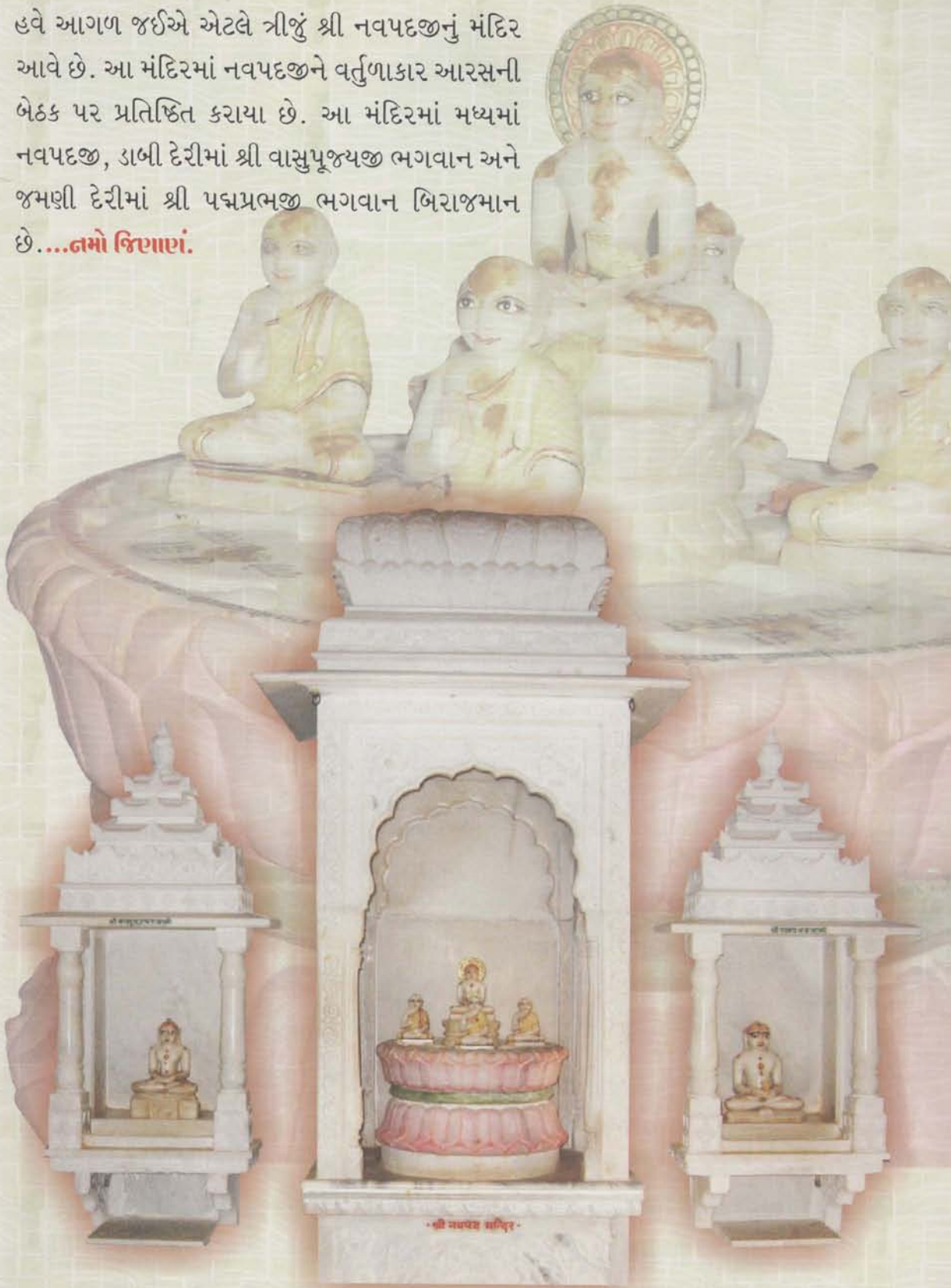
જીર્ણોદ્ધાર પહેલાં

ગભારાની બહાર નીકળીએ એટલે ચોકમાં આવેલા ચૌદ પટમાં કુલ બાવન ચિત્રાવલીમાં શ્રીપાલ રાજાની નવપદની આરાધનાના અને સમગ્ર જીવનના પ્રસંગો જોવા મળે છે, જે જોવાનું ભૂલશો નહીં.

શ્રીપાલ રાજા અને
મયણાસુંદરીની
તવપદ આરાધના

હવે આગળ જઈએ એટલે ત્રીજું શ્રી નવપદજીનું મંદિર આવે છે. આ મંદિરમાં નવપદજીને વર્તુળાકાર આરસની બેઠક પર પ્રતિષ્ઠિત કરાયા છે. આ મંદિરમાં મધ્યમાં નવપદજી, ડાબી દેરીમાં શ્રી વાસુપૂજ્યજી ભગવાન અને જમણી દેરીમાં શ્રી પદ્મપ્રભજી ભગવાન બિરાજમાન છે....તમો જિણાણં.

શ્રી વાસુપૂજ્યજી

શ્રી નવપદજી

શ્રી પદ્મપ્રભજી

શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુ

આ મંદિરની બહાર નીકળી સામે નજર કરીએ તો શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુ એક દેરીમાં પ્રતિષ્ઠિત છે.
...તમો જિજ્ઞાસુ. ચંપાપુરીનાં ચારેય મંદિરો એવી વિશિષ્ટ રીતે જોડાયેલાં છે કે ચોવીસી મંદિરથી તમે પ્રવેશ
કરો તો બહાર નીકળ્યા વગર એક મંદિરથી બીજા મંદિરમાં અંદરથી જઈને દર્શન કરી શકાય છે.

ચાલો, હવે જઈશું શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીના ચોથા પંચકલ્યાણક મંદિરે.

ૐ હ્રીં શ્રી વાસુપૂજ્ય પરમેષ્ઠીને નમઃ (અવનકલ્યાણક મંદિર)

જૈનદર્શનમાં કોઈ એક તીર્થંકરનાં પાંચેય કલ્યાણકનું એક જ સ્થળે થવું અને તેની સ્મૃતિરૂપે ત્યાં જ કલ્યાણક મંદિર હોવું - આ એક અદ્ભુત, અસામાન્ય અને અતિ મહત્વની ઘટના કહી શકાય. આવી ઐતિહાસિક પંચકલ્યાણક ભૂમિ ચંપાપુરી જૈન તીર્થોમાં આગવું સ્થાન ધરાવે છે.

તો આવો, **સૌપ્રથમ દર્શન કરીએ** - પ્રભુના અવનકલ્યાણકની દેરીમાં બિરાજિત અવનકલ્યાણક મૂર્તિનાં અને અવનકલ્યાણક પગલાંનાં....**તમો જિણાણં.**

ૐ દ્વી શ્રી વાસુપૂજ્ય અર્હતે નમઃ (જન્મકલ્યાણક મંદિર)

આ છે બીજી જન્મકલ્યાણકની દેરી. આ દેરીમાં પ્રતિષ્ઠિત જન્મકલ્યાણકની મૂર્તિને
અને જન્મકલ્યાણકનાં પગલાંને ભાવથી વંદન કરીએ.....તમો જિણાણં.

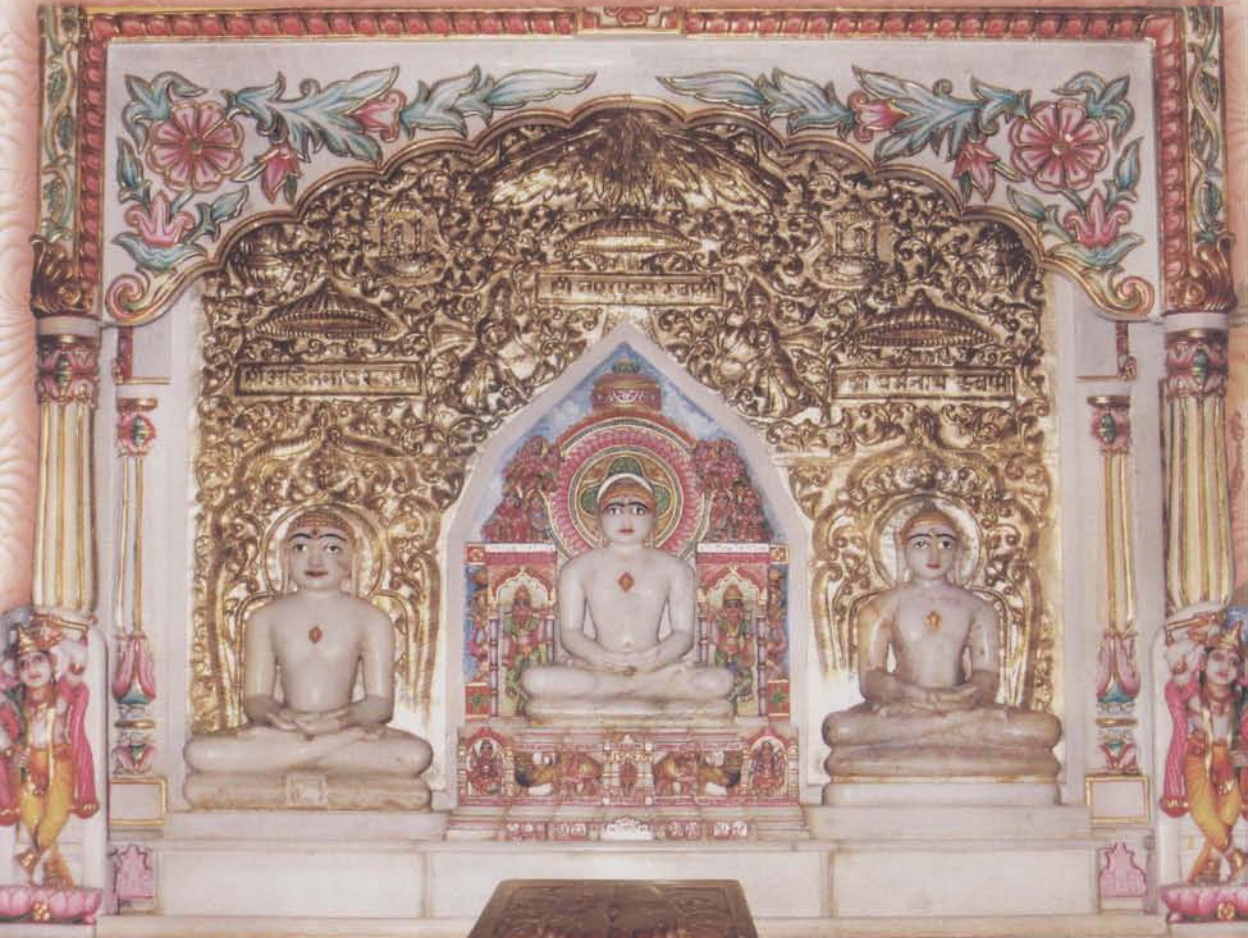
ૐ હ્રીં શ્રી વાસુપૂજ્યનાથાય નમઃ (દીક્ષાકલ્યાણક મંદિર)

આગળ આવે છે દીક્ષાકલ્યાણકની ટેરી. અહીં શ્રી વાસુપૂજ્ય સ્વામીજીની દીક્ષાકલ્યાણકની ભાવવાલી મૂર્તિ અને દીક્ષાકલ્યાણકનાં પગલાં છે....નમો જિણાણં.

ૐ દ્વી શ્રી વાસુપૂજ્ય સર્વજ્ઞાય નમઃ (કેવળજ્ઞાનકલ્યાણક મંદિર)

અને સામે છે કેવળજ્ઞાનકલ્યાણકની દેરી. અહીં બિરાજિત કેવળજ્ઞાનકલ્યાણકની મૂર્તિને અને કેવળજ્ઞાન પગલાંને વંદન કરીએ....**નમો જિણાણં.**

શ્રી અજિતનાથજી

શ્રી ધર્મનાથ સ્વામી

શ્રી વાસુપૂજ્યજી

(ચોથું મંદિર)

સૌથી મહત્વનું અને સુંદર છે આ નિર્વાણકલ્યાણકનું મંદિર; જેમાં મૂળનાયક શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામી નિર્વાણકલ્યાણકનાં પગલાં સહિત બિરાજમાન છે....**તમો જિણાણં.**

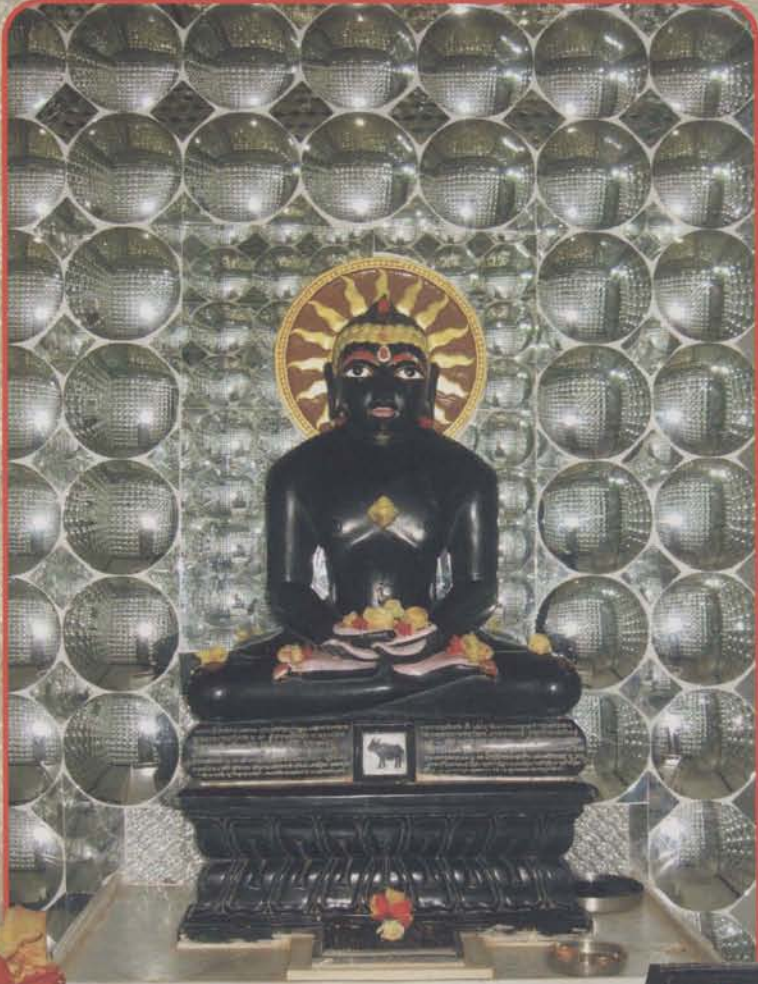
ૐ હ્રીં શ્રી વાસુપૂજ્ય પારંગતાય નમઃ: (નિર્વાણકલ્યાણકનું મંદિર)

આ નિર્વાણકલ્યાણકની દેરીમાં મૂળનાયકની ડાબે શ્રી અજિતનાથજી તથા જમણે શ્રી ધર્મનાથસ્વામી બિરાજમાન છે. ...**તમો જિણાણં.**

આ મંદિરના ગભારાની બહાર આવીએ એટલે બે દેરીમાં ડાબે શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીના અધિષ્ઠાયક દેવ કુમારયક્ષ તથા જમણે શ્રી ચંડાદેવી બિરાજમાન છે. પ્રણામ.

નિર્વાણકલ્યાણક મંદિર (ભોંયરામાં)

• શ્રીનિર્વાણકલ્યાણક મંદિર •
• શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામી ભગવાન •

પ્રાચીન પગલાં (જીર્ણોદ્ધાર પછી)

પંચકલ્યાણક પગલાં (જીર્ણોદ્ધાર પહેલાં)

નિર્વાણકલ્યાણક મંદિરના ભોંયરામાં કાયમંદિર આવેલું છે. અહીં નિર્વાણકલ્યાણકની સ્મૃતિમાં શ્યામ પાષાણની શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીની ખૂબ સુંદર ભાવવાહી મૂર્તિ છે અને તેમની આગળ શ્યામવર્ણા 'પ્રાચીન પગલાં' છે. કહેવાય છે કે પ્રભુએ અહીં બેસીને સાધના કરી હતી. મૂળ અહીં પ્રાચીન શિલા હતી અને અત્યારે અહીં તેના સ્થાને આ કાયમંદિર છે. અહીંની બાંધણી એવી છે કે મંદિરના કોઈ પણ ગોળાકાર કાયમાં ભગવાનની મૂર્તિનાં દર્શન થાય છે....તમો જિણાણં.

ચંપાપુરીનાં મંદિરોની બહારના ભાગે
શ્રી ભોમિયાજી, શ્રી મહાકાલભૈરવ, પ્રાચીન અધિષ્ઠાયક ચંડાદેવી, તપાગચ્છાધિષ્ઠાયક
શ્રી માણિભદ્રજી ચક્ષાધિરાજ પ્રતિષ્ઠિત છે. સહુને ભાવથી પ્રણામ કરીએ.

શ્રી ભોમિયાજી

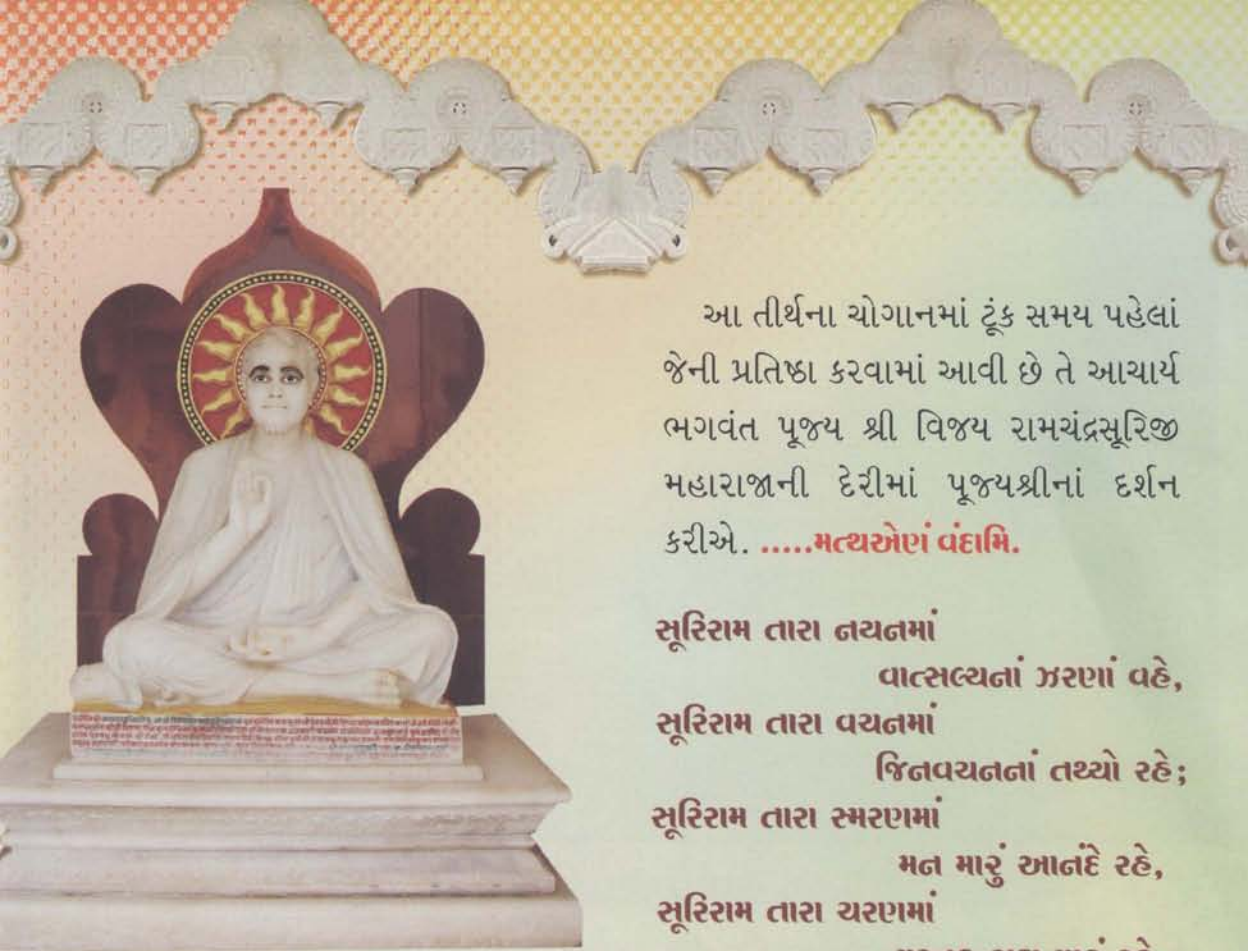
શ્રી મહાકાલભૈરવ

અધિષ્ઠાયક શ્રી ચંડાદેવી

શ્રી માણિભદ્રજી ચક્ષાધિરાજ

આ તીર્થના યોગાનમાં ટૂંક સમય પહેલાં
જેની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી છે તે આચાર્ય
ભગવંત પૂજ્ય શ્રી વિજય રામચંદ્રસૂરિજી
મહારાજની દેરીમાં પૂજ્યશ્રીનાં દર્શન
કરીએ.મત્થએણં વંદામિ.

સૂરિરામ તારા નયનમાં

વાત્સલ્યનાં ઝરણાં વહે,

સૂરિરામ તારા વયનમાં

જિતવયનનાં તથ્યો રહે;

સૂરિરામ તારા સ્મરણમાં

મન મારું આનંદે રહે,

સૂરિરામ તારા ચરણમાં

મસ્તક સદા મારું રહે.

૧.ભ.પૂ. શ્રી વિજય રામચંદ્રસૂરિજી મહારાજ

આ એક સિદ્ધક્ષેત્ર છે. પદ્મરથ, અંચલ, અશોક
આદિ મુનિઓ અહીંથી મુક્તિને વર્યા છે.
શ્રી સુધર્માસ્વામી અને શ્રી જંબૂસ્વામી પણ અહીં
વિચર્યા છે. શ્રી મહાવીરના પરમ ભક્ત શ્રાવક
કામદેવ, શુદ્ધ એકપત્નીધારી સુદર્શન શેઠ,
શ્રીપાળ રાજા અને સતી ચંદનબાળાની આ
જન્મભૂમિ મનાય છે.

મંદિરના વહીવટી વિભાગના દરવાજેથી બહાર
આવતાં પટાંગણમાં શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામી
ભગવાનનાં પંચકલ્યાણકનો સુંદર પટ દર્શનીય
છે....તમો જિણાણં.

પંચકલ્યાણકનો પટ

સતી સુભદ્રાનો કૂવો

મંદિરની બહાર આવેલા ઉદ્યાનમાં એક ઐતિહાસિક ઘટનાસ્થળ છે, જેનું નામ છે - **સતી સુભદ્રાનો કૂવો**. કથા છે કે સતી સુભદ્રાને ત્યાં એક મુનિ ગોચરી લેવા આવે છે. ગોચરી લેવા આવેલા મુનિની આંખમાંથી કચરો કાઢતાં સુભદ્રાને તેની સાસુ જોઈ જાય છે અને તેના શિયળ પર શંકા કરે છે. આમ, સતી સુભદ્રા પર ખોટા આગને કારણે સતીત્વ પર આંચ આવતાં ચંપાપુરીનાં દ્વાર બંધ થઈ જાય છે. દેવો આકાશવાણી કરે છે કે જે સ્ત્રી પોતાના સતીત્વના પ્રભાવે સૂતરના કાચા તાંતણે કૂવામાંથી પાણી કાઢી જ્યારે દરવાજા પર છાંટશે ત્યારે દરવાજા ખૂલશે. અન્ય કોઈ પણ નારીથી આ કાર્ય ન થતાં સતી સુભદ્રાએ અત્યંત શ્રદ્ધા અને ભક્તિથી કાચા સૂતરના તાંતણે બાંધેલી ચાળણી વડે કૂવામાંથી જળ કાઢી, ચંપાપુરીના દ્વારે છાંટતાં નગરના દરવાજા ખૂલી જાય છે અને સતીત્વની લાજ રહી જાય છે. આજે તેની યાદમાં આ કૂવો, તે સમયથી સાક્ષીરૂપે ઊભો છે. ધન્ય છે સતી સુભદ્રાને! ધન્ય છે તેના શીલને!

પ્રભુતા નિર્વાણ અષાઠ સુદ ચૌદસના દિવસે અહીં મેળાનું આયોજન થાય છે તથા મંદિરમાં લાડુ ચઢાવવામાં આવે છે.

હવે સામે આવેલી દાદાવાડીમાં દાદાગુરુદેવ શ્રી અભયદેવસૂરિજીની મૂર્તિનાં અને દાદાગુરુઓનાં પગલાંનાં દર્શન કરીશું. ...મત્યએણં વંદામિ.

માર્ગદર્શન : અહીં શ્વેતાંબર તેમજ દ્વિગંબર ધર્મશાળાઓ આવેલી છે, જ્યાં ઊતરવાની સગવડતા છે અને ભોજનશાળામાં પણ ઉત્તમ ભોજનની સગવડ છે. અહીં મંદિરની બહાર નીકળતાં સામે જ હાથસાળો આવેલી છે, જેમાં શાલ બનાવવાનાં કારખાનાં છે. આખી રાત ધર્મશાળાની રૂમમાંથી તે સાંચાઓનો એકધારો અવાજ સાંભળી શકાય છે. અહીંની પ્રજા ખૂબ મહેનતુ છે. અહીંથી નજીકનું રેલવે સ્ટેશન ભાગલપુર ૬ કિ.મી. દૂર છે જ્યાંથી રિક્ષા, બસ, ટેક્સી મળી શકે છે. જો આપણું રોકાણ નાથનગરમાં અન્ય સ્થળે હોય તો ત્યાંથી ઓટોરિક્ષા લઈ ચંપાપુરી તીર્થ સુધી આવન-જાવન થઈ શકે છે. અહીં એક દ્વિગંબર મંદિર પણ બાંધણીના ઉત્તમ નમૂનારૂપે દર્શનીય છે.

તીર્થ પેઢી

શ્રી ચંપાપુરી જૈન શ્વેતાંબર સોસાયટી

પોસ્ટ : ચંપાનગર ૮૧૨૦૦૪, જિલ્લો : ભાગલપુર, બિહાર

ફોન : ૦૬૪૧- ૨૫૦૦૨૦૫

નોંધ : જે નગરની રેશમી શાલો પ્રખ્યાત છે તે ભાગલપુર અહીંથી માત્ર ૬ કિ.મી. છે.

ભાગલપુર - નાથનગર - મંદારગિરિ

ભાગલપુર ગંગા નદીને કિનારે વસેલું શહેર છે. તે ઈસ્ટર્ન રેલવેનું મોટું જંકશન છે. અહીં સુજાગંજ લતામાં બાબુ ધનપતસિંહજીએ બંધાવેલી બગીચાવાળી વિશાળ જૈન ધર્મશાળાના આગળના ભાગમાં શ્રી વાસુપૂજ્ય ભગવાનનું શિખરબંધ જિનાલય છે. અહીં કસોટીના શ્યામવર્ણ પથ્થરમાં કોતરેલી શ્રી મલ્લિનાથજી તથા શ્રી નમિનાથજી ભગવાનની પ્રાચીન ચરણપાદુકાઓ છે. મંદિરની બહાર શ્રી સ્થૂલિભદ્રસ્વામીનાં પગલાં છે. આ પ્રાચીન પાદુકાજીની પૂર્વે મિથિલામાં બંને પ્રભુનાં જન્માદિ કલ્યાણકોની સ્મૃતિમાં સ્થાપના કરેલી, પરંતુ આજે આ તીર્થનો વિચ્છેદ થયો હોવાથી આ બંને પાદુકાઓ અહીં દેરાસરમાં પધરાવેલ છે. કહેવાય છે કે સતી સીતાનો જન્મ આ જ મિથિલામાં થયો હતો.

ભાગલપુરથી બે માઈલ દૂર અને ચંપાપુરીથી એક માઈલ દૂર નાથનગર આવેલું છે. અહીં કોટીધ્વજ જાગીરદાર બાબુ સુખરાયજીએ બંધાવેલું શ્રી વાસુપૂજ્ય ભગવાનનું કાયની મીનાકારીથી સુશોભન થયેલું સુંદર દેરાસર છે. દિગંબર માન્યતા અનુસાર વાસુપૂજ્ય ભગવાનનાં અવન અને જન્મ એમ બે કલ્યાણક અહીં મનાય છે. અહીં એક દિગંબર મંદિર છે, જે લગભગ પંદરેક વર્ષ પહેલાં બન્યું છે. નાથનગરથી ૨૪૫ કિ.મી.નું અંતર કાપીને ઋજુવાલિકા જતાં રસ્તામાં ‘મંદારહિલ’ આવે છે, જે ભાગલપુર સ્ટેશનથી ૨૫ માઈલ દૂર છે. આ ગામનું નામ ‘બાંસી’ છે. સ્ટેશનથી બે માઈલ દૂર મંદારગિરિ નામનો નાનો પહાડ છે. વાસુપૂજ્યસ્વામીના નિર્વાણકલ્યાણકની સ્થાપનારૂપે બે જિનાલયો છે તેમાં ચરણપાદુકા પધરાવેલી છે. અઢારમી સદી સુધી આ તીર્થ શ્વેતાંબર જૈનોના હાથમાં હતું.

એક માન્યતા પ્રમાણે વાસુપૂજ્યસ્વામીનું નિર્વાણકલ્યાણક આ મંદારગિરિ પર જ થયું હતું. ચંપાપુરીમાં મંદારગિરિનું એક ઉદ્યાન હતું; જ્યાં પવિત્ર વાતાવરણમાં ચૌદપૂર્વી શ્રી શયંભવસૂરિજીએ પોતાના પુત્ર મનકમુનિજી માટે ‘દશવૈકાલિક સૂત્ર’ની રચના કરી હતી.

શ્રી ઋજુવાલિકા તીર્થ

૨૪મા તીર્થકર શ્રી મહાવીર પ્રભુની
કેવળજ્ઞાનકલ્યાણક ભૂમિ

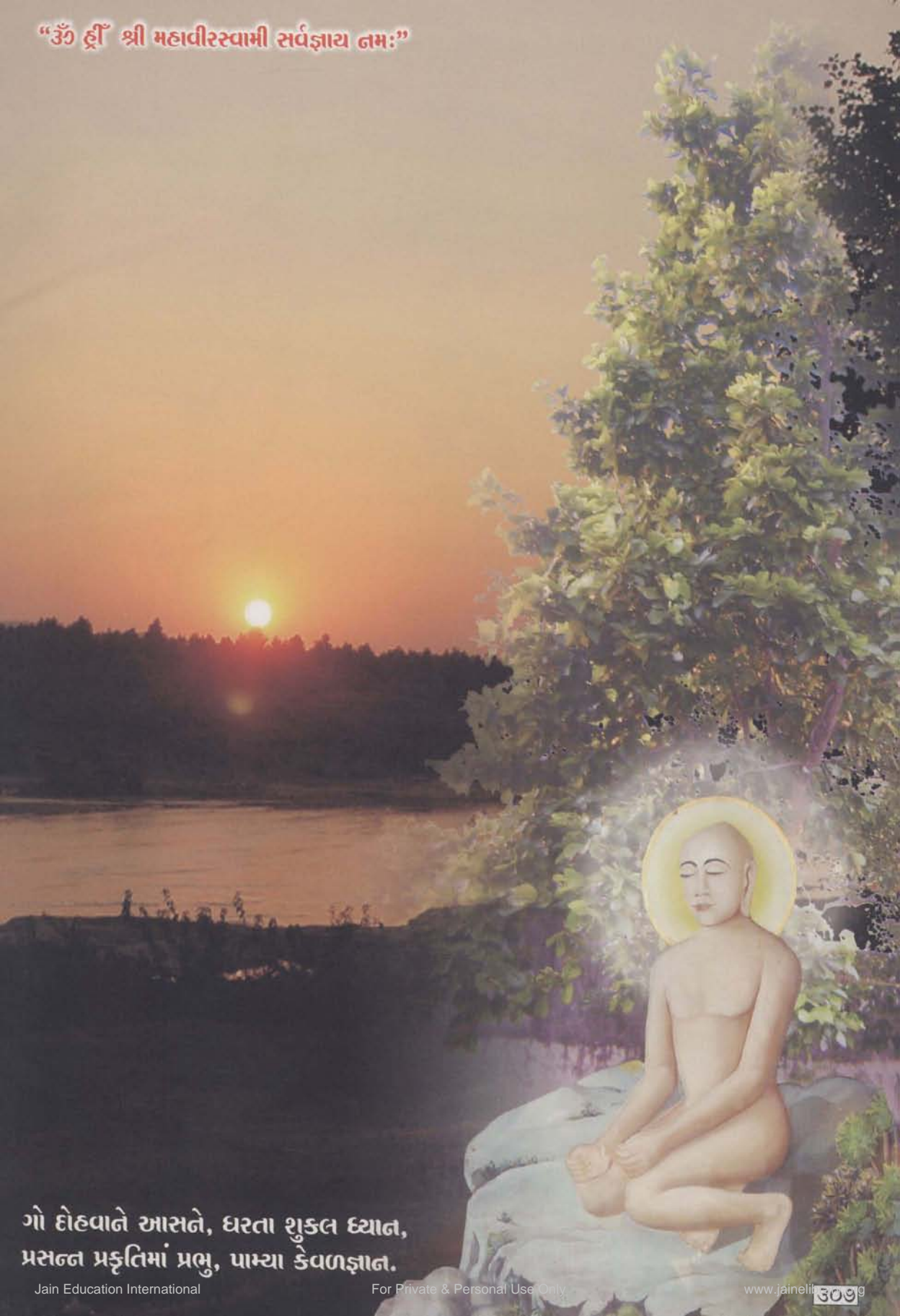
ઋજુવાલિકા એટલે તીર્થંકર ભગવાન શ્રી મહાવીર પ્રભુની કેવળજ્ઞાનભૂમિ ! ગિરિડીહથી પાકી સડકે સમેતશિખરના માર્ગે ૧૨ માઈલ દૂર બરાકર નામનું ગામ નદીકિનારે વસેલું છે. આ ગામના નામ પરથી લોકો 'બ્રાકર' એમ નદીને ઓળખે છે. આ બ્રાકર નદી જ અસલની ઋજુવાલિકા હોવાની માન્યતા પ્રવર્તે છે. અહીંથી ૭ કિ.મી. દૂર 'જમક' (હાલમાં 'જમઉ' કહેવાય છે) નામે ગામ છે, જ્યાં શાલવૃક્ષોનું ગાઢ વન છે. એ જમક ગામ જ અસલનું જંભીય ગામ મનાય છે. જૈન શાસ્ત્રોથી જણાય છે કે, જંભીય ગામની બહાર આવેલા વ્યાવૃત્ત ચૈત્યની પાસે ઋજુવાલિકાના તટ ઉપર, શ્યામક ગૃહસ્થના ખેતરમાં, શાલવૃક્ષની નીચે ભગવાન મહાવીરસ્વામીને કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ હતી.

નદીના કિનારે આ તીર્થ અત્યારનું છે જે પ્રભુના કેવળજ્ઞાનકલ્યાણકભૂમિના પ્રતીકરૂપે છે, પરંતુ ઋજુવાલિકા નદીમાં ૭ કિ.મી અંદર કિનારે કિનારે જઈએ ત્યાં જમઉ ગામની પાદરમાં ભગવાનનું મૂળ કેવળજ્ઞાનકલ્યાણકનું સ્થાન છે તેવું મનાય છે.

૨૫૪૮ વર્ષ પૂર્વેની પ્રભુ મહાવીરની કેવળજ્ઞાનની એ પાવન ઘટનાને નજર સમક્ષ લાવીએ. કલકલ કરતી વહેતી ઋજુવાલિકા નદીના કિનારે જાંભક નામના ગામના એક શામક કણબીના ખેતરમાં શાલવૃક્ષોની ઘેરી ઘટામાં, એક ખંડેર ચૈત્યમાં, ચોથા પ્રહરે વૈશાખ સુદ દસમીએ, સંધ્યા સમયે પ્રભુ મહાવીર ઉત્કટિકાસન અથવા ઉકડુઆસન એટલે કે ગોદોહાસને ધ્યાનસ્થ થયા છે. સાડા બાર વર્ષના ઘોર ઉપસર્ગો અને આકરી તપશ્ચર્યા બાદ છઠ્ઠા તપ સાથે, વિજયમુહૂર્તે ચાર ઘાતી (જ્ઞાન, દર્શન, મોહ, અંતરાય) કર્મોનો નાશ કરી પ્રભુ કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરે છે. આ તરણતારણહાર પરમપિતા મહાવીરના શાંત અને પ્રશમરસ ઝરતાં નયનને વંદન....!!

ઋજુવાલિકા નદી

“ૐ હ્રીં શ્રી મહાવીરસ્વામી સર્વજ્ઞાય નમઃ”

ગો દોહવાને આસને, ઘરતા શુકલ ધ્યાન,
પ્રસન્ન પ્રકૃતિમાં પ્રભુ, પામ્યા કેવળજ્ઞાન.

સ્તુતિ

ઋજુવાલિકા સરિતા તીરે,
પહોંચી ગયા ભવજલતીરે;
હે વીરા ! પ્લાવિત કર મને,
ઉદ્ધારવા કીરપા નીરે.
નજરાઉં જો તુજ નજરથી,
તો દૃષ્ટિથી વિકૃતિ ટળે;
ને સ્વામ આપ પ્રભાવથી,
શિવસંપદા નિશ્ચયે મળે.

ચૈત્યવંદન

ઊર્ધ્વલોક દશમા થકી, કુંડપરે મંડાણ;
વૃષભ યોનિ ચઉવીશમા, વર્ધમાન જિનભાણ.
ઉત્તર ફાલ્ગુની ઉપન્યા, માનવ ગણ સુખદાય;
કન્યા રાશિ છન્નસ્થમાં, બાર વરસ વહી જાય.
શાલ વિશાલ તરુ તલે એ, કેવલ નિધિ પ્રગટાય;
વીર બિરુદ ધરવા ભણી, એકાકી શિવ જાય.

સ્તવન

ઋજુવાલિકા તીર્થમંડન મહાવીર સ્તવન

(રાગ : અરિહંત ભજો ... ભૈરવી)

મહાસંયમરમણી ભોગી પ્રભુ, તો યે નિજ હિત મહાયોગી વિભુ ૧
વિહરંતા અવનિ તલ વીરજી, પૃથ્વી પડલ પવિત્ર કરું,
આવી ઊભા ઋજુવાલિકા તીરે, ગોદોહિકા આસનમાં કરું ૨
પરમાવધિ સંયુત પરમેશ્વર, શુક્લધ્યાની થયા શુક્લ કરું,
ધ્યાનાંતરિકા માંહે પ્રવેશી, કેવલ-દર્શન-જ્ઞાન ધરું ૩
લોકલોક પ્રકાશક ભાસક, અરિહા શરણ મન ધરું,
શાસન સ્થાપ્યું જગ ઉપકારી, મંગલકર મહીતલ વિચરું ૪
પ્રેમ કીધો તે સવિ જીવ ઉપરે, ભવ્ય જીવો તુજ ભક્તિ ધરું,
ભુવનભાનુ તુજ સંગે રંગે, વિરતિ સર્વને દેશ વરુ ૫
સંયમધર્મે જિત નિશાની, તુજ ઘરે સુણતો સપરુ,
જગવલ્લભ પરમારથ પામી, પાયો આતમહિત સઘળું ૬

થોય

જય જય ભવિ હિત કર, વીર જિનેશ્વર દેવ, સુરનરના નાયક, જેહની સારે સેવ;
કરુણારસ કંદો, વંદો આણંદ આણી, ત્રિશલા સુત સુંદર, ગુણમણિ કેરો ખાણી.

૪ પ્રભુ મહાવીરની વેળુની પ્રાચીન મૂર્તિ

ગભારાની બહાર જમણે અત્યંત પ્રાચીન શ્રી પાર્શ્વનાથજી પ્રતિષ્ઠિત છે. તમો જિણાણં.

પ્રાચીન સમયમાં ગભારામાં પ્રવેશતાં બહાર ડાબે હાથે ૧૫ ઈંચના પ્રભુવીરની ગેરુની પ્રતિમા અને જમણે હાથે પ્રભુ પાર્શ્વનાથજી અને અંદર ગભારામાં ચૌમુખી પગલાં જ હતાં; સમયાંતરે અન્ય જિનબિંબોની પણ સ્થાપના કરવામાં આવી છે.

સૌપ્રથમ બાબુ ધનપતસિંહજીએ અહીં જિનાલય બનાવ્યું હતું, જેમાં માત્ર પગલાં સ્થાપન કર્યા હતાં. (જે વર્તમાનમાં વિદ્યમાન છે.) હમણાં પ્રભુવીરના ૨,૬૦૦મા જન્મકલ્યાણકની ઉજવણીના વર્ષે વીર મંડળ દ્વારા મૂળનાયક શ્રી મહાવીરસ્વામી પ્રભુની ચૌમુખી ચરણ સહિત પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી છે. મૂળનાયકના પૃથ્વ ભાગે બંને ગોખલામાં પંચધાતુના શ્રી શાંતિનાથજી પ્રભુ બિરાજમાન છે. હવે દર્શન કરીને બહાર નીકળતાં ગભારાના પ્રવેશદ્વારની આજુબાજુ ડાબે રક્તવર્ણી શ્રી મહાવીરસ્વામીની મૂર્તિ બિરાજમાન છે; જે ઋજુવાલિકા નદીમાંથી પ્રાપ્ત થઈ છે.

૫ પ્રભુ પાર્શ્વનાથજી (પ્રાચીન)

ભમતીમાં સૌપ્રથમ શ્રી મહાવીરસ્વામી, નવી દેરીમાં નવા પ્રતિષ્ઠિત શ્રી મહાવીરસ્વામી, શ્રી અજિતનાથજી, નવી દેરીમાં પ્રતિષ્ઠિત શ્રી ગૌતમસ્વામીજી, શ્રી નેમિનાથજી અને શ્વેતવર્ણા શ્રી મહાવીરસ્વામી બિરાજમાન છે.

મૂળ ગભારાની પાછળની નવી દેરીમાં પ્રતિષ્ઠિત શ્રી મહાવીરસ્વામીજી અને શ્રી ગૌતમસ્વામીજીની નૂતન પ્રતિમાજીને ... વંદન કરીએ.

૧૨ શ્રી જિનકુશલસૂરિજીનાં પગલાં

સર્વ જિનબિંબોની ભાવથી
દર્શન-પૂજા કરી મંદિરના
મુખ્ય દ્વારની બહાર સ્થાપિત
પગલાંઓનાં દર્શન કરીએ. હવે
દર્શન કરી બહાર નીકળતાં જ
આ ચાર દેરીમાં પ્રથમ
શ્રી જિનકુશલસૂરિજીનાં પગલાં,
સમવસરણનો પટ,
શ્રી અમિનંદનજીનાં ચરણ,
શ્રી શીતલનાથજીનાં ચરણ,
કેવળજ્ઞાનકલ્યાણકનો પટ તથા
શ્રી ભૈરવજી બિરાજમાન છે.
સર્વને ભાવથી વંદીએ.

૧૪ શ્રી અમિનંદનજીનાં પગલાં

૧૫ શ્રી શીતલનાથજીનાં પગલાં

૧૬ કેવળજ્ઞાનકલ્યાણકનો પટ

[૩૧૩]

૧૭ શ્રી ભૈરવજી... પ્રણામ.

જગત માત્રના હિતની ઝંખનામાંથી ઉત્પન્ન થયેલી
“સવિ જીવ કરું શાસનરસી”ની દિવ્ય કરુણા જાણે સહજપણે
 ભેગી થઈને પ્રભુના મુખ પર કેવી વિલસી રહી છે !!

પ.પૂ. પદ્મવિજયજીની એક કડી યાદ કરી લઈએ :
 સાડા બાર વરસ જિન, ઉત્તમ, વીરજી ભૂમિ ન ઠાયા હો,
 ઘોર તપે કેવળ લક્ષ્યા તેહના, પદ્મવિજય નમે પાયા,
 કે તપસ્યા કરતાં કરતાં હો ડંકા જોર બજાયા હો ...

શ્રી ઋજુવાલિકા તીર્થના
 પૃષ્ઠભાગે આવેલું ચૈત્યાવૃક્ષ

સૌને વંદન કરી મંદિરના પૃષ્ઠભાગે આ સ્મૃતિરૂપે સ્થિત શાલવૃક્ષનાં દર્શન કરીએ. કેવળજ્ઞાનની ઘટના બાદ પ્રભુએ પ્રથમ દેશના આપી હતી જે નિષ્ફળ ગઈ. (આ ઘટના જૈનદર્શનમાં ચોવીસીના દસ અચ્છેરામાંનું એક ગણાય છે.) અચ્છેરા એટલે મહાઆશ્ચર્ય. ભગવાનને કેવળજ્ઞાન થયું અને દેવોએ સમવસરણ રચ્યું; પણ આ તો દેવોની ધર્મસભા હતી એટલે કોઈ માનવજીવ ન હોવાને કારણે ચારિત્ર અંગીકાર કરવાવાળો કોઈ જીવ નહોતો ! અને આમ પ્રભુવાણી વિફળ ગઈ, કારણ કે કોઈ જીવ પ્રતિબોધ પામી શક્યો નહીં. માટે આ ઘટનાને જૈનદર્શનમાં એક અચ્છેરું (આશ્ચર્ય)ના રૂપમાં વર્ણવે છે.

“અહીં (રત્ન સિંહાસન પર બેસીને દેશના દેવી વગેરે) સર્વવિરતિને યોગ્ય નથી” એવું જાણવા છતાં પણ પ્રભુએ પોતાનો કલ્પ જાણીને તે સમવસરણમાં બેસી દેશના આપી. તીર્થંકરની દેશના નિષ્ફળ થાય નહીં છતાં વીર પ્રભુની પ્રથમ દેશના કોઈએ પણ વિરતિભાવ ગ્રહણ ન કરવાથી નિષ્ફળ થઈ એ આશ્ચર્ય સમજવું. (પૃષ્ઠ ૮૯, સર્ગ - ૫, ત્રિષષ્ટિશલાકાપુરુષ, પર્વ - ૧૦, ભાગ : ૪)

માર્ગદર્શન : આ તીર્થની નજીકનું રેલવે સ્ટેશન ગિરિડીહ ૧૨ કિ.મી.ના અંતરે છે. ગિરિડીહથી બસ અને ટેક્સીની સુવિધા છે. મધુવન અહીંયાંથી ૧૮ કિ.મી. દૂર છે. આ તીર્થના મંદિર સુધી બસ અને ગાડી જઈ શકે છે. રોકાવા માટે સુવિધાયુક્ત ધર્મશાળા અને ભોજનશાળા છે. પ્રાચીન કેવલ્યસ્થાને જવું મુશ્કેલ છે તેથી ઋજુવાલિકા તીર્થની પેઢીમાં સંપર્ક કરીને જઈ શકાય છે.

તીથપેઢી

શ્રી જૈન શ્રેતાંબર સોસાયટી, બરાકર

પોસ્ટ : પાલમો - ૮૨૫૧૦૮

જિલ્લો : ગિરિડીહ, પ્રાંત : બિહાર

ફોન : ૦૮૮૦૧૧૪૮૩૦૮

શાશ્વતતાના પરમસ્થૈર્યનું યશોનામી કલ્યાણકધામ શ્રી સમેતશિખર મહાતીર્થ

યાત્રાળુને દૂરસુદૂરથી ઋજુવાલિકાથી શિખરજી જવાના રસ્તા પરથી દૃષ્ટિગોચર થતું આ સમેતશિખરજી તીર્થ અત્યંત આનંદ અને અહોભાગ્યના અર્થનો અનુભવ કરાવે છે. આ પર્વતની પીઠ પરથી અસંખ્ય આત્માઓએ પરમપદની પીઠિકા - સિદ્ધશિલાને પ્રાપ્ત કરી છે, વીસ તીર્થંકર દેવોની જે નિર્વાણ સમાધિ છે, તેમના અણુ-અણુમાંથી પાવનતાના ઊર્જામય સંચારને સ્પર્શીએ.

ચાલો શિખરજી જઈએ રે,
ભાવથી યાત્રા કરીએ રે,
એ તીરથને ભેટી આપણે
પુનિત પાવન થઈએ રે
આ છે મુખ્ય રસ્તા પર આવેલું
સમેતશિખર દ્વાર,
અહીંથી સીધો રોડ
મધુવન તળેટી સુધી જાય છે.
બોલો પારસનાથ પ્રભુની જય

મધુવન તળેટી

મધુવન

નૈસર્ગિક સૌંદર્યથી ભરપૂર દેવાલયોની હારમાળાઓથી સુશોભિત અને કુદરતી સંપત્તિથી છવાયેલું આ મધુવન શ્રી સમેતશિખરજીની તળેટી છે, જે ઋજુવાલિકાથી માત્ર ૮ કિ.મી.ના અંતરે છે. ‘પારસનાથ સ્ટેશન’ને ‘ઈસરી’ પણ કહે છે. ઈસરીથી ૨૩ કિ.મી. દૂર મધુવન ગામ છે. મધુવનમાં શ્રી હરકોર શેઠાણી તથા બાબુ ધનપતસિંહજીએ બનાવેલી બે શ્વેતાંબર ધર્મશાળા અને ભોજનશાળા છે. ઉપરાંત દિગંબર, તેરાપંથી, વીસપંથી વગેરેની ધર્મશાળાઓ અને શ્વેતાંબરોનાં ૧૦ જિનાલયો છે.

તળેટીનાં મંદિરોમાં દર્શન કરી શ્વેતાંબર કોઠી પહોંચવાનું છે. શિખરજીમાં રહેલાં જિનાલયો પણ તીર્થસ્વરૂપ છે. આટલે દૂર તીર્થની યાત્રા કરવા આવનારા શ્રદ્ધાળુ ભાવુકોએ પ્રત્યેક જિનાલયમાં દર્શન કરવા અચૂક જવું જોઈએ.

૧. પાલગંજ એ શિખરજીની મૂળ તળેટી હતી એટલે સૌપ્રથમ યાત્રિકોને અહીં આવીને પાલગંજના રાજાને ચરણે ભેટ-બક્ષિસ અર્પણ કરીને પછી યાત્રા માટે જવું પડતું, કારણ કે તે સમયે આ તીર્થનો વહીવટ પાલગંજના રાજા કરતા. આછા શ્યામગુલાબી રંગના પથ્થરની બનેલી મૂળનાયક શ્રી પાર્શ્વનાથજીની મૂર્તિ છે, જે લગભગ ૨૫૦૦ વર્ષ પહેલાંની છે. ...**૬મો જિણાણ.** રાજદોઢીના પાલગંજના આ મંદિરેથી આગળ જતાં **૨. કચ્છીભુવનનું મંદિર** આવે છે. અહીં ચૌમુખી અરિહંત પ્રભુને... **૬મો જિણાણ.** આગળ ભમતીમાં ચોવીસી, દેવ-દેવીઓ, ગણધરો અને ડાબી બાજુના વિભાગમાં દાદાગુરુની મૂર્તિ, ભોમિયાજી, ઘંટાકર્ણજી, ચાર શાશ્વતા જિન, ભૈરવજી...**સર્વને પ્રણામ.** **૩.** થોડા આગળ જતાં જહાજના આકારમાં બંધાયેલું આ છે **જહાજમંદિર**; જ્યાં મૂળનાયક શ્રી કલ્પતરુ પાર્શ્વનાથજીને... **૬મો જિણાણ.** મૂળનાયકની ડાબી બાજુ જીરાઉલા પાર્શ્વનાથ, જમણી બાજુ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ, ઉપર મનમોહન પાર્શ્વનાથ, ગોળ ઘુંમટમાં બિરાજિત ચૌમુખજી વગેરે સર્વ જિનબિંબોને... **૬મો જિણાણ.** **૪.** આગળ જતાં જિતયશા ફાઉન્ડેશનનું **જૈન મ્યુઝિયમ** આવે છે. અહીં પાર્શ્વનાથ પ્રભુની સુંદર મૂર્તિ છે. **૫.** જ્યાં શાંતિનાથ પ્રભુ બિરાજે છે તે **ભોમિયાભુવન**માં દર્શન કરીએ. મૂળનાયકની ડાબી અને જમણી બાજુ અનુક્રમે શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ અને શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ પ્રભુ બિરાજમાન છે... **૬મો જિણાણ.** નીચે ભોંયરામાં અદ્ભુત **ભક્તામરમંદિર** છે, જેમાં આદિનાથ પ્રભુ બિરાજમાન છે. ભોમિયાજી ભુવનમાં પાછળ ભમતીમાં ૧૦૮ પાર્શ્વનાથ પ્રભુ બિરાજે છે. અહીં આબુના મહાન યોગીરાજ શ્રી શાંતિગુરુદેવની મૂર્તિ ભક્તામર મંદિરમાં મૂકવામાં આવી છે. તેમની ડાબે અજિતનાથજી અને જમણે સુપાર્શ્વનાથજી પ્રભુ પ્રતિષ્ઠિત છે... **૬મો જિણાણ.** આ મંદિરમાં ભક્તામરની ગાથા, તેના મંત્રો તથા માનતુંગ મુનિની મૂર્તિ દર્શનીય છે. બાજુમાં પૂ. શ્રી રાજેન્દ્રસૂરિજીની પ્રેરણાથી બનેલું ભોમિયાજી અને ગુરુમંદિર છે. અહીં ભોમિયાજીનું રાજાશાહી ચિત્રપટ કચ્છી જૈન સમાજ દ્વારા મૂકવામાં આવ્યું છે. **૬.** સર્વને ભાવથી વંદન કરી **ધર્મમંગલના દેરાસરે** જઈએ. અહીં પ્રતિષ્ઠિત મૂળનાયક પાર્શ્વનાથ પ્રભુને ...**વંદન.** જેમની ડાબે આદિનાથ, જમણે મહાવીરજી પ્રભુ બિરાજમાન છે. અહીં બિરાજિત શાંતિનાથજી અને મુનિસુવ્રત સ્વામીને... **૬મો જિણાણ.** અહીંની ધર્મમંગલ વિદ્યાપીઠમાં પાઠશાળા હતી. બહાર દેવીકુલિકામાં શ્રી પદ્માવતી,

શ્રી સરસ્વતી, શ્રી અંબિકા અને શ્રી લક્ષ્મીદેવી બિરાજમાન છે... પ્રણામ. અહીંના ગુરુમંદિરમાં ગુરુ ભગવંતો શ્રી ધરમસૂરિ, ભક્તિસૂરિ, પ્રભાવકવિજય, પૂર્ણાનંદ વિજયજી બિરાજે છે. ... પ્રણામ.

૭. શ્વેતાંબર કોઠીની બહાર સહેજ આગળ પોલીસ થાનાના મેદાનમાં પાતાલ પાર્શ્વનાથ પાદુકામંદિર આવેલું છે, જ્યાં અત્યંત પ્રાચીન પ્રભુ પાર્શ્વનાથનાં ચરણ સ્થાપિત છે. સર્વ જિનાલયોમાં દર્શન કરી શ્વેતાંબર કોઠીમાં આવેલાં મંદિરોમાં દર્શન કરીશું. તળેટીમાં દિગંબર મંદિરોમાં મેરુપર્વત, જંબુદ્વીપ, સમવસરણ, નંદીશ્વરદ્વીપ આવેલાં છે.

શ્રી સમેતશિખરજી તીર્થપટ (શ્વેતાંબર કોઠી)

શ્રી પાર્શ્વનાથજી

પાલગંજના
રાજા

૧ પાલગંજનું મંદિર

૭ પાતાલ પાર્શ્વનાથ પાદુકામંદિર
(પોલીસ થાણા પાસે)

શ્રી અરિહંત

દાદાગુરુજી (કચ્છીભુવન)

૨ કચ્છીભુવનનું મંદિર

મધુવન તળેટીનાં
જિનાલયો

૪ જૈન મ્યુઝિયમ

શ્રી કલ્પતરુ પાર્શ્વનાથ

પાર્શ્વનાથજી (જહાજમંદિર)

૩

જહાજમંદિર

મધુવન તળેટીનાં જિનાલયો

શ્રી માનતુંગ મુનિ

શ્રી શાંતિનાથજી

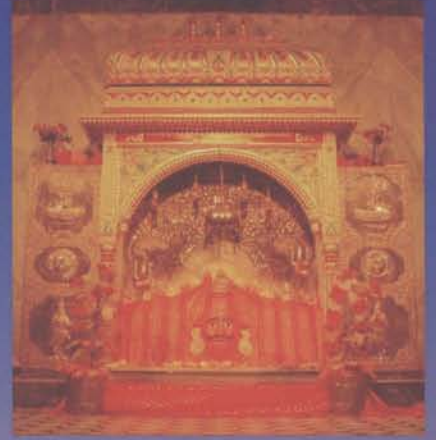
શ્રી અજિતનાથજી

શ્રી આદિનાથજી

શ્રી સુપાર્શ્વનાથજી

૫

શ્રી ભક્તામર મંદિર અને ભોમિયાભુવન

શ્રી ભોમિયાજી

શ્રી આદિનાથજી શ્રી પાર્શ્વનાથજી

ગુરુમંદિર

મધુવન તળેટીનાં
જિનાલયો

૭ શ્રી ધર્મમંગલ જિનાલય

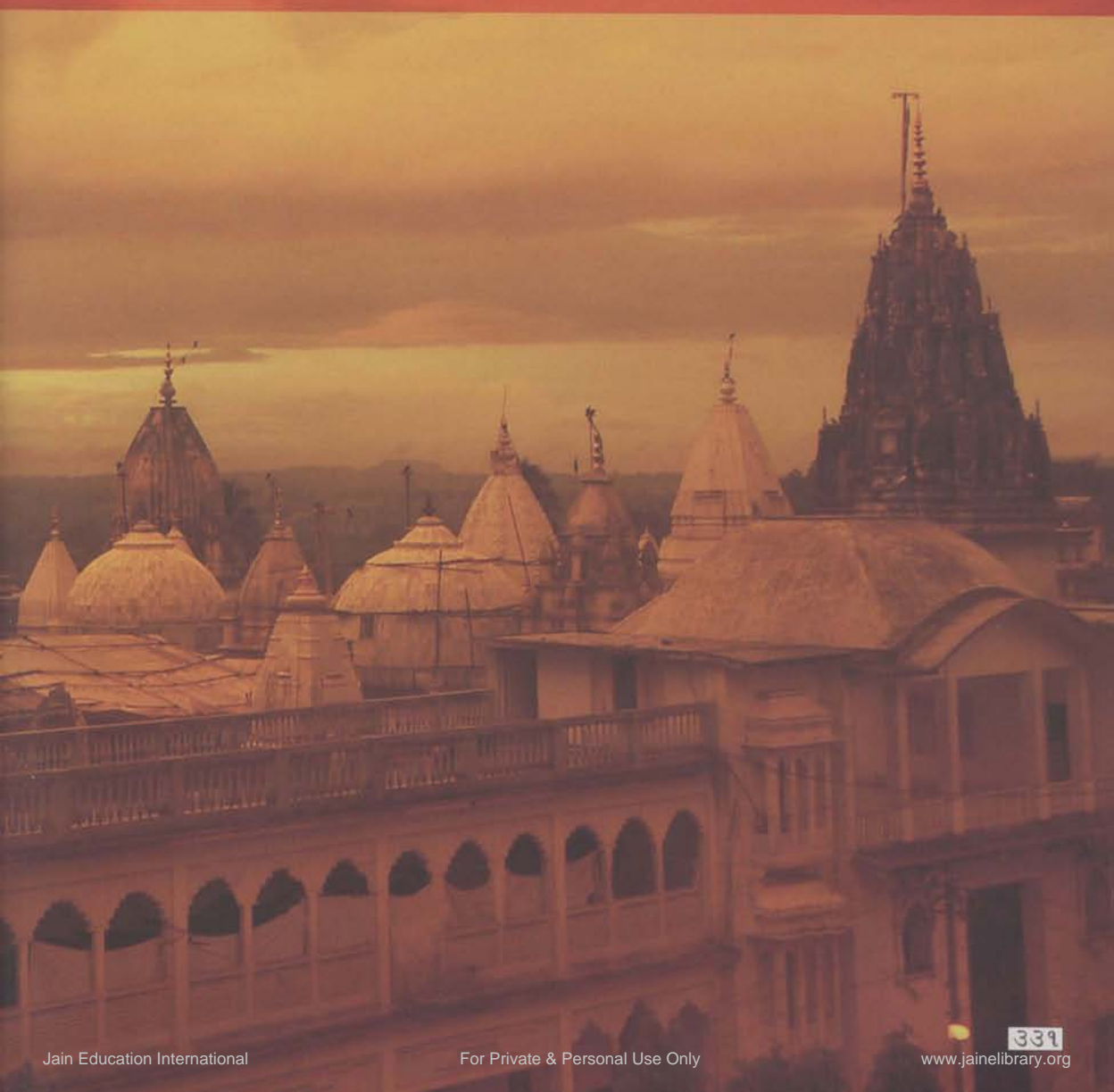
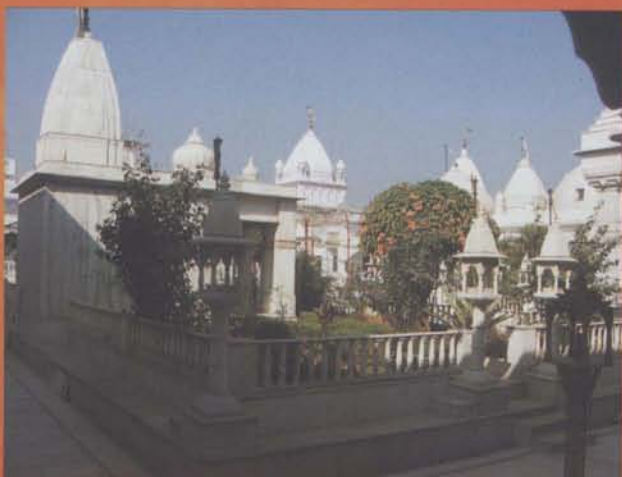
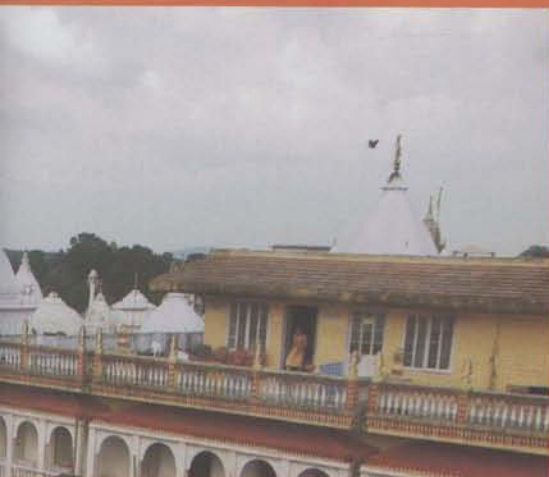
શ્રી મહાવીરજી

દેવીકુલિકાનું મંદિર

શ્વેતાંબર કોઠીમાં આવેલાં જિતમંદિરો

શ્વેતાંબર કોઠીમાં આવેલાં જિનાલયો

૧. અતિ પ્રાચીન શ્રી સાંવલિયા પાર્શ્વનાથ - મૂળમંદિર
મૂળમંદિરની ડાબી બાજુ નીચે પ્રમાણે મંદિરો દર્શનીય છે.
૨. શ્રી ગોડી પાર્શ્વનાથ જિનાલય - શિખરમાં શ્રી સંભવ જિનમંદિર
૩. શ્રી કેસરિયા આદિનાથ જિનમંદિર
૪. શ્રી શુભસ્વામી ગણધરનું મંદિર
૫. શ્રી સમેતશિખર આદિ તીર્થપટ મંદિર
૬. શ્રી સુપાર્શ્વનાથ જિનમંદિર
૭. શ્રી નવપદજી સિદ્ધચક્રજીનું મંદિર
૮. શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ જિનમંદિર
૯. શ્રી પાર્શ્વનાથ જિનમંદિર (આજુબાજુ શ્રી ચંદ્રપ્રભજી)
૧૦. શ્રી શત્રુંજય મંડન આદિનાથ જિનમંદિર

મૂળમંદિરની જમણી બાજુનાં મંદિર આ પ્રમાણે છે:

૧૧. શ્રી પાર્શ્વનાથ જિનમંદિરની ઉપર શ્રી સુપાર્શ્વનાથ જિનમંદિર
૧૨. શ્રી અષ્ટાપદ ચોવીસ જિનમંદિર
૧૩. શ્રી ચંદ્રપ્રભનું મંદિર
૧૪. શ્રી સમવસરણનું મંદિર
૧૫. શ્રી પાર્શ્વનાથ ૧૦ ભવ પટનું મંદિર
૧૬. શ્રી સુપાર્શ્વનાથનું મંદિર
૧૭. શ્રી પંચજિનનું મંદિર
૧૮. શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથનું મંદિર
૧૯. શ્રી જલમંદિર (સાંવલિયા પાર્શ્વનાથ) અને ૨૫ ટૂક
૨૦. શ્રી પાર્શ્વનાથ ચરણપાદુકાનું મંદિર
૨૧. શ્રી પાર્શ્વનાથનું મંદિર (ભોમિયાજીની બાજુમાં)
૨૨. શ્રી લઘુ શત્રુંજયાવતારનું મંદિર (ભોમિયાજી મંદિરના ગેટની સામે)

૨૩. શ્રી પાતાલ પાર્શ્વનાથ પાદુકાનું મંદિર (પોલીસ થાણા પાસે)
 ૨૪. શ્રી ગૌતમસ્વામીનું મંદિર (કોલ્હાદારી મેદાનમાં)
 ૨૫. શ્રી પદ્માવતી માતા અને શ્રી અંબિકાદેવીની દેરી

શ્રી સાંવલિયા પાર્શ્વનાથ મૂળ મંદિરની પાછળ

૨૬. યુગપ્રધાન દા.ગુ. શ્રી જિનદત્તસૂરિ દાદાવાડી
 ૨૭. યુગપ્રધાન શ્રી પાર્શ્વચન્દ્રસૂરિ આદિ ગુરુમંદિર
 ૨૮. તપાગચ્છના મૂલસ્રોત શ્રી જગચન્દ્રસૂરિ વગેરે ગુરુમંદિર
 ૨૯. તપાગચ્છાધિપતિ પૂ. શ્રી વિજય રામચંદ્રસૂરિ ગુરુમંદિર

શ્રી સાંવલિયા પાર્શ્વનાથ મૂળમંદિરના પરિસરમાં

૩૦. શાસનસમ્રાટ શ્રી નેમિલાવણ્ય ગુરુમંદિર
 ૩૧. પ્રતિષ્ઠાશિરોમણિ શ્રી સુશીલસૂરિ ગુરુમંદિર

લઘુ શત્રુંજયાવતાર મંદિરની નીચે

૩૨. શ્રી નીતિસૂરિ, મંગલપ્રભુસૂરિ આદિ ગુરુમંદિર
 ૩૩. ત્રિસ્તુતિક શ્રી રાજેન્દ્રસૂરિ ગુરુમંદિર

અધિષ્ઠાયક દેવ મંદિરો

૩૪. તીર્થાધિષ્ઠાયક શ્રી ભોમિયાજી મહારાજનું સુપ્રસિદ્ધ પ્રાચીન મંદિર (મેઈન ગેટની પાસે)
 ૩૫. શ્રી મહાકાલભૈરવનું પ્રાચીન મંદિર (કેસર ઘરની પાછળ)

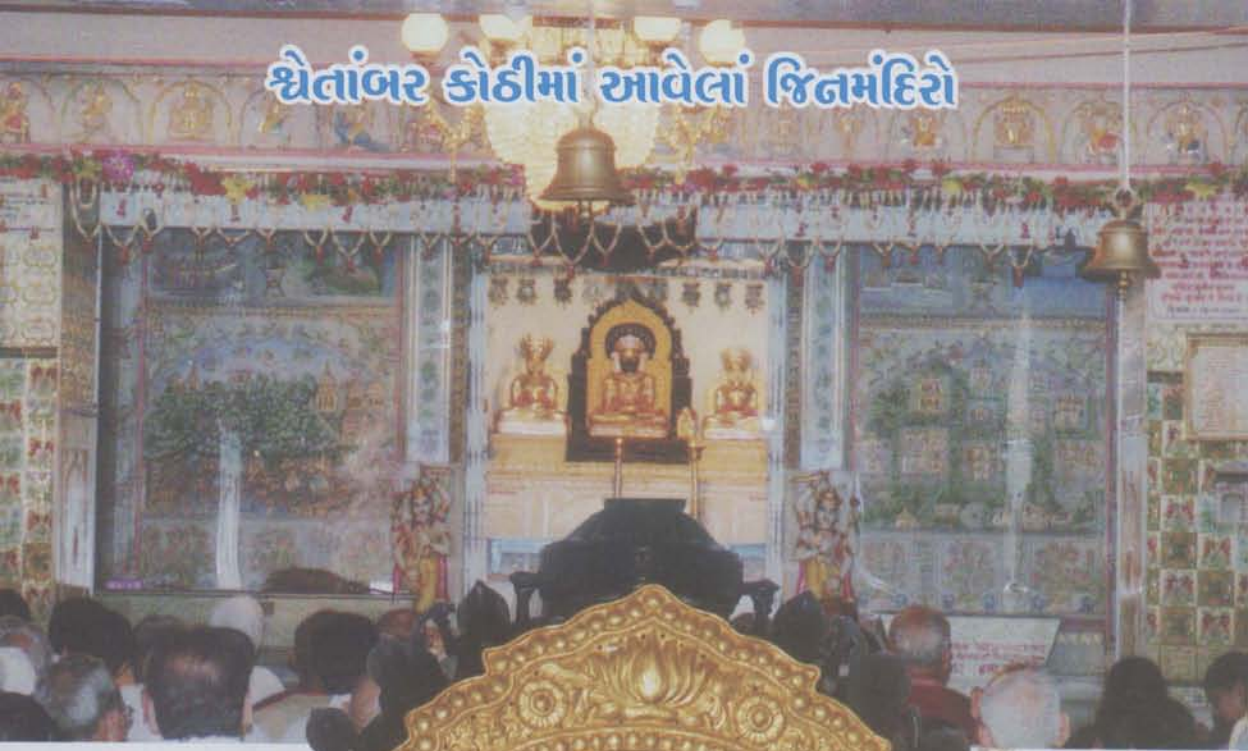
શ્વેતાંબર કોઠીના શિખરબંધી જિનાલયમાં મૂળનાયક પર સં. ૧૮૭૭નો લેખ જોવા મળે છે. આ મંદિર શ્રી સંઘે બંધાવેલ. ઉપર જણાવેલ મંદિરો ઉપરાંત અહીં શ્રી સીમંધરસ્વામીની દેરી, સ્ફટિકના જીરાઉલા પાર્શ્વનાથજી, ૨૦ તીર્થંકરોનાં પ્રાચીન ચરણ, શ્રી માણિભદ્રજી, શ્રી નાકોડાજી, શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી યંત્ર, ૨૪ ભુજાધારી શ્રી પદ્માવતીદેવી, શ્રી અંબિકાદેવી, શ્રી ઋષભદેવનું ઇશ્વરસથી પારણું વગેરે દર્શનીય છે. ભાવથી સહુને વંદન કરી, હવે તીર્થરક્ષક શ્રી ભોમિયાદેવના મૂળ સ્થાનકે જઈએ.

તીર્થપેઢી : શ્રી જૈન શ્વેતાંબર સોસાયટી, ગામ : મધુવન

પોસ્ટ : શિખરજી - ૮૨૫ ૩૨૯ ; જિલ્લા : ગિરિડીહ ; પ્રાંત : બિહાર

ફોન : ૦૬૫૩૨-૨૩૨૨૨૬, ૨૩૨૨૨૪ અને ૨૩૨૨૬૦

શ્વેતાંબર કોઠીમાં આવેલાં જિનમંદિરો

શ્રી સાંવલિયા પાર્શ્વનાથ - મૂળ મંદિર

શ્રી ગોડી પાર્શ્વનાથનું મંદિર

વીસ તીર્થંકરોનાં પ્રાચીન ચરણ

શ્રી પાર્શ્વનાથ ચરણપાદુકા

શ્રી શુભસ્વામી ગણધરનું મંદિર

શ્રી તવપદજી સિદ્ધયજ્ઞનું મંદિર

શ્રી સીમંધરસ્વામીનું મંદિર

શ્રી સુપાર્શ્વનાથ જિનમંદિર

શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન

શ્રી પર્મનાથ ભગવાન

શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ભગવાન

શ્રી વાસુપુત્ર ભગવાન

શ્રી આદિનાથ ભગવાન

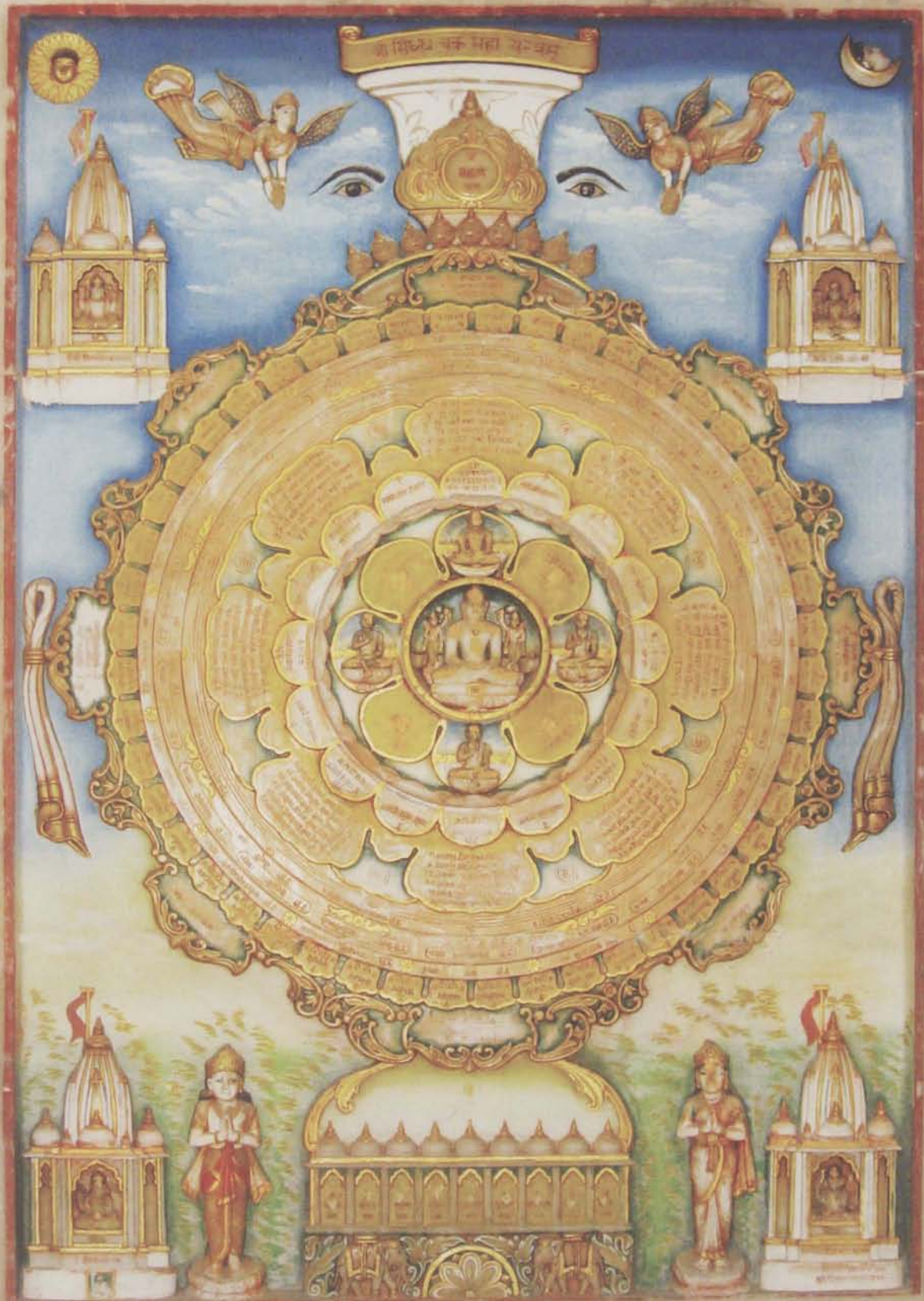
શ્રી પાર્શ્વનાથ જિનમંદિર (આજુબાજુ શ્રી ચંદ્રપ્રભુ)

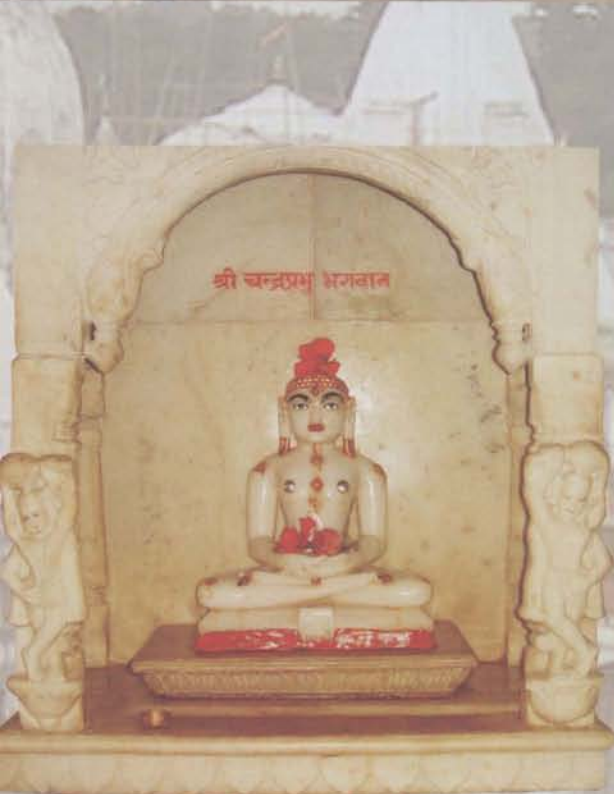
શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન

શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ ભગવાન

શ્રી ચન્દ્રપ્રભુ ભગવાન

શ્રી અષ્ટાપદ ચોવીસ જિનમંદિર

શ્રી સમવસરણ મંદિર

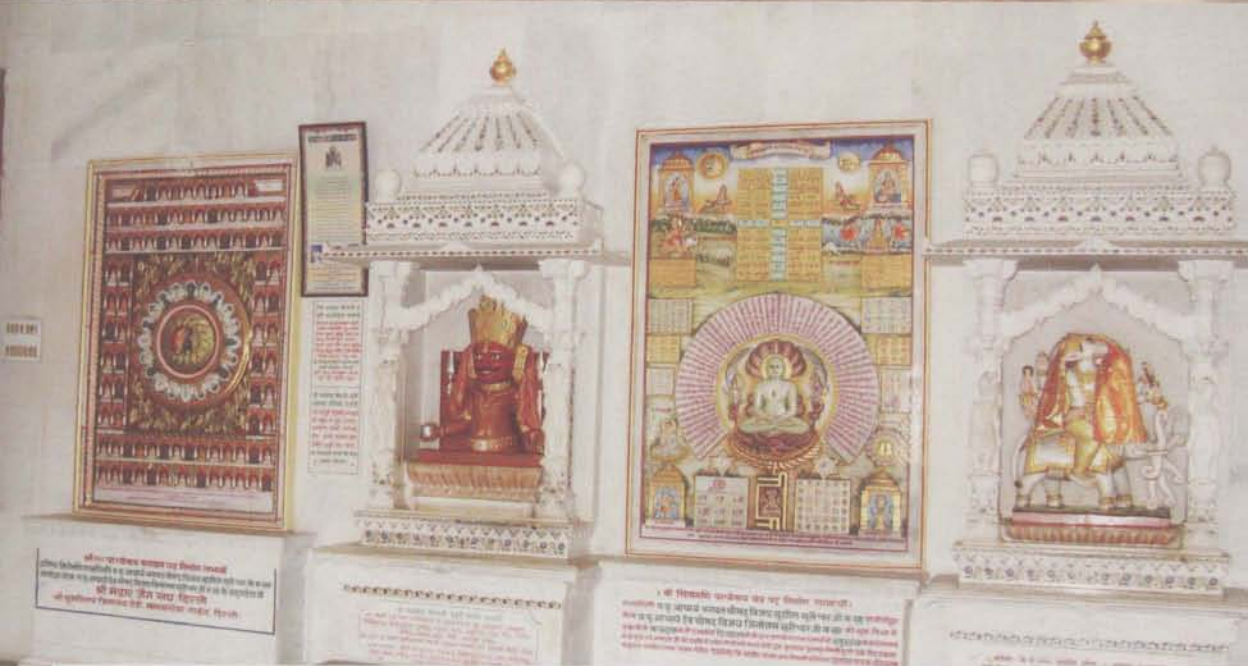
૨૪ લુજધારી શ્રી પન્નાવતી માતા

શ્રી અંબિકા દેવી

શ્રી પંચજિનનું મંદિર

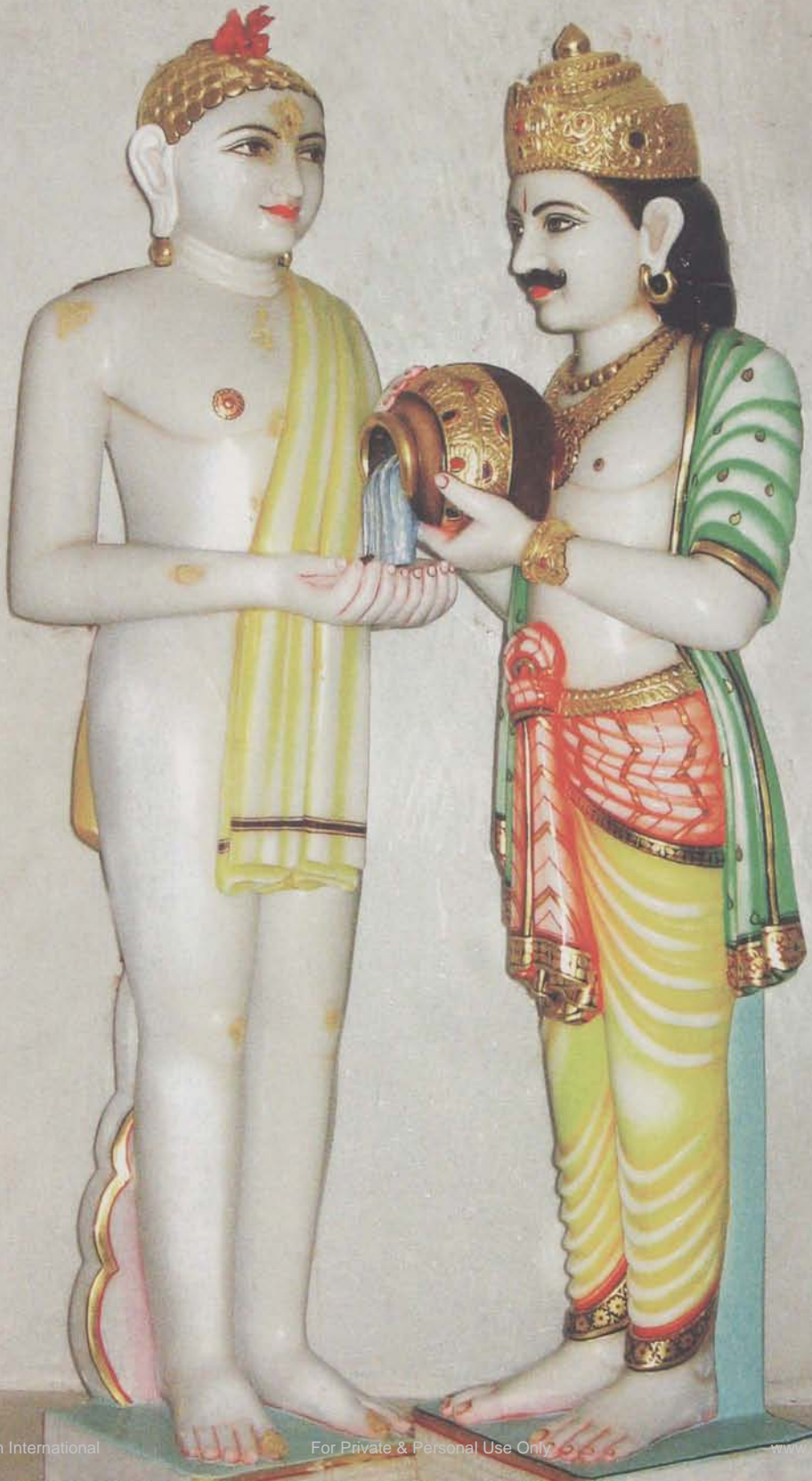
શ્રી ૧૦૮
પાર્શ્વનાથ પટ

શ્રી નાકોડા
ભૈરવજી

શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ
ચંત્રપટ

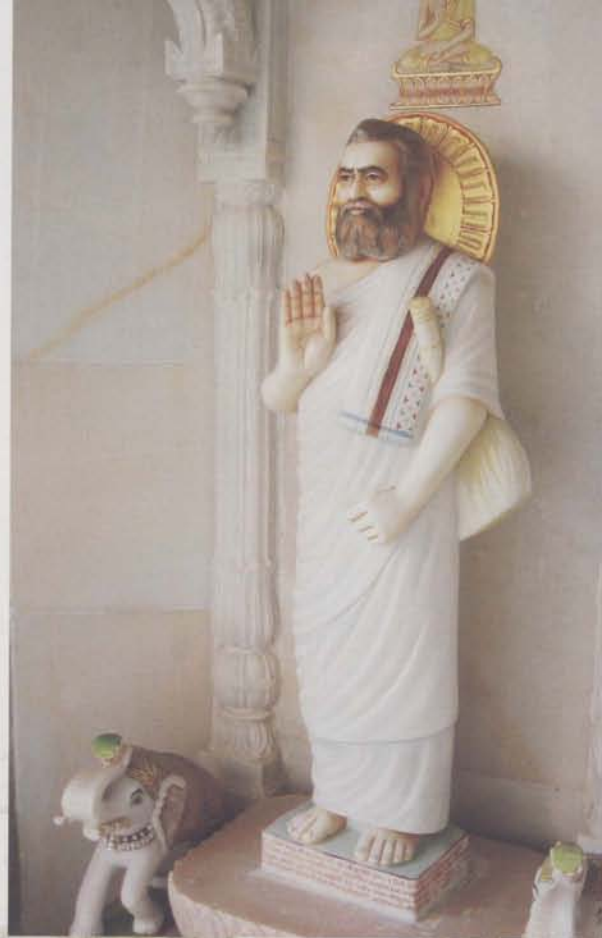
શ્રી માણભદ્રવીર

શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનનું ઇશ્વરના પાસણું

સાહિત્યસમ્રાટ શ્રી લાવણ્યસૂરિજી

શાસનસમ્રાટ શ્રી નેમિસૂરિજી

ઓઘો-પાત્ર સહિતનાં પગલાં

શ્રી અભિનંદનસ્વામીનાં ચરણ

શ્રી ભૈરવજી

લઘુ શત્રુજયાવતાર
મંદિરની
નીચે આવેલું ગુરુમંદિર

શ્રી નીતિસૂરીશ્વરજી મ. સા.

શ્રી મંગલપ્રભસૂરીશ્વરજી મ. સા.

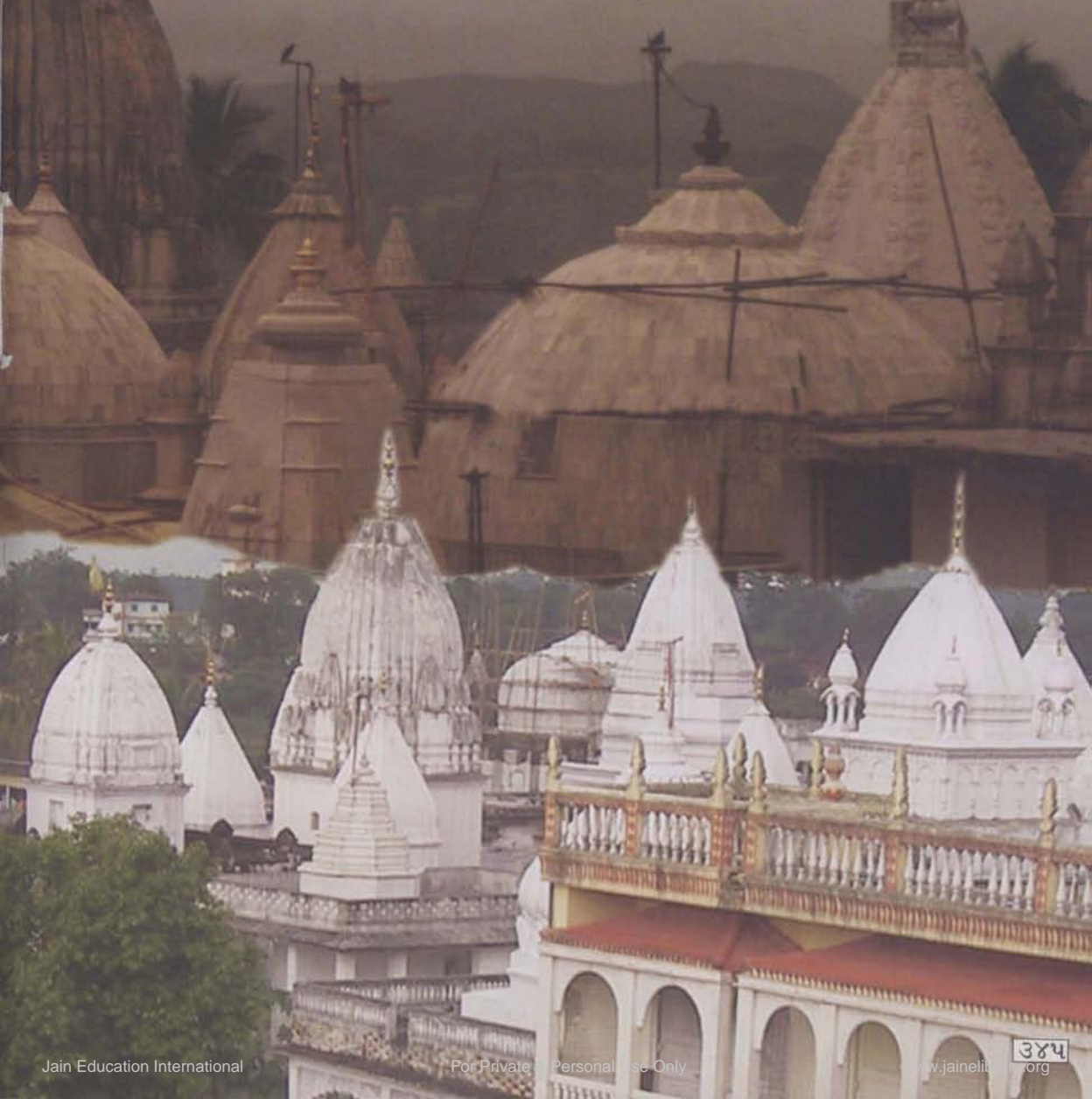

શ્રી યદ્રવિજયજી મ. સા.

શ્રી રાજેન્દ્રસૂરીશ્વરજી મ. સા.

શ્રી સાંવલિયા પાર્શ્વનાથ
મૂળ મંદિરની
પાછળ આવેલું ગુરુમંદિર

તી
થ
ક
ર

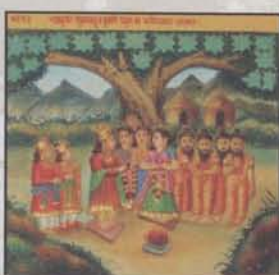
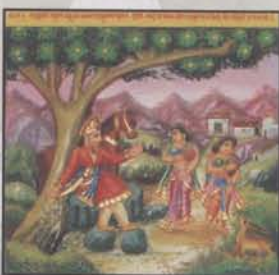
શ્રી
પાર્શ્વ
ગી
થ

90

ભ
વ

ਪਟਮੰਦਿਰ

(શ્રે. કોઠી)

શ્રી ભોમિયાજી મંદિર

શ્રી સમેતશિખરજી મહાતીર્થના અધિષ્ઠાયક રક્ષકદેવ શ્રી ભોમિયાજી ક્ષેત્રપાલ સ્વરૂપે શ્રે.કોઠીના શ્રી ભોમિયાજી મંદિરમાં બિરાજે છે. કથા છે કે ઘણાં વર્ષો પહેલાં વારાણસીના રાજા મહસેનના પુત્ર યુવરાજ ચંદ્રશેખર માતા યશોમતી સાથે સંઘ લઈ શિખરજીની જાત્રા કરવા ગયા. પાછા વળતાં તેમને જાત્રા કરવા માટેનો સરળ રસ્તો શોધવાનું મન થયું. એમ કરતાં તે યુવરાજ ખૂબ આગળ નીકળ્યો. ત્યાં અચાનક આ યુવરાજના ઘોડાએ વાઘને જોયો અને તે પાછા પગલે ચાલ્યો. પાછળ ખાઈ હોવાથી યુવરાજ ઘોડા સહિત ખાઈમાં પડીને મૃત્યુ પામ્યો.

જીવનના અંત સમયે આ યુવરાજના હૃદયમાં પાર્શ્વનાથ પ્રભુ ધ્યાનસ્થ હતા એટલે પ્રભુ નામ-સ્મરણમાં લીન બનેલો યુવરાજ વ્યંતર નિકાયના દેવપણે ઉત્પન્ન થાય છે. ત્યાર બાદ અવારનવાર વટવૃક્ષ પાસે ચમત્કારપૂર્વક લોકોને તે દર્શન આપવા લાગ્યો. વળી, કેટલાક લોકો 'ભવાનીદેવી'નો વાસ માની પશુઓનો બલિ ચડાવે છે. પરિણામે આ ભૂમિ લોહિયાળ બની ગઈ. એ પછી ઘણાં વર્ષો બાદ ૧૭-૧૮ સદીમાં પશ્ચિમ બંગાળના મુર્શિદાબાદ શહેરના જગતશેઠ સમેતશિખરજીની જાત્રાએ એક યતિ મહારાજની સાથે પધારે છે. યતિજીની પ્રેરણાથી પશુહત્યા બંધ થાય છે. આ યતિ મહારાજની આજ્ઞાથી

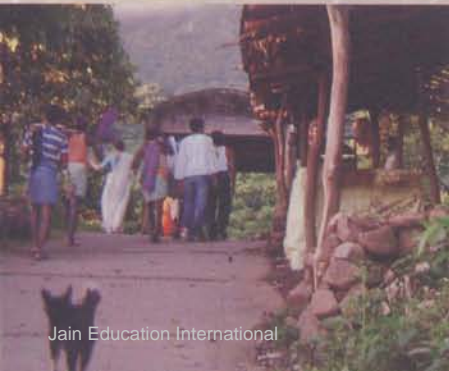

ભોમિયાભુવનના પૃષ્ઠ ભાગે આવેલું શ્રી ભોમિયાજીનું એક રાજશાહી શિલ્પ

જગતશેઠ અક્રમ કરે છે. ભોમિયાજી પ્રત્યક્ષ થઈને કહે છે કે “મારો ઉદ્ધાર કરો” સાથે સ્વપ્નમાં લીમડાના વૃક્ષ નીચે સ્થાપનાનો સંકેત કરે છે. આમ, ૪૬૫ વર્ષ પૂર્વે તીર્થના રક્ષક તરીકે પહાડના આકારની જાગતી જયોતસ્વરૂપની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા ફાગણ સુદ પૂનમના રોજ કરવામાં આવી. અહીંના મંદિરમાં જાપ કરવામાં આવતા આ મંત્રને સૌ સાથે બોલીશું:

ૐ ક્ષાં ક્ષાં ક્ષૂં ક્ષૂં ક્ષાં ક્ષાં: શ્રી ભોમિયાદેવ ક્ષેત્રપાલાય નમઃ

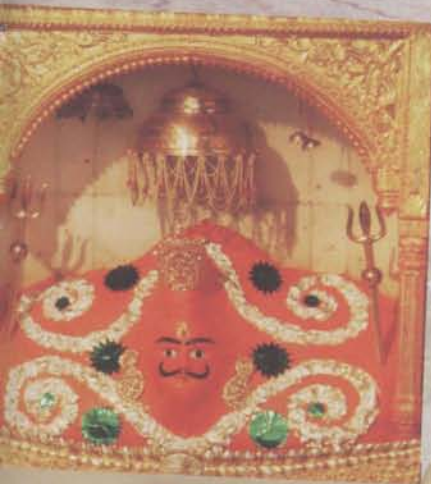
“હે ભોમિયાજી, અમારી શિખરજીની જાત્રા મંગલકારી બનાવી નિર્વિઘ્ને પાર પાડજો.”

કહેવાય છે કે શ્રી ભોમિયાજીનાં દર્શન કરીને યાત્રા કરનાર માર્ગ ભૂલી જાય તો શ્વાનના રૂપે ભોમિયાજી રસ્તો બતાવે છે અને યાત્રાળુથી આશાતના થાય તો મધમાખીના ડંખરૂપે મીઠો દંડ પૂણ આપે છે.

શ્રી ભોમિયાજીનું મંદિર (ચૈતાંબર કોઠી)

સવારે બાળક, બપોરે યુવાન અને સાંજે પ્રૌઢ એમ ત્રિસ્વરૂપે ભોમિયાજી દર્શન આપતા હોય તેવું લાગે છે. જાણે તીર્થની રક્ષા કાજે સમસ્ત પહાડનો ભાર તેમના પર લઈ લીધો હોય તેવા ભાવસ્વરૂપની આ મૂર્તિના ખભા ઉપર શિખરજી તીર્થના પહાડનો આકાર જોઈ શકાય છે. આ રક્ષકદેવને પ્રક્ષાલ થાય છે, સિંદૂર અને ચમેલીના તેલનો લેપ કરવામાં આવે છે, પૂજા થાય છે અને છત્ર ચઢાવાય છે. સાથે પેંડાનો પ્રસાદ, અત્તર અને માળાની જગ્યાએ ફૂલ ચડે છે. ભોમિયાજી આગળ કરવામાં આવતો ત્રિશૂલના આકારનો સાથિયો પણ વિશિષ્ટ હોય છે. ભોમિયાજીના મંદિરની પાછળ શ્રી મહાકાલભૈરવ સ્થાપિત છે.... પ્રણામ.

સાથિયો

શ્રી મહાકાલભૈરવ

શ્રી ભોમિયા ચાલીસા

શામલિયા પ્રભુ પાર્શ્વ કા, નિત ઉઠ ધ્યાન લગાય;
ભોમિયા કે દરબાર મેં, સંકટ સબ ટલ જાય.

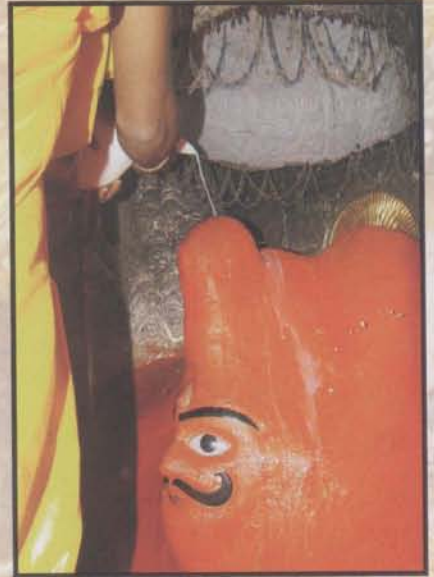
સવૈયા (રાગ : હનુમાન ચાલીસા..)

શિખરજી કી મહિમા ભારી, વીસ કલ્યાણક હુએ મનુહારી;
ભોમિયા હે મધુવન કે દેવા, નિશદિન કરતે તીર્થ કી સેવા.
ભોમિયાજી કા આશિષ પાકર, પર્વત પર જાતે લાખોં નર;
ભક્તોં પર કરુણા બરસાતે, પથ ભૂલોં કો રાહ દિખાતે.
બાબા પૂજન મંગલકારી, અંગિયા રચાવે સુર નર નારી;
થાલ નૈવેદ્ય કે ભરભર લાતે, તેલ સિંદૂર ઓર ઈત્ર લગાતે.

સિંદૂરનો લેપ

જીવન નીતિમય હો હમારા, મુઝે ભરોસા બાબા તુમ્હારા;
મિલા હે જિસકો આશીર્વાદ, સુખ વૈભવ સે બના આબાદ.
તૂ મહાશક્તિ હે બલશાલી, તેરી મહિમા સબસે નિરાલી;
મૂરત તેરી ભોલીભાલી, શાસન કી કરતા રખવાલી.
બિગડી મેરી તૂ હે બનાતા, સત્પથ પર ચલના સિખલાતા;
જિસકો મિલતી તેરી મમતા, ઉસકે મન મેં હોતી સમતા.

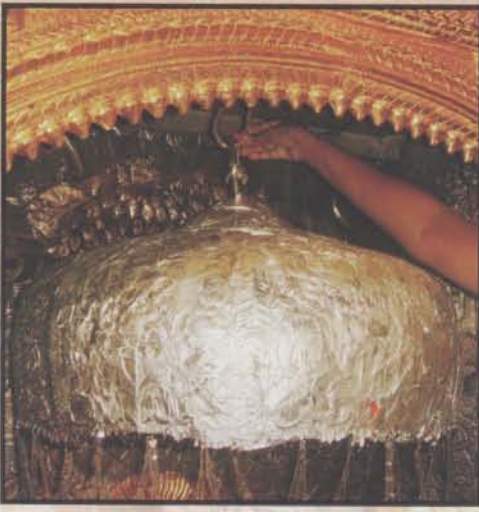

પ્રક્ષાલપૂજા

ભય ભંજન હે જાપ તુમ્હારા, કરે મનોરથ સિદ્ધ હમારા;
વિપદા ભક્તોં કી હરનેવાલા, સમકિત ધારી દેવ નિરાલા.
મેરે મન કી ક્યા અભિલાષા, બાબા જાને મૌન કી ભાષા;
તુઝે સુનાઉં અપની કહાની, પ્રીત હે તેરી મેરી પુરાની.
પાર્શ્વ ભક્તિ મેં મન કો લગા દે, મહારોગ મિથ્યાત્વ મિટા દે;
હમ સબ નિર્મલ દાસ હે તેરે, ચરણોં મેં રખ બાબા મેરે.

ચંદનપૂજા

છત્રપૂજા

બાબા તૂ જગ પાલનહારા, દીન દુઃખી કા તૂ હે સહારા;
અબ જો નહીં સુનોગે હમારી, દુનિયા હંસેગી હમકો સારી.
હંકા તેરા દુનિયા મેં ગુંજે, સારી દુનિયા તુઝકો પૂજે;
રાજપુરુષ કા ભય ભગ જાતા, વિજયશ્રી કા ધ્વજ લહરાતા.
રોમરોમ મેં રમ જા બાબા, અંતર મન મેં થમ જા બાબા;
અબ યહ દૂરી સહી ન જાયે, તુજ બિન કેસે સમય બિતાયેં.

દીપપૂજા

તેરે નજરોં મેં સબ હે સમાન, રાજા રંક કો મિલતા સ્થાન;
ફાગ પૂનમ કી શુભ ઘડી આતી, ભીડ ભક્તોં કી દૌડી આતી.
ભાવ ભક્તિ સે જો ગુણ ગાતે, યશ કીર્તિ જગ મેં હેં પાતે;
દુષ્ટ દેવો કા જોર ન ચલતા, જિસ કે દિલ મેં તૂ હે બસતા.
જો ગાવે શુદ્ધ મન સે ધ્યાવે, ભોમિયા કે દાદા દર્શ દિખાતે;
મારુતિ સૂરિ કે ચરણ પૂજ કર, પઢે ચાલીસ પ્રાતઃ ઉઠકર.

ધૂપપૂજા

દુહો

રોગ શોક સબ ભય ભાગે, પ્રગટે નવ નિધાન; મનવાંછિત સબ હી ફલે, પૂરણ હો અરમાન.
ચરણ-કમલ જો પૂજતે, પાતે વો વરદાન; બલ બુદ્ધિ વિદ્યા મિલે, મહિમા તેરી મહાન.
ચિંતા ચૂરે આશા પૂરે, કરે જગત કલ્યાણ; સુરિ મહોદય કી કૃપા કરે પીયૂષ ગુણગાન.

શિખરજીની યાત્રા કરતાં પૂર્વે

શિખરજીની રમણીય ધરા માત્ર રમણીય નહીં પણ પાવનતમ છે. રમણીયતા અને પાવનતા બંને સ્વભાવથી પોતાની ઉત્તમતા દર્શાવતો આ ગિરિ શાશ્વત પણ મનાય છે. યુગાદિનાથ ઋષભદેવ ભગવાને પણ આ ગિરિના ગુણ ભરત ચક્રવર્તી સમક્ષ વર્ણવ્યા હતા. ભરતચક્રવર્તી આ કાળના શિખરજીના સૌપ્રથમ યાત્રિક બન્યા, કરોડોના સૈન્ય સાથે આઠ દિવસ રોકાઈને દાનાદિ ધર્મ કર્યો. ભાવિ ૨૦ તીર્થંકરોના સુરમ્ય પ્રાસાદો બંધાવ્યા, એ પછી ભરત ચક્રવર્તીએ પોતાની નગરી ભણી પ્રયાણ આરંભ્યું. આમ, કોઈ ઘટના બનતાં પૂર્વે જ ‘શિખરજી’નો પર્વત સ્તુતિ, યાત્રા અને પૂજાનો વિષય બન્યો હતો.

તે પછી શ્રી અજિતનાથજી આદિ વીસ તીર્થંકર પ્રભુના નિર્વાણકલ્યાણકની પવિત્રતમ ઘટના આ જ ભૂધરના શૃંગો પર બની; સાથે કરોડો મુનિવરોએ પોતાના ભવચક્રનો શાશ્વત અંત આણ્યો હતો. પ્રભુનાં કલ્યાણક સ્થળો પર દેવોએ સ્તૂપ નીમ્યાં હતા. કાળાંતરે એના જીર્ણોદ્ધાર થતા રહ્યા, જે આજે પગલાંવાળી દેરીના સ્વરૂપે ‘ટૂક’ના નામે ઓળખાય છે. આજની જેમ હજારો વર્ષો પૂર્વે પણ શિખરજીની યાત્રા આકર્ષક અને રોમાયંક હતી. રાવણે પોતાના પરિવાર સહિત શિખરજીની યાત્રા ભાવભર્યા ઉલ્લાસ સાથે કરી હતી.

પાર્શ્વનાથની ટૂક

પરિક્રમા દરમિયાન દેખાતું શિખરજીનું એક સુંદર દ્રશ્ય

પહાડથી નીચે ઊતરતાં વનઘટાઓમાં કીડા કરતો એક હાથી રાવણને ગમી ગયો. આ હાથીને વશ કરીને રાવણ એને લંકામાં લઈ ગયો, પછી લંકાનો પટ્ટહસ્તિ પણ એ જ બન્યો; જેનું નામ ભુવનાલંકાર પડ્યું. રાવણના મૃત્યુ પછી એ હાથી રામ પાસે આવ્યો અને એ અયોધ્યાનો પટ્ટહસ્તિ બન્યો હતો.

બીજાં આકર્ષણોને ગૌણ બનાવી દરેક ટૂંકની યાત્રા પર વધારે ભાર રાખવો એ એક યાત્રિકનો વિવેક ગણાય. એક પણ ટૂંકની યાત્રા બાકી રહે ત્યાં સુધી યાત્રા સંપૂર્ણ ન ગણાય. ટૂંક એ નિર્વાણભૂમિ છે જ્યારે જલમંદિર એ માત્ર પ્રભુપૂજા કરવાનું સુંદર સ્થાન છે. જલમંદિરમાં પૂજા કરવી જ જોઈએ એવો નિયમ નથી પરંતુ ૨૦-૨૦ નિર્વાણકલ્યાણકની ટૂંકની યાત્રા કરવી જ, એ તર્કપૂર્ણ નિયમ બને છે. આ પાવન ભૂમિઓનો સ્પર્શ એ જ યાત્રાનો પ્રાણ છે. આ ભૂમિના સ્પર્શમાં અદ્ભુત સ્પંદનો, અવર્ણનીય અનુભૂતિ અને આહ્લાદક સંવેદનો અનુભવાય છે. શ્રી સુપાર્શ્વનાથ પ્રભુની ટૂંકની માટી દુઃસાધ્ય વ્યાધિઓનું ઔષધ અને શ્રી વિમલનાથ પ્રભુની ટૂંકની માટી નવા ઘરના બાંધકામમાં શુભ ગણાય છે. શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુની ટૂંક આ પર્વતનું સૌથી વધુ શ્રદ્ધેય સ્થાન છે. અનેક સફળતાઓની ગંગોત્રી સમાન શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુની ટૂંકના મંદિરની નીચેની ગુફામાં નિર્વાણનું મૂળસ્થાન છે, ત્યાં બેસીને ઉપાસનારૂપે જાપ કરવો એ યાત્રાનો લહાવો છે.

યાત્રાનો પૂરો લાભ લેનારા મહાનુભાવો પણ અજ્ઞાન અથવા નબળાઈને વશ બનીને યાત્રામાં નાસ્તો અને અળગણ પાણી વાપરી તીર્થની આશાતના કરે છે. ભાવુક યાત્રિકોએ આ દોષોથી પોતાની જાતને બચાવી જ લેવી જોઈએ.

જલમંદિર

શ્રી સમેતશિખરજી મહાતીર્થની પરિક્રમા

શ્રી સમેતશિખરજી ગિરિરાજની કુલ ૪૮ કિ.મી. લાંબી પ્રદક્ષિણા કરવી એ સાચે જ જીવનનો યાદગાર અને રણિયામણો પ્રસંગ ગણી શકાય. યાત્રા દરમિયાન નવથી દસ જેટલી નદીઓને ઓળંગતા વનદેવીના વૈભવી સૌંદર્યને સાક્ષાત્ અનુભવાય છે. તદુપરાંત ગાઢ જંગલોનો પ્રત્યક્ષ પરિચય મેળવતાં બે પદ્મસરોવર- (એક ગુલાબી અને બીજું શ્વેત)નાં ઝરણાંઓના ખળખળ ધ્વનિનો સાંગિતિક અનુભવ થાય છે. યાત્રા દરમિયાન બે પદ્મસરોવર જોવા મળે છે. એક ગુલાબી કમળનું અને બીજું શ્વેત કમળનું. સરોવર, વનસ્પતિ અને દુર્લભ જડીબુટ્ટીઓનાં વન નિહાળીને મન પ્રસન્ન થઈ જાય છે. શિખરજીની બીજી તળેટી નિમિયાઘાટમાં (૩૨ કિ.મી.) પરિક્રમા દરમિયાન રોકાણ કરવામાં આવે છે. બાકીની ૧૫ કિ.મી.ની પ્રદક્ષિણા બીજા દિવસે પૂર્ણ થાય છે. શિખરજીના પહાડના પૃષ્ઠ વિભાગની આ પરિક્રમામાં પ્રાકૃતિક સૌંદર્યનો અનુભવ થાય છે. જીવનમાં ક્યારેક જ મળતો આ પરિક્રમાનો લહાવો એક વાર લીધા પછી બીજી વાર લેવા યિત્ત અતિ ઉત્સુક રહે છે.

परिष्कृता पथ

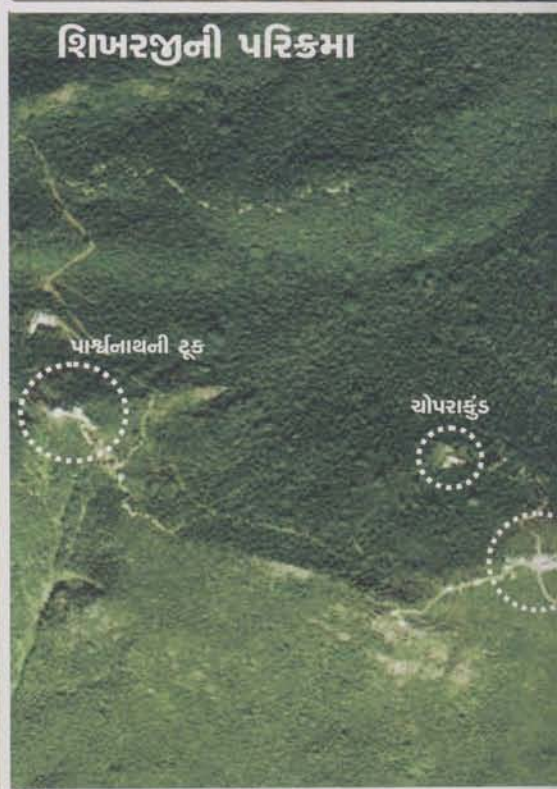

પરિક્રમા પથ - યાત્રા શરૂ

ગુલાબી પદ્મ સરોવર

પાર્શ્વનાથની દૂક

ચોપરાકુંડ

વિકટ માર્ગમાં યાત્રા

ધ્યાનસ્થ સાધુ ભગવંત

નિમિયાઘાટ

પરિક્રમા કરતા શ્રાવક-સાધુ ભગવંતો

મધુવન તળેટી

ચંદ્રપ્રભની દૂક

મીની દેરી

જલમંદિર

યાત્રામાર્ગમાં આવતાં નાળાં અને ઝરણાં

પહાડના પૃષ્ઠ ભાગથી
દેખાતું જલમંદિર

પુંડરિક (શ્વેત પદ્મ) સરોવર

પાવનતાનો ઊર્જમય સંચાર વેરતી

વીસ તીર્થંકરની નિર્વાણભૂમિ

(શ્રી સુવિધિનાથ પ્રભુની ટૂક પરથી દેખાતું મનોહર દ્રશ્ય)

શ્રી સમેતશિખરજી તીર્થ પર આવેલી કુલ ૩૧ ટૂક અને દેરીની સમજ

- ૨૦ તીર્થંકરની નિર્વાણભૂમિની ટૂક
- ૪ શાશ્વતાજિનની દેરી
- ૪ નિર્વાણ નથી પામ્યા તેવા જિનેશ્વર ભગવંતની સ્મૃતિ દેરી
- ૧ ગણધર શ્રી ગૌતમસ્વામીજીની ટૂક/દેરી
- ૧ ગણધર શ્રી શુભસ્વામીજીની દેરી
- ૧ જલમંદિર

૩૧ ટૂક અને દેરી

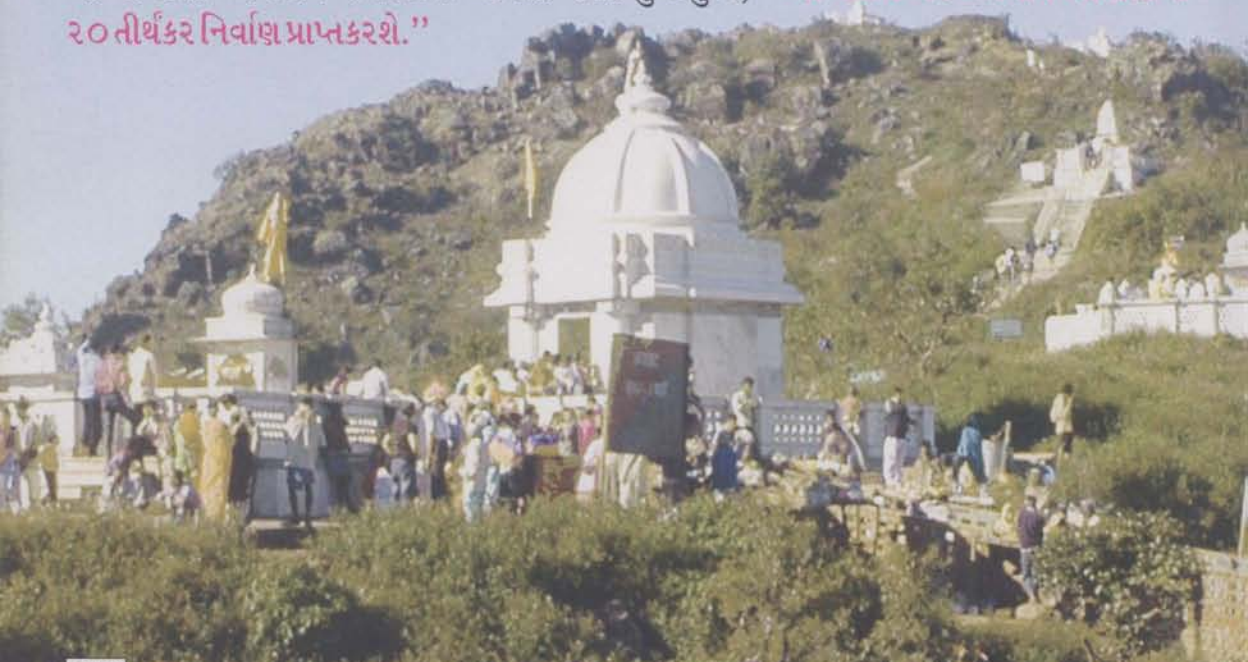

‘સમેત’ (સમ+ ઈત્) અર્થાત્, સમ્યક્ ભાવને પામેલો, સુંદર, પ્રશસ્ત અને તેની સાથે પર્વત શબ્દના વિવિધ પર્યાયો જોડતાં; સમેતશૈલ, સમેતાયલ, સમતાયલ, મલયપર્વત, સમેતગિરિ, સમેતશિખરિ, સમેતશિખરિન, સમાધિગિરિ, શિખરજી અને સર્વમાન્ય ‘સમેતશિખર’ તરીકે ઓળખાય છે. શિખરજી પહાડ પર જવાના અનેક રસ્તા છે. તોપાચાચીથી પગદંડીને રસ્તે માત્ર ચાર ગાઉ જ થાય છે. ચંદ્રપ્રભની દેરીથી અને શુભસ્વામી ગણધરની દેરીથી પણ ચઢાય છે, પણ અત્યારે બે રસ્તા જ પ્રસિદ્ધ છે. ઈસરી અને મધુવનથી જ બધા યાત્રી ચઢે છે. પહાડમાં અનેક ગુફા છે, પરંતુ તેમાં શ્રી ચંદ્રપ્રભની ગુફા સૌથી મોટી છે. આ તીર્થની યાત્રા કા.સુ. ૧૫ થી લઈને ફા.સુ. ૧૫ સુધી સુખરૂપ થાય છે. આ તીર્થમાં પાર્શ્વનાથ પ્રભુના નિર્વાણકલ્યાણકનો મેળો શ્રા.સુ. ૮ના રોજ તથા ભોમિયાજીનો મેળો ફાગણ સુદ પૂનમના દિવસે ભરાય છે. શ્રી સમેતશિખરજી તીર્થ માટે એક એવી પણ માન્યતા પ્રવર્તે છે કે નવા મકાનના બાંધકામમાં પહાડ ઉપરની થોડી માટીનું સિમેન્ટ, રેતી સાથે મિશ્રણ કરીને ઉપયોગમાં લેવામાં આવે તો તે મકાનમાં રહેવાથી સુખસમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. (નોંધ : સમેતશિખર ગાઈડ)

ત્રેવીસમા તીર્થંકર ભગવાન પાર્શ્વનાથજીની આ નિર્વાણભૂમિ હોવાથી ઘણા ‘પારસનાથ પહાડ’ તરીકે પણ ઓળખે છે. અહીંની અજૈન પ્રજા પ્રભુ પાર્શ્વનાથને; પારસમણિ મહાદેવ, પારસનાથ બાબા, ભયહર પાર્શ્વનાથ, કાળિયાબાબા એમ રોજ સંભારે છે. વળી, આ સમાધિગિરિ પરથી અતીત ચોવીસીના કુલ ૨૭,૩૪૯ જેટલા મુનિઓ અને તીર્થંકરો નિર્વાણ પામ્યા છે.

વર્તમાન ચોવીસીના ૨૦ તીર્થંકરો અહીંથી મોક્ષે સિધાવ્યા છે. એવું કથન છે કે, કોઈ ભવ્યજીવ ભાવસહિત આ તીર્થરાજની યાત્રા વંદના કરે તો ભવ્યજીવને ૪૯ ભવમાં જ મોક્ષગતિ પ્રાપ્ત કરાવી દે. ‘પ્રભાવકચરિત’ના આધારે બીજા સૈકાના આચાર્ય શ્રી પાદલિપ્તસૂરિ અને નવમા સૈકાના આચાર્ય શ્રી બપ્પભટ્ટસૂરિજી આકાશમાર્ગી વિદ્યાના આધારે આ તીર્થની યાત્રાએ રોજ આવતા અને પછી આહાર શ્રદ્ધ કરતા.

કહેવાય છે કે અવસર્પિણી કાળના શરૂમાં પ્રથમ તીર્થંકર ભગવાન ઋષભદેવ વિહાર કરતાં કરતાં અહીં આવ્યા હતા. ભગવાને ધર્મદેશના આપતાં જણાવ્યું હતું કે, “આ સ્થાન પર વર્તમાન ચોવીસીમાં ૨૦ તીર્થંકર નિર્વાણ પ્રાપ્તકરશે.”

ભગવાનની વાણી સાંભળી ચક્રવર્તી ભરતે સર્વપ્રથમ આ તીર્થની વંદના કરીને ભવ્ય જિનાલયોનું નિર્માણ કરાવ્યું. આ ઘટનાનાં લાખો વર્ષ બાદ શ્રી અજિતનાથ ભગવાને ‘સિદ્ધવર’ ટૂક પર નિર્વાણ પ્રાપ્ત કર્યું. ત્યાર બાદ ૧,૮૦,૮૪,૦૦૦ મુનિઓએ આ ભૂમિ પર સિદ્ધિપદને પ્રાપ્ત કર્યું.

જંબુદ્વીપના દક્ષિણ ભારતના પૂર્વ ભાગમાં સ્થિત આ ગિરિરાજ સમુદ્રની સપાટીથી ૪,૪૮૮ ફૂટની ઊંચાઈએ આવેલો છે એટલે કે સાત કોશ ઊંચો અને પાંચ કોશ પહોળો છે. આ પહાડ અનેક જાતિનાં વૃક્ષો, વલયો, તૃણો, હરિત વનસ્પતિઓ અને ૩૫૦ ઔષધિઓના આચ્છાદનથી લીલોછમ દેખાય છે, માટે જ તો આધ્યાત્મિક અને ભૌતિક બંને રીતે રાજા ગણવામાં આવે છે. વિ.સં. ૧૬૪૮ તા. ૧૨-૪-૧૫૮૨ના રોજ આચાર્ય વિજયહીરસૂરિજીને સમ્રાટ અકબરે શ્રી સમેતશિખરજી તથા સિદ્ધાયલજી, ગિરનારજી, તારંગાજી, કેસરિયાજી, આબુજી અને રાજગૃહીની પાંચ પહાડી એક વિશેષ ફરમાન સાથે ભેટ આપ્યાં હતાં. ત્યાર બાદ વિ.સં. ૧૮૦૮માં જગતશેઠ મહતાબરાયને રાજા અહમદશાહે મધુવન સહિત ૩૦૧ વીઘા જમીન ભેટ આપી. આગળ જતાં વિ.સં. ૧૮૧૨માં આ ‘પારસનાથ પહાડ’ કરમુક્ત જાહેર થયો હતો. અંતે ૯ માર્ચ, ૧૯૧૮ના રોજ અમદાવાદના સુપ્રસિદ્ધ ધર્મવીર આણંદજી કલ્યાણજી પેઢીના પ્રમુખ શેઠ લાલભાઈ દલપતભાઈએ આખો પહાડ પાલગંજના રાજા પાસેથી બે લાખ બેતાલીસ હજારમાં વેચાતો લઈ તીર્થરક્ષક આણંદજી કલ્યાણજી પેઢીને અર્પણ કર્યો હતો.

નિર્વાણકલ્યાણકની ભૂમિના વાયુમંડળમાં ભગવાનની અંતિમ સાધનાના મનોવર્ગણાના પુદ્ગલોના વિસ્ફોટો વેરાયેલા છે તેમનાં તેજવર્તુળો પથરાયેલાં છે અને તેમની પવિત્ર વાણીના ભાષાવર્ગણાના પુદ્ગલો આવર્ત લઈ રહ્યા છે. તેમના સુગંધમય ઉચ્છ્વાસોથી તે વાયુમંડળ આજે પણ મધમધે છે. અહીં બધું છે, પણ આપણામાં તેની પ્રાપ્તિ અને ગ્રહણ માટે શ્રદ્ધા તથા યોગ્યતા હોય તો તેનો અનુભવ આજે અબજો વરસો વીતી ગયાં પછી પણ આપણને અને સાધકોને થાય છે.

ચૌદમા સૈકામાં આચાર્ય શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિજીએ તેમના ‘વંદારુવૃત્તિ’ નામના ગ્રંથમાં નોંધ્યું છે કે આ શિખરજી પર દેવાલયો અને જિનમૂર્તિઓ છે જેની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૩૪૫માં થઈ હતી.

નવમી શતાબ્દીમાં વનવાસી ગચ્છના આચાર્ય શ્રી પ્રદ્યુમ્નસૂરિજી, જે ભગવાનના ૩૨મી પાટ પર સુશોભિત હતા તેમણે સાત વાર આ તીર્થભૂમિની જાત્રા કરી અને ૨૦ તીર્થંકરના નિર્વાણ સ્તૂપોની સ્થાપના કરાવી.

વિ.સં. ૧૫૨૬માં આગ્રાના શેઠ કુમારપાળ સોનપાલ લોઢાએ અહીં યાત્રા કરીને જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો. સં. ૧૫૬૫માં પૂ.પં. હંસસોમમુનિ અત્રે સંઘ લઈને યાત્રા કરવા આવ્યા હતા. સં. ૧૭૫૦માં રચાયેલ ‘તીર્થમાળા’ નામના ગ્રંથમાં જણાવેલ છે કે તે સમયે સમેતશિખરની તળેટી ‘મધુવન’ નહીં, પણ પાલગંજ હતી. ચઢવાનો માર્ગ વિષમ હતો. વાઘ-સિંહ અને હાથીઓનાં ઝૂંડ નજરે પડતાં હતાં, વાંસનાં મોટાં જંગલો હતાં, કેળનાં વન હતાં, સ્તૂપોની વચ્ચે પાણીથી ભરેલો ત્રિકોણ કુંડ હતો અને હાથીઓ ત્યાં પાણી પીવા માટે આવતા હતા.

સં. ૧૬૫૮માં ભટ્ટારક જ્ઞાનકીર્તિજીએ ‘યશોધરચરિત’ ગ્રંથ રચ્યો. ગ્રંથમાં તેઓ જણાવે છે કે ચંપાપુરીની બાજુમાં આવેલ અકબરપુરના મહારાજા માનસિંહજીના મંત્રી શ્રી નાનુએ સમેતશિખરજી પર મંદિરોનું નિર્માણ કરાવ્યું છે. પાલગંજના રાજા પારસનાથના ભક્ત હતા. પાલગંજમાં આવેલી પાર્શ્વનાથ પ્રભુની મૂર્તિ રાજાના સમય જેટલી પ્રાચીન છે.

સં. ૧૬૬૪ પૂ. પં. જયવિજયજી શ્રી સંઘ સાથે શિખરજીની યાત્રાએ આવ્યા ત્યારે રાજા પણ સાથે યાત્રા કરવા જોડાઈ ગયા અને સાથે રહીને કાળજી લઈને શ્રી સંઘને સુંદર યાત્રા કરાવી.

પૂ.પં. સૌભાગ્યવિજયજીએ સમગ્ર ભારતમાં ચારે દિશાનાં તીર્થોની યાત્રા કરી હતી. સં. ૧૭૫૦માં તેમણે ‘તીર્થમાળા’ રચી. તે વખતે તેઓ શિખરજી પહાડ ઉપર રઘુનાથપુરથી ચઢ્યા હતા અને ત્યાંના રાજાએ પણ તેમને સાથે રહીને ભક્તિપૂર્વક યાત્રા કરાવી હતી.

અઢારમા સૈકામાં પૂ.પં. વિજયસાગરમુનિ સંઘ સાથે યાત્રા કરવા આવેલા. તે વખતે પણ પાલગંજના રાજાએ સાથે ને સાથે રહીને તેમને યાત્રા કરાવી હતી અને ભાવથી ભગવંતોની ચરણપાદુકાઓની ભક્તિ કરી હતી. વિક્રમની ૧૩મી સદીમાં રચાયેલા ‘શ્રી પ્રવચન સારોદ્ધારવૃત્તિ’માં શ્રી સિદ્ધસેનસૂરિજીએ તીર્થસ્થાનોની ગણના આ ક્રમે કરી છે. ભવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષી, વૈમાનિક, નંદીશ્વર, મંદર, કુલાચલાષ્ટપદ, સમેતશિખરજી, શત્રુંજય, ઉજ્જયંત આદિ... એટલે કે ભૂમંડલ પર આવેલ આ તીર્થોમાં અગ્રિમ સ્થાન સમેતશિખરજીને આપેલ છે.

સત્તરમી સદીમાં કવિ પં. જયવિજયજીએ સમેતશિખરજી તીર્થમાળામાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જણાવ્યું છે કે,

‘સમેતાચલ શત્રુંજય તોલય, સીમંધર જીણવર એમ બોલાય, એહ વચન કવિ ડોલય...’

કવિ ઋષભદાસે પણ સત્તરમા સૈકામાં ગાયું છે કે, **‘સમેતશિખર તીરથ વડું, જ્યાં વીશે જિન પાય...’** ‘વડું’ વિશેષણ લગાડીને તેની અગ્રગણ્યતા પ્રદર્શિત કરી છે.

શ્રી જીવવિજયજીએ ૧૮મા સૈકામાં સકલતીર્થની રચના કરી. તેમાં તે ભક્તકવિએ ગાયું કે **‘સમેતશિખર વંદું જિન વીશ, અષ્ટાપદ વંદું ચોવીશ...’** કેટકેટલા ભાવોથી ગુરુભગવંતોએ તેનાં ગુણગાન કર્યાં છે! પૂ. હંસસોમે વિ.સં. ૧૫૬૫માં અને ૧૬૬૪માં પૂ. વિજયસાગરજીએ પણ આ તીર્થ સ્તવ્યું છે. સં. ૧૬૬૪માં જ આ.પૂ. જયવિજયજી પૂ. હીરસૂરીશ્વરજી સાથે અકબરને પ્રતિબોધ કરવા દિલ્હી ગયા હતા ત્યારે ગાયું કે **‘સમેતાચલ દીઠો નયણે રે, સ્તવ્યો બહુ અમૃત વચણે રે.’**

સં. ૧૭૪૬માં પં. શીલવિજયજીએ કહ્યું, **‘પારસનાથની ઓલગ કરિ, પ્રભુની આણ સદા સિર ઘરિ..’**

તીર્થરક્ષા માટે થયેલી એક અપૂર્વ ઘટના

સન ૧૯૯૪માં તીર્થરક્ષાની શ્રી સંઘમાં હાકલ પડી ત્યારે પ.પૂ. શ્રી યુગભૂષણવિજયજી મ. સા.ની આજ્ઞા લઈ અમદાવાદમાં રહેતાં ૫૬ વર્ષનાં સુશ્રાવિકા શ્રીમતી દર્શનાબહેન નયનભાઈ શાહે અદ્ભુતના પારણે અદ્ભુત શરૂ કર્યા હતાં. ૪૨મા અદ્ભુતે કોર્ટના આદેશ મુજબ બિહાર સરકારને આ પહાડ સોંપવાનો આવ્યો ત્યારે દર્શનાબહેને તીર્થને બચાવવા વધુ દૃઢ સંકલ્પ કરી અદ્ભુતના પારણે આયંબિલ કરીને ૧૧ વર્ષ સુધી આ તપસ્યાનું મહાભિનિષ્ક્રમણ અનેક વિઘ્નો વચ્ચે ચાલુ રાખ્યું હતું.

૩૬૨. ધન્ય છે ક્ષત્રિયાણી જેવી આ સુશ્રાવિકાની તીર્થરક્ષા કાજેની ભક્તિ !

એક બહુ મહત્વનો ગ્રંથ ‘સમેતશિખર માહાત્મ્ય’ છે, જેમાં સમેતશિખરના ઉદ્ધારોની વાત છે. વિ.સં. ૧૪૧૮માં નાગોરી તપગચ્છ શાખામાં પૂ.આ. રત્નશેખરસૂરિ થયા. તે મહાપુરુષે ‘સમેતશિખર માહાત્મ્ય’ નામનો ૧૬૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ગ્રંથ સંસ્કૃતમાં રચેલ હતો. તે ગ્રંથના આધારે સં. ૧૮૩૫માં કવિ પં. દયારુચિગણિએ ‘શ્રી સમેતશિખરજીનો રાસ’ રચ્યો તે આજે પણ ઉપલબ્ધ છે. તેમાં તેમણે સમેતશિખરના ૨૧ ઉદ્ધારની વાત સવિસ્તર કહી છે. તેમાં તે કહે છે,

**ભૂ માંહે તીરથ ઘણાં, ગિણવા કો સમરતથ, ઉદ્ધવ-અઘો-મધ્ય લોકમૈં, બહુલાં જિહાં તિરતથ,
સહુ માંહે સરસ, સમ્મેતશિખર ગિરિસથ, સિદ્ધ ભયા જ્યાં વીસ પ્રભુ, સાધુ અનંત શિવપાય...**

અજિતનાથ ભગવાનના નિર્વાણ સમય પછીથી અનેક આચાર્ય ભગવંતોની પ્રેરણાથી, જુદા જુદા ચક્રવર્તીઓ, રાજાઓ તથા શ્રેષ્ઠીઓએ સમેતશિખરજીના જે જે મુખ્ય મુખ્ય ઉદ્ધારો કરાવ્યા તે વીસ ઉદ્ધારોની વિગત ટૂંકનાં દર્શન સમયે જાણીશું. દરેક ટૂંકનો એકવીસમો ઉદ્ધાર ઈ.સ. ૧૭૬૮ (વિ.સં. ૧૮૨૫)માં પં. દેવવિજયજી ગણિના ઉપદેશથી શ્રી ખુશાલચંદ શેઠ અને સુગાલચંદે કરાવ્યો.

કહેવાય છે કે પરમાત્માના નિર્વાણ પછી કલ્યાણક ઊજવતા દેવોએ ત્યાં સ્તૂપોની સ્થાપના કરી હતી. સમયાંતરે તેનો જીર્ણોદ્ધાર શ્રેણિક રાજાએ કરાવ્યો. ત્યાર બાદ શેઠ મહતાબરાયના પુત્ર જગતશેઠ ખુશાલચંદે જીર્ણોદ્ધારનું કામ ઉપાડ્યું. સં. ૧૮૨૨માં શેઠ ખુશાલચંદને ‘જગતશેઠ’ની પદવી મળી અને તેઓ જીર્ણોદ્ધારનું કાર્ય જોવા શિખરજી પહોંચ્યા. નિર્વાણસ્થળો નામશેષ થઈ જતાં, પાદુકાઓનું મૂળ સ્થાન શોધવાની મુશ્કેલી તેમણે અનુભવી. આથી પૂ. દેવવિજયગણિજીને મળ્યા અને તેમની પ્રેરણાથી શેઠ ખુશાલચંદે અઢમ તપની આરાધના કરીને મા પન્નાવતીના જાપ શરૂ કર્યા. તીર્થનું નવનિર્માણ કરાવવાના પવિત્ર આશયથી કરેલી તપશ્ચર્યાના ફળસ્વરૂપે દેવીએ એ ભવ્યજીવનને સ્વપ્નમાં દર્શનરૂપે ઉકેલ આપ્યો કે, “જ્યાં કેસરના સાથિયા જે સંખ્યામાં દેખાય તે પ્રમાણે ચોવીસીના તે તીર્થકરનું સ્થાન જાણવું” અને આમ વીસ તીર્થકરોનાં નિર્વાણસ્થાન નક્કી થયાં. વિ. સં. ૧૮૩૮માં માત્ર ૪૦ વર્ષની વયે જગતશેઠ ખુશાલચંદે આ દુનિયા છોડી દીધી પણ શિખરજી પર આવેલી નિર્વાણભૂમિઓના મૂળસ્થાન શોધવાનું

અદ્વિતીય કાર્ય કરી ગયા. જગત શેઠનો આ જીર્ણોદ્ધાર અને મહાતીર્થનો ઇતિહાસ સુપ્રસિદ્ધ અને અનુમોદનીય છે.

પૂ. સાધ્વીજી રંજનશ્રીજી મ. સા.

લગભગ ૧૫૬ વર્ષ એટલે વિ.સં. ૧૮૮૦-૮૧માં આગમોદ્ધારક પૂ. આચાર્યદેવ શ્રી સાગરાનંદજી મ.સા. સપરિવાર શિખરજીની યાત્રાએ પધાર્યા. તેમણે ત્યાંનાં સ્તૂપો-દેરીઓ-જલમંદિર વગેરેની તૂટેલી-ફૂટેલી હાલત જોઈને તેના જીર્ણોદ્ધારનો સંકલ્પ કર્યો. સં. ૨૦૧૨ થી ૨૦૧૭ સુધી ઈ.સ. ૧૮૫૮માં કામ ચાલ્યું. તે સમયે રૂ. ૧૭ લાખનો ખર્ચ થયો. મહા વદ ૭, સં. ૨૦૧૭ના રોજ ગચ્છાધિપતિ પૂ.આ. માણિક્યસાગરજીએ પ્રતિષ્ઠા કરાવી અને ૨૧મો જીર્ણોદ્ધાર સંપન્ન થયો. પૂ. સાધ્વીજી રંજનશ્રીજીએ કલકત્તામાં ચાતુર્માસ કરી શ્રી સમેતશિખર જૈન તીર્થ જીર્ણોદ્ધાર પ્રચારક સમિતિની રચના કરી આ કાર્યમાં મહત્વનું યોગદાન આપ્યું હતું. આમ, તપાગચ્છના ધર્મસૂરિજીની નિશ્રામાં સંવત ૧૮૨૫ની મહા સુદ ૫ (વસંત પંચમી)ને શુભ દિને જલમંદિરનું નિર્માણ, મધુવનમાં સાત ચૈત્યનું નિર્માણ અને તીર્થરક્ષક ભોમિયાજીની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી. આ મંદિરોનો વહીવટ જૈન શ્વેતાંબર પેઢીને સોંપવામાં આવ્યો હતો. વર્તમાનમાં સં. ૨૦૬૩ની સાલના માગશર માસમાં ઐતિહાસિક ચાતુર્માસના નિશ્રાદાતા આચાર્ય શ્રીમદ્ વિજય જગવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજની પ્રેરણાથી, સમેતશિખરજી મહાતીર્થનો વિરાટ છ'રિ પાલિત સંઘ યાત્રાએ ગયો ત્યારે વર્ષો બાદ ૩૧ ટૂકોના શુદ્ધીકરણ, અઢાર અભિષેક તથા જલમંદિરના પ્રાંગણમાં યક્ષરાજ માણિભદ્રજીની પ્રતિષ્ઠા, મુખ્ય શિખરે ધ્વજારોહણ અને અષ્ટોતરી શાંતિસ્નાત્ર આદિ શાસનપ્રભાવક પ્રસંગો ઊજવાયા હતા.

આ ભૂમિ પર ગરમી, ઠંડી, બદલાતા હવામાનને કારણે મૂળભૂત સ્થાનોમાં ઘણું પરિવર્તન આવ્યું છે, પરંતુ વીસ તીર્થકરોની આ પુણ્ય નિર્વાણભૂમિ છે; એનું સ્મરણ સતત મનમાં ચાલતું રહે તો યાત્રાનો ઉમંગ-ઉલ્લાસ બમણો થઈ જાય છે તો ચાલો, હવે ભક્તિ કરતાં કરતાં જાત્રા કરવાની છે. સૌએ અધિષ્ઠાયક અને

શ્વેતાંબર કોઠીનું
લુંકડ દ્વાર અને
ભક્તોની યાત્રાનો
ઉલ્લાસ...

સમ્યક્ દૃષ્ટિદેવની આજ્ઞા લઈ લીધી છે. સાથે ટોર્ચ, સ્વેટર, શાલ, લાકડી અને પાણી લઈ લેવાનું છે. અહીં ૯ કિ.મી. ચઢાણ, ૯ કિ.મી. ચાલવાનું અને ૯ કિ.મી. ઊતરવાનું એમ ૨૭ કિ.મી.ની જાત્રા કરવાની છે. વહેલી પરોઢે ભાથાના પાસ લઈ, સમગ્ર યાત્રા આશરે ૧૪ કલાકમાં પૂરી કરવામાં આવે છે.

ચાલો, **લુંકડ દાર**થી નીકળી ઝડપથી પગ ઉપાડવાના છે. (સૂચન : શિખરજીની જાત્રા પગપાળા કરવાની ઈચ્છા હોય તો જાત્રા કરવાના થોડા દિવસો પહેલાં પગપાળા ચાલવાની ટેવ પાડવી જરૂરી છે.)

આ એવી ભૂમિ છે જ્યાં ૨૦-૨૦ તીર્થંકરોના નિર્વાણ સમયના તરંગોના ગંભીર નાદ સાંભળી શકાય છે.

**“એક વાર વંદે જો કોઈ,
તાકો નરક પશુગતિ નહીં હોઈ !”**

**ચાલો સહુ સાથે ગાઈને
ચઢવાનું શરૂ કરીએ**

ચાલો શિખરજી જઈએ રે, ભાવથી યાત્રા કરીએ રે,
મધુવનમાં પારસજી બિરાજે, ભોમિયાજી વિઘ્નોને ટાળે,
સીતાનાળે નિર્મળ થઈને, કેસર પ્યાલા ગ્રહીયે રે... ચાલો શિખરજી....
વિષમપહાડની કુંજગલીમાં, શીતળતા બહુ લહીયે રે,
પશ્ચિમે આઠ, પૂર્વમાં બાર, વીસ ટૂંક જિનપદ નમીયે રે... ચાલો શિખરજી....
પશ્ચિમે શનુંજય સોહે, પૂર્વ શિખરજી વંદો,
શામળિયો પારસ મધ્યે બિરાજે, મોક્ષકલ્યાણક ભૂમિ રે ... ચાલો શિખરજી...
ત્રણેય ભુવનનું તીરથ મોટું, ભવથી પાર ઉતારે,
શિખરજીની સ્પર્શના કરતાં, નરક ગતિ નહીં હોવે રે... ચાલો શિખરજી...

શ્રી સમેતશિખરજી દ્વારમાંથી પ્રસ્થાન કરીએ. સૌપ્રથમ ડાબે હાથે ક્ષેત્રપાલજીની દેરી આવે છે.....પ્રણામ. થોડું આગળ ચાલતાં તળેટી, આંબા અને ચંદનનાં વૃક્ષો દેખાય છે. રસ્તામાં ક્યારેક વિવિધ પ્રકારનાં અળસિયાં, નાના સાપ જોવા મળે છે, પણ નિર્ભયપણે જાત્રા કરવી જોઈએ.

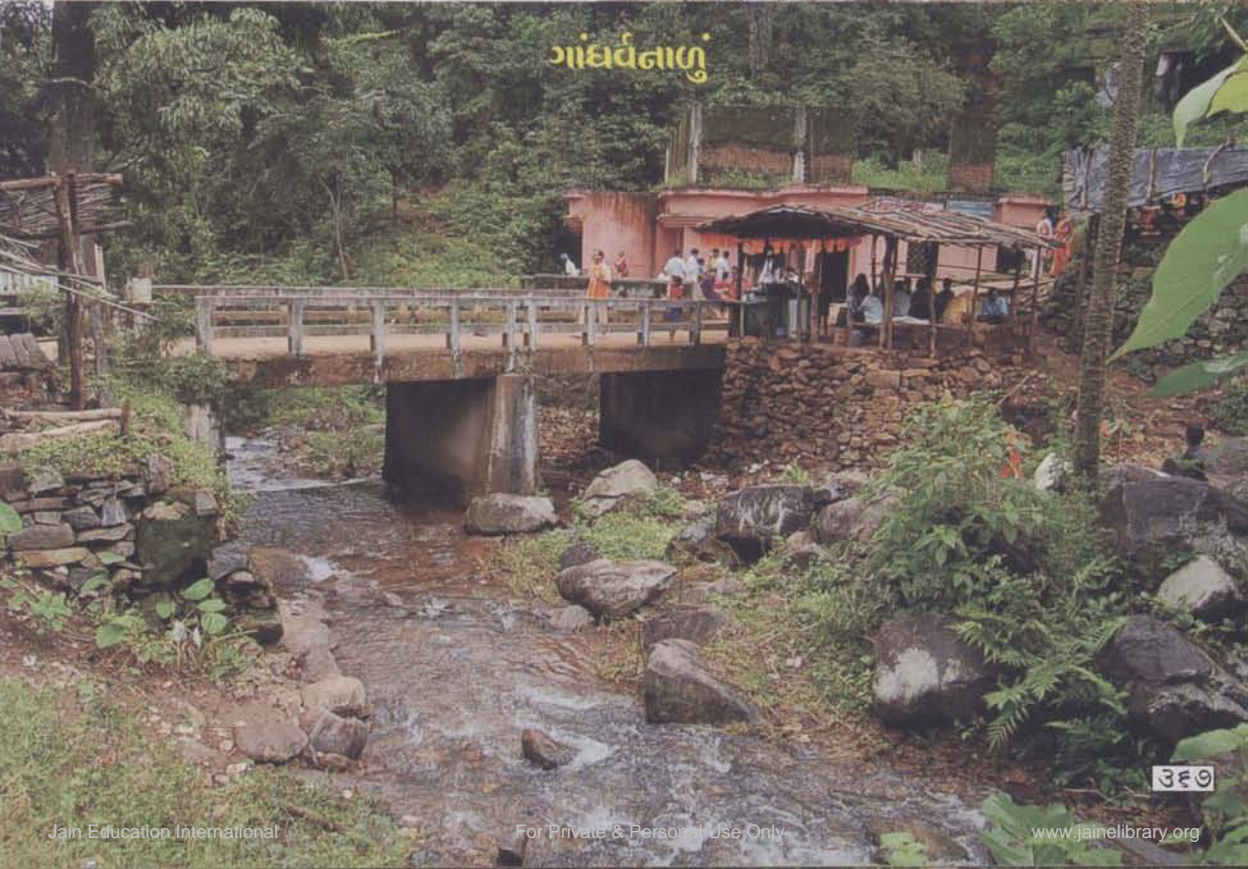
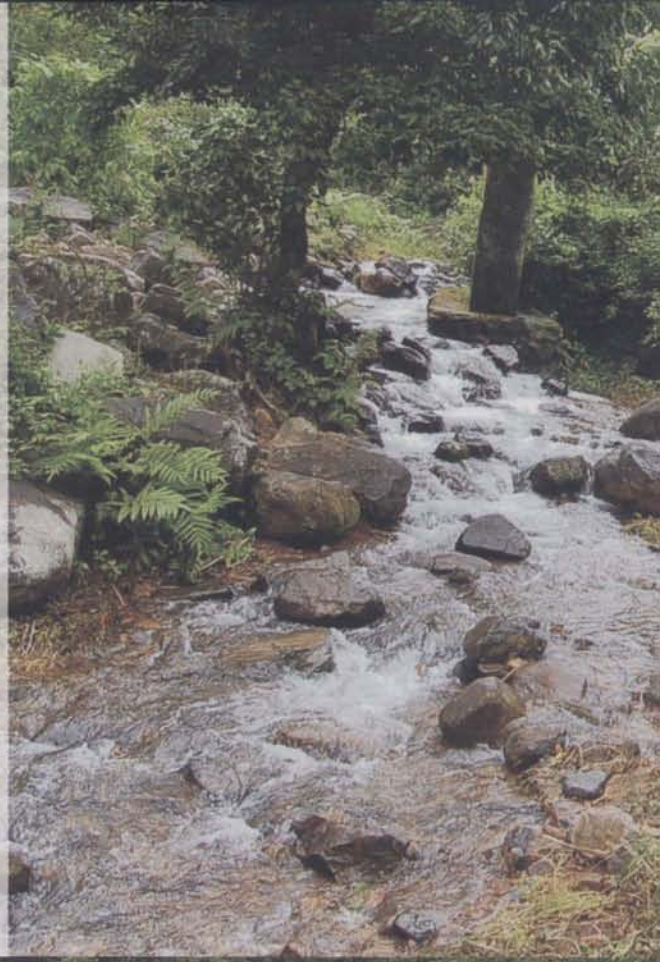
ક્ષેત્રપાલજીની દેરી

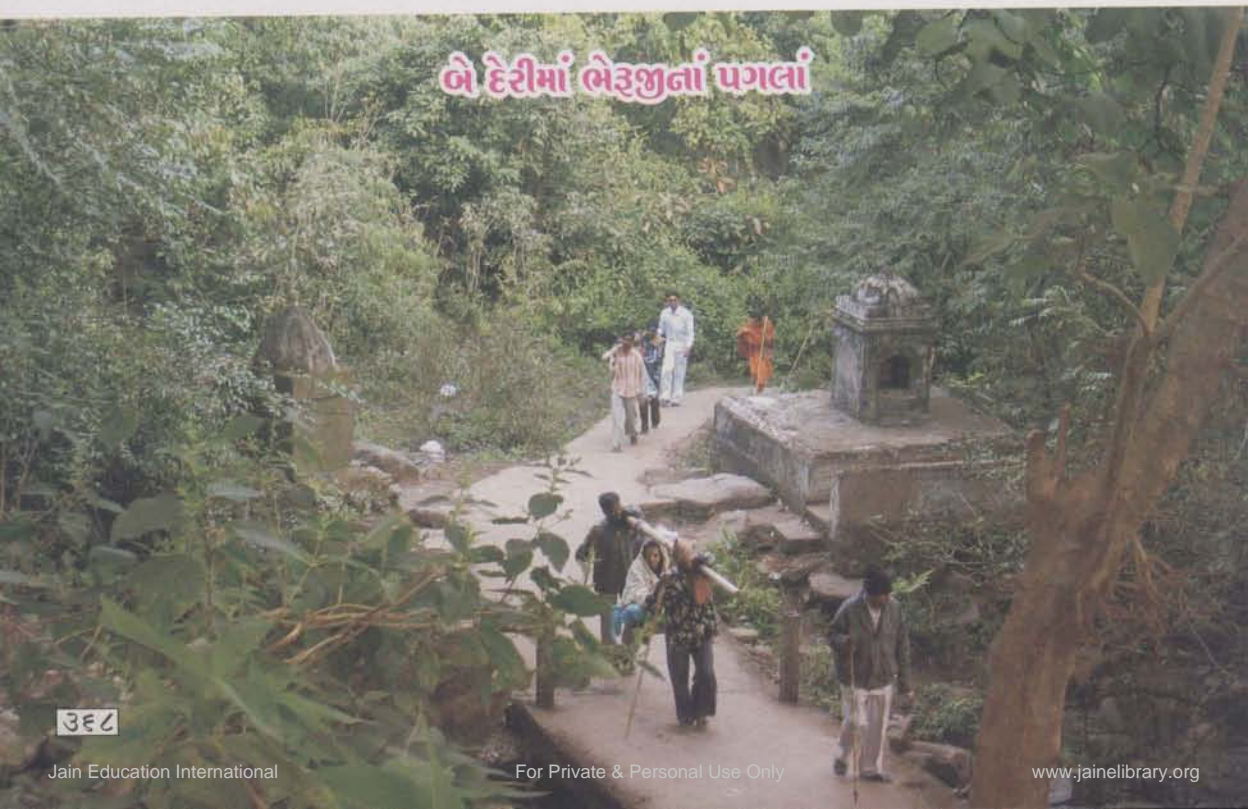
કલિકુંડ તીર્થોદ્ધારક પ.પૂ. આચાર્ય શ્રી રાજેન્દ્રસૂરીશ્વરજી મ.સા. અને શ્રી રાજશેખરસૂરીશ્વરજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી ૨૦ તીર્થકરોનાં જિનાલયોનું નિર્માણ થઈ રહ્યું છે. યાત્રા શરૂ કર્યા બાદ દોઢ કિ.મી.નું અંતર કાપીએ પછી આ જિનાલય આવે છે, પરંતુ વહેલી સવારે યાત્રા માટે જવાનું હોઈ પાછા વળતાં આ જિનાલયે દર્શન થઈ શકે.

૨૦ તીર્થકરોનું જિનાલય

લગભગ દોઢ કલાકની યાત્રા બાદ ગાંધર્વનાળું આવે છે. અહીંનું પાણી ઠંડું અને પાયક છે. ગરમી, શિયાળો કે ગમે તે ઋતુમાં એકસરખા વેગથી આ નાળું વહે છે. થાકેલા પથિકને ઉત્તમ સ્વાસ્થ્ય અને યાત્રા માટે નવી શક્તિ બક્ષે છે. ગાંધર્વનાળામાં વહેતા પાણીનો ખળ-ખળ અવાજ સંગીતની અનુભૂતિ કરાવે છે. સંગીત ગંધર્વ અને કિન્નરોનું વખણાય છે, તેથી આ ઝરણાને ગાંધર્વ (ગંધર્વ)ના નામે વિશેષિત કર્યાનું મનાય છે. અહીં પોણા ચાર કિ.મી. એટલે કે અઢી માઈલની યાત્રા પૂરી થાય છે. યાત્રાળુઓ પાછા વળતાં અહીં વિસામો લઈ સેવ અને લાડુ ભાતામાં વાપરે છે.

અહીંથી થોડે આગળ જતાં બે રસ્તા પડે છે. ડાબા હાથનો સીધો રસ્તો જલમંદિર તરફ અને જમણા હાથનો રસ્તો 'ડાક બંગલા' થઈ પાર્શ્વનાથ ભગવાનની ટૂક તરફ જાય છે. જલમંદિરના માર્ગે આગળ સીતાનાળું આવે છે. સીતાનાળામાં વહેતું પાણી પહાડથી નીચે ઊતરી જે તળાવમાં જાય છે ત્યાં સીતાદેવીનું મંદિર છે માટે તથા સીતાનાળાનું પાણી ખૂબ શીત હોવાથી અપભ્રંશમાં તેનું નામ સીતાનાળું પડ્યું છે. અહીં બે દેરીમાં ભેરૂજીનાં પગલાં છે. સીતાનાળું વટાવીએ એટલે જમણી બાજુ નજર કરતાં પ્રભુ પાર્શ્વનાથજીની નિર્વાણભૂમિ એટલે કે મેઘાડંબર ટૂકનાં દર્શન થાય છે. હવે થોડું ચઢાણ છે.

ચઢાણના સાડા આઠ કિ.મી. પૂરા થતાં ચોપરાકુંડ આવે છે. અહીં એક દિગંબર મંદિર છે. અહીંથી થોડું આકરું અને સીધું ચઢાણ પૂરું કરીએ કે તરત શ્રી ગૌતમસ્વામીની પહેલી ટૂક આવે છે. શિખરજીની ટોચે ટૂકોનાં દર્શન થતાં જ ૯ કિ.મી.ના ચઢાણનો થાક પળભરમાં ઊતરી જાય છે. આ દેરીની બરાબર સામે શ્વેતાંબરો તરફથી પુરાણી રક્ષણ ચોકી છે, જેમાં નેપાળી ચોકીદારો તીર્થની સેવા અને યાત્રાળુઓને મદદ કરે છે.

સીતાનાળું

શ્રી સમેતશિખર પર આવેલી દરેક ટૂકનાં દર્શનની વિધિ :

- (૧) પ્રથમ ટૂકનાં દર્શન કરી સ્તુતિ બોલવી.
- (૨) પછી ત્રણ ખમાસમણાં દેવા.
- (૩) વાસકેપ પૂજા કરી, ચોખા, લવિંગ, રૂપાનાણું, ફળ, નૈવેદ્ય મૂકી નાનું ચૈત્યવંદન કરવું.
- (૪) નાના ચૈત્યવંદનની રીત : પ્રથમ અરિહંત ચેઈયાણં (ચૈત્ય-સ્તવ) સૂત્ર બોલવું.
અરિહંત ચેઈયાણં, કરેમિ કાઉસ્સગ્ગં. (૧) વંદણ-વત્તિયાએ, પૂઅણ-વત્તિઆએ, સક્કાર-વત્તિયાએ, સમ્માણ-વત્તિયાએ, બોહિલાભ-વત્તિયાએ-નિરુવસગ્ગ-વત્તિયાએ (૨)સદ્ધાએ, મેહાએ, ધિઈએ, ધારણાએ, અણુપ્પેહાએ. વઠ્ઠમાણીએ ઠામિ કાઉસ્સગ્ગં.
- (૫) પછી અત્તથ (આગાર) સૂત્ર બોલવું.
અત્તથ ઊસસિએણં, નીસસિએણં, ખાસિએણં, છીએણં. જંભાઈએણં, ઉકુએણં, વાયનિસગ્ગેણં, ભમલિયે પિત્તમુચ્છાએ. (૧) સુહુમેહિં અંગસંચાલેહિં, ખેલ-સંચાલેહિં, સુહુમેહિં દિટ્ઠિસિંચાલેહિં. (૨) એવમાઈએહિં, આગારેહિં, અભગ્ગો, અવિરાહિઓ, હુજ્જમે કાઉસ્સગ્ગો. (૩) જાવ અરિહંતાણં, ભગવંતાણં, નમુક્કારેણં ન પારેમિ. (૪) તાવ કાયં ઠાણેણં મોણેણં ઝાણેણં અપ્પાણં વોસિરામિ.
- (૬) પછી એક નવકાર ગણી થોય કહેવી.
- (૭) પ્રભુનાં નિર્વાણકલ્યાણકની માહિતી મોટેથી વાંચી આકાશ તરફ દ્રષ્ટિ કરીને મનમાં એવા ભાવ સાથે વંદન કરવા કે પ્રભુ નિર્વાણ પામ્યા બાદ અહીંથી જ સીધા ઉપર મોક્ષ પામી તે સ્થાને બિરાજે છે. પ્રભુનું સ્મરણ કરીને “જય બોલો જય બોલો” કરતાં આગળ વધવું.

- ૧ શ્રી ગૌતમસ્વામીની ટૂક
- ૨ શ્રી જ્ઞાનધરગિરિ ટૂક (કુંથુનાથજી)
- ૩ શ્રી ઋષભાનનરવામીની દેરી
- ૪ શ્રી ચંદ્રાનનસ્વામીની દેરી
- ૫ શ્રી મિત્રધર ટૂક (નમિનાથજી)
- ૬ શ્રી નાટકગિરિ ટૂક (અરનાથજી)
- ૭ શ્રી સબલગિરિ ટૂક (મહિલનાથજી)
- ૮ શ્રી સંકુલગિરિ ટૂક (શ્રેયાંસનાથજી)
- ૯ શ્રી સુપ્રભગિરિ ટૂક (સુવિધિનાથજી)
- ૧૦ શ્રી મોહનગિરિ ટૂક (પદ્મપ્રભજી)
- ૧૧ શ્રી નિર્જરગિરિ ટૂક (મુનિસુવ્રતજી)
- ૧૨ શ્રી લલિતઘટ ટૂક (ચંદ્રપ્રભજી)
- ૧૩ શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુની દેરી
- ૧૪ શ્રી સ્વયંભૂગિરિ ટૂક (અનંતનાથજી)
- ૧૫ શ્રી વિદ્યુતગિરિ ટૂક (શીતલનાથજી)

- ૧૬ શ્રી દત્તધવલ ટૂક (સંભવનાથજી)
- ૧૭ શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીની દેરી
- ૧૮ શ્રી આનંદગિરિ ટૂક (અભિનંદનજી)
- ૧૯ શ્રી શુભસ્વામીજીની દેરી
- ૨૦ જલમંદિર
- ૨૧ શ્રી દત્તવરગિરિ ટૂક (ધર્મનાથજી)
- ૨૨ શ્રી વારિષેણજિનની દેરી
- ૨૩ શ્રી વર્ધમાનજીની દેરી
- ૨૪ શ્રી અચલગિરિ ટૂક (સુમતિનાથજી)
- ૨૫ શ્રી પ્રભાસગિરિ ટૂક (શાંતિનાથજી)
- ૨૬ શ્રી મહાવીરસ્વામીની દેરી
- ૨૭ શ્રી પ્રભાસ ટૂક (સુપાર્થનાથજી)
- ૨૮ શ્રી નિર્મલગિરિ ટૂક (વિમલનાથજી)
- ૨૯ શ્રી સિદ્ધવર ટૂક (અજિતનાથજી)
- ૩૦ શ્રી નૈમિનાથ પ્રભુની દેરી
- ૩૧ શ્રી મેઘાંબર ટૂક (પાર્થનાથજી)

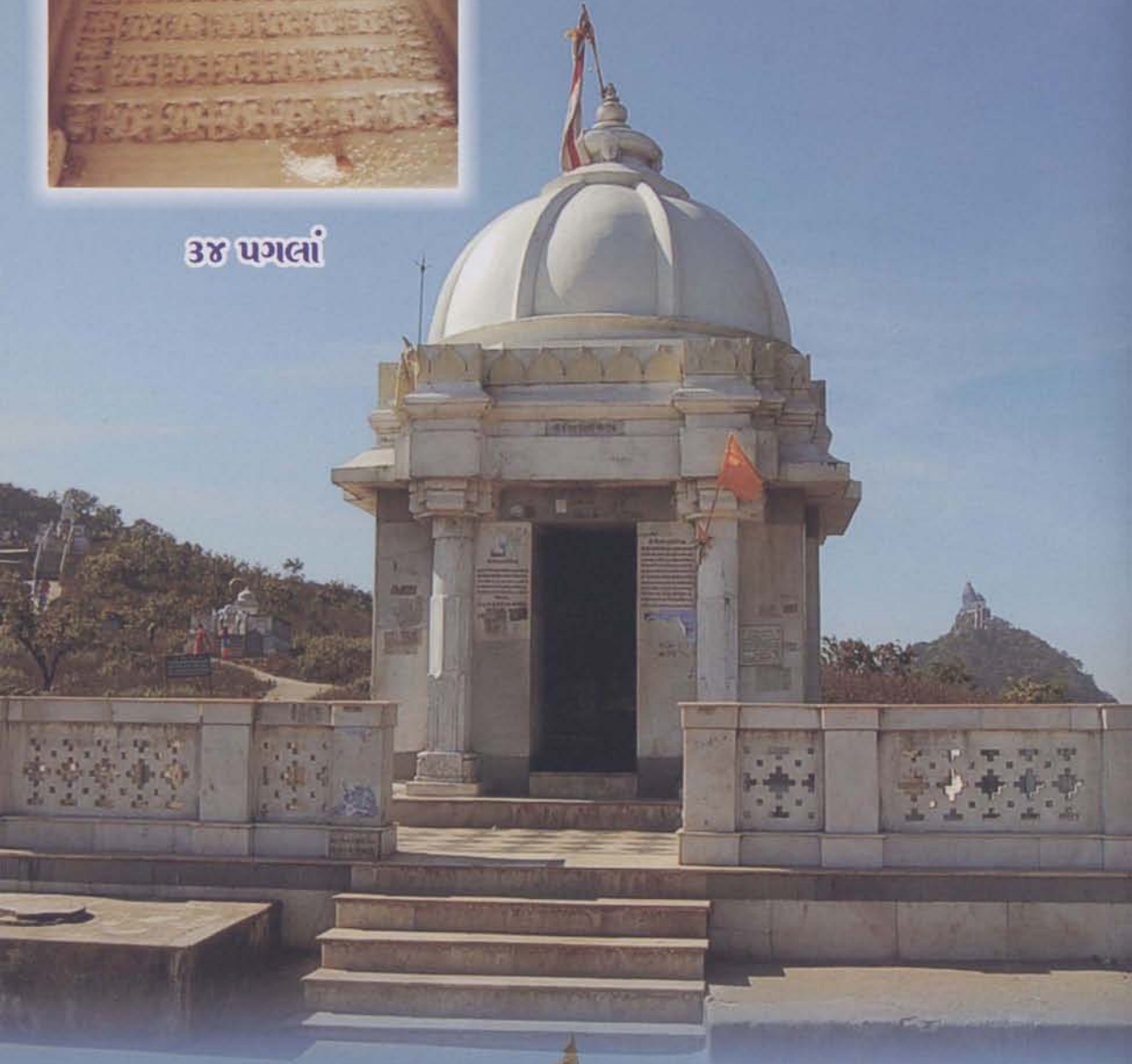
આકાશ અને ઘરતીના મિલનનો આભાસ કરાવતી
ધુમ્મસમયી ક્ષિતિજનું આહ્લાદક દ્રશ્ય

(૧) શ્રી ગૌતમસ્વામીની ટૂક

૩૪ પગલાં

ઊમટયો છે ભક્તજનોનો મેળો
વહાલા શિખરજીની ટોચે

શ્રી ચોવીસ તીર્થકરનાં અને ૧૦ ગણધરનાં એમ કુલ ૩૪ પગલાંની આ દેરી છે. ...**તમો જિણાણં. તમો સિદ્ધાણં.** દેરીની ડાબી બાજુએ શ્યામવર્ણા ગૌતમસ્વામીનાં સ્વતંત્ર પગલાં પણ બિરાજિત છે. દર્શન કરી સ્તુતિ બોલીએ.

ઇંદ્રભૂતિ અનુપમગુણભર્યા, જે ગૌતમ ગૌત્રે અલંકર્યા,
પંચશત છાત્રશું પરિવર્યા, વીર્યરણ લહી ભવજલ તર્યા.

હવે નીચે જલમંદિર ન જતાં ડાબી અને જમણી બાજુની ટૂકોનાં દર્શન કરીશું. કોઈ ટૂક ઊંચી કે નીચી આવશે પણ યાત્રાનો ઉલ્લાસ તો ઊંચો જ રાખવાનો છે. સામેની ધર્મશાળામાં થોડોક વિસામો લઈ બીજી ટૂકે જઈએ.

૩૪ પગલાંની દેરી

શ્રી ગૌતમસ્વામીનાં પગલાં

સ્તુતિ

चौवीस जिनराजके गणनायक हैं जेह ।
मनवचन तनकर पूजहुं, शिखर सम्मेद यजेह॥

(૨) સત્તરમા કુંથુનાથ ભગવાનની નિર્વાણભૂમિ
શ્રી જ્ઞાનધરગિરિ ટ્રસ્ટ

સ્તુતિ : શ્રી-કુંથુ-નાથો ભગવાન્, સનાથો-ડતિશય-દ્વિભિઃ।

સુરાસુર-નૃનાથાના, મેક-નાથોડસ્તુ વઃ શ્રિયે॥

॥ ૐ હ્રીં શ્રી કુંથુનાથ પારંગતાય નમઃ ॥

સ્તુતિ (છંદ : મંદાક્રાન્તા)

જેની મૂર્તિ અમૃત ઝરતી, ધર્મનો બોધ આપે, જાણે મીઠું વચન વદતી, શોક સંતાપ કાપે;
જેની સેવા પ્રણયભરતી, સર્વ દેવો કરે છે, તે શ્રી કુંથુ-જિત ચરણમાં, ચિત્ત મારું ઠરે છે.

(ત્રણ ખમાસમણાં દઈ ચૈત્યવંદન કરી થોય બોલીશું.)

થોય (રાગ : આંખ મારી ઊઘડે)

કુંથુ જિતનાથ, જે કરે છે સનાથ, તારે ભવ પાથ, જે ગ્રહી ભવ્ય હાથ;

એહનો તજે સાથ, બાવળ દીએ બાથ, તરે સુરનર સાથ, જે સુણે એક ગાથ.

શ્રી કુંથુનાથ પ્રભુનાં શ્યામવર્ણી પગલાંને વંદન કરતાં યાદ કરીએ કે અવસર્પિણી કાળમાં, ૧૦૦૦ મુનિવરો સાથે ૧ માસના ઉપવાસ, કાઉસગ્ગ મુદ્રામાં, ચૈત્ર વદ-૧ની શરૂની રાત્રિએ નિર્વાણ પામ્યા હતા. અહીંથી કુલ ૮૬ કોડાકોડ, ૮૬ કોડ, ૩૨ લાખ, ૮૬ હજાર, ૭૪૬ મુનિવરો મોક્ષે ગયા છે.

આ ટૂંકનું યાત્રાફળ ૧ કોડ પૌષ્ઠોપવાસ છે. આ ટૂંક ઉપર વચ્છદેશના શાલિભદ્રનગરના રાજા દેવધર જ્યારે પરિવાર સાથે યાત્રાર્થે આવ્યા તે વખતે એટલા ભાવવિભોર બની ગયા હતા કે ત્યાં જ તેમણે સંકલ્પ કર્યો અને જીર્ણ બનેલા જિનમંદિરનો પુનરુદ્ધાર કરાવ્યો.

(શ્રી કુંથુનાથજીની ટૂંકેથી આગળ જતાં ડાબી બાજુ

શ્રી ઋષભાનનસ્વામી તથા જમણી બાજુ શ્રી ચંદ્રાનનસ્વામી શાશ્વતાજિનની દેરી આવેલી છે.)

સૌ સાથે ગાઈએ...

જય બોલો જય બોલો જય કુંથુનાથ,
હસ્તિનાપુરજમાં કલ્યાણક ચાર;
સમેતશિખરજમાં મોક્ષ નિવાસ,
જય બોલો જય બોલો જય કુંથુનાથ.

ઐત્યવંદન

સમેતશિખર તીર્થ નમું, તીર્થોમાં સરદાર સમેત;
વીસ જિનેશ્વર મોક્ષ જ્યાં ગયા, થયા ભવ પાર વીસ. ॥૧॥
સાધુ સહસ સત્યાવીસ, ત્રણસો ઓગણપચાસ;
વીસ જિન સહ મોક્ષે ગયા, પામ્યા આત્મપ્રકાશ. ॥૨॥
અન્ય જીવો પણ જ્યાં ગયા, જશે વળી શિવ માંય;
ગૌતમ નીતિ ગુણ કહે તીર્થ એવો શિવ થાય. ॥૩॥

શ્રી ગૌતમસ્વામીજીની દેરી, શ્રી જ્ઞાનધરગિરિ ટૂક અને ધર્મશાળા

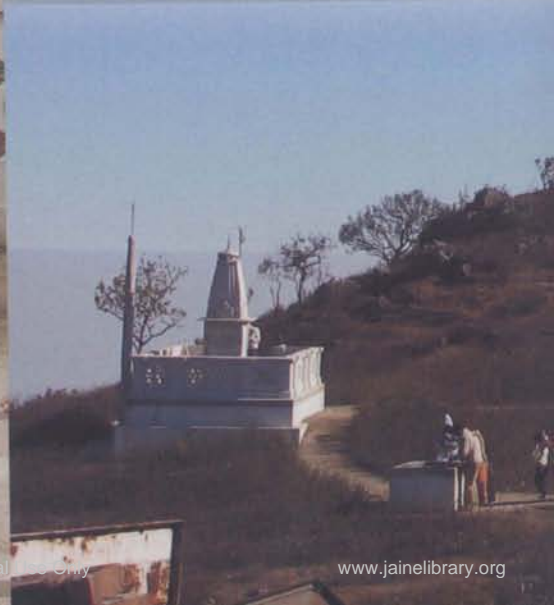
શ્રી વીરભદ્રસ્વામીનાં પગલાં

શ્રી ગચ્છાધિપતિ મુનિનાં પગલાં

શાશ્વતાજિનની દેરીથી આગળ જતાં માત્ર ઓટલા ઉપર ખુલ્લા શ્યામ વર્ણનાં બે પગલાં પ્રતિષ્ઠિત છે.

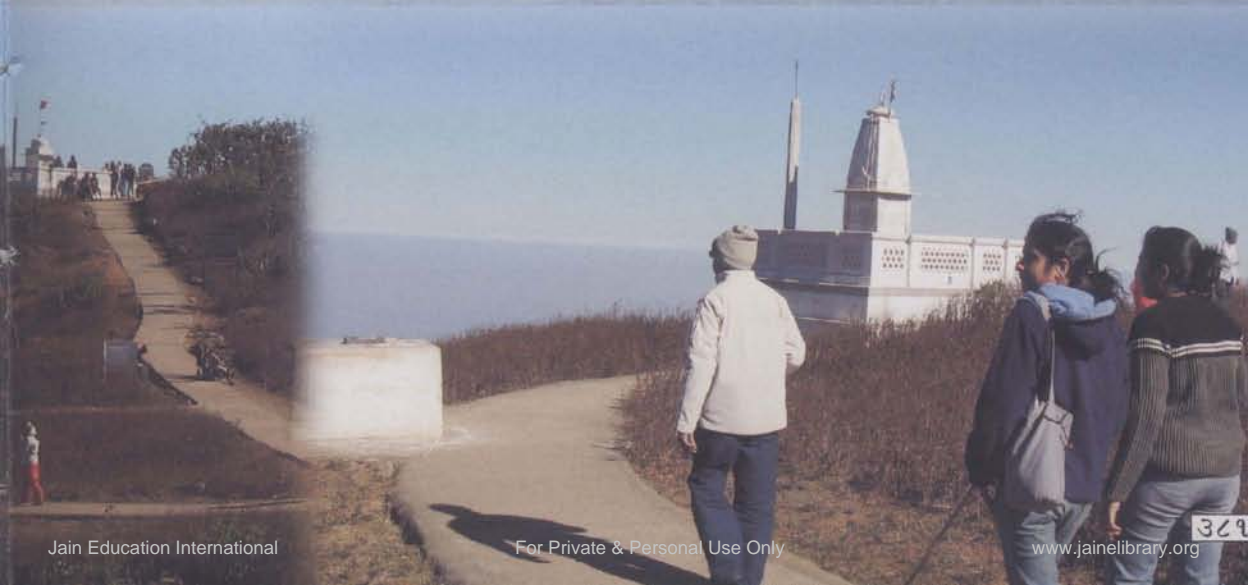
(૩) શાશ્વતાજિન શ્રી ઋષભાનનસ્વામીની દેરી

॥ ૐ હ્રીં શ્રી ઋષભાનનસ્વામીને નમઃ ॥

સ્તુતિ : સમેતશિખર તીરથ મોટું, જ્યાં વીસ જિનનિર્વાણ,
શાશ્વત જિનવર પૂજીએ, શ્રી ઋષભાનન ભગવાન.

ભરત, ઐરાવત ક્ષેત્રમાં દરેક ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી તથા મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં વિહરમાન જિનેશ્વરોનાં નામ હોય છે, જેથી તેઓ શાશ્વતાજિન કહેવાય છે. આવો, આ શાશ્વતાજિનનાં પગલાંને વંદન કરીએ. અહીં સામાન્ય જિનનું ચૈત્યવંદન, સ્તવન, થોય કરી શકાય છે.

થોય : ઋષભાનન જિન, શાશ્વતા, સેવક મોક્ષ દાતાર;
સમેતશિખર પર ટૂંક તસ, નમું પૂજું અનંતીવાર.

(૪) શાશ્વતાજિન શ્રી ચંદ્રાનનસ્વામીની દેરી

॥ ૐ હ્રીં શ્રી ચંદ્રાનનસ્વામીને નમઃ ॥

સ્તુતિ : નલિનાપતિ વિજય જયકારો, રાણી લીલાવતી ચિત્ત સુહાયો, ચંદ્રાનન ભગવાન;
નૃપ વાલ્મીકિ કુળે તું દીવો, વૃષભ લંછન ચિરંજીવો, સુણો શાશ્વતા જિન.

શાશ્વતાજિન શ્રી ચંદ્રાનન પ્રભુનાં ચરણોમાં ભાવભર્યાં વંદન. આ દેરી પરથી સિદ્ધગતિને
પામેલા સિદ્ધ ભગવંતોનાં ચરણોમાં પ્રણામ કરી હવે પાંચમી ટૂકે જઈએ.

શ્રી ધર્મનાથ ભગવાનની ટૂંક પરથી દૃશ્યમાન
શ્રી ઋષભનાથની દેરી અને
શ્રી નમિનાથ પ્રભુની શ્રી મિત્રધર ટૂંક

(૫) એકવીસમા તીર્થંકર
શ્રી નમિનાથ પ્રભુની નિર્વાણભૂમિ
શ્રી મિત્રધર ટ્રક

॥ ॐ ह्रीं श्री नमिनाथ पारंगताय नमः ॥

स्तुति : लुठन्तो नमतां मूर्ध्नि, निर्मली-कार-कारणम् ।

वारिप्लवा इव नमेः पान्तु पाद-नखांशवः ॥

स्तुति (છંદ : શાર્દૂલવિકીરિત)

વૈરી વંદ તમ્યો પ્રભુ જનકને, ગર્ભ પ્રભાવે કરી,
કીર્તિ ચન્દ્રકરોજવલા દિશિદિશિ, આ વિશ્વમાં વિસ્તરી;
આપી બોધ અપૂર્વ આ જગતને, પામ્યા પ્રભુ શર્મને,
પુણ્યે શ્રી નમિનાથ આપ ચરણે, પામ્યો ખરા ધર્મને.
(ત્રણ ખમાસમણાં દઈ ચૈત્યવંદન કરી થોય બોલીશું.)

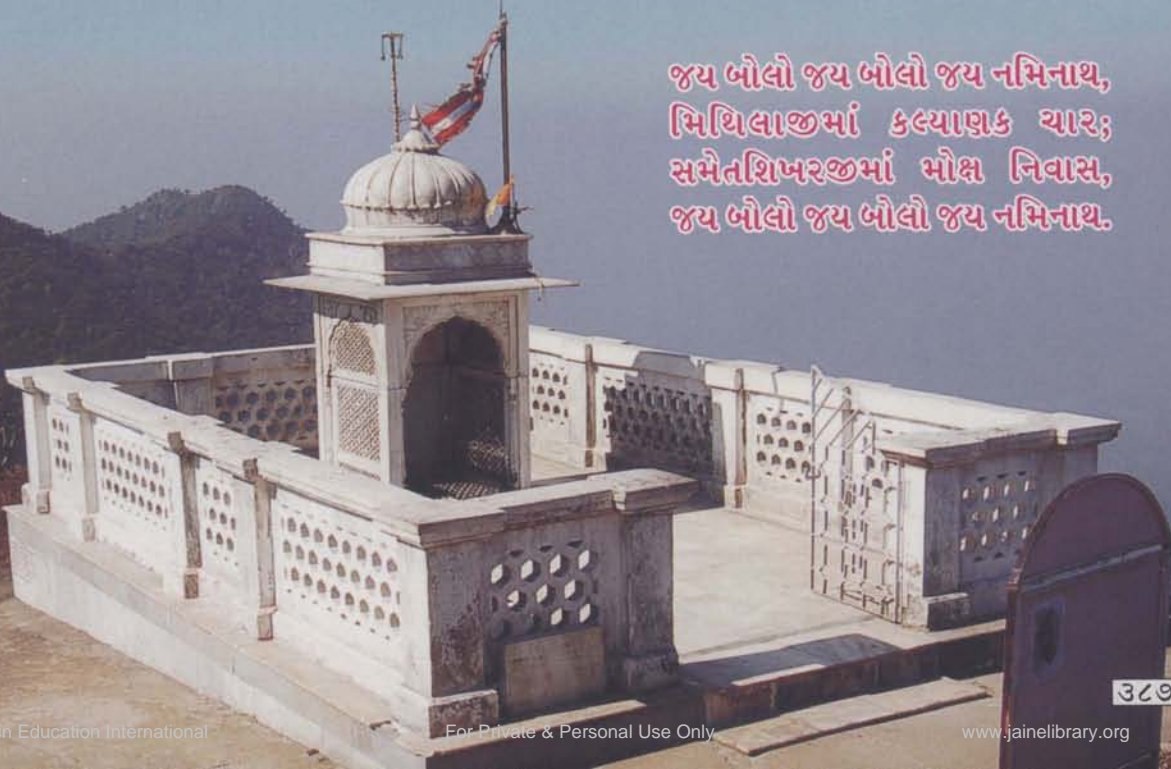
થોય (રાગ : આંખ મારી ઊઘડે)

તમીએ તમિ તેહ, પુણ્ય થાયે જ્યું દેહ, અઘ સમુદાય જેહ, તે રહે નાહી રેહ;
લહે કેવલ તેહ, સેવના કાર્ય એહ, લહે શિવપુર ગેહ, કર્મનો આપી છેહ.

શ્રી નમિનાથ પ્રભુ ચૈત્ર વદ-૧૦ના, એક હજાર મુનિ સાથે, માસક્રમણે, કાઉસગ્ગ મુદ્રામાં મધરાત પછી મોકલે ગયા હતા. આ ટૂક પરથી કુલ ૧ કોડાકોડ, ૪૫ લાખ, ૪૯ હજાર, ૯૦૦ મુનિવરો મોકલે ગયા છે. આ ટૂકનું યાત્રાફળ ૧ કોડ પૌષધોપવાસ છે.

આ ટૂક ઉપર જીર્ણશીર્ણ દેરાસર હતું. કથા છે કે જોધદેશના શ્રીપુરનગરના રાજા મેઘદત્ત પરિવાર સાથે અનેક તીર્થોની યાત્રા કરવા માટે નીકળ્યા... યાત્રા કરતાં કરતાં જ્યારે સમેતશિખરજી મહાતીર્થની યાત્રા માટે આવ્યા ત્યારે આ શિખર પરના મંદિરની જીર્ણવિશીર્ણ હાલત દેખી મન દુભાયું અને પોતાના ખર્ચે ૧૯મો ઉદ્ધાર કરાવી નમિનાથ પ્રભુનો વિશાળ જિનપ્રાસાદ કરાવ્યો. બોલો નમિનાથ પ્રભુની જય...

જય બોલો જય બોલો જય નમિનાથ,
મિથિલાજીમાં કલ્યાણક ચાર;
સમેતશિખરજીમાં મોક્ષ નિવાસ,
જય બોલો જય બોલો જય નમિનાથ.

(૬) અઢારમા તીર્થકર
શ્રી અરનાથ પ્રભુની નિર્વાણભૂમિ
શ્રી નાટકગિરિ ટૂક

સ્તુતિ : અરનાથસ્તુભગવાં, શ્વતુર્થા-ર નભોરવિઃ।
ચતુર્થ-પુરુષાર્થ-શ્રી, વિલાસં વિતનોતુ વઃ॥

॥ ॐ ह्रीं श्री अरनाथ पारंगताय नमः ॥

स्तुति (राग : मंदाक्रान्ता छंद)

જે દુઃખોના વિષમગિરિઓ, વજની જેમ ભેદે,
ભવ્યાત્માની નિબિડ જડતા, સૂર્યની જેમ છેદે;
જેની પાસે તૃણ સમ ગણે, સ્વર્ગને ઇંદ્ર જેવા,
એવી સારી અરજિત મળે, આપજો આપ સેવા.

(ત્રણ ખમાસમણાં દઈ ચૈત્યવંદન કરી થોય બોલીશું.)

થોય (રાગ : આંખ મારી ઊઘડે)

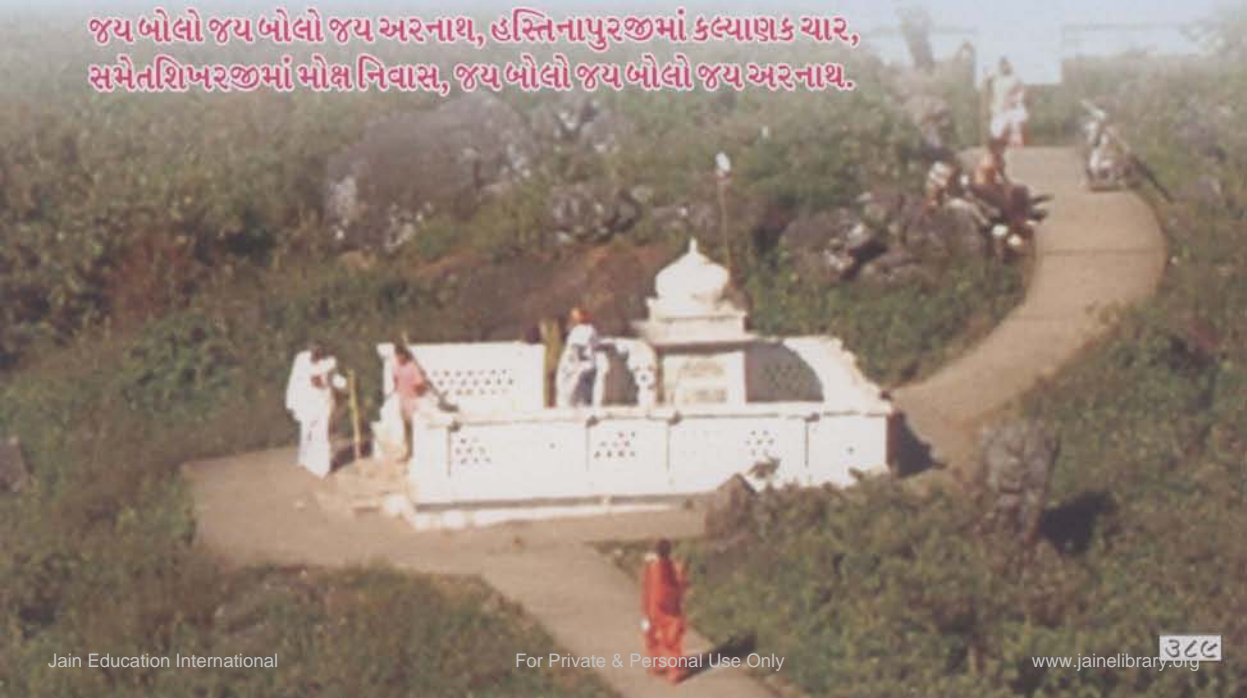
અર જિતવર રાયા, જેહની દેવી માયા, સુદર્શન લૂપ તાયા, જાસ સુવર્ણ કાયા;
નંદાવર્ત પાયા, દેશના શુદ્ધ દાયા, સમવસરણ વિરયાયા, ઇંદ્ર-ઇંદ્રાણી ગાયા.

શ્રી અરનાથ પ્રભુ માગશર સુદ-૧૦ મે ૧૦૦૦ મુનિવરો સાથે માસક્રમણે, કાઉસગ્ગમાં મધરાત પછી મોકલે ગયા હતા. આ ટૂંક પરથી ૮૮ કોડ, ૮૮ લાખ, ૮૮ હજાર, ૮૮૮ મુનિવરો મોકલે ગયા છે. આ ટૂંકની યાત્રાનું ફળ ૮૬ કોડ પૌષ્પોપવાસ છે.

આ ટૂંકના જીર્ણોદ્ધારની ઘટના આ મુજબ છે કે ભદ્રપુરનગરના રાજા આનંદસેન પોતાના નગરની બહાર આવેલા પર્વત પર સ્થિત જિનાલયમાં પ્રતિદિન સેવાભક્તિ કરતા હતા. એક દિવસ પૂજા કરવામાં અત્યંત ભાવમય બની ગયા ત્યારે ગરુડ નામના યક્ષરાજ પ્રગટ થયા. રાજાને પ્રેરણા કરી કે વહેલી તકે સમેતશિખરજી મહાતીર્થની યાત્રા કરવા પ્રયાણ કરો અને ત્યાં પરમાત્મા અરનાથનું જિનમંદિર જે જીર્ણશીર્ષ થયું છે તેનો પુનરુદ્ધાર કરો. આમ આ ટૂંકનો ૧૬મો જીર્ણોદ્ધાર થયો.

બોલો અરનાથ પ્રભુની જય...

જય બોલો જય બોલો જય અરનાથ, હસ્તિનાપુરજીમાં કલ્યાણક ચાર,
સમેતશિખરજીમાં મોક્ષ નિવાસ, જય બોલો જય બોલો જય અરનાથ.

શ્રી સુવિધિનાથજીની ટૂક

શ્રી શ્રેયાંસનાથજીની ટૂક

સમેતશિખર સમરું સદા, પૂર્વ ભારત મોઝાર;
વીસ તીર્થંકર પામીઆ, મુક્તિનગર મનોહાર.

શ્રી મલ્લિનાથજીની ટૂક

(૭) ઓગણીસમા
શ્રી મલ્લિનાથ ભગવાનની
તિર્વાણભૂમિ
શ્રી સબલગિરિ ટૂક

સ્તુતિ : સુણસુર-નરા-ધીશ, મયૂર-નવ-વારિદમ્ ।
કર્મદુન્મૂલને હસ્તિ, મલ્લ મલ્લિ-મભિષ્ટુમઃ ॥

॥ ॐ ह्रीं श्री मल्लिनाथ पारंगताय नमः ॥

स्तुति (राग : मंदाकान्ता छंद)

तાર્યા મિત્રો અતિ રૂપવતી સ્વર્ણત્રી પૂતળીથી, એવી વસ્તુ પ્રભુ તુજ તથી બોધ ના થાય જેથી;
સચ્ચારિત્રે જન મન ઠરી બાળથી બ્રહ્મચારી, નિત્યે મલ્લિ-જિનપતિ મને આપજો સેવ સારી.

(ત્રણ ખમાસમણાં દઈ ચૈત્યવંદન કરી થોય બોલીશું.)

થોય (રાગ : આંખ મારી ઊઘડે)

મલ્લિજિન તમીયે, પૂરવલાં પાપ ગમીયે, ઇંદ્રિય ગણ દમીયે, આણ જિનની ત કમીયે;
ભવમાં નવિ ભમીયે, સર્વ પરભાવ વમીયે, નિજ ગુણમાં રમીયે, કર્મ મલ સર્વ ધમીયે.

શ્રી મલ્લિનાથ પ્રભુ ૫૦૦ સાધુ અને સાધ્વી સાથે, માસક્રમણે, કાઉસગ્ગમાં, ફાગણ સુદ ૧૨, રાત્રિના પ્રારંભે મોકે ગયા હતા. આ ટૂક પરથી કુલ ૮૬ કોડ મુનિવરો મોકે ગયા છે. અહીંનું યાત્રાફળ ૧ કોડ પૌષ્પોપવાસ છે.

આ ટૂક ઉપર કલિંગદેશના શ્રીપુરનગરના રાજા અમરદેવે ૧૭મો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો છે. એની ઘટના આ રીતની છે કે આ રાજા એક વખત પોતાના પરિવાર સાથે ફરતાં ફરતાં નગરની બહાર ઉપવનમાં પધારે છે ત્યાં વૃક્ષ હેઠળ પ્રશાંત મુદ્રામાં એક મુનિવરને બિરાજેલા જુએ છે. રાજાએ તરત જ ભાવથી વંદના કરી હિતશિક્ષા શ્રવણ કરવાની ભાવના વ્યક્ત કરી. મુનિવર ગંભીર ધ્વનિમાં ધર્મનું મહત્ત્વ સમજાવતાં બોલ્યા, ‘નિર્વાણ - કેમ પમાય? એનો માર્ગ બતાવ્યો. જ્યાં તીર્થંકર પ્રભુ નિર્વાણ પામ્યા હોય તે ભૂમિની આરાધના એ પ્રમુખ પરિબળ છે. સૌથી વધુ તીર્થંકર પ્રભુ સમેતશિખર ઉપર નિર્વાણપદને વર્યા છે એટલે નિર્વાણપદ-મુક્તિપદને પ્રાપ્ત કરવા માટે વીસ-વીસ પ્રભુની નિર્વાણસ્થલી સમાન સમેતશિખરજી મહાતીર્થ સર્વોત્કૃષ્ટ કક્ષાનું આલંબન ગણાય. આથી જ આ મહાતીર્થની યાત્રાનું ઊંચેરું મહત્ત્વ દર્શાવાય છે.’ મુનિવરની વાણી સાંભળી રાજા અમરદેવને સમેતશિખરની યાત્રા કરવાની તાલાવેલી જાગી અને તત્કાળ નાના સરખા સંઘ સાથે સમેતશિખરજી મહાતીર્થ પહોંચ્યા. ભાવથી યાત્રા કરી અને ઠાઠ-માઠથી સત્તરભેદી પૂજા ભણાવી. વિશેષ લાભ મેળવવા શ્રી મલ્લિનાથ પ્રભુના જિનાલયનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવી આ ભવનું ભવ્યાતિભવ્ય ભાતું બાંધી તૃપ્તિ માની. બોલો મલ્લિનાથ ભગવાનની જય.

જય બોલો જય બોલો જય મલ્લિનાથ, મિથિલાનગરીમાં કલ્યાણક ચાર,
સમેતશિખરજીમાં મોક્ષ નિવાસ, જય બોલો જય બોલો જય મલ્લિનાથ.

(૮) અગિયારમા તીર્થંકર શ્રી શ્રેયાંસનાથ પ્રભુની
નિર્વાણભૂમિ શ્રી સંકુલગિરિ ટૂક

॥ ॐ ह्रीं श्री श्रेयांसनाथ पारंगताय नमः ॥

स्तुति : भव-रोगात्त-जन्तूना, मग-दंकार-दर्शन ।

निःश्रेयस-श्री-रमणः, श्रेयांसः श्रेयसेऽस्तु वः ॥

स्तुति (शग : अर्द्धતો ભગવંત)

જે હેતુ વિણ વિશ્વનાં દુઃખ હરે, ન્હાયા વિના નિર્મળા,
જીતે આંતર શત્રુને સ્વબળથી, દ્રેષાદિથી વેગળા;
વાણી જે મધુરી વહે ભવતરી, ગંભીર અર્થે ભરી,
તે શ્રેયાંસ જિણંદના ચરણની, ચાહું સદા ચાકરી.

(ત્રણ ખમાસમણાં દઈ ચૈત્યવંદન કરી થોય બોલીશું.)

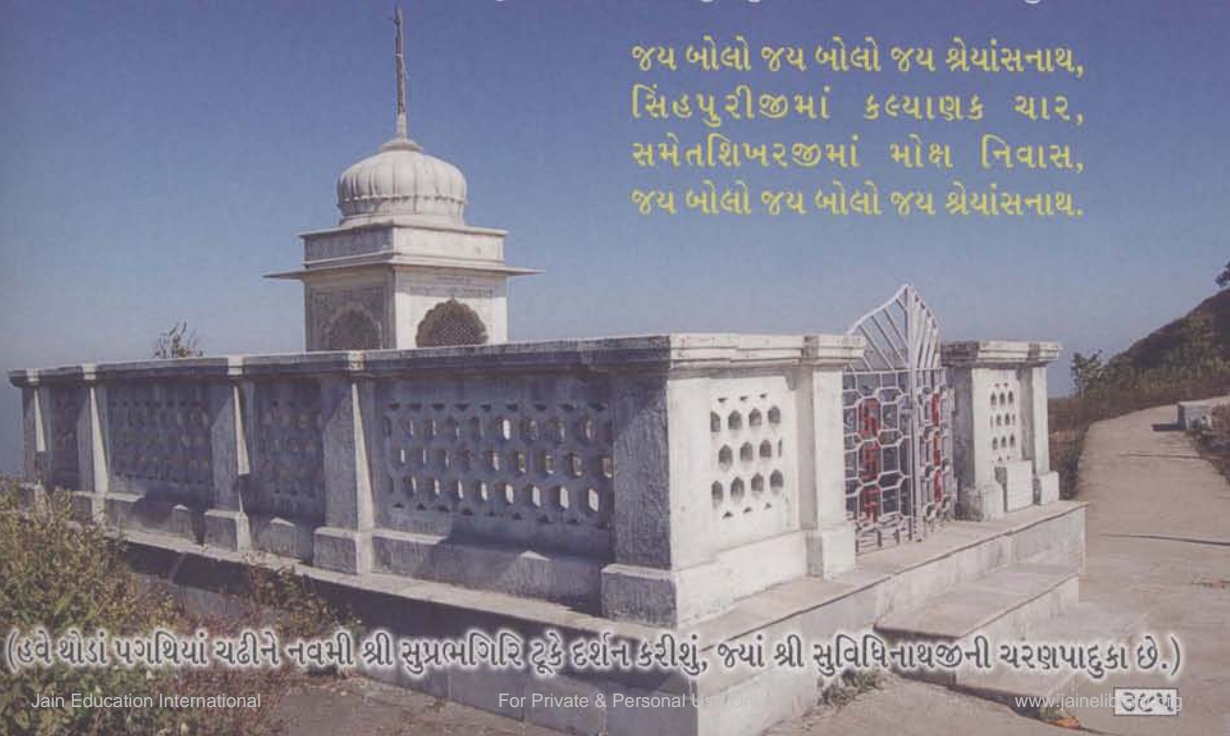
થોય

વિષ્ણુ જસ માત, જેહના વિષ્ણુ તાત, પ્રભુના અવદાત, તીન ભુવને વિખ્યાત;
સુરપતિ સંઘાત, જસ નિકટે આયાત, કરી કર્મતો ઘાત, પામીયા મોક્ષ શાંત.

શ્રી શ્રેયાંસનાથ પ્રભુ ૧૦૦૦ મુનિવરો સાથે, અષાઢ વદ ત્રીજે, માસક્ષમણે, કાઉસગ્ગ મુદ્રામાં અહીંથી બપોર પહેલાં નિર્વાણ પામ્યા. અહીંથી કુલ ૯૬ કોડાકોડ, ૯૬ કોડ, ૯૨ લાખ, ૯૦ હજાર અને ૪૨ મુનિ ભગવંતો મોક્ષે સિધાવ્યા છે. આ યાત્રાનું ફળ ૧ કોડ પૌષધોપવાસ છે.

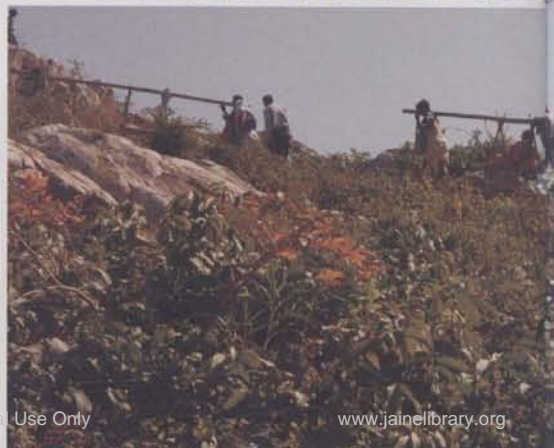
લાલનગર એટલે માલવદેશનું રણિયામણું નગર. જેવું રણિયામણું નગર એવો જ રણિયામણો ત્યાંનો આનંદસેન રાજા. અને આ રાજાની ધર્મભાવના પણ એવી જ રણિયામણી... એક દિવસ સમેતશિખરજીની ભાવથી યાત્રા કરી ત્યારે આ શિખર પર આવેલા શ્રેયાંસનાથ પ્રભુના પુરાણા જિનમંદિરનો દસમો જીર્ણોદ્ધાર કરાવી ચૌમુખી દેરાસર કરાવ્યું હતું. બોલો શ્રેયાંસનાથ પ્રભુની જય.

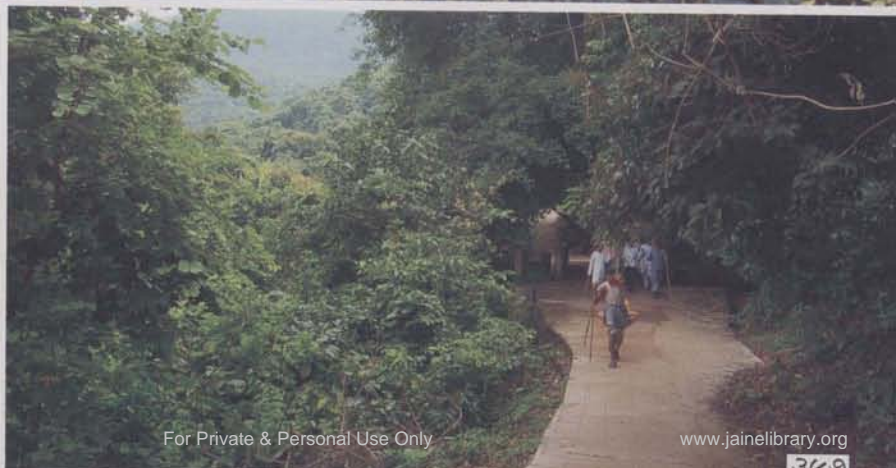
જય બોલો જય બોલો જય શ્રેયાંસનાથ,
સિંહપુરીજીમાં કલ્યાણક ચાર,
સમેતશિખરજીમાં મોક્ષ નિવાસ,
જય બોલો જય બોલો જય શ્રેયાંસનાથ.

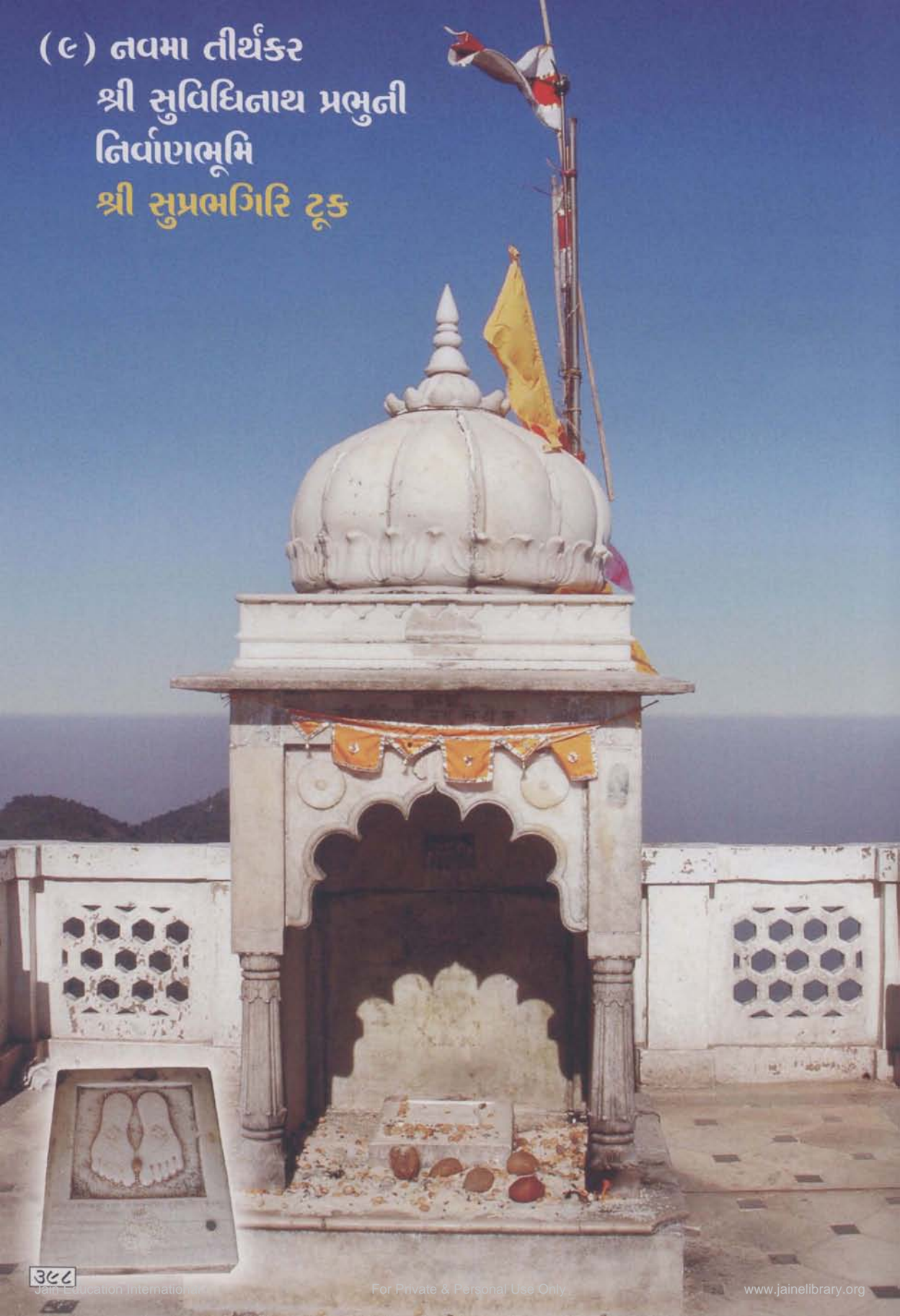
(હવે થોડાં પગથિયાં ચઢીને નવમી શ્રી સુપ્રભગિરિ ટૂંકે દર્શન કરીશું, જ્યાં શ્રી સુવિધિનાથજીની ચરણપાદુકા છે.)

વનશ્રીથી પરિવરેલા સમેતાચલના નયનરમ્ય શૃંગો પર શોભતી
ત્રિલોકનાથ પ્રભુ અરિહંતોની પાવનતમ નિર્વાણભૂમિ

(૯) તવમા તીર્થંકર
શ્રી સુવિધિનાથ પ્રભુની
નિર્વાણભૂમિ
શ્રી સુપ્રભગિરિ ટૂક

॥ ॐ હ્રીં શ્રી સુવિધિનાથ પારંગતાય નમઃ ॥
સ્તુતિ : કરામલ-કવદ્-વિશ્વં, કલયન્-કેવલ-શ્રિયા ।

અચિન્ત્ય-માહાત્મય-નિધિઃ, સુવિધિ-ર્બોધયે-સ્તુ વઃ ॥

સ્તુતિ (રાગ : મંદાકાન્તા છંદ)

સેવા માટે સુરતગરથી, દેવતો સંઘ આવે,
ભક્તિ ભાવે સુરગિરિ પરે, સ્નાત્રપૂજા રચાવે;
નાટ્યારંગે નમન કરીને, પૂર્ણ આનન્દ પાવે,
સેવા સારી સુવિધિજિતની, કોણને ચિત્ત નાવે.

(ત્રણ ખમાસમણાં દઈ ચૈત્યવંદન કરી થોય બોલીશું.)

થોય (રાગ : આંખ મારી ઊઘડે)

નરદેવ ભાવ દેવો, જેહની સારે સેવો, જેહ દેવાધિદેવો, સાર જગમાં જયું મેવો;
જોતાં જગ એહવો, દેવ દીઠો ન તેહવો, 'સુવિધિ' જિત જેહવો, મોક્ષ દે તતખેવો.

શ્રી સુવિધિનાથ ભગવાન ૧૦૦૦ મુનિવરો, માસક્ષમણે, પદ્માસને, ભાદરવા સુદ ૯ બપોર પછી અહીંથી નિર્વાણ પામ્યા. આ ટૂક પરથી કુલ ૯૯ કોડ, ૯ લાખ, ૭ હજાર, ૭૮૦ મુનિવરો મોક્ષે ગયા છે. આ ટૂકની યાત્રાનું ફળ ૧ કોડ પૌષધોપવાસ છે.

આ ટૂક ઉપર આવેલા સુવિધિનાથ પ્રભુના જિનમંદિરનો આઠમો જીર્ણોદ્ધાર હેમપ્રભ નામના રાજાએ કરાવ્યો અને ચૌમુખી શ્રી સુવિધિનાથજીને પ્રતિષ્ઠાપ્યા. આ હેમપ્રભ રાજા શ્રીપુરનગરના રાજસિંહાસનના સ્વામી હતા. બોલો શ્રી સુવિધિનાથ પ્રભુની જય.

જય બોલો જય બોલો સુવિધિનાથ, કાકંદીજીમાં કલ્યાણક ચાર,
સમેતશિખરજીમાં મોક્ષ નિવાસ, જય બોલો જય બોલો સુવિધિનાથ.

(થોડું નીચે ઊતરીએ એટલે શ્રી પદ્મપ્રભસ્વામીની શ્રી મોહનગિરિ ટૂકનાં દર્શન થાય છે.)

(૧૦) છઠ્ઠા શ્રી પદ્મપ્રભસ્વામીની નિર્વાણભૂમિ
શ્રી મોહનગિરિ ટૂક

॥ ॐ ह्रीं श्री पद्मप्रભનાથ પારંગતાય નમઃ ॥

સ્તુતિ : પદ્મપ્રભ-પ્રભોર્દેહ, ભાસઃ પુષ્પાન્તુ વઃ શ્રિયમ્ ।

અંત-રંગારિ-મથને, કોપા-ટોપાદિ-વારુણાઃ ॥

સ્તુતિ (રાગ : મંદાકાન્તા છંદ)

સોના કેરી સુર વિરચિતા, પદ્મની પંક્તિ સારી, પદ્મો જેવા પ્રભુચરણના, સંગથી દીપ્તિ ધારી;
દેખી ભલ્યો અતિ ઊલટથી હર્ષનાં આંસુ લાવે, તે શ્રી પદ્મપ્રભ ચરણમાં હું નમું પૂર્ણ ભાવે.

(ત્રણ ખમાસમણાં દઈ ચૈત્યવંદન કરી થોય બોલીશું.)

થોય (રાગ : આંખ મારી ઊઘડે)

અઢીશેં ઘનુષ કાયા, ત્યક્ત મદ મોહ માયા, સુસીમા જસ માયા, શુકલ જે ધ્યાન ધ્યાયા;
કેવલ વર પાયા, ચામરાઈ ધરાયા, સેવે સુર રાયા, મોક્ષ નગરે સિધાયા.

શ્રી પદ્મપ્રભસ્વામી ૩૦૮ મુનિવરો સાથે, માસકમણે, કાઉસગ્ગ મુદ્રામાં, કારતક વદ ૧૧
બપોર પછી અહીંથી મોક્ષે ગયા હતા. આ ટૂક પરથી કુલ ૯૯ કોડ, ૮૭ લાખ, ૪૩ હજાર, ૭૨૭
મુનિવરો મોક્ષે ગયા છે અને અહીંની યાત્રાજુંકળ ૧ કોડ પૌપધોપવાસ છે.

બંગદેશની પ્રભાકરનગરીના સુપ્રસુરાજા જ્યારે સમૈતશિખરજી મહાતીર્થની યાત્રાર્થે આવેલા
ત્યારે જિનભક્તિ પ્રત્યેના અપૂર્વ - આદરથી આ ટૂક પર આવેલા પદ્મપ્રભસ્વામીના જિનાલયનો
પાંચમો જણોદાર કરાવ્યો. બોલો શ્રી પદ્મપ્રભસ્વામીની જય.

જય બોલો જય બોલો પદ્મપ્રભજી, કૌશામ્બીજીમાં કલ્યાણક ચાર;
સમૈતશિખરજીમાં મોક્ષ નિવાસ, જય બોલો જય બોલો પદ્મપ્રભજી.

(શ્રી અનંતનાથ પ્રભુની ટૂક પરથી દેખાતું દ્રશ્ય)

શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુની ટૂક

દીઠો ડુંગર દુઃખ હરો, મહિમા મેરુ સમાણો જી,
સમેતાયલ સમરીએ, જિહાં વીસ જિન નિર્વાણો જી.
સમેતશિખર તીર્યમાલા-સહજસાગરજી (સં. ૧૬૬૧)

શ્રી સુવિધિનાથ પ્રભુની ટૂક

શ્રી પદ્મપ્રભસ્વામીની ટૂક

(૧૧) વીસમા મુનિસુવ્રતસ્વામીની
નિર્વાણભૂમિ
શ્રી નિર્જરગિરિ ટૂક

॥ ॐ ह्रीं श्री मुनिसुव्रतस्वामी पारंगताय नमः ॥

स्तुति: जगन्महा-मोह-निद्रा, प्रत्युष-समयो-पमम् ।

मुनिसुव્રत-नाथस्य, देशना-वचनं स्तुमः ॥

स्तुति: (छंद: शार्दूलविक्रीडित) (अर्हतो)

अज्ञानाંધકૃતિ વિનાશ કરવા, જે સૂર્ય જેવા કહ્યા,
જેણે અષ્ટ પ્રકારનાં કઠિણ જે, કર્મો બધાં તે દહ્યાં;
જેની આત્મસ્વભાવમાં સમાપ્તા, જે મુક્તિદાતા સદા,
એવા તે મુનિસુવ્રતેશ નમીએ, જેથી ટળે આપદા.

(ત્રણ ખમાસમણાં દઈ ચૈત્યવંદન કરી થોય બોલીશું.)

થોય

મુનિસુવ્રત નામે, જે ભવિ ચિત્ત કામે,
સવિ સંપત્તિ પામે, સ્વર્ગનાં સુખ જામે;
દુર્ગતિ દુઃખ વામે, નવિ પડે મોહ ભામે,
સવિ કર્મ વિરામે, જઈ વસે સિદ્ધિ ધામે.

વીસમા તીર્થંકર મુનિસુવ્રતસ્વामी અહીંથી ૧૦૦૦ મુનિવરો સાથે, માસક્ષમણે, કાઉસગગમાં, વૈશાખ વદ ૯, રાત્રિની શરૂમાં મોક્ષે પામ્યા. આ ટૂંક ઉપરથી કુલ ૯૯ કોડાકોડ, ૯૭ કોડ, ૯ લાખ અને ૯૯૯ મુનિવરો મોક્ષે ગયા છે. આ ટૂંકની સ્પર્શનાથી ૧ કોડ પૌષધોપવાસનું ફળ મળે છે.

કોશલદેશની રત્નખાણ સમી રત્નપુરી નગરીનો રાજા સોમદેવ જિનધર્મનો અઠંગ અનુરાગી રાજા હતો. અનેક તીર્થોની યાત્રા કરતાં જ્યારે સમેતશિખરજી આવ્યા ત્યારે મુનિસુવ્રતસ્વामीના જિનપ્રાસાદની જીર્ણ સ્થિતિ નિહાળીને પોતાનાં બીજાં-બધાં કાર્યને ગૌણ કરી પોતાના જ ખર્ચે અઢારમો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો. મુનિસુવ્રતસ્વामीનું ભવ્ય ચૌમુખ જિનાલય પરિપૂર્ણરૂપે બંધાઈ ચૂક્યું ત્યારે સોમદેવ રાજાએ હાથ અનુભવી અને ઠાઠથી પ્રતિષ્ઠાનો લાભ લઈ જીવનસાફલ્ય વર્યા. બોલો શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામીની જય.

જય બોલો જય બોલો મુનિસુવ્રતજી, રાજગિરિજીમાં કલ્યાણક ચાર,
સમેતશિખરજીમાં મોક્ષ નિવાસ, જય બોલો જય બોલો મુનિસુવ્રતજી.

(૧૨) આઠમા તીર્થંકર શ્રી ચંદ્રપ્રભસ્વામીની નિર્વાણભૂમિ શ્રી લલિતઘટ ટૂક

સ્તુતિ : ચંદ્રપ્રભ-પ્રભોશ્વન્દ્ર, મરીચિ-નિચયોજ્જ્વલા ।

મૂર્તિમૂર્ત-સિતધ્યાન, નિર્મિતેવ શ્રિયેસ્તુ વઃ ॥

॥ ઐં હ્રીં શ્રી ચંદ્રપ્રભસ્વામી પારંગતાય નમઃ ॥

સ્તુતિ

જેવી રીતે શશિકરણથી, ચંદ્રકાન્ત દ્રવે છે, તેવી રીતે કઠિણ હૃદયે, હર્ષનો ધોધ વહે છે;
દેખી મૂર્તિ અમૃત ઝરતી, મુક્તિદાતા તમારી, પ્રીતે ચંદ્ર-પ્રભ જિત મને, આપજો સેવ સારી.

(ત્રણ ખમાસમણાં દઈ ચૈત્યવંદન કરી થોય બોલીશું.)

થોય

સેવે સુર વંદા, જાસ ચરણારવિંદા, અક્રમજિતે ચંદા, ચંદવર્ણે સોહંદા;
મહસેન નૃપ તંદા, કાપતા દુઃખ દંદા, લંછન મિષ ચંદા, પાચ માનું સેવિંદા.

આ ટૂકેથી શ્રી ચંદ્રપ્રભસ્વામી ૧૦૦૦ મુનિવરો સાથે માસક્ષમણે, કાઉસગગમાં, શ્રાવણ વદ સાતમે બપોર પહેલાં મોક્ષે સિધાવ્યા. અહીંથી કુલ ૮૪ અબજ, ૭૨ કોડ, ૮૦ લાખ, ૪ હજાર, ૫૫૫ મુનિવરો સિદ્ધગતિને પામ્યા છે. અહીંનું યાત્રાફળ ૧૬ લાખ પૌષધોપવાસ છે.

હજારો દુર્લભ વનસ્પતિઓની ભરાવદાર ઘટા સાથે ગગનપટમાં મહાલતી અને શિખરજીનાં ઉચ્ચતમ શિખરોમાં બીજા ક્રમે આવતી આ ટૂકમાં ત્રણે દિશામાં ખુલ્લી બારીઓ છે; જેમાં જમણી બાજુથી શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુની નિર્વાણ દેરી, પાછળની બારીમાંથી મધુવન તળેટી અને દેરાસરો તથા ડાબી બાજુથી સૃષ્ટિનું સતત નીતરતું સૌંદર્ય માણી શકાય છે. જલમંદિરથી બે માઈલ દૂર આવેલી આ ટૂક ધ્યાનસાધના માટેનું ઉત્તમ એકાંત સ્થાન છે. આ તીર્થનો ઉદ્ધાર કરનાર લલિતદત્ત

રાજા હતા. પુંડરીકનગરીના આ રાજા ચતુર્વિધ સંઘ લઈને આ મહાતીર્થની યાત્રાર્થે આવેલા ત્યારે આ ટૂકનો સાતમો જીર્ણોદ્ધાર પરિપૂર્ણ થયો. જ્યારે શિખરજીની જાત્રા કરો અને આ સૌથી કઠિન ચઢાણવાળી ટૂકે દર્શન ન કરો તો 'યાત્રા' અધૂરી લાગે.

બોલો શ્રી ચંદ્રપ્રભસ્વામીની જય.

જય બોલો જય બોલો ચંદ્રપ્રભજી, ચંદ્રપુરીજીમાં કલ્યાણક ચાર,
સમેતશિખરજીમાં મોક્ષ તિવાસ, જય બોલો જય બોલો ચંદ્રપ્રભજી.

(શ્રી ચંદ્રપ્રભસ્વામીની ટૂક પરથી દેખાતું દશ્ય)

સમેતશિખરજી શત્રુંજય તોલે, એહ વચન શ્રી સીમંધર બોલે.

સમેતશિખર રાસ-જયવિજયજી (સં. ૧૬૬૪)

(૧૩) પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનની દેરી

સ્તુતિ : આદિમં પૃથિવીનાથ, માદિમં નિષ્પરિગ્રહમ્ ।

આદિમં તીર્થનાથં ચ, ઋષભ-સ્વામિનં સ્તુમઃ ॥

સ્તુતિ (રાગ : મંદાકિન્તા છંદ)

જેણે કીધી સકલ જનતા, નીલિને જાણતારી,
ત્યાગી રાજ્યાદિક વિભવને, જે થયા મૌનધારી;
લે'તો કીધો સુગમ સબળો, મોક્ષાનો માર્ગ જેણે,
વંદું છું તે ઋષભજિતને, ધર્મ-ધોરી પ્રભુને.

(ત્રણ ખમાસમણાં દઈ ચૈત્યવંદન કરી થોય બોલીશું.)

થોય

આદિ જિતવર રાયા, જાસ સોવત્ર કાયા, મરુદેવી માયા, ધોરી લંછત પાયા;
જગત સ્થિતિ નિપાયા, શુદ્ધ ચારિત્ર પાયા, કેવલ શ્રી રાયા, મોક્ષ નગરે સિધાયા.

શ્રી આદિનાથજી ૧૦,૦૦૦ મુનિવરો સાથે, ૬ દિવસના અનશને, પોષ વદ તેરસે, દિવસના પૂર્વાર્ધકાળે, પર્યંકાસને અષ્ટાપદગિરિ પરથી મોક્ષે ગયા હતા.

જોકે ભગવાન શ્રી આદીશ્વરજી સમેતશિખરજી ઉપર મોક્ષ પામ્યા નથી, પરંતુ આચાર્ય શ્રી ધર્મધોષસૂરિજીના કથનાનુસાર “ઋષભદેવ પ્રભુ અને તેમના મુનિવરો સમેતશિખર” પધાર્યા જરૂર છે. વિ.સં. ૧૯૨૫થી ૧૯૩૩ દરમિયાન, ભાવુકોના દર્શનાર્થે આ ટૂંકનું અહીં નિર્માણ કરાયું છે. તેમની સ્મૃતિરૂપે વૃષભનાં વિશિષ્ટ મુખવાળાં પગલાં અહીં સ્થાપિત કરાયાં છે.

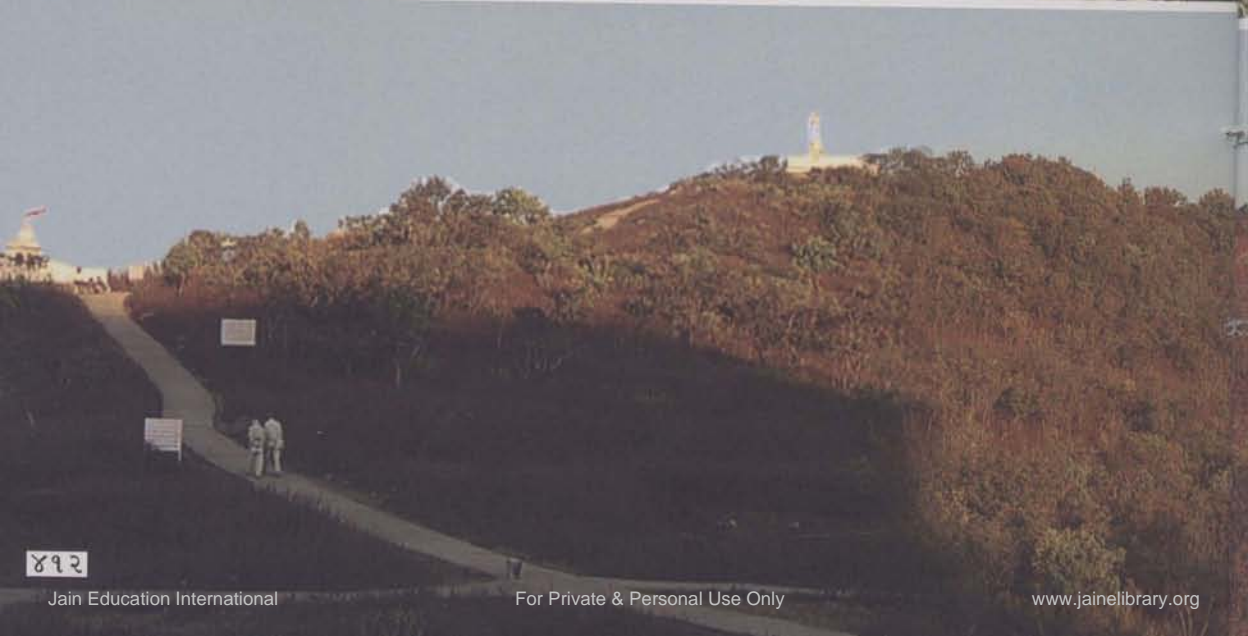
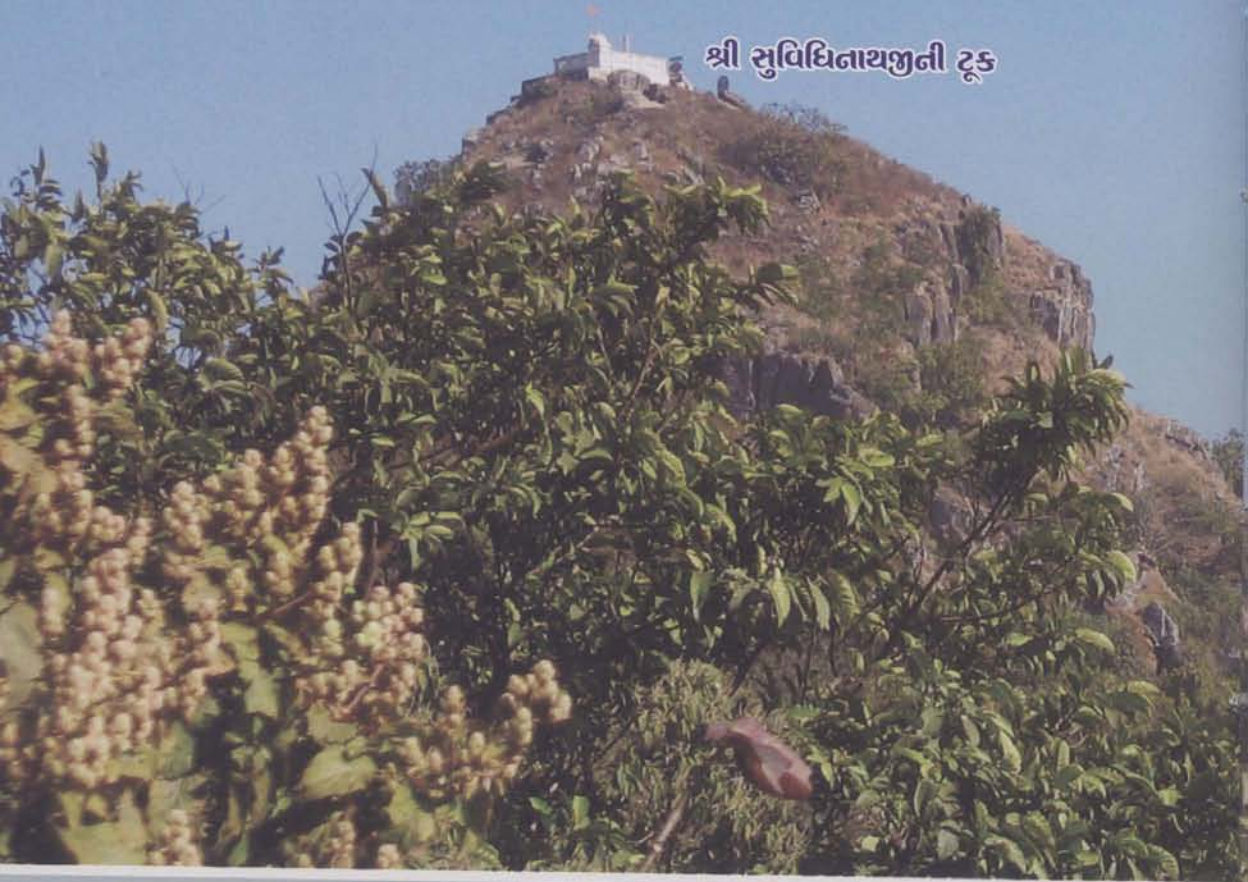
બોલો શ્રી આદિનાથ પ્રભુની જય.

જય બોલો જય બોલો જય આદિનાથ, અયોધ્યાજીમાં કલ્યાણક ત્રણ,
પુસ્તિતાલજીમાં કેવળજ્ઞાન કલ્યાણક, જય બોલો જય બોલો જય આદિનાથ.

કીધા અણસણ જિહાં રહી ઉભ, તિહાં દેવે થાપ્યા સહુ થુભ,
મોંહિ માંડ્યા જિનવર પાય, એ મોટા મુગતિના પાય.

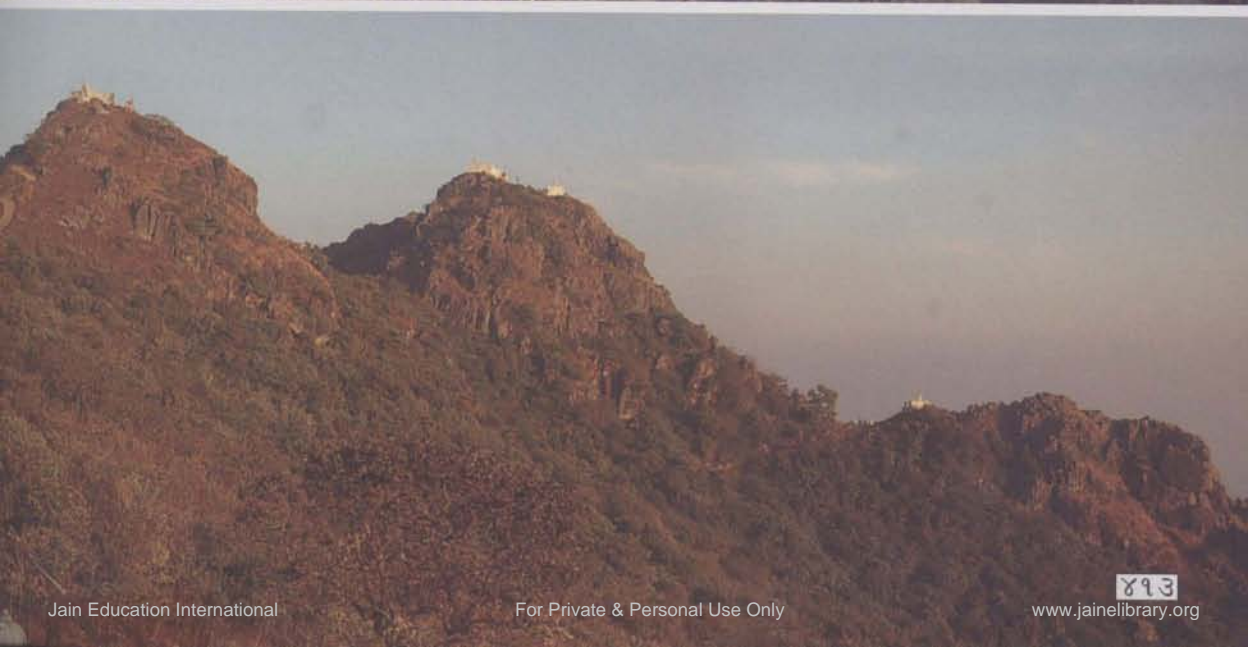
સમેતશિખર તીર્થમાલા - સહજસાગરજી (સં. ૧૬૬૧)

શ્રી સુવિધિનાથજીની ટૂક

શ્રી અનંતનાથજીની ટૂક

શ્રી શીતલનાથજીની ટૂક

(૧૪) યૌદમા તીર્થંકર શ્રી અનંતનાથ ભગવાનની
નિર્વાણભૂમિ શ્રી સ્વયંભૂગિરિ ટૂક

॥ ઐં હ્રીં શ્રી અનંતનાથ પારંગતાય નમઃ ॥

સ્તુતિ : સ્વયંભૂ-રમણ-સ્પર્ધિ, કરુણા-રસ-વારિણા ।

અનન્ત-જિદ-નન્તાં વઃ, પ્રયચ્છતુ સુખ-શ્રિયમ્ ॥

સ્તુતિ (છંદ : મંદાકાન્તા)

જેઓ મુક્તિ નગર વસતા કાળ સાદિ અનંત, ભાવે દયાવે અવિચલપણે જેહને સાધુ સંત;
જેહની સેવા સુસ્મણિ પરે સૌખ્ય આપે અનંત, નિત્યે મારા હૃદયકમલે આવજો શ્રી અનંત.

(ત્રણ ખમાસમણાં દઈ ચૈત્યવંદન કરી થોય બોલીશું.)

થોય (રાગ :આંખ મારી ઊઘડે)

અનંત અનંત નાણી, જાસ મહિમા ગવાણી, સુર નર તિરિ પ્રાણી, સાંભળે જાસ વાણી;
એક વચન સમજાણી, જેહ સ્યાદ્વાદ જાણી, તર્યા તે ગુણ ખાણી, પામીઆ સિદ્ધિ સાણી.

શ્રી અનંતનાથ પ્રભુ ૭૦૦૦ મુનિવરો સાથે, માસક્રમણે, કાઉસગ્ગમાં, ચૈત્ર સુદ પાંચમે, મધરાત પહેલાં નિર્વાણ પામ્યા. આ ટૂકનું યાત્રાફળ ૧ કોડ પૌષ્પોપવાસ છે. આ ટૂક ઉપરથી ૮૬ કોડાકોડ, ૧૭ કોડ, ૧૭ લાખ, ૧૭ હજાર, ૭૦૦ મુનિવરો સિદ્ધિપદ પામ્યા છે. અહીંથી ડાબી બાજુ નજર કરતાં શ્રી અરનાથ પ્રભુની શ્રી નાટકગિરિ ટૂક, નીચે શ્રી મલ્લિનાથજીની શ્રી સબલગિરિ ટૂક અને જમણી બાજુ શ્રી ચંદ્રપ્રભજીની શ્રી લલિતઘટ ટૂક દૃશ્યમાન થાય છે.

આ ટૂકનો બારમો ઉદ્ધાર રાજા બાલસેને કરાવેલો હતો. તેઓ કૌશાંબીના રાજા હતા. પરંતુ રાજા હોવા છતાં સંપત્તિની ઘણી ખામી હતી. એક મુનિને પૂછતાં જિનભક્તિ તરફ વિશેષ લક્ષ્ય કેળવવા પ્રેરણા કરી.

આથી રાજા જિનભક્તિમાં તલ્લીન રહેવા લાગ્યો.

એક વખત ગગનવિહારી કોઈ મુનિરાજ આકાશમાંથી ઊતરી આવ્યા. રાજાએ ભાવથી વંદનાદિ કર્યા.

રાજાના મનોભાવ જાણી મુનિએ તેના ઉપાય

તરીકે જણાવ્યું કે લાલ કપડાં, લાલ આસન, લાલ માળાથી

ભગવાન શ્રી અનંતનાથસ્વામીની આરાધના કરો. રાજાએ તે મુજબ

આરાધના શરૂ કરી ત્યારે અનંતનાથ પ્રભુના યક્ષ પાતાલદેવ અને યક્ષિણી અંકુશીદેવી

પ્રગટ થયાં. તેમણે રાજાના હાથમાં ચિંતાહર નામનો હાર આપ્યો અને કહ્યું કે, ‘આ હારથી

તમો જે ઇચ્છા કરશો તે મુજબ મળશે, પરંતુ સર્વપ્રથમ કલ્યાણકભૂમિ સમેતશિખર તીર્થની યાત્રા

કરવા જજો.’ રાજા આ રીતની પ્રેરણા સાંભળી હારના પ્રભાવે સમેતશિખરજી પહોંચ્યા. ઠાઠ-માઠથી

પરમાત્માની ભક્તિ કરી અને અનંતનાથ પ્રભુ જે ટૂક ઉપર નિર્વાણ પામ્યા છે તેવી સ્વયંભૂગિરિ પર ભવ્ય

જિનાલય બંધાવી જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો જે આજે પણ શાસ્ત્રોના પાને પ્રશંસાનાં પુષ્પો વેરી રહ્યાં છે.

બોલો અનંતનાથ પ્રભુની જય.

જય બોલો જય બોલો અનંતનાથ, અયોધ્યાજીમાં કલ્યાણક ચાર,
સમેતશિખરજીમાં મોક્ષ નિવાસ, જય બોલો જય બોલો અનંતનાથ.

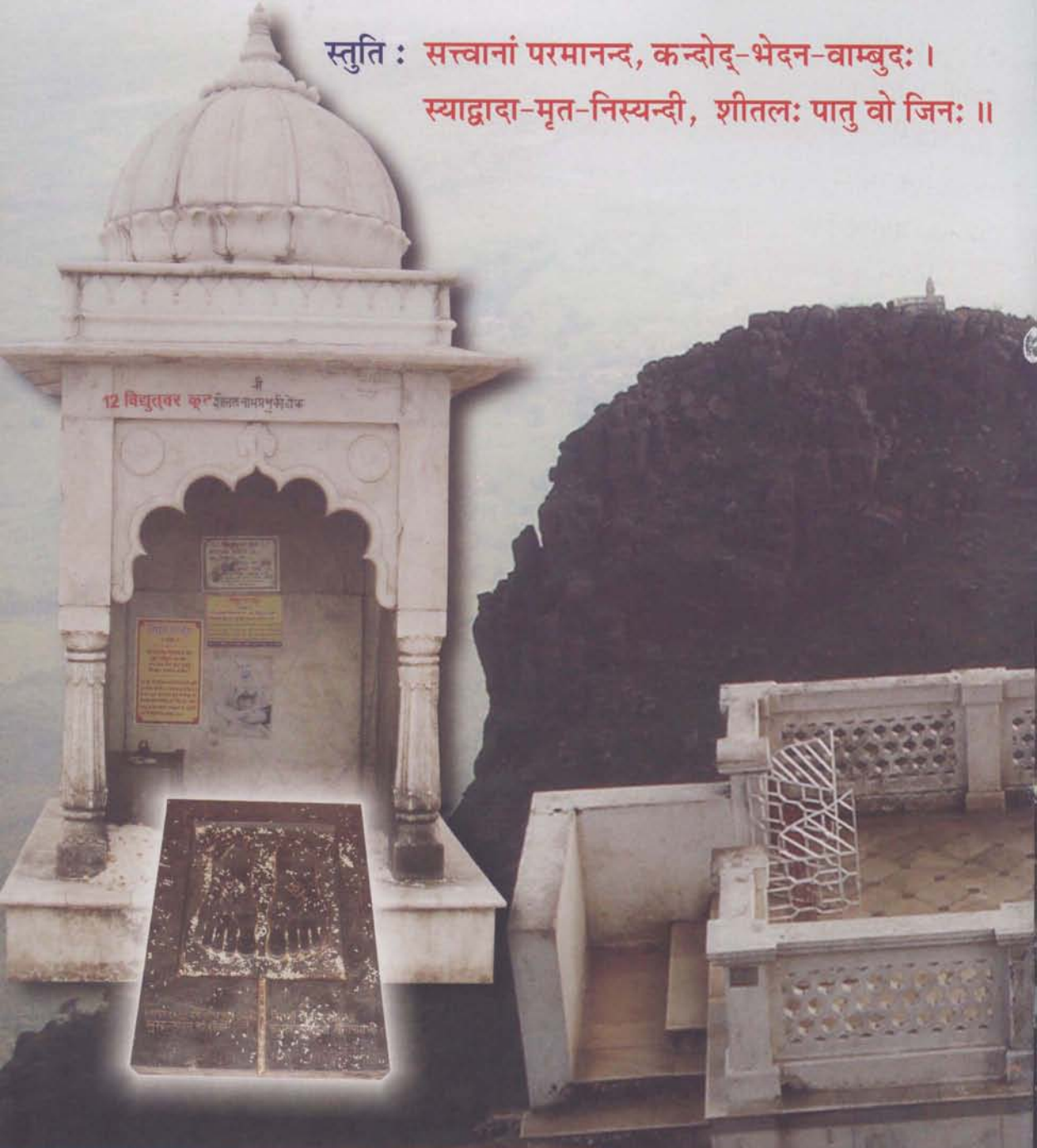
(શ્રી અનંતનાથ પ્રભુની ટૂકેથી થોડા નીચે ઊતરીએ એટલે શ્રી શીતલનાથ પ્રભુની ટૂકનાં દર્શન થાય છે.)

(૧૫) દસમા તીર્થંકર શ્રી શીતલનાથ પ્રભુની
નિર્વાણભૂમિ શ્રી વિઘ્નતગિરિ ટૂક

॥ ઐં હ્રીં શ્રી શીતલનાથ પારંગતાય નમઃ ॥

સ્તુતિ : સત્ત્વાનાં પરમાનન્દ, કન્દોદ્-ભેદન-વામ્બુદઃ ।

સ્યાદ્વાદા-મૃત-નિસ્યન્દી, શીતલઃ પાતુ વો જિનઃ ॥

સ્તુતિ (રાગ : મંદાકાન્તા છંદ)

આધિ વ્યાધિ પ્રમુખ બહુચે, તાપથી તપ્ત પ્રાણી, શીળી છાયા શીતલજિનની, જાણીને હર્ષ આણી;
નિત્યે સેવે મન વચન ને, કાયથી પૂર્ણ ભાવે, કાપી ખંતે દુરિત ગણ ને, પૂર્ણ આનંદ પાવે.

(ત્રણ ખમાસમણાં દઈ ચૈત્યવંદન કરી થોય બોલીશું.)

થોય (રાગ : આંખ મારી ઊઘડે)

શીતલ જિન સ્વામી, પુણ્યથી સેવ પામી, પ્રભુ આતમરામી, સર્વ પરભાવ વામી;
જે શિવગતિ ગામી, શાશ્વતાનંદ ધામી, સર્વિ શિવસુખ કામી, પ્રણમીએ શીશ નામી.

શ્રી શીતલનાથ પ્રભુજી પંદરમી ટૂંકેથી ૧૦૦૦ મુનિવરો સાથે, માસક્રમણે, કાઉસગમાં, ચૈત્ર વદ બીજે બપોર પહેલાં મોકલે ગયા હતા. આ ટૂંકની યાત્રાનું ફળ ૧ કોડ પૌષ્ઠોપવાસ છે. આ ટૂંક ઉપરથી કુલ ૧૮ કોડાકોડ, ૪ કોડ, ૩૨ લાખ, ૪૨ હજાર, ૮૭૫ મુનિવરો મોકલે ગયા છે. આ ટૂંકનું ચઢાણ અઘરું છે. માલદેશના ભક્તિપુરના રાજા મેઘરથ મુનિની દેશના સાંભળી ચતુર્વિધ સેના સાથે શ્રી સમેતશિખરજી આવ્યા. પ્રભુભક્તિમાં સંપત્તિ ન્યોછાવર કરી વિદ્યુતગિરિ નામની આ ટૂંકનો નવમો જીર્ણોદ્ધાર કરાવી શ્રી શીતલનાથ ભગવાનનું ચૌમુખી દેરાસર કરાવ્યું અને ત્યાં સુધી સમેતશિખરજી તીર્થમાં જ રહ્યા. પછી આનંદમાં સ્વસ્થાને આવી ભવ્ય ઉજમણું કરાવ્યું. બોલો શ્રી શીતલનાથ પ્રભુની જય.

જય બોલો જય બોલો જય શીતલનાથ, ભદિલપુરજીમાં કલ્યાણક ચાર,
સમેતશિખરજીમાં મોક્ષ નિવાસ, જય બોલો જય બોલો જય શીતલનાથ.

(૧૬) ત્રીજા તીર્થંકર શ્રી સંભવનાથ પ્રભુની નિર્વાણભૂમિ શ્રી દત્તધવલ ટૂક

સ્તુતિ : વિશ્વ-ભવ્ય-જનારામ, કુલ્યા-તુલ્યા-જયન્તિ તાઃ ।
દેશના-સમયે વાચઃ, શ્રી-સંભવ-જગત્પતેઃ ॥

॥ ॐ ह्रीं श्री संभवनाथ पारंगताय नमः ॥

स्तुति (राग : मंदाक्रान्ता छंद)

જે શાન્તિનાં સુખ-સદનમાં મુક્તિમાં નિત્ય રાજે, જેની વાણી ભવિકજનનાં ચિત્તમાં નિત્ય ગાજે;
દેવેન્દ્રોની પ્રણયભરની ભક્તિ જેને જ છાજે, વંદું તે સંભવજિન તણા પાદપદ્મો હું આજે.

(ત્રણ ખમાસમણાં દઈ ચૈત્યવંદન કરી થોય બોલીશું.)

થોય (રાગ : આંખ મારી ઊઘડે)

સંભવ સુખદાતા, જેહ જગમાં વિખ્યાતા, ષટ્ જીવના ત્રાતા, આપતા સુખશાતા;
માતા ને ભાતા, કેવલજ્ઞાન જ્ઞાતા, દુઃખ દોહગ વ્રાતા, જાસ નામે પલાતા.

શ્રી સંભવનાથ પ્રભુજી ૧૦૦ મુનિવરો સહિત, માસક્રમણે, કાઉસગ્ગમાં, ચૈત્ર સુદ પાંચમે બપોર પછી મોક્ષે ગયા હતા. આ ટૂંકની યાત્રા કરવાથી ૪૨ લાખ પૌષધોપવાસનું ફળ મળે છે. અહીંથી કુલ ૯ કોડાકોડ, ૭૨ લાખ, ૪૨ હજાર, ૫૦૦ મુનિવરો મોક્ષ પદ પામ્યા છે.

“આ ટૂંકના જીર્ણોદ્ધારનું વર્ણન ધર્મની મહત્તા અને સામર્થ્ય દર્શાવનારું છે.”

કથા છે કે બંગદેશમાં હેમનગર નામે નગરમાં હેમદત્ત રાજા રાજ્ય કરતા હતા. રાજાનું અંતઃપુર અનેક રાજરમણીઓથી રમણીય હતું. રાજાના હૃદયમાં વેદનાની તીણી ચીસ સતત શૂલની જેમ ચૂભતી રહેતી હતી, કેમ કે રાજાને એક પણ સંતાનની પ્રાપ્તિ ન હતી. સંતાનની પ્રાપ્તિ જ વેદના દૂર કરી શકે તેમ હતી.

એક દિવસ સંભવનાથ પ્રભુના ચારુક નામના ગણધર આ નગરમાં પધાર્યા. રાજા ચતુરંગીસેના અને પરિવાર સાથે વંદન કરવા ગયા. અંતે પોતાની વેદના પણ વ્યક્ત કરી અને ઉપાયની પ્રાર્થના પણ કરી. ગણધર ભગવંતે ઉપાય તરીકે ધર્મારાધના બતાવી એમાં પણ તીર્થયાત્રાનું મહત્ત્વ ગાયું અને એમાં પણ સમેતશિખરજી તીર્થનું સવિશેષ મહત્ત્વ દર્શાવ્યું કે આ મહાતીર્થની યાત્રા તમારી તમામ કામના પૂર્ણ કરશે. સાંભળીને રાજા પ્રસન્ન થયા અને યથાશીઘ્ર શ્રી સમેતશિખરજીની યાત્રા કરવા રવાના થયા. ભાવથી શિખરજીને ભેટ્યા અને પૂર્ણ શ્રદ્ધા સાથે પાછા વળ્યા. તીર્થયાત્રાના પ્રભાવે સુંદર પુત્રરત્નની પ્રાપ્તિ થઈ. આમ તીર્થ પ્રત્યે અધિક ભાવ જાગ્યો એટલે પોતે છ'રી પાળતો વિશાળ સંઘ કાઢ્યો. ચારુક ગણધર સંભવનાથ પ્રભુના શિષ્ય હતા. આથી સંભવનાથ પ્રભુનું અતિ સુંદર ચૌમુખી જિનાલય બનાવ્યું અને આ રીતે ટૂંકનો બીજો જીર્ણોદ્ધાર કરી જીવનશ્રેય પ્રાપ્ત કર્યું. બોલો, શ્રી સંભવનાથ પ્રભુની જય.

જય બોલો જય બોલો જય સંભવનાથ, શ્રાવસ્તીજીમાં કલ્યાણક ચાર,
સમેતશિખરજીમાં મોક્ષ નિવાસ, જય બોલો જય બોલો જય સંભવનાથ.

સમેતશિખર સુખકારા, મુજ લાગત હે અતિ પ્યારા...

(શ્રી અભિનંદનસ્વામીની ટૂંક પર દૃશ્યમાન સૂર્યોદય)

(१७) બારમા શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીની દેરી

સ્તુતિ : વિશ્વોપકાર-કીભૂત, તીર્થકૃત્કર્મ-નિર્મિતિ: ।

સુરાસુર-નરૈ: પૂજ્યો, વાસુપૂજ્ય: પુનાતુ વ: ॥

સ્મૃતિ (છંદ : શાર્દૂલવિકીરિત)

જે ભેદાય ત ચક્રથી ત અસિયી, કે ઇન્દ્રના વજ્રથી,
એવાં ગાઠ કુર્કમ ઠે જિતપતે, છેદાય છે આપથી;
જે શાન્તિ તવ યાય ચંદન થકી, તે શાન્તિ આપો મને,
વાસુપૂજ્ય જિનેશ હું પ્રણયથી, નિત્યે તમું આપને.
(ત્રણ ખમાસમણાં દઈ ચૈત્યવંદન કરી થોય બોલીશું.)

થોય (રાગ : આંખ મારી ઊઘડે)

વિઘ્નતા ઉપકારી, ધર્મતા આદિકારી, ધર્મતા દાતારી, કામકોઠાદિ વારી;
તાર્યા નરનારી, દુઃખ દોઢગ હારી, વાસુપૂજ્ય નિહારી, જઈ હું નિત્ય વારી.

શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીનાં પાંચ કલ્યાણક ચંપાપુરી તીર્થમાં થયેલ તેની સ્મૃતિરૂપે અહીં ‘પંચપગલી’ નિર્માણ કરાઈ છે. પ્રભુ અષાઢ સુદ ચૌદસે, ૬૦૦ મુનિવરો સાથે, માસકમણે, કાઉસગમાં, ચંપાપુરીના પ્રદેશોમાંથી મોક્ષગામી થયા હતા. બોલો શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીની જય.

જય બોલો જય બોલો વાસુપૂજ્યનાથ, ચંપાપુરીજમાં કલ્યાણક ચાર,
સમૈતશિખરજમાં મોક્ષ નિવાસ, જય બોલો જય બોલો વાસુપૂજ્યનાથ.

(૧૮) યૌથા શ્રી અભિનંદનસ્વામીની

તિર્વાણભૂમિ

શ્રી આનંદગિરિ ટૂક

સ્તુતિ : અનેકાન્ત-મતામ્બોધિ, સમુલ્લા-સન-ચન્દ્રમાઃ ।

દદ્યાદ-મન્દ-માનન્દં, ભગવાન-ભિનન્દનઃ ॥

॥ ॐ ह्रीं श्री अभिनंदनस्वामी पारंगताय नमः ॥

स्तुति (शग : भंडाकान्ता)

योथा આરારૂપ નભ વિષે, દીપતા સૂર્ય જેવા, ઘાતી કર્મોરૂપ મૃગ વિષે, કેસરી સિંહ જેવા;
સાચે ભાવે ભવિકજનને, આપતા મોક્ષ મેવા, યોથા સ્વામી ચરણચુગલે, હું ચહું નિત્ય રહેવા.
(ત્રણ ખમાસમણાં દઈ ચૈત્યવંદન કરી થોય બોલીશું.)

થોય (શગ : આંખ મારી બિઘડે)

સંવર સુત સાચો, જાસ સ્વાદ્વાદ વાચો, થયો હીરો જાયો, મોહને દેઈ તમાચો;
પ્રભુ ગુણગણ માચો, એહના ધ્યાને રાચો, જિતપદ સુખ સાચો, ભવ્ય પ્રાણી નિકાચો.

શ્રી અભિનંદનસ્વામી વૈશાખ સુદ આઠમે ૧૦૦૦ મુનિવરો સાથે, માસક્રમણે, કાઉસગ્ગમાં દિવસના પૂર્વ ભાગમાં નિર્વાણ પામ્યા હતા. અહીંથી કુલ ૭૩ કોડાકોડ, ૭૦ કોડ, ૧૭ લાખ, ૪૨ હજાર, ૭૦૦ મુનિવરો મોક્ષે ગયા છે. આ ટૂંકની યાત્રા કરવાથી ૧ લાખ પૌષધોપવાસનું ફળ મળે છે.

ઘાતકીખંડના એક વિભાગના ઋદ્ધિમાન રાજા રત્નશેખરે સમેતશિખરજી મહાતીર્થનો મહિમા સાંભળ્યો અને આકર્ષાયા. પોતાની શક્તિ અને લબ્ધિથી બે લાખ યોજનના લવણસમુદ્રને ઓળંગીને જંબુદ્વીપના દક્ષિણ ભરતક્ષેત્રના છેડે આવેલા છેક સમેતશિખર મહાતીર્થની યાત્રા કરવા પહોંચી ગયા એટલું જ નહિ, શિખરજીનાં સર્વે જિનાલયોનો ત્રીજો ઉદ્ધાર કરાવ્યો અને શ્રી અભિનંદન પ્રભુનું ચૌમુખી જિનાલય બંધાવીને જ સંતુષ્ટ થયા!
બોલો, શ્રી અભિનંદન પ્રભુની જય.

જય બોલો જય બોલો અભિનંદનજી,
અયોધ્યાજીમાં કલ્યાણક ચાર;
સમેતશિખરજીમાં મોક્ષ નિવાસ,
જય બોલો જય બોલો અભિનંદનજી.

બીચમેં સ્થામલા પાર્શ્વ બિરાજે, ગિરિ મુગટ મનોહારા,
દેખત હી આનંદ હુવો તુજ, માનત હું ભવપારા રે.

- હંસવિજયજી

(૧૯) પાર્શ્વપ્રભુના પ્રથમ ગણધર શ્રી શુભસ્વામીજીની દેરી

સ્તુતિ : અજ્ઞાનતિમિરાન્ધ્યાનાં જ્ઞાનાંજનશલાકયા ।

નૈત્રમુખ્ત્વીલીતંયેન તસ્મે શ્રીગુરવેનમઃ ॥

સ્તુતિ

ગણધર પારસનાથના, શુભ નામે શિવકાર,
સમૈતશિખર પર ટૂંક તસ, નમું પૂજું અનંતીવાર.

આ દેરીનો જીર્ણોદ્ધાર સંવત ૨૦૧૭માં પૂ. સાધ્વીશ્રી રંજનશ્રીજીની પ્રેરણાથી થયો છે.
શ્રી શુભસ્વામી ગણધરનાં ચરણોમાં તથા અહીંથી નિર્વાણ પામેલા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોનાં ચરણોમાં કોટિ
કોટિ વંદન. બોલો, શ્રી શુભસ્વામી ગણધરની જય

સમેતશિખરના વાસી રે,
પાર્શ્વ તારા પ્રેમમાં રે.....

જલમંદિર જીર્ણોદ્ધાર પૂર્વે

આ છે ત્રણ દિશાથી ઉપર ચઢતાં પહાડોની
અધવચ્ચે શ્વેત કમળની જેમ દેખાઈ રહ્યું છે તે
શ્રી શામળિયા પાર્શ્વનાથનું જલમંદિર.

(૨૦) જલમંદિર

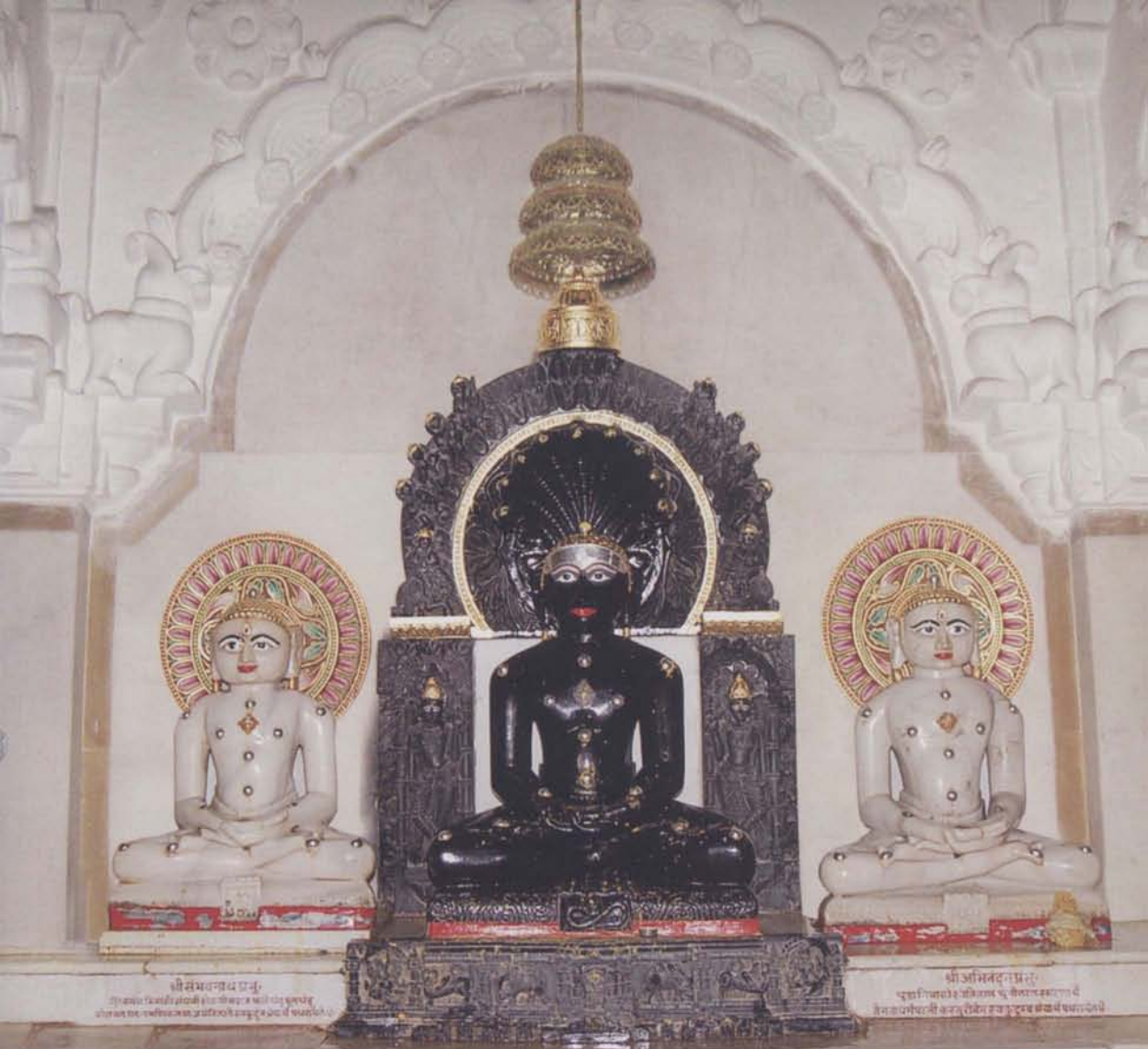
મૂળનાયક શ્રી શામળિયા પાર્શ્વનાથ જિનાલય

જલમંદિર ગુણોદ્ધાર બાદ

જિનાલયની સ્થાપત્યરચના

પાર્શ્વનાથ	સહસ્ર- ફણા પાર્શ્વ- નાથ	પાર્શ્વનાથ	સંભવ- નાથ	શામળિયા પાર્શ્વનાથ મૂળનાયક	અભિ- નંદન	પાર્શ્વનાથ	પદ્મ- પ્રભ	આદિ- નાથ
શ્રેયાંસનાથ		ગભારો				વિમલનાથ		
ઉપર અજિતનાથ	નીચે વાસુપૂજ્ય					નીચે મહાવીર	ઉપર નેમિનાથ	
શીતલનાથ	સુવિધિનાથ	રંગમંડપ				અનંતનાથ	ધર્મનાથ	
ચંદ્રપ્રભ	સુપાર્શ્વનાથ					શાંતિનાથ	કુંથુનાથ	
પદ્મપ્રભ	દ્વાર					સારનાથ	દ્વાર	
સુમતિનાથ	અભિનંદન					મલ્લિનાથ	મુનિસુવ્રત	
સંભવનાથ	અજિતનાથ	પ્રવેશદ્વાર	પાર્શ્વવ્રક્ષ	પ્રવેશદ્વાર	પદ્માવતી	પ્રવેશદ્વાર	નામિનાથ	પાર્શ્વનાથ
શ્રી માણિભદ્રજી દેરી								કેસર ઘર

સંવત ૧૮૨૫માં મહા સુદ પાંચમે તપાગચ્છના આચાર્ય ભટ્ટારક વિજયધર્મસૂરિજીના વરદ્ હસ્તે એકવીસમો જીર્ણોદ્ધાર કરવામાં આવ્યો. જગતશેઠ ખુશાલચંદના હસ્તે આ 'ધુમ્મટનું મંદિર' પ્રતિષ્ઠિત થયું; જે આજે ઓગણીસમી સિદ્ધવર ટૂક અથવા ધુમ્મટનું મંદિરના નામે પ્રસિદ્ધ છે. જલમંદિરમાં ચોવીસ

શ્રી સંભવનાથજી

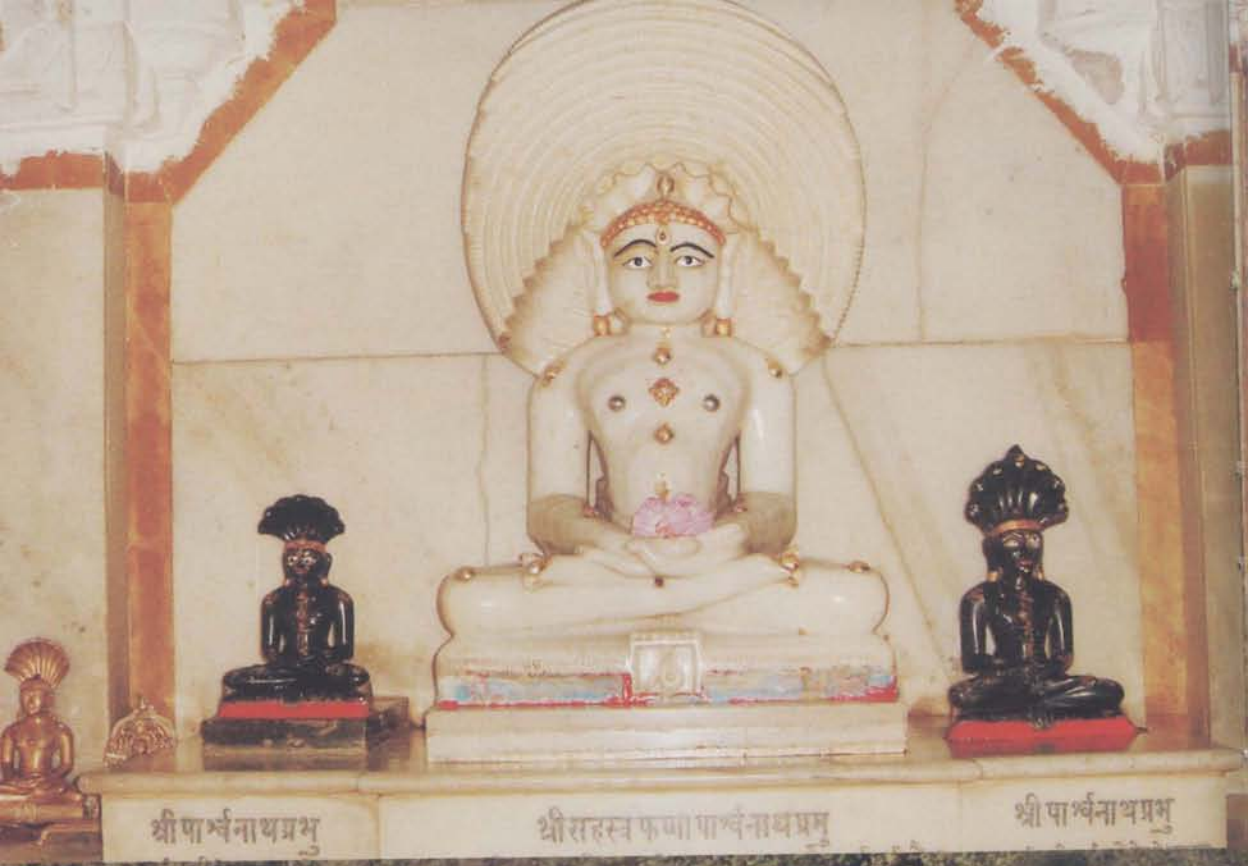
શ્રી શામળિયા પાર્શ્વનાથજી

શ્રી અમિનંદનજી

તીર્થંકરની પ્રતિમા બિરાજમાન છે. મંદિર પાસે બે કુંડ છે, જેમાંથી ગમે તેટલું પાણી ઉપયોગમાં લેવા છતાં તે ખૂટતું નથી ! આ જિનાલયમાં મૂળનાયક ૮૦ સે.મી. પદ્માસનસ્થિત શ્યામવર્ણા શ્રી શામળિયા પાર્શ્વનાથજી બિરાજે છે. તેમની ડાબી બાજુ શ્રી સંભવનાથજી તથા જમણી બાજુ શ્રી અમિનંદનજીની પ્રતિમાનાં દર્શન થાય છે. અહીં બિરાજિત સર્વ જિનબિંબોને... **તમો જિણાણં.**

જિનાલયમાં પ્રવેશતાં જ ડાબી બાજુથી શ્રી અજિતનાથજી, શ્રી સંભવનાથજી, શ્રી અમિનંદનજી, શ્રી સુમતિનાથજી, (દ્વાર પછી) શ્રી પદ્મપ્રભજી, શ્રી સુપાર્શ્વનાથજી, શ્રી ચંદ્રપ્રભજી, શ્રી સુવિધિનાથજી, શ્રી શીતલનાથજી પ્રભુની મૂર્તિનાં દર્શન થાય છે.... **તમો જિણાણં.**

ગભારાની બહાર નીકળતાં ડાબી બાજુથી શ્રી અનંતનાથજી, શ્રી ધર્મનાથજી, શ્રી શાંતિનાથજી, શ્રી કુંથુનાથજી, (દ્વાર પછી) શ્રી મુનિસુવ્રતજી, શ્રી નેમિનાથજી, શ્રી પાર્શ્વનાથજીની મૂર્તિનાં દર્શન થાય છે.... **તમો જિણાણં.**

શ્રી પાર્શ્વનાથપ્રભુ

શ્રી સહસ્રફળા પાર્શ્વનાથપ્રભુ

શ્રી પાર્શ્વનાથપ્રભુ

શ્રી પાર્શ્વનાથજી

શ્રી સહસ્રફળા પાર્શ્વનાથજી
(મૂળનાયકની ડાબી બાજુ)

શ્રી પાર્શ્વનાથજી

શ્રી અજિતનાથજી

શ્રી શ્રેયાંસનાથજી

શ્રી વાસુપૂજ્યજી

ગભારામાં મૂળનાયકની ડાબી તરફ

શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ
અન્નનિવાસી શેઠ નોરનલાલ સમન

શ્રી પદ્મપ્રભુ
અન્નનિવાસી શેઠ નોરનલાલ સમન

શ્રી આદિનાથ પ્રભુ
અન્નનિવાસી શેઠ નોરનલાલ સમન

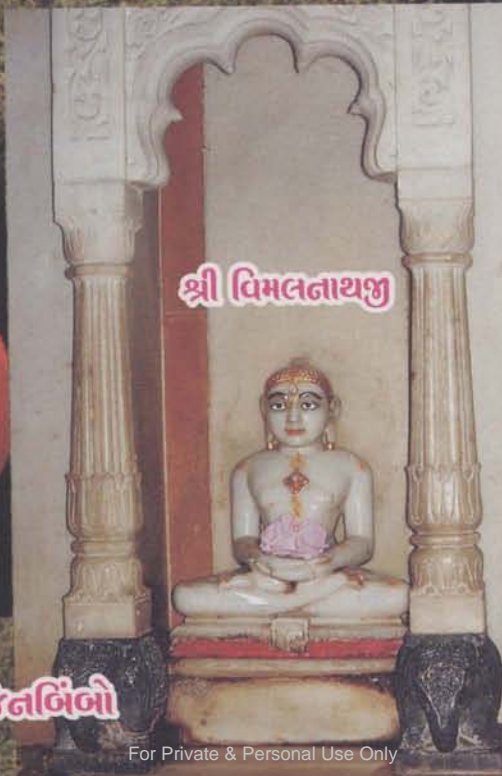
શ્રી પાર્શ્વનાથજી

શ્રી પદ્મપ્રભુજી
(મૂળનાથકતી જમણી બાજુ)

શ્રી આદિનાથજી

જમણી દીવાલે પ્રતિષ્ઠિત જિનબિંબો

શ્રી વિમલનાથજી

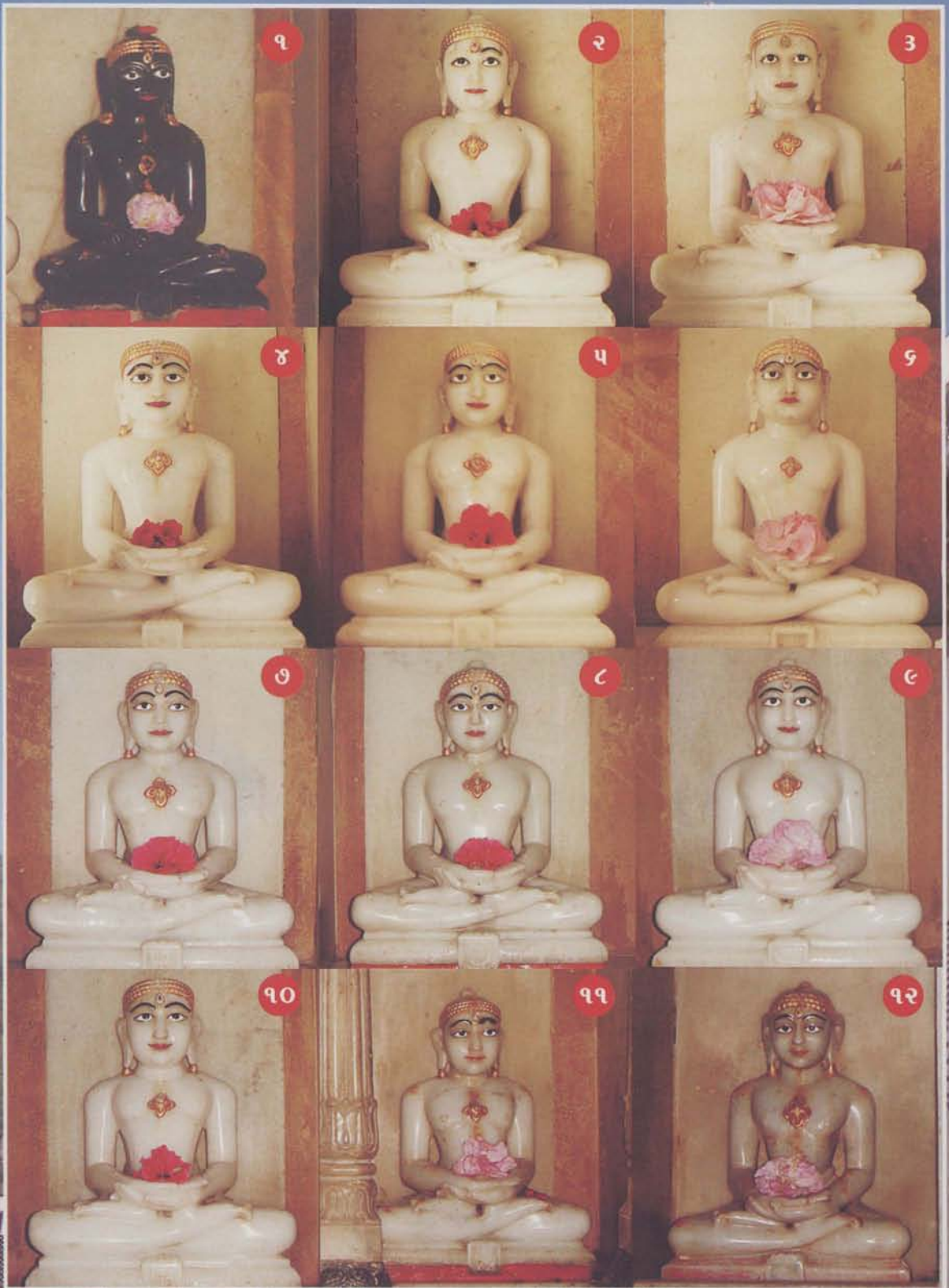
શ્રી લેમિનાથજી

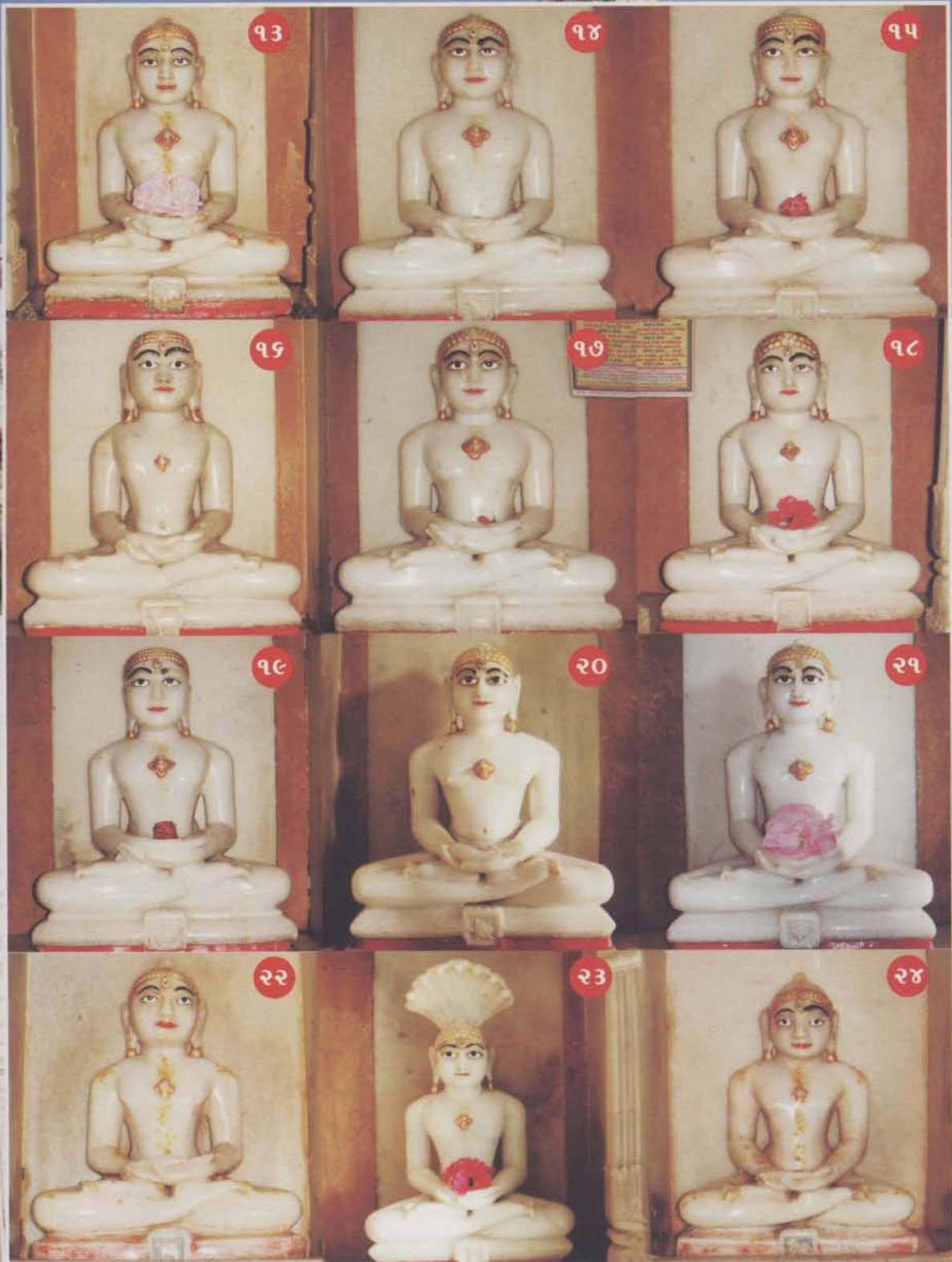

શ્રી મહાવીરસ્વામીજી

૪૩૫

જાન શિક્ષણાંતર
જાન શિક્ષણાંતર
જાન શિક્ષણાંતર
જાન શિક્ષણાંતર
જાન શિક્ષણાંતર
જાન શિક્ષણાંતર

જાનો જિજ્ઞાસી.

૪૩૭

શ્રી પદ્માવતી માતા

જિનાલયની બહાર નીકળતાં મુખ્ય દ્વારની ડાબી બાજુ શ્રી પદ્માવતીમા, જમણી બાજુ શ્રી પાર્શ્વયજ્ઞ રંગમંડપમાં સ્થિત છે....પ્રણામ. હમણાં જ સુંદર રંગોથી વિવિધ પ્રકારનું ચિત્રલેખન ઝરિયાના ધર્મનિષ્ઠ શેઠ કાલિદાસ જશરાજ તરફથી આ મંદિરમાં કરાવેલ છે. મંદિરના મુખ્ય દ્વારની બહાર નીકળતાં જમણી બાજુ શ્રી માણિભદ્ર યજ્ઞરાજની સુંદર નૂતન મૂર્તિ દર્શનીય છે....પ્રણામ. મંદિરની પાછળ ઈષ્ટદેવની મૂર્તિ સ્થાપિત કરવામાં આવી છે.

આ જિનાલયમાં નવકારશી, વિશ્રામ માટે ધર્મશાળા, સેવાપૂજા માટે કપડાં તથા ગરમ પાણીની પણ વ્યવસ્થા છે. મૂળનાયક શ્રી શામળિયા પાર્શ્વનાથની પૂજા કરતાં કરતાં, યાત્રા કરતાં લાગેલો થાક પળભરમાં ઊતરી જાય છે. ચાલો, હવે દેવવંદનની વિધિ અને પ્રભુપૂજા કરવાની છે. એક ખમાસમણ દઈ, ઈરિયાવહિ, તસ્સઉત્તરી, અન્નત્થ બોલી, એક લોગસ્સનો કાઉસગ્ગ કહી ૨૦ દુહા બોલવા, જોડે ખમાસમણાં આપવાં અને પછી ૨૦ લોગસ્સનો કાઉસગ્ગ કરી દેવવંદન કરવું, જેમાં સ્તુતિ, સ્તવન, થોય ભાવથી બોલવાં.

વીસ દુહા

અજિતનાથ માસક્ષમણ કરી, સહમુનિ એક હજાર,
સમેતશિખરે મોક્ષે ગયા, પ્રણમું અનંતી વાર ॥૧॥

ૐ હ્રીં શ્રી સમેતશિખરતીર્થાય નમઃ બધામાં બોલવું.

ઈચ્છામિ... ખમાસમણ દેવું.

સંભવનાથ માસક્ષમણ કરી, સહમુનિ એક હજાર,
સમેતશિખર મોક્ષે ગયા, પ્રણમું અનંતી વાર ॥૨॥

અભિનંદન માસક્ષમણ કરી, સહમુનિ એક હજાર,
સમેતશિખર મોક્ષે ગયા, પ્રણમું અનંતી વાર ॥૩॥

સુમતિનાથ માસક્ષમણ કરી, સહમુનિ એક હજાર,
સમેતશિખર મોક્ષે ગયા, પ્રણમું અનંતી વાર ॥૪॥

પદ્મપ્રભ માસક્ષમણ કરી, સહમુનિ ત્રણસો આઠ,
સમેતશિખર મોક્ષે ગયા, નમું અનંતી વાર ॥૫॥

સુપાર્શ્વનાથ માસક્ષમણ કરી, સહમુનિ પાંચસો સાર,
સમેતશિખર મોક્ષે ગયા, નમું અનંતી વાર ॥૬॥

ચંદ્રપ્રભ માસક્ષમણ કરી, સહમુનિ એક હજાર,
સમેતશિખર મોક્ષે ગયા, નમું અનંતી વાર ॥૭॥

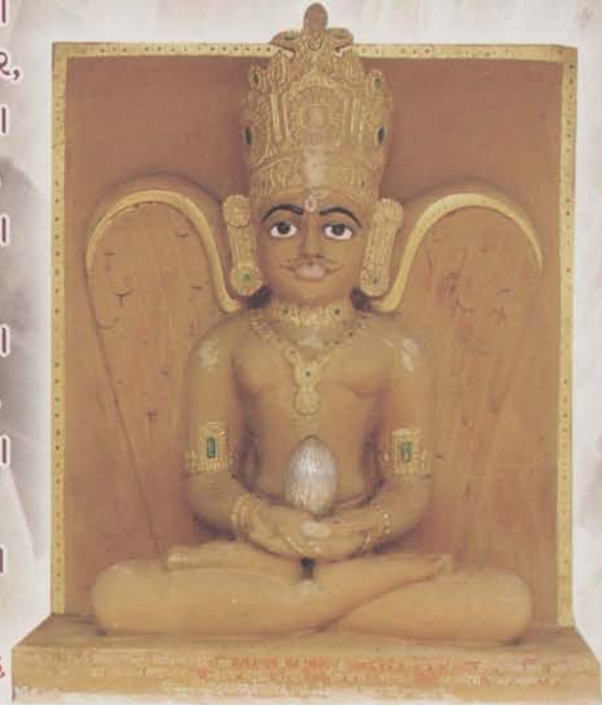

શ્રી પાર્શ્વયજ્ઞ

સુવિધિનાથ માસક્ષમણ કરી, સહમુનિ એક હજાર,
 સમેતશિખર મોક્ષે ગયા, નમું અનંતી વાર ॥૮॥
 શીતલનાથ માસક્ષમણ કરી, સહમુનિ એક હજાર,
 સમેતશિખર મોક્ષે ગયા, નમું અનંતી વાર ॥૯॥
 શ્રેયાંસનાથ માસક્ષમણ કરી, સહમુનિ એક હજાર,
 સમેતશિખર મોક્ષે ગયા, નમું અનંતી વાર ॥૧૦॥
 વિમલનાથ માસક્ષમણ કરી, સહમુનિ છ હજાર,
 સમેતશિખર મોક્ષે ગયા, નમું અનંતી વાર ॥૧૧॥
 અનંતનાથ માસક્ષમણ કરી, સહમુનિ સાત હજાર,
 સમેતશિખર મોક્ષે ગયા, નમું અનંતી વાર ॥૧૨॥
 ધર્મનાથ માસક્ષમણ કરી, સહમુનિ એકસો આઠ,
 સમેતશિખર મોક્ષે ગયા, નમું અનંતી વાર ॥૧૩॥
 શાંતિનાથ માસક્ષમણ કરી, સહમુનિ નવસો સાર,
 સમેતશિખર મોક્ષે ગયા, નમું અનંતી વાર ॥૧૪॥
 કુંથુનાથ માસક્ષમણ કરી, સહમુનિ એક હજાર,
 સમેતશિખર મોક્ષે ગયા, નમું અનંતી વાર ॥૧૫॥
 અરજિનેન્દ્ર માસક્ષમણ કરી, સહમુનિ એક હજાર
 સમેતશિખર મોક્ષે ગયા, નમું અનંતી વાર ॥૧૬॥
 મલ્લિનાથ માસક્ષમણ કરી, મુનિ શ્રમણી સહ હજાર,
 સમેતશિખર મોક્ષે ગયા, નમું અનંતી વાર ॥૧૭॥
 મુનિસુવ્રત માસક્ષમણ કરી, સહમુનિ એક હજાર,
 સમેતશિખર મોક્ષે ગયા, નમું અનંતી વાર ॥૧૮॥
 નમિનાથ માસક્ષમણ કરી, સહમુનિ એક હજાર
 સમેતશિખર મોક્ષે ગયા, નમું અનંતી વાર ॥૧૯॥
 પાર્શ્વનાથ માસક્ષમણ કરી, સહમુનિ તેત્રીશ સાર,
 સમેતશિખર મોક્ષે ગયા, નમું અનંતી વાર ॥૨૦॥
 જલમંદિર પાર્શ્વનાથાદિ, બત્રીસ પ્રતિમા સાર,
 ગૌતમનીતિ ગુણ કહે, નમું અનંતી વાર... ॥૨૧॥

શ્રી માહિભદ્રજી

શ્રી અધિષ્ઠાયક દેવ
(જલમંદિરની બહાર પશ્ચિમ બાજુ)

ત્યાર પછી ઊભા થઈ, ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ
 ભગવન સમેતશિખરજી તીર્થ આરાધના નિમિત્તે કરેમિ
 કાઉસગગં અન્નત્થ ઉસસિએણં કહીને વીસ લોગસસનો
 કાઉસગગકરવો.

સ્તુતિ (રાગ : મંદિર છો મુક્તિતાણા)

ઉપસર્ગ કરતો કમઠ ને ધરણેન્દ્ર નિત પૂજા કરે ,
નહીં કોઈના પર રાગ ને નહીં રોષ જિનદિલમાં ધરે ;
એવા અનુપમ ભાવ ધારી કેટલી મહિમા કરું ,
પ્રભુ પાર્શ્વ જિનવર પરમ તારક ચરણમાં મસ્તક ધરું .

ચૈત્યવંદન

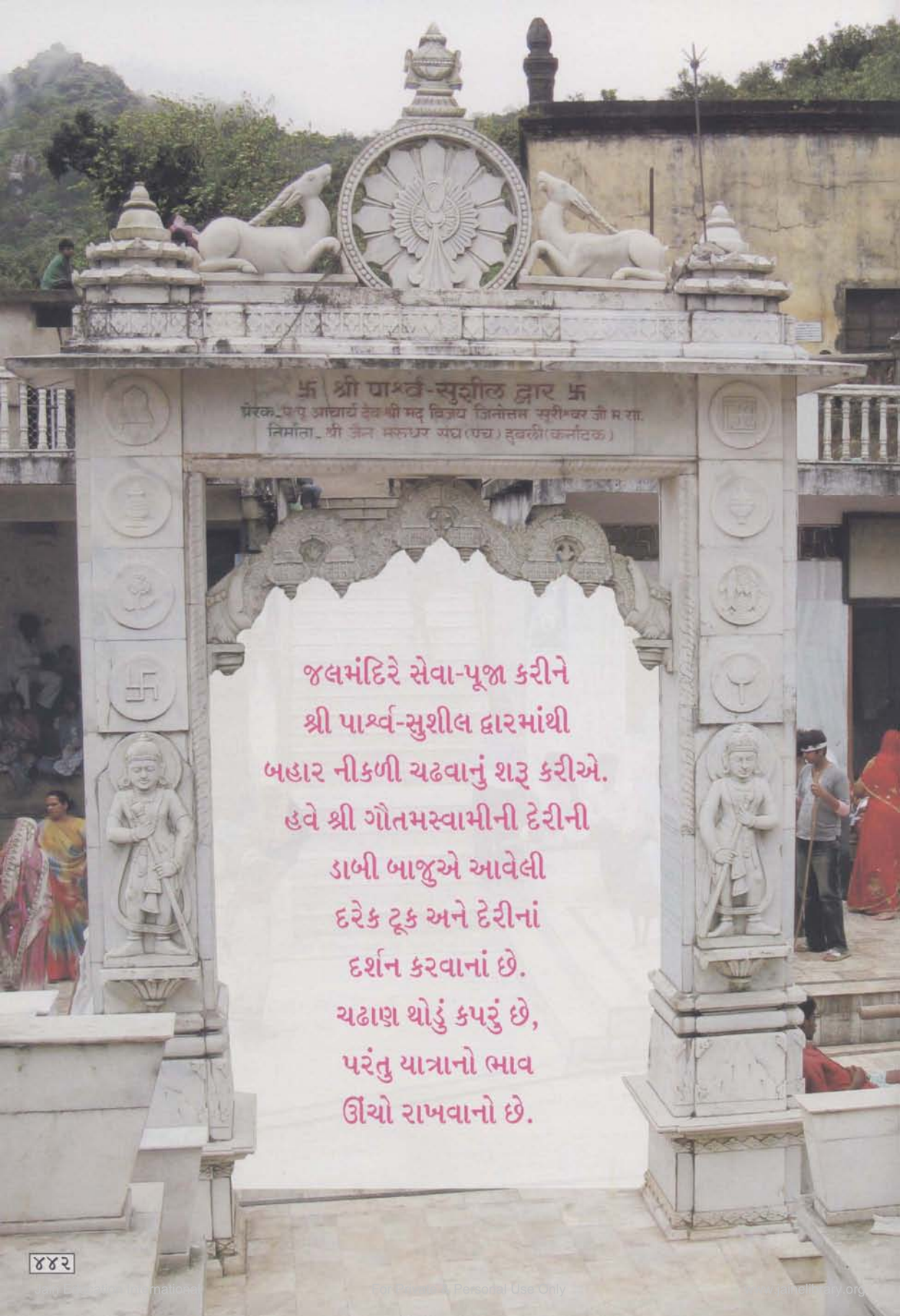
આશ પૂરે પ્રભુ પાસજી, ત્રોડે ભવ પાસ; વામા માતા જનમિયા, અહિ લંછન જાસ. ૧
અશ્વસેન સુત સુખકરુ, નવ હાથની કાયા; કાશી દેશ વારાણસી, પુણ્યે પ્રભુ આયા. ૨
એકસો વરસનું આયખું એ, પાળી પાર્શ્વકુમાર; પદ્મ કહે મુગતે ગયા, નમતાં સુખ નિરધાર. ૩

સ્તવન (રાગ : સારંગ, રાજસ્થાની લોકટાળ)

કોયલ ટહુકી રહી મધુબનમેં, પાર્શ્વ શામળિયા બસો મેરે મનમેં....૧
કાશી દેશ વારાણસી નગરી, જન્મ લિયો પ્રભુ ક્ષત્રિયકુલમેં ૨
બાલપણામાં પ્રભુ અદ્ભુત જ્ઞાની, કમઠકો માન હર્યો એક પલમેં ... ૩
નાગ નિકાલા કાઠ ચિરાકર, નાગકું કિયો સુરપતિ એક છિનમેં;...૪
સંયમ લઈ પ્રભુ વિચરવા લાગ્યા, સંયમે ભીજ ગયો એક રંગમેં....૫
સમેતશિખર પ્રભુ મોક્ષે સિધાવ્યા, પાર્શ્વજી કો મહિમા ત્રીન ભુવનમેં...૬
ઉદયરતનકી એહી અરજ હૈ, દિલ અટકો તોરા ચરણકમલમેં....૭

થોય

શામળિયા પાર્શ્વ જુહારિયે, રિદ્ધિ દેખીને લોચન ઠારીએ;
પૂજી પ્રણમીને સેવા ઠારીએ, ભવસાગર પાર ઉતારીએ.

ક્ર શ્રી પાર્શ્વ-સુશીલ દ્વાર ક્ર
પ્રેરક પદ્મ પ્રાચાર્ય દેવ શ્રી મદ્ વિજય જિનાંતમ સુરીશ્વર જી મ રા.
નિર્માતા શ્રી જેન મસુધર ચંદ (પંચ) દુવલી (કર્નટક)

જલમંદિરે સેવા-પૂજા કરીને
શ્રી પાર્શ્વ-સુશીલ દ્વારમાંથી
બહાર નીકળી ચઢવાનું શરૂ કરીએ.
હવે શ્રી ગૌતમસ્વામીની દેરીની
ડાબી બાજુએ આવેલી
દરેક ટૂક અને દેરીનાં
દર્શન કરવાનાં છે.
ચઢાણ થોડું કપરું છે,
પરંતુ યાત્રાનો ભાવ
ઊંચો રાખવાનો છે.

સમેતશિખર જિન વંદિયે, મોટું તીરથ ઓહ રે,
પાર પમાડે ભવતાપો, તીરથ કહીયે તેહ રે.

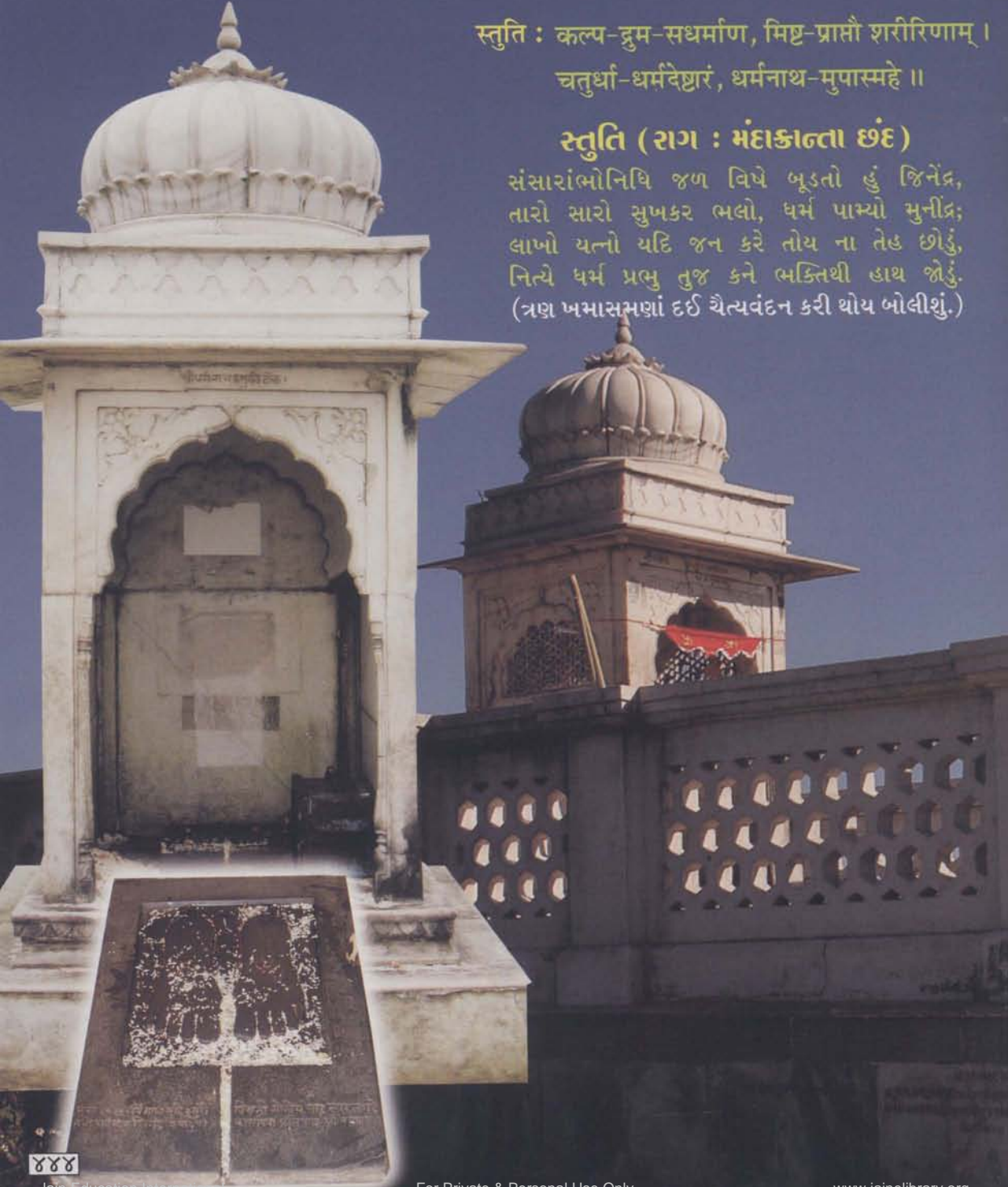
(૨૧) પંદરમા શ્રી ધર્મનાથ પ્રભુજીની નિર્વાણભૂમિ શ્રી દત્તવરગિરિ ટૂક

॥ ઐં હ્રીં શ્રી ધર્મનાથ પારંગતાય નમઃ ॥

સ્તુતિ : કલ્પ-દ્રુમ-સધર્માણ, મિષ્ટ-પ્રાસૌ શરીરિણામ્ ।
ચતુર્ધા-ધર્મદેષ્ટારં, ધર્મનાથ-મુપાસ્મહે ॥

સ્તુતિ (રાગ : મંદાકાન્તા છંદ)

સંસારાંભોનિધિ જળ વિષે બૂડતો હું જિનેંદ્ર,
તારો સારો સુખકર ભલો, ધર્મ પામ્યો મુનીંદ્ર;
લાખો યત્નો યદિ જન કરે તોય ના તેહ છોડું,
નિત્યે ધર્મ પ્રભુ તુજ કને ભક્તિથી હાથ જોડું.
(ત્રણ ખમાસમણાં દઈ ચૈત્યવંદન કરી થોય બોલીશું.)

થોય (રાગ : આંખ મારી ઊઘડે)

ધરમ ધરમ ધોરી, કર્મના પાસ તોરી, કેવલ શ્રી જોરી, જેહ ચોરે ન ચોરી;
દર્શન મદ છોરી, જાય ભાગ્યા સટોરી, નમે સુરનર કોરી, તે વરે સિદ્ધિ ગોરી.

ધર્મનાથ પ્રભુ જેઠ સુદ પાંચમે ૧૦૮ મુનિવરો સાથે, માસક્ષમણે, કાઉસગ્ગમાં, મધરાત પહેલાં મોક્ષે ગયા. અહીંથી પૂર્વે કુલ ૧૯ કોડાકોડ, ૧૯ કોડ, ૯ લાખ, ૯ હજાર, ૭૦૦ મુનિવરો મોક્ષે ગયા છે. આ ટૂંકની યાત્રાથી ૧ કોડ પૌષધોપવાસનું ફળ મળે છે.

આ ટૂંકની કથા છે કે પંચાલ દેશના શ્રીપુરનગરના રાજા ભવદત્તને શૂળરોગ થયો. શ્રદ્ધાળુ હોવાથી શરૂમાં પ્રાથમિક ધર્મ આરાધ્યો, પણ એનાથી રોગ નાબૂદ ન થતાં અદ્ભુતના પારણે અદ્ભુત એવા વીસ અદ્ભુત કર્યા. પારણાના દિવસે મુનિવરની પ્રતીક્ષા કરતાં મહિનાના ઉપવાસી શ્રી ધર્મધોષમુનિ પારણા માટે ભિક્ષાર્થ કાજે પધાર્યા. રાજાને બેહદ ખુશી થઈ. ભાવથી ખીર વહોરાવી. બાદ પ્રસન્નતાપૂર્વક મુનિવરને વંદન કરવા ગયા. રોગ નિવારણાર્થે પૃચ્છા કરતાં મુનિવરે સુંદર ઉપાય દર્શાવ્યો. તેઓશ્રીએ ફરમાવ્યું કે, ‘રાજા! વીસ અદ્ભુત કર્યા છે તો વીસ તીર્થંકર પ્રભુની નિર્વાણભૂમિસ્વરૂપ સમેતશિખર તીર્થનો ભવ્ય મંડલ રચાવો. એમાં વીસ પરમાત્માની પ્રતિમા ભરાવો અને તેમાં કાળાં કપડાં પહેરીને વીસ સ્થાનક આરાધો.’ રાજાએ અક્ષરશઃ પ્રેરણાને ઝીલી લીધી અને જણાવ્યા મુજબ જ ઠાઠ-માઠથી આરાધના કરી. ત્યારે ધર્મનાથ પ્રભુના કિન્નરો યક્ષ અને પ્રજાપતિ દેવી પ્રગટ થયાં. રાજાને એક દેવી ભેરી (નગારું) આપ્યું કે જેથી તેના અવાજ માત્ર સાંભળવાથી રોગ દૂર થાય! અંતે તેનાથી રાજા સ્વસ્થ થયા.

શ્રી સમેતશિખર મહાતીર્થના પ્રભાવે સ્વસ્થતા મળી હોવાથી રાજા સમેતશિખરજી યાત્રા કરવા ગયા. ત્યાં ધર્મનાથ પ્રભુની ટૂંકને શોધતા હતા ત્યારે દત્તવરગિરિથી એક મુનિ પધાર્યા અને જણાવ્યું કે ધર્મનાથ પ્રભુની નિર્વાણભૂમિ અહીં છે. રાજાએ ત્યાંની યાત્રા કરી અને તે ટૂંક ઉપર ધર્મનાથ પ્રભુનો ભવ્યાતિભવ્ય ચૌમુખ જિનપ્રાસાદ કરાવી દત્તવર ટૂંકનો અને સર્વ જિનાલયોનો તેરમો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો. બોલો, શ્રી ધર્મનાથ પ્રભુની જય..

**જય બોલો જય બોલો જય ધર્મનાથ, રત્નપુરીજીમાં કલ્યાણક ચાર,
સમેતશિખરજીમાં મોક્ષ નિવાસ, જય બોલો જય બોલો જય ધર્મનાથ.**

(શ્રી ધર્મનાથ પ્રભુની ટૂંકથી આગળ વધતાં જમણી બાજુ નજર કરીએ તો શ્રી આદિનાથજી, શ્રી અનંતનાથજી તથા શ્રી શીતલનાથજી પ્રભુની ટૂંકોનાં દર્શન થાય છે. હવે આપણે ગૌતમસ્વામીની ટૂંકની ડાબી બાજુ આવેલી શાશ્વતાજિનની ટૂંકે જવાનું છે. રસ્તામાં માત્ર ઓટલા ઉપર ખુલ્લાં શ્વેત વર્ણનાં અને શ્યામ વર્ણનાં પગલાં પ્રતિષ્ઠિત છે.)

(૨૨) શાશ્વતાજિન શ્રી વારિષેણ જિનની દેરી

॥ ઐં હ્રીં શ્રી વારિષેણસ્વામીને નમઃ ॥

સ્તુતિ

વ્યંતર જ્યોતિષીમાં વઢી જેહ,
શાશ્વતજિન વંદું તેહ ।
ઋષભ ચંદ્રાનન વારિષેણ,
વર્ધમાન નામે ગુણસેણ ॥

સ્તુતિ

વારિષેણ જિન શાશ્વતા, સેવક મોક્ષ દાતાર,
સમેતશિખર પર ટૂક તસ, નમું પૂજું અનંતીવાર.

સંવત ૨૦૧૭માં પૂજ્ય સાધ્વી શ્રી રંજનશ્રીજી મહારાજની
પ્રેરણાથી આ દેરીનો જીર્ણોદ્ધાર થયો હતો.
બાવીસમી દેરી પરથી નિર્વાણ પામેલ શ્રી વારિષેણસ્વામી અને
સિદ્ધ ભગવંતોનાં ચરણમાં વંદન.
(શિખરજીના શૈલ ઉપર નિસર્ગના સંગીતમાં શોભાના સૂર
પૂરતી, કલાસમૃદ્ધ-શિલ્પસૌંદર્ય ધરાવતી શાશ્વતાજિનની બંને
દેરીની બહારની દીવાલે સુંદર પટ કોતરેલા છે.)

(૨૩) ત્રેવીસમી શ્રી વર્ધમાન જિનની દેરી

॥ ૐ હ્રીં શ્રી વર્ધમાનસ્વામીને નમઃ ॥

સ્તુતિ

શાશ્વતજિનને કરું પ્રણામ, જિમ સીઝે મનવાંછિત કામ, લહીયે શિવપદ ઠામ.
ઋષભાનન ચંદ્રાનન ભાણ, વારિષેણ વર્ધમાન જિન જાણ, સાસયજિનનાં એ ઠાણ.

શાશ્વતા જિન શ્રી વર્ધમાનજી અને સિદ્ધ ભગવંતોને કોટિ કોટિ વંદના.

સંવત ૨૦૧૭માં પૂજ્ય સાધ્વી શ્રી રંજનશ્રીજી મહારાજની પ્રેરણાથી આ દેરીનો જીર્ણોદ્ધાર થયો હતો.
શિખરજી પર આવેલી ચારેય શાશ્વતા જિનની આ ચારે દેરીના વિ.સં. ૧૯૨૫થી ૧૯૩૩ સુધીમાં
જૈન સંઘે નિર્માણ કરાવી છે : **સર્વત્ર જમો જિણાણં.**

A wide-angle photograph of a large, forested mountain peak. A winding path or road is visible on the left side of the mountain, leading up towards the summit. Several small, white, domed structures, possibly temples or shrines, are scattered across the lower slopes and near the base of the mountain. The sky is clear and blue. The foreground shows a dark, dense forest.

શ્રી મહાવીરસ્વામીની દેરી

શ્રી શાંતિનાથજીની ટૂક

શ્રી સુમતિનાયકીની ટૂક

પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશામાં સ્થિત નિર્વાણભૂમિઓ

શ્રી વર્ધમાનજિનની દેરી

(૨૪) પાંચમા શ્રી સુમતિનાથ ભગવાનની નિર્વાણભૂમિ શ્રી અચલગિરિ ટૂક

સ્તુતિ : દ્યુસત્કિરીટ-શાળા-ગ્રો, તેજિતાંગિ-નચાવલિઃ ।
ભગવાન્ સુમતિસ્વામી, તનોત્વ-ભિમતાનિ વઃ ॥

॥ ॐ ह्रीं श्री धर्मनाथ पारंगताय नमः ॥

स्तुति (राग : मंदाकाव्ता छंद)

આ સંસારે ભ્રમણ કરતાં શાન્તિ માટે જિનેન્દ્ર, દેવો સેવ્યાં કુમતિ વશથી મેં બહુયે મુનીન્દ્ર;
તો એ નાવ્યો ભવભ્રમણથી છુટકારો લગારે, શાન્તિદાતા સુમતિજિનજી દેવ છે તું જ મારે.
(ત્રણ ખમાસમણાં દઈ ચૈત્યવંદન કરી થોય બોલીશું.)

થોય (રાગ : આંખ મારી ઊઘડે)

સુમતિ સુમતિદાયી, મંગલા જાસ માઈ, મેરુને વલી રાઈ, ઓર એહને તુલાઈ;
ક્ષય કીધાં ઘાઈ, કેવલજ્ઞાન પાઈ, નહિ ઉણિમ કાંઈ, સેવિયે તે સદાઈ.

શ્રી સુમતિનાથ પ્રભુ ચૈત્ર સુદ નોમ, ૧૦૦૦ મુનિવરો સહિત, માસક્ષમણે, કાઉસગ્ગમાં, દિવસના પૂર્વભાગમાં મોક્ષે ગયા હતા. અહીંથી કુલ ૧ કોડાકોડ, ૮૪ કોડ, ૭૨ લાખ, ૮૧ હજાર, ૭૦૦ મુનિવરો મોક્ષે ગયા છે. આ યાત્રાનું ફળ ૧ કોડ પૌષ્ઠોપવાસ ફળ મળે છે.

પદ્મનગરના રાજા આનંદસેને આ ગિરિવરની ઉલ્લાસથી યાત્રા કરેલી અને આ ટૂકનો ચોથો જીર્ણોદ્ધાર કરી ચૌમુખ જિનાલય બંધાવી જીવનની સફળતા વરેલી. બોલો શ્રી સુમતિનાથ પ્રભુની જય.

જય બોલો જય બોલો જય સુમતિનાથ, અયોધ્યાજીમાં કલ્યાણક ચાર,
સમેતશિખરજીમાં મોક્ષ નિવાસ, જય બોલો જય બોલો જય સુમતિનાથ.

(૨૫) સોળમા તીર્થંકર શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુની
નિર્વાણભૂમિ શ્રી પ્રભાસગિરિ ટૂક

સ્તુતિ

સુધા-સોદર-વાગ્-જ્યોત્સના, નિર્મલી-કૃત-દિશ્મુખઃ ।

મૃગ-લક્ષ્મા-તમઃ શાન્ત્યૈ, શાન્તિનાથઃ જિનોઽસ્તુ વઃ ॥

૪૫૬

॥ ॐ ह्रीं श्री शान्तिनाथ पारंगताय नमः ॥

स्तुति (રાગ : મંદાકાન્તા છંદ)

થોય

જાણ્યા જાયે શિશુ સકળતાં, લક્ષણો પારણાથી,
શાન્તિ કીધી પણ પ્રભુ તમે, માતના ગર્ભમાંથી;
ષટ્પંડોને નવ નિધિ તથા, ચૌદ રત્નો તજીને,
પામ્યા છો જે પરમપદને, આપજો તે અમોને.

શાન્તિ સુહંકર સાહિબો, સંયમ અવધારે,
સુમિત્રને ઘેર પારણું, ભવ પાર ઉતારે;
વિચરંતા અવની તલે, તપ ઉગ્ર વિહારે,
જ્ઞાન ધ્યાન એકતાનથી, તિર્યચને તારે.

(ત્રણ ખમાસમણાં દઈ ચૈત્યવંદન કરી થોય બોલીશું.)

શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુ વૈશાખ વદ તેરસે પૂર્વ રાત્રિએ ૮૦૦ મુનિવરો
સહિત, માસક્ષમણે, પદ્માસને, કાઉસગમાં મોક્ષે સિધાવ્યા. અહીંથી પૂર્વ
૮ કોડાકોડ, ૮ લાખ, ૮ હજાર, ૮૮૮ મુનિવરો સિદ્ધગતિને વર્યા છે.
આ ટૂંકની યાત્રા કરવાથી ૧ કોડ પૌષધોપવાસનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે.

આ જ ભરતક્ષેત્રના વિરંચ નામના દેશના મિત્રપુર નગરના
સુદર્શન રાજા પર્વતિથિએ ભાવપૂજા સ્વરૂપ પૌષધ કરતા અને
પ્રતિદિન દ્રવ્યપૂજા સ્વરૂપ પોતાના જ પિતાએ ઉપવનમાં બનાવેલા
બાવન જિનાલયવાળા શ્રી સુમતિનાથ પ્રભુના દેરાસરે પૂજા
કરતા. એક વખત ત્યાં એક પૂજ્ય મુનિવર પધાર્યા. તે ગણધર
શ્રી ચક્રાયુધ તરીકે પ્રખ્યાત હતા ! શ્રી ગણધર ભગવંતની
દેશના સાંભળવા રાજા પધાર્યા. પૂજ્યશ્રીએ દેશનામાં
શ્રી સમેતશિખરજી મહાતીર્થ પ્રતિ અપૂર્વ ભાવ પ્રગટ કર્યા.
આવા તીર્થની યાત્રા તો વહેલામાં વહેલી કરવી જ રહી;
પણ એ એકલા નહિ, ચતુર્વિધ સંઘ સાથે. એમાં વિશેષ
લાભ મળે એટલે રાજા સંઘ લઈને સમેતશિખરજી
પહોંચ્યા.... દરેક ટૂંકે ભાવથી યાત્રા કરી. શિખરજીના
દરેક જિનાલયોનો ચૌદમો જીર્ણોદ્ધાર પણ કરાવ્યો
અને પ્રભાસગિરિ ટૂંક પરથી બૃહત્ શાંતિનાથ
ભગવાનનું ચૌમુખી દેરાસર કરાવ્યું.

બોલો શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુની જય.

જય બોલો જય બોલો જય શાંતિનાથ,
હસ્તિનાપુરજીમાં કલ્યાણક ચાર;
સમેતશિખરજીમાં મોક્ષ નિવાસ,
જય બોલો જય બોલો જય શાંતિનાથ.

કીજઈ પૂજા - દીજઈ દાન,
સમેતશિખરનું કીજઈ ધ્યાન
લઈએ કેવલજ્ઞાન.....

શ્રી મહાવીરસ્વામી પ્રભુની દેરી પરથી દેખાતું સુંદર દશ્ય

(૨૬) ચોવીસમા તીર્થંકર શ્રી મહાવીરસ્વામીની દેરી

સ્તુતિ : શ્રીમતે વીર-નાથાય, સના-થાયાદ્-ભુત-શ્રિયા ।

મહાનન્દ-સરોરાજ, મરા-લાયાર્હતે નમઃ ॥

સ્તુતિ (રાગ : અર્હતો)

શ્રી સિદ્ધાર્થ નરેન્દ્રના કુલ નભે, ભાનુ સમા છો વિભુ,
મારા ચિત્ત ચકોરને જિન તમે, છો પૂર્ણ ચંદ્ર પ્રભુ;
પામ્યો છું પશુતા તજી સુરપણું, હું આપના ધર્મથી,
રક્ષો શ્રી મહાવીર દેવ મુજને, પાપી મહાકર્મથી.
(ત્રણ ખમાસમણાં દઈ ચૈત્યવંદન કરી થોય બોલીશું.)

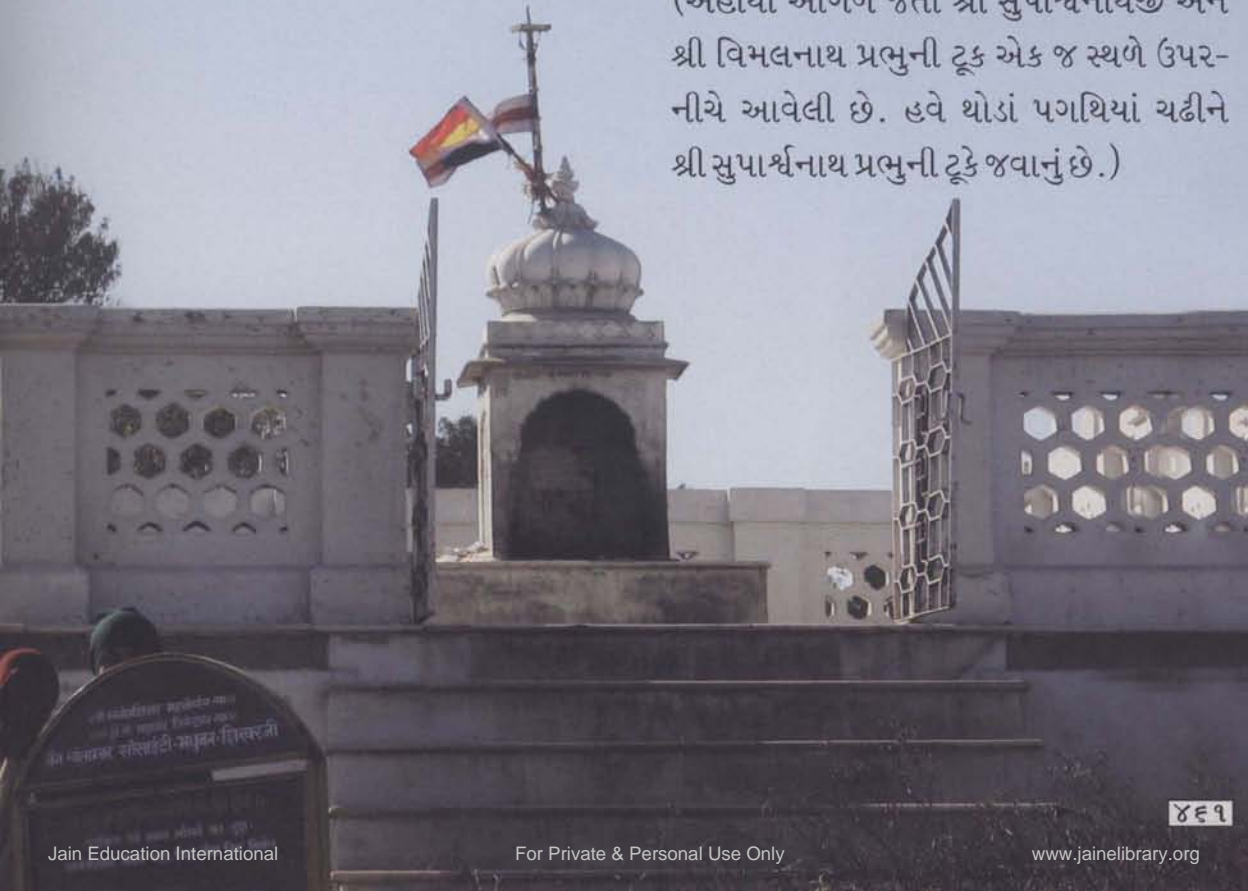
થોય (રાગ : આંખ મારી ઊઘડે)

મહાવીર જિણંદા, રાય સિદ્ધાર્થ નંદા, લંછન મૃગ ઈંદા જાસ પાયે સોહંદા;
સુર નર વર ઈંદા, નિત્ય સેવા કરંદા, ટાળે ભવ ફંદા, સુખ આપે અમંદા.

આસો વદ અમાસની મધ્યરાત્રિએ શ્રી મહાવીરસ્વામી છઠ્ઠી તપસ્યા સાથે પર્યંકાસને, એકલા પાવાપુરી તીર્થેથી મોક્ષે ગયા. મુનિપણામાં પ્રભુ પ્રાય: શિખરજી પધાર્યા હોય, કારણ નજીકમાં ઋજુવાલિકા નદીના કિનારે કેવળી થયા હતા. આ ટૂંક સંવત ૧૯૪૫માં રાય ધનપતસિંહ બહાદુરે યાત્રિકોના દર્શનાર્થે બનાવી છે. બોલો શ્રી મહાવીર પ્રભુની જય.

જય બોલો જય બોલો જય મહાવીરનાથ, ક્ષત્રિયકુંડમાં કલ્યાણક ત્રણ,
ઋજુવાલિકે કેવળજ્ઞાન કલ્યાણક, પાવાપુરીમાં મોક્ષ કલ્યાણક.

(અહીંથી આગળ જતાં શ્રી સુપાર્શ્વનાથજી અને શ્રી વિમલનાથ પ્રભુની ટૂંક એક જ સ્થળે ઉપરનીયે આવેલી છે. હવે થોડાં પગથિયાં ચઢીને શ્રી સુપાર્શ્વનાથ પ્રભુની ટૂંકે જવાનું છે.)

(૨૭) સાતમા તીર્થંકર શ્રી સુપાર્શ્વનાથ પ્રભુની
તિર્વાણભૂમિ શ્રી પ્રભાસ ટૂક

॥ ઐં હ્રીં શ્રી સુપાર્શ્વનાથ પારંગતાય નમઃ ॥

સ્તુતિ : શ્રી સુપાર્શ્વ-જિનેન્દ્રાય, મહેન્દ્ર-મહિતાંગયે ।
નમશ્ચતુ-વર્ણ-સંઘ, ગગના-ભોગ-ભાસ્વતે ॥

સ્તુતિ (રાગ : મંદાકાન્તા છંદ)

આખી પૃથ્વી સુખમય બની આપતા જન્મકાળે,
ભવ્યો પૂજે ભય રહિત થઈ આપને પૂર્ણ વ્હાલે;
પામે મુક્તિ ભવ ભય થકી જે સ્મરે નિત્યમેવ,
નિત્યે વંદું તુમ ચરણમાં શ્રી સુપાર્શ્વેષ્ટ દેવ.

(ત્રણ ખમાસમણાં દઈ ચૈત્યવંદન કરી થોય બોલીશું.)

થોય (રાગ : આંખ મારી ઊઘડે)

સુપાસ જિત વાણી, સાંભળે જેહ પ્રાણી,
હૃદયે પહેંચાણી, તે તર્યા ભવ્ય પ્રાણી;
પાંત્રીસ ગુણ ખાણી, સૂત્રમાં જે ગૂંચાણી,
ષટ્ દ્રવ્ય શું જાણી, કર્મ પીલે જ્યુ ઘાણી.

શ્રી સુપાર્શ્વનાથજી મહા વદ સાતમે, મધ્યાહન પહેલાં, ૫૦૦ મુનિવરો સાથે,
માસક્ષમણે, કાઉસગ્ગ ધ્યાનમાં નિર્વાણ પામ્યા. પૂર્વે આ ટૂક પરથી
૪૯ કોડાકોડ, ૮૪ કોડ, ૭૨ લાખ, ૭૦૦૦ મુનિવરો સિદ્ધગતિને
વર્યા છે. આ ટૂકનું યાત્રાફળ ૩૨ કોડ પૌષધોપવાસ છે.

આ ટૂકના જીર્ણોદ્ધારની કથા આ મુજબ છે. ઉદ્યોતનગરના
રાજાનું નામ ઉદ્યોતક હતું. બધું સુખ હોવા છતાં અશુભ
કર્મોદયે, શરીરે કોઢ નીકળ્યો. ધર્મ પ્રત્યે શ્રદ્ધા હતી એટલે
પ્રભુભક્તિથી મારો રોગ નાશ થશે જ એ શ્રદ્ધા સાથે
પ્રભુભક્તિમાં વિશેષ ધ્યાન આપવા લાગ્યા. એક દિવસ
ચારણમુનિ સ્વયં પધાર્યા. રાજાએ સબહુમાન વંદન કર્યું અને
અવસર આવે કોઢના નિવારણાર્થ ઉપાય પૂછ્યો. મુનિવરે કહ્યું,
'એ માટે શિખરજીની યાત્રા કરો.' સમેતશિખરજી મહાતીર્થની આ
ટૂકની વિશેષ યાત્રા કરી અને યાત્રાના પ્રભાવે કોઢ નાબૂદ થયો. પછી
કૃતજ્ઞતા વ્યક્ત કરવા માટે શિખરજીનાં સર્વે જિનાલયોનો છઠ્ઠો ઉદ્ધાર
કરાવ્યો અને આ ટૂકમાં ચૌમુખી મંદિર બંધાવ્યું.

બોલો, સુપાર્શ્વનાથ પ્રભુની જય.

જય બોલો જય બોલો સુપાર્શ્વનાથ, ભટ્ટેનીજીમાં કલ્યાણક ચાર,
સમેતશિખરજીમાં મોક્ષ નિવાસ, જય બોલો જય બોલો સુપાર્શ્વનાથ.

પુન્યવંતા જગ તે નરા જી, જે કરે તીરથ બુદ્ધિ,
જિમ જિમ તીરથ સેવીએ જી, તિમ તિમ સમકિત શુદ્ધિ.

સમેતશિખર તીર્થમાલા - સહજસાગરજી (સં. ૧૬૬૧)

(૨૮) તેરમા તીર્થંકર શ્રી વિમલનાથપ્રભુની નિર્વાણભૂમિ શ્રી નિર્મલગિરિ ટૂક

॥ ઐં હ્રીં શ્રી વિમલનાથ પારંગતાય નમઃ ॥

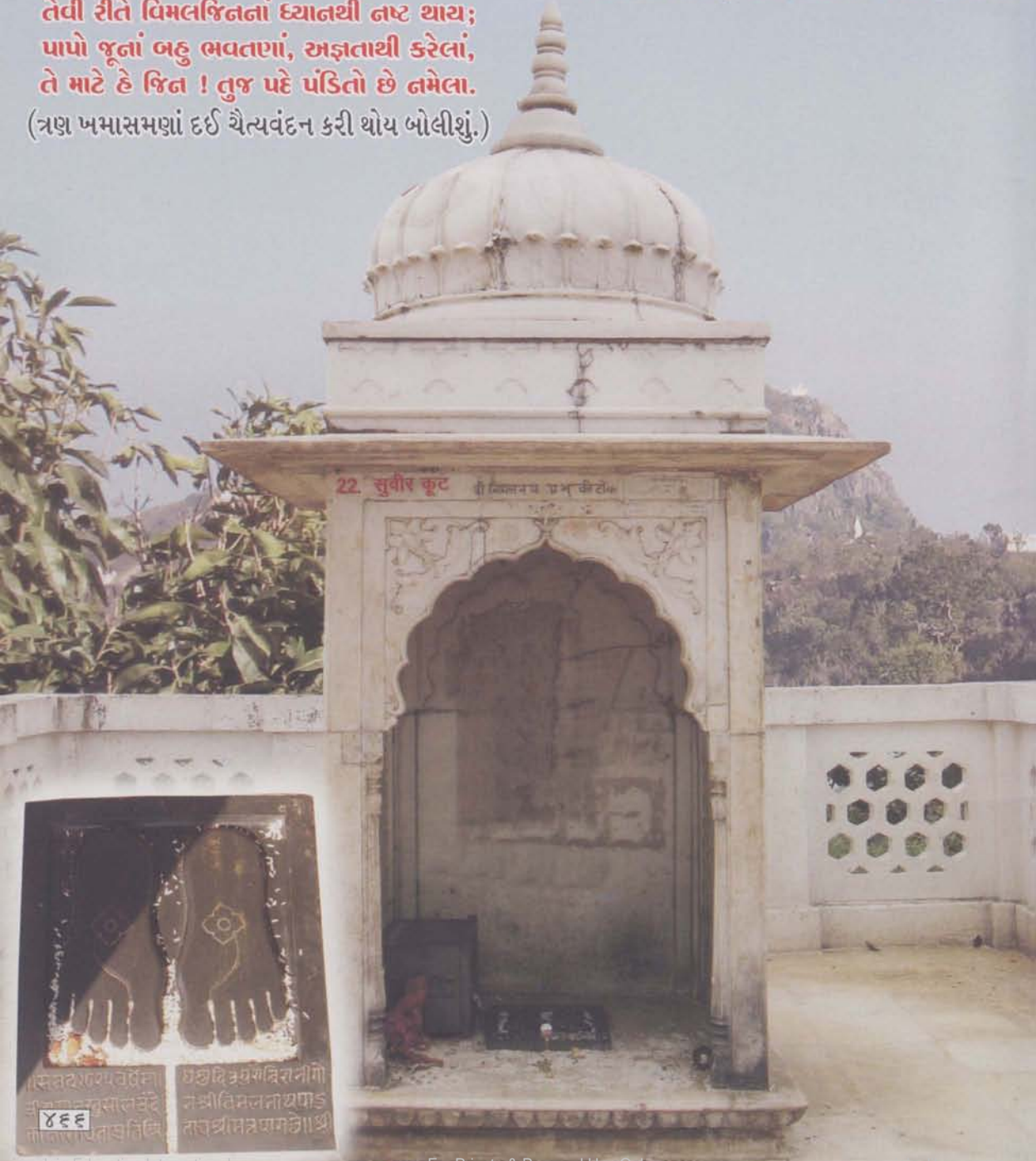
સ્તુતિ (રાગ : મંદાકાન્તા છંદ)

સ્તુતિ : વિમલ-સ્વામિનો વાચઃ, કત-ક ક્ષો-દ સો-દરાઃ

જેવી રીતે વિમલ જળથી વસ્ત્રનો મેલ જાય,
તેવી રીતે વિમલજિનનાં ધ્યાનથી નષ્ટ થાય;
પાપો જૂનાં બહુ ભવતણાં, અજ્ઞતાથી કરેલાં,
તે માટે હે જિન ! તુજ પદે પાંડિતો છે નમેલા.

જયન્તિ ત્રિજગચ્-ચેતો, જલનૈ-ર્મલ્ય-હેતવઃ ॥

(ત્રણ ખમાસમણાં દઈ ચૈત્યવંદન કરી થોય બોલીશું.)

22. સુવીર કૂટ

શ્રી વિમલનાથ પદમ કીર્તી

૪૬૬

થોય

વિમલ જિન જુહારો, પાપ સંતાપ વારો, શ્યામાંબ મલ્હારો, વિશ્વ કીર્તિ વિફારો,
ચોજન વિસ્તારો, જાસ વાણી પ્રસારો, ગુણગણ આધારો, પુણ્યતા એ પ્રકારો.

શ્રી વિમલનાથ પ્રભુ જેઠ વદ સાતમે, માસક્રમણે, કાઉસગ્ગ ધ્યાનમાં ૬૦૦૦ મુનિવરો સાથે મધ્યરાત્રિ પહેલાં મોકે પામ્યા. અહીંથી પૂર્વે ૧ કોડ, ૭૬ લાખ, ૬ હજાર, ૭૪૨ મુનિવરો મોકે પામ્યા છે. અહીંનું યાત્રાફળ ૧ કોડ પૌષધોવાસ છે.

શિખરજીનાં સર્વે જિનાલયોનો અગિયારમો ઉદ્ધાર અને આ ટૂકનો જીર્ણોદ્ધાર ભરતક્ષેત્રમાં કોઈ એક વ્યક્તિએ નહિ, પણ જંબુદ્વીપના મધ્ય ભાગે આવેલા મહાવિદેહક્ષેત્રના પૂર્વભાગમાં આવેલી કનકાવતી નગરી રાજા કનકરથે અહીં આવીને કરાવેલો છે ! સમેતશિખરજી સાથે આ રાજાને એટલો તો લગાવ થઈ ગયેલો કે સમેતશિખરજીની આ ટૂકમાં ચૌમુખી જિનાલય બંધાવ્યું અને પછી પાછા પોતાના મુકામે ગયા તો ત્યાં પણ એટલે કે પૂર્વ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં પણ વીસશિખરી દેરાસર બંધાવી વીસ જિનબિંબ સ્થાપી સમેતશિખરજી પ્રતિ કૃતકૃત્યતા અનુભવી હતી. બોલો, શ્રી વિમલનાથ પ્રભુની જય.

જય બોલો જય બોલો જય વિમલનાથ, કમ્પિલાજીમાં કલ્યાણક ચાર,
સમેતશિખરજીમાં મોક્ષ નિવાસ, જય બોલો જય બોલો જય વિમલનાથ

(૨૯) બીજા તીર્થંકર પ્રભુ શ્રી અજિતનાથજીની
નિર્વાણભૂમિ શ્રી સિદ્ધવર ટૂક

॥ ઐં હ્રીં શ્રી અજિતનાથ પારંગતાય નમઃ ॥

સ્તુતિ : અર્હન્ત-મજિતં વિશ્વ, કમલાકર-ભાસ્કરમ્ ।

અમ્લાન-કેવલાદર્શ, સંક્રાન્ત-જગતં સ્તુવે ॥

સ્તુતિ (રાગ : મંદાકાન્તા છંદ)

દેખી મૂર્તિ અજિતજિનની નેત્ર મારાં ઠરે છે,
ને હૈયું આ ફરી ફરી પ્રભુ ધ્યાન તારું ઘરે છે;
આત્મા મારો પ્રભુ તુજ કને આવવા ઉલ્લસે છે,
આપો એવું બળ હૃદયમાં માહરી આશ એ છે.

(ત્રણ ખમાસમણાં દઈ ચૈત્યવંદન કરી થોય બોલીશું.)

થોય (રાગ : આંખ મારી ઊઘડે)

વિજયા સુત વંદો, તેજથી જ્યું દિણંદો,
શીતલતાએ ચંદો, ધીરતાએ ગિરીંદો;
મુખ જિમ અરવિંદો, જાસ સેવે સુરિંદો,
લહો પરમાણંદો, સેવતાં સુખ કંદો.

શ્રી અજિતનાથ પ્રભુ ચૈત્ર સુદ પાંચમે, ૧૦૦૦ મુનિવરો સાથે, માસક્ષમણે, કાઉસગ્ગમાં, દિવસના પૂર્વ ભાગમાં નિર્વાણ પામ્યા. આ ટૂક પરથી કુલ ૧ અબજ, ૮૦ કરોડ, ૮૪ લાખ મુનિવરો મોક્ષે ગયા છે. આ ટૂકની યાત્રા કરવાથી ૩૨ કોડ પૌષ્ઠોપવાસનું યાત્રાફળ મળે છે.

કથા છે કે, ભગીરથ રાજા એક વાર સગરમુનિને વંદન કરવા ગયા ત્યારે મુનિએ દેશના ફરમાવી તેમાં સમેતશિખર મહાતીર્થના મહિમાને રોમાંચક શૈલીમાં વર્ણવ્યો, સાથોસાથ જીર્ણોદ્ધાર માટે પણ પ્રેરણા કરી. આ સાંભળી રાજાએ સમેતશિખરજીનો ભવ્ય છ'રીપાલક સંઘ કાઢ્યો. સગરમુનિ પણ સાથે જ પધાર્યા. સમેતશિખરજી પર આવી ઈન્દ્ર મહારાજે બનાવેલા રત્નસ્તૂપને વંદન કર્યું. સત્તરભેદી પૂજા ભણાવી અને તે જ વખતે સગરમુનિને કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ. રાજાએ કેવળજ્ઞાન મહોત્સવ કર્યો તથા તેની અનુમોદના નિમિત્તે આ ટૂક ઉપર મોટો જિનપ્રાસાદ તથા ૨૦ જિનાલયો બનાવી તેમાં શ્રી અજિતનાથ આદિ વીસ પ્રભુની ચૌમુખી પ્રતિમાઓ ભરાવી. બોલો, શ્રી અજિતનાથ પ્રભુની જય.

જય બોલો જય બોલો અજિતનાથ, અયોધ્યાજીમાં કલ્યાણક ચાર,
સમેતશિખરજીમાં મોક્ષ નિવાસ, જય બોલો જય બોલો અજિતનાથ.

(30) બાવીસમા તીર્થંકર શ્રી નેમિનાથ પ્રભુની દેરી

સ્તુતિ : યદુવંશ-સમુન્દ્રેન્દુઃ, કર્મ-કક્ષ-હુતાશનઃ ।
અરિષ્ટ-નેમિ-ભંગવાન્, ભૂયાદ્વોઽરિષ્ટ-નાશનઃ ॥

સ્તુતિ (રાગ : શાદૂલવિકીડિત છંદ)

લોભાવે લલના તણા લલિત શું, ત્રિલોકના નાયને,
કપાંવે ગિરિભેદી વાયુ લહરી, શું સ્વર્ગના શૈલને;
શું સ્વાર્થે જિત દેવ એ પશુતણા, પોકાર ના સાંભળે,
શ્રીમન્નેમિજિનેન્દ્ર સેવન થકી, શું શું જગે ના મળે.
(ત્રણ ખમાસમણાં દઈ ચૈત્યવંદન કરી થોય બોલીશું.)

બાવીસમા તીર્થંકર શ્રી નેમિનાથ ભગવાન અષાઢ સુદ આઠમની પૂર્વ રાત્રિએ, પરદ મુનિવરો સાથે,
માસક્ષમણે, પર્યકાસને ગિરનારજી તીર્થેથી મોક્ષે ગયા હતા; તેથી તેની સ્મૃતિરૂપે આ ટૂકનું નિર્માણ થયું છે.
રાય ધનપતસિંહ બહાદુરે સંવત ૧૮૩૪માં પ્રભુનાં દીક્ષા, કેવળ અને મોક્ષકલ્યાણક ગિરનારજી તીર્થેથી
થયાં હોવાથી તેની યાદમાં અહીં ત્રિ-પાદુકાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

બોલો, નેમિનાથ પ્રભુની જય.

જય બોલો જય બોલો જય નેમિનાથ, સૌરીપુરમાં ચ્યવન, જન્મકલ્યાણક,
દીક્ષા- કેવળ - મોક્ષ ગિરનારજીમાં, જય બોલો જય બોલો જય નેમિનાથ.

થોય (રાગ : આંખ મારી ઊઘડે)

રાજુલ વર નારી, રૂપથી રતિ હારી,
તેહના પરિહારી, બાલથી બ્રહ્મચારી;
પશુઓ ઉગારી, હુઆ ચારિત્રધારી,
કેવલશ્રી સારી પામીઆ ઘાતિ વારી.

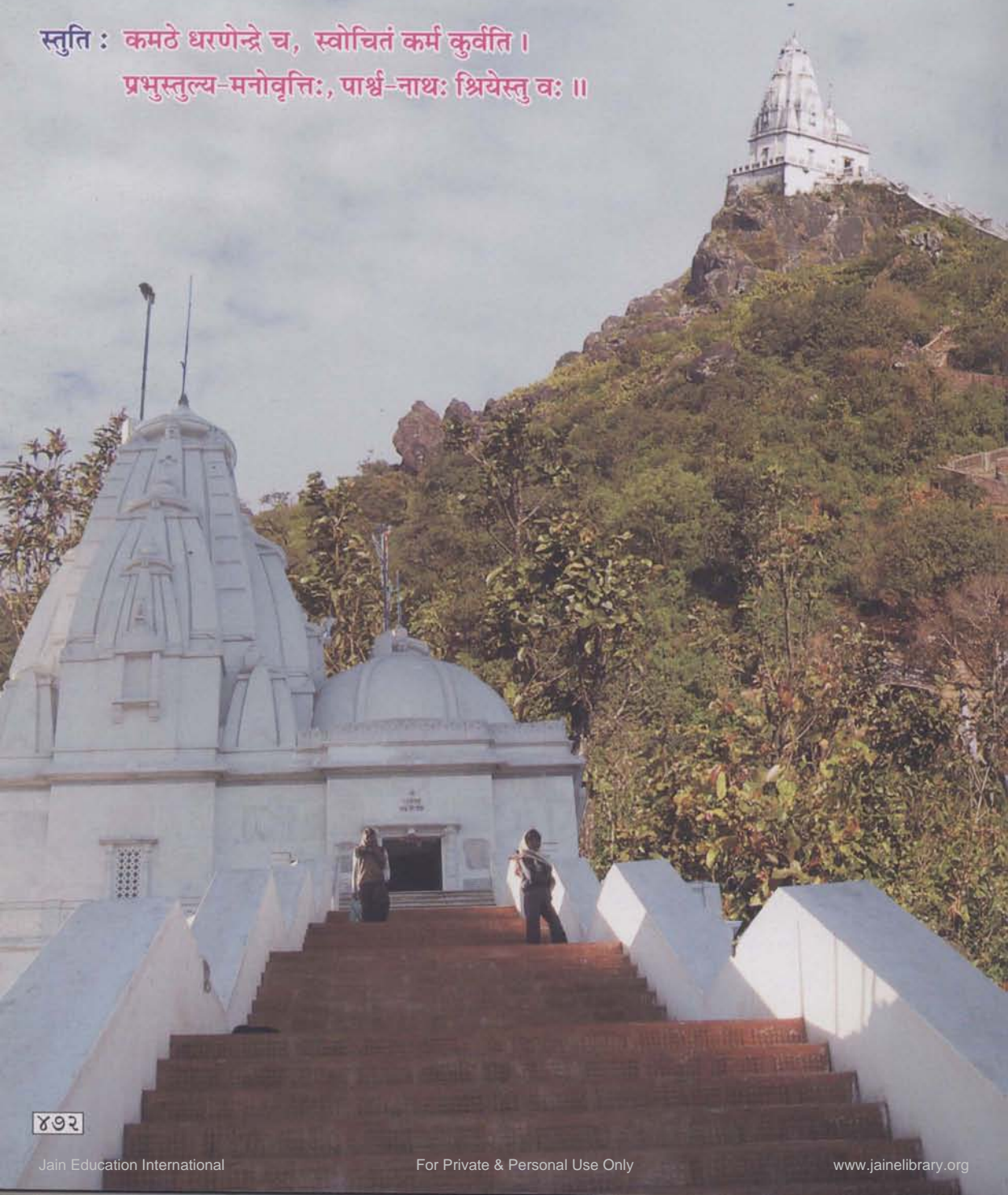

(૩૧) શ્રી સમેતશિખર મહાતીર્થની અંતિમ ટૂકની યાત્રા એટલે ૨૩મા તીર્થંકર શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુની નિર્વાણભૂમિ

શ્રી સુવર્ણભદ્ર ટૂક અથવા શ્રી મેઘાડંબર ટૂક અથવા શ્રી પારસનાથ ટૂક

સ્તુતિ : કમઠે ધરણેન્દ્રે ચ, સ્વોચિતં કર્મ કુર્વતિ ।

પ્રભુસ્તુલ્ય-મનોવૃત્તિઃ, પાર્શ્વ-નાથઃ શ્રિયેસ્તુ વઃ ॥

સ્તુતિ (રાગ : અર્હતો)

ધૂણીમાં બળતો દયાનિધિ તમે, જ્ઞાને કરી સર્પને, જાણી સર્વ જનો સમક્ષ ક્ષણમાં, આપી મહામંત્રને;
કીધો શ્રી ધરણેંદ્રને ભવ થકી, તાર્યા ઘણા ભવ્યને, આપો પાર્શ્વ જિનેન્દ્ર નાથ રહિતા, સેવા તમારી મને.
(ત્રણ ખમાસમણાં દઈ ચૈત્યવંદન કરી થોય બોલીશું.)

થોય (રાગ : આંખ મારી ઊઘડે)

શ્રી પાસ જિણંદા, મુખ પૂનમ ચંદા,
પદ યુગ અરવિંદા, સેવે ચોસઠ ઈંદા,
લંછન નાગિંદા, જાસ પાયે સોહંદા,
સેવે ગુણી વૃંદા, જેહથી સુખ કંદા.

શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુજી શ્રાવણ સુદ આઠમે પૂર્વરાત્રિએ, ઉડ મુનિવરો સાથે,
માસક્ષમણે, ખડ્ગાસને, મોક્ષે સિધાવ્યા. અહીંથી પૂર્વે રજ લાખ મુનિવરો
મોક્ષે ગયા છે. આ ટૂંકની જાત્રાનું ફળ ૧ કોડ પોષધો પવાસ છે.

જય બોલો જય બોલો પાર્શ્વનાથ,
ભેલુપુરજીમાં કલ્યાણક ચાર;
સમેત શિખરજીમાં મોક્ષ નિવાસ,
જય બોલો જય બોલો પાર્શ્વનાથ.

કહે છે કે, ચારસો વર્ષ પૂર્વે આ પહાડ પર દેવદુંદુભિ વાગતી હતી. આ મોક્ષનગરીએ
પહોંચવા માટે ટપ પગથિયાં ચઢવાં પડે છે. ઉપર છે તે નવું મંદિર જ્યાં પાર્શ્વનાથ પ્રભુનાં
નવાં પગલાં છે અને ભોંયરામાં પાર્શ્વનાથ પ્રભુનાં પ્રાચીન પગલાં છે. અહીંથી દક્ષિણમાં
દૂર દામોદર નદી, ઉત્તરે ઋજુવાલિકા, પૂર્વમાં સામે જ શ્રી ચંદ્રપ્રભજીની ટૂંક દેખાય છે.
આ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કીલકાતાના પ્રસિદ્ધ શ્રીમાલ સીંઘડ ગોત્રીય રાય બદરીદાસ
મુકીમ બહાદુરે વિ.સં. ૧૯૪૮માં શ્રી જિનરત્નસૂરિજીની નિશ્રામાં કરાવ્યો છે.

ભોંયરામાં આવેલી પાર્શ્વનાથ પ્રભુની
પ્રાચીન અંતિમ અંગસ્પર્શ થયેલી
શિલા અને ચરણ નમો જિણાણં.

અખંડ દીવો

તવા મંદિરમાં આવેલી દેરી અને ચરણ

અધિષ્ઠાયક દેવ

અહીં નીચે આવેલા ભોંયરામાં રિથત આ પાવન શિલાને પ્રભુ પાર્શ્વનાથજીનો અંતિમ અંગસ્પર્શ થયો હતો. સમેતશિખરજીની યાત્રાની બાધા રાખનાર અત્રે શ્રીફળ ચઢાવે છે. માગશર વદ ૧૦ અને ફાગણ સુદ ૧૫ના રોજ મેળો ભરાય છે. વાદળથી વાતો કરતી અને દૂરથી યાત્રિકોને આમંત્રી રહી હોય એવી સમેતશિખરની સૌથી ઊંચામાં ઊંચી ટૂક હોવાથી તેને મેઘાડંબર ટૂક કહે છે.

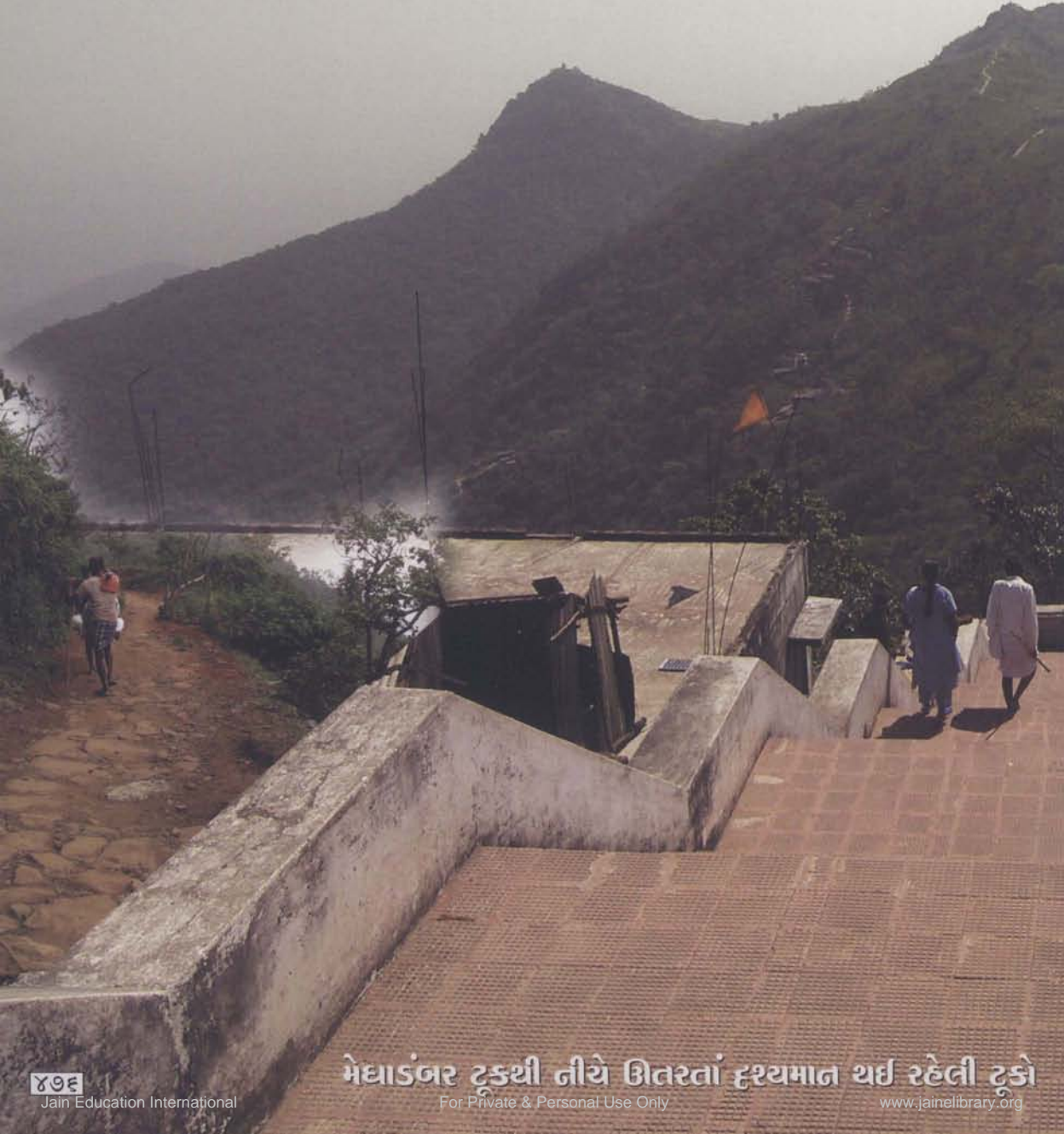
શ્રી પાર્શ્વપ્રભુનું નિર્વાણ પ્રાપ્ત થયું છે એવી આ સુવર્ણભદ્ર ટૂકના જીર્ણોદ્ધારની ઘટના આ રીતની છે કે આનંદદેશના ગંધપુરનગરના રાજા પ્રભાસેન પ્રકૃતિથી જ ખૂબ ધર્મિષ્ઠ હતા. રાજ્યની ભારે જવાબદારી છતાં રાજાએ વીસસ્થાનક તપની આરાધના કરી. આરાધનાની પૂર્ણતા વેળાએ જ વનપાલકે વધામણી આપી કે ગામ બહાર મુનિવર પધાર્યા છે. રાજાના આનંદનો પાર ન રહ્યો. તત્કાળ પહોંચી મુનિવરને વાંઘા અને પછી પૂછ્યું, “મેં આ તપ કર્યું એનું ફળ શું હોઈ શકે?” મુનિવરે કીધું, “અપરંપાર ફળ છે, છતાં આ વીસસ્થાનકની આરાધના નિમિત્તે વીસ ટૂકને વંદો તો ઓર વધુ તપનો લાભ ઉપલબ્ધ બને અને બીજા પણ અનેક લાભ થાય.” વાર શી ? ધર્મિષ્ઠ રાજાએ મુનિવરને પડિલાભી સંઘની તૈયારી કરી. સંઘ સાથે સમેતશિખરની યાત્રાર્થે રવાના થયા. ત્યાં પહોંચીને ઊછળતા ઉમંગ સાથે યાત્રા કરી અને આ ટૂકનો વીસમો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો. પરિણામે એવા ભાવ ઉત્પન્ન થયા કે રાજાને સંસારમાં રહેવું પણ આકરું થઈ પડ્યું. પાછા ઘરે જતાં જ પુત્રને રાજ્ય સોંપી દીધું. પોતે દીક્ષા સ્વીકારી લીધી અને વિહાર કરતાં કરતાં ફરી સમેતશિખરજી આવ્યા. આ જ સુવર્ણભદ્રગિરિ પર ધ્યાનના તાનમાં લાગી ગયા અને થોડા જ સમયમાં કર્મોને બપાવી આજ ગિરિરાજ પર કેવળજ્ઞાન અને સમયાંતરે નિર્વાણપદને પણ પામ્યા.

વાહ, કેવી પ્રબળ ધર્મભાવના...! બોલો, શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુની જય..

શ્રી
પાર્શ્વ
નાથ
નિર્વાણ

હવે પારસનાથની ટૂંકથી ડાક બંગલાના રસ્તે નીચે તળેટી તરફ જવાનું છે. નીચે ઊતરતાં ડાબી બાજુ જૂનાં પગથિયાંનો રસ્તો અને આગળ જતાં ડાક બંગલો આવે છે. ગિરિરાજ ઊતરતાં ઊતરતાં આજે કરેલી અદ્ભુત યાત્રાને વાગોળતાં જઈએ ત્યારે મનમાં થાય કે કેવો અવર્ણનીય આનંદ છવાયો છે !

પ્રભુની નિર્વાણનગરીમાં સ્પર્શના કરતાં સંસારની વિટંબણાઓ વીસરી ગયા; થાક, ભૂખ, તરસ, તડકો, વાયરો.. સઘળુંય સહન કરવામાં અંતરનો આનંદ પ્રગટ્યો છે. તીર્થંકર પ્રભુની અંતિમ સ્પર્શભૂમિને જો આપણી આત્મસ્પર્શના થાય તો સમકિત નિર્મળ બને.

શ્રી ચંદ્રપ્રભજીની
ટૂંક

ડાક બંગલાથી
નીચે ઊતરતાં

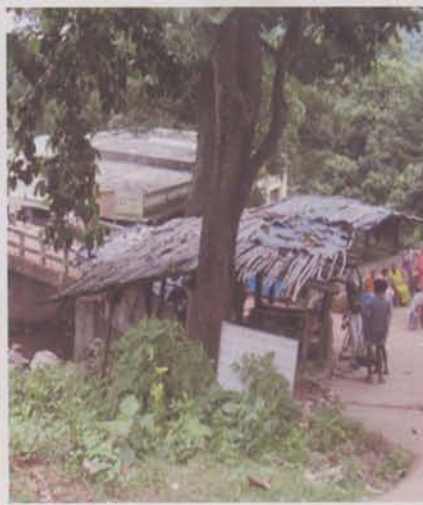

જંગલમાંથી પસાર
થતો રસ્તો

નીચે ઊતરતા
સાધુ ભગવંતો

ભાથાઘર

યાત્રાનો
રોમાંચ

ગિરિજા ઊતરતાં દશ્યમાત તળેટી

ચાલો, જાત્રા કર્યાના અવર્ણનીય આનંદ સાથે, ૧૨ નવકારનો કાઉસગ્ગ કરી, ગાંધર્વનાળા પાસે આવેલા ભાથાઘરમાં ભાથું વાપરી નીચે ઊતરીશું. નીચે ઊતરતાં તળેટીનાં સુંદર દશ્યો જોવા મળે છે. ક્ષેત્રપાલજીની દેરીએ વંદન કરીને તળેટીમાં શ્વેતાંબર કોઠીએ પાછા આવી, શ્રી ભોમિયાજીનાં દર્શન કરી પાર્શ્વનાથ પ્રભુની ધૂન સમરીએ. બોલો, શ્રી સમેતશિખરજી મહાતીર્થની જય....

બોલો, શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુની જય...

તીર્થકરોની નિર્વાણભૂમિનાં સચિત્ર દર્શન ભાવયાત્રાથી આજે આપણે સૌ અનંત અનંત ગણા પ્રકૃષ્ટ પુણ્યના સ્વામી બન્યા છીએ અને જ્યાં સુધી પુણ્યમુક્તિ ન પામીએ ત્યાં સુધી આપણને આ જૈનશાસનની પ્રાપ્તિ કરાવે અને ઉત્તરોત્તર નિર્વાણપદ પ્રાપ્ત કરાવી દે તેવી શુભ ભાવના ભાવીએ.

શ્રી ક્ષેત્રપાલજી

શ્રી ભોમિયાજી

સહુ કોઈ પ્રતિવર્ષ તો આ ભૂમિની સ્પર્શના કરી શકતાં નથી પણ ભાવપૂર્વક આ દર્શનયાત્રાના પઠનથી, મનથી તીર્થસ્પર્શના કરીશું તો જાત્રાનું શુભ ફળ મળશે જ. જેઓ પ્રતિકૂળ સંજોગોને કારણે પ્રત્યક્ષ જઈ શકતા નથી તેમના માટે આ દર્શન સચિત્ર ભાવયાત્રા યોગ્ય છે પરંતુ જેઓ યાત્રા કરી શકે તેમ છે તેમણે આ સંપૂર્ણ સચિત્ર ભાવયાત્રા કરીને સંતોષ માનવાનો નથી, પરંતુ તીર્થમાં રહેલી નાનામાં નાની વિગતોને ધ્યાનમાં રાખી પ્રત્યક્ષ જવાની અનુકૂળતા કરીને તે વિગતોને સાક્ષાત્ કરવાની છે.

ભાવભક્તિ અને ભાવયાત્રાથી, અપૂર્વ પુણ્ય બંધાશે, બૂરાં પાપ રૂંધાશે અને ભાવયાત્રા આત્મયાત્રા બનશે. જિનઆજ્ઞા વિરુદ્ધ મારાથી કાંઈ પણ આશાતના થઈ હોય તો ત્રિવિધે ક્ષમા યાચી **‘મિચ્છા મિ દુક્કડમ’** પાઠવું છું.

બોલો, શ્રી સમેતશિખર મહાતીર્થની જય.....

બોલો, શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુની જય.....

મનમાં એવો ભાવ ભાવીએ કે આપણે શિખરજીની જાત્રા કરીને ઘરે આવી ગયા. કેટલાં બધાં તીર્થો ને કેટલા બધા પ્રભુજનાં દર્શન થયાં! બસ; જ્યારે જ્યારે સમય મળે ત્યારે અથવા સામાયિકમાં ભાવથી આ ગ્રંથ લઈને શાંતચિત્તે ભાવયાત્રા કરવા બેસી જજો.

બસ, આનંદ આનંદ..... આનંદ.

પારસનાથ સ્ટેશન

૪૮૧

૧. શ્રી ઋષભદેવ (શત્રુજય)

૨. શ્રી અજિતનાથ (તારંગ)

૩. શ્રી સંભવનાથ (શ્રાવસ્તી)

૪. શ્રી અભિનંદન (શત્રુજય)

૫. શ્રી સુમતિનાથ (તળાજા)

૬. શ્રી પદ્મપ્રભ (લક્ષ્મણી, મ.પ્ર.)

૭. શ્રી સુપાર્શ્વનાથ (માંડવગઢ)

૮. શ્રી ચંદ્રપ્રભ (ચંદ્રપુરી)

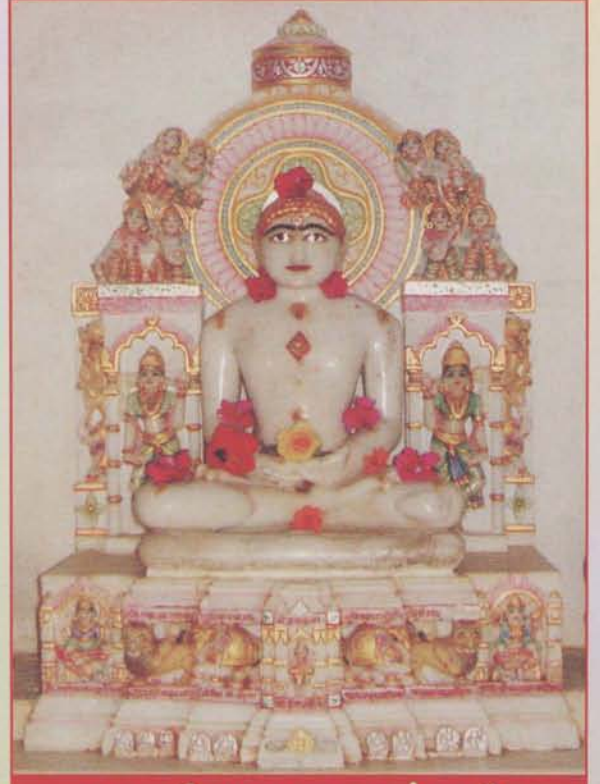
૯. શ્રી સુવિધિનાથ (કાકંદી)

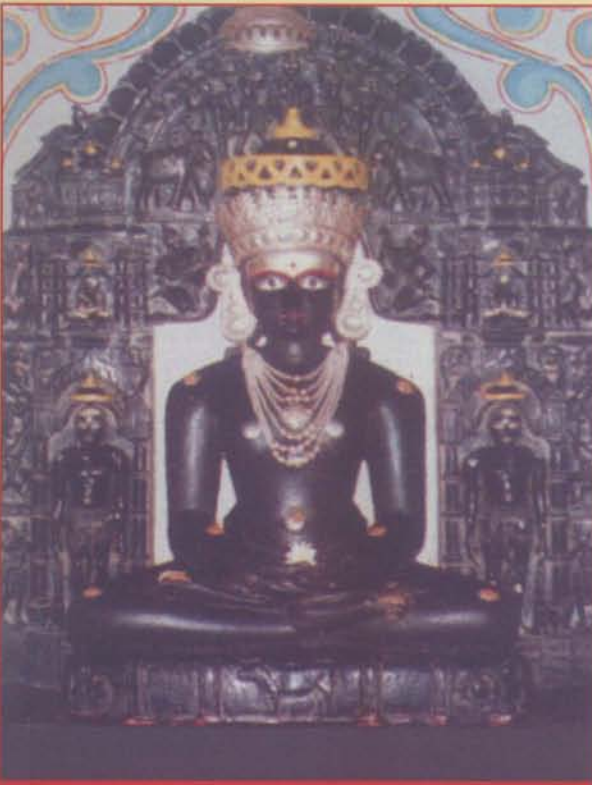
૧૦. શ્રી શીતલનાથ (બંથલી)

૧૧. શ્રી શ્રેયાંસનાથ (સિંહપુરી)

૧૨. શ્રી વાસુપૂજય (ચંપાપુરી)

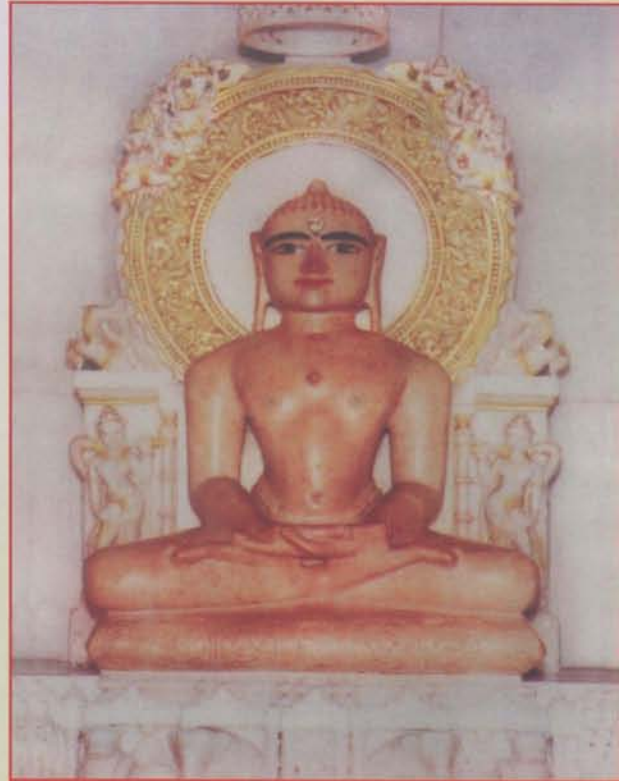
૧૩. શ્રી વિમલનાથ (બલસાણા)

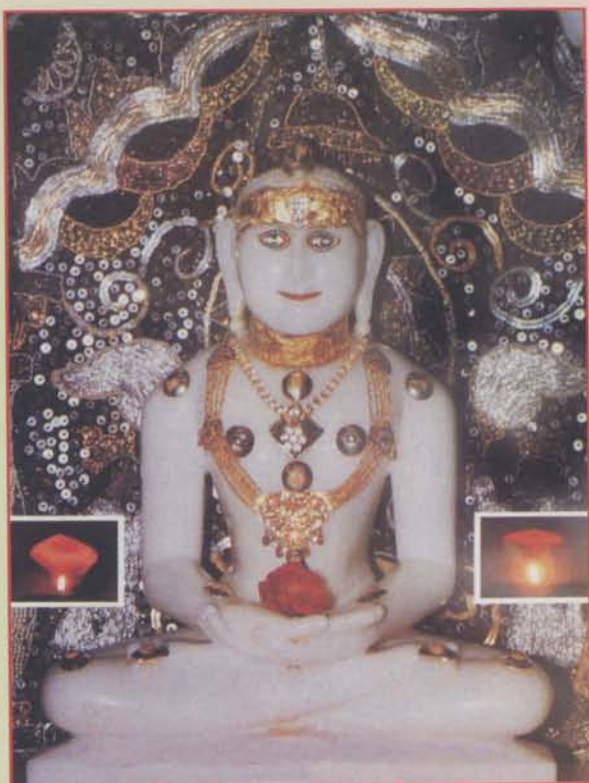
૧૪. શ્રી અનંતનાથ (શત્રુંજય)

૧૫. શ્રી ધર્મનાથ (અમદાવાદ)

૧૬. શ્રી શાંતિનાથ (હસ્તિનાપુર)

૧૭. શ્રી કુંતુનાથ (જેઘપુર)

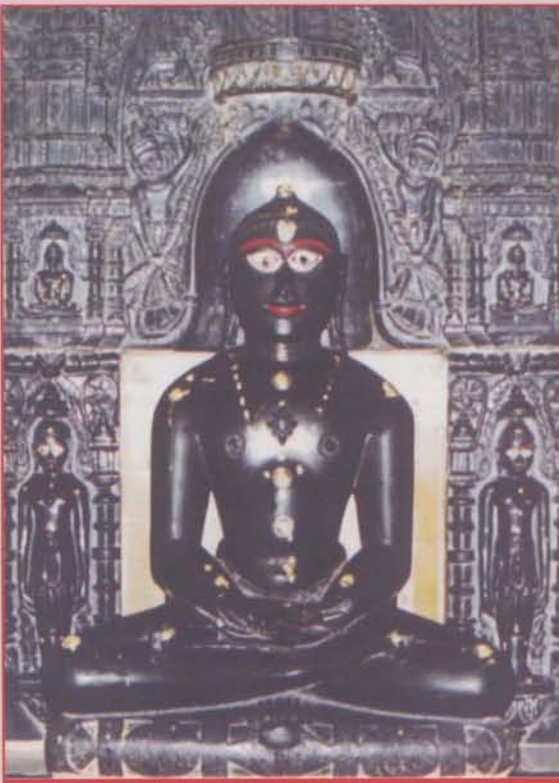
૧૮. શ્રી અનંતાથ (વિજાપુર)

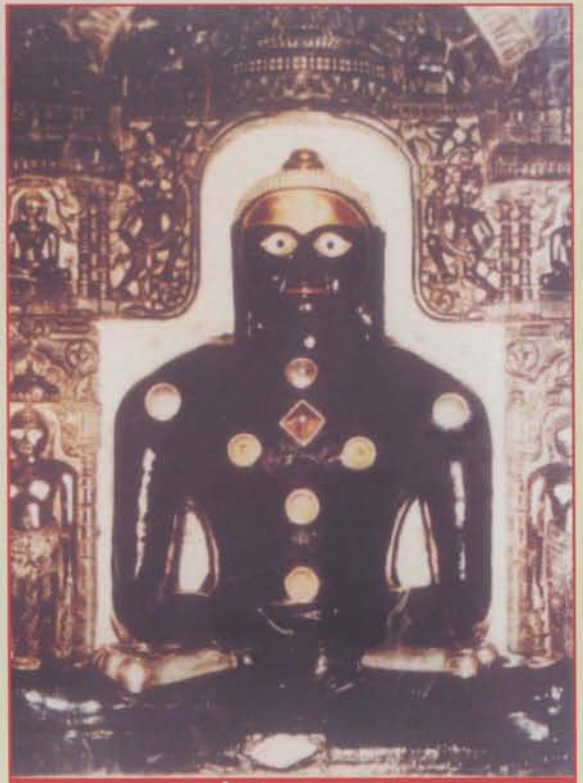
૧૯. શ્રી મલ્લિનાથ (ભોંયણી)

૨૦. શ્રી મુનિસુવ્રત (રાજગૃહી)

૨૧. શ્રી નેમિનાથ (કદમગિરિ)

૨૨. શ્રી નેમિનાથ (ગિરનાર)

૨૩. શ્રી પાર્શ્વનાથ (શંખેશ્વર)

૨૪. શ્રી મહાવીર (ક્ષત્રિયકુંડ)

આ હુંડા અવસર્પિણી કાળમાં ભરતક્ષેત્રમાં થયેલા ચોવીસ તીર્થંકર

ક્રમ	તીર્થંકર	પિતા	માતા	સમ્યક્ત્વ પામ્યા પછીની ભવ સંખ્યા
૧	શ્રી ઋષભદેવ (આદિનાથ)	નાભિરાજા	મરુદેવા	૧૩ (વજનાભ)
૨	શ્રી અજિતનાથ	જિતશત્રુ	વિજયારાણી	૩ (વિમળ વાહન)
૩	શ્રી સંભવનાથ	જીતારિ	સેનાદેવી	૩ (વિપુલ વાહન)
૪	શ્રી અભિનંદનસ્વામી	સંવર	સિદ્ધાથદેવી	૩ (મહાબલ)
૫	શ્રી સુમતિનાથ	મેઘ	મંગલાદેવી	૩ (પુરુષસિંહ)
૬	શ્રી પદ્મપ્રભસ્વામી	શ્રીધર	સુસીમાદેવી	૩ (અપરાજિત)
૭	શ્રી સુપાર્શ્વનાથ	પ્રતિષ્ઠ	પૃથ્વીદેવી	૩ (નંદીષેણ)
૮	શ્રી ચંદ્રપ્રભ	મહાસેન	લક્ષ્મણાદેવી	૩ (પદ્મરાજા)
૯	શ્રી સુવિધિનાથ(પુષ્પદંત)	સુગ્રીવ	રામાદેવી	૩ (મહાપદ્મ)
૧૦	શ્રી શીતલનાથ	દંઢરથ	નંદારાણી	૩ (પદ્મોત્તર)
૧૧	શ્રી શ્રેયાંસનાથ	વિષ્ણુરાજ	વિષ્ણુદેવી	૩ (નલિનીગુલ્મ)
૧૨	શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામી	વસુપૂજ્ય	જયાદેવી	૩ (પ્રશ્નોત્તર)
૧૩	શ્રી વિમલનાથ	કૃતવર્મા	શ્યામાદેવી	૩ (પદ્મોસેન)
૧૪	શ્રી અનંતનાથ	સિંહસેન	સુયશારાણી	૩ (પદ્મરથ)
૧૫	શ્રી ધર્મનાથ	ભાનુ	સુવ્રતારાણી	૩ (દંઢરથ)
૧૬	શ્રી શાંતિનાથ	અશ્વસેન	અચિરારાણી	૧૨ (મેઘરથ)
૧૭	શ્રી કુંથુનાથ	શૂર	શ્રીરાણી	૩ (સિંહાવહ)
૧૮	શ્રી અરનાથ	સુદર્શન	દેવીરાણી	૩ (ધનપતિ)
૧૯	શ્રી મલ્લિનાથ	કુંભ	પ્રભાવતીરાણી	૩ (મહાબલ)
૨૦	શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામી	સુમિત્ર	પદ્માવતીરાણી	૩ (શૂરશ્રેષ્ઠ)
૨૧	શ્રી નમિનાથ	વિજય	વપ્રાદેવી	૩ (સિદ્ધાર્થ)
૨૨	શ્રી નેમિનાથ	સમુદ્રવિજય	શિવાદેવી	૯ (શંખરાજા)
૨૩	શ્રી પાર્શ્વનાથ	અશ્વસેન	વામાદેવી	૧૦ (સુબાહુ)
૨૪	શ્રી મહાવીરસ્વામી	સિદ્ધાર્થ/ઋષભદત્ત	ત્રિશલાદેવી/દેવાનંદા	૨૭ નંદન (મોટા)

પરમાત્માઓનું નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ ભાવનું કિંચિત્ સ્વરૂપ (સં. ૨૫૦૯)

ચ્યવનકલ્યાણક ગુજરાતી તિથિ	જન્મકલ્યાણક ગુજરાતી તિથિ	જન્મનગરી/દીક્ષાનગરી/કેવળજ્ઞાનનગરી	વર્ણ
જેઠ વદ ૪	ફાગણ વદ ૮	અયોધ્યા / અયોધ્યા / અયોધ્યા	સુવર્ણ
વૈશાખ સુદ ૧૩	મહા સુદ ૮	અયોધ્યા / અયોધ્યા / અયોધ્યા	સુવર્ણ
ફાગણ સુદ ૮	માગશર સુદ ૧૪	શ્રાવસ્તી / શ્રાવસ્તી / શ્રાવસ્તી	સુવર્ણ
વૈશાખ સુદ ૪	મહા સુદ ૨	અયોધ્યા / અયોધ્યા / અયોધ્યા	સુવર્ણ
શ્રાવણ સુદ ૨	વૈશાખ સુદ ૮	અયોધ્યા / અયોધ્યા / અયોધ્યા	સુવર્ણ
પોષ વદ ૬	આસો વદ ૧૨	કૌશામ્બી / કૌશામ્બી / કૌશામ્બી	લાલ
શ્રાવણ વદ ૮	જેઠ સુદ ૧૨	વારાણસી / વારાણસી / વારાણસી	સુવર્ણ
ફાગણ વદ ૫	માગશર વદ ૧૨	ચંદ્રપુરી / ચંદ્રપુરી / ચંદ્રપુરી	શ્વેત
મહા વદ ૮	કારતક વદ ૫	કાકંદી / કાકંદી / કાકંદી	શ્વેત
ચૈત્ર વદ ૬	પોષ વદ ૧૨	ભદિલપુર / ભદિલપુર / ભદિલપુર	સુવર્ણ
વૈશાખ વદ ૬	મહા વદ ૧૨	સિંહપુરી / સિંહપુરી / સિંહપુરી	સુવર્ણ
જેઠ સુદ ૮	મહા વદ ૧૪	ચંપાપુરી / ચંપાપુરી / ચંપાપુરી	લાલ
વૈશાખ સુદ ૧૨	મહા સુદ ૩	કાંપિલ્યપુર / કાંપિલ્યપુર / કાંપિલ્યપુર	સુવર્ણ
અષાઢ વદ ૭	ચૈત્ર વદ ૧૩	અયોધ્યા / અયોધ્યા / અયોધ્યા	સુવર્ણ
વૈશાખ સુદ ૭	મહા સુદ ૩	રત્નપુર / રત્નપુર / રત્નપુર	સુવર્ણ
શ્રાવણ વદ ૭	વૈશાખ વદ ૧૩	હસ્તિનાપુર / હસ્તિનાપુર / હસ્તિનાપુર	સુવર્ણ
અષાઢ વદ ૮	ચૈત્ર વદ ૧૪	હસ્તિનાપુર / હસ્તિનાપુર / હસ્તિનાપુર	સુવર્ણ
ફાગણ સુદ ૨	માગશર સુદ ૧૦	હસ્તિનાપુર / હસ્તિનાપુર / હસ્તિનાપુર	સુવર્ણ
કારતક સુદ ૪	માગશર સુદ ૧૧	મિથિલા / મિથિલા / મિથિલા	નીલ
શ્રાવણ સુદ ૧૫	વૈશાખ વદ ૮	રાજગૃહી / રાજગૃહી / રાજગૃહી	શ્યામ
આસો સુદ ૧૫	અષાઢ વદ ૮	મિથિલા / મિથિલા / મિથિલા	સુવર્ણ
આસો વદ ૧૨	શ્રાવણ સુદ ૫	સૂર્યપુર / દ્વારિકા / રૈવતગિરિ	શ્યામ
ફાગણ વદ ૪	માગશર વદ ૧૦	વારાણસી / વારાણસી / વારાણસી	નીલ
અષાઢ સુદ ૬	ચૈત્ર સુદ ૧૩	ક્ષત્રિયકુંડ / ક્ષત્રિયકુંડ / ઋજુવાલિકા	સુવર્ણ

ક્રમ	વંશ / ગોત્ર / યોનિ	શરીરની ઊંચાઈ	લાંછન	દીક્ષાકલ્યાણક ગુજરાતી તિથિ
૧	ઈક્ષ્વાકુ / કાશ્યપ / નકુલ	૫૦૦ ધનુષ્ય	વૃષભ	ફાગણ વદ ૮
૨	ઈક્ષ્વાકુ / કાશ્યપ / સર્પ	૪૫૦ ધનુષ્ય	હાથી	મહા સુદ ૯
૩	ઈક્ષ્વાકુ / કાશ્યપ / સર્પ	૪૦૦ ધનુષ્ય	ઘોડો	માગશર સુદ ૧૫
૪	ઈક્ષ્વાકુ / કાશ્યપ / છાગ	૩૫૦ ધનુષ્ય	કપિ	મહા સુદ ૧૨
૫	ઈક્ષ્વાકુ / કાશ્યપ / મૂષક	૩૦૦ ધનુષ્ય	કૌંચપક્ષી	વૈશાખ સુદ ૯
૬	ઈક્ષ્વાકુ / કાશ્યપ / મહિષ	૨૫૦ ધનુષ્ય	કમળ	આસો વદ ૧૩
૭	ઈક્ષ્વાકુ / કાશ્યપ / મૃગ	૨૦૦ ધનુષ્ય	સાથિયો	જેઠ સુદ ૧૩
૮	ઈક્ષ્વાકુ / કાશ્યપ / મૃગ	૧૫૦ ધનુષ્ય	ચંદ્ર	માગશર વદ ૧૩
૯	ઈક્ષ્વાકુ / કાશ્યપ / વાનર	૧૦૦ ધનુષ્ય	મગર	કારતક વદ ૬
૧૦	ઈક્ષ્વાકુ / કાશ્યપ / નકુલ	૯૦ ધનુષ્ય	શ્રી વત્સ	પોષ વદ ૧૨
૧૧	ઈક્ષ્વાકુ / કાશ્યપ / વાનર	૮૦ ધનુષ્ય	ખડ્ગી=ગેંડો	મહા વદ ૧૩
૧૨	ઈક્ષ્વાકુ / કાશ્યપ / અશ્વ	૭૦ ધનુષ્ય	મહિષ	મહા વદ અમાસ
૧૩	ઈક્ષ્વાકુ / કાશ્યપ / છાગ	૬૦ ધનુષ્ય	સૂઅર=વરાહ	મહા સુદ ૧૪
૧૪	ઈક્ષ્વાકુ / કાશ્યપ / હસ્તિ	૫૦ ધનુષ્ય	સિંચાણો	ચૈત્ર વદ ૧૪
૧૫	ઈક્ષ્વાકુ / કાશ્યપ / બિલ્વિ	૪૫ ધનુષ્ય	વજ્ર	મહા સુદ ૧૩
૧૬	ઈક્ષ્વાકુ / કાશ્યપ / હસ્તિ	૪૦ ધનુષ્ય	મૃગ	વૈશાખ વદ ૧૪
૧૭	ઈક્ષ્વાકુ / કાશ્યપ / બકરો	૩૫ ધનુષ્ય	બોકડો	ચૈત્ર વદ ૫
૧૮	ઈક્ષ્વાકુ / કાશ્યપ / હાથી	૩૦ ધનુષ્ય	નંદાવર્ત	માગશર સુદ ૧૧
૧૯	ઈક્ષ્વાકુ / કાશ્યપ / અશ્વ	૨૫ ધનુષ્ય	કુંભ	માગશર સુદ ૧૧
૨૦	હરિવંશ / ગૌતમ / વાનર	૨૦ ધનુષ્ય	કાયબો	ફાગણ સુદ ૧૨
૨૧	ઈક્ષ્વાકુ / કાશ્યપ / અશ્વ	૧૫ ધનુષ્ય	નીલકમળ	જેઠ વદ ૯
૨૨	હરિવંશ / ગૌતમ / વાનર	૧૦ ધનુષ્ય	શંખ	શ્રાવણ સુદ ૬
૨૩	ઈક્ષ્વાકુ / કાશ્યપ / મૃગ	૯ હાથ	સર્પ	માગશર વદ ૧૧
૨૪	ઈક્ષ્વાકુ / કાશ્યપ / મહિષ	૭ હાથ	સિંહ	કારતક વદ ૧૦

દીક્ષા વખતની શિબિકાનું નામ / સમય	દીક્ષાભૂમિ / કેવળજ્ઞાનભૂમિ / નિર્વાણભૂમિ	પ્રથમ પારણાની નગરી / નામ / અન્ન
સુદર્શના / બપોરે	સિદ્ધાર્થવન / અયોધ્યા / અષ્ટાપદ	ગજપુર / શ્રેયાંસકુમાર / ઈશુરસ
સુપ્રભા / બપોરે	સહસ્રામ્રવન / અયોધ્યા / સમેતશિખર	વિનીતા / બ્રહ્મદત્ત / પરમાન્ન(ક્ષીર)
સિદ્ધાર્થ / બપોરે	સહસ્રામ્રવન / અયોધ્યા / સમેતશિખર	શ્રાવસ્તી / સુરેન્દ્રદત્ત / પરમાન્ન(ક્ષીર)
અર્થસિદ્ધા / બપોરે	સહસ્રામ્રવન / અયોધ્યા / સમેતશિખર	અયોધ્યા / ઈન્દ્રદત્ત / પરમાન્ન(ક્ષીર)
અભયકરા / સવારે	સહસ્રામ્રવન / અયોધ્યા / સમેતશિખર	વિજયપુર / પદ્મ / પરમાન્ન(ક્ષીર)
નિત્તિકરા / બપોરે	સહસ્રામ્રવન / અયોધ્યા / સમેતશિખર	બ્રહ્મસ્થળ / સોમદેવ / પરમાન્ન(ક્ષીર)
મનોહરા / બપોરે	સહસ્રામ્રવન / અયોધ્યા / સમેતશિખર	પાટલીખંડ / મહેન્દ્ર / પરમાન્ન(ક્ષીર)
મનોરમા / બપોરે	સહસ્રામ્રવન / અયોધ્યા / સમેતશિખર	પદ્મખંડપુર / સોમદત્ત / પરમાન્ન(ક્ષીર)
સુરપ્રભા / બપોરે	સહસ્રામ્રવન / અયોધ્યા / સમેતશિખર	શ્વેતપુર / પુષ્પ / પરમાન્ન(ક્ષીર)
ચંદ્રપ્રભા / બપોરે	સહસ્રામ્રવન / અયોધ્યા / સમેતશિખર	રિષ્ટપુર / પુનર્વસુ / પરમાન્ન(ક્ષીર)
વિમલપ્રભા / સવારે	સહસ્રામ્રવન / અયોધ્યા / સમેતશિખર	સિદ્ધાર્થપુર / નંદ / પરમાન્ન(ક્ષીર)
પૃથિવી / બપોરે	વિહારગૃહવન / વિહારગૃહવન / ચંપાપુરી	મહાપુર / સુનંદ / પરમાન્ન(ક્ષીર)
દેવદત્તા / બપોરે	સહસ્રામ્રવન / સહસ્રામ્રવન / સમેતશિખર	ધાન્યકટપુર / જયનૃપ / પરમાન્ન(ક્ષીર)
સાગરદત્તા / બપોરે	સહસ્રામ્રવન / સહસ્રામ્રવન / સમેતશિખર	વર્ધમાનપુર / વિજયનૃપ / પરમાન્ન(ક્ષીર)
નાગદત્તા / બપોરે	વપ્રકાંચનન / સહસ્રામ્રવન / સમેતશિખર	સૌમનસપુર / ધર્મસિંહ / પરમાન્ન(ક્ષીર)
સર્વાર્થ / બપોરે	સહસ્રામ્રવન / સહસ્રામ્રવન / સમેતશિખર	મંદિરપુર / સુમિત્ર / પરમાન્ન(ક્ષીર)
વિજયા / બપોરે	સહસ્રામ્રવન / સહસ્રામ્રવન / સમેતશિખર	ચક્રપુર / વ્યાઘ્રસિંહ / પરમાન્ન(ક્ષીર)
વૈજયન્તી / બપોરે	સહસ્રામ્રવન / સહસ્રામ્રવન / સમેતશિખર	રાજગૃહી / અપરાજિત / પરમાન્ન(ક્ષીર)
જરતી / સવારે	સહસ્રામ્રવન / મિથિલા / સમેતશિખર	મિથિલા / વિશ્વસેન / પરમાન્ન(ક્ષીર)
અપરાજિતા / બપોરે	નીલગૃહોદ્યાન / રાજગૃહી / સમેતશિખર	રાજગૃહી / બ્રહ્મદત્ત / પરમાન્ન(ક્ષીર)
દેવકુરૂ / બપોરે	સહસ્રામ્રવન / મિથિલા / સમેતશિખર	વીરપુર / દત્ત / પરમાન્ન(ક્ષીર)
ઉત્તરકુરૂ / સવારે	સહસ્રામ્રવન / રૈવતગિરિ / ગિરનાર પર્વત	ગોષ્ઠ / વરદત્તદ્વિજ / પરમાન્ન(ક્ષીર)
વિશાલા / સવારે	આશ્રમપદવન / વારાણસી / સમેતશિખર	કોપકટ / ધન્યગૃહપતિ / પરમાન્ન(ક્ષીર)
ચંદ્રપ્રભા / બપોરે	જ્ઞાતખંડવન / અયોધ્યા / પાવાપુરી	કોલ્લાક / બહુલદ્વિજ / પરમાન્ન(ક્ષીર)

ક્રમ	છંદ્રસ્થ કાળ	કેવળજ્ઞાનકલ્યાણક ગુજરાતી તિથિ	કેવળજ્ઞાન વૃક્ષ	દીક્ષા તપ દિવસ જ્ઞાન તપ દિવસ નિર્વાણ તપ દિવસ
૧	૧૦૦૦ વર્ષ	મહા વદ ૧૧	ન્યગ્રોધ	૨ / ૩ / ૬
૨	૧૨ વર્ષ	પોષ સુદ ૧૧	સપ્તઋદ	૨ / ૨ / ૩૦
૩	૧૪ વર્ષ	આસો વદ ૫	સાલતરૂ	૨ / ૨ / ૩૦
૪	૧૮ વર્ષ	પોષ સુદ ૧૪	રાજદની	૨ / ૨ / ૩૦
૫	૨૦ વર્ષ	ચૈત્ર સુદ ૧૧	પ્રિયંગુ	૧ / ૨ / ૩૦
૬	છ માસ	ચૈત્ર સુદ ૧૫	વટ	૨ / ૨ / ૩૦
૭	નવ માસ	મહા વદ ૬	શિરીષ	૨ / ૨ / ૩૦
૮	ત્રણ માસ	મહા વદ ૭	પુન્નાગ	૨ / ૨ / ૩૦
૯	ચાર માસ	કારતક સુદ ૩	માલૂર	૨ / ૦ / ૩૦
૧૦	ત્રણ માસ	માગશર વદ ૧૪	પ્લક્ષ	૨ / ૦ / ૩૦
૧૧	બે માસ	પોષ વદ અમાસ	અશોક	૨ / ૨ / ૩૦
૧૨	એક માસ	મહા સુદ ૨	પાટલ્ય	૧ / ૧ / ૩૦
૧૩	બે માસ	પોષ સુદ ૬	જંબૂ	૨ / ૨ / ૩૦
૧૪	ત્રણ માસ	ચૈત્ર વદ ૧૪	અશોક	૨ / ૨ / ૩૦
૧૫	બે વર્ષ	પોષ સુદ ૧૫	દધિપર્ણી	૨ / ૨ / ૩૦
૧૬	એક વર્ષ	પોષ સુદ ૯	નંદી	૨ / ૨ / ૩૦
૧૭	સોળ વર્ષ	ચૈત્ર સુદ ૩	તિલક	૨ / ૨ / ૩૦
૧૮	ત્રણ વર્ષ	કારતક સુદ ૧૨	સહકાર	૨ / ૦ / ૩૦
૧૯	એક અહોરાત્રિ	માગશર સુદ ૧૧	અશોક	૩ / ૩ / ૩૦
૨૦	અગિયાર માસ	મહા વદ ૧૨	ચંપક	૨ / ૦ / ૩૦
૨૧	નવ માસ	માગશર સુદ ૧૧	બકુલ	૨ / ૨ / ૩૦
૨૨	ચોપ્પન દિવસ	ભાદરવા વદ અમાસ	વેતસ	૨ / ૩ / ૩૦
૨૩	ચોરાશી દિવસ	ફાગણ વદ ૪	ધાતકી	૩ / ૦ / ૩૦
૨૪	બાર વર્ષ દ્વા માસ	વૈશાખ સુદ ૧૦	શાલ	૨ / ૨ / ૨

પ્રથમ દેશનાનો વિષય	ગણધર સંખ્યા	પ્રથમ શિષ્ય / શિષ્યા
યતિધર્મ અને શ્રાવક ધર્મ	૮૪	ઋષભસેન / બ્રાહ્મી
ધર્મધ્યાનના ચાર પાયા	૯૫	સિંહસેન / ફલ્ગુ
અનિત્ય ભાવના	૧૦૨	ચારૂ / શ્યામા
અશરણ ભાવના	૧૧૬	વજ્રનાભ / અજિતા
એકત્વ ભાવના	૧૦૦	અમર / કાશ્યપી
સંસાર ભાવના	૧૦૭	સુવ્રત / રતિ
અન્યત્વ ભાવના	૯૫	વિદર્ભ / સોમા
અશુચિ ભાવના	૯૩	દિગ્ધ / સુમના
આશ્રવ ભાવના	૮૮	વરાહ / વારુણી
સંવર ભાવના	૮૧	આનંદ / સુલસા
નિર્જરા ભાવના	૭૬	ગૌસ્તુભ / ધારિણી
ધર્મ ભાવના	૬૬	સુધર્મ / ધરણી
બોધિદુર્લભ ભાવના	૫૭	મંદર / શિવા
લોકભાવના-નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ	૫૦	યથ / શુચિ
મોક્ષનો ઉપાય કષાયનું સ્વરૂપ	૪૩	અરિષ્ટ / અંજુકા
ઈન્દ્રિયોનો જય કરવા વિશે	૩૬	ચક્રાધ / ભાવિતા
મન : શુદ્ધિ	૩૫	સ્વયંભૂ / રક્ષિતા
રાગ-દ્વેષ અને મોહ પર વિજય	૩૩	કુંભ / રક્ષિકા
સામાયિક	૨૮	ઈન્દ્ર / બંધુમતી
યતિધર્મ અને શ્રાવકધર્મને યોગ્ય જીવો	૧૮	કુંભ / પુષ્પવતી
શ્રાવક કરણી	૧૭	શુભ / અમલા
ચાર મહાવિગઈ, રાત્રિભોજન, અભક્ષ્યનોત્યાગ	૧૧	નરદત્ત / યક્ષિણી
૧૨ વ્રત, ૬૦ અતિચાર, ૧૫ કર્માદાનનું વર્ણન	૧૦	દિન્ન / પુષ્પચૂલા
યતિધર્મ, ગૃહસ્થધર્મ અને ગણધરવાદ	૧૧ના ગણ-૯	ઈન્દ્રભૂતિ(ગૌતમ) / ચંદના

ક્રમ	સાધુની સંખ્યા	સાધ્વીની સંખ્યા	શ્રાવકની સંખ્યા	શ્રાવિકાની સંખ્યા
૧	૮૪,૦૦૦	૩,૦૦,૦૦૦	૩,૫૦,૦૦૦	૫,૫૪,૦૦૦
૨	૧,૦૦,૦૦૦	૩,૩૦,૦૦૦	૨,૯૮,૦૦૦	૫,૪૫,૦૦૦
૩	૨,૦૦,૦૦૦	૩,૩૬,૦૦૦	૨,૯૩,૦૦૦	૫,૩૬,૦૦૦
૪	૩,૦૦,૦૦૦	૬,૩૦,૦૦૦	૨,૮૮,૦૦૦	૫,૨૭,૦૦૦
૫	૩,૨૦,૦૦૦	૫,૩૦,૦૦૦	૨,૮૧,૦૦૦	૫,૧૬,૦૦૦
૬	૩,૩૦,૦૦૦	૪,૨૦,૦૦૦	૨,૭૬,૦૦૦	૫,૦૫,૦૦૦
૭	૩,૦૦,૦૦૦	૪,૩૦,૦૦૦	૨,૫૭,૦૦૦	૪,૯૩,૦૦૦
૮	૨,૫૦,૦૦૦	૩,૮૦,૦૦૦	૨,૫૦,૦૦૦	૪,૯૧,૦૦૦
૯	૨,૦૦,૦૦૦	૧,૨૦,૦૦૦	૨,૨૯,૦૦૦	૪,૭૨,૦૦૦
૧૦	૧,૦૦,૦૦૦	૧,૦૬,૦૦૦	૨,૮૯,૦૦૦	૪,૫૮,૦૦૦
૧૧	૮૪,૦૦૦	૧,૦૩,૦૦૦	૨,૭૯,૦૦૦	૪,૪૮,૦૦૦
૧૨	૭૨,૦૦૦	૧,૦૦,૦૦૦	૨,૧૫,૦૦૦	૪,૩૬,૦૦૦
૧૩	૬૮,૦૦૦	૧,૦૮,૦૦૦	૨,૦૮,૦૦૦	૪,૩૪,૦૦૦
૧૪	૬૬,૦૦૦	૬૨,૦૦૦	૨,૦૬,૦૦૦	૪,૧૪,૦૦૦
૧૫	૬૪,૦૦૦	૬૪,૪૦૦	૨,૦૪,૦૦૦	૪,૧૩,૦૦૦
૧૬	૬૨,૦૦૦	૬૧,૬૦૦	૧,૯૦,૦૦૦	૩,૯૩,૦૦૦
૧૭	૬૦,૦૦૦	૬૦,૬૦૦	૧,૮૦,૦૦૦	૩,૮૧,૦૦૦
૧૮	૫૦,૦૦૦	૬૦,૦૦૦	૧,૮૪,૦૦૦	૩,૭૨,૦૦૦
૧૯	૪૦,૦૦૦	૫૫,૦૦૦	૧,૮૩,૦૦૦	૩,૭૦,૦૦૦
૨૦	૩૦,૦૦૦	૫૦,૦૦૦	૧,૭૨,૦૦૦	૩,૫૦,૦૦૦
૨૧	૨૦,૦૦૦	૪૧,૦૦૦	૧,૭૦,૦૦૦	૩,૪૮,૦૦૦
૨૨	૧૮,૦૦૦	૩૪,૦૦૦	૧,૬૯,૦૦૦	૩,૩૯,૦૦૦
૨૩	૧૬,૦૦૦	૩૮,૦૦૦	૧,૬૪,૦૦૦	૩,૭૭,૦૦૦
૨૪	૧૪,૦૦૦	૩૬,૦૦૦	૧,૫૯,૦૦૦	૩,૧૮,૦૦૦

નિર્વાણકલ્યાણક ગુજરાતી તિથિ	આયુષ્ય	યક્ષ	યક્ષિણી
પોષ વદ ૧૩	૮૪ લાખ પૂર્વ	ગોમુખ	અપ્રતિયક્ષા
ચૈત્ર સુદ ૫	૭૨ લાખ પૂર્વ	મહાયક્ષ	અજિતબાળા
ચૈત્ર સુદ ૫	૬૦ લાખ પૂર્વ	ત્રિમુખ	દુરિતારી
વૈશાખ સુદ ૮	૫૦ લાખ પૂર્વ	શ્યાણ	કાલિકા
ચૈત્ર સુદ ૮	૪૦ લાખ પૂર્વ	તુંબરું	મહાકાલી
કારતક વદ ૧૧	૩૦ લાખ પૂર્વ	કુસુમ	અચ્યુતા
મહા વદ ૭	૨૦ લાખ પૂર્વ	માતંગ	શાંતાદેવી
શ્રાવણ વદ ૭	૧૦ લાખ પૂર્વ	વિજય	ભૂકુટિ
ભાદરવા સુદ ૮	૨ લાખ પૂર્વ	અજિત	સુતારા
ચૈત્ર વદ ૨	૧ લાખ પૂર્વ	બ્રહ્મ	અશોકા
અષાઢ વદ ૩	૮૪ લાખ વર્ષ	ઈશ્વર	માનવી
અષાઢ સુદ ૧૪	૭૨ લાખ વર્ષ	કુમાર	ચન્દ્રા
જેઠ વદ ૭	૬૦ લાખ વર્ષ	પણ્ડુમુખ	વિદિતા
ચૈત્ર સુદ ૫	૩૦ લાખ વર્ષ	પાતાલ	અંકુશા
જેઠ સુદ ૫	૧૦ લાખ વર્ષ	કિન્નર	કંદર્પા
વૈશાખ વદ ૧૩	૧ લાખ વર્ષ	ગરુડ	નિર્વાણી
ચૈત્ર વદ ૧	૮૫૦૦૦ વર્ષ	ગન્ધર્વ	બલાદેવી
માગશર સુદ ૧૦	૮૪૦૦૦ વર્ષ	યક્ષેન્દ્ર	ધારિણી
ફાગણ સુદ ૧૨	૫૫૦૦૦ વર્ષ	કુબેર	વૈરોટ્યા
વૈશાખ વદ ૮	૩૦૦૦૦ વર્ષ	વરુણ	નરદત્તા
ચૈત્ર વદ ૧૦	૧૦૦૦૦ વર્ષ	ભૂકુટિ	ગાન્ધારી
અષાઢ સુદ ૮	૧૦૦૦ વર્ષ	ગોમેધ	અંબિકા
શ્રાવણ સુદ ૮	૧૦૦ વર્ષ	પાર્શ્વ	પદ્માવતી
આસો વદ અમાસ	૭૨ વર્ષ	માતંગ	સિદ્ધાયિકા

સંદર્ભ પુસ્તક સૂચિ

જૈન તીર્થનો ઇતિહાસ	- લે. ચંદુલાલ જે. ખંભાતવાલા
જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ	- ભા. ૨-૩-૪
ત્રિષષ્ટિશલાકાપુરુષ ચરિત્ર	- જૈન ધર્મ પ્રસારણ સભા
પ્રાચીન તીર્થમાળા સંગ્રહ ભા. ૧	- સંશોધક પૂ. આ. ધર્મસૂરિજી
પ્રભાવક ચરિત્ર	- ભાવચંદ્રસૂરિ કૃત
સમેતશિખર મંડન.... જિનપૂજા	- મુનિ હંસવિજયજી
સમેતશિખર તીર્થ ચિત્રાવલી	- લે. નથમલ ચંડાલિયા
સમેતશિખર મહાતીર્થ યાત્રા સંઘ	- સ્મૃતિગ્રંથ, સંપાદક : રાજેન્દ્ર દલાલ
સમેતશિખરની સંવેદના	- જ્યોતિષ અમૃતલાલ શાહ (સંકલનકર્તા : પંડિત મ.સા.)
સમેતશિખર મહાતીર્થ	- સંકલન : મહેન્દ્રભાઈ ગોળવાળા
સમેતશિખરજી - ગાઈડ	- લે. આર. પી. પંડિત
જૈન તીર્થ સર્વસંગ્રહ	- આણંદજી કલ્યાણજી પેઢી
સમેતશિખર તીર્થદર્શન	- લે. ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ
યાત્રા સંઘ સ્તવનાવલી	- પૂ. આ. જગવલ્લભસૂરિજી
જૈન તીર્થોનો ઇતિહાસ	- મુનિરાજ શ્રી ન્યાયવિજયજી
તીર્થદર્શન ભાગ-૧-૨-૩	- શ્રી મહાવીર જૈન કલ્યાણ સંઘ, ચેન્નાઈ
તીર્થકર મહાવીર	- ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈ
સમેતશિખર વંદું જિન વીશ	- ડૉ. કવિન શાહ
પ્રાચીન સ્તુતિસંગ્રહ	- પૂ. મુનિશ્રી અમિતયશવિજયજી મ.સા.
પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ સ્મારિકા	- પાર્શ્વનાથ વિદ્યાપીઠ, વારાણસી
ચાલો ચૈત્યવંદન કરીએ	- શ્રી વર્ધમાન સંસ્કૃતિધામ, મુંબઈ
ચોવીસ તીર્થકર	- કુમાર પ્રકાશન
તીર્થરક્ષક ભોમિયાજી	- આચાર્ય શ્રી વિજય જિનોત્તમસૂરીશ્વરજી મ.સા.
રાજનગરથી સમેતશિખર	- ભારતીય જૈન સેવાસદન
સમેતશિખરજી તીર્થરક્ષા	- ગીતાર્થ ગંગા
સમેતશિખર માહાત્મ્ય	- બદરીપ્રસાદ જૈન
તીર્થાધિરાજ સમેતશિખર	- માવજી દામજી શાહ
મારી સમેતશિખરજીની યાત્રા	- મગનલાલ કસ્તૂરચંદ શાહ
સમેતશિખર પાવાપુરી યાત્રા પ્રવાસ	- ઓશવાલ જ્ઞાતિ સમાજ કાર્યાલય
સમેતશિખર જૈન મહાતીર્થ	- રાજેન્દ્ર પ્રવચન કાર્યાલય

ॐ ह्रीं श्रीं श्री समेतशिखर तीर्थरक्षक भोमिया

॥ યુદેવ ઉત્તિષ્ઠ ઉત્તિષ્ઠ રક્ષાં કુરુ કુરુ સ્વાહા ॥

અનંત નાળીણ અનંત દંસીળો ।
અનંત સુઠ્ઠાણ અનંત વીરીળો ॥
વીસં જિળા જત્થ સિવં પવન્ના ।
સમ્મેઅ શૈલં તમહં થુળામિ ॥

Ahmedabad

સદ્ભાવના કલા અકાદમી

401, હેમદેવ હાઉસ, ધરણીધર દેરાસર સામે, અક્ષત ફલેટની બાજુમાં
પાલડી, અમદાવાદ-380 007 ફોન : 079- 26606414, 32906414

(મો) +91 98254 81402 ઈ-મેઇલ : dr_shefali_ska@yahoo.com